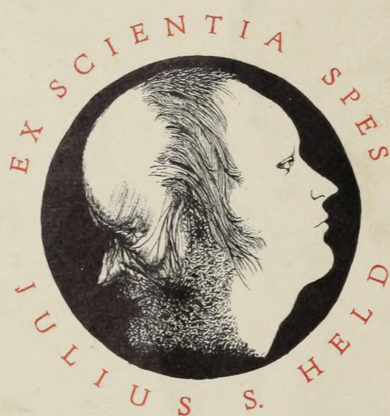

EX SCIENTIA SPES
JULIUS S. HELD

A. M. Onderwater 1632
Junius 20.

A. M. Onderwater 1632

ERASMVS VAN SCHEYNGHEN,
Riddere,Heere vander Aſt, groote Ponte Etc.

MYn Heere:
Hoe vvel dē Poeet Horatius ſeydt,dat de gene die verre rey-
ſen ende ouer de zee lopen, de locht ende niet den moedt
veranderen;nochtans heeftmen veel eer-begeerende mannen ghe-
uonden,die met grooten arbeydt ende moeyte verſcheyden landen
hebben door-reyſt, om voorſichticheydt ende ervarentheydt door
het aenſien van veel volckeren ende ſteden te vervveruen. VVie en
vveet niet oft Pythagoras ende andere Philoſophen ende hebben
verſchey den landen doorvvandelt,om vande vvijſe aldaer vvoonen-
de vvetentheydt van veel dinghen te hebben ? En prijſt Homerus
niet bouen maten den vvijſen Vlyſſes,om dat hy de ſteden ende ma-
nieren vā veel volckerē geſien hadde? Aengheſien dit geſchiedende
om tijtelijcke gheleertheydt ende vvetentheydt te crijghen,ſoo ſeer
vande ſchrijuers ghepreſen vvordt: hoe veel te meer is te prijſen de
reyſe oft pelgrimagie,die uyt deuotie ende godtvruchticheydt ghe-
ſchiedt? En heeft deſe pelgrimagie van Godt in't oude Teſtament
niet geboden gevveeſt, als den Iſraelitē belaſt vvas op ſekere hoogh-
tijden vanden jare hen voor Godt in ſijnen tēpel te Ieruſalem te ver-
toonen?En heeft onſen Salighmaker ſelue dit met ſijn exempel niet
beueſtight? VVaerom het niet te vervvonderen en is, dat alle hiſto-
rien vol zijn van reyſen ende pelgrimagien,die byde deuote Chriſte-
nen ghedaen zijn ghevveeſt na de heylighe plaetſen van Paleſtina,
daer onſes Salighmakers voeten hebben geſtaen, ende die met ſijn
heyligh leuen ende mirakelen vereerdt, eñ met ſijn dierbaer bloedt
beſproeydt zijn gevveeſt. Soo dat het nu oock noch eene loffelijcke
ſake is,dat ſoo veel Chriſtenen door eene vierige liefde ghedreuen,
niet achtende ontallijcke veel perijckelen ende ongheuallen,die op
deſe reyſe te vervvachten zijn, hen daer toe ſchicken, verlatende
landt ende huys,daer ſy in ghemack mochten leuen, om te beſien

dese Heylige plaetsen,sonder dat hen hier af vvederhoudt de lanc-
heydt vanden vvegh,noch de felheydt,onghenade noch stuerheydt
vande ongeloouige,die 'tselue landt nu besitten ende onder hun be-
uel hebben,ende dat om geene tijtelijcke eere (die daer nochtans
gemeijnlijcken volght) noch om gheen uytvvendigh gevvin; dan om
te vvinnen d'aflaten ende geestelijcke schatten die daer toe gheghe-
uen ende gheiont zijn. Onder vvelcke uvve E. vvel met redene ge-
rekent mach vvorden, als hebbende selue dese reyse gedaen; lieuer
hebbende veel ongemacx, perijckelen ende ongeuals te lijden,dan
t'huys op sijn gemack te leuen;ende opsicht nemende op den lijden-
den Salighmaker,de plaetsen sijnder voetstappen te besoecken, ver-
eeren ende kussen,ende sijn heyligh graf,dat geheel de vvereldt door
glorieus is,te sien,ende daer den glorieusen verrijsendē Salighmaker
te dancken vande menschelijcke verlossinge uyt de sonde. VVaerom
vertaelt hebbende dese reyse van Ierusalem,gedaen ende beschreuen
by den godtvruchtighen Heere Ian van Cotvvijck, en hebben nie-
mandt bequamer geuonden,om dit boeck toe te eygenen, dan uvve
E. Niet tē dien opsiene,dat uvve E. hierinne soude bemercken de ge-
legentheydt ende gesteltenisse vanden seluen lande, als hebbende
dat in persoon ende met sijne ooghen ghesien; maer om dat uvve E.
als een ervaren rechter 'tselue soude beschermen ende voorstaen:
de selue biddende danckelijcken dese vertalinghe te ontfanghen,
ende my daer door eenen moedt te gheuen om uvve E. in andere sa-
ken t'sijnder eeren streckende te mogen dienen, ende my te houden
als een onderdanigh dienaer van uvve E.

Adriaen van Meerbeeck
Scholaster tot Aelst.
uyt Aelst desen 3. van December 1619.

CORT BEGRIIP VAN HET INHOVDT VAN DESE VIIF BOECKEN.

Beſchreuen door M. Ian van Cotvvijck.

Eene vvaerſchouvvinghe voor den ghenen die begheerte heeft om pelgrimagie te doen.

DEn eerſten boec begrijpt de reyſe ter zee tot Jaffa toe/ in welcken de Eylanden van de Adriatiſche zee/ als oock van de Middelantſche zee uyt den rouwen worden beſchreuen.

Den tweeden beſchrijft het landt van beloften/ ende principalijck het quartier van Jeruſalem/ ende ſijne byligghende plaetſen.

Den derden bevanght de reyſe door Syrien van Jeruſalem af tot Aleppo toe; in welcke de landen van Judeen/ Samariē/ beyde de Galileen/ Traconiten/ Syrien van Damaſcus/ Celeſyrien ende Comagenen verſcheydelijck worden doorſocht ende verclaert.

Den vierden begrijpt de Godtsdienſten/ manieren/ cleederen/ coſtuymen der Mahometanen tot Aleppo gade gheſlaghen.

Den vijfden begrijpt eene corte beſchrijuinghe van de beſichtinge van Antiochien ende Alexandrien/ ſteden van Syrien; daer beneffens van het weder keeren ouer zee in Jtalien/ ende der ſtadt Venegien.

Welcke alle vanden ſeluen Autheur beſichticht ende beſchreuen zijn/ tot ghebruyck ende vermaeck van alle liefhebbers.

DEn raedt van Theocritus is seer goedt ende nut/dat niemant met bloote voeten en soude gaen op eenen bergh die met distelen ende doornen beplant is. Met welck exempel hy opentlyck vermaent/datmen niet onbedachtelycken iet en soude bestaen / maer dat den ghenen / die eenighe nieuwe maniere van leuen wilt aennemen/ oft eenighe swaere saken beghinnen/ ghewapent moet zyn teghen de voorcomende ongemaken / alsoo dat het hem daer naer niet leet en zy/dat hy sulcx aenveert heeft/oft beswycke in't werck. Tot het selue dienen oock de exempelen van Christus by-ghebrocht / met welcke hy bedecktelyck berispt den ghenen die willende eenen torren timmeren/niet eerst syne rekeninghe en maeckt vande costen/die daer nootelyck zyn om te timmeren/ oft die stryden moet teghen eenen die hem aenvalt met twintich duysent mannen / hem niet te voren en beteyst oft hy hem met thien duysent mannē wilt tegen gaen. Voorwaer ghelyckmen met recht soude moghen segghen / dat hy iet onbedachtelycken bestaet / die niet bereyt ende ongheewapent zynde/ derf vechten teghen eenen die bereyt ende gewapent is. Alsoo en sult ghy oock niet connen loochenen/ dat hy blameerlyck is/die (soo men seght) met onghewasschen handen/sonder te hebben eenighe vermaninghen/ niet voorsien van nootelycke din͞ge/eñ gheheel onwetende van al het gene dat hy schouwen oft volgen moet/aengaet de reyse van Ierusalē/in de welcke veel ongheuallen ende swaericheden gheleghen zyn. Om dan den reysenden hier inne eenighsins voorderigh te zyn/eñ met raedt te helpen/ heeft het my goedt gedocht hier te verhalen het meeste deel vā het ghene / dat my ghedocht heeft noodigh te wesen om de reyse van Ierusalem aen te nemen / eer ick de maniere ende vervolch van onse reyse soude verhalen : my latende voorstaen dat ick den seluen eene aenghename sake soude doen / indien ick te vooren verhaelde / wat sy schouwen/wat sy besorghen/ waer af hy hem voorsien moet/ op dat sy met gherustter herten soude moghen verdraghen/ ontgaen / te bouen comen de perijckelen/onghemaken/ aerbeyden ende moeyelyckheden die hem souden moghen ouercomen/ende dies te ghemackelycker geraken tot het voornemē van syne reyse/ ende de selue brengen tot soodanighen eynde als hy ghewenscht heeft: want indien iemandt / die hem op eene reyse wilt begeuen/ te vooren by sy-seluen ouerpeyst / hoe hy den teghenspoet sal moghen verdraghen; alle toevallende ongevallen te bouen comen/ende sy-seluen eenen regel stelle / daer hy hem na in syne saken te doen soude regeren/ende sy-seluen sekerlyck laet voorstaen / dat hy seer veel perijckelen/allenden ende onghemaken sal moghen verdraghen/die sal hy gherustelycken / ende met eenen cloecken moet lyden/hoedanigh die oock souden moghen zyn/ ende wat onghe-

luck

luck hem oock soude toecomen/ ende niet en sal hem nieuw/ noch oock onvoorsiēs zyn: voorwaer hy sal alle sakē met minder ancxt en moyelyckheyt verdragen/ dan oft hy hier af niet wetende/ ende gheheel gerust zynde/ ghevoelde de selue onvoorsienlycken ouercomen; ende sal met der daedt beproeuen waerachtigh te zyn het ghemeyn spreeckwoordt/ dat de voorsiende schichten soo seer niet en quetsen/ ende dat eenen anderen seyt:

Voorsiet te lijden 'tgheual u te gheschien;
VVant 'thindert veel min dat ghy hebt voorsien.

Maer het is eenen reysenden persoon seer nut te weten/ uyt wat hauene hy moet af steken/ oft van waer hy de zee-reyse moet beghinnen: om 'twelck uyt te legghen/ moetmen dese nauolghende dinghen eerst segghen.

De Christenen die na Jerusalem willen reysen/ zyn ghewoon jaerlycx naer Venegien te comen uyt gheheel het Westen ontrent H. Sacraments dach/ ende met eene vierichevt des gheests ontsteken; niet achtende alle de perijckelen huns leuens met hoopen rasschelyck derwaerts te reysen; om van daer dese heylighe reyse/ die sy door godtvruchticheyt aennemen/ ouer de zee te volbrengen: want de Venetianen door eenen Christelyckē yuer plaghten tot profyt eñ voordeel der pelgrims na de menichte der seluer eenighe galeyen ontrent dien tydt af te veerdighen/ met welcke sy lancx den rechten ende bequamen wech mochten gaen/ keeren/ ende dese pelgrimagie sonder groote moeyte volbrenghen. Maer alsoo hen euer dertich jaren het eylant Cyprus vā Amurathes is ontnomen/ hebben sy dit goedt voornemen achtergelaten/ misschien om dat sy saghen/ dat voortaen niemant oft seer weynighe hen tot dese heylighe reyse en souden begheuen. Waerom de gene die nu te Venegien comen/ en vinden terstont gheen schip dat na Jaffa de hauene van Palestina sal varen; maer sy begeuē hen op eenen coopvaerder/ oft coopmans schip dat na Cyprus oft Alexandrien in Egypten/ oft Alexādreta in Syrien oft Tripoli vaert; ende daer na huerēde een ander schip volbrengen sy de reyse tot de hauene van Jaffa toe: eñ besocht hebbende Jerusalē eñ de omliggēde plaetsen/ comen sy wederom met het selue schip ter seluer plaetsen/ daer sy het selue ghehuert hebben: daer sy dickwyls dry oft vier maenden vertoeuen moeten/ om eens coopmans schip geuonden hebbende wederom na Europa te varen. Waerom de costen nu meerder/ ende de caffarra diemen de Turckē ende Mooren moet gheuen/ ende de tollen seer vermeerdert zyn/ door de welcke veel hen van dese reyse veruaren. Maer dien dese oorsaecken niet en wederhouden/ maer voor hem vast heeft ghenomen de reyse te doen/ die moet voor al peysen/ dat hy gheene wereldtlycke oft wellu-

stighe / maer eene heylige reyse sal aennemen / die aenveert wordt niet om gewin / niet om ydels glorie oft eerghiericheyt / maer alleenlijcken door godtvruchticheyt / om Godt eenen aenghenamen dienst te doen / ende om met Christus het cruys te dragē. Maer eer hy hem op de reyse gheeft / moet hy t'huys syne saecken beschicken / syn testament maken / syne huysvrouwe ende kinderen (indien hy eenige heeft) voorsien van noodtlijcke dingen / ende ten lesten moet hy hem alsoo hebben / al oft hy noyt t'huys en soude wederkeeren. Als hy te Venegien ghecomen is / en mach hy niet t'schepe gaen / 't en zy hy ontfanghen hebbende het H. Sacrament / sy-seluen bevolen heeft in Godts bewaernisse / ende vercreghen heeft oorlof om te mogen reysen van des Paus Legaet te Venegien woonende. want den Paus heeft den ban gheordineert / indien iemant sonder syn toelaten derwaerts reyst. Van welcken ban niemāt ontslaghen en can worden / dan vanden Paus selue / oft eenighen synen Vicarius / oft den Guardiaen van Jerusalem. Ende den Legaet gheeft hy oorlof / ende daer by brieuen van ghetuyghenisse / om mede te draghen. Hy is gewoon den pelgrim te vraghen / oft hy middels genoech heeft om de costen van de reyse te draghen / welcke indien hy sweerdt / dat hy ten minsten hondert croonen heeft tot de reyse / niet en wort toe ghelaten. 'Twelck na myn goedtduncken daerom is ingheselt / om dat hem niemandt onbedachtelijcken op dese costelijcke reyse en soude begheuen / ende oock als hy in Palestina gecomen zijnde / het Clooster vande Minrebroeders gheen achterdeel oft last en soude doen / dat hy eer behoorde profijtelijck te zijn. Want indien iemandt met ydele borse na Palestina comt / soo moeten de Minrebroeders / oft syne medegesellen vande reyse zijn bedwongen te voldoen aende Turcken de woonlijcke tollen oft caffarra / diemen gewoon is te Jerusalem ende Rama te geuen. Een ieghelijck moet synen middel ouerleggen / eer hy hem tot de reyse gereet maeckt / ende al vooren ouersien / oft hy soo veel gelts heeft / om de noodelijcke costen te voldoen. Voorwaer indien iemandt gherustelijcken wilt reysen / ende aen andere gheen achterdeel doen / die moet voor seker weten / dat hy dese zee-reyse gheensins met mindere somme can doen / dan ouer hondert goude croonen / ende niet twijfelen hier inne ghelooue te geuen den ghenen die 't selue beproeft heeft.

Maer om dat den leser weten soude de sonderlighste oncosten / heeft het my goedt ghedocht die hier te verhalen.

Voor de schip-vracht tot in Cyprus, Alexādrien in Syriē / oft andere plaetsen / die wy hier vooren verhaelt hebben / moet een ieghelijck betalen sesse siluere Veneetsche ducaten / oft ten minsten vijf.

Voor den montcost van elcke maent / indien iemandt wilt hebben de

tafel

tafel van den stierman/moetmen gheuen thien ducaten/ende aen de tafel van den hofmeester sesse.

Voor schipvaert/varende tot Cyprus na Jaffa/ dertich oft veertich gouwde Cechinen min oft meer. Tot welcke somme een yeghelyck syn aendeel moet geuen/na 't ghetal der pelgrims.

Voor caffarren te Jaffa vijfendertich oft veertich maidinen / ende aen de Muchari voor 't dryuen vande esels noch soo veel.

Aenden Subassius van Rama voor het saufconduit tot Jerusalē toe sesse oft seuen Cechinen. Voor den inganck binnen der stadt Jerusalem twee Cechinen.

Voor den inganck vande kercke des Grafs onses Heeren negen cechinen. Voor wasse keerssen anderhaluen Cechin. Voor het recht vande officiers moet een yeghelyck anderhaluen Cechin gheuen.

Maer indien iemant voor de tweede reyse wilt gaen int graf onses Heeren / het zy daer maer eenen oft meer is / moet twee Cechinen betalen.

In't wedercomen moetmen aenden Subassius van Rama/de Caffariers van Jaffa ende de Muchari soo veel betalen / alsmen in't gaen ghedaen heeft.

Een yeghelyck moet gelden aende taelmans van Cyprus / Rama/ ende Jerusalem het ghene men met hen is ouercomen.

Men can hier niet wtdruckelycken verhalen de cleyne oncosten/die men ghewoon is te doen te Arnica/Jaffa/ Jerusalem/ ende op andere plaetsen soo te water als te lande/het zy om den cost/bracht/ oft om te schencken/als oock het ghene dat gheheyscht wort van de Arabers die op de weghen ligghen; aengesien de selue onseker zijn. Men gheeft aelmoessen te Jerusalem/ Bethlehem/ende te Arnica/ oft te Tripoli aende cloosters vande Minrebroeders nae iegelyck gestaethept ende goeden wille. Andere oncosten diemen ghewoon is te doen te water ende te lande buyten de ghemeyne ordinantie / oft ter oorsaecken van cost oft sieckte/ oft clederen/ oft om eenighe andere oorsake/ laten wy den onderscheyden leser ondersoecken/ als wesende onseker . Maer vande weerde vanden Veneetschen Cechin ende Ducaet/ende van de Turcksche munte/ sullen wy hier na op syne plaetse segghen.

Maer alsmen nu sorghe ghedraghen heeft voor de siele ende andere saken/ daer wy hier voren af ghesept hebben/ soo en moetmen het lichaem oock niet onbesorght laten ; maer men moet meest voor syn ghemac op den wech sorgen/op dat den reysenaer op den wech niet en beswycke/ oft belet worde/ dat hy tot syn voornemen niet en can comen. Wy sullen dan eerst uytlegghen/ van waermen dese zee-reyse bequaemelycker sal beghinnen. Eenige zyn daer die verkiesen Massilien/ een

 stadt

stadt van Vranckrijck op de zee gheleghen / ende van daer varen naer Tripoli/een stadt van Syrien: eenige zijn daer die na Venegien comen/ ende van daer varen na Cyprus / oft na Alexandrien een stadt van Syrien. Hoe wel ick Massilien houde voor de sonderlinghste havene van Vranckrijck/den Fransoysen seer bequaem/wel voorsien van schepen/ met welcke men uytelijcker na Cyprus ende sonderlinghe na Tripoli varen can;nochtans soude ick raden te verkiesen de havene van Venegien / als wesende beter ghehandelt / ghemackelijcker/ ende nutter dan dandere: want niemandt en soude connen loochenẽ/oft 't en is den reysenden bequamer na die stadt te gaen/daer hy meerder gheselschap vindt/want men vaert bequamelijcker met veel dan luttel geselschap. Den reysenden persoon dan/ die voor syne welvaert/ ende syne borse wilt sorghe draghen / moet besorghen dat hy ontrent het eynde van April oft beghinsel van Mey te Venegien come : want op desen tijdt plaghten de ghene/ die voor hen nemen hen op dese reyse te begheven/ derwaerts te comen: by dese moet hy hem voeghen; want hoe sy op de reyse meer volcx zijn / hoe dese reyse uytelijcker ende met minderen cost ghedaen sal worden . Maer hy moet hem wachten dat hy niet en gae in een slecht/leck oft oudt schip; maer in een van de meeste/ dat wel toegherust is/ ende dat eenen ervaren stierman heeft / ende dat recht na Cyprus/Tripoli oft Alexandreta vare/oft anders is't seer te vreesẽ/ dat hy sy-seluen in eene schipbrekinghe worpen sal / oft vallende in de handen vande zee-roovers (die op desen tijdt de zee seer afloopen eñ roouen)sal comen in't perijckel van syn leuen/ende alsoo eer syn leuen dan syne reyse eynden sal : oft indien het coop-goedt elders ghelost wierdt/eñ den stierman met syne saken belẽmert zynde/ende laet afstekende de bequaemheyt van te varen verliese/ende sy-seluen in meerderen oncoste brenghe. In dese sake moet hy besighen de hulpe ende raet van eenen Minrebroeder / ghenoemt den Procurator van't heyligh landt / die meest woont te Venegien in't clooster van S. Franciscus/ (ghenoemt den wijngaert) oft van eenighen coopman. Maer als sy nu een schip na synen sinne ghevonden heeft/ moet hy handelen met den schrijuer/want desen heeft den last om het goedt te aenveerden / ende vande passagiers het vaergelt te eysschen. Nochtans en moet hy niet t'schepe gaen/ ten zy dat hy bekenne dat den schrijuer gereet is/op dat hy hem voor den tijdt niet en begheue tot de ongheinaken van't schip: want de stierlieden syn ghewoon hun vertreck veel daghen uyt te stellen/ al segghen sy dat sy des anderen daechs sullen af steken. Terstont daer na moet hy vande tafele met den stierman overcomen; want het het is seer moyelijck synen eygen cost te doen/ten zy dat daer veel met malckanderen doen/ ende een tafel hebben . Bouen den cost moet hy

hem

hem voorsien van andere dinghen/ die hy op de reyse van doen heeft ende voort moet hy besorgen het ghene dat vereyscht wort teghen de walghinghe ende ouergeuen/die gheschiedt door het wagghelen van't schip/ende om te schouwen de vuylicheden ende onreynicheden des lichaems / ende andere ongheuallen : want niemandt en moet meynen datmen dese reyse/die soo veel perijckelen / ende soo grooten arbeydt/ ende ongemack is onderworpen/ mach onbedachtelijcken oft niet bereyt aennemen/oft achterlaten het ghene men van doen heeft : want hoe groote neersticheyt iemandt doet om sy-seluen te bepeysen nochtans sal hy met der daedt altoos bevinden dat hem iet ghebreeckt/ dat hy meest van doen heeft/ende hy sal bevinden / dat hy niet en heeft het ghene dat hy wel hadde begheert . Om dan den pelgrim seer goeden raedt te gheuen/ende hem wel te onderrichten/ sal ick verhalen meest al het ghene dat my noodigh dunckt te weten / oock comende tot seer cleyne ende lichte dinghen.

Wie ghy zijt dan/die ghemackelijck wilt reysen/ en vergheet niet te coopen eene kulckte/ die soo lanck is/als ghy zijt/ gevult met wolle oft vloppen / met eene hoof-peuluwe/ ende twee slapelakens/ in gelijckeene wel sluyt de kiste lanck sesse ende breet drij voeten ; op de welcke als eene koetse ghy uwe kulckte meught leggen/eñ die groot genoech zy om uwe andere dinghen inne te legghen . Daerenbouen draeght met u vier oft sesse hemden sonder craghen/oft indien ghy't lieuer hebt enckel allee:/ende niet ghefrounst. Het decsel van u hooft/ om in't schip te besighen / moet wollen zijn / op de maniere van de schippers. Ghy en moet oock niet vergeten twee paer lijnen ende twee paer wollen coussens/twee paer schoenen/oock neusdoecken/ doeckens/ seruetten ende drooghdoecken; om u dies te beter te beschermen tegen de luysen ende andere vuylicheden; welcke indien ghy eens crijght / en sult die niet lichtelijcken quijt worden. Coopt oock een pont seepen oft twee / om indien't noot zy/ghy daer mede uwe hemden ende lijnwaet mooght wasschen. Maer al is't dat gy de tafel van dẽ stierman gecocht hebt/indien ghy niet en hebt iet om de maghe te helpen/ die somwijlen eene walghinghe van de spijse heeft/ ghy en derft van hem oft iemant anders niet verwachten/waer mede ghy u in uwe sieckte soudt mogen behelpen:want een ieghelijck soeckt hier syne eygen bate/ ende heeft lieuer sy-seluen profijt te doen dan een ander. Daerom en laet niet te coopen twintich pondt van het beste biscuit / een vaetken van den besten wijn/ om de maghe te versterken/ eenighe Veneetsche koecken/ ghemeynlijck ghenoemt Borzelai/ twee oft drij oncen gheconfijten canneel ende gember/noten muscaten/wat greffels naghelen/ende andere dinghen die de maghe versterken : ende besicht het selue alleen-

lijcken

lijcken als't den noodt verheyscht. Coopt ooc pijnappelen/ araigneap-
pelen/citroenen/die in Corfu/Zacynthus/Cyprus/Creta ende Tripo-
li ouervloedelijcken groeyen/ ende zijn seer bequaem om den dorst te
verslaen. Maer om dat het den ghenen/die niet ghewoon en zijn t'sche-
pe te varen/ ende sonderlingh die weeck inden buyck zijn/ dat sy den
loop crijghen, soo is't seer te vreesen / indien men hier toe in tijdts niet
en voorsiet/ dat hy in't perijckel van sijn leuen sal comen/ soo sal't van
noode zijn/dat ghy v voorsiet van medecijnen/die daer toe goedt zijn.
Daerom coopt voor al een pondt suyckers/twee pondt rosijnen/die de
Apotekers van Venegien maken/om camerganc te maken/ insgelijcx
drij oft vier oncen inlep van violetten/het welck met water gemenght
den lichaem seer goedt is teghen de cortsen ende hitte der sonnen / alle
het welc ghy in uwe kiste bewarẽ moet. Nochtãs sult ghy den hofmee-
ster te bewaren geuen/indien hy u dunckt getrou te wesen. Maer uwe
kiste sult ghy door het toedoen van den stierman oft schrijuer op eene
bequame plaetse doen setten/welcke ghy uyt dẽ schepe gaende te Tri-
poli oft Arnica sult te bewaren geuẽ aende Minrebroeders. Want om
datmen de reste vande reyse met een roey-schip tot Jaffa toe doedt/ en
hebt ghy de kiste van gheenen doen : maer als ghy wederom te Cy-
prus oft Tripoli gecosen sult zijn/ sult ghy die wederom mogen t'sche-
pe doen. Nochtans dat de Veneetsche schepen in't wederkeeren meest
alsoo met goedt geladen zijn/ dat den passagier geene bequame plaet-
se daer inne en heeft/ ende hy daerom somwijlen in't ruym moet blij-
uen / soo soudt beter u profijt zijn/ dat ghy de kiste te Arnica vercochte
oft indien ghy die lieuer hebt t'schepe te doen/soo moet ghy weten/dat
ghy nochteens soo veel sult moeten betalen als ghy te voren betaelt
hadt/ oft ghy sult vande schippers (welcke inde schepen hebben elck
hunne sekere besundere plaetsen / daer sy hunne eyghen kisten setten)
moeten eene plaetse hueren om uwe kiste te setten/ op soodanigen be-
spreeck / dat ghy die na uwen wille sult moghen besighen : oft indien
daer geene plaetse en is/sult ghy eene kiste moetẽ huerẽ/ daer ghy sult
moghen op slapen / ende dach ende nacht zijn : want indien ghy dit
niet en doet/ en sult ghy nergens vryer plaetse hebben/ ende ghy en
sult met niemandt wel staen; want by de schippers en is meest al geene
beleeftheyt / ende sy en willen eenen pelgrim het minste ghemack niet
doen/ten zy hy het selue met ghelt coope. Maer indien ghy geene kiste
en hebt/soo sult ghy vanden schipper eene plaetse moetẽ hueren / daer
ghy uwe kulckte sult mogẽ leggen/ende uwe andere dingen in sijne ki-
ste legghen/ ende daer op slapen. Maeckt oock te hebben eene sargie
oft decksel/sonderlinge om 's nachts te decken/ eñ teghen de coude en-
de onghemaken de s nachts te beschermen: want hoe wel ghy de selue

in't

in't vertrecken van 'welyck van doen en hebt om den brant der sonnen ende seer groote hitte; nochtans en sult ghy die niet wel connen der-uen 'swinters/als wanneermen aldermeest wede coint/ als de coude reghen ende winden meest ouercomen / ende ten zy ghy iet hebt daer mede ghy u teghen d'ongemaken vande ontydige zee beschermt/ghy sult lichtelycken in eenige sieckte vallen. Indiē ghy met een Fransch schip na Tripoli vaert/aenghesien dat de schepen van Venegien selden nu ter tydt na dese stadt reysen/ al is't dat ghy in't vertrec geene sargie gecocht en hebt/ soo suldy in dese stadt eene mogen coopē/eñ daer na te Marsilien met ghewin vercoopen. Laet u opperste cleet zyn slecht vuyl/ eñ gheheel gelapt/ aschverwigh ghelyck de Minrebroeders besi-gen/oft indien't u dunckt versleten ende niet wyt / ende lanck tot de voeten/ ende den gordel ende decksel van't hoofdt van den seluen. Maeckt dat daer gheen cieraet van syde oft siluer oft goudt zy aen u onderste cleet/te wetē/u broec/wambeys ofte coussens/laet het al slecht ende grof zyn. want indien de Turcken oft Moozen eenich cieraet be-mercken / meynēde dat ghy een edel oft ryc man zyt/sullē u met listen ende Turcksche behendicheden onervallen/ende oorsaecke soecken om u te beschadighen/ende van u gelt te cryghen. Ende hoe wel men in't schip alderhande cleederen mach draghen/nochtans om dat daer meest altoos inne zyn Armeniers/Griecken/Turcken/ende Joden/ die door het cieraet der cleederen eene oorsake souden moghen soecken / om u van eenigh misdaet by de rechters te betichten (want meest al de volc-ken van den Oosten benyden ende haten die van den Westen) soo en laet u niet duncken dat het u profyt zy eenigh cieraet der cleederen toe te laten; want hoe ghy slechter ghecleet zyt/ ende slechter cleederen draeght/hoe ghy uwe reyse gerustelycker sult volbrenghen/ ende sult minder perijckel hebben. Maer en besight gheene groene cleederen/ boorden noch voederinghe; want de Turcken laten hen voorstaen/dat de Christenen hun daer mede niet en behooren te cleeden/om dat selue alleen toeghelaten wordt de Mahometanen/ die van t'gheslachte van Mahomet zyn/oft die de pelgrimagie van Mecha ghedaen hebben.

En draeght gheene wapenen met u/en besight gheen mes int open-baer by de Turcken oft Moozen; want indien sy u sien een mes hebbē/ sy sullen't u met ghewelt nemen; ende indien ghy't weygert te ghenen ende hen wederstaet/sy sullen't u met vuysten ende slagen onthalen.

Verberght u gelt op eene verborghen plaetse/ en gheeft niemandt te kennen hoe veel gelts ghy hebt / ende en leent niemandt ghelt/ 'ten zy aen eenen die ghy wel kent / ende weet dat hy't u weder gheuen sal; want anderssins sult ghy uwen vrient ende gelt quijt zyn.

Voorsiet u van wisselbrieuen / oft ten minsten van brieuen van re-

commandatie aen eenighen Franschen oft Italiaenschen coopman te Arnica oft Tripoli woonende / om de selve te ghebruycken indien't noodt zy: indien ghy't niet van doen en hebt/peyst ten minsten dat de selve u niet en sullen ouerladen oft schaden.

Als ghy nu tot het schip van Venegien gegaen zijt/ende in Cyprus ghecomen zijt/ soo moet ghy besorghen een schip om na Palestina te varen. Hier wil ick den leser wel vermanen / indien hy veel ghesellen op de reyse heeft/dat sy eenen verkiesen die scherpsinnigh zy / ende can de Griecksche ende Italiaensche tale. Indien daer niemandt sulcx en is/dat sy verkiesen den ghenen die andere in verstandt ende eruarentheydt te bouen gaet/om alle saken te besorghen. Maer indien den last te groot is/ende hy't alleen niet en can doē/ dat men hem een medegeselle gheue/ die hem met raedt ende daedt helpe. Desen moetmen last gheuen van het gelt uyt te gheuen. Laet desen ontfanghen ende uytgeuen; op dat de Turcken oft Mooren/ende andere vanden Oosten niet en meynen dat sy vol gelts steken/indien sy saghen dat een ieghelijck de handt inde borse stake/ ende daerom met Turcksche listen quellen/ om alsoo hun gelt af te dringhen : want alle de Mahometanen ende den meestendeel van die vanden Oosten haken na het gelt van die van den Westen ende soecken/ het zy met recht oft onrecht hunne borsen te vulen. Die alsoo verkosen is / moet gaen byden Consul vande Franchoisen oft Venetianen /ende met sijne hulpe door de recommandatie der Minrebroederen besigen om een schip te hueren : want alsoo den seluen groote authoriteyt heeft / ende een ieghelijck/ soo Christenen als Mahometanen bekent is / sal veel sekerlijcker ende beter ondersoecken vande ghestelteniss vanden schipper ende schip / ende sal lichtelijcker vande schip-vracht met den schipper ouercomen. Maer den Pelgrim met hem wachten moet eenen Griecksche schipper te ouercomen; want sy meest al hun gheloften niet en houden/ ende seer ghestoort zijn op de Latijnsche / maer lieuer met eenen Syrier oft Moor/die aenden Consul bekent is/welcke indien hy de Italiaensche tale can/gelijc sy meest al doen/ sal connen dienen voor eenen taelmā; indien hy die niet en can/moetmē eenen taelman nemē/die mede gaet/ tot datmen in Cyprus oft Tripoli ghecomen zy/ende die u oock in alle saken bysta / besorghe alle nootsaeckelijcke dinghen / ende alle saken neerstelijcken beschicke / ouercome met de Caffariers / ende verantwoorde voor allen/dies noodt zijnde.

Men is ghewoon met den stierman op de maniere te ouercomen/ dat als hy de pelgrims ghebrocht heeft inde hauen van Jaffa/hy hunne wedercomste verwachte tot op den seuentienstē oft achtiensten dach; langher verbeyd en/ dat sy hem voor elcken dach geuen eenē

Cechin

Cechin van Venegien:ende dat hy ghehouden is / als sy wederom gecomen zijn/ hen met alle hun goedt wederom te voeren op de plaetse/ daer hy hen gehaelt hadde/oft indien sy eenige schade geleden hebben/ dat hy moet bewysen het selue door sijn schult niet gheschiet te zijn; waer van hy somwylen oock plagh te moeten borghe stellen/ende sijn hant-schrift te gheuen.

Men betaelt aenden schipper de helft van schipvracht / alsmen te Jaffa ghecomen is/ ende d'ander helft als hy wedergecomen is daer hy afgevaren was/'t en zy ghy met hem zijt ouercomen/dat hy u maer te Jaffa en soude voeren want dan moet ghy hem geheel betalen. Als nu de schipvracht gemaect is/ indien men geenen cost en heeft/ oft niet genoech/soo salmen vanden Electo cost coopē voor vijftien dagē/ na het ghetal vande ghesellen/te weten ghesouten vleesch/ worsten/ eyeren al ghesoden/want men mach in't schip niet coken: insgelijcx olie eñ azijn/ oock wijn ende versch ende soet water ende versch fruyt. Maer hoe wel de hauene van Jaffa vande reede vande Sout-keeten maer ghelegen en is twee hondert mijlen oft daer ontrent/indien men den rechten wech vaert; nochtans en cannen somwijlen op thien/vijfthien/ twintich oft meer dagen niet te lande comē/ ten zy den windt goedt zy om dies wille datmē niet recht en can door varen / maer moet laueren: Want in Cyprus waeyen des somers meest Weste eñ Suyde winden/ waerom men moet te rugghe varen tot het hooft der Catten oft den voorberch Gauata/indien ghy sekerlijcken tot Jaffa toe wilt varen.

Den Electo moet sorghe draghen om alle d'eetware in eene kiste te sluyten/ende andere dinghen die op de reyse noodigh sullen zijn in het schip te brenghen ; om dat het vande schippers niet en soude verdaen worden/sonderlinghe indien hy met den stierman gehandelt heeft/ dat hy u wederbrenghen sal van daer hy u ghebrocht heeft. Maer alle andere dinghen/die ghy niet van doen en hebt/ ende niet en meynt te sullen moeten besighen/sult ghy moeten sluyten inde kisten van uwe medegesellē/ indiē uwe kiste in't schip gebrocht is: nochtans en moet ghy uwe kiste in't schip niet latē/ al is't dat ghy hoopt met het selue wederom na Europa te reysen / maer het sal sekerder zijn de selue te laten by de Minrebroeders/ by de welcke ghy in't gaen ende keeren meucht woonen / den cost coopen ende herberghen.

Maer ghy moet u wachten als ghy erghens stille blijft / niet veel fruyts te eten / want't selue is schadelijc ende maeckt den buyckloop/ sonderlinghe de vijgen/ angurien ende pompoenen; maer matelijcken ghenut/en hinderen niet/sonderlinghe indien ghy daer eenen teughe wijns op drinckt. Onthout u oock van te veel waters te drincken/sonderlinghe te Tripoli/ende oock van veel wijns/ want gheene saeke en

is sorghelijcker in dese landen. Indien ghy dan uwe ghesontheyt wilt behouden / zijt altoos sober / ende wacht u van ouerdaet van spijse eñ dranck.

Als ghy nu tot de reyse ghereedt zijt / en draeght geene sorghe dan voor eetware ende het ghene ghy meest van doen hebt / als een hemde oft twee met sommighe craghen ende neusdoecken: want indien ghy seer gheladen zijt / ghy sult op den wech veel swaricheden ghevoelen. Ten lesten soude ick u hier wel willen vermanẽ / dat ghy op de zee-reyse na Iaffa veel ongheimacks sult moeten lijden: want bouen de schuddinghe van't schip / die eene walghinghe maeckt / ende dat de maghe geene spijse oft dranck toe en laet / sult ghy dach ende nacht onder den blauwen hemel moeten slapen. Hier en is geene ruste / gheen gherief / gheenen troost / hier is ghedurighe pijne / arbeydt ende schroom / den stanck van de pompe / ende vande spouwende / ende ruspende / ende vijstende versmachten u bycans / de hitte van den daghe eñ grooten brant der sonnen; insghelijckx de coude / douwe ende vochticheyt van den nacht quellen u. De seer straffe / ende onbermhertighe ende gheheel onbeleefde schippers teghen de siecken ende slauwe quellen / benauwẽ ende ouervallen u. Want dese ongheuadighe ende wreede barbaren dwinghen u herwaerts ende derwaerts te loopen / ende van plaetse te veranderen / al is't dat ghy u van slaute ende sieckte qualijck cont verroeren: sy steken u oock somtijdts in't onderste van't schip / sy treden op u met voeten / sy quellen u met schamperheyt ende ongheliick / sy begecken u / sy nemen ende eten uwen cost teghen uwen danck; alle het welck ghy verduldichlijck sult moeten verdraghen.

Als ghy te Iaffa ghecomen zijt / sult ghy moeten in de hauene blijuen / tot dat den taelman van Rama comt: indien den seluen niet te becomen en is / moetmen eenen van Bethlehem ontbieden die de Italiaensche tale can / ende u uyt t'schip brenghe: maer wacht u dat ghy uyt het schip gaet eer hy gecomẽ is; op dat ghy niet onbedachtelijcken valt in de laghen van de Mooren oft Arabers / van de welcke seer veel ghedurichlijcken zijn op den byliggenden oeuer / ende doen daer hunne coopmanschappen; want ghy sout lichtelijck in een perijckel vallen / daer ghy niet wel en sout uytgheraken / 't en zy daer iemandt by zy / die d'Arabische tale can / die u ghesellschap houde ende by sta / ende het ghewelt der Barbaren weder sta. Dien taelman haelt Mucharos (dat zijn drijuers van esels / ende last-draghende beesten) ende soldaten die u tot Rama toe vergheselschappen / ende draghen sorghe voor de betalinghe vande Caffarri / ende andere saken die op de reyse beschickt moeten worden; ende in sijn ghesel schap reystmen te lande. Elcken pelgrim rijdt op eenen esel; het en is niemandt gheoorloft te voet te gaen.

gaen. D'esels en hebben geene steghelreepen/geenen toom noch breydel/noch sadel/dan alleenlijcken onghemackelijcke esels sadels: daerom moet een ieghelijck sy-seluen eenen steghelreep maecken/ diemen ghemeynlijcke maeckt van berders met eene coorde/welcke niemant den esel en mach aendoen/dan als hy nu gaet opsitten / ende als hy afghesceten is/ moet hy die afnemen ende bewaren : want indien hy het niet en doet/ soo moet hy weten dat de Muchari die sullen nemen ende niet wedergheuen. Bouen den ghemaeckten loon/ moetmen de Mucharis (ghelijck oock de schippers/die u te Iaffa gebrocht hebben) iet gheuen voor eenen schenck/dat sy cortesie noemen't indien iemant het selue weygert te geuen/ sy sullen u met stocken dwinghen het selue te betalen.'Tselue gheschiedt oock aende Muchari/die ghy besighen sult om esels te hueren te Bethania/Bethlehem/ende andere omliggende plaetsen. Wacht u dat ghy op den wech niet verre en blijft van het geselschap/oft voorgaet: maer volght den leytsman oft taelman / ende blijft aen sijne sijde. En gaet oock niet rijdende voorby de kerckhouen vande Mahometanen. Bewijst den Santonus oft Seriphus/ die ghy ontmoet/ eere/ afsittende vanden esel . En comt niet inde stadt op een peerdt oft esel / ten zy ghy vande Barbaren gheslagen wilt worden. Daer en bouen vermane ick u / ende bidde u vriendelijcken / bewijst u ouer al oodtmoedigh/ghemaniert/wijs ende voorsichtigh. En gaet te Ierusalem oft elders in't landt der Turcken niet alleen; maer neemt by u eenen medeghesellle die u Arabische tale can / die u ouer al gaende mach beschermen/onderwijsen ende voorstaen. En disputeert noyt met eenigen Mahometaen vande Christelijcke Religie/ noch en seght gheen quaedt van hen oft hennue seckte/en slaet niemandt: indien sy u slaen en neemt gheene wrake/maer verdraeght het verduldichlijcken; want indien ghy anders doedt/ ghy sult u stellen in een groot perijckel van u leuen/oft sult u leuen met veel ghelts moeten coopen. En begheckt niemandt/ wacht u met iemandt te spotten/ schouwt jocken ende boetsen/want sy nemen't al meer in't quaed tdan in genuchte eñ goedt. En groet niemandt met onghedeckten hoofde/ maer onderhoudt hunne ghemeyne maniere in't groeten / booghende met den hoofde na den buyck/ende legghende de handt op de borste/bewijst te treffelijckste eerbiedinghe. En gaet in hunne Messiten niet: schouwt het gheselschap vande vrouwen / ende en groet haer niet als sy ouer straten gaē/oft als sy bouen op hare platte huysen zijn / en wijst daer met geene vingheren na. Indien u eenige douckaerts tegen comen/ wijckt vanden weghe. En wilt niet curieuselijcken besien de vesten/ casteelen/stercktẽ/ofte ghemeyne plaetsen / en staet nerghens stille om iet te besichtighen oft beschrijuen dat ghemeyn is; want de Turc-

ken ende Mooren vermoeden altÿdt quaedt; ende meynende dat ghy eenen bespieder zÿt / sullen u terstondt inde ghevangheniſſe worpen. En voegt u by hunne dansen oft gemeyne feestdagen niet/ 't en zy dat daer eenen Janitzare by zy. En gheeft niemandt van die van den Oo-stenuwe ghestaetheydt te kennen/ sonderlinghe ghy een edel oft rÿck man zÿt; maer ghelaet u ouer al een slecht man te wesen: indien ghy eenen knecht mede ghebrocht hebt / handelt met hem als met uwen broeder ende medeghesellen/ende en laet u van hem in't openbaer niet dienen/en gheeft u gheldt niet mildelÿcken uyt; want 't is seer sorgelÿck in dit landt sÿn ghelt te verquisten : want indien iemandt dat doet / legghen de Turcken ende Mooren ende andere van den Oosten laghen om 't ghewin/daer sy seer na haken. En seght niet dat ghy een Spaignaert/ Duytsch/oft Italiaē zÿt/maer indien ghy de Italiaensche tale cont / seght dat ghy een Venetiaen zÿt/ indien ghy Franchois cont/ seght dat ghy een Franchois zÿt; indien Engelsch/ een Engelschman: want dese verdraghen zy/ maer d'andere niet. Hierom moet ghy u wachtē van het geselschap der Joden/ op dat sy door uwe sprake niet ghewaer en worden uyt wat landt ghy zÿt: want om dat sy verscheyden talen connen/ende de Christenen seer haten/ soude het lichtelÿcken gheschieden/dat indien sy gewaer worden/ dat ghy noch Franchois noch Engelschman/ noch Venetiaen en zÿt / dese quade ouerdragers u souden ouerdraghen voor eenen bespieder / ende vÿandt van den Ottomannen. Toont u goedertieren aende Venetianen Franchoisen/Engelschen/ indien daer eenige in't schip zÿn. Maer die u beste aenstaen/ende daer ghy na u goedtduncken sult moghen profÿt op den wech af hebben/soeckt met dese vrientschap te maken/ende die tot u te verbinden met trouwe/ ghedienstichept ende beleeftheydt. Bewÿst u oock ghemeynsaem ende goedertieren aen de Christenen vanden Oosten indien daer eenighe in't schip zijn/en quelt niemandt van hen met schamperheydt oft en terght hen met gheene spijtigheden. En hebt oock gheene woorden tot hunne versmadinge van hunne religie ofte ceremonien/op dat sy u misschien niet van ghelÿcke en doen als ghy in Cyprus oft Syrien gecomen sult zÿn/ ende nemen wrake van het ongheliјck dat hen aenghedaen is : maer doet in alder manieren u beste om met hen vrientschap te maken/ende hunne goetwillicheydt te verkrijghen ; op dat indien sy u gheen voordeel en connen doen/ ten minsten gheen schade en doen/ ende eenighsins hinderen. Ghy sult wel moghen ghemeynschap hebben met de Christenen vanden Oosten in Cyprus oft Palestina: maer nochtans en betrouwt hen niet te seer/ ende en volght niet lichtelijcken hunnen raedt/ ende indien sy u raden ende vermanen / dat ghy soudt gaen inde tempelen

er Turcken / oft de vesten ende stercken der steden gaen besien/bup-
en de stadt te wandelen/en doet dat in gheender manieren; want het
s een schalck volck / ende doen het selue door loosheydt om te bedrie-
ghen/om het leuen der pelgrims te belaghen/ ende d'onvoorsichtighe
e ouervallen; ende by de rechters te beschuldigen / ende ouerdragen/
om alsoo u ghelt upt te locken/ende te winnen met schade van andere.
Ick belijde wel dat sy niet allegader van eenen aert en zijn; want daer
zijn eenighe die die van den Westen toegedaen zijn / ende met raedt
helpen/ende als't noodt is/de vremdelinghen helpen; nochtans zijn sy
meest al onbeleeft ende ongherrouw / ende meer weerdich Barbaren
dan Christenen ghenoemt te worden.
Indien ghy begheert gheheel Palestina ende Syrien te door-rey-
sen / ende met de Christenen vanden Oosten te besoecken de heylighe
plaetsen/ende sonderlinghe sien de ceremonien vanden feestdagh van
Paesschen/die die vanden Oosten gewoon zijn te onderhouden/ ende
tegenwoordich te zijn in verscheyden hunne diensten / sult ghy u ver-
treck mogen uptstellē tot in Augustus; noch 'ten is van geenen noode
dat ghy met het eerste schip/dat na Syrien vaert/afsteect. Maer alsoo
de Veneetsche coopvaerders meest al varen na Alexandreta in Sy-
rien gheleghen/ende hun coopmans goedt aldaer lossen/ soo mooght
ghy derwaerts reysen/ende van daer in't gheselschap van de Janitza-
ren te lande comen na Aleppo ; in welcke stadt ghy den winter moet
blijuen/ eñ uwe reyse uptstellen tot den naesten vasten: want op dien
tijdt comen ontallijcke veel Christenen vanden Oosten na dese stadt/
om hen op de heylighe reyse te stellen/ende na Jerusalem te gaen/om
aldaer den Paesschen op hunne maniere te houden / sonderlinghe om
dese oorsake dat sy het ghemaeckt vier / dat die vanden Oosten mey-
nen upt den hemel te comen/souden vanden Patriarch der Griecken
coopen. In welck gheselschap ghy vrijelijcker ult reysen; indien ghy
u habijt veranderende u cleet op de maniere vande Armeniers oft Sy-
riers/ ende gerecommandeert wordt aen eenen Armenier oft getrou-
wen Maronite/die u in sijne hoede neme. De sonderlinghste steden vā
Syrien/ als Apamia/ Emesia/Damascus/ende andere; eñ alle de lan-
den van Palestina canmen op dese reyse door-reysen. Als ghe te Je-
rusalem met dit ghefelschap sult ghecomen zijn/sult ghy sonder eenich
tribuyt te betalen / moghen besoecken op de dry leste daghen vande
Goede-weke/de kercke van het Graf onses Heeren/ ende andere hey-
lighe plaetsen vande stadt Jerusalem/ ende sult oock moghen gaen na
de riuiere Jordanis/ inde welcke Christus van Joannes ghedoopt is
gheweest/ door dien de Christenen vanden Oosten derwaerts van alle
canten comen / hoe wel ghy op andere tijden het selue niet souder
grooten

grooten oncost ende gheselschap van de Janitzaren en sult connen volbrenghen. Als dese nu wederom na huys vertrecken/ sult ghy bequamelijcken wederom na Aleppo moghen comen. Op de selue maniere ende tijdt/ indien ghy met een Fransch oft Veneetsch schip van Cyprus na Tripoli vaert/ sult ghy in't gheselschap vande Christenen vanden Oosten te lande moghen na Jerusalem reysen; ende lancx den seluen wech wederom na Tripoli comen. Indien u dit gheselschap niet aen'en staet/ eñ dat het u niet en dunckt profijtelijck te wesen/ u te betrouwen op die van den Oosten/ soo verneemt naer het eerste schip dat uyt de hauene van Venegien vaert na Alexandreta/ ende reyst van daer na Aleppo/ ende voldoet dan d'andere reyse te lande tot Jerusalem toe. Maer en begheeft u niet alleen op den wech; maer neemt Janitzaren om u te vergheselschappen/ om u te leyden ende wederom te brenghen. Dese reysen meest al 'snachts/ vreesende het uytloopen van de Arabers/ ende de hitte vanden daghe. Dese reyse is seer costelijck/ ende vol perijckelen/ door dien d'Arabers (welcker handen men selden can ontgaen) op desen wech seer loopen om te roouen. Dit is goedtwillighe leser het ghene daer ick u af hebbe willen vermanen; wilt het in't goede nemen. Ick soude meer hebben moghen bybrenghen: maer om dat ick het niet en soude schijnen lanck te maken / laet ick het andere selue ondersoecken. Vaert wel.

DE LOFFELYCKE REYSE VAN IERVSALEM ENDE SYRIEN

Ghedaen ende beschreven

BY

Mr. IOAN VAN KOOTVVYCK VAN VVTRECHT.

Het eerste boeck behelsende de Zee-reyse van Venegien tot Iaffa toe.

Het eerste Capittel.

Het vertreck uyt Venegien. Het eerste groot perijckel inde Zee. Inganck in't Schip, ende ghesteltenisse des selfs, ende daer na een groot onvveder.

IN t jaer onses Heeren 1598. op den vierden dagh van de maent Augustus/welc was eenen Sondagh; hebbende ontfanghen het H. Sacrament des Autaers in de Kercke van S. Marcus / ben ick vertrocken uyt de stadt van Venegien: ende gehuert hebbende eene schuyte/diemen aldaer noemt Gondoli/hebbe ick my te zee begheven om te varen in't groot schip genoemt Nanafarra; dat seer groot was/als voerende ses hondert vaten/ gherekent elck vat by de Venetianen tot duysent pondt. Dit schip was gereedt ghemaeckt om te varen na Cyprus ende Alexandrien; en was

onlanckx ghevaren uyt de havene van Malamocco, ende lagh op de anckers op eene reede van de Italianen / ghenoemt Pel'orosso; van de voorseyde havene gheleghen ontrent ses mylen : op welcke reede de groote schepen ligghen/ om ghevoechelycker gheladen te worden. Als wy nu ontrent vier mylen in zee waren; is daer soodanigh onweder opghestaen/dat wy niet voorder en konden varen. De Schippers deden hun beste / om hunne reyse te volbrenghen : maer siende dat sy verloren arbeydt deden/zyn sy bedwonghen gheweest wederom na de havene te keeren. Ick was wat beroerdt door een soo ongheluckigh begin; nochtans en gaf ick den moedt niet verloren: maer op Godt betrouwende/sochte ick een meerder schip/om my wederom ter zee te begheven; om dat ick dien dagh gheenen verloren arbeydt meer en soude doen. Ick moeste nochtans eene ure oft twee in de havene vertoeven; om dat den windt meer opstondt / ende niemandt hem en dorste in de zee begeven. Ten lesten hebbe ick een schip met acht riemen gekregen; eñ zynde met dẽ Schipper overkomẽ/ben ick wederom ter zee inne ghevaren. Maer wy waren qualyck eene myle van de havene; als daer eenen seer grooten windt opstendt/ die de zee soo seer beroerde / dat wy in groot perijckel van verdrincken waren: want het yser van het roer brack; soo dat de baren der zee ons bycans overwelfden; ende kregen soo veel waters in het schip/ dat daer kleyne hope was van te ontkomen; en hadden de Schippers het roer niet wederom ghekreghen: welcke bevreest zynde / wilden wederkeeren / om hun roer te hermaken; bindende het selve met een touwe / ende uytoosende het water / zyn wy weder gekeert na de havene: daer wy gheheel dien dagh om het groot onweder moesten blyven: maer ontrent den midder-nacht/ zynde dẽ windt gelegen/ eñ de zee gestilt; hebbẽ wy ons op de reyse begevẽ met meerderen voorspoet; want wy zyn ontrent den dageraet by het grootschip gekomẽ.

Den oppersten van het schip hiet Baptista Tagiero/ende den schryver Alphonso Zilio Venetianen. Aen den schryver wort alle de coopmanschap ghelevert; die de selve opschryft / ende verantwoordt voor de vracht van het goedt ende passagiers: ende niemandt en mach in't schip komen sonder syn toelaten. Soo haest als ick in't schip quam/ eyschte desen het vaer-ghelt: ick beloofde soo veel te gheven als de andere. Hy seyde dat ick met de andere niet te doen en hadde; ende hy wilde thien Secquinen hebben: ende indien ick die niet en gave/ soude hy my uyt het schip doen gaen. Hy meynde/om dat ick een vremdelinck was / dat ick hem soude gheven dat hy begheerde: maer hy was bedroghen; want ick hebbe hem 'thandt-teecken van den edelen Nanas/dien het schip toebehoorde/ende met welcken ick overkomen was om ses ducaten van Venegien/over-ghevẽn. Hy was verwondert

dert (soo hy seyde) dat ick soo goeden coop met hem was overkomen; maer dat hy syn goedt wel mochte wech gheven / indien het hem beliefde: maer dat hy het selve niet en mochte doen. Ick hebbe myn beste gedaen/om syne vriendtschap te hebbẽ; wel bevroedende dat het selve my tot voordeel soude wesen; ende hebbe gepresen syne getrouwigheyt/ende hem vriendtschap bewesen: soo dat hy hem seer vriendelyck op gheheele dese reyse aen my bewesen heeft/ende myn goedt doen legghen by de Schippers op eene bequame plaetse.

Soo haest als't dagh geworden was/ 'twelck was den vyfden dagh van Augustus / hebben my de Pelgrims willekoom gheheeten; bemerckende door mynen grauwen rock/dien ic aen hadde/dat ick hunnen mede-ghesellle op de reyse soude wesen. Daer waren thien Minrebroeders/ ende twee gheestelycke persoonen; den eenen Priester uyt Portugal/ende den anderen eenen Italiaen/ uyt de Marca van Ancona/ van de ordene van S. Hieronymus. Ick hadde te voren met den Portugues kennisse ghemaeckt te Venegien; de andere en kende ick niet; uytgenomen den Vicarius van Jerusalem/ die Oversten van de Minre-broeders was; die my te voren onderwesen hadde van het gene ick op den wegh hebben moeste. Boven veel Italianen eñ volc uyt Dalmatien/ waren in't schip seer veel cooplieden van verscheyden natien; Turckẽ/Persianen/Syren/Armenianen/Indianen ende Griecken. Men soude ghesept hebben / dat het eene stadt ende niet een schip hadde gheweest / soo veel ende verscheyden volck was daer. Daer waren mannen ende vrouwen/edele ende onedele/ ouderlinghen ende kinderen; sprekende een iegelyck syne tale/ bedeylt in kameren ende plaetsen.

Wy hebben op dese reede twee daghen gheleghen; verbeydende sommighe Venetianen die van den Raedt na Creta ghesonden wierden / om daer Overste te zyn. Na dat dese te schepe ghekomen waren/ende de Schippers oversien; heeft den Oversten ontrent den avondt die seylen doen ghereedt maecken; want den windt was goedt.

Op den sevensten dagh eene ure voor den daghe zyn de anckers ghelicht;ende wy zyn 'tseyle ghegaen met eenen oosten-windt: maer daer volghde ontrent den vyf uren eenen groote stilte / dat wy niet en voorderden. Na den noene begonste eenen zuydt-oosten windt te waeyen; soo dat wy laverende dien dagh ende den navolghenden nacht overghebrocht hebben. Als de sonne opghestaen was / saghen wy van verre Pyrano een stadt van Istrien. De Schippers siende dat sy met den windt niet en voorderden / namen hunne streecke na Istrien; eñ wierpen hunne anckers niet verre van Pyrano: eñ hebben dien nacht om den grooten windt daer blyven liggen. Hier wier-

eenen Minre-broeder sieck van de cortse; ende wiert met eenen boot aen landt gheset; ende ghesonden met eenen brief van den Vicarius na het naeste Clooster. 'Smorghens vroegh voeren wy met eenen westen windt lanckx het landt van Istrien wat voorts; hoe wel met luttel windts.

Op den sesten van Augustus zijn wy ghevaren voorby Citta nova, ende Parenzo zee-steden van Istrien / ende Orsario met eenen redelijcken windt: maer ontrent middernacht stondt daer op een groot onweder van reghen/donder/blixem: ende wy en waren maer elf mijlen van landt; waer door het perijckel meerder was: door de vreese van te gheraken op eenige verborghen sandt-platen ende steen-klippen: ende al waren de seylen ghestreken; nochtans helde het schip soo seer op de rechte sijde/dat het scheen dat de baren het selve souden overloopen hebben: Waerom den patroon vreesende dat den mast soude breken/ende het schip omslaen; heeft bijlen doen veerdigh maecken/om den mast af te cappen / indien het noodigh ware: maer ten vier uren verslapte den windt; ende zijn alsoo het perijckel ontkomen: nochtans hebben wy gheheel dien nacht sonder seylen ghevaren. Dit dochte ons een quaedt beginsel te zijn; nochtans de hope van de goddelijcke hulpe heeft ons moedt ghegheven om dit ende noch meer te verdraghen. Des anderen daeghs zijn wy met volle seylen voor by ghevaren Ruigno, Pola, ende de uyterste steen-klippen van Istrien/ gemeynlijc genoemt/ Golfo caruero; ende zijnde voorby de oevers van Istrien quamen wy in den selven Golfo carvero. Maer eer wy onse reyse vervolghen / en sal't niet onbequaem zijn te verhalen het ghene dat wy van de gheleghentheyt/vruchtbaerheyt ende ghesteltenisse van Istrien ondersocht hebben.

Het tweede Capittel.

Beschryvinghe van het landt Istria, ende beschryvinghe der steden daer inne gheleghen.

IStria heeft sijnen naem van dē Capiteyn Ister / die daer van Janus ghesonden was/ghelijck Cato seght; oft (gelijck andere Plinius volghende segghen) van de Riviere Ister/nu gheheeten Danubius. Dit landt begint van de Riviere Formio/ nu Risano ghenoemt; eyndende aen de Riviere Arse; ende is gheleghen tusschen twee kromten der zee/komende tot de Adriatische zee. Na het seggen van Plinius is dit landt breedt veertigh Italiaensche mijlen; ende sijnen omganck is hondert ende twintigh mijlen: aen de noort-sijde heeft het 'tgheberghte genoemt Alpes/die Carnien ende Dalmatien

schepden

scheyden van Italien: aende west-sijde is Firmio ende een deel van de Adriaetsche zee / aen de zuyt-sijde eyndt het aen de selve zee / van den oosten paelt het aen Illyrien; van 'twelcke het scheydt met de rivière Arse; welckē valt in het Golfo/genoemt Caruero, om de menighte van de doode lichamen; om dat daer veel menschen van het onweder verdrincken. Den meesten deel van dit landt is onder de heerschappye der Venetianen; ende een deel onder de Artsch-hertogen van Oostenrijck: het ghene dat onder de Venetianen is / wordt gheregeert van de Overste die daer jaerlijckx van Venegien ghesonden worden. Het landt is seer vruchtbaer / bedeylt in schoone ende vruchtbare heuvelen / ende bequame berghen / ende wijde effene landen / seer bequaem om te bouwen. Het heeft oock schoone bosschen / meest by den heylighen Vincentius. Daer wast seer goeden wijn ende olie; daer zijn goede weyden ende veel vee: hier is groote overvloedigheydt van alderhande vruchten. De zee is visch-rijck om dat de oevers seer crom ende gheboghen zijn. Daer wordt ontrent de zee seer veel souts ghewonnen tot groot profijt van de ghemeynte. Daer en wast niet veel graens: ick en weet oft het zy door de nature van den lande / oft onachtsaemheydt der menschen. Maer ick meyne dat het toe te schrijven is de onachtsaemheydt / oft kleyne menighte des volckx: aenghesien de landen ontrent de zee gheleghen (hoe wel vruchtbaer) meestendeel onghebouwt ligghen. De inwoonders segghen dat de onghetemperheydt der locht de oorsaecke is; door welcke sy met kortsen ende ghedurighe sieckten ghequelt zijn: soo dat sy het landt niet en konnen bouwen. Ick hebbe met der daedt bevonden / doen ick daer was / dat de inwoonders / meest ontrent den zee-cant / zijn bleeck ende magher / ende dat sy niet langhe en leven. Gheloof-weerdighe personen hebben my verhaelt / dat den raedt van Venegien het landt in Istrien om niet gheeft om te bouwen aen de ghene die begheeren landt-winninghe te doen: ende dat daer nochtans tot noch toe gheene ghevonden en zijn (uytghenomen eenighe Cypriotten ende Griecken / die het selve hebben willen aenveerden) om dat sy hen vervaren door het perijckel van andere; ende liever hebben dit profijt te derven / dan hen in 't perijckel te stellen van haest te sterven. In dit landt zijn veel steden; allegader bewoont; sonderlinge de zee-steden, ēn dat qualijc om de ongetempertheyt des lochts / ghelijck wy gheseyt hebben. De heerlijckste is Justinopolis / de hooft-stadt van den lande / ghelegen van Formio vijf mijlen: welcke de Istrianen / door de oorloge uyt het vast lant vliedende in 't Eylant eertijts Egida / daer na Capraria / oft (gelijc andere seggē) Pullaria / gesticht / ende ter eeren van den Keyser Justinus den tweeden van dien naem Justinopolis ghenoemt hebben. 'Twelck blijckt

 door

door een out gheschrift in den marmer ghesneden.

Dese stadt wordt heden genoemt Gabo d'Istria, ende heeft eene houte brugghe tot aen het vaste landt toe: want sy light in een eylandeken van't vaste landt ontrent drij boogh-schenten. Den Gouverneur van dē lande heeft hier syne wooninge: de stadt is redelijckē wel bewoont/ende is een Bisch-dom. Na dese zijn Pola/ daer na Parenzo/ ende daer na Citta Nova; alle drij op de zee gheleghen/ende zijn Bisch dommen. De oudtste ende vermaertste van dese is Pola / oock van de Colchis ghesticht/ ten tijde doen Gedeon Rechter was over de Israeliten: welcke Colchi vermoeyt zijnde van te vervolghen de Argonautē (die wegh-leydē Medea de dochter van hunnen Coninc/) bleven op dese plaetse woonen. Dese wierdt ten tijde van Plinius Pietas Iulia ghenaemt; ende is gheworden eene wooninghe der Romeynen; ende soo opghekomen / dat die ghetelt wordt onder de beste steden van Italien: 'twelck noch heden getuygen veel antiquiteyten oft outheden; die niet teghenstaende den langhen tijdt/ noch niet en zijn onderkomen. Onder andere is daer een seer schoon gheheel rondt schou-huys/ oft amphitheatre, bykans noch geheel ende ongheschendt; uytghenomen de trappen/ die n[a] de meyninghe van veel van hout gheweest hebben. Oock sietmen daer de vervallinghe van een half rondt schou-huys / veel oude opschriften ende graf-dichten. Op eene poorte van de stadt/ ghenoemt Ratta / sietmen eenen triumphalen boghe/ op den welcken veel opschriften staen.

Men siet daer seer veel schriften ende teeckenen vanden ouden tijt/ die ick om de kortheydts wille achter late: maer al is de stadt Pola wel gelegen/ ende heeft eene kromte der zee/die eene havene maeckt/ wijdt eene mijle/ende lanck twee mijlen: nochtans en is die niet seer bewoont om de onghetemperheydt der locht: de huysen zijn ydel/ ende de straten met gras bewassen. Sy is dickwijls bedorven gheweest/eerst van Attila den Coninck der Hunnen; daer na van de Genevoysen/ende van de Venetianen verbrandt / ende van de selve wederom opgherecht; ghelijckmen nu siet. In dese stadt heeft eertijdts gewoont Crispus den sone van Constantinus den grooten: ende is daer ghedoodt geweest ter begheerte van Fausta syne stief moedere/ ende tweede huysvrouwe van Constantinus voorseydt. Over de havene is eenen ouden ende grooten Toren/ ghenoemt het Casteel van Orlando/ghemaeckt (soomen seyt) van Roelandt den Neve van Carolus den grooten Keyser. Ghelijckmen bemercken kan / heeft het eene schoone ende lustighe stadt gheweest: maer teghenwoordelijck is de locht soo bedorven/ dat daer niet veel menschen en konnen woonen sonder siecke te worden: 'twelck (soomen meynt) komt door de

verga-

B
C
D
A

vergaderinghe van een silstaende water daer by gheleghen / dat seer bedorven ende stinckende is.

Parenzo is een seer oude stadt/nu ter tijdt seer kleyn; hebbende eene redelijcke ende seeckere havene; hoe wel die op den zuyden windt light. Daer en is geen water om te drincken/ende niet seer bewoont om de onghetempertheyt der locht. Dese stadt is een Artsch-bisdom: ende de Domkercke is verciert met veel lichamen der Heylighen; te weten van S. S. Demetrius ende Julianus martelaren / van S. S. Berta ende Agricola maeghden. Daer hebben oock geweest de lichamen van S. S. Maurus ende Eleutherius martelaren: maer de Genevoysen oorloghende teghen de Venetianen; ende hebbende dese stadt met ghewelt inghenomen / int jaer 1354. hebben de selve wech-ghenomen/ende ghelept in hunne stadt.

Citta Nova, dat is nieuwe stadt/eertijdts ghenoemt Emonia/ is eene onstercke stadt ende onbewoont om de quade locht: waerom de inwoonders meestendeel sieckelijck zijn. By dese stadt is den oorspronck van de riviere Nauportus nu Quietas ghenoemt; in de welcke (ghelijck Plinius seght) het schip Argo gestelt was.

Onder de zee-stedē zijn Ruigno eñ Vmago de beste; soo wel om eene betere locht/als om dat sy beter bewoont zijn. By Ruigno wordt den marmer ghegraven / die Istriaenschen marmer ghenoemt wordt; welcke by de Italianen / ende meest de Venetianen seer geacht wort. Het is te verwonderen/dat bycans alle de dochters te Ruigno creupel gheboren worden: waerom de mans die selve niet willende trouwen / moeten elders vrouwen gaen soecken. Hier ontrent licht Pirano, insghelijckx Osoro, een stadt daer den Paus jurisdictie over heeft. Dese stadt heeft luttel landts rontsom/ heeft eene redelijcke locht/ ende is beset met soldaten: ende den Paus stelt daer eene Oversten/ die daer recht doet ende regeert.

Onder de middel-lantsche steden zijn Gulea ende Montona redelijcken bewoont/om de locht ende overvloedigheydt van alle dingen. Ick late achter Drigano/Grisignano/ Primontio/Portula ende Raspo/goede stedekens. Raspo gaet de andere te boven door vruchtbaerheydt ende vermaertheydt; sonderlinghe om het goedt inkomen van den Oversten van Venegien / die daer alle twee jaren met den naem van Provisor ghesonden wordt; ende diemen seyt jaerlijckx te winnen dry duysent ducaten. Waerom de Venetianen desen staet gheven aen oude Raetsheeren/ die de stadt goeden dienst gedaen hebben; maer kleynen middel vinden om te leven. Binnen 'slants light oock Sdrigna een stadt / dat sommighe meynen Stridon het vaderlandt van S. Hieronymus te wesen: maer andere segghen dat Stridon in Dalmatien ende niet in Istrien en light. By Ruigno liggen sommi-
ghe

ghe kleyne eylanden ghenoemt Brioni / seer vermaerdt om den marmer/die door ghegraven wordt/ende na Venegien ghevoert/ om te timmeren.

In Istria zijn dry sonderlinghe rivieren/ Formio / Arsia en̄ Nauporto. Formio nu Risano genoemt/valt by Pirano in de Adriatische zee : Nauporto anders ghenoemt Ister ; heden Quieta by Citta nova. Arsia is de uyterste pale van Italien/ ende valt in de Golfo Carnero.

Den vermaertsten bergh van Istrien is den bergh ghemeynlijck genaemt Monta-magor, hoogh tot inde volckē/ende zijnde verre van de zee ghesien;op welcken wassen veele medicinale kruyden.

De verstanden der Istrianen zijn seer sacchtmoedich ende gheneghen tot beleeftheydt / ende bequaem tot gheleertheyt:ende indien't de armoede niet en belettede / uyt dat landt souden seer uytnemende ende gheleerde mannen komen : want tot wat studien sy hen beghe- ven/sy worden in het selve fraey/ende verkrijghen lof ende eere. Sy leven na de Veneetsche wetten/ende worden van de Veneetsche Magistraten/die op alle plaetsen ende steden ghestelt zijn/geregeert. Van dit volck wordt dickwijls by de schrijvers vermaent : Livius noemt het een wreet volc; en̄ dat hunne lichamen door den arbeydt verhardt zijn/ende die seer wel konnen verdraghen. Lucius Florus seght/ dat dat sy C. Manlium verwonnen ende sijnen legher ingenomen hadden : maer dat sy hen tot roven ende dronckē drincken beghevende/ wederom gheslagen ende de victorie verloren hebben. Strabo noemt hen vroom ; en̄ dat sy allegader in't eynde van Augustus Cesar verwonnen zijn ghewee st. Sabellicus seght dat sy veel vrome daden eertijdts teghen de Romeynen/ende daer na teghen de Venetianen ghedaen hebben. Maer 'tis ghenoegh van Istria ghesept: laet ons onse reyse vervolghen.

Het derde Capittel.

Beschryvinghe van het Golfo Carnero, ende van de eylanden ligghende in de Adriatische zee, ende van de zee-steden zijnde onde heerschappye der Venetianen.

DIt Golfo oft cromte der zee ghenoemt Phanaticus oft Phlanaticus (ghelijck Plinius meynt) van de Phlanates/volck van Illyrien / wordt nu ghenoemt Carnarius oft Carnero/ vande menighte der dooder lichamē:want in het selve Golfo rijsen op

seer groote onwederen ende tempeesten/ en is daerom van de Schippers seer ghevreest ende ontsien: ende dit Golfo is lanck tsestigh mijlen / ende veertigh breedt. Wy en waren qualijck hier in ghevaren/ als daer een groot onweder opstondt; soo dat wy qualijc op drij daghen uyt dit sorghelijck water en gheraeckten/ niet sonder groote moeyte ende verdriet. Het perijckel van dit Golfo gheschiedt door de omligghende eylanden ende gheberghten / tusschen de welcke de winden hen besluytende doen de waterē beroeren. Hier-en-tusschen zijn wy voorby ghevaren de eylanden Nia / Sansego / Cherso ende Orsaro/ eertijdts ghenoemt Crepsa/ ende Apsoro/ eertijdts oock ghenoemt Absyrtides/ van Absyrtus den broeder van Medea / die daer wreedelijcken ghedoodt is gheweest ; ghelijck sommighe segghen.

Alle dese eylanden zijn onderworpen de Venetianen; van de welcke de twee eerste gheheel onbewoont / ende meer ghehandelt van de beesten / die sy voor weyden dienen / dan van de menschen. De ander twee zijn meer bewoont / ende ligghen vast aen malkanderen; alleenlijcken van malkanderen ghescheyden met eenen ghegraven grachte; over welcke eene houte brugghe light / daermen over van d'een eylandt in't ander gaet. Den omganck der selver is van hondert ende veertigh mijlen. Beyde dese eylanden zijn wey-rijck; ende daerom is daer veel vleesch/ suyvel ende wolle: sy zijn oock redelijck vruchtbaer vā wijn: uyt welcke oock veel houts om galeyen te maken na Venegien ghebrocht wordt. Maer daer (ghelijck in alle andere eylanden van de Adriatische zee) is groot gebreck van graen. Daer en zijn maer twee steden redelijcken sterck; hebbende de namen van beyde de eylanden. Orsaro heeft eenen Bischop om dat sy wel bewoont is/ ende eene goede locht heeft; hoe wel den Bischop den tytel heeft van alle beyde.

Op den elfsten van Augustus zijn wy met eenen goeden windt gevaren voorby de eylanden van Vetia/ eertijdts ghenoemt Curcyta oft Curicta; ende Arba/ ende Pago/ ende eene seer hooge steenrotse/ ghenoemt Pomo ; om dat die eenen appel ghelijck is/ die seer vermaert is om de valcken. Dese is gheleghen in't midden van de Adriatische zee / zijnde van beyde sijden even verre gheleghen. Dese eylanden zijn oock onder het ghebiedt van de Venetianen ; van eene schoone gheleghentheydt/ ende seer overvloedigh van Wijn / hauwvruchten ende beesten: maer niet van coren. Vetia is alder-meest bewoont/ hebbende in den ommeganc tachtentigh mijlen: eñ in de selve is eene stadt vanden selven naem/ ende eene redelijcke havene; hoe wel den zuyden windt onderworpen.

Arba

Arba heeft in den omganck dertigh mijlen ende daer is eene stadt die redelijcken wel bewoont is: maer sy en heeft gheene havene.

Men seght dat Pago in den omganck behelst hondert ende thien mijlen/zijnde lanckachtigh en smalle. Sy heeft eene stadt niet seer wel bewoont; ende daer is veel souts dat op den oever vergadert wordt.

In ieghelijck van dese eylanden is eenen Oversten van Venegien/ die hen recht doet. Veel meynen dat de selve qualijck bewoont zijn/ om dat sy seer ghequelt zijn met de ghedurighe roovinghen der zee-roovers / ende sonderlinghe van de Vscochi. Dese Vscochi zijn vergadert uyt verscheydẽ volcken; als vãde Hardons/Morlacher/Martelossy/ van de Dalmaten ghenoemt Chimariten oft Chimariote; een wilt ende wreedt volck / dat seer ghewoon is te woonen in bosschen om te roven/ende alle onghemack lichtelijcken te verdraghen / ende bereydt om alle oorlooghschen aenslagh te bestaen. Sy gaen bervoets/ oft ghebruycken eene maniere van schoenen/die de Italianen noemen Opanchi; ende loopen met eene onghewoonlijcke snelligheydt over berghen ende dalen. Sy schieten met pijlen/bussen/ oft worpen met slinghers: sy ghebruycken voor wapenen teghen hunne vyanden ghescherpte stocken ende kleyne bijlkens. Sy woonen over al op de bergen van Morlachien ende Dalmatien. Maer de edelste ende rijckste (om beter verseeckert te zijn) woonen in de stadt Senia in Illyrien gheleghen; zijnde onder de heerschappye van die van Oostenrijck / als eene seeckere sterckte teghen de vyanden. Sy zijn zee-roovers / ende maecken de omligghende eylanden seer onveyl: Boven zijn sy meest verbeten op de Turcken ende Joden / sparende somwijlen de Christenen ende sonderlinghe de Venetianen.

Achter-ghelaten hebbende dese eylanden / ende de steen-klippen van den heylighen Stephanus/ende Coronata / Liguri / Solta ende andere / zijn wy op den selven dagh oock voor by ghevaren Jadera/ ende Sico/nu ghenoemt Sebenico/ steden gheleghen in't vaste landt van Illyrien / zijnde oock onder de heerschappye der Venetianen.

Jadera nu van de Venetianen ghenoemt Zara / is een seer oude stadt/de hooft-stadt van Dalmatien / gheleghen op den oever van der zee; zijnde vierkantigh ende lanckachtigh; seer sterc van steenen muren ende bolle-wercken; zijnde rontsomme omringhelt van der zee; ende komende alleenlijcken aen't vast landt met eene houte brugghe aẽde oost-syde; onder welcke een water loopt. Sy is wel bewoont; ende hare landouwe is groot ende vruchtbaer / ende is de overvloedichste stadt van gheheel Dalmatien. De Overheydt van Venegien

heeft in de selve syne wooninghe / ende doet recht na hunne wetten. Sy is sonderlinghe vermaert door de Reliquien van den rechtveerdighen Simeon/ die (na de ghetuyghenisse van't Euangelie) Christum in syn armen ghenomen ende ghebenedydt heeft ; welcke bewaert zynde in de Dom-kercke / wordē van een iegelyck in grooter eerweerdicheyt gehoudē. De inwoonders seydē ons/dat het lichaem van desen heylighen man zynde niet ghebalsemt noch ghesalft/ door eene sonderlinghe weldaedt Gods tot op den dagh van heden geheel ongheschent is ghebleven. Men seght oock dat het lichaem van de Propheet Joel bewaert wordt onder den hooghen autaer van den voorseyde Kercke. Na dat de stadt seven male van de Venetianen afghevallen was tot de Hongherschen ; is deselve de Venetianen verkocht voor hondert duysent croonen / met alle het landt/ zee ende eylanden daer toe behoorende van den Coninck Ladislaus / den neve van Lodovicus Coninck van Hongaryen als hy ghelt ghebreck hadde / om oorloghe te voeren teghen die van Naples : ende alsoo is de oorloghe ghestilt / ende de borgers in bedwanck ghehouden/ende de zee-vaert verseeckert.

Sicco in Sebenico ghenaemt/is eene vermaerde stadt van Dalmatien/gheleghen in't binnenste van de cromte van Sardonico aen den voet van eenen hooghen heuvel;omringhelt met steenen muren ende torrens. Op't hooghste van den bergh light een casteel redelycken sterck ende voorsien van soldaten. De stadt is eene Italiaensche myle groot/ wel bewoont/ende wel voorsien van alle dinghen. Het omligghende landt is vruchtbaer van soete olie / ende seer goeden wyn. De enghte der zee ende de havene is seer vol van goede visschen / sonderlinghe van roode visschen / ghenaemt Aurata. Aen den inganck van dese enghte is een seer sterc casteel/ seer bequaem om de vyanden te wederstaen ende de havene te beschudden: dat omringelt is van de zee ; ende wordt ghenoemt het casteel van S. Nicolaus. Het garnisoen dat daer inne light / wordt van de Venetianen betaelt; ende is seer wel voorsien van alle noodtsakelyckheydt. Daer en is maer eenen Oversten die van der Venetianen weghen de stadt regeert ende recht doet.

De inwoonders van beyde dese steden zyn seer ghedienstigh tot alle noodtsakelyckheden; konnende seer wel arbeydt verdragen/ende uyter naturen bequaem om gheleertheyt te begrypen boven alle andere inwoonders van dien lande. Maer (gelyc Strabo seght) alle de Illyrianen hebben eertydts seer gheneghen gheweest tot rooven; ende hoe wel sy heden-sdaeghs geschickter ende beleefder geworden zyn ; nochtans zyn sy seer kloeck eñ vroom in de wapenen. Hierom heeft

heeft dit landt altoos voortghebracht seer kloecke ende vrome Capiteynen/ende voor-vechters der Christelijcker vryheyt/ te water ende te lande tegen de Turcken; die dickwijls de Venetianen goeden ende ghetrouwen dienst ghedaen hebben teghen den ghemeynen vyandt van den Christelijcken naem.

Ontrent den avondt voeren wy voorby het eylandt Lissa/oft Issa; dat seer vruchtbaer is van wijngaerden ende seer goeden wijn. Den navolghenden nacht voeren wy voorby Pharia (van Plinius ghenoemt Pharos) het Vaderlandt van Demetrius (ghelijck sommige seggen:) heden van de Italianen ghenaemt Lysna oft Liesena. Dit is het meeste eylandt / dat daer light in de Adriatische zee: want het begrijpt in't ronde hondert ende vijftigh mijlen ; zijnde nochtans niet wel bewoont/ende niet seer vruchtbaer/om dat het lant sandtachtich is. Het is gelegen ontrent eene mijle van't vaste lant/tegen over Salona eene stadt van Dalmatien/ het Vaderlant van den Keyser Diocletianus. Het heeft eene seer groote ende redelijck bevrijdde havene; eñ daer wordt veel vischs gevonden. Het casteel liggende niet verre van de havene/is voorsien van goedt garnisoen / ende alle andere nootelijcke dingen/op eene hooge plaetse by de voorstadt/eñ bewaert de havene van de vyanden. Dit kasteel wordt bewaert van eenen castelleyn die uyt het geslachte der Raets-heeren van Venegien is: ende de inwoonders worden gheregeert van eenen anderen / van weghen der Venetianen: desen woont in de voorstadt ; ende als hy op de strate komt /heeft hy veel hellebaerdiers by hem/ eñ hy is van seer groote authoriteyt.

Des anderen daeghs 's morgens vroegh zijn wy met een coel windeken ghevaren voorby het eylandt Curzula/eertijdts genoemt Corcyra Melena ; dat is/ swart Corcyra ; hebbende vijftigh mijlen in de ronde : ende ontrent een ure na den noene voeren wy voorby Melite oft Melitusa/nu genoemt Meleda. Curzula is onder de Venetianen/ ende heeft een kleyn wel bewoont stedeken / ende een vruchtbaer landt van seer goeden wijn. Meleda is onderworpen de stadt Ragusia; zijnde niet vermaert ende qualijck bewoont/ eertijdts vermaert door kleyne hondekens / daer de vrouwen groote gheneuchte inne hadden.

Des anderen daeghs heeft het soo stille geweest tot den avont toe/ dat wy op dien dagh niet met allen bycans en voorderden : eñ zijnde avondt geworden / ende zijnde den windt zuyt-oost / die ons gheheel teghen was : hebben wy noch argher ghekreghen : want alsoo hem den windt verhief / dreven wy op't water / ende bleven alsoo drie daghen lanck.

Hier-en-tusschen wierden wy siende de eylandẽ vã Diomedes/ die Tacitus Theueria ende Trimerus noemt. Dese worden nu gemeynlyck ghenoemt Tremiti; ende zijn teghen over Apulien gheleghen/ niet verre van den bergh Garganus; ende zijn dry in ghetale; hebbende eertydts hunnen naem ghehadt van Diomedes den sone van Tydeus Coninck van Etolien: welcke (soo de historie-schrijvers segghen) daer by gheballe aen ghekomen zijnde / daer is blijven woonen; ende is daer ghestorven ende begraven: wiens graf (na het segghen van de inwoonders) ende van syne huysvrouwe ende kinderen daer ghetoont wordt. Dese eylanden behooren toe de Canonicken van de Lateranen; die woonen in een seer sterck casteel/ gheleghen op eene hooghe steenrotse / daer garnisoen in light: in de welcke een clooster/ is eñ eene kercke toegeeygent onse L. Vrouwe; seer vermaert door mirakelen: eñ de religieusen zijn seer gedienstigh eñ beleeft tegen de gene die daer aenkomen. In dit eylant zijn voghelen ghelijck duyckers; diemen Diomedes voghelen noemt; diemen nergens dan daer en vindt. Sy zijn wit van pluymen / sy hebben vierige ooghen/ tanden in de becken: sy vlieghen des nachts / ende schreeuwen ghelyck menschen: van welcke de autheurs veel schrijven.

Op dẽ derdẽ dagh daer na sagẽ wy wederom het lant van Dalmatien.

tien. Den patroon bemerckende dat hy niet en vorderde/ dede stieren na het naeste landt ende havene. Wy namen dan dē windt ende voeren na het landt/ende lieten een eylandt Augusta/ligghende onder de heerschappye van Ragusia;dat vruchtbaer is van wijn ende olie ende vermaert door het visschen van Sardynen aen de slincke handt; ende voeren na het eylandt genoemt Media; oock zijnde onder de onderdanigheyt van Ragusia; alwaer wy des middaeghs aen quamen.

Dit eylandt ligghende by het vaste landt / heeft eene redelijcke bequame ende goede havene: inde welcke wy uytworpende onse anckers zijn dry daghen ghebleven. Hoe wel dit eylandt meestendeel heeft een santachtigh ende onvruchtbaer landt: nochtans is het selve door de wetenheydt ende vernuftheydt der inwoonders soo gheoeffent ende vruchtbaer ghewordẽ ; datmen nerghens schoonder noch fraeyer en siet. Want men siet hier seer veel heerlijcke bouwinghen : insghelijckx hoven ende boomgaerden met alderhande boomen beplant : boven al met vijge-boomen/Laurieren/Olijfboomen/Citroenen/ende Arangien-boomen. Daer en ghebreken geene wijngaerden/die seer edelen wijn voortbrenghen. Men siet daer over al haghen seer kostelijck van Myrtus ghevlochten. Hier wassen oock overvloedelijcken Charnubi / wiens vruchten schellen (ghenoemt ghemeynlijck het broodt van S. Jan) seer soet zijn. De byligghende zee ende havene is overvloedigh van visschen.

Wy en konden in dry daghen (door den contrarien windt) uyt de havene niet gheraken : Welcke oorsake veel van ons volck waernemende/zijn na Ragusia ghetrocken om spijse te koopen / gheleghen twaelf mijlen van de stadt. Welcke ick oock besien hebbende/ wil ick hier oock in't korte verhalen het ghene dat ick van dese vermaerde stadt/hare gheleghentheydt/regeringhe ende andere ghedenck-weerdighe saken vernomen hebbe.

Het vierde Capittel.

Beschryvinghe van de stadt Ragusia ende hare ghemeynte.

Ragusia wordt van de Turcken Dobronica ghenoemt: de ouders hebben haer Epidaurum genoemt; eñ is de vermaertste ende edelste stadt van gheheel Dalmatien. Het is eene seer wel bewoonde stadt/seer versterct met muren/ torrens/ poorten/eñ een sterc casteel/gelegẽ aendẽ oever van de zee /eensdeels plat/ eensdeels berghachtigh: wãt sy gaet allenskens opwaerts/eñ is drycantigh/ende is verciert met gemeyne ende besondere bouwingen/eñ met schoone ende seer coele fonteynen : ende ghelijck sy rijck is/soo

is sy

is sy oock gheneghen tot wellusten ende overdaedt. Sy heeft eene seer sekere havene; maer met der handt gemaeckt/eñ niet seer groot: welcke met eene ysere ketene (sonderlinghe des nachts) bevrijdt wordt/om de vremde galeyen daer uyt te sluyten/ende daer uyt ende inne te laten/die sy willen. Niet verre van de havene teghen over het casteel light eene steenrotse/genoemt Chiroma, de Venetianen toebehoorende: die groot achterdeel doet aen de stadt ende havene: die de borgers van Ragusia dickwijls om veel gelts hebben willen coopen: maer en noyt toe hebben konnen geraken: Want hier mede bedwinghen de Venetianen die van Ragusia; ende beletten hen de stadt te vermeerderen ende te verstercken: ende men seght/dat sy de plaetse niet en willen vercoopẽ: om dat sy hen betrouwende op de stercte van de plaetse ende stadt/niet teghen de selve en souden opstaen/ oft op de selve/ indien sy hen toebehoorde / een onwinnelijck casteel souden maken. Want men meynt (indien het selve ghebeurde) dat niet alleenlijcken de stadt stercker en soude worden: maer dat de selve oock met gheene schepen omringhelt oft beleghert oft beschoten en soude konnen worden. Het landt van de stadt is seer kleyn/ steenachtigh ende upter naturen onvruchtbaer; behelsende in de lenghde vijf-entwintigh/ in de breedde sesse oft ten hoochsten acht mijlen; nochtans is het selve door de wonderlijcke vernuftheydt ende konste van de inwoonders soo gheoeffent / ende ghebrocht tot soodanighe vruchtbaerheyt/schoonheyt ende lustigheydt; dat de ghene die daer voor by varen eñ het selve sien hen daer af verwonderẽ. Want den kant van gheheel den oever toont over beyde sijden heuvelen met alderhande boomen / wijngaerden ende groene cruyden beplant. Men siet daer plaetsen beplant met Myrtus/rooselaers/lauriers/arangie-appelaers/die eenen soeten geur van hen gheven. Om dese steen-rotsen te oeffenẽ/houden sy dese maniere. Sy graven daer groote steenen uyt/ ende die maecken sy vierkant; ende ghebruycken die om te timmeren/ ende laten daer het gruys in liggen/ende decken dat met aerde / die sy tusschen de steenen uytgraven; ende maecken berghen oft heuvelen/ ghelijck trappen; die ondersettende met steenen / ende vullen die op met aerde / die van elders met de schepen in plaetse van ballast gebrocht wort: die sy op den oever lossen/eñ oeffenen alsoo hun lant met vremde aerde. 'Tis voorwaer wonder eñ schoon om sien datmẽ tusschẽ dese groote eñ onvruchtbare steenrotsẽ bemerct 'tgene dat de nature hen heeft ghewepghert. Want men over al soo veel schoone hoeuen betimmert met costelijcke bouwingen; ende beplant met wyngaerden/houen ende alderhande boomen/datmen daer niet eene ledige plaetse en soude connẽ vinden: ja men soude om de schoone ghe-

ne gelegentheydt / fraeye huysen / verscheyden cieraet / ende schoon ghesichte / ouervloedigheydt van alderhande vruchten/ende uytnemende oeffeninghe vande houen ende soeten geur/mogen seggen dat dit de plaetse is vande Nymphen ofte goddinnen / gelyck de Poeten versieren. Bouen het vast landt zijn daer onder de heerschappye van Ragusia noch eenighe cleyne eylanden / te weten Augusta / Meleda ende Media; vande welcke wy hier vooren gesproken hebben. By dese moet genoeght worden het eylandt van S. Petrus/niet minder dan de voorgaende: want het selve is lustigh van gelegentheydt/ende seer verciert door d'oeffeninghe / huysen / ende hoeuen vande edelmannen. Alle dese eylanden/uytgenomen Meleda / zyn seer wel bewoont / ende soo wel als het vast landt verciert met schoone huysen/ wyngaerden ende houen; ende hebbende alle dinghen ouervloedelijcken. Onder alle plaetsen van't vaste landt is wel de schoonste een dorp op den oeuer geleghen / genoemt Granosa: want het selve heeft eene seer groote hauene; die wel bevrydt is/eñ gelijc een halue mane; daer twee hondert ende meer galeyen inne comen: die geheetẽ wordt de hauene van't H. Cruys: ende in het selve dorp zyn schoone fonteynen/ende fraeye ende heerlijcke huysen vãde edele/ ende seer verciert met houen ende boomgaerden / ende wel bewoont; te bouen gaende alle andere dorpen in gelegentheydt / cieraet/ menighte van volck ende ouervloedigheydt van alle dingen.

De borgers ende inwoonders van Ragusia zyn meesten deel rijck ende geneghen tot coopmanschap: ende men seght dat sy hebben bouen hondert ende twintigh coopuaerders groot van sesse hondert vaten oft daer ontrent; behalnen andere schepẽ die minder zyn. 'Tzyn seer vernufte menschen/ ende seer bequam tot alle sakẽ; ende sonderlinge tot de coopmanschap ende schipvaert/ ende uyt der naturen tot de geleertheyt: nochtãs van eene vrouwen nature/ende hen begeuende tot ouerdaedt. Sy cleeden hen meest op de maniere van Illyrien oft Dalmatiẽ: sy doen bouen den rymantel een cleedt dat wat langer is met wijde ende halve mouwen: het binnenste cleedt gorden sy met eenẽ syden oft cottoenẽ gordel: maer het buytenste dragẽ sy ongegort voor eenen mantel. D'edele ende treffelijcke borgers cleeden hen op de maniere vande Venetianen met eenen rock ende mantel ende niet met eenen tabbaerdt. De edele vrouwen gaen seer fraey verciert met costelijcke gesteenten ende gout/meeste deel met de bloote borstẽ op de maniere vande vrouwen van Venegien; ende zyn meest lanck schoon van gedaente/ ende wit van aensicht ende borstẽ. Sy gebruycken allegader de Sclauonische tale; maer sy connen oock allegader Italiaensch / sonderlinghe d'edele ende treffelijcke borghers: maer

seer bedoruen met vremde woorden. Sy zijn vry ende onder niemandts heerschappye / maer onder de beschermenisse vanden Paus van Romen: te vreden zijnde met cleyne heerschappye/en arbeyden sy niet om hunne palen te verbreyden: want sy hebben lieuer hunne palen te beschermen sonder iemandt onghelijck te doen/ dan met achterdeel andere vremde landen aen te tasten. Hierom leuen sy een stille ende gherust leuen. Maer om dat sy te water ende te lande te versekerder souden zijn;gheuen sy (soomen seght) aenden Turck twintigh duysent croonen / ende aende Venetianen thien duysent voor tribuyt. Sy leuen na hunne eyghen wetten; ende de Princen regeren de ghemeynte: de jonghers worden onder de Raedtsheeren ontfanghen/als sy vierentwintigh jaren oudt zijn. Dese maken den Raedt: inden welcken zijn hondert raedtsheeren; welcke gheheel de ghemeynte regeren ende voorstaen: want sy maken de magistraten/ende bedeylen d'officien ende staten:sy kiesen den Hertoghe / ende afveerdighen alle andere saken van peys ende oorloghe. Den Hertoge/die den opperften magistraet is vande ghemeynte / wordt alle twee maenden(ghelijck alle andere magistraten)verãdert. Als hy op strate comt / is hy ghecleedt met een purperen cleedt; hebbende wijde mouwen / ende met eene roode fluweele mutse; hebbende in sijn gheselschap twaelf raedtsheeren: welcke de opperste authoriteyt hebben;want sy zijn byden Hertoghe in't regeren vande ghemeynte: sy spreken de vonnissen uyt / ende bedienẽ de justitie/ ende zijn Ouerstẽ inde verkiesinghe der magistraten. Sy worden uyt de ghemeyne borse onderhouden/ende woonen in't raedthuys/soo langhe sy inden dienst vande ghemeynte zijn; noch hen en is niet gheoorlooft uyt de stadt te gaen:dat daerom gheordineert is/om dat sy t'allen tijden souden mogen teghenwoordigh zijn/eñ de ghemeynte voorstaen/als den noot sulcx soude mogen vereysschẽ. Alle dage wort daer eenen nieuwẽ castelleyn gemaeckt van't casteel/dat byde stadt eñ op de hauene light ende dat op eene wonderlijcke maniere. Want den selven wordt gecoren alleenlijcken van die opperste raets-heeren: vercoren zijnde omtrẽt den auont/wordt hem de wete gedaẽ byde dienaers vande stadt: ende hen wordt beuolen/dat sy hem terstout(oock met gewelt/indien hy weygert) in het casteel soudẽ brengen:welcken den selven/ op wat plaetse sy hem oock vinden/na t'casteel leyden;bewindende syn hooft met eenen mantel:uyt't welck hem verboden wordt te gaen tot 'sanderdaeghs 'sauonts op lijfstraffinge:nochtãs wort hem den cost uyt de gemeyne borse gegeuẽ:maer 'sãderdaeghs wort hem syne soudye gegeuẽ/ende hy wort uytgelaten/ ende in syne plaetse wordt een ander gestelt. De stadt heeft eenen Artſ-bischop/ eñ is Ouerstẽ Bischop

van

van alle de Bisdommē vā Illyrien/te weten van dese: vāde Bisschoppē van Stagno/Rossono Bossano Tribuno/Catharo/Szaco/Roso eñ Bidnano. Hy heeft syne wooninge inde stadt byde Domkercke van S. Triphon; eñ hy doedt den dienst eñ leeft op de Romsche maniere. Niet verre van stadt na d'oost-syde sietmē het oudt Ragusia/ eertyts genoemt Epidaurus: zynde geheel verwoest / ende luttel betimmert. Dese is vande Gotthen eertyts verwoest ende vernielt geweest/ ende 'tsedert niet meer opgetimmert: uyt wiens vervallinge het nieuwe Ragusia getimmert is geweest. Maer dit zy genoegh geseyt van Ragusia/ hare gemeynte ende landouwe: Laet ons onse reyse vervolgen.

Het vyfde Capitel.

Beschryuinghe van Castel-nouo, Catharo, Butua ende andere zee steden van Illyrien, ende oock van geheel Illyrien.

Den derden dagh daer na/ die was den 22. van Augustus/ hebben wy 's morgens heel vroegh d'anckers ghelicht/ ende zyn uyt de havene gevaren; seylende dien dagh met eenen goeden winde voorby Ragusia / Castel nouo/ ende Butua zee-steden/ liggende in't vast landt van Illyrien. Wy hebben nu van Ragusia gesproken: wy sullen oock wat segghen van d'andere steden/ gelyck wy die gesien hebben op de reyse: ende eerst van Castel nouo.

Castel-nouo is een stadt onder d'heerschappye der Turcken / zeer sterck van vesten ende garnisoen; gheleghen aende enghte ghenoemt Sinus Rhizonicus aende slincke syde na den Westen; in sulcker voegen/ dat sy eene seer versekerde ende groote havene heeft. Sy heeft eenen stercken torren/ ende de huysen staē vā het onderste deel der stadt daer de zee aencomt na den opgāc vandē bergh: op't hooghste vande welcken light een seer sterck casteel soo wel uyter naturen als hantwerck. Dese stadt hebben de Turcken eertyts ontnomen Cherseguo Prince van Dalmatien: daer na is de selve den Turcken afgenomen byde Spaignaerdē ende Venetianen/ onder 'tbeleydt van Andreas Doria ende Vincentius Capellus: ten lesten is de selve den Spaignaerden wederō ontnomē ontrent den jare 1538 van Hariadenus Barbarossa den zee-roover/ ende opper veltheer der Turckē (welcke Spaignaerden daer allegader met hunnen vromen capiteyn Sarmiento doot-gebleven zyn) ende 'tsedert is dese stadt onder de macht der Turckē gebleven. Desen hoec vande zee heeten d'Italianen nu Golfo di Catharo, vande stadt Catharo / diemen meynt eertyts genoemt hebben geweest Ascriuium ende Rhizinium ende Rhiso. De Turcken hebben dickwyls gearbeydt om den inganck vande selven te besluyten / om de Venetianen te beletten den toeganc tot de stadt Catharo: maer niet voorderende hebben sy opgehouden.

 Catharo

Catharo is een stadt gheleghen inden binnensten hoeck van dese stromte / onder de heerschappye vande Venetianen ; een sterck bolwerck tegen de Turcken / seer sterck van stercke vesten ende verstercking he van garnisoen : aende welcke de zee stillekens aencomt aende Oost-syde. Het by-liggende landt is seer lustigh door lommerachtighe ende ghebonde heuuelen: maer de bergen liggende aende rechte handt verduysteren Catharo : alsoo dat d'inwoonders 's winters weynighe uren de sonne sien : waerom de selve seer gequelt is met eene ongetemperde locht ende gedurigen regen.

Sutua oft Sulua eene zee-stadt de leste vande steden van Illyrien in't vaste landt / zynde onder de Venetianen / is eene cleyne ende niet seer bewoonde stadt / noch niet seer sterck van vesten ende torrens: maer heeft eene schoone landouwe / dat seer vruchtbaer van wyngaerden is. De vrouwen worden seer gepresen om hare groote stantvastigheyt ende cloeck-moedigheydt. Want de selve inde leste oorloge teghen de Turcken (doen hare mannen door vreese vande Turcsche vlote / die daer ontrent lagh / alle door vreese ghevloden waren uyt de stadt;) hebbende de wapenen ghenomen / hebben hare muren ende vaderlandt teghen het ghewelt der barbaren bescheremt ; ende de nacomelinghen achterghelaten eene eeuwighe ghedenckenisse vande vrouwelycke sterckmoedigheydt.

Ontrent den avont zyn wy met goeden wint gheseylt voorby de stadt Antibaris oft Antibarrum / nu genoemt Antiuari: eertyts vermaerdt door een Arts-bischdom : maer nu qualyc bewoont ende onsterck. Dese is de Venetianen ontnomen / ende vande Turcken inde leste oorloge ghewonnen / ende gheblebven onder de heerschappye vande Ottomannen.

Den nauolghenden nacht verslapten de winden wederom / ende hielden ons alsoo dry daghen lanck.

Ten lesten varēde lancksamelycken laner dē oever / zyn wy voor by Olchinium ghecomen. Dit heeft eertyts eene Roomsche stadt gheweest / te voren ghenoemt Colchinium vande Colchi / die die gebouwt hebben : nu wordt de selve vande Italianen ghenoemt Dolcigno : sy is gheleghen aenden inganck van't Golfo di Lodrin: eertyts den Venetianen / nu de Turcken onderworpen : zynde inde leste oorloghe tegen de Venetianen van Selymus gewonnen; zynde nu qualyc bewoont ende onsterck.

Achterlatende Dolcigno quamen wy in't Golfo di Lodrin , in't welcke de riuieren Soliana ende Drino / loopende voorby de stadt Scodra / ende die omringelende / vloeyen. Scodra is een vermaerde stadt van Illyrien / heden Scutari vande Italianē genoemt / eertyts eene

Room-

Roomsche stadt / daer na onderworpen de Venetianen / maer zijnde nu onder de Turcken. Dese stadt is upt der naturen seer sterck; want sy light op eenen hoogen bergh / ende rontsom zyn steyge steenclippen: daer by light een stil-staende water genoemt de Penta/hebbende tachtentich mylen in't ronde: upt den welcken comt de riuiere Bolian/afvloedende aende stadt vande Zupt-syde: vande welcke na den Oosten niet verre loopt de riuiere Drino. Tusschen dese twee riuieren light een groot plat velt / ende seer vruchtbare landen: daer soo goede weyden zyn/datmen de beesten daer somwylen moet afnemen; om dat die door de groote vettigheydt niet en souden steruen. Ontrent den zee-cant by den inganck van Drino zyn bosschen/ daer hout gehaelt wordt om schepen te timmeren.

Dit is den uptersten pael van Illyrien na den Oosten /want (ghelyc Ptolomeus seght) geheel het lādt streckt hem vāde riuiere Histria oft Arsia tot de palen van Macedonien/lancx den oeuer der zee/neffēs den bergh Scardus ende de riuiere Drino: hare middelantsche palē strecken hun tot Pannonien ende bouenste Mysien/ nu Bossnia ghenoemt: hoe wel dat Pomponius Mela ende Dionysius Alexandrinus 'tselve veel meerder maken: want sy geuen den Illyrianen gheheel den cant vande Adriatische zee van Tergestum de stadt van Istrien tot aende bergen genaemt Ceraunij: ende segghen dat sy woonen ouer dē Danouwe. Plinius daer tegē stelt die tusschen de riuierē Arsia ende Titius. Illyrien wordt nu ghemeynelycken ghenaemt Sclauonien/ vande Sclauonen volck van Duytschlandt; diemen nu Bohemers noemt: die het selve (ghelyck Blondus seght) daer upt verdreuen hebbende d'inwoonders ingenomen hebben: ende wordt vande nieuwe schryuers ghedeylt in Dalmatien / palende aen Albania / ende Liburnia oft Croatia; dat sy anders noemen het graefschap van Jadera. Daer zyn nochtans eenige/die Illyriē deylen in Sclauonien / Dalmatien ende Albanien : ende sy stellen Sclauonien na den westen / Albanien na den Oosten / ende Dalmatien tusschen beyden. Hare lenghde is vande riuiere Arsia tot de riuieren Drino oft Boliana vier hondert ende tachtentich mylen /ende de breedde hondert ende twintigh mylen : andere ter contrarien seggen hare breedde te wesen dry-hondert ende vyf-entwintigh mylē/ende hare lenghde acht hondert mylen. Geheel den zee-cant van Illyrien heeft seer veel hauenen / die seer goedt ende groot zyn : het welck gebeurt door hare cromme oeueren ende veel byliggende eylanden / die Plinius seght te wesen bouen duysent.

Aengesien wy ghesepdt hebben dat de oeueren van Illyrien meestendeel seer crom zyn/ daerom is de zee / alle de hauenen ende crom-

ten vol van goeden visch / ende zyn seer vermaerdt door het vanghen vande visschen Sardynē genoemt. Geheel het landt van Illyrien is werm/gelijck Italien/ende vruchtbaer van goede vruchten/olijfboomen ende wyngaerden : dan daer rouwe ende scherpe steenclippen liggen. Sy is oock besproeydt met stilstaende wateren ende riuieren/ hoe wel dat het cleyne beesten voortbrenght. 'Tlandt dat hier bouen light is berghachtigh/geheel cout ende vol sneeuws;sonderlinge 'tgene dat na den Noorden light. Illyrien heeft seer veel vermaerde steden:de beste zijn Iadera eñ Ragusia / daer wy hier voren afgheseydt hebben. 'Tlantschap aende zee gelegē is wel bewoont:welcker steden meesten deel zijn onder de Venetianen: uytgenomen de riuieren Senia eñ Bucaris/die onder die van Oostenrijc zijn:insgelijcx Scardona / Salona / Castel-nouo / Scodra/ Antiuari ende Dolcigno:die de Turcken aengaen/die niet wel bewoont en zijn. In 'tselue landt worden geteelt vier Artschbisschdommē/ van Iadera/Ragusia / Antiuari/ ende Spalatro : die van Iadera ende Spalatro gaen de Venetianen aen : die van Ragusia die van Ragusia/ dien van Antiuari schuylt onder den Turck:onder elcke van dese zijn veel bisschdōmen. Den Keyser Augustus heeft dit landt eerst met oorloghe gequelt/ende onder het Roomsche rijck gebrocht : in welcke oorloghe hy twee wonden heeft ghecreghen/d'eene in sijne rechte knie/ende d'andere in sijn scheen eñ beyde sijne armen door 'tvallen vā eene brugge: eñ hy heeft daer veel steden vernielt ende omghewórpen. 'Tselue landt heeft daer na gheleden wel soo groote nederlaghe vande Gothen ; zijnde vande selue veel steden vernielt ende berooft. Zijnde in onsen tijde noch niet bevrijdt vande oorloghe door de ghedurighe ende daghelijcxsche uytloopinghen ende roouinghen der Turcken ende Vscochi.

D'inwoonders van Illyrien waren eertijdts seer gheneghen tot roouen/ende ghewoon by roof te leuen / ghelijck verscheyden schrijverhalen. Sy hebben eertijdts ghevonden snelle oorlooghschepen/ die d'Italianen noemen Fregatas;die seer snel zijn/ende daerom bequaē om te rooué. Sy zijn in onsen tijde wat saechtmoediger geworden : eñ woonen meest allegader in houtē huysen met stroey gedeckt; uytgenomen sommige zeesteden/daer sy fraeyer woonē/eñ sy volgen allegader de Roomsche Kercke. Sy zijn meest al lanck van persoon/ soo wel mans als vrouwen / vroom sterck/ ende seer wel arbeydt verdraghende/ende verhardt om de wapenen te draghen;ghewent op de zeevaerdt/ ende tot alle dinghen bequaem. Hunne tale gaet seer verre die men ghemeynlijcken noemt Sclauonisch : want sy streckt haer vande Adriatische zee tot de Noortsche zee / ende sy wordt ghe-

bruyckt

huyckt van die van Bossina/Polen/ Bohemen/Lituangië/ Ruyssen ende Bulgarien. Laet ons nu tot onse reyse comen / aenghesien wy dit van Illyrien ghesept hebben.

Het seste Capittel.

In 'twelc beschreuen vvordt het landt Albania, de steden desselfs, het geberghte genoemt eertydts Ceruny, nu Chimere, ende de ouerualling der invvoonders der seluer tot de Turcken: ende de steenrotsen liggende by Corfu.

DEn 17 vā Augustus ontrēt'den auont stont daer op een groot onweder; de winden beroerden de zee: waerom de schippers de seylen streken; om dat het schip door den windt op eenighe verborghen steenclippe niet en soude comen / ende teghen hunne begheerte ergens varen. De baren waren soo groot ende het onweder soo sterck/dat de baren dickwyls ouer t'schip liepen: waer door wy vermoeydt zynde / gheheel den nacht sonder slapen ghewecst hebben. 'Sanderdaeghs hieldt dē wint op ende de zee wiert stilder: ende ontrent den dry uren creghen wy eenen goeden wint/ ende voeren ouer de Adriatische zee: dien dagh achter rugge latende de zee-steden Lisso / Epidāmum ende Aulona/ insgelycx de steenclippe Saso oft Saso/vermaert door't visschen van corael/ ende door een vertreck der zeerouers.

Soo verre verstreckt hem de Adriatische zee / datmen nu noemt Golfo di Veneria : ende de schryuers segghen dat gheheel dese strecke van Venegien af tot Saso ende Hydrunte een zee-stadt van Italien dat daer teghen ouer light / lanck is sesse hondert ende sessenveertigh mylen : sy schryuen verscheydelycken vande breedde / die het meeste segghen / stellen twee hondert mylen: maer dit Golfo is hier op het minste ende enghste ; want het en behelst maer het sestigh mylen.

Plinius ſchrijft dat Pyrrhus den Coninc van Epyrus alder eerſt peyſde d'enghte van deſe zee met eene brugge te hechten aen Italiē: ende na hem Marcus Varro/doen hy Ouerſtē was vande ſchipvlote van Pompeius inde oorloge tegen de zeeroouers.

De ſteenrotſe van Saſo light aende eenghde der zee/die comt aende ſtadt Aulona/ende heeft aende Ooſten Aulona/aendē Weſten Hydronte/ aenden Noorden Dyrrachio/aende Zuyden het gheberghte genaemt Acroceraunium;dat Albanien ſcheydt van Epyrus. Want Albanien /dat een deel van Macedonien is / ende light by Illyrien ende Epyrus/ ſtreckt hem vāde riuiere Drino langs de zee tot het gerberghte genaemt Ceraunij / nu Chimere:ende heeft vandē Ooſten de berghen ghenaemt Stratei ende Cameli ; vandē Zuyden Epyrus/ vanden Weſten d'Adriatiſche zee/ende vandē Noorden Illyrien. De ſchoōſte zeeſteden zyn Epidamnus oft Dyrrachium/ Aulona/ Liſſus: de middel-lantſche Apollonia nu ghenoemt Pyrgo ende Croia. 'Tlandt is eenſdeels bergachtigh/eenſdeels effen/vruchtbaer van coren / wyn ende olie. D'inwoonders zyn ſeer ſtrydtbaer / comende vande Scythen ; hebben hunne eygen tale / geheel verſchillende vande Grieckſche ende Illyriſche ſprake. Wy ſullen wat ſegghen van

elcke stadt in't besondere / gelijck wy die op de reyse gevonden hebben.

De stadt Lisso light op den cant vande riviere Drino neffens den oever vande zee/ende heeft eertijts eene Romsche stadt gheweest: heden genoemt Alessio : ende is eene cleyne ende qualijck bewoonde vlecke: nochtans seer vermaerdt; om dat daer gheboren is den Prince Alexander met toenaem Scanderbege: welcken seer bekent is om sijne vromigheydt/ ende om dat hy zijnde een gheslaghen vyant der Turcken heeft in d'oorloghe vrome daden ghedaen / ende met eenen cleynen hoop dickwijls groote menighte van barbaren verslaghen: wiens vromigheydt van veel schryvers beschreven is geweest.

Epidamnus is eene stadt opden oever der zee gheleghen / seer vermaert om hare outheyt; eertijts een Roomsche stadt / ende is vande Romeynen Dyrrachium ghenoemt/ om dat den eersten naem hen ongeluckigh docht te wesen: heden en is't maer eene cleyne / half vervallen ende qualijck bewoonde vlecke.

Aulonia heden vande Italianen ghenaemt La vallona is de vermaerdste stadt van Albanien/ghelegen op de zee aen den voet van seer hooghe berghen; versterckt met twee casteelen/het een gheleghen op eene hooghe steen-rotse / ghenoemt Canina / die de stadt seer wel beschermt ; ende het andere op den oever genoemt Torrazzo, tot bescherminghe vande havene : seer rijck door d'overvloedigheyt van't peck ende soudt mijnen/ daer de byligghende berghen af vol zyn/ ende redelijcken wel bewoont van Turcken ende Joden.

De stadt Croia, eertijts ghenaemt Antigona gheleghen op het sop van eenen bergh; die vol is van ghedurighe fonteynen / is onwinnelijck van ghelegentheydt: ende de riviere Lisano vloeyt daer by/ende is het coninckliјck hof van gheheel Albania ; eertijts de wooninghe vanden vermaerden Prince Scanderbeghe; die inde selve wederstaen heeft twee seer nauwe belegeringhen teghen de seer machtighe ende gheslaghen vyanden der Christenen Amurathes ende Mahomet den tweeden: ende heeft de stadt vromelijcken behouden: ende heeft de selve van selfs / eer hy stierf / gheschoncken aende Venetianen : op dat de selve niet en soude comen in handen vande Turcken na syne doodt : die de selve luttel tijts daer na door hongher hebben verloren / ende aende Turcken ghelaten tot op den dagh van heden. Sommighe meynen dat de Heeren van het huys van Croy hunnen naem hebben / ende eertijts heeren daer af gheweest hebben. Dit zy ghenoegh ghesеydt van Albania : laet ons onse reyse vervolghen.

Den nanolghenden nacht zijn wy met eenen seer goeden windt ende met volle seylen ghevaren voorby de berghen Ceraunij ghenoemt/ende vande Italianen Chymere/ d'eylanden ghenoemt Merlere/Corcyra/Paxo/Antipaxo: wy hebben oock achter rugge gelaten Parga een stadt van Epyrus/ ende hebben op dien dagh meer ghevoordert/dan op eenige vande voorgaende: want den westen windt/ die doen op rees / is den besten voor de gene /die na den Oosten varen.

De bergen genoemt Ceraunij oft Chimere zyn de hooghste bergē van Epyrus/ hebbende hunnen naem vande blixē: welcke zeer hoogh ende steygh zijnde vanden oeuer vande zee / hun streckende vanden Westen tot den Oosten verre in Epyrus / ende loopen verre te lande waerts inne. Strabo seght dat ontrent dese is het eynde vande Adriatische zee/ ende het beginsel vande zee van Jonien: hoe wel Ptolomeus van andere meyninge is/ende schrijft dat de zee van Jonien begint aen bergh Garganus.

Op dese bergen woont een volck genoemt Cimerite oft Chimariote/een rouw ende wreet volc/gewoon te stelen ende rooué; hebbende den naem van Christenen / ende onderworpen de Griecxsche kercke: welcke hoe wel sy meer den Christenen dan de Turcken toeghedaen zyn/ende men met der daedt bevonden heeft inde leste oorloge tegen de Turcken/dat sy vyanden der Turcken ende niet der Venetianen geweest hebben :nochtans als sy eenighe bequaemheyt van roouen sien / en sparen sy niemant. Ende hoe wel sy tot noch toe vry geweest hebben / ende niemant en hebben willen voor heere bekennen / noch de Venetianen/noch den Turck ; hoe wel hy hun gebuer eñ seer vreeselijck is door syn macht; oft iemant anders/ hen betrouwende op de rouwigheydt vande steenrotsen:nochtans hebben sy in het jaer onses Heeren 1590 (doen ick te Corcyra was) hen moeten gheuen onder t'jock der Turcken : Want alsoo doen ter tijt in alle d'omliggende landē groote dierte ende peste was/ende veel vā hen vā honger half doodt na Corcyra quamen om nootdruft te coopen (gelijc sy gewoon waren te doen :) en wierdt hen het selve niet alleenlijcken ontseydt/ maer oock verboden inde hauene te comen : ende vande Veneetsche galeyen verjaeght zijnde/een gebodt vāde Magistraten uytgeroepē/ dat niemant van Corcyra eenigen Chimerite soude laten in't eylandt comen op lijf-straffinge. Wāt de magistratē vreesden dat sy de peste in't eylandt soudē brengē:waerō sy geheelijc hē uyt't eylandt hieldē/ om 'tselve vry te houden. Waerom dese allēdige berooft van alle hope/hebben hen van selfs aende Turcken ouergegeuen; ghevende gyselaers

selaers/ouercomende met den Saniac vã Cyprus/ dat sy souden moghen comen inder Turcken landt / om te coopen dat hen noodigh was.

Op de noort-zyde ligghen by Corcyra acht cleyne eylandẽ/ genoẽt ghemeynlijcken Merlere: vande welcke d'oude namen (na Plinius schryuen) waren dese: Ericusa/ Marathe/ Elaphusa/ Malthace/ Trachia/ Pytionia/ Ptichia; Taracia. Sy zyn gheleghen van den noortschen hoeck van Corcyra achthien mijlen/ seer gepresen om hare vruchtbaerheyt ende hare goede weyen: zijnde nochtans nu gheheel verwoest ende onbewoõt geeft het den zeerooners een bequaem vertreck ende schuyl-plaetse.

Het seuenste Capittel.

Beschryuinghe van het eylandt Corfu.

CORfu gheleghen inde zee van Ionien by Cyprus heeft na verscheydentheydt des tijdts verscheyden namen ghehadt: want 'tis ghenoemt gheweest Corcyra van eene van Asopus dochters / die daer begrauen is; die Neptunus ontschaeckt heeft/ ende in dit eylandt ghebrocht: vande welcke gheboren is Pheacus den vader van Alcinous / den rechtueerdighen Coninck vande Pheaces: vanden welcken sy daer na Pheacea ghenoemt is geweest; zijnde te voren (gelijck Homerus schrijft) ghenaemt Scheria: ende nu wordt sy vande Italianen ende Griecken Corfu ghenaemt. Sommighe segghen dat dit selue eylandt Ephyra ende Corfinium/ende oock Corinthus vande Corinthianen ghenoemt is gheweest; want 'theeft eertijdts eene woonplaetse vande Corinthianen ende Samij gheweest. Men seght dat 'tgheslachte vande Bacchiades desen naem ghegheuen heeft. Welcke zijnde vande Corinthianen uytghebannen/ zijn een deel met hunnen hooftman Chersicrates in Sicilien / een deel in dit eylandt aenghecomen/ende dat inghenomen/ verdreuen hebbende d'inwoonders. 'Tis meest by Homerus vermaerdt / door Vlysses schipbrekinghe / ende de hanghende houen van Alcinous; diemen seght tweemael 's jaers vruchten ghedraghen te hebben / ende door sijn heerlijck hof met gout ende silver verciert. Het light van 't vast landt ontrent twaelf mijlen / maer teghen ouer Butrotum het hof vã Cyprus en licht daer maer af twee mijlen. Het is lanc ende crom gelijck eene seysene; waerom dat het oock d'ouders Drepanum (ghelijck Callimachus seght) ghenoemt hebben.

CORCYRA
CORPHV.
EPIRO PROVINCIA
CANALE
Formiche
Fanaro
Gomeaizi
Bestie
Acheronto fl.
Saline
Leuchimos
Lagudia
isola
Potamo fl.
Euripo fl.
Lago de Consia
Cardachi
Paipoli
Saline
Necro
Ramiza f.
C.S. Angelo
Barbara f.
Condilonisi
Isola di S. vido
Potamos
Saline
S. Maria
de Cosopo
P. Si
dari
P. Cosopo

Welckē naem het hadde eer't Corcyra genoemt wierdt welckē/syhnen oorspronc heeft gehadt vande seysene/met welcke Jupiter sijnen vader Saturnus de schamelheydt afghesneden ende int eylandt gheworpen heeft.

Den omloop desselfs (soo sommighe meynen) behelst hondert vijftigh mijlen: andere rekenen 120: sommighe 97; eenighe alleenlijck en 80 mijlen: de schrijuers hebben verscheyden gevoelen vande lenghde. Plinius stelt 97 mijlen: de schrijuers van onsen tijdt maer 54 mijlen.

De meeste breedde (die haer streckt vande oude stadt tot Angel Castro ligghende op d'ander syde vant eylandt) behelst vierentwintigh mijlen. Aende syde naest Italien is't berghachtigh; aende oostsyde tegen Cyprus/ ende midden in't landt is eene schoone landouwe bedeylt in schoone heuuelen ende dalen. Men vindt nerghens beter locht/ ende 'tis seer vruchtbaer van olie ende wijn: daer zijn bosschen met olijfboomen beplant; sonder iemandts toe doen vruchten voortbrengende: tlandt is overvloedigh van citroenen/araengien eñ verscheyden fruytboomen: 'tis oock overvloedigh van honigh ende was: maer niet van graen/ Want afgeloopen zijnde van Chiradinus Ahenobarba eenen wreeden Turcxschen zeerooner int jaer 1537: ende zijnde sesthienduysent menschē eñ meer in slauernije geleydt, is't soo onbewoont ghewordon/dat het veel jaren daer na verwoest ghelegen heeft. In't heel eylandt en is met eene riuiere die schepen draeght: maer daer zijn vier beken ghemeynelijcken ghenoemt Paniza/Barbara/ Euripos ende Potamos. Daer is een stilstaende water met naem Corizi / wijt int ronde twee mijlen / in't welck zijn seer goede palinghen. Het eylandt is seer bequaem door seer veel goede hauenen: te weten Gipsoo Cassiopeo, Sidareo, Timone ende Euripo. Sidareo ende Timone zijn aende westsyde van het eylandt na Italien; d'andere ligghen teghen Cyprus inde binnenste croimte oft enghte. 'Tlandt en brenght gheen beeren noch woluen voort: maer seer veel andere wilde dieren / wilde swijnen / dassen / herten/ hasen / conynen / ende alderhande manieren van vogelen. Gheheel het eylant is bedeylt in vier deelen/genoemt Baronien/vande welcke de titulen toebehooren sommige edele Venetianen. D'eerste gelegen na den Oosten heet Leuchimos, de tweede na den Westen Argiros, ende de twee andere nae het Zuyden ende Noorden Mesos ende Loros: ende ieghelijcke heeft onder haer acht dorpen / ghemeynlijcken ghenoemt Casalia, bycans allegader qualijck bewoont ende niet vermaerdt. Het heeft twee sonderlinghe platte landen oft dalen/ die seer vruchtbaer ende bequaem zijn om te bouwen; nochtans ver-

woeſt ende onghebouwt: 'teene is ghenoemt Sinte Catharina, 'tander Sinte Georgio. Deſe hebben / eenighe Italianen uyt de marcke van Anconato in't jaer 1597/doen ick daer was/door d'authoriteyt vanden raedt van Venegien / ende beweghen vanden edelen man Guido Aſcanio een vande Marquiſen van Monte Sinte Maria/ die doen ter tijdt Ouerſtē ende Gouuerneur was van tgarniſoen van t'nieuw caſteel van Corfu/wederom ghebouwt. Want ſy hebben droogh ghemaeckt een ſtaende water/ dat in't midden van't dal was, ende maeckte de locht ongheſont om de dompen: ende hebben gheheel het dal gheſonder ghemaeckt; makende door 'tgheberghte eenen gracht totter zee toe / ende uytroynde alle het oncruydt/hebben ſy t'landt gebouwt/ ende met graen beſaeydt. Sy hebbē oock een dorp ghemaeckt op eenen heuuel aen de ooſt-ſyde van het dal / dat ſy ghenoemt hebben Caſtro-Franco / als ghemaeckt zijnde vande Francken/ (als de Italianen hier als heden noch genoemt worden) twelck ſy in corten tijdt met wijngaerden/houen ende boomgaerden hebben beplant. Eñ alſoo ſy het nauolgende jaer eenen goeden ende overvloedigen ooghſt hadden/hebben ſy tot teecken van eene gemeyne blydſchap een vertoogh ghedaen dat 't volck aenghenaem was.

Alle de ghene / die deſe landtbouwinghe begonſt ende daer aen ghearbeydt hadden; by hen hebbende de ghereedtſchap vande landtwinninghe/zijn op de manieren van ſoldaten met een ſlaende trommel inde ſtadt ghecomen/met groote ghenuechte vande inwoonders: den Capiteyn droegh eene ſeyſſene / ende den vaendragher in plaetſe van het vaendel eenen ſchoof aren / ende d'andere andere dinghen: ende omgaende alſoo de ſtadt/hebben de borghers door de nieuwigheydt ende ſeltſaemheydt hen ſeer verheught.

In't eylandt zijn twee ſteden met muren beſloten; vande welcke d'eene light niet verre vanden oever/ op de noortſyde op eenen heuuel/ niet ſeer hooge/ teghen ouer Butroto de hooftſtadt eertijdts van Epyrus. Deſe ſtadt was eertijdts Caſſiope ghenoemt/ende was vermaerdt door den tempel van Jupiter; maer nu is ſy gheheel veruallen ende men ſiet daer niet anders dan de muren ende ſommighe half veruallen torrens: eñ wordt nu genaēt Caſopo: vande welcke niet verre ſtaet eene kercke toegeeyghent onſe lieue Vrouwe/verciert met inghleyt eñ geſchakiert werc/ eñ ſeer vermaerdt door de pelgrimagiē der ſchippers: welcke kercke vande by liigghende ſtadt ghenoemt wordt Sinte Maria Caſopea. Deſe kercke is met de ſtadt vanden Turckſchen zeerouer Ahenobarba / doen hy het eylandt afliep/verbrandt ende afgheworpen gheweeſt / ende heeft langhen tijdt verwoeſt ende veruallen gheleghen: tot dat de ſelue door het toedoen ende ghelt van Joan Paſqualico een ſeer goet edelmā eñ Admirael

vande

vande Venetianen wederom opgherecht ende opghemaeckt is ghe-weest in het jaer 1598: die daer by een clooster heeft ghemaeckt/ dat hy rontsom met muren beslooten heeft (om dat de plaetse bevrydt soude zyn tegen den oploop vande zee-roouers:) in het welcke woonen Calogeri/ dat Griecksche monicken zyn/ende is de schepen ende galeyen/die inde naeste hauene Casopeo genoẽt/aẽkomẽ/ een groot gherief. Den voorbergh daer by gheleghen wort ghenoemt Serpa vande by ligghende sant-plate/ die onder het water verborghen is/ ghelijck een serpent onder het gras/ ende de zee is daer ondiep ende bouen vyf oft sesse voeten niet diep/ ende daerom seer perijckeleus voor de schepen. D'andere stadt van dit eylandt light teghen ouer Italien aende West sijde genoemt Angel Castro.

Dese zijnde een casteel ghelijck/ ende ghesticht op eene hooge ende steyghe steenrotse is seer sterck / ende om de rouwigheydt vander plaetsen niet becomelijck: ende geeft den eylanders een toevlucht teghen de roouinghe der zeeroouers ende aenvallen der vyanden. Daerenbouen heeft het eylant een stadt zijnde haer met dẽ naem gelijck/ ghelegen op den benninsten oeuer tegen ouer Gastia eene vermaerde vlecke van Epyrus/ ende seer versterckt met twee casteelen gheleghen op hooghe steenrotsen/ die omringelt zyn vande zee. My dunckt dat ick noyt iet gesiẽ en hebbe dat stercker ende onwinnelijcker is teghen alle gewelt der vyanden: ende op dat den Leser dit kennelijcker wesen soude/heeft het my goedt ghedocht hier by te voegen het gene ick vande gheleghentheydt der selver bemerckt hebbe. Geheel het ghebouw is ghedeylt in vyf casteelen oft vijf verscheyden bollewercken. Het onderste/ in't welcke dandere begrepen zyn/ is dryeantigh/ ende behelst (meest daer't naest de zee is) seer rouwe ende hooghe steenrotsen/ aende welcke zee comt. Op de welcke nochtans ghemaeckt zyn seer stercke bollewercken / die 'tselue onwinnelijck maken: maer aen de syde naest de stadt gheleghen zyn twee groote casteelen / omringhelt met seer diepe ende breede wallen. Voor de seer wyde vesten zyn ghemaeckt seer dicke muren / onder de welcke men gaet door welffels. Dese stadt heeft dry poorten vande welcke d'eene streckt na de zee / ende is gheleghen na het Zuyden / ende wordt gheheeten Portella castradi: d'andere teghen ouer gheleghen streckt oock na de zee / ende wort vande galeyen / die daer outrent liggen / genoemt Mandrachij porta: de derde poorte / door de welcke men ouer eene houten brugghe na de stadt gaet/wort genoemt des Coninckx poorte. Nemgesien geheel het casteel gheleghen is op vaste steenrotsen; soo zijnder twee die hooger zyn dan d'andere: op elcke vande welcke gheleghen is een casteel; vande welcke het een gheleghen is teghen ouer de zee/ ende het ander teghen ouer de stadt: bevrydende nochtans elcke van-

de

deselve verre ende breedt het omliggende landt ende zee. Maer eermen can comen tot dese hooghste casteelen / vintmen inden opganck van de steenrotse een ander casteel/dat behelst de steenrotsen / die tusschen beyde gheleghen zyn/genoemt ghemeynelijcken Citadella ; soo versterckt met vesten eñ bollewerckẽ/dat daer niet aen en gebreeckt. Dit is met eene poorte ghescheyden van het nederste casteel / ende maeckt eenen nauwen ende eyghen toeganck. Alsmen ghegaen is door het middelste casteel / comtmen tot het opperste vande hooghste steenrotsen / daer de hooghste casteelen op ligghen. Het is eene wonderlijcke sake om sien / datmen die seer groote stucken geschuts heeft connen brengen op dese seer hoghe ende onbecomelijcke steenrotsen. Want den wegh / daermen lancx op de hooghde gaet/ is soo nauwe/ dat daer qualijck een man seffens opgegaen can lancx de trappen/ die inde steenrotse gehouwen zyn/die twee soldaten lichtelijcken souden connen bescherinen. Door eene van dese wegen/ die teghen ouer de zee light / ende is vande anderen gelegen ontrent hondert stappẽ/ gaetmen lancx eene houte ende enge leedere; ende wort geduriglijcken vande soldaten bewaert. Want zijnde't casteel binnen geheel vol buspoeder/ datmen seght te comen tot neghen hondert tonnen / is de selve geheel hangende. Niemant en mach hier comen 't zy hy borger/ inwoõder oft vremdeline is;uytgesondert alleenlijcken de Magistraten ende Overste vãde soldaten/ende Capiteynen vande vendelen/eñ d'andere soldaten van het garnisoen/die 'tselve beuolen is / ende daer dagelijcx de wachte houden ; ende worden ouer anderen dagh veranderdt/ende comen andere in hunne plaetse. D'andere steen-rotse die teghen ouer de stadt light / ende is hooger dan d'andere en de steeckt haer hooft tusschen de wolckẽ/is seer wel voorsien van alle oorlooghsche gereetschap ende soldaten. Wt dit casteel ; gaetmen wederom na de west zijde door eenen trap onder d'aerde gelegen/ende uyt de steẽrotse gehouwẽ in't vijfde casteel oft sterckte; welcke liggẽde tegẽ ouer de stadt/wort van syne gelegentheydt genaẽt Meza luna, dat is de halve mane; eñ is het selve seer wel voorsien van geschut / eñ seer sterck ende onbecomelijck. Dit is de geleghentheydt ende gedaẽte vande casteelẽ Wt al twelc mẽ lichtelijckẽ bemerckẽ cã/dat met een maer vyf casteelẽ in een besloten zyn: hoe wel de selve begrepen zyn binnen vyf murẽ eñ omringhelt met verscheyden bollewercken: ende dat daerom het ghebouw onwinnelijck is. Maer boven de rouwigheyt der gheleghentheydt/ende sterckheyt van de bollewercken/zijn dese casteelen niet alleenlijcken beset vã sterck eñ groot garnisoen;maer ooc voorsien van alle eet-ware ende oorlooghsche ghereedtschap : soo dat daer niet en ghebreeckt om te verdraghen oock een seer lanck belegh van eenen seer machtighen vyandt. Hier en-boven is daer aen de west-syde van de

de ſtadt deſe voorleden jaren op eene ſteyghe ſteenrotſe een ander caſteel / dat wel ſoo ſterck is als eenigh van de voorgaende caſteelen. Want het ſelve is verſterckt met muren ende ſeer diepe grachten; uyt de ſteenrotſe ghehouwen/ ende met verſcheyden bollewercken / ende eenen dobbelen walle/ende welffels onder de aerde (die de Italianen Caſamatte noemen: alſoo dat het ſelve bykans gheheel hol is door de welffels/ die uyt de ſteenrotſe ghehouwen zijn (want gheheel het caſteel is eene ſteenrotſe:) om dat indien de bewaerders bedwongen waren het ſelve te verlaten; den vyandt dat tot ſijne wille niet en ſoude krijgen; ende op datmen het ſelve met buſpoeder in de locht ſoude moghen doen ſpringen eñ omworpen. Ende dit caſteel (ſoo wy geſeyt hebben) is gheleghen aen de weſt-ſijde van de ſtadt/ende vaſt aen de muren der ſelver /tegen over den bergh van S. Gorgio; beſchuddende de ſtadt ſeer wel van de weſt ende noort-ſijde: ende wort van de inwoonders ghenoemt het nieuw-caſteel/ om dat het leſt ghemaeckt is: tot onderſcheyt van het ander/dat het oudt caſteel genoemt wort. Tuſſchen deſe twee light de ſtadt/ zijnde oock ſeer ſterck ſoo door gheleghentheyt als handt-werck; die oock bollewercken heeft: ende is bycans van alle ſijden van de zee omringelt. De gelegentheyt der ſelver is ſoodanigh: Sy is by na viercantigh/ende bycans een eylant; want ſy en komt maer met eene ſijde na den weſten aen't vaſt lant:de andere ſijden zijn omringelt met de zee. Maer aengeſien de ſelve van de weſt-ſijde heeft tegen over de bergen van S. Salvator eñ S. Georgio/die by de ſtadt liggen eñ meeſt hinderlijc zijn; is de ſtadt van deſe ſijde omringelt met eenẽ ſeer diepen gracht/eñ drij ſtercke bollewercken:van de welcke de twee uyterſte uytſteken in hoogheyt eñ dickte der muren/eñ wijdde vande wallẽ. Een van deſe na zuyden liggende/ genoemt van de byliggende plaetſe Caſtrado, maect eenen hoec vande ſtadt: eñ ligt met de eene ſijde na het zuydẽ/ eñ met de ãdere na dẽ weſten. Het andere daer tegen over liggende genoemt Foſacrena van Jacomo Foſcareno/ Procurator van S. Marcus / ende Admirael van de zee van der Venetianen weghen; die het ghemaeckt heeft/ light by het nieuw caſteel; hoe wel legher/teghen over het weſten ende noorden. In't midden van deſe light het derde bollewerck / van de Italianen ghenoemt Piatta; om dat het plat light; wel ſoo ſterck als de voorgaende/aen 'twelck van de noordt-ſijde light de principale poorte van de ſtadt / die ghenaemt wordt de Conincklijcke poorte. Dit komt met ſijne muren tot aen het bollewerck van Foſcarena: na het welck volght het nieuw caſteel/makende(ſoo wy gheſeyt hebben) den weſt-hoeck van de ſtadt; het welck wederom na den noorden komt/ aen de veſten van de ſtadt. Hier by komt de tweede poorte ghenaemt

Spilea ontrent hondert ſtappen van daer / daermen langhs de zee komt; van waer vervolghens / hoe cromende ſlim / na dat de ghelegentheydt ende verſterckinghe vereyſcht/ door dien de zee daer aen komt/de veſten haer ſtrecken tot den derden hoeck van de ſtadt. Tegen over de Noort-ſyde light een kleyn eylant ontrent twee hondert ſtappen van de ſtadt/genoemt gemeynlyck de ſteenrotſe van Maripetri. Men ſeght dat het ſelve alſoo ghenoemt is van een edelman van Venegien/uyt het geſlachte van Maripetri ghekomen/die het ſelve eylandt toebehoort: zynde te voren genoemt het eylandt van S. Vitus. Het ſelve is vol olyfboomen/ende belommert met verſcheyden boomen ghelyck een boſch: waerom daer zyn veel wilde verckens; ende geeft ſynen heere veel profyts. Het ſelve eylandt bevrydt de enghte der zee/die daer tuſſchen light/van den noorden-windt / ende gheeft de ſchepen eene ſekere plaetſe. Na den derden hoeck volght de ooſtſyde der ſtadt / in beginſel van de welcke is de poorte van S. Nicolaus: daermē ooc langhs na de zee gaet; alſoo genoemt van de byliggende kercke. Hier tegē over light Mandrachien. Dit is eene plaetſe in de welcke konnē liggē vier-en-twintigh galeyen/ eñ ooc daer toe geſchict;welcke liggende by de murē vā het oudt caſteel/ende geſcheydē vā de andere ligh-plaetſe/is omringelt met eenen ſeer breedē wal gemaect van ſteenen inde zee gefondeert;eñ komende allenſkens tot eenen ſeer dickē muer verhevē bovē de barē der zee; eñ geeft de galeyen een ſeer ſeker vertreck tegen het geweldt der ſelver. Geheel deſe ſyde na dē ooſtē en heeft geene murē:maer light open; eñ tegē de overliggende bollewercken van het oudt caſteel/eñ is alleenlyckē met eenen diepē gracht vā het caſteel geſcheydē;in 'twelcke mē uyt de ſtadt gaet over eene houte brugge. Vā hier ſtrect haer deſe ſyde tot den vierden hoec vande ſtadt/aen dē welckē vā de zuyt-ſyde hangt een bollewerc/ genoēt Molino, liggende tegē over de zee; ſoo genoēt vā Marco Molino een ſeer edel mā/ eertyts Gouverneur van't eylant;die het heeft doen maken/ dat met ſyne muren komt tot aen de poorte ghenaemt Eriza; ende van daer komen de veſten van de ſtadt aen het bollewerck Caſtrado genoemt. Eñ dit is nu de gelegentheyt van de ſtadt; welcke (ſoomen ſeght) dickwyls verandert is gheweeſt :want dit is de derde plaetſe/op de welcke de ſtadt ghelegen heeft. Want eertydts heeft de ſelve gelegen/daer nu de voorſtadt is/die de Griekē Paleopolis (dat is) de oude ſtadt noemen; liggende na het zuyden ontrent twee hondert ſtappē van de ſtadt: daer na heeft de ſelve geweeſt in de dellinge/ die haer ſtrect vande voetē vande bergē van S. Salvator eñ S. Georgio tot de zee toe: ten leſten is die ſeer vermindert/ eñ is blyven liggē tuſſchen de oude eñ nieuwe ſtadt; ende de fondamentē der ſelver zyn gheleyt in't jaer 1572.ten tyde dat de oorloge tegen de Turcken was.

Maer

Maer heden is de selve geheel volmaeckt/eñ is soo versterckt/gelijck geseyt is. De stadt is gedeylt in drij deelen oft geslachten; aldus ghenoemt Spilea, Vriovona eñ Spianata. Spilea light na den westẽ/ Vriovona na het noorden: Spianata na den oosten ende zuyden. De huysen van Spianata zijn meestendeel gemaeckt van houten berders/ eñ hebben haren oorspronck gehadt van de nieuwe stadt. Want alsoo seer veel schoone huysen van veel borghers door het bevel van den Raedt van Venegien waren afghewórpen/op de plaetse daer de stadt eerstghestaen hadde: (want den raedt hadde bevolen / dat men de stadt soude minderen/om die te beter te moghen beschermen/ende de borgers beter te bewaren teghen den inval ende afloopinghe van de Barbaren) soo heeft een iegelijck willen wederom opmaken de huysen/ die daer seer veel afghewórpen waren; ende alsoo verhalen de schade die hy gheleden hadde. Waerom onder de borghers by ordinantie van den Raedt ende toedoen van de Magistraten van Corfu/ bedeylt is alle de erve; die light eñ hem streckt van de poorte Eriza, tot den heuvele vã Vriovono; behelsende de andere sijde der stadt/eñ hem spreyt tot aen de Kercke van S. Maria; om dat de borghers alsoo hunne schade soude mogen verhalen. Tusschen dese houten huysen eñ het oudt casteel, light eẽ seer groot veldt genoẽt Spianata; op 'twelc men geen huys en siet; uytgenomen alleenlijcken het Raedthuys: ic meyne dat het daer al afghewórpen is/ om datmen niet lichtelijcken aen't casteel en soude gheraken / als de stadt gewonnen soude wesen. Dese stadt heeft eẽ Artsch-bischdõ/ eñ is verciert met veel kerckẽ: wãt boven de Dom-kercke/die gewijdt is ter eerẽ vã S. Arthemius eerstẽ Bischop vã Corfu/welcke staet in't oudt casteel op eene verhevẽ plaetse/in de welcke ooc den Artsch-bischop sijne wooninge heeft/ zijn daer noch drij andere kerckẽ vã het Roomsch geloove: te wetẽ/ S. Maria/ S. Jacobus eñ S. Franciscus. By de welcke (uytgenomẽ de kercke vã S. Jacobus/zijn gemaect bequame cloosters: inde welcke Minrebroeders eñ Augustijnẽ godtvruchtelijckẽ levẽ/eñ doẽ de dienstẽ inde kerckẽ. De kercke vã S. Jacobus is een prochie-kercke; vãde welcke twee wereltlijcke priesters Overste zijn. By dese staet eẽ schoon gasthuys/gesticht vã de broeders vã S. Jacobus/dat meestendeel al Italianen zijn/ten behoeve van de slaven. Dese vorderen dese plaetse met groote aelmoessen eñ godtvruchtige wercken: die sy bewijsen aende gene die sy weten ontcomen te zijn uyt de slavernye van de Turcken eñ in't eylant gekomẽ. Wãt sy onthalẽ dese lieffelijckẽ / eñ geven hen sommige dagẽ dẽ kost; sy besorgẽ de gene die siec zijn/eñ gevẽ hẽ teergelt om na huys te treckẽ. Bovẽ de Kerckẽ vã de Latijnsche/zijn daer ooc seer veel Kerckẽ van de Griecken; hoe wel meestendeel kleyn eñ vuyl/eñ sommige ooc slechtelijckẽ van berderẽ gemaect. De beste vã

allen is de Kercke S. Spiridion / die gheheel van steen is / ende onlanckx fraey opghemaeckt. Dese wordt met eene sonderlinghe devotie vande Latijnsche ende Griecken besocht; ende seer veel volcx komt in de selve / om hunne bedevaerdē te doen. Want het lichaem van S. Spiridion wordt daer in grooter eeren bewaert; ende daer geschieden veel mirakelen; ende wordt op seeckere dagen de Latijnsche ende Griecken getooont / gekleedt zijnde met de cappe ende rock / die hy besighde doen hy leefde: welcke noch geheel ongheschent zijn. Maer de stadt en heeft geene fonteynen / ende heeft ghebreck van ghesondt water; het put-water is dick ende stinckende. Nochtans in beyde de casteelen / soo wel het oudt als het nieuw / zijn sommighe backen van reghen-water / seer bequaem tot den behoeve van de soldaten.

Daer-en-boven zijn daer eenighe / die uyt de byligghende fonteyne ghenoemt Cardaceo, gheleghen by Paleopolis voorschreven / ontrent duysent stappen van de stadt / die seer overvloedigh van goede wateren is / die ooc genoeghsaem souden zijn voor eene groote vlote / met schuyten water aenbrenghen / ende lanckx de straten kruycken vol waters vercoopē: waer mede de borgers ende inwoonders genoeghsamelijcken voorsien worden. Niet verre vā daer spruyt een fonteynken ghenoemt Terradi; dat seer vermaert is door sijne ghesonde wateren. Na den oosten ontrent twee stappen van de stadt light een hofken / genoemt Paiopoli; eertijdts de principaelste stadt van't eylant / gelijc voren ooc gesèyt is: liggende op eene effen plaetse neffens den oever der zee / die seer schoon ēn vruchtbaer is; wiens bygelegē veldē met verscheydē boomē ēn sonderlinge olijfboomē ēn wijngaerdē beplāt zijn. Nochtās nu en is't maer eene kleyne plaetse (gelijc alle dingen veranderen:) op de welcke men behalven eenige houte ēn kleyne huyskens niet en siet. Niet verre van daer light eene groote valleye / ghemeynlijck genoemt; de valleye der Heyligen / seer vermaert door de groote menighte van het sout dat daer met groot profijt ende voordeel van de stadt van Venegien ghemaeckt wordt / ende gheleyt in gemeyne packhuysen / ende daer na tot Venegien ghevoert. In't eylandt zijn noch twee andere valleyen om sout te maecken: van de welcke de eene gheleghen aen de zuyt-sijde van't eylandt ghenaemt Alestimos is de aldermeeste: de andere ghenaemt Potamos, ligghende een mijle vāde stadt na het west-eynde / is minder dan de andere. Over elcke is van den raedt van Venegien ghestelt eenen Oversten / ende eenen werck-meester; die van het volck Proto / ende den oversten Capiteyn ghenoemt wordt: welcke alle de werck-lieden / die in het sout wercken / ghehoorsaem zijn. Een ieghelijck van dese draeght groote sorghe / dat het sout (dat de gemeynte aengaet) van niemandt en sou-

de verwoert worden; ende dat de werck-lieden in het sout te vergaderen geene valschept en souden doen: die hier op bevonden worden/ worden met de doodt gestraft. Alle die in het sout wercken zyn Griecken/ghehuert met het ghemeyn ghelt/ ende begift met veel vryheden ende privilegien van den Prince; zynde nochtans seer arm/ende verbonden aen hunne schuldenaren; diemen niet en mach voor het rechte dagen terwylen sy in het sout wercken; dat is van den eersten dagh van April/ tot den eersten dagh van November. Daer worden jaerlyckx twee duysent mudden souts ende meer op eenen droogen somer vergadert: het welck ghevoert zynde in de naeste packhuysen/ wordt daer na van seeckere Magistraten na Venegien gevoert om te verkoopen: want het selve en is niemandt in't besonder toeghelaten/ ten zy hy het selve van de Magistraten ghekocht heeft: ende na het segghen van Alciatus/'tgaet den Prince alleen aen sout te verkoopen; ende dat is eertydts soo ingheſtelt gheweest. Maer het sout wordt in dese maniere ghemaeckt.

De valleyen (gelyck wy geseyt hebben) ligghen by de zee: uyt de welcke de selve lichtelycken door eene gracht met zee-water ghevult worden: ende geheel de valleye is bedeylt in veel viercante effen plaetsen: inder voeghen/ dat dry plaetsen malkanderen volghen. De ghene die naest den gracht light/ zynde vyftigh voeten in't vierkant/ is rondtsom bevrydt met eenen dyck van eenen voet: na dese light de tweede; daer na de derde; zynde soo groot ende ghelyck de eerste. Maer elcke is van de andere gescheyden met eenẽ wal; om dat het zee-water dat in de eerste plaetse is/niet voorder en soude loopen. Dese wort gesuyvert/geoeffent eñ plat gemaeckt met eenen ronden grooten steen; ghelyckmen ghebruyckt in de plaetsen daermen het graen wyvet. In de eerste plaetse/die sy het vat noemẽ/ liggende by de gracht/ wordt het water ghelaten eenen dagh lanck/ ende wordt daer allenskens door de hitte der sonnen ghesuyvert.

Des anderen daeghs wordt den wal van de naeste plaetse doorghesteken/ende ghelaten in de tweede/ die sy Caldare, dat is/ den ketel noemen; ende wordt daer oock eenen dagh lanck door de hitte der sonnen ghesuyvert. Daer na op den derden dagh wordt den wal van de naeste plaetse doorghesteecken; ende ghelaten in de derde/die sy Salina noemen: daer het oock eenen gheheelen dagh ghelaten wort: indien diẽ dagh schoon is/soo stolt het water op eenẽ dagh/ende wort seer hardt sout: maer indien den selvẽ wolckachtigh is/ blyft het daer tot des anderen daeghs: 'tghene dat boven komt is wit/ ende wordt ghenoemt de bloeme van het sout: maer dat onder light/ is bruyn.

Na dat de bloeme eerst uytgetrocken is/ wordt het ander oock met

ghereedtschap uytghetrocken / ende met waghenen ghevoert in de byleggende packhuysen. De valleye van Alestinum heeft twee hondert Salinas/ eñ soo veel ketels ende vaten: de valleye der Heyligen heefter hondert/ eñ Potamos veertigh. Maer om dat den leser klaerder soude mogẽ sien de gelegentheyt van dese sout-plaetsen/ eñ de gedaente der selver hebben wy de gesteltenisse der selver hier by gestelt.

Aen de west-syde van de valleye der Heylighen/maeckt de zee eene groote cromte oft havene/in't midden van den inganck van de welcke light eenen bergh / verciert met een clooster van de Calogeri / ende vruchtbaer van lande. De inwoonders seggen dat het selve eertydts seer diep is gheweest/ende eene seer verseeckere havene; in de welcke konden liggen meer dan twee hondert galeyen : maer is nu meestendeel met sant verbult; soo datmen die niet en kan gebruycken : nochtans wort daer seer goeden visch in groote menighte gevangen/ ende is eene visscherye/ende hoort eenen in't besondere toe / eñ wort van het volck ghenoemt Necrothalassa; dat is/de doode zee.

Wy hebbẽ tot nu toe gesproken van de gelegentheyt ende vruchtbaerheyt van de stadt eñ het eylandt ; wy moeten nu wat seggen van de Magistraten der stadt/van de inwoonders eñ hunne manieren/eñ vã 'tgene hier toe dienende is . De stadt eñ geheel het eylant is onder 'tgebiedt van de Venetianen. Wãt nademael de stadt Constantinopolis vande Franchoisen eñ Venetianen gewonnen was/hebben de Venetianen dit eylant gewonnen: die terstont derwaerts gesondẽ hebbẽ uyt Venegien sommige vandẽ Raedt eñ van 'tgemeyn volc/ om daer te woonen : door welcker toedoen de inwoonders vã Corfu tot nu toe onder hen gebleven zyn/eñ door eenẽ langen vrede eñ met veel privilegien begift/levẽ in vrede eñ ruste. De Venetianen regeren 'tlant/die door de authoriteyt vandẽ Raedt hunne wooninge hebben in de stadt. Eene van dese heeft den staet van Bailly/ eñ is rechter gemaect over de borgeren eñ andere inwoonders van de stadt eñ eylandt. Den anderẽ met dẽ naem vã Overstẽ Capiteyn oft Provisor heeft bevel over alle 'tgarnisoẽ/eñ andere die soudye hebbẽ: eñ doet alleẽ recht/ dat dẽ Bailly niet geoorloft en is: wãt hy en geeft geẽ vonnissẽ/oft en straft de misdoenders niet alleẽ:maer hy heeft eenẽ Assessor oft bysitter/die door bevel vandẽ Raedt met tytel vã Raedtsheer in't eylant gesonden wort; eñ sit in de vonnissen by den Bailly. Wãt daer is geordineert/ dat bovẽ de voornoemde twee opperste Magistratẽ twee Raedtsheerẽ gesonden worden/met soodanigen last ende bevel/ dat dẽ eenen soude Rentmeester zyn by den Oversten Capiteyn / ende den anderen zyn den Assessor van den Bailly ; ende in dese officien malkanderen alle twee maenden volgen, alsoo dat den genen die Assessor van dẽ Bailly

heeft

Via recta

Fossa

Po. Via

Vallus Vas Vallus | Vallus Vas Vallus | Vallus Vas Vallus

Vallus Caldare Vallus Iter | Vallus Caldare Vallus Iter | Vallus Caldare Vallus Via

Vallus Salina Vallus | Vallus Salina Vallus | Vallus Salina Vallus

Fossa

Via

Vallus Vas Vallus | Vallus Vas Vallus | Vallus Vas Vallus Po.

Vallus Caldare Vallus Iter | Vallus Caldare Vallus Iter | Vallus Caldare Vallus Via

Vallus Salina Vallus | Vallus Salina Vallus | Vallus Salina Vallus

Fossa

Po.

Vallus Vas Vallus | Vallus Vas Vallus | Vallus Vas Vallus Po.

Vallus Caldare Vallus Iter | Vallus Caldare Vallus Iter | Vallus Caldare Vallus Via

Vallus Salina Vallus | Vallus Salina Vallus | Vallus Salina Vallus

heeft gheweest/Rentmeester soude worden: ende dat die Rentmeester geweest is / nu soude worden Assessor van dē Sailly: welcken indien hy in vonnisse te gheven met den Sailly niet en overkomt; wordt de sake voor den Rentmeester gesonden: ende wiens vonnisse hy volght; wort voor goet ende van weerden ghehouden: alsoo nochtans dat het gheoorloft is de ghenen die hem beschadight vindt / te beroepen tot den Veneetschen Raedt van de veertigh mannen. Desen Rentmeester draeght sorghe ende bewaert het ghemeyn ghelt; dat hy uytgheeft door bevel van de Provisor; dat hem schriftelijcken ghegheven wordt/midts ghevende reeckeninghe van sijn uytgeven. By desen is ghestelt eenen schryver van Corfu/ die de reeckeninghe maeckt ende opschrijft. Een van dese twee Raedtsheeren heeft sijne wooninghe in de plaetse van het oudt casteel ghenoemt Citadella: den anderen in den stadt by den Sailly: dat alsoo gheordineert is / om dat sy te ghevoegheliјcker de borghers ende inwoonders souden konnen bystaen in hunnen noodt; ende lichtelijcker by malkanderen zijn. Hier-en-boven worden de casteelen bewaert by twee andere mannen uyt het gheslachte van de Raedtsheeren: van de welcke den eenen met den naem van Overste draeght sorghe voor het nieuw casteel: den anderen met den naem van Castelleyn/ is Overstē van het oudt casteel; gheleghen op de hooghste steenrotse: maer iegelijck van hen staet onder de authoriteyt van de Provisor/ ende is hem in alles onderdanigh. Hen is op lijfstraffinge verboden te gaen uyt de casteelen/ die hen bevolen zijn/ghedurende geheel den tijdt van hunnen Magistraet. Alle dese Magistraten duren twee jaren/ende regeren de ghemeynte na hunne gheschreven rechten.

Als de Overste op de straten komen/gaen sy met eenen heerlijcken ende niet verworpelijcken staet: want ghekleedt zijnde met fluwele kleederen; hebben sy aen tabbaerts die hen tot de knoesselen toe komen; vergeselschapt met veel dienaers eñ knechtē/die voor hen gaen: ende sy gaende in't midden/volghen hen veel soldaten ende borgers. Daer-en-boven in elck casteel zijn opperste Capiteynen van het garnisoen / ghenoemt Gouverneurs: die last hebben van de wapenen/ wachten / ende andere diensten de oorloghe aengaende: ende om de soldaten te bevelen / ende vrede onder hen te maken: ende oock om den Provisor te waerschouwen/indien daer iet gheschiedt/dat niet en behoort; oft indien daer iet gebreeckt in't casteel/ daer sy Oversten af zijn. De Ruyters / die gheschickt zijn om den oever te beschermen/ die de Italianen noemen Albanoisen / ende de Griecken Sratiocas; hebben hunnen Capiteyn oock genoemt Gouverneur; die in de stadt woont/ende staet oock gelijck de andere Capiteynen onder het bevel

van

van den Provisor. Desen heeft sijne wooninge in't nederste oudt casteel; wiens huys dagheliicx van de soldaten bewaert wordt. Hy en doet niet alleen recht/ende heeft bevel over de soldaten: maer hy betaelt oock een iegelijc sijne soudye/ende besorght de eet-ware ende oorlooghsche ghereedtschap/ ende sonderlinghe het biscuyt voor de galeyen; ende hy alleen neemt kennisse van de gheschillen / die daer rijsen ter oorsaken van het ghemeyn ghelt/ tollen/ thienden ende andere schattinghen. Maer alle de eylanders leven na de wetten der Venetianẽ/ ende alle hunne saken soo wel in't civil als criminel worden besloten na de maniere van het hof van Venegien: ende oock de openbare acten ende processen worden gheschreven in de talen der Venetianen/ende niet der Griecken/ ende dat van schrijvers van Venegien; oft ghehaelt uyt de landen/ die zijn onder het ghebiedt der Venetianen/ die sy Cancellarij noemen. Dese hebben goede soudye/daer op nochtans seeckere ordinantien ghemaeckt zijn. De processen zijn meest kort: daer en zijn geene procureurs; dã alleenlijckẽ advocaten/ die de saken alleen met woorden ende niet met schriften en doen/ende hunne meesters voorstaen. De inwoonders van de stadt zijn meest al Griecken / luttel Italianen / uytghenomen de soldaten; ende noch min Albanoysen oft Epyroten. Die te lande woonen/oock al Griecken waren/doen wy te Corfu waren ontrent negen duysent/ soo men seyde. Van de selve hieldtmen duysent bequaem tot de wapenen/ ghenoemt Cernede, als uytghekosen van de Venetianen. Dese zijnde in vendelen ende rotten bedeylt dienen onder hunne Capiteynen; die thien Veneetsche ducaten ter maent hebben van den Raedt van Venegien; met last dat sy hunne ondersaten moeten op ghesette daghen in de wapenen oeffenen/ ende leeren den dienst des oorlooghs doen: Daer-en boven / indien eenighe zee-roovers oft galeyen te lande willen komen; de selve wederstaen ende verdrijven / ende hen teghen de selve stellen/ indien sy ghewelt doen. Maer die gheenen dienst in de oorloghe en doen / zijn bedwonghen in den dienst van den Prince om slavelijcke ende ghemeyne wercken te doen; als om te riemen eñ graven/als den noodt sulcx vereyscht. Alle die ten platten lande woonen / gebruycken byeans de gemeyne Griecksche tale: nochtans bedorven ende seer verschillende van de oude Griecksche sprake. Nochtans de Albanoysen gebruyckẽ boven de Griecxsche sprake/ ooc hunne eyghen tale/dat sy Albanoys noemen.

Den meestendeel van de ghene die in de stadt woonen / sonderlinge de treffelijckste borzers/konnen de Italiaensche spraecke; ende ghebruycken de selve in hunne saken ende processen voor de Magistraten: ghelijck oock de advocaten / als sy hunne processen beantwoorden.

 den.

den. De inwoonders der stadt zijn in tween gedeylt/ in borghers ende ghemeyn volck: de treffelijcke willen Archontas, dat is/ edele genoemt worden: ende dese zijn in seeckeren ghetale/ datmen het gemeynte der stadt noemt; ende hebben des jaers eene ghemeyne vergaderinghe; in de welcke met stemminghe van de Venetianen gheven aen hunne borghers seeckere officien van de stadt ende eylandt. Want sy maken drij jaerlijcksche Magistraten/ als rechters van de saecken/ die by den Bailly sitten als hy recht doet; in de welcke sy eene voys hebben: ende oock hebben sy recht/ dat sy alleen mogen vonnisse geven in saken/ die niet en gaen bovẽ vijf-en-vijftigh pondẽ van Venegien/ dat zijn twintigh guldens van onse munte; van 'twelck nochtans beroep is tot den Bailly. Sy kiesen oock twee Pensionarisen ende Proviseurs der gesontheyt/ ende eenen dienaer van de justitie; die toesicht neemt op de ghewichten ende maten: oock eenen Oversten van de eet-ware/ ende eenen schrijver vande gemeyne timmeringe/ eñ andere cleyne officiẽ/ alle dienende tot cieraedt/ vercieringe eñ gemack van de stadt: Daer-en-boven eenẽ Provisor van Parga (dat is eene zee-stadt in Epyrus/ de Venetianen onderworpen); insghelijckx kiesen sy den Oversten van Angelcastro. Onder de gheslachten van Corfu nemen uyt in rijckdom ende macht Cuchina ende Condocala / beyde verciert met staet van Ridder: De naeste zijn Gellanda/ Petretina/ Morella/ Lucana/ Fortia/ Quartana/ Maripetra/ Tribola ende Antivilla. Alle de inwoonders van Corfu zijn scherp eñ fraey van verstandt/ nochtans ongestadigh ende haestigh meer gheneghen tot coopmanschap dan gheleertheyt; seer toeghedaen de gulsicheyt ende overdaedt /ende hen beghevende tot ledicheyt: Hier inne volghende hunne voor-ouders; ghelijck Horatius van de selve gheschreven heeft. Sy hebben eertijdts seer behendigh gheweest in de zee-vaert; ghelijck Homerus schrijft: die seght dat daer salighe mannen zijn/ om dat sy geene sorge en droeghen voor boghe ende pijl-koker: maer voor masten/ riemen ende schepen; daer mede sy verre over de zee voeren. Hy seght daer-en-boven; ghelijck die van Corfu alle menschen te boven ginghen in ervarentheyt van de schip-vaert; dat ooc alle hunne vrouwen alle andere te boven gingen in lakenen te weven; eñ dat haer dit van Minerva bevolen was/ ende dat sy eenen goeden moedt hadden. In welcke saecke sy hunne voor-ouders oock navolghen: want sy hedensdaeghs oock bequaem zijn tot verscheyden konsten: ende boven alle andere zijn sy uytnemende in bordúren. Dit zy gheseyt van Corfu: laet ons nu andere vervolghen.

Het achtste Capittel.

Beschryvinghe van't landt Epyrus, ende byliggende eylanden.

VVy hebben hier voren geseyt dat het eylandt Corfu aen den Oosten by Epyrus light / ende van het selve ghescheyden wordt door eene cleyne enghte der zee. Ende aengesien wy den zee-kant van't selve landt doorsien hebben / ende veel plaetsen door-reyst; wil ick hier in't korte verhalen 'tgene wy vernomē hebbē van hare gelegentheyt eñ gesteltenisse.

Epyrus is een seer vermaert landtschap van Europa/genaemt van Achilles sone/die hy van Deidamia heeft gehadt; eertydts genoemt zynde Chaonia eñ Molossa/van sommige volcken van dē selvē lande: die gheheel de heerschappye van't selve gehadt hebbē. De werelt-beschryvers van onsen tyt noemen't Albania; eñ meynen dat het is een deel vā een ander Albania daer by liggende (dat een deel is vā Macedonia) eñ voegē't by 'tselve: waerō sommige het nieuw Epyrus/eñ de ander het oudt Epyrus noemen/dat hedē vande Turckē wort genoēt Janina. Het paelt na dē Noorden aen Macedonien/aen dē Oostē aen Etolien/aen't Zuydē eñ Westē aen de zee van Jonien. Het heeft eertyts eē seer wel bewoont lant geweest: in't welcke (gelyc Strabo segt) eertydts vierthien volcken ghewoont hebben: onder welcke de Chaones eñ Molossi de vermaerdste geweest hebbē: by de welcke was den vermaerdē tempel vā Jupiter Dodoneus/ al waer mē seyde dat twee duyven antwoorde gaven/ oft door bedriegerye der duyvelen oft listē der Priesterē. Dionysius Halicarnasseus meynt dat het vrouwē uyt Egypten geweest hebben/ die verdrevē warē van die van Phenicien: eñ dat sy den tempel van Jupiter gesticht hebben by de Thesprothy; eñ van de selve duyven genoemt wierden; om dat sy ongeschicktelycken sprakē/ eñ een geluyt gavē gelyc de duyvē: eñ dat die daer na gelyck menschē gesprokē hebbē/na dat sy op hunne maniere haddē leerē sprekē. Daer hebbē eertyts veel stedē geweest: want Polybius schryft dat Paulus Emilius in't selve landt vernielt heeft tseventigh steden: die oock seght/ dat sy uyt 'tselve landt in slavernye heeft geleyt hondert eñ vyftigh duysent menschen. Maer op desen tyt en is daer niet dan een stadt oft twee; zynde gheheel het landt verwoest ende seer bedorven. Weynighe inwoonders ghestroyt herwaerts ende derwaerts over de ackers/ende blevelinghen des gruys woonen in dorpen / ende geneeren hen met het landt te bouwen. Maer om de onvruchtbaerheyt des landts (sonderlinge in de middellandtsche plaetsen) vertrecken sy met hoopen uyt het landt / ende gaen na Albanien / Romanien ende

oock na Natolien ; latende hunne vrouwen ende kinderen t'huys; eñ blyvende daer den somer/verhuren hen aen de Turckē; eñ als den ooghst gedaen is/comen sy wederom na huys. Sy gebruyckē allegader de Albanoysche tale / daer wy voor af gesproken hebben/ende sy houden de Grieckſche religie; zijnde seer gewoon de oorloge eñ rooverye/ende seer ongheschickt van manieren. Alle het binnen-landt (soo wy ghesept hebben) is onvruchtbaer ende boschachtigh: den zeekant is reedelijcken vruchtbaer ende ghebouwt/ ende brenght voort eene maniere van graen/ genoemt Calambochio; dat niet ongheliick en is het Sorgo van Lombardyen/dan dat het Sorgo roodt ende Calambochio wit is. Dit lant heeft veel groote havenē: de vermaerdste zijn Ambrasio, Panormo, Onchesimo, Comaro ende Communitio. Hier is het landt vermaert door eene overvloedighe fonteyne / ende gheeft de aenkomende schepen eene bequame havene ende goede wateringe. Het heeft boven andere rivieren twee die seer vermaert zijn/ Acheron ende Achelous. Het landt brenght voorts ende voedt schoone peerden/insghelijcx groote schapen ende ossen. Onder de steden die den Turc gehoorsaem zijn/ zijn de beste Prevesa ende Sancta Maura; alle beyde op de zee gheleghen/ende voorsien van garnisoen. Eene stadt behoort de Venetianen toe/genoemt Parga/ oock op de zee gheleghen/ligghende tegen over het voor-gheberghte van Corfu/gelegen na den oosten ghenoemt Leuchininum. Maer teghen het voorgheberghte van Corfu/gelegen na den noorden / genoemt Cassiopeum; light Butrotum / nu ghenoemt Butrinto, eertijdts het hof van Epyrus: ligghende op eenen hooghen heuvel: welcken light in den inganck van de havene/ gelijck een eylandt; eertijdts hebbende van de Romeynen bewoont gheweest: nu onbewoont/ gheheel vervallen ende vol gruys; ende gheeft door hare vervallinghe qualijck te kennen de teeckenen van hare oude heerlijckheydt ende schoonheydt. Maer de plaetse is vermaert om de visscheryen/die daer by ligghen/ ende in de welcke seer goeden visch is; ende de kielen ende havene Almorus ghenaemt/ wordt seer gehanteert van de visschers. Men siet daer seer veel houten huttekens / ghemaeckt met berders ende hanghende plancken/staende wat van malkanderen; seer bequaem om den visch te drooghen. Want de visschers doen open de visschen/die sy Cephalos noemen; als sy vol zijn / ende snijden den buyck met de roghen uyt / ende droogen die in de sonne: die dan gheheeten worden Betarge; ende zijn van de Italianen in grooter weerden ghehouden. Andere visschen souten sy eñ doen die in tonnen/ende verkoopen die in de omliggende landen goeden koope/in groote menighte. Twaelf mijlen van Buthrotum na het zuyden/ ende tegen over de stadt Corfu siet

su sietmen op den oever Gastia; een vermaerde vlecke van Epyrus de wooninghe van den oppersten Rentmeester van gheheel Epyrus/ die de Turcken Eminus noemen; by welcke loopt de riviere Acheron/ een vermaerde riviere van Epyrus/ ende by de Poeten bekent daer sy veel fabelen af ghescreven hebben. Na Gastia volght de havene van Communitia/daer na Fanaro. Teghen over is Sibota/ nu ghenoemt Sydita een kleyn eylandeken: wat ligghende van het vaste landt: van 't welcke Strabo schrijft/hebbende seer goede weyen maer onbewoont om de zee-roovers. Parga light aldernaest de havene van Communitia ende Fanaro/ daer wy hier voren afghesproken hebben: dat een stedeken is alleen zijnde onder de heerschappye der Venetianen; hebbende eene bequame havene. 'Tselve ligghende op eene steenrotse by de zee gheleghen/ maeckt de stadt redelijcken bevrijdt: want beset zijnde met garnisoen/ ende met bollewercken versterckt na de lant-syde; wederstaet het lichtelijcken alle ghewelt eñ inloopinge der bywoonders. De inwoonders zijn eensdeels Griecken/eensdeels Albanoysen houdende allegader de Griecksche religie; van de welcke Oversten is eenen Grieckschen Priester. De soldaten zijn meest Italianen; ende sy leven na de Roomsche religie ende maniere: ende hebben eenen Minre-broeder die den dienst doet. Een edelman van Corfu met den tytel van Provisor doet de inwoonders recht; wiens Magistraet twee jaren duert: na welcke in sijne plaetse ghekoren wordt eenen nieuwen Provisor met ghemeyne voysen van den Raedt van Corfu/ende wordt na de stadt ghesonden.

Tegen over Parga by dē voor-borgh Leuchimo/ nu van de Schippers ghenaemt Capo di Lascaro liggen kleyne eylanden; bycans niet verhalens weerdigh: die de Schippers Formicas (dat is) mierē noemen. Niet verre van daer ontrent vijf mijlen van Corfu liggen twee kleyne eylanden/ van Plinius gheheeten Paxoe/ diemen nu noemt Paxo ende Antipaxo. Paxo heeft twaelf mijlen in 't ronde/eñ is vruchtbaer; hebbende goede weyen/ ende begift met eene groote ende versekerde havene: maer nochtans onbewoont om de ghedurige uytloopinghen der zee-roovers. Antipaxo is minder; zijnde oock vruchtbaer ende van goede weyen: maer en heeft geene havens. Sy hooren beyde toe die van Parga/ hun ghegheven van den Raedt van Venegien/om hunne beesten te weyen. Men meynt dat S. Paulus eertydts aen dese landen ghekomen is; ende dat daerom in de selve geene venynighe dieren en groeyen. By den anderen voor-borgh tegen over Corfu na den zuyden/ teghen over Tarento eene stadt van Italien light eē steenrotse eertijts Phalacrum/ nu Capo bianco ghenoemt/ zijnde ghelijck een schip; in welcke (soomen versiert) het schip van

Vlysses verandert is.

Na Parga langr dē oever der light Prevesa/ zijnde onder dē Turc/ eertijdts Nicopolis/gelegen in Acarnanien een landtschap van Epyrus. Dese stadt is van Augustus opghetimmert geweest/ende begift met eenen tempel ende scherm-schole / ende wijde palen; om de victorie die Marcus Agrippa sijnen Admirael gehadt heeft by den voorbergh Actia ghenoemt/teghen Marcus Antonius ende Cleopatra. Al is de stadt nu gheminderr; nochtans is de selve wel bewoont/ende seer sterck. De inwoonders geneeren hen met zeerooverye/ende maken de byligghende zee onveyl.

Daer na volght Sancta Maura/eertijdts Leucadia oft Leucas/ eñ van Plinius Neritus ghenoemt. Dese heeft eertijdts aen 't vast landt gelegen/ende hadde bycans de ghedaente van een eylant; nu is't een eylandt geworden/ende van de inwoonders van't landt gesneden/ eñ is omringelt van de zee : ende men gaet daer over eene houte brugge na het vast landt. Sy light teghen over de zee-cromte van Ambracia/ niet verre vande voor-bergh Actia; vermaert door de victorie van Augustus / heden van de schippers ghenoemt Capo figo, hebbende in den omloop vijftigh mijlen. In de selve light een stadt ghenoemt ghelijck het eylandt/die seer sterck is. De inwoonders zijn meest Joden/luttel Turcken: welcke gewoon zijnde te rooven / hen geneeren met zee-roverye; doorvarende de byliggende zee met cleyne schepen/eñ doen de meeste schade. Teghen over op't vast landt light eenen seer hooghen bergh/nu van de schippers ghenoemt Capo figale.

De zee-cromte van Ambracia daer by ligghende/ heden ghenoemt Golfo del Arta ontfanght met eene enghte de wijde zee; ende is lanck negenendertigh mijlen/breedt vijfthiē; wiens omloop (gelijc Strabo seght) behelst dry hondert stadien : eñ heeft den naem van Ambracia/ eertijts geweest zijnde het hof van Pyrrus Coninck van Epyrus; eñ is eertijdts vermaert gheweest door de schip-plaetse van Augustus : in den selvē lost de riviere Arathus nu l'Arta ghenoemt sijne wateren: 'tis overvloedigh van seer goede visschen ; sonderlinghe van de ghene gheheeten Cephali, ende is seer vermaert om de seer goede Boterge; die daer veel gedrooght worden/eñ zijn dierder dan die elders gedrooght worden. Wat Boterge zijn/hebben wy elders ghesegt.

Na dit Golfo de l'Arta volgt de riviere Achelous/nu genoemt Aspropotamos ende Geromlea, vloedende uyt den bergh Pindus/ende scheydende Acarnania van Etolia/de leste pale van Epyrus na dē Oosten. Dese riviere is aldermeest by de Griecke vermaert; die sy seggen den naem te hebben van Achelous Coninck van Etolien/van de welcken de poeeten wonderlijcke dingen versieren.

Epyrus

Cyprus heeft eertydts syn eygen Coninghen gehadt: onder welcke 'tselve langhen tydt heeft ghefloreert: daer na is't gewonnen van de Coningen van Macedonien: ende heeft hen veele jaren onderworpen geweest: na 'tryck van de Macedoniers/is't geheel gekomen onder de macht der Romeynen. Daer na doen het ryck der Romeynen verviel; is't ghevallen onder de heerschappye der Turcken / daer het noch onder is: ende het wordt geregeert van eenen Samiacco; die syne wooninge heeft in eene vlecke ghenoemt Deluino, gelegen midden in't landt/ anderhalven dagh reysens van Gastia. Maer 'tis ghenoegh van Cyprus gheseydt: laet ons komen tot onse voorghenomen reyse.

Het neghenste Capittel.

Beschryvinghe van Ithaca, Cephalenia ende Echinades, eylanden van de Zee van Ionien.

Op den achthiensten dagh van Augustus varende langhs den oever van Cyprus / zyn wy voorby gheseylt Prevesa ende Sancta Maura/ daer wy afghesproken hebben; insghelycks Ithaca / Cephalenia ende Echinadas eylanden van de zee van Ionien.

Ithaca is de wooninge geweest van Vlysses: 'tis een eylandt van de zee van Ionien; gelegen tegen over de zee-cromte van Ambracia by Cephalenia; van de welcke het selve ghescheyden is met eene kleyne enghte der zee/die daer tusschen beyden loopt. behelsende (gelyck Plinius segt) vyfentwintigh mylen/oft (gelijc de schryvers van onsen tydt) vyftigh mylen. De selve is lanckachtigh/crom ende vol omkeeren; eñ is gelegen op bergen ende hooge steenrotsen. Sy was eertyts Neritos genoemt/van eenen bergh soo gheeten; nu wort het van de schippers Teachia genaemt; eñ en is niet vermaert/eñ eene wooninge der ballingen/sonderlinge van de ghene die gebannen worden van de Magistraten van Corfu/ Cephalenia eñ Zacintho. Sy en is niet seer vry/eñ qualijc bewoont om de roovinge der zee-roovers: zynde nochtans seer overvloedigh van weyen. In de selve is een stadt van den selven naem/verlaten ende gheheel vervallen: van de welcke Homerus dickwyls vermaent; want hy schryft dat Vlysses ghekleedt gelijc eenen bedelaer/t'huys gecomẽ zynde/hier gedoot heeft de vryers van Penelope syne huysvrouwe; ende hy ghetuyght dat de selve

by de

by de schip-vaerders na den oosten ende westen bekent is / ende seer goedt ende ghesondt om kinderen op te brenghen. Ende hoe wel sy rouw ende niet bequaem en is om peerden te voeden ; dat sy nochtans nut is ende bequaem tot coren ende wijn/ende om geyten ende ossen te weyen: Want (soo hy getuyght) is daer gedurigen regen eñ groeyendē dauw/ende alderhande bosschen / ende besproeyingen geheel het jaer durende.

Cephalenia / eertijdts Melena/Dulichium/Same/ende Taphos ghenaemt/is gheleghen in de zee van Jonien. Sy heeft haren naem (soo sommighe meynen) van de ghedaente van een hooft / die sy vertoont van verre aen de ghene/die van't zuyden aenghevaren komen: nochtans meynen andere / dat sy desen naem heeft / om dat sy heerschappye heeft gehadt/ende het hooft geweest is vande eylanden van de zee van Jonien. Strabo schrijft dat sy desen naem heeft van Cephalus den sone van Amphitryen ofte Deioneus ; ende dat in't selve vier steden gheweest hebben / Samie/ Ceritus/ Dulichium ende Pectilia;dat eertijts schoone steden geweest zijn: welcke in onse tijdē geheel verwoest zijn/ende niet en hebben behouden dan den naem. Onder de ruynen der steden/ ter plaetsen daer de meeste tekenen van steden ghebleven zijn/worden uytghegraven veel penninghen ; niet alleen van coper ; maer oock van silver ende gout met Latijnsche ende Grieksche namen. Strabo seght dat den omganck van't eylandt is dry hondert stadien ; eñ de schryvers van onsen tijt seggen van hondert ende tsestigh mijlen. Sy is drykantigh : na den oosten light eene zee-stadt ghenaemt Clarentum/nu Chiarenza, eertijdts Sicyone : na den westen de zee van Sicilien/na het zuydē Zacyntho ende de zee van Lybien : na den noorden Corfu ende Ithaca ; ende is van Zacyntho gheleghen twaelf mijlen ; ende is van de selve ghescheyden met eene enghte der zee/dat de schippers noemen Canal del Zanthe, ghelijck sy de enghte der zee ligghende aen de sijde des eylandts noemen Canal Guiscardo. Gheheel het landt is bedeylt in vruchtbare heuvelen ende dellinghen ; hebbende bosschen/ ende begift met goede weyen ; ende heeft veel groot ende kleyn vee : insghelijckx is overvloedigh van coren/seer goeden wijn/olie/sijde/purpure/manna/hoonigh/ rasijnen/ wolle ende kase. Van de wolle weven sy in groote menighte decksels die Sclavina genaemt worden; ende voeren die na Venegien te coope voor de slaven van de galeyen. Maer ghelijck gheene saecke gheheel ende volmaeckt is ; soo heeft het eylandt soet water ghebreck/ ende heeft luttel fonteynen. Gheheel het landt is gedeylt in achthien deelen/die sy noemen Pertinentias ; die elcke haren besonderen naem hebben. Een iegelijck van dese heeft veel dorpen onder haer/ diemen

Casalia

Casalia noemen ; hoe wel sy allegader kleyn ende qualyck bewoont zyn: Heeft veel goede havenen / als Argostoli, Guiscardo, Valle Assa, Sochino ende Arteria, van alle de welcke Argostoli de meeste is; ligghende aen het zuyt-eynde van't eylandt daer eene seer groote vlote haer kan berghen : In't eylandt en is nu maer een stadt ghenaemt ghelyck het landt ; ligghende ses mylen van Argostoli, die seer sterck is uyt der naturen ende door handt werck; want sy light op eenen hooghen bergh / ende versterckt met bollewercken / ende begrypt in't ronde acht hondert stappen : waer by light eene redelycke groote ende bewoonde voor-stadt ; in de welcke woont den Provisor oft de Veneetsche Magistraet ; ende is de Overste van der Venetianen wegen / om de inwoonderen recht te doen / ende de ghemeynte te regeren ; want gheheel het eylandt is den Venetianen onderworpen. By dese is noch gestelt een Veneetsch Raedtsheer / die met ghelycke macht ende ghemeyne authoriteyt syne voyse gheeft / ende doet een ieghelyck recht. Hy is oock Rent-meester / ende handelt het ghemeyn ghelt na de authoriteyt van den Provisor / dien den Oversten van allen is. Beyde dese Magistraten duren twee jaren ; ende sy doen recht na de maniere van de gemeynte van Venegien. De inwoonders zyn meestendeel Griecken / luttel Italianen : een ieghelyck leeft na syne maniere ende gheloove : den Bisschop is Oversten van de Latynsche / ende de Griecken hebben eenen Oversten / by hen ghenoemt Protopapas. Sy besighen allegader de Grieckshe tale ; al is het dat veel van hen het Italiaensch konnen ; die sy ghebruycken in hunne gheschillen ende processen / voor de Veneetsche Magistraten / ende in andere ghemeyne saken.

Dit eylandt heeft eertydts gheweest onder de heerschappye ende ghehoorsaemheydt van Vlysses ; 'twelck daer na Marcus Fuluius Borgemeester van Romē gebrocht heeft onder 'tgebiedt der Romeynen ; aen den welcken alle de steden haer hebben overghegeven : uytgenomen Same : Welcke nochtans na een belegh van vier jaren ingenomen zynde ende ghewonnen / is gheheel bedorven ende verwoest gheweest. Gaius Antonius den oom van Marcus Antonius uyt syn vaderlandt ghebannen zynde / heeft hier ghewoont ; ende in't landt een stadt gebouwt ; ende heeft geheel het eylandt gelyck eygen goedt beseten. In de leste tyden is't selve onder de Venetianen ghekomen / daer het noch onder is.

De eylandē genoemt Echinades zyn dry in getale; verwoest / steenachtigh / kleyn eñ luttel van malkanderen ghelegen; eñ daerom meer

weerdigh genoemt te worden steenclippen dan eylanden: de eene is nochtans meerder als de andere; nochtās zijn sy allegader onvruchtbaer. Eertijdts waren sy aldus ghenoemt; ghelijck Strabo meynt/ Thois/Same/Dulichium ost Dolicha/is desen naem(ghelijck Strabo seght) ghekomen van Echinus / eene egele; aenghesien dat daer eene seer groote menighte van egelen aen de steenrotsen hangen: heden worden dese eylanden van de Italianen ende Griecken genoemt Cuzolares ost Curzolares. Sy zijn gheleghen aen den ingang van't Golfo di Lepanto, van Lepanto een zee-stadt van Etolien/ eertijdts genoemt Naupactum/ gheleghen aen de rechte sijde van den selven ingang: Teghen over de welcke is de stadt Patrasso eertijdts Patra ghenoemt/een zee-stadt van Achaien/vermaert door de martelie van den H. Apostel S. Andreas; van de welcke dese enghte der zee ghenoemt wort Golfo di Patrasso. Dese eylanden Echinades liggē van het vaste landt na den Noorden twintigh mijlen; ende hebben na den Oosten de stadt Lepanto; van de welcke sy liggen vijf-en dertigh mijlen; na den Westen S. Maura; van waer sy zijn vijf-en-veertigh mijlen/na den Zuyden Zacyntho; van daer ligghende ontrent tachtentich mijlen. Dese vermaerde eylanden / hoe wel onvruchtbaer ende onbewoont/zijn op desen onsen tijdt in den mondt van een ieghelijck/ om de groote victorie/die de Christenen daer ontrent teghen de Turcken verkreghen hebben. Want alsoo een verbondt ghemaeckt was tusschen Pius den vijfden Paus van dien naem/ende Philippus den tweeden Coninck van Spaignen/ende den raedt van Venegien; ende dat Joan van Oostenrijck sone van den Keyser Carolus den vijfden verklaert was Veldt-heer van dit verbondt ende legher; hebben de voornoemde bondt-ghenoten met eene vlote/ die sy met ghemeyne machten vergadert hadden/den aldermachtighsten vyant aenghevallen/ende hebben gheheel sijne vlote t'onderghebracht/ uytghenomen ontrent dertigh galeyen / met de welcke Vluzalis den oppersten zeeroover de vlucht ghenomen heeft. Desen schip-strijdt is ghebeurt op den 5. November in't jaer 1571. op den dagh van S. Justina maghet ende martelaersse: welcke jaerlijckx by de Venetianen ghevierdt wort tot ghedenckenisse van soo groote victorie. In desen slagh zijn boven eenen onspreeckelijcken roof/die de Christenen kreghen / verslaghen met Ali Bassa/den opperstē Admirael vijf-en-twintich duysent Turcken/ghevanghen vier duysent/ ende verlost veerthien duysent Christen slaven.

Het thienste Capittel.

Beschryvinge van het eylandt Zacintho, ende van't graf van Cicero aldaer ghevonden.

DEn navolghenden nacht zijn wy gevaren voor by Zacintho/ een eylandt van de zee van Jonien; alsoo ghenoemt van Zacinthus den sone van Dardanus/ die daer gheregneert heeft; heden van de Venetianen ghehecten Zante. Sy light na den Westen van Cephalenia twaelf mylen; na den Oosten ligghen de eylanden ghenaemt Strophades; na den Zuyden de zee van Africa; van wiens vaste landt sy light hondert vijftich mylen; na den Noorden light Chelonata een zee-stadt vã Elis/nu genaemt Castel Tornele; gheleghen op eenen hooghen heuvel; van waer het selve maer en light twaelf mylen. Eenighe segghen dat dit eylandt op eenighen tydt ghenoemt is geweest Jerusalem/ ende bekeert is van Veronica eene seer godtvruchtighe vrouwe tot het Christen gheloove. Dit eylandt is groot in de ronde sessendertigh mylen: andere seggen tsestigh: Strabo seght van hondert stadien. Na den Oosten is het lant geheel berghachtigh: maer na den Noorden eñ het binnen-lant is het verciert met

schoone dellingen/ende is vruchtbaer ende wel ghebouwt. De meeste dellinghe (soomen seght) is lanck thien/ende breedt vijfthien mijlen. 'Theeft eene seer ghesonde locht/ende daer zijn alderhande boomen/ ende vruchten bysonder araengie-appelen/citroenen/granaet-appelen ; ende is vol van fonteynen ende seer goede ende soete wateren/ seer vruchtbaer van wijn ende olie; maer niet van graen. Oock seer overvloedich van corenten: uyt den coope vande welcke jaerlijckx gemaect worden ontrent hondert ende vijftich duysent ducatē/ soomen seght: Waerom over eenige jaren veel coop-liedē soo Venetianen als Engelsche hier zijn comen woonen ; welcke dese vruchten coopende ende sackende/vervoeren die bycans geheel Europa door om te vercoopen. Sy hebben groot ghebreck van vleesch ende kase aenghesien sy geene oft luttel weyen hebbē: nochtans dit wort hen genoegh gebrocht uyt de stadt ghenoemt Castel Tornese tegē over in't vast lant gelegen: soo dat sy daer af geen gebrec en hebben die alle 'tselve goeden coop crijghen uyt het vaste lant. Men seght dat daer in't eylant zijn acht-en-veertich wel bewoonde dorpen: maer het dorp Velines ghenoemt/gelegen aen het West eynde van't eylant/is het beste/door de menighte vāde huysen ende inwoonders; daermen seght te zijn duysent huysen. Na den zuyden sietmen seer groote plaetsen daermen soudt maeckt; op de welcke men jaerlijckx seer groote menighte van sout maeckt tot groot profijt vande ghemeynte. Hier zijn veel havenen: na den Oosten ende Zuyden zijn Porto Peloso, Littachio, Pigalachio ende Sculicada: na den Westen de havene Natta/die d'alder-meeste is; hoe wel niet seer vry; nochtans ghehandelt bycans van alle schepen/ die uyt den Westen na Creta/Cypro/Griecken-landt / Syrien ende Egypten varen: insgelijckx vande gene/die uyt den Oosten na huys seylen. Want men vint daer niet veel/die in't comen oft keeren uyt dē Oosten na dese havene niet en comen; ende dat sonderlinge om de bequame reede om t'seyle te gaen/ende om d'overvloedige wateringe. Na den Noorden light de havene van S. Nicolaes; soo genoemt vande by liggende Kercke/die op den oever gemaeckt is; redelijcken bequaem ende groot; nochtans ghelegen op eenē Noorden wint. Daer by light eene redelijcke groote voorstadt; die seer wel bewoont is, genoemt ghelijck het eylant: zijnde ghelijck eenen halven circkel oft rinck: dese omringelt de havene / ende streckt haer vanden Noorden na den Zuyden ontrent twee mijlen ; maer en is vanden Oosten na den Westen maer breedt ontrent vijf-hondert stappen/ende comt tot aenden naesten bergh; op den welckē light het casteel oft de principale stadt. De huysen vande gemeyne borgers / diemen seght te wesen vier duysent in ghetale/zijn meest cleyn ende leegh/ eñ alleenlijcken

van

van eene verdiepinghe sonder schouwen;om dat sy met minder schade souden vallen als't aert-bevinge is/die daer dickwyls gheschiet: want indien de selve meerder eñ hooger gemaeckt waren met schouwen/sy souden meerder schade doen in't vallen. Aen het Zuyt-eynde loopt voor by de voor-stadt een riuierken Camurra genoemt/eñ valt terstont inde zee: wiens wateren met meer brackheyts oft soutigheyts gemengelt zijnde/en zijn niet seer gesont. Het eylant en heeft anders geene riviere/behalven des /eñ noch eene andere. Mē siet aendē voet vāde by-liggende heuuele grups ende vervallingē van oude timmeringen gemaeckt met viercante steenen/ ghetuygenisse vanden oudē tijt. Aende Noort-syde vande voor-stadt is eene kercke geheeten Sancta Maria Gratiosa, by de welcke staet een redelijck fraey clooster van Minre broeders. Doen de fondamenten van 'tselve ghegraven wierden in't jaer 1544. op den eersten dagh van December/ wierdt onder 'tgrups ghevonden een out steenen op-schrift.

M. TVLLI CICERO

HAVE

ET TV TERTIA

ANTONIA.

Als 'tselve open ghedaen was/wierden daer ghevonden twee gelasen vaten; vande welcke de meeste vol asschen/ ende d'andere vol waters was : Waerom men ghemeynt heeft dat in d'eene waren de asschen van Cicero/ende in d'andere de tranē vande vrienden: 'twelck te gheloovelijcker is/ om dat op den bodem van't meeste vat ghesneden waren dese woorden.

AVE MAR. TVL:

DE ghelasen vaten warē gemaeckt ghelijck hier uyt gedruckt is: by de welcke wy gevoeght hebben de gedaente van't graf; ghelijck wy 'tselve gesien hebben te Venegien ten huyse vanden doorluchtighen Man Fredericus Contarenus Procurator vā S. Marcus. Maer de vaten en hebben wy niet connen gesien; om dat sy elders ghedragen waren: Maer wy hebben die geschildert ghesien by den selven Contarenus.

LACHRIMARVM VRNVLA

MAIORIS VRNÆ CINERVM FVNDVS.

M·TYLLI CICERO
HAVE.
ET TV
TЄPTIA
ANTΩNIA

Ick en soude niet wel konnen segghen / hoe de asschen van Cicero daer ghebrocht zijn/ende hem dit graf ghemaeckt is;aenghesien 'tselve seer langhe gheleden is : Nochtans blijckt het ghenoegh uyt Livius / Appianus en Plutarchus; dat alsoo de drij over-mannen/ghenoemt in't Latijn Triumviri , Octavianus Cesar aen Marcus Antonius hadden ghegheven Ciceronem/dien hy Vader ghewoon was te noemen; ende Antonius aen Octavianus ghegheven hadde Lucium Cesarem sijnen Oom; ende Marcus Lepidus met eene leelijcke manghelinghe ghegheven hadde Lucium Paulum sijnen broeder; alle mannen die Sorghe-meesters hadden gheweest : dat Cicero dit ghehoort hebbende ; ende den moedt verloren ghegheven door sijne/ende sijns broeders soons / ende aller sijner vrienden ende ondersaten banninge / uyt de stadt ghebleven is ; om te trecken na Macedonien by Marcus Brutus. Hy is dan eerst ghevloden op sijne hoeve ghenoemt Tusculanum;ende van daer door om-weghen gecomen in sijne hoeve Formianum;ende te Caieta t'schepe ghegaen / ende ghevaren tot Circei toe. Alwaer hy door de contrarie windē ende onweder vervaert zijnde/ende te lande gecomen/heeft het hem verdroten te leven ende te vluchtē. Waerom hy wedergecomē is in sijne opperste hoeve seggende: Ick sal sterven in mijn vader-landt/ dat ick dickwijls beschermt hebbe. Ten lesten hebben sijne vry-ghelaten knechten ende slaven/die by hem waren/van hem vercreghen / dat hy wederom soude t'schepe gaen. Als sy hem nu wederom in sijnen coets-waghen geset hadden/om hem wederom na de zee te voeren:soo quamen daer na Sergeanten met Cneus Popilius Lenas een legioen-soldaet : die door 'tbevel vā Marcus Antonius Ciceronem den Vader des Vaderlants wreedelijcken heeft ghedoot;die sijn hooft ghewillichlijck uyt den koets-wagen stack door sijn bevel ; ende hielde sijnen hals onberoerlijck slaende 'tselve met drij slagen af:hem af snijdende oock beyde sijne handen/sonderlinghe sijne rechte hant/met de welcke hy ghe-schreven hadde sommige boecken tegen Marcus Antonius : hoe wel Cicero den selven Popilius in't recht voorghestaen hadde / doen hy beschuldight was van sijnen vader ghedoot te hebben. Dit ghebeurde veertigh jaren voor Christus gheboorte ; zijnde hy Cicero out drijen-tsestigh jaren/oft (gelijck Aurelius Fuscus seght) vier-en-tsestigh jaren: Het hooft ende handen zijn daer na tot Romen ghebracht : die Antonius langhen tijt met groote blijdschap aenghesien heeft: ende Fulvia sijne huysvrouwe heeft 'tselve bespoghen:ende 'tselve op hare knien legghende de tonghe uytghetrocken/ende de selve doorsteken met de naelde /daer sy haer hooft mede palleerde. Na dat dese boose vrouwe met dese wreetheyt; en Antonius met het aensien hen eenen

geheelen

geheelen dagh daer in vermaeckt ende versadight hadde/heeft ten le-
sten door een spijt het hooft tusschen beyde de handen voor de puye
doen naghelen; ende heeft Popilium den leydtsman vande lijfwach-
te gecroont/ende heeft hem vereerdt met tweehondert en vijftich duy-
sent griecxsche realen/ dat is (ghelijckmen nu rekent vijf-en-twintich
duysent guldens. De reste van het lichaem waer dat het henen gedra-
gen is/oft van wien dat het begrauen is/en gedenckt my niet dat ick
elders ghelesen hebbe. Waerom ick soude gheloouen oft meynen der
waerheyt ghelijck te zijn/ dat sijne vrije knechten ende dienaers die
met Cicero waren/ende met patientie verdragen hadden dat dese qua-
de auenture ende de boosheydt van Antonius hem ouerdrongen/ het
lichaem ghenomen hebben/ende hebben 'tselue verbrandt; ende ter-
stondt te schepe ghegaen zijn/ vindende aldaer een schip toe ghereet
met sijne asschen/ende ter auenturē met sijne huysvrouwe maeghschap
ende vrienden/ door de vreese van de borgherlijcke oorloghe in't seylen
ghekomen zijn aen het eylandt van Zacynthus/ ende aldaer vande
vrienden die daer tegen woordigh waren sijne asschen ter aerden zijn
ghedaen. Daer naer dat sijnen sone Marcus (den welcken Octauius/
op dat hy hem seluen van de ouerleueringhe van Cicero ende vande
doot soude verschoonen opperstens Priester gemaeckt heeft/ ende niet
seer langhe daer naer zijnde Borghemeester verclaert/heeft hem me-
de hulper verkosen) heeft tot ghedenckenisse van sijnen vader als hy
weder in Italien ghekeert was (want hy in Grecien ghevloden was)
naer sijns vaders doot naer dat Appianus getuyght) naer dē middel
die hy in Zacyntho hadde eene verheuen graftombe doē stellē. Hadde
oock in Macedonien sijnen vader eene heerlijcke uytuaert doen hou-
den als hem Marcus Brutus om sijns vaders doot te wreken ouer-
ghegheuen hadde C. Antonium den broeder vanden Triumvir dien
hy by hem ghevanghen hieldt. Dit zy hier af ghenoegh. Laet ons nu
verbolghen dat ons noch resteert van Zacyntho te verhalen.

Wy hebben ghesept dat de stadt light op eenen heuuel/wiens op-
perste (daer een Casteel op light) ontrent duysent schreden van de stadt
light. Dit heeft oock den naem Zacynthus ghelijck het landtschap/
ende begrijpt inde ronde by na duysent schreden: het is met muren/
dijcken/ende contrescherpen wel beset/ ende met garnisoen seer wel
versien/gheuende de inwoonders eene bequame woonplaetse/ ende
onder hem hebbende veel heuuelen ende valleyen heeft het heerschap-
pie seer wijt ende breet in de Zee/ ende heeft oock een schoon uytsien.
De heeren van Venegien hebben aldaer onder den tijtel van Prouy-
seur met twee edele raedtsheeren van de stadt van Venegien daer toe
machtigh ghemaeckt/hunne dominie: dese doen naer de forme van de

voornoemde heeren die elck van syn eylandt Oversten is administre-ren de ingesetenen hun recht/ende worden alle twee jaren daer henen ghesonden/de voorgaende eerst t'huys geroepen hebbende. Ten lesten de inwoonders van de voorstadt ende van de stadt / ende de borghers worden in edelluyden ende gemeyn volck gedeylt / van welcke den mee[n]ste[n] deel oft landtwinninge oft koopmanschap doen/daer zyn oock veel die het scheepambacht handelen / ende luttel die een ambacht doen/ ende zyn onder de wandelinghe al Griecken/weynich Italianen: de Italianen houden de Latynsche maniere van religie/ ende de Griecken de Grieck[s]che. Alle beyde dese natien hebben elck eenen besonderden Bisschop. Den Griecxsche[n] Bisschop woondt inde voorstadt by de Cathedrale kercke van de Griecken; den Latynschen Bisschop woont in de stadt/ alwaer de hooghe kercke is van de Lathynsche. 'Ten is de Griecken nieuwers toeghelaten als hier ende te Venegien eenen Bisschop te hebben op hunne maniere: dat daerom principalyck door seeckere ordinantien is verboden / dat alle oorsaken van tweedracht ende rebellicheydt souden geschouwet worden. Want aenghesien dat de Heeren van Venegien bevonden hebben dat alle wederspannicheydt syn beghin heeft genomen uyt de Griecxsche Bisschoppen; soo hebben sy goedt gevonden over al hunne authoriteyt te niet te doen. Wy verstonden dat eenen Griecxschen Bisschop is toegh[e]laten al hier in dit eylandt/op dat de Griecken begheerende tot den gheestelycken staet verheven te worden al hier hunnen troost souden aen hebben/ende dat sy niet en souden ghedwonghen zyn te gaen tot de Bisschoppen den Turck onderworpen/waer uyt is't/dat eenen onder de naest gheleghen eylanden van Venegien begheert de gheestelycke wydinghe begheert te ontfanghen/die gaet by desen ende ontfangt de wydinge die hy hem gheeft. Maer de borghers die in de stadt ende voorstadt woonen die houden alle jaren/gelyck ooc die van Corcyra/ eenige besondere rytxdagen ende vergaderinghen/in de welcke sy op sekere tyden des jaers met ghemeyne toestemminge (in de welcke de Heeren van Venegien teghenwoordigh zyn) kiesen de magistraet. Dese hebbe[n] eensdeels toesicht over de lyfneeringe/eensdeels zyn sy oordelaers over de ciuile saken/ende nemen kennisse over kleyne processen tot vyftich Veneetsche ponden toe/ waer af sy hen mogen beroepen tot den Prouisor ende Raedtsheeren van Venegien. Sy leven altesamen naer de Veneetsche wetten/ ende eynden de selue op de Veneetsche maniere. Dese menschen zyn voor het meestendeel vernuftich ende cloeck van verstandt/clapachtich/licht/ende geneyght tot bedrieghen. Al is't sake dat sy in veel saecken de Veneetsche maniere volge[n] / hier in nochtans verschillen sy meest dat sy de uren al anders als de Venetianen

tellen:

tellen: want sy beginnen het beghinsel vanden dagh vanden opganck der sonnen/ende noemen die de eerste ure de welcke de eerste naer der sonnen opganck voorleden is/ende alsoo vervolgē sy alle die uren tot der sonnen ondergancck; wederom des auonts beginnen sy de eerste ure van den onderganck der sonnen/ende vervolgen alsoo de uren tot wederom den opganck der sonnen. Alsoo hoe dat den dagh langer is hoe daer meer uren op den dagh verschijnen / ende op den nacht soo veel minder/ende ter contrarien van ghelijcken: naedemael nochtans die Venetianen van den onderganck der sonnen de uren beghinnen/ ende de selue tellen tot vierentwintich/tot op den onderganck der sonnen des anderen daeghs. Behaluen het garnisoen dat daer in de stadt daghelijckx de wacht heeft/soo zijn daer oock een reghiment ruyters oft licht peerdtvolck/ de welcke sy Stradiotas noemē. Dese om de oeuers van de Zeeroouers te bewaren soo dienen sy onder de Seigneurie van Venegien op soldye. Sy zijn goede krijgschlieden ende seer gheneghen tot roouen/ghebruyckende eenen lanckworpinghen ronden schilt onael/ende een sweert 'twelck sy Scimiterram noemen/ met eene lange spiessie/ende cleden hen met sijde wambaisen. Hunlieden peerden zijn seer snel/ende doen daer mede geluckige aenslaghen ende roouinghen op hunne vyanden. Sy hebben eenen Ouersten den welcken sy Gouuerneur nomen/ den welcken sy alle gader onderdanich zijn. Dese staet te laste de oeuers der Zee nacht ende dagh te berijden by behoorten/ ende met gheduerige wakingen het eylandt vry te houden. Op aldien dat sy sien dat die galeyen vande Zeeroouers hunne oeuers te na komen/soo roepen sy alle de ingesetenē om in de wapenen te zijn van eene hooghe plaetse met vlam oft roock ghelijck den tijt vereyscht; ende alsoo weet het geheele eylandt op wat eynde men moet vergaderen ende den vyandt verdrijuen. Inden winter/ aengesien om de gheduriqhe tempeesten ende onwederen de Zeeroouers niet geoorloofst en is te varen/ende het eylandt dan meest vry is/ houden sy van die toesicht op/ ende 'somers worden sy in dorpen ende ghehuchten verdeylt. De Historien segghen dat ten tijde vande Troyaensche oorloghe dit eylandt Zacinthus onder Vlysses is gheweest/ende daer naer onder de Griecken is gekomen. Ten lesten dat het onder de macht van Romen is gekomen/ ende van M. Valerius is ghewonnen geweest ghetuyght ons Liuius. Heden is't onder het ghebiedt van Venegien ende sit in gheduerighen vrede. Maer nu is't ghenoegh van Zacynthus/laet ons onse reyse vervolghen.

A C H A I A
Golfo di Lepanto
olim Sinus Corinthiacus.
Isthmus
Athenæ
Golfo de Engia
olim Sinus Megaricus.
PELOPONNESVS
MOREA.
Echinades
Ithaca
Papa
Zante
C.Tornese
Strophades
olim Asopus
Golfo di Napoli
Nauarino
P.º Grugno
Prodeno
Modon
Coron
Sapienza
Venetico
Caprera
Coagulon
Acrita prom.
Capo Gallo
Sinus Messeniacus
Golfo di Coron
Malvasia
C.Malio
Sinus Laconicus, nunc
Golfo di Colochin
Capo Matapan
olim Tenarium pr.
Porto dellequaglio
Cerigo
Dragonere
Poro
Lozo
Cicerigo

Het elfste capittel.

Eene corte beſchrijuinghe van Peloponneſus ende den Streeck .n
ſijnen oeuer met Syne byligghende eylanden.

Den neghenthienden Auguſti hebbende voorwint ende ſeylende
voorby de oeuers van Peloponneſus/ſoo hebben wy de eylanden
diemen Striuales noemt aen de rechte handt gelaten/ corts daernaer
de ſtadt Nauarino/ de clippen van Prodano en̄ de Zeeſtadt van Mo-
dondi Sapienza/Caprera/Coagnlon/Venetikon alle ſteenclippen;ten
leſten Accrita den voorbergh gh:meynlijck Capo/Gallo genoemt heb-
ben wy met eenen gheluckighen cours achter rugghe ghelaten. Den
naeſtvolghenden dagh zijn wy met eenen voorwint in de ſtreke van
Brazzo Maina/ ende Capo Matapan ende het eylandt van Cythera
met eenen voorſpoedighen wint voor by gheſeylt. Van welcke alle
wy wat ſullen vertellen;maer eerſt van Peloponneſus in't generael.
Het eylandt Peloponneſus wordt heden Morea genoemt/ een het
baſtlandt naer de ghetuyg:eniſſe van Plinius van gantſch Eu-
ropen/ligghende met een kleyn halſken oft enghte aen Grieckenlandt
tuſſchen de Zeen van Egeen ende Jonien/ niet onghelijck een bladt
van eenen aendoorn boom in hoeckachtige Zeeſtranghen gehelegen/
hebbende ſeer veel hoecken/ de welcke komen door de menichte van
de uytſtekende Zeebergen. Bouen alle zijn vernaemt de Golfen van
Sarona ende Eugia en̄ oock het Golfo van Corinthien/van welcken
den eenen van den Weſten ende den anderen van den Ooſtē aenkomt/
ende zijn nauwelijckx ſes duyſent paſſen ghelijck Strabo ſeght van
makanderen gheleghen/wel eer Argos Appia ende Pelaſgia ghe-
noemt. Daer naer is't van Pelops den ſone van Tantalus/ſone van-
den Coninck van Phrygien Peloponneſus ghenoemt/ende wordt nu
van de Venetianen ende alle d'Italianen Morea gheheten/ gh:lijck
ick bouen verhaelt hebbe. Strabo noemt het ſelue het caſteel van
gantſch Grieckenlant. Want gelijck hy ſeght) behaluen de edelheydt
ende macht beteeckent deſe plaetſe eene uytnemende ouerichheydt.
Den ommeganck ghelijck Plinius ſeght is 563 duyſent paſſen;de he-
dendaegh:che ſchryuers ſegghen hondert en̄ ſeuentigh mijlen / ende
ghelijck vande breette : 'twelck Strabo oock geuoelt die vanden We-
ſten tot dē Ooſten duyſent en̄ vierhondert ſtadien ſtelt. De enghte tuſ-
ſchen beydē met welcke het aē Grieckenlandt gehecht wordt/ hebben
naer het ſegghen van Plinius den Coninck Demetrius/Julius Ce-
ſar/ C. Caligula Domitius Nero dickwijls meynen door te ſteken
om daer met ſchepen door te varen:maer hebben het ſelue ſeer onghe-
luckichlijck begonnen. In het midden van deſe enghte heeft ghele-

gen de edele ſtadt van Corinthen / welcke daer naer is ghewórden een plaiſier ſtadt van de Romeynen / van ouden tÿden vermaert door rÿckdom ende nu noch meer bekent door haren onderganck. Dit vaſt landt is van Cicero het licht van van geheel Grieckenlandt genoemt geweeſt/ende is tot ſoodanige macht om ſÿne geleghentheyt op ghewaſſen/dat ſy de ſtadt van Romen niet en wilde wÿcken / ende is ſoo houeerdigh geworden/dat ſy niet eens getwÿfelt,en hebben de ambaſſadeurs van Romen ſchampich aen te ſpreken/ja oock met vuylicheyt te werpen : waer door den Raedt van Romen vergramt/zÿnde nademael ſy in hunnen opganck groot achterdencken hadden/ hebbē goet gevonden hen oorloge aen te doen. Daer dan geſonden hebbende eene groote heercracht onder het geley van Lucius Mummius / hebben de ſelue belegert ende/ingenomen ende verbrandt/ende tot den gronde toe gheeffent;eñ alleen achtergelaten hebbende den naem is't gantſchelÿck vergaen/eñ heeft eenen langen tÿt verlaten gelegen : ter tÿt toe dat by Julius Ceſar 'tſelue naer langē tÿt wederom is opgerecht geweeſt. In deſe verbrandinge der ſtadt/ſoo veel ſtaende beelden van gout ſilver ende coper als daer verbrandt ende t'ſamē geſmolten waren / heeft gemaeckt dat het coper vā Corinthien door het verbranden vande ſtadt het alder coſtelÿckſte wordt geacht. Heden in't midden vā de enghte is een caſteel Acrocorinthos genoemt/ hebbende alle beyde de Zeen in't geſicht/aen wiens voeten de fonteyne Pirene vloeydt/die by de Poeten ſeer vermaerdt is. De Griecxſche Princen ontſiende/ de macht ende naeſtgelegentheydt der Turcken/hebbende ghelept eenen muer van de eene Zee tot de andere/hebben Moream vande reſte van Griecken landt gheſcheyden/noemende den ſeluen muer Hexamilon: welcken Amurathes den Turcxſchen Keyſer ter wÿlen dat de Griecken ſliepen ende met malcanderen twiſtich/ ende door vreeſe verſlagē waren/ afgeworpen:den welcken al hoe wel de Venetianen in't jaer 1453 door toedoen van Aloiſius Lauredanus Gouverneur vande armeye weder op hebben ghereeht/eñ den ſeluen met een dobbel graght veertich ſtadien lanck ſeer ſterck hebben gemaeckt (welck werck ſy in vÿfthien daghen met dertich duyſent mannen hebben volbrocht) heeft nochtans den wreeden Turck dien tot den grondt toe afghe worpen;eñ verwonnen hebbende Thomas eñ Demetrius gebroeders/ende die Venetianen daer uyt verdreuen hebbende/ heeft hy geheel Peloponneſus beſeten/ ende beſit het al noch. Dit gheheele landtſchap en wÿckt gheene landtſchappen in vruchtbaerheydt / bedeelt in groote vlacke velden/ende lieflÿcke dalen die ſeer vruchtbaer zÿn/ende wordt ſeer beſproeydt met riuierkens/heeft oock broecken ende ſtaende wateren ſeer overvloedich van viſch/heeft oock veel hauens ende gemackelÿcke ſtreken oft Golfen van wateren. Het heeft acht Prouincien

ſeer

seer wijt vermaert/ende heeft eertijts heerlijcke republijcken ghehadt/uyt welcke wel eer sterke ende vaillante mannen zijn voortgekomen Agamemnom/Menelaus/Aiax/Nestor/ende andere. Alle de steden van Peloponnesus hebben hunnen ouden naem verloren/weynighe uytgenomen. Al is't sake dat het selue eylandt van sijne oude glorie eñ macht geweken is/nochtans op den dagh van hedē gaet het gantsch Grieckenlandt in ouervloedicheydt van alle dinghen ende in menichte vā volck te bouen. Onder de vermaerde loopende riuieren zijn Asopus Alpheus Pamisus/Eurotas/ wiens namen nu niet en worden ghebruyckt: want verandert hebbende de namen soo wordt Asopus Arnon ghenoemt of Peneus oft Iliacus; Alphenus Roseas of Orseas; Pamisus Stromius oft Pirnatzus oft Pinatzus/ Eurotas Basilipotamos/oft gelijck andere segghen Iris/Inachus Planiza. De berghen onder andere seer vermaerdt hebben gheweest Taigetus/Cronius en Pholoe; welcker namen heden oock verandert zijn. Het heeft veel byligghende eylanden Strophades oft Strivales Prote/Sphragia/Thiganusa/Cithera ende Eyla.

Het eylandt van de Strophades nu Strivales ghenoemt zijn twee cleyne eylandekens in het diepste vander Zee gheleghen ende vijftich duysent schreden van het landt gheleghen/waer wy hier naer af schrijuen sullen in de wedercomste.

Hauarino dat eertijdts Pilus is ghenoemt geweest/is de outste eñ seer vermaerde stadt van Morea geweest/ende een scheephauen der seluer/ende de stadt van Nestoris eene heerlijcke stadt van Morea ende een Zeestadt by den uytstijckenden berch Coriphasium verrijckt met een groote ende ghemackelijcke hauen/nu van de schippers genoemt Capo Zanchi; dese heeft wel eertijts gheweest onder het gebiedt van Venegien eñ heeft geweest een seer stercke stadt: maer naedemael den Turck Modon ende Coron steden van Peloponnesus ghewonnen hadde/is die van Carolus Contarenus door verbaertheydt dē Turck ouergegeuē; die daer na vā Benedicto Cesareo Zee-admirael van Venegien om sijne bloodtheyt gedoot is geweest.

Niet verre van dit vast landt light de steenclippe Prote afgescheydē/ van niemanden bewoont/ dan alleenlijck van eene groote menichte van wilde swijnen. Op eene zijde comt hier Modon de oudste stadt vā Morea op den oeuer vande Zee. Desē heeft wel eer genoemt geweest Pedasus/ghelijck Strabo meynt/een vande steden die Agamemnon aen Achilles belooft heeft. Alhier heeft Marcus Agrippa Bogum den Coninck van Maurysien/die op de sijde van Antonius was/ indē strijdt verwonnen/eñ heeft die plaetse in het seylen ondergaen. Hier heeft Vluzalis den ouersten Zeerouer als hy tegen de Christenen den slach verloor/ende nu vliedende was/ hem seluē geberght met dertich Galeyen. In dese stadt woont den Zaniacus van gheheel Morea.

sen houdt by den Turck onder de Saniaccos de meeste heerschappye/ende wordt genoemt Morabegi/dat is heer van Morea: ende hy is van sulcke macht ende verrestreckende heerschappye als niemant van alle de Bassen die by den Turck zyn. Hy heeft oock een groot en swaer incomen: want hy jaerlycx incomende heeft tseventich duysent asperen/het welck by ons is neghenduysent gulden. Hy is oversten over duysent peerderuyters/de welcke hy by een doet comen na den wil van den Begliarbege van Grieckenlandt. Dese stadt heeft wel eer onder de gehoorsaemheydt der Venetianen gheweest/die daer uyt gesmeten hebbende de roovers door de handt van Rainerus Dandulus Admirael vande schepen/daer hunnen stoel gestelt met garnisoen beset hebben/ende tot Bajazeth seer geluckichlyck geregeert hebben. Want desen Bajazeth als hy dese stadt onder 'tghelev van Acmath Bassa met eene armeye van dryhondert schepē van alderhande sorte ende met hondert ende veertich duysent te water ende te lande hadde beleghert/ende seer dickwyls/maer te vergheefs/die hadde bestormt; alsoo dat hy met groot verlies van syn volck/denckende van daer op te trecken / heeft ten lesten door een wonder gheval dese selve stadt sonder eenige moeyte inghekregen: want als daer vier galeyen van de Venetianen tot onderstant gesonden waren met victualie geschut en soldaten versien/en sy nu in de haven aengekomen waren; soo hebben die vander stadt seer blydelyck een jegelyck verlatende syne schildtwachte/gheloopen uyt de stat naer de Zee om dit volck te ontfangen: 'twelck van den vyandt bemerckt zynde/ soo hebben sy malkanderen moedt gegheven ende hebben de muren nu van hunne wachte gebloot beclommen/ende in de stadt met een ghedruys invallende/ende al dat hen teghen quam dootslaende/cregen sy de stadt in hun gewelt/ende houden die tot op den dach van heden. Tegen over Modon light een cleyn eylandeken 'twelck men heden Sapienza noemt/twee duysent passen van het vaste landt ghelegen/onbewoont ende verlaten/hebbende nochtans bequame havens.

Niet verre van hier liggen noch dry andere eylandekens oft liever steenclippen/ stendenaer den uytstekenden Zeebergh nu ghenoemt Capo di Gallo/ waer van het een ghenoemt wordt Caprera, de andere Venetikon, ende Coagulon, altesamen verlaten ende onbewoont.

Naer Modon volght den uytstekenden bergh Acritus ende het beginsel van Golfo di Coron/in welck de stadt van Coron light/liggende van Coron twaelf duysent schreden / by aldien datmen te lande gaet; maer te water is het wat min dan twintich want den voorbergh Acritus streckt hem tusschen beyden verre inde Zee ende in de slincke syde van den voorbergh eenen crommen oever/ makende / is den ommeganck tachentich mylen in't ronde gheweest

inden

finden welcken ghelegen is Corona/soo ghestreckt te zeewaerts inne/ dat daer de zee bycäs rontsom loopt: het ander deel zijnde beytelwijs tot eene breede punte/versterckt met eenē dweersschen muer met sesse torrens/ende eene poorte met yser beslaghen / sluyt buyten 'tdeel dat naest den oeuer light (dat sy t'eylandt noemen;) ende alsoo allenskens vande zee streckende climt op ; alsoo dat de vesten ligghende op eene verbolgende steenrootse maken de stadt drycantigh. By dese stadt vloeydt de riuiere Pamisus : ende de stadt is seer bequaem tot twee plaetsen om schepen te ligghen / ende seer sterck. Dese heeft oock eertyts onder de Venetianen gheweest; die de stadt seer versterckt hadden met een casteel / dat sy op eene steenrotse ghemaeckt hadden: maer sy heeft oock 'tselue ongeual gehadt als Methona/ende heeft haer gegeuen onder 'tjock vande Turcken. Want na dat Methona ghewonnen was/hebben die van Corona verbaert zijnde door 't ongheluck van die van Methona/haer van selfs aende Turcken ouergegeuen. Ende hoe wel Andreas Auria die heeft by ouergeuen wederghecreghen; nochtans is sy weder vanden Turck gewonnen / ende is noch onder syn heerschappye.

Na de enghte van Messenia (die vande byligghende stadt Corona genoemt wordt Golfo di Coron) is d'eerste de hauene van Maina/ anders den arm van Maina / om dat den seluen rontsomme omringelt met berghen/is gelijck eenen crommen arm : die oock ghenoemt wordt de hauene vande Quackelen/ zijnde in gheheele dese streke van Peloponnesus/als't onweder is/ eene eenige toevlucht vande varēde liedeu; geuende de schepē eene sekere plaetse: die heeft den naem vande quackelen/om de groote ende ontallijcke menighte van quackelen/ die op de byliggende steenrotsen nestelen.

D'inwoonders van't vaste landt genoemt Mainote is een wilt ende wreet volck; ende aen hebbende een pan sier dragen eenen sy boge inde handt/ ende en staen onder niemandts beuel: maer leuende van stelen eñ roouen leuen sy een ongeacht leuen; zijnde Christenen met den name/maer met der daedt barbaren ende sonder wetten. Sy woonen in een stadt ligghende op eenen hooghen heuuel niet verre vande hauene (Maina genoemt/ maer eertijts Leuctrum) ende de byligghende bergen. De selue heeft eertijts seer sterck gheweest/ ende vande Turcken gemaeckt gelijck een casteel ; nochtans daer na vande Ventianen onder t'beleydt van Marcus Quirinus gewonnen; die verslaghen hebbende 't garnisoen/ ende gecregē grooten roof/ende daer uytgenomen meer dan dertigh metalen stucken gheschuts/hebben't tot der aerden toe geslicht; om dat het den vyant niet wederom en soude innemē/alsoo dat daer nu niet anders en is dan eenen hoop gruys.

Na de hauene van Mania ende stadt Leuctrum light den voorbergh ghenoemt Tenarus/heden gheseyt Capo Mattapan; eertyts vermaerdt door den tempel van Neptunus / ende het hol/door 'twelcke men verziert dat Hercules den helschen hont Cerberus uyt der hellen gebrocht heeft. hier na volght de enghte der zee genoemt nu Golfo di Colochin.

Buyten waert ontrent veertigh stadien light het eylant Chythera/ anders Scotera ende Porphyrusa oft Porphyris genoemt/ door den marmer/diemen aldaer vint: welcke Eurycles leytsman vande Lacedemoniers tot hem in sijnen tijdt heeft genomen als sijn eygen goedt. Heden wordt sy vande Italianen eñ Griecken genoemt Cerigo/ende gaet de Venetianen aen. Rontsom ligghen sommige cleyne eylanden oft eer zee-steen-clippen/ d'eene voorder d'andere nader. Sy light ontrent dry hondert mijlen van Zacynthus / ende vanden uytersten hoeck van Peloponnesus na den Oosten vijf / ende van Creta vijftigh mijlen: ende wort ghestelt voor het leste eylandt vande eylanden ghenoemt Cyclades. Welcke zijn vierensenentigh eylanden vande zee van Egeen; alsoo ghenoemt om dat sy in't ronde ghelijck eenen rinck gelegen zijn/gemeynlijckē genoemt d'eylanden van Archipelago: in't midden van de welcke is Delos: d'eerste na den Oosten Rhodus / na den Zuyden/Carpathus / na den Noorden Tenedus/na den Westen Cythera. Maer den voorbergh Malea light bouen op tsop winter ende somer vol sneeuws / ghenoemt van Malea den Coninck van Argos: diemen seght eerst geuonden te hebben de trompette/ende op den seluen bergh ghetimmert te hebben eenen seer costelijcken tempel ter eeren van Apollo: De Christenen hebben in nauolgende tijdē op desen verballen tempel getimmert eene kercke ter eeren vanden Artschengel S. Michael/die daer noch is. Eñ 'tis by den bergh Malea seer perijckeleus om te varen: alsoo datmen gelooft / dat daer nergens zee en is/daer de baren hooger loopen/oft die meer ghetiers makē. Hierom geschiedt het dat de gene / die met dē schepe uyt dē Oosten comen/ bycans desen voorberght die hem vijftigh mijlen inde zee streckt / in dry oft vier maenden daer nau voorby en geraken: want het water is hier soo wreet. Bouen dien de winden zijn hier soo veranderlijc ende wanckelbaer/ datmen dickwijls op eenen tijdt veel ende malcanderen contrarie winden daer 'tsamen meynt te waeyen. Waerom alle d'omligghende zee seer beroert wordt/ende daer veel schipbrekinghen gheschieden.

Niet verre vanden voorbergh Malea vande enghte van Argos light een stadt ghenoemt Epidaurum/Limera tot onderscheydt van een ander stadt van Peloponnesus ghenoemt Epidaurum Esculapij; ghelegen inde enghte ghenoemt Sardonicus. Dese en heeft heden

niet

niet behouden dan den naem alleen: d'andere staet noch ende wordt vande schippers ghenoemt Neapoli di Maluasia, van dien edelen wijn Malnesepe / die daer ouervloedelijck wast. Teghen ouer inde selue cromte aenden oeuer van Argos is een ander stadt genoemt Neapoli di Romania, eertijts Naupactum ghenoemt / de schipplaetse van Argos. Beyde dese steden hebben eertijdts onder de Venetianen ghewees; maer zijn nu onder de Turcken ghecomen. Cytherus heeft in't ronde vijftigh oft tsestigh mijlen; ende heeft eene perijckelense ende seer schroomelijcke zee/om de enghte ende by liggenden bergh Malea: de andere zee is oock vol steen-clippen ende sant-platen. Het landt is meest al berghachtigh; nochtans seer vruchtbaer van olie ende wijn. De poeeten versierẽ/ dat de goddinne Venus daer is aenghecomen in een zee-schelpe van eene mosselc: andere segghen dat sy daer gheboren ende opgevoed t is. Men vint noch op eenen hoogen bergh; ligghende na den Westen vande hauene ontrent twaelf mijlen/seer veel vervallen huysingen/ende groote gruysen/overblevelingen van het out Cythera/dat daerom beter Paleopolis, dat is/ d'oude stadt ghenoemt wort. Byde selve zijn teeckenen van eenen seer ouden tempel/ die Venus heeft toegheeyghent gheweest. Het eylandt heeft een seer sterck casteel/ op eene hooghe steenachtighe ende steyghe steen-rotse gheleghen; die van alle syden omringhelt is met valleyen/ die niet becomelijck ende onwinnelijck is door de nature ende gheleghentheydt der plaetsen/ende wordt van 'tvolck ghenoemt Capsali.

In dit casteel woont den magistraet van Venegien/ghenoemt Provisor/uyt den naem vande ghemeynte van Venegien(dien gheheel het eylandt onderworpen is) ende is Ouerstẽ vande inghesetene om hen recht te doen. Onder het casteel light eene voorstadt na den Zuyden/ redelijck groot ende bewoont: eñ men kan nergens in 'tcasteel comen/ dan door dese voorstadt/eñ dat lancx eenẽ swarẽ/seer engen eñ moeyelijckẽ wegh/die gehouwen is uyt eene swarte steenrotse: noch daer en is geenen gemackelijcken wegh om van beneden tot inde voorstadt te comen Daer is eene redelijcke groote hauene/ seer bequaem ende bevrijdt. Dese wordt ghenoemt de hauene van Tina/om dat sy na het Noorden light / ende vande byligghende kercke de hauene van Sinte Nicolaus; ende wordt ghehanteert vande coopvaerders die na den Oostẽ varẽ. Daer is ooc eene andere hauene gelegen na den Zuyden/ die de schippers Delphino noemẽ; niet onbequaẽ om de schepẽ te liggẽ.

Men seght dat niet verre van daer gheweest is den ouden tempel van Helena / vermaerdt door het ontschaken vande selue. Alle d'inwoonders/uytgenomen 'tgarnisoen / dat in't casteel is/zijn bycãs alle Grieckẽ. Sy zyn allegader gehoorsaem in't geestelijc den Artschbisschop van Creta; die vande Roomsche religie is: nochtans wordt het

den Griecken toeghelaten den dienst op hunne maniere te doen/ende hunne Priesters te hebben.

Ontrent den middagh opden 17 van Augustus creghen wy eenen westen wint/die ons geheel teghen was niet verre van 't eylandt Cerigo/eertijts genoemt Egila/oft Egialia van Eyla/liggende van Cythera bijsentwintigh mijlen / ende soo verre vanden voorbergh van Creta eertijts Cyamo/nu Capo Spada genaemt: ende alsoo wy lange laveerden / ende saghen dat wy niet en voorderden/ zyn wy gedwongen geweest te rugge te keeren/eñ zyn met den wint gedreuẽ tot inde croonte van Laconia: ende wederõ eene ure oft twee daerna loopende den wint na dẽ Noorden/volghde daer na eenen grooten eñ donckerẽ slagh regen / ende daer viel waters uyt de locht / ende de winden verliepen weder; ende daer stont een groot onweder op; ende wy dreven inde zee/eñ de schippers wierden verslaghen; vreesende dat den storm vande winden ons soude worpẽ met groot perijckel inde byliggende santplaten / die seer veel in dese zee zyn: waerom sy goedt vonden de seylen terstont te strijcken. Maer alsoo corts daer na door Godts gratie het onweder stilde/ ende de winden laghen/trocken wy de seylẽ wederom op/ende namen de vaert na Creta toe; dat wy terstont daer na saghen. Ontrent der sonnen onderganck begonste eenen soeten wint te wayen/ ende de seylen te vullen; met welcken wy wel voort voeren voorby de oevers van Creta des snachts/ende zyn 'smorgens geseylt voor by Canea eertijts Cydonia/ ende Melecha/ eertijts den voorbergh Drepanum genoẽt / ende Kethymnus oft Rytimna zee steden van Creta: insgelijcx de haveve van Suda (eertijts Amphimaleus) dat nu de vermaerdste is van geheele het eylandt/ende de meeste ende sekerste plaetse vande schepen. Daer na ontrent den vier uren vanden daghe/comende bijde havene van Fraschia ontrent den voorbergh Dium nu genoemt Capo di Fraschia, hebben wy de seylen ghestreken ende d'anckers uytgeworpen. Dese havene is gelegen van Candida de hoof-stadt ende hof van geheel het eylandt ontrent twaelf mijlen. Eñ hoe wel de selve niet geheel seker is/ als liggende op den Noordẽ wint; nochtãs zyn de coopvaerders/die na Candida varen/gewoon daer te blyven liggẽ/ ende hunne anckers te worpen; om dat den inganck vande havene van Candida enghe ende nauwe ende ondiep is;ende daer niet anders en connen ligghen dan galeyen ende cleyne schepen ten hooghsten van vyf hondert vaten.

Het twaelfste Capittel.

VVtganck uyt het schip na Creta, ende Vertoeuinghe aldaer, ende beschryuinghe vande stadt Candida, ende Magistraten der selver.

VVy en mochten uyt het schip niet gaen voor 'ten was auont: want 'ten wort niet toegelaten te lande te gaen 'ten zy met oorlof vande Magistraten van Candida. Waerom den patroon vä het schip beval aendē schipper dat hy met den boot na Cädida soude varen om oorlof te eysschē: welcken ontrent den auont wedergecomen zijnde/ende seggende dat hy consent ghecregen hadde/ zijn daer veel uyt het schip gegaen / een deel zyn recht na Candida getrocken/een deel is gegaen na een byliggende dorp genoemt Gerozodea. 'Tselve light vande hauene outrent twee mylen op de syde vande naesten bergh. Inden opganck aen de slincke handt light byden oeuer een viercant casteel genoemt Paleo-castro, niet seer groot/maer seer sterck/als zijnde uyt de steenrotse gehouwen/ omringelt met diepe ende wijde grachten ende seer stercke bollewercken/eñ beset met soldatē: dit daerō te meer prysen dat het de byligghende hauene van alle ghewelt der vyanden beschudt/ende verdryft de schepen vande zeeroouers eñ vyanden uyt de hauene; eñ versekert daerom de galeyen ende schepen / die inde hauene liggen. Desen bergh gaet allenskens om hooge; ende rontsom liggen seer lustighe plaetjen / beplant met olijf-boomen / lauriers/ cypressen ende myrtus. Als men comt ten haluen vanden berghe / light daer een redelijck wel bewoont dorp / soo verciert ende uytnemende door de schoone ghelegentheydt / schoonheydt ende ghenuechlijckheydt/ dat niemant hem en can versaden van sien: my en dunckt niet dat ick oyt schoonder ghesien hebbe. De locht is hier seer ghetempert/ ende gesont hier zyn schoone fonteynen/ claer als cristael. Men siet hier seer schoone houen ende boomgaerden / inde welcke pijnappelen ouervloedelijcken wassen; daer en-bouen oraengie appelen ende citroenen; die altoos groen zyn ende bloeyen: soo dat d'inwoonders geheel het jaer door somer hebben; aengesien dese boomen niet alleenlijcken welrieckende bloemē maer oock vruchten geheel het jaer door hebben. Welcke soo van malcanderen geplant zyn / dat die ghelijck een dick bosch eene belommeringhe aende inwoonders gheuen tegen de groote hitte der sonnen. Dese boomen worden vande houeniers ouer ander dagh begoten met water / dat uyt de byligghende fonteynen loopt / ende dat met soodanighen vernuftheydt / dat alle

dese boomen / hoe wel de plaetse groot ende wyt is / op min dan eene halue ure begotē wordē. Wāt daer zyn gotē gemaeckt op den grondt die wat dalende is: door de welcke het fonteyn-water loopt aen alle de boomen: ende rontsom de boomen zyn ronde putten / die wat dieper zyn dan de goten; inde welcke blyft het water / dat noodigh is om den boom te besproeyen: ende als den seluen vol is / loopt het ouerschot ende water na den naesten boom / ende desoo veruolgens tot d'andere: ende alsoo worden alle boomen met cleynen arbeydt ende op seer corten tÿdt begoten.

Tot de lustigheydt vā dese plaetse doet oock veel de groote menighte van wyngaerden; vande welcke de druyuen soo groot zyn / dat sy oock meer dan thien ponden wegen. Eñ hier wassen oock soo groote citroenen / dat ick nergens eenighe meerdere gesien en hebbe / vande welcke elck veel meerder syn dā het hooft vā eenen grooten mensch. Ayde weghen zyn haghen van Myrtus ende Laurier / oock zÿn daer groote cypressen op den wegh / die na het paleys gaet / dat ten platten lande light; vande welcke geplant zyn dreven; ende doen den aensienders aen eene groote genuechte. Ende geheel dit landt is soo gebouwt / dat het niet alleenlÿcken d'oogen vāde aensienders en treckt: maer oock schÿnt te wesen (gelÿc de poeeten versieren) eene oprechte wooninghe der godinnē. Ten laetsten geheel den wegh is genuechelÿck eñ schoon: aende rechte sÿde heeft men het gesichte der zee: aende slincke zyn de boomen / vruchten ende bloemen: die met de fonteynen besproeydt zÿnde geuen eenen seer soeten reuck.

Ter wylen wy wachtedē dat het schip vertreckē soude / dat daer gehouden wierdt om te lossen verscheyden houterē eñ oorlooghsche gereetschap / ende wy blyuen moesten in het eylandt van Creta; hebbende goede moeyte om te besien de stadt Candida: zyn wy met de gene / die mede te Gerozodea waren / ende noch de stadt niet en hadden gesien / derwaerts gegaen / ende hebben sommighe dagen ouergebrocht om de stadt te sien. Ende daerom sal ick hier int corte verhalen het gene dat ick daerentusschen vande gelegentheydt gestelteniſſe ende staet vernomen hebbe. Candida / oft ghelÿck andere seggen / Candia oft Candax eertÿts Matium genoemt geeft den naem aen geheel het eylandt; ende is een seer wel bewoonde stadt / ende de meeste ende sterckste / ende de hooft-stadt ende hof van gheheele het eylandt. Sy light aende Noortzÿde van't eylandt in eene groote ende wel gebouwde effen plaetse; behelsende in't ronde ontrent dry mÿlen / ende zÿnde rondt; ende is vande west ende zuydtsyde omringelt met seer stercke bollewercken / ende seer diepe grachten / uyt de steenrotse gehouwen: de zee comt daer aen vanden westen ende Noorden. Op den uytersten

hoeck

hoeck na den Noorden light een seer sterck casteel: ontdeckende de hauene / daer de zee rontsomme aencomt / seer wel voorsien van eetware ende alle oorlooghsche gereetschap. In dit casteel zyn seer veel ende groote stucken gheschuts; ligghende inde schietgaten op water pas: alsoo dat sy beletten oock cleyne ende leege schepen in oft uyt de stadt ende hauene te comen. Dit casteel is by de stadt ghevoeght met een steenen gebouw / dat sy Molo noemen.

Dit ghebouw is van groote steenen inde zee gemaeckt: ende is soo lanck als de hauene: ende geeft de schepen eene sekere ende bequame plaetse om die te bevryden teghen de baren der zee; ende is versterckt met eenen hooghen muer op de syde naest de zee. Hier by light de hauene aenden Oosten / die wel seker is / maer enge; ende daer maer vyf-entwintigh galeyen inne en connen. Daer light vast by de schipplaetse redelijck groot ende bequaem om schepen te timmeren; hebbende twaelf ghewelfde timmeringhen / in elcke van dien / doen wy daer waren / was eene volmaeckte galeye. Teghen ouer het casteel na den Noorden ontrēt eene mijle van daer light eene steenrotse omringelt vande zee / eertijts Dio / nu Standia oft Scandia genoēt: geheel woest / ende luttel bewoont om de gedurighe afloopingen der zeeroouers. Daer zyn vier poorten inde stadt. Die na den Oosten light wordt genoemt S. Joris poorte vande byliggende kercke; die na den zuyden Pandocratera oft Panigra: die na den Westen light / wordt om de enghte / genoemt Portella: maer die na den Noorden is / streckt na het casteel / ende wordt Porta del Molo genoemt. De huysen zyn meest leegh ende cleyn; uytgenomen eenighe vande magistraten / Raets-heeren ende edelen / die twee oft ten hooghsten dry verdiepinghen hebben: nochtans allegader gemaeckt van steen / niet met daken / ghelijckmen in't westen doedt; maer bouen gedeckt met platte vloeren / daer sy 'snachts onder den blauwen hemel slapen. Dese vloeren zyn eenen voet dick / gemaeckt van gestampte ende ghebroken scheruen. De straten zyn meest breedt ende recht: insgelijcx eene groote ende wijde merckt / in't midden vande welcke staet eenen verheven boghe. Hier by staet eene schoone kercke van Sinte Marcus / ende heerlijcke huysen vande Magistraten. Op dese merckt comt ende wandelt dagelijcx veel volcx: want men siet hier op sekere uren verscheyden vergaderinghen soo van edelmannen / als borgers ende cooplieden / insgelijcx van soldaten eñ vremdelingen. De stadt is oock verciert met verscheyden kerckē vāde Latynsche: wāt behaluē de kercken der Griecken / die daer veel maer cleyn eñ vuyl zijn / eñ slechtelijcken van berders gemaeckt / sietmen daer acht seer schoone kercken vande Latijnsche. Alle d'andere gaet te bouen in grootheydt ende

fraye bouwinge de kercke van S. Franciscus; by de welcke staet een groot clooster vande Minrebroeders / alle beyde ghemaeckt vanden Paus Alexander dē vijfdē/uyt Creta geborē. De tweede is de kercke vande Augustijn-broeders/gewijdt ter eeren vā S Saluator/ooc seer groot ende van uytnemende timmeringe. Hier na volgen de kercken van S. Marcus/S. Paulus/S. Maria/ende S. Catharina/seer schoone ende wel vercierde kercken. Maer vande kercke van onse L. Vrouwe(daer vast by staet het gasthuys vande Bourgoignons/ dat wel begift is) is Abt eenen edelen Abt uyt tgheslachte der Raetsheeren van Venegien Dit gasthuys is ghenoemt vande Hertoghen van Bourgoiginen / die hebben ghemaeckt de kercke ende het gasthuys tot gebruycke vande ghene die uyt den Westen reysen na het graf des Heeren/ende hebben 'tselue begift. De kercke van S. Catharina wordt besorght van Nonnē/ die plaghtē genomen te worden uyt edele geslachten van Venegien/ende woonen in't by ligghende clooster: ende daer wordt den dienst op de Roomsche maniere ghedaen / ghelijck oock de Nonnen op de selue maniere leuen. Daer is oock door eene gemeyne belofte ghedaen om dat de stadt verlost is gheweest vande peste / inde voorledē jarē begonst vande fondamentē af eene andere kercke zijnde achtcantigh ; die noch niet volmaeckt en was/ doen wy daer waren/ die toegheeyghent was S. Rochus/een schoon werck. Men moet niet vergeten de oude ende seer schoone kercke van S. Titus/byde welcke staet het schoon ende out paleys vande Artschbisschop van Creta. In dese light onder der hooghen autaer begrauen ende wordt eerlijcken bewaert 'tlichaem van S. Titus/discipel van S. Paulus(die vanden seluē ghemaeckt zijnde den eersten Bisschop inde stadt Cortyna / eertijts 'thof van Creta/heeft langhen tijdt geregeert de kercke van Creta;ende wort by de Latijnsche ende Griecken in grooter eerweerdigheydt ghehouden. Het Artschbisschdō is nu inde macht vande Latijnsche/ende volght de ceremonien vande Roomscher Kercke ende wordt den Artschbisschop gewijt vanden Paus van Roomē/ende ontfanght van hem het Aertschbisschoppelijck Pallium. Sijne macht streckt seer verre; want hy heeft beuel ouer de Latijnsche ende Griecken van Creta ende Cythera / ende heeft onder hem neghen Bisschoppen/van Cydonia/Rethymna/Sitia/Hierapetra/Chissama/Agia/Chironissa/Arcadia ende Milapotima. De dry eerste woonen in hunne steden;d'andere om dat hunne bisschdōmen ten plattē lande zijn/woonē inde stadt Candida/noch en dragen geene sorge van sielen. Desen staet van Artsbisschop wordt alleenlijcken ghegheven aende gene / die uyt het gheslachte der Raets-heeren van Venegien zyn/ ende geene andere: want niemant en wort daer toegelaten vanden raedt vā Venegien(dien gegeven

genen is vanden Paus van Romen het recht van te verkiesen) tot de regeringe van desen staet/dan die uyt seer edelen ghestachte is. Doen wy daer warẽ/was daer Artschbisschop Joannes Contarenus/een seer edel Venetiaen / een man van grooter geleerthept eñ authoriteyt/die dyckwils vande Venetianen wegen Gesant hadde geweest by vremde Princen; ende was door syne groote verdiensten tot desen staet ghecomen / inde plaetse van Laurentius Vetturius ooc een Veneetsch edelman. Dit Artschbisschdõ heeft bouen alle bisshdommen vanden Oosten veel vryheden eñ eeren: onder ander gebruyct hy purpuren cleederen ghelijck de Cardinalen. Als hy Misse doet/heeft hy twee/dry oft vier Bisschoppen / die by hem ter syden staen / die inde stadt moeten woonen. Dese coninclijcke stadt heeft ouer langen tijdt geweest eene wooninge der Venetianen; door dien den raet van Venegien hier heeft gesonden eenige huysgesinnen van edele Venetianen eñ ghemeyne borgers; door welcke de stadt seer vermeerdert is. Want den raet van Venegien bemerct hebbende d'onstantvastighept eñ meyneedighept der Griecken; om welcke te temmẽ sy meer dan hondert jaren besigh hadden geweest/tot grooten arbeyt/perijckelen eñ coste vande gemeynte/ heeft om den staet van het eylandt te versterken / gheordonneert door eenen wijsen raedt/dat hunne borghers derwaerts souden gaen woonen; eñ hebbende tot dien eynde daer ghesonden edele eñ onedele ruyters/heeft onder de selue gedeylt de ackers eñ dorpen/ die sy Casalia noemen/ eñ heeft die hen te leene gegeuen.

De maniere van de ackers te deylen was dese: De gemeyne scheyders oft deylders gestelt vanden Raet/nademael sy gemaect haddẽ dry hondert eñ vierentnegentigh baronyen/eñ het eylant in vier deelẽ gedeylt; hebbẽ een iegelijc een seker deel bewesẽ. Want de landen vã Candida eñ Sitia hebbẽ sy gegeuẽ twee hõdert eñ vierendertigh baronien oft leenẽ: Cydonia sessẽtnegentigh: Rethymnum vierẽtsestigh: daer na gedeylt hebbẽde de baronien in Seruenterias hebben sy tot elcke sesse gegeuen: de Seruenterias hebbẽ sy wederom gedeylt in tweẽdertigh Caratces, dat zijn gelijc achterleenẽ. Belastẽde eenen iegelijcken/die eene geheele baronie besatẽ/soude houdẽ twee peerdẽ; een gebardeert eñ eẽ ongebardeert: eñ die vier Seruenterias hadde/soude houdẽ een gebardeert peert alleen/ die daer twee hadde / soude eẽ ongebardeert peert houdẽ/ eñ die daer een hadde soude houdẽ een gemeyn peert tot dienste vande gemeynte: eñ soudẽ hen vertogẽ ten wille võde Ouerstẽ/als den noot sulcx vereyschte/ eñ dẽ seluen soudẽ volgẽ om de oeuers te beschermẽ. Hier door is't geschiet/dat d'inwoõders der stadt gemẽgelt onder malcanderen van Italianen eñ Grieckẽ/seer vermeerdert zijn/welcke gelijc sy in geloone eñ manieren verschillen/soo zijn sy oock verscheyden

in gestelteniſſe. Want ſy zyn ghedeylt in borgers / ende edele van Venegien ende Creta / ende onedele. D'Italianen ende alle d'edele ghe bruycken d'Italiaenſche ſprake / die vande Griecken Frangia oft Franca genoemt wordt ; ende ſy volghen de Roomſche religie. De Griecken ghebruycken de Grieckſche tale ; maer onſuyuer ende bedoruen / ende leuen op hunne maniere ende na hun gheloone: nochtans connen ſy allegader beyde de talen / ſonderlinge de treffelijckſte. Maer de edele Venetianen die daer zyn comen woonen / en hebben hun borgelijck recht van Venegien niet verloren ; maer ſy genieten de ſelve vryheden ende priuilegien / die hebben d'andere Raets-heeren van Venegien. Want als ſy te Venegien comen / moghen ſy inden raedt gaen / ende moghen oock Magiſtraten bedienen / indien't hen geluckt ; indien ſy met openbare inſtrumenten ende anderſins bewesen hebben / dat ſy uyt edelen gheſchachte ghebozen zijn / ende daer toe comen by ordinantie vanden Tribunus van 'tvolc; die de Venetianen noemen Aduocatores vande ghemeynte. Deſe ſelue priuilegien hebben oock andere Veneetſche edelmannen / woonende in ander ſteden van Creta ; aengeſien ſy ghehouden worden te hebben een recht ende gheſtelteniſſe met de voorgaende.

De Magiſtraten van Venegien hebben heerſchappye ouer een iegelijc / van wat geſtelteniſſe hy zy; welcke Magiſtraten daer alle twee jaren geſonden worden. Deſe volgen malckanderen inden ſtaet; ende doen den volcke recht na d'authoriteyt vanden raedt ende wetten van Venegien. Bouen alle deſe is den genē / die onder den naem eñ macht van Hertoge de gemeynte regeert. Na deſen volght den grootē Capiteyn; by de welcke met gemeyne authoriteyt eñ gelijcke voiſen ſittē om recht te doen twee raetſheeren / die den derden Magiſtraet bedienen. Na deſe volgen twee Rentmeeſters / die oock vande Raets-heeren van Venegien zyn; welcke beuolen is de bedieninghe ende ſorge van het gemeyne gelt dat ſy ontfanghen / uytgheven ende bedeylen na den wille vande hooghſte Magiſtraten: want ſy en moghen niet uytgeuen; dan hebbende in geſchrifte uytgedruckt beuel vande ſelve. Hier-en-bouen is daer den vyfden Magiſtraet / dat is den Caſtelleyn van het caſteel / oock vande Raets-heeren van Venegien: wien de bewaringhe van het caſteel beuolen is : uyt het welck hy niet en mach gaen / gedurende den tijdt van ſijnen dienſt op lijfſtraffinghe. Bouen deſe Magiſtraten / die vande Raets-heeren bedient worden / is daer eenen Ouerſten door authoriteydt vandē Raedt vā Venegiē vande Cācelrye vande ſtadt; die genomen wordt vande borgers van Venegien / ende wordt genoemt den grooten Cancellier / ſoo genaemt na den Veneetſchen Cancellier: die Ouerſtē is van alle openbare Notariſen / eñ

trecht

treck groot profijt vā syn officie. Dit officie duert vyf jaren/d'andere (soo wy geseyt hebben) en durē maer twee jarē. Alle d'andere officiē eñ staten vāde stadt/die menigerhāde zyn/worden bedient byde edele vā Venegiē eñ Creta eñ worden jaerlijcx met gemeyne voysen gegeuen inde vergaderinge/die daer beuestight worden door d'authoriteyt vanden raedt/inde welcke de Magistraten vā Venegien Ouerste zyn. Maer de borgers ende andere inwoonders der stadt ende die onder het ghebiedt vande stadt woonen/beroepen hunne saken voor den Hertoghe/ende maken daer hunne processen/soo wel in't ciuil als criminel. Het landt vande stadt heeft onder hem bouen vierhondert ende sessenvyftigh dorpen/acht steden oft bemuerde casteelen; vande welcke dit de namen zyn: Maluicino, Temeno, Castro-nouo, Priotissa, Castro Bonifacio, Belueder, Priadar ende Mirabello. Alle d'inwoonders van dese zyn onder de heerschappye vanden Hertoge/ende doet hen recht Maer den grooten Capiteyn doedt recht ouer de soldaten van het garnisoen/ouer leenmannen/ende andere die soudye winnen; 't zy in die selve stadt oft op het landt woonen: ende hy is oock rechter ende ondersoeckt inde saken ende ghesc hillen van het gemeyn gelt/tollen/thienden ende settinghen. Nochtans en hebben alle dese Magistraten geene authoriteyt ende beuel/indien den grooten Prouisor (die Ouersten van allen is) in't eylandt zy. Want desen Magistraet/de den raedt gewoon is te seynden (als den noodt sulcx vereyscht) heeft d'opperste macht ghelijck eenen Coninck. Als hy daer is (indiē hy't beveelt) staen hunne rechten stille/ende hy regeert de gemeynte alleen/ende doet alleen recht/ende is Ouersten van het gemeyn gelt/ende straft alle misdoenders: ende men mach van hem niet beroepen: eñ indien vande vonnissen vāde andere Magistratē beroepen wordt; soo heeft hy de kennisse alleen/ende houdt die van weerdē oft onweerden na sijnen wille. Ende waer hy comt/ende in wat sterckten oft casteelen hy gaet/worden hem als den oppersten de sleutelen vande Magistraet vande plaetse geboden. Hierenbouen comt hy op strate met groote eñ coninclijcke heerlijcheyt. Voor hem gaen vierentwintigh hellebaerdiers met lange hellebaerden twee eñ twee; na dese volghen de dienaers vande justitie/sergeanten/ende andere houelingē ende huysgenooten: daer na alle de Capiteynen vande voetknechtē; na de welcke hy ghecleedt met een lanck purpuren cleedt ende een purpure mutse volght midden tusschen de raets-heeren in't purper ghecleedt/ende opperste Magistraten der stadt; vergeselschapt met eene groote menighte van edelmannen/borgheren ende soldaten. Men seght dat het garnisoen vande stadt sterck is is twee duysent mannen; die in veel vendelen ghedeylt/hebben elck hunne Capiteynen

teynen ende hebben goede soudye / ende houden dagh ende nacht de wachte aende poorten ende op de Westen vande stadt ende casteel: houdende dese ordinantie / dat de gene die eenige dagen de wacht hebben ghehouden na den wille vanden Oversten in het casteel / comen waken inde stadt; zijnde andere in hunne plaetse gestelt. Als dese na eenighe daghen wederom gaen de wachte in het casteel houden / comen daer andere in hunne plaetse: ende alsoo bewaren sy by behoorte het casteel; om dat daer geene verraderye en soude geschieden / indien sy daer langer bleven / oft eenighe bequaemheydt hebben souden om iet te bestaen tot achterdeel vande stadt oft vande Overstē. Behalven de capiteynen vande vendelen hebben sy eenen oppersten capiteyn / die sy Gouverneur vande oorloge noemen; dien sy allegader onderworpen ende ghehoorsaem zyn. Desen en wordt niet gecoren uyt de Raets-heeren van Venegien / maer vande vermaerde mannen / die oft vremdelinck oft ondersate vande ghemeynte zijnde / ende ervaren inde oorloge de gemeynte goeden dienste in d'oorloge ghedaen heeft: die last heeft om sorge te dragen voor de wachten / vande monsteringe der soldaten / van vrede onder de selve te maken / ende de twist neder te leggen / ende andere saken de wapenen aengaende: Nochtans bekent desen ooc d'authoriteyt vanden oppersten Provisor / gelijc andere Oversten vā andere steden ende casteelen: in wiens afwesen hy staet onder het bevel vande Oppersten van Candida.

Behalven Candida zijn daer dry steden in het eylandt / daer garnisoen in ghelevdt wordt / Cydonia / Rethyminus ende Sitia: ende seven casteelen / Suda: Paleo castro, Spinalonga, Grabusse, Turlurù, Selino, ende Theodoro castro. Wtgenomen de twee leste / heeft iegelijcke vande selve tot Oversten eenen edelē Venetiaen met den naem van Provisor; die met den oversten vande soldaten sorghe draeght ende bewaert het casteel / daer hy Overstē af is: nochtās castijdt hy alleenlijckē de soldatē van syn casteel / ende doedt hen recht. Nademael wy dit van Candida geseght hebben / moeten wy wat segghen vande andere steden vā Creta ende ghelegentheyt van't eylandt / ende hare gesteltenisse ende vruchtbaerheydt / ende manieren der inwoonders: sulcx als t'onser kennisse gecomen zyn.

C. Salomon, olim Sammonium pr.
Adelphi
Gris vane
Guderoni
Ferioni
VALLIS ARENOSA
Sitia
Spina longa
Sephirium prom.
Naporel fl.
P. Aretino
Standia
MESSAREA VALLIS
Val. Labyrinthus
Candia
Dium prom.
Paleo castro
Armiro fl.
P.º di tracchia
Citoum prom.
Lyzeo fl.
Casareo fl.
Milo potamo
Milopotamo fl.
Paximado
Retimo, olim Rytimna
Platonico fl.
Bicorno
P.º della Suda, olim Amphimaleus sinus
C. Melecha, olim Drepanum prom.
Cefaloyde fl.
Cilario fl.
Caneo, olim Cydonia
Cladisso fl.
LISA VALLIS
C. Pentale
Ermico, ol. Arietis frons prom. nunc C. Leon et Grabusso
Diuotro fl.
P.º di Cosmopoli
P.º Cambro
C. Spata ol. Cyamum prom.
Gozo, olim Claudia
CRETA
CANDIA
Scala milliarium Italicorum.

Het derthienſte Capittel.

Beſchryuinghe vant eylandt Creta, ende de manieren der Cretenſers.

DE ſchryuers ſegghen dat in Creta eertijts hondert ſteden geweeſt zijn; ende daerom genoemt is geweeſt Hecatompolis. De uytnemenſte zyn geweeſt Cortyna / Cydon / ende Gnoſſus het hof van Minos ende Vaderlant van Strabo : Plinius ſeght dat daer in ſijnen tijdt maer 'tſeſtigh en waren. Van ſoo veel ſteden en zijn daer nu in onſen tijdt maer vier / die eenighſins vermaemt zyn / bouen vyfthien caſteelen beſloten met muren; te weten Candida; Rethymnus / Cydonia ende Sitia. Alle d'andere zyn door de lanckheydt des tijts veruallen / oft door d'oorloghen te niet ende tot aſſchen ghebrocht.

Na Candida is d'eerſte Cydonia / heden Canea genoemt; geleghen aen het Noorteynde van het eylādt ontrent 'tſeſtigh mijlen van daer / vermaert om de menighte des volcx / coopmanſchap / gelegentheydt / veſten ende hauene. Inde welcke nochtans de coopvaerders niet gevoeghelijck en connen comen om de ſteenclippen; maer zyn ghewoon te blyuen liggen vyf mylen van daer by een cleyn eylandeken genoēt Turlurù , dat eene ſchoone ende bevryde ſterckte heeft. Den Magiſtraet van Venegien met naem Regeerder is Ouerſtē vāde ſtadt ende inwoonders / byden welcken een ander edelman van Venegien ghevoeght wordt om vonniſſe te gheuen ende recht te doen: ende ſy hebben het te ſamen ouer de ſtadt ende landt / eñ doen den inwoonderen recht. Het landt behelſt bouen twee hondert eñ veertigh cleyne dorpen vyf ſteden oft caſteelen / te weten : Apicorno / Chiſſamo / Selino / S. Nichita ende Sfachia.

Dier gelijcke Magiſtraet regeert de gemeynte van Rethymnus. Deſe is eertijts Rethymna genoemt geweeſt / nu Retimo; gelegē aende Noortzyde van't eylandt : ende is wat minder dan Cydonia / ſeer wel bewoont ende ſterck. Daer is eene hauene / die niet ſeer groot en is; nochtans ſeer bequaem om cleyne ſchepen te bergen. Onder deſe ſtadt wordt gerekent eene ſtadt genoemt Milapotimum oft Mylopotamo bouen twee hondert ende vyf-entſeſtigh cleyne dorpen. Daer is een caſteel getimmert op eene hooghe ſteenrotſe / inde zee haer ſtreckende; ſoo dat de ſelve ſchynt afgeſneden te zyn van het eylandt: welc caſteel de ſtadt redelijcken vry maeckt.

Van

Vande stadt Sitia ende haer landt/ onder welcke is de stadt Hierapetra ende tseuentigh cleyne dorpen/ is Ouersten eenen Magistraet met naem van Regeerder/ die d'inwoonders recht doedt. Dese is eertijts Cyteum ghenoemt/ ende is minder dan d'andere; nochtans wel bewoont/ ende heeft de onbequaemste hauene van allen/ ende en light niet verre vanden voorbergh van Creta na aenden Oosten gelegē/ genoemt Capo Salomone/ tegen ouer welcken light het eylant Rhodus.

Het eylant Creta is eerst genoemt geweest Curetis oft Cureta vande eerste inwoonders desselfs ghenoemt Curetes/ ende daer na Creta van eenen Cretas den sone van Jupiter ende Ida/ den Coninck vande Curetes/ oft van de nymphe Creta de dochter van Hesperis: ende ooc Aeria vande ghetempertheydt des lochts/ ende oock Macaronesses oft Macaros/ dat is/ salighe: heden Candia/ oft vande hooft-stadt Candida genoemt/ oft vande Witheydt der aerden/ gelijck sommige meynen. Eertijts heeft sy seer vermaerdt geweest/ soo door de menighte der inwoōders/ ende hunne vernuftheydt/ als door de vruchtbaerheydt der aerden/ ende goede locht/ ende ouervloedigheydt van alle dinghen. Want (gelijck Solinus seght) hier zyn eerst gevondē de riemen/ wapenen ende pijlen: hier heeft men eerst recht in't gheschrifte ghedaen: hier is eerst de Musycke ghevonden/ geoeffent ende wyt verbreydt gheweest. Dit eylant is oock seer vermaerdt geweest door fabelen/ als vande comste van Europa/ de liefde van Pasiphae ende Ariadne/ de wreetheydt ende doodt van Minotaurus/ van Dedalus wercken ende vluchte: nochtans meest door de wooninghe eñ begrauinghe van Jupiter/ die hier ghebooren was. Daerom wort eenen seer hooghen bergh/ liggende drij mylen vande stadt/ genoemt den bergh van Jupiter/ om datmen seght dat Jupiter inden selven begrauen is.

Dit eylant is lanck ende smal/ ende streckt hem lancx tusschen den Oosten ende Westen/ de breedde light tusschen het Zuyden ende Noorden; hebbende vande d'eene sijde Grieckenlandt/ ende van d'andere Cyrene; zijnde wydt vystigh ende lanck twee hondert ende seventigh mijlen; ende hebbende in't ronde vyf-hondert ende negenentachtentigh mijlen: sommighe schrijvers van desen tijdt segghen dat het lanck is tweehondert ende vysthien mijlen/ ende breedt drijenueertigh; ende hebbende in't rōde vier hondert vyf-envystigh mylen. Vanden Noorden comt daer aen de zee vā Egea ende Creta/ van den Zuyden de zee van Lybien/ vanden Oosten die van Carpathum/ ende vanden Westen de zee vā Jonien. Sy is gelegen int midden der zee als vrouwe der seluer/ alsoo dat haer Aristoteles met redene prijst seggende: 'Tschijnt dan dit eylant geboren is tot de heerschappije vā

Griec-

Grieckenlant / ende wel gelegen te zijn / want sy light op geheele de zee : Ende dit met redene ; want haren voorbergh genoemt Capo Salomone light van Alexandrien in Egypten vier hondert ende vijftigh mijlen / van Cyprus vier hondert/ vande havene van Jaffa sesse hondert tachtentigh/ vã Carpatho tsestigh/ van Rhodus vijfentachtentigh mijlen. Eñ den voorbergh genoemt Ermicum van den voorbergh van Cyrene Phycus hondert vijfentwintigh / oft (soo eenighe seggen) hondert vijftigh mijlen. Insgelijcx den voorbergh ghenoemt Cyamo vanden bergh Malea in Peloponnesus tachtentigh / van Cõstantinopolen vier hondert/ eñ vã Zacynthus dry hondert/ eñ van den voorbergh van Italien Iapygium genoemt vijf hondert mijlen.

Rontsom Candia ligghen veel cleyn eylanden; maer allegader niet bekent oft vermaert; inde welcke zijn veel conijnen eñ rammen/ die sy op in hunne tale noemen Strisocezis. De meest bekende zijn Claudia/ Parimado/ Gaideroni/ Christiane/ Farioni eñ Standia. Claudia van Mela genoemt Gaudos/ inde H. Schrifture vermaent door het aencomen aen 'tselue van S. Paulus; eñ hebbende eene havene genaemt Bamboso light aen't Westeynde niet verre vanden voorbergh Ermico/ Parimado aen't Zuyden/ Gaideroni/ Christiane/ Farioni aen't Oosteynde/ eñ Standia oft Dia aen't Noorteynde. Het heeft dry vermaerde voorberghen/ vande welcke de twee liggen na den Westen/ eñ den derden na den Oosten. Vande ghene/ die na den Westen ligghen/ streckt den eenen na het Zuyden eertijdts Ermea oft Erimicum ghenoemt / heden Capo di Leone. Den anderen tegen ouer streckende na den Noorden/ wierdt eertijdts Cyanium nu Capo Spata genoemt. Den bergh na den Ooste gelege eertijts Samoniũ/ wordt nu Capo Salomone genoẽt. Het eylãt heeft seer veel havenen/ de vermaerdste zijn Suda ende Spinalonga; de meeste/ sekerste ende bequaemste. Dese zyn alle beyde bevrijdt met een seer sterck casteel/ om de schepen te versekeren. Na dese volgen de havenen van Sitia/ Voulismeno/ Chissama/ Selino eñ Sfachia redelijc goedt. In't eylant en is geene riviere diemen bevaren can; maer alleenlijcken eenige beecken. Bouen al is wonderlijck van geleghentheyt ende ghesteltenisse Arinino oft Almyro; alsoo ghenoemt vãde soutigheyt des waters; wiens fonteyne spruyt acht mijlen vande stadt na Gerazodea / aenden voet vandẽ bergh Stromboli/ uyt eene groote spelouncke: ende comt met soo grooten gewelt ende overvloedicheyt onder uyt der aerdẽ/ dat het terstont een groot staẽde water maeckt; eñ voorts loopende met een sterc water doet het thien water meulens draeyẽ/ die gelegẽ zijn aen het uyterste vã 'twater: eñ vã daer vloeyende ontrẽt eene mijle maeckt eene riviere: inde welcke veel visch eñ creftẽ zijn: eñ loopende voorts na den Noorden/ stort het

sijne

sijn sont water inde inde zee; welck men meynt eerst te comen uyt de zee onder d'aerde ter plaetsen/daer't eerst uyt berst/en (soomen meynt/ wordt 'tselue water soeter 's winters/om het ouerloopen vande beken die uyt de naeste bergen spruyten. Op beyde de canten van dese riuiere wast ouervloedelijcken Colocasium. Men siet daer oock palmboomen/maer sonder vruchten:want dese vruchten en connen in dit landt niet rijp worden. Van't beginsel vande riuiere tot Candida toe is gheheel den cant vande zee sonder hauene om de santbergen ende verborgen steenclippen. In't eylant zijn redelijcken veel dorpen en inwoonders:want daer worden geteit duysent en seuentigh dorpen/oft gelijc andere seggen/duysent en vierenveertigh:daer zijn vier steden en vijfthien casteelen.

Wy hebben verstaen dat daer in het eylandt ghetelt zijn ouer eenighe jaren twee hondert ende acht duysent ende seuen hondert/ inghesetenen;ende dat daer vande selue vijftigh duysent twee hōdert ende vijftigh bequaem tot de wapenen geuonden zijn:/ dat daer warē duysent Calogeri/ drij duysent twee hondert ende thien Papassi/ het welcke dat Griecksche monicken ende Priesters zijn. Wy en willen oock niet verswijghen de berghen van Creta: daer is den bergh Ida/ Leuci/ nu ghenoemt de Madara, Dicte/ nu Cethie/ Cadiset ende Lasti. Maer Ida nu Psiloriti is den sonderlinghsten: want dit is den hooghsten bergh van Creta: ende men seght datmen van sijn hooghste tsop de sonne siet/eer die op is;seer vermaerdt door edele ende medicinale cruyden / onder ander wast daer Dactylus Ideus/ diemen Lapis Lyncis noemt / hoe wel qualijcken/ende is vermaerdt om datmen seght dat Jupiter daer opghevoedt is. Desen bergh light in't middel van't eylandt/ hebbende vā alle sijden in't ronde sesse hondert stadien / ende streckende met sijnen tsop door de wolcken: van 'twelcke men siet beyde de zeen van Creta ende Lybia. Desen bergh is de coude ende sneeuw soo onderworpen / dat op den seluen de beesten qualijck 'snachts in't midden vanden somer connen blijuen: indien de herders hunne schapen des daeghs drijuen op het hooghste vanden bergh; soo moeten sy de selue des nachts brenghen inde nederste dellinghen vanden seluen. Het soppen vande andere berghen ligghen oock altoos vol sneeuws; zijnde nochtans beplant met cypressie boomen / ende andere verscheyden welrieckende medecinale ende edele planten. Onder de vruchtbare dellinghen zijn de uytnementste Arenosa oft Arenoa / Messarea ende Lissa. De meeste is Arenosa/ gheleghen by de stadt Sitia; seer bequaem om te bouwen om haer vruchtbaerheydt. De naeste is Messarea gheleghen dertigh mijlen van Candida / lanck vierentwintigh/mijlen breedt / vier mijlen.

De derde is Lissa/liggende niet verre van den voorbergh Ermea. Behalvẽ dese zijn daer noch twee andere wonderlijcke in gelegentheydt ende vruchtbaerheydt. D'eene ghenaemt Sitti/ liggende tusschen seer hooghe ende rouwe berghen/heeft maer twee seer enghe ende moeyelycke toeganghen/die weynighe menschen connen beschermen ende bevryden van eenen seer grooten legher/ ende den vyandt verbieden daer niet inne te comen. Daer zyn seer goede weyen/veel fonteynen/ goede ende gedurighe springende wateren/groote overvloedigheydt van vrucht-boomen/ seer wel draghende wyngaerden/ ende vruchtbare velden/ seer bequaem om te bouwen: alsoo dat veel duysent menschen daer connen hebben den nootdruft/ ende daer vrylycken leven. D'andere gheheeten Malcs is bycans oock alsoo ghelegen; nochtans niet soo vruchtbaer/ noch hebbende soo veel fonteynen. Daer zyn seer dicke bosschen van cypressen-boomen; ende sommighe van die soo dick/ dat dry mannen die qualyck connen om vademen; ende soo hooge/datmen met schoonders en soude mogen sien. Daer zyn redelycke vruchten eñ coren/maer geene fonteynen:waerom sy putten grauen/uyt welcke sy putten seer goet eñ gesondt water. In het dal ghseydt Messarca zyn noch de veruallingen vande schoone ende oude stadt Cortyna; die eertyts het hof van Creta is gheweest: seer vermaert door't Bischdom vã S. Titus: door byde welcke loopt de riviere Lene. Hier sietmen veel teeckenen vande oude Romeynen/ ende vandẽ ouden tydt/ die niet te niet en zyn gegaen. Wt het byligghende landt worden ghegrauen verschẽyden marberen beelden/ ende oude penninghen/soo gouden/als silveren ende cooperen/ op welcke gheschreven zyn Griecsche ende Latynsche namen/ ende de ghedaeuten vande Roomsche Borghemeesters ende Keysers. Aende Noortzyde vãde valleye sietmen eene spelonche onder d'aerde/ gehouwen in het midden vanden bergh vã Ida; datmen meynt te zyn den doolhoof vã Minos door Dedalus gemaeckt: daer Ouidius af vermaent. Andere seggen dat het eenen steenput geweest is/eñ dat uyt den seluen ghegrauen is den steen/ daer de muren van Cortyna mede ghemaeckt zyn geweest. Hoe dat het zy/ men siet daer niet anders dã spelõckẽ eñ ganghen onder daerde; daermen niet en can in gaen/'ten zy men met brandende tortsen daer inne gaet met eenen ingeseten/ die den wegh weet. Ick en meyne niet dat het den doolhof is; aenghesien Pomponius Mela vertelt dat dien ouden doolhof van Dedalus ghemaeckt was van muren eñ colommen hoecks eñ wederhoecks eñ dat desen maer en is ghemaeckt van holen ende ganghen onder d'aerde. Hier comt by/ dat Plinius seght/dat in sijnen tijt niet ouergebleuen en was vanden ouden doolhof. Waerom ic liever soude seggẽ/dat het over-

overblevelingen zyn van oude steenputten / gelyc ick daer in Syrien veel hebbe gesien: ende sonderlinge by Alepo / behelsende in't ronde ontrent twee mylen/ende bedeylt in veel onweghen ende omkeeren/ dan van Dedalus doolhof. Maer om dat den Leser wat van den gemeynen doolhof ende gestelteniße desselfs soude kennelyc zyn: sal ick hier wat by voegen van 'tgene / dat tot mynder kennisse gecomen is.

Desen doolhof is een hol onder d'aerde gelegen/bedeylt in veel eñ verscheyden weghen/ vande welcke men nu ter tydt in vier maer en can ghecomen: d'andere zyn onbekent eñ onbeganckelyck/ om de perijckelen/ooc de gene/die andere daer inne leydẽ. Eene deure uyt de steenrotse gehouwẽ is gelyc eene spelõcke/breet ontrẽt dertigh voetẽ eene bequame plaetse om 'snachts te vertrecken voor de herders eñ beesten. Inde selve sietmen de namen vã veel die daer in geweest zyn geschreuen ouer al met colen/ oft met den root vande tortsen. Aende rechte syde vande spelonke is eenen seer moeyelycken ganck; want den wegh is daer soo enge ende moeyelyc / bycãs twee hondert stappen verre, datmen daer niet door en can gaen / dan boogende 'thooft tot den buyck toe. Van hier gaende na de rechte syde/comtmen in het tweede hol/wat hooger ende wyder; want dien is twaelf voeten lanc in't viercãt/ende is lanck ontrent eene myle: maer ouer beyde syden zyn veel gangen/ende wegen onder d'aerde; zynde de voorgaende gelyck: ende den leytsman/die voor d'andere gaet ende den wegh maect voor de gene die volgen/verbiedt datdaer niemãt en soude ingaẽ. Alsmen gecomen is op't uyterste van desen wegh/ vintmẽ eene viercante plaetse/breet sesthien voeten ende gewelft: in't opperste vande welcke haught eenen grooten yseren rinck / door den welcken ghedurighlycken water uyt de steenrotse druypt ende door 'tselve gedurigh vallẽ maeckt eenen put inde vloer ende steenrotse / die wyt is in't viercant sesse voeten. D'Italianen noemen de plaetse Capella. Maer waer toe desen rinck gedient heeft en weetmen niet: maer my dunckt dat hy daer gemaeckt is/om de steenen op de wagenen te leggen. Wt dese plaetse keertmen wederom na de rechte syde: ende men gaet door eenen wegh/ die den voorgaenden niet onghelyck is; inden welcken men wederom verscheyden gangen vindt / daermen niet en mach ingaen. Ende dan gaetmen voorts lancx eenen rechten wegh lanc ontrent twee hondert ende vyftigh stappen. Van daer wederom keerẽde na de rechte handt / vintmen den derden wegh/de voorgaende niet ongelyck ende soo lanck als de selve. Inden uytersten hoeck vanden rechte syde is den vierden wegh lanc dry hondert stappen/op't uyterste vandẽ welcken men vindt eene viercante plaetse vande Italianen genoemt la Loza (dat is te seggen eene gaelderye) wyt dertigh voeten.

Eñ dit is de leſte pale voor de gene/die daer inne gaē / maer mē moet/ wederō keeren door den ſelven wegh/daermen door gecomen is. Geheel deſen wegh onder d'aerde is lanc ontrēt twee mijlen/ ende is ſeer doncker/'ten zy dē ſelven met tortſen / die den leytſman voordraeght/ verlicht wordē: wāt daer en zyn geene venſters/noch lochtgatē: alſoo dat daer niet anders en is dan duyſterniſſe. Maer men ſiet hier over al neſten van vliermuyſen: vande welcke veel duyſenden in deſe holen neſtelē: eñ vliedende het licht des daeghs comē ſy hier als in een ſcher vertreck. 'Tis wonder om ſeggen/ontallijcke veel neſten hāgen daer aende welfſels / ghemaeckt lanckworpigh in verſcheyden manierē beworpen/ meeſt lanc boven de vyf voeten. Hare meſſie light vādē grōt af om hooge/ ende comt op ſommighe plaetſē tot aende neſten vande vliermuyſen. De meſſie eñ neſten zyn in't midden vande gangen; ſoo dat daer aen beyde ſydē plaetſe is om door te gaē: noch de vliermuyſſen en zyn niet moeyelijc de gene die daer voorby gaē. Wāt al is't dat 'tlicht/dat vande tortſen comt/haer quellijc is; nochtās en gaen die vā hare plaetſen niet: maer houdē haren neſt/ eñ 'ten zy gequelt worden/ houdē ſy haer ſtille/eñ en doē geene vreeſe aende gene die daer in comē. Maer iegelijc dier in comt/ moet hem wachten de neſten te verſtoorē/ eñ haer quaet te doē: om dat ſy met haer vliegē de tortſē niet en ſoudē uyt doē gaen/als wake nemēde/dat geſchiedē ſoude met groot perijckel vande gene/die daer in gegaen zyn. Wāt ſy vliegen met ſoo grooten ghewelt/ende ſoo ſchroomelijcken ghelupt ende met ſoo groote menighte; datmen meynt in't midden vande helle te zyn/ende hooren het gedruyſch ende gehuyl der duyvelen. Ende ſy en houden niet op vā vliegen ende huylen/voor dat alle 'tlicht uyt gedaē is / ende wrake genomē hebben van't ongelijck dat haer gedaen is. Het welc ons geſchiedt is door de moetwilligheydt van eenen ſoldaer. Want den ſelven van onſen leytſmā vermaent zijnde/dat hy de neſten niet en ſoude aentaſten/heeft eenen neſt met ſijn ſweert doorſteken /'tzy dat hy den leytſman niet en geloofde/oft dat hy het perijckel niet en vreeſde. Eñ ſoo haeſt als de vliermuyſen dit ongelijc gewaer wierden/ hebben ſy d'andere terſtont met haer vlieghen verweckt : ende hebben terſtont met ſoo grooten ghewelt begonſten te vlieghen / ende alle die ſy vonden met hunne becken ende vlenghelen te ſlaen; ende ſoo langhe blijven vlieghende / tot dat alle tortſen uytghedaen zijnde wy door den raedt van onſen leytſman allegader ter aerden zijn ghevallen: alwaer hy bycans een ure lanck ſonder ons te beroeren gheleghen hebben; zijnde ſeer verſlaghen ende bycans half doot : tot dat ſy wederom in haer neſten vertrocken waren. Alſdoen zijn wy door den raedt van onſen leydtſman op gheſtaen : ende vier gheſlaghen hebbende zijn de tortſen wederom ontſteken gheweeſt: ende wy hebben met vreeſe onſe

reyſe

reyse vervolght / ende versoeyende onse onwijse: reyse / zijn wy ten le-
sten wederom inde locht ghecomen. Alle den steen vande ganghen is
witachtigh ghelijck marber; nochtans niet seer hardt : ende men siet
noch inden vloer de teeckenen vande raderen ende naghelen / die daer
ghebleven zijn vanden tijdt af / dat de muren van Cortyna ghetim-
mert zijn gheweest. Maer desen ganck onder d'aerde gheschiet met
groot peryckel, ende dies te meer / om dat daer bouen de gangen han-
ghen groote steenen / die schijnen te willen vallen : welcke vallende
sullen ouervallen de gene die daer in comen / oft den doorganck stop-
pen. Dit zy genoegh vanden doolhof : laet ons nu veruolghen d'an-
dere beschrijuinghe van Creta : ende wy moeten nu wat seggen van-
de vruchtbaerheydt vanden lande.

Creta is soo vruchtbaer van vruchten ende andere dinghen / die de
menschen van doen hebben / ende soo wel ende fraey gheleghen / ende
heeft soo goeden locht / als eenigh landt inde werelt: twelck (soo ick
meyne) comt door hare gheleghentheydt des hemels / daer sy onder
light. Want de beschrijuers der werelt segghen dat het light in het
beginsel van't vierde Clima, dat het alder gematighste is van allen /
onder den neghensten Parallelus: ende dat den langhstē dagh daer is van
vierthien uren / eñ een vierendeel: soo dat daer niet te verwonderen is
dat alle het gene dat in Creta wast / zy naest het gene datmen voor
het beste hout. Daerō is't seer ouervloedigh van seer goede wijngaer-
den ende olijfboomen / ende van schapen ende groot vee. Daer is seer
goede olie / melck / case / boter / ende bouen al den besten wijn / wit ende
root / van verscheyden namen. Den uytnemensten is de malnaseye;
vanden welckē men seght twaelf duysent vaten jaerlijcks uyt het ey-
landt vervoert ende bycans in gheheel Europa vercocht te worden.
Men seght dat het den besten is die by Retymo groeyt / ende dat dien
langher duert dan andere / die by Candida ende Canea wassen: want
dien haest suer wordt. D'oorsake is dat den eersten ghesoden wordt /
eñ den anderē niet. Daer is tweederhande malnaseye in Creta; den ee-
nen soet / ende den anderen wynachtigh / dien de Venetianen noemen
Malnasia garba ; ende en wordt nergheus dan te Venegien vercocht.
Daer wast daerenbouen ouervloedelijcken coren / gerst ende haw-
vruchten. De boomvruchten zijn daer in groote ouervloedigheydt : A-
raengie appelen / citroenē / insgelijcx vijgen / amandelen ende grana et
appelen in seer groote menighte. De cypressen-bosschen zijn hier soo
gemeyn / dat alle de balcken / ribben / solders daer af gemaeckt zijn / ja
ooch geheele schepen vande selue getimmert zijn: eñ dat te verwonde-
ren is / sy spruyten wederom uyt / als sy afgecapt zijn / dat nergens t
meer en gebeurt / gelijck Solinus schrijft.

Hier is groote ouervloedigheydt van Laurieren ende Myrtus / hier wast oock veel cottoen : daer wordt oock gheplucht seer goeden Landanum op sommighe plaetsen / ende sonderlinghe op den bergh Ida eñ Mylapotamo. Men vindt hier oock seer goedt purper om de wolle te verwen; insghelijcks honigh ende was / die hier seer goedt zijn. Dit landt is soo goedt van weyen / dat oock de hooghste berghen op alle tijden den beesten weyden gheuen. Hierom zijn hier ontallijcke kudden van schapen/ seer groote rammen / die sy in hunne talen noemen Striphocheri. Hier worden oock gheuanghen groote ende vreemde valcken/die van elders comen ende vyanden der voghelen zijn : oock die daer ghebroeyt worden/ende andere Asterie ghenoemt / ende oock hauicken. Hier is ooc groote menighte van perdrijsen / quackelen/ ende voghelen byde Italianen Francoline ghenoemt/ende van andere bergh ende bosch-voghelen; oock van wilde geyten / ende hasen ende conijnen:maer daer en zijn geene herten : gelijck daer ooc niet opghebrocht en worden woluen/ vossen/beeren ende andere grijpende viervoetighe dieren : hier en is noch serpent noch slanghe / noch gheen venijnigh dier; behaluen een ghenaemt Phalangius ; door wiens venijn den mensch ghesteken zijnde sterft. Daer zijn andere slanghen maer niet schadelijck noch venijnigh. Het sout wordt hier van selfs van het zee-water ghewonnen; latende sijn schuym hangen aende oeuers ende steenclippen : 'twordt oock op veel plaetsen ghewonnen met water dat sy in puttē laten comē. De zee van Creta is oock ouervloedigh van visch / sonderlinghe van eenen ghenoemt Scarus / die meest vermaerdt is : want men seght dat desen alleen sijn aes herknauwt/ende cruyden ende geen ander visschen en eet. Desen wierdt eertijdts byde Romeynen in grooter weerden ghehouden/ende wierden vanden Admirael ten tijde vanden Keyser Claudius in Italien ghebrocht / ende ghestelt tusschen de riuiere van Ostia ende Campania. Hier zijn oock sonderlinghe planten / die elders niet en wassen noch gheuonden en worden. Onder anders is wel de beste eene ghenoemt Dictamus/ghelijck zijnde de poleye; van Dioscorides ghepresen/ende seer gheacht by een ieghelijck / om hare sonderlinghe cracht om te ghenesen: ende noch eene andere genaemt Alimes; welcke ghebeten (soomen seght) den hongher verdrijft : insghelijcks appelkens van Salue/seer soet ende smakelijck; die seer goedt zijn voor de maghe gheconfijt met suycker oft honigh. Ick late achter alle andere medicinale ende vermaerde cruyden : ende seynde den Leser aen Petrus Belonius/die daer seer claerlijckē af geschreuen heeft. Hier zijn oock veelderhande bloemen / ende sonderlinghe welrieckende roosen ende violieren. In't corte ghesepdt alle 'tghene / dat dit landt voortbrenght/

brenght/wordt voor 'tbeste ghehouden/ ende seer gheacht/ja meer dan 'tghene/ dat elders wast.

D'inwoonders van Creta nochtans en zijn desen lof niet weerdigh: wāt hoe wel men voor seker houdt/ dat inde lāden/ daer de locht suyuer eñ dunne is/zijn scherpe ende vernuftighe verstanden; ende het blijckt dat Creta soo gesonden locht heeft als eenigh landt/ende voortbrenght scherpsinnige eñ vernufte menschen: nochtans worden sy bedoruen vande groote vruchbaerheydt des lants/ ende maeckt de selue traegh eñ te seer luye: alsoo dat op hen wel past 'tgene dat den Apostel Paulus vanden poeet Epimnides genomen hadde/eñ van hen gheseght: De Cretenses zyn leugenachtigh, quade beesten, traghe buycken. Want den meesten deel (uytghenomen de treffelijcxste) zijn sy seer ghenegen tot gulsigheydt/ouerdaedt/wijn ende oncuysheyt: weynighe begeuen hun tot de geleertheydt oft wapenen / meestendeel gheneeren sy hen met Lantbouwinge eñ beesten te weyden: weynighe doen ambachten. Indien eenige cloeckmoediger dan andere de wapenen oeffenen/begeuen sy hun liever op de zee dan ten lande ter oorloghen/eñ worden cloecke schippers. In't schieten met den hantboge en wijcken sy de Turcken niet. Nochtans den meestendeel vande ghene / die ten platten lande woonen zijn slap/vrouwachtigh/cleynhertigh/hatende arbeyt ende alle vernuftheydt.

D'inwoonders van Sphachia / ghenoemt Sfaciori zijn de cloeckste inde oorloghe ende wapenen; een rouw ende wreedt volck. Dese woonen by de witte bergen genaemt Sphachia na het Zuyden; zijnde gewoon te rooven/ende seer goede schutters/ende seer vroom teghen de vyanden. Waerom sy seer gheacht worden by een ieghelijck; sonderlinghe by de ghene die ten platten lande woonen: ende worden van hun genoemt Patere, dat is/vaders ende beschermers vande vryheydt des vaderlandts. Ende zijn niet alleen ghevreest vande inwoonders, maer oock vande Veneetsche Magistraten/om hunne wreede manieren. Men seght dat sy connen vergaderen duysent mannen / die bequaem zijn om de wapenen te handelen. Maer sy geneeren hen met Landtwinninghe ende beesten te weyen ; hebbende veel groot ende cleyn vee / ende overvloedigheydt van alle dinghen. Sy gaen gheleerst tot den nauel toe/ende ghewapent met boghen/pijlen ende een sweerdt / waer dat sy gaen. Sy binden de leersen aen eenen langhen eñ breedē riem/daer sy mede gegort zijn; eñ hebbende lijnen broecken aen/deckē sy de reste vā t'lichaem met een lijnwatē hemde; vā 'twelcke sy het onderste niet en steken inde broecke/gelijc wy doen: maer latē't bouen daer op hangen: Sy nemē seer groote genuechte int dansē: wāt sy dansen dagh ende nacht / oock inde meeste hitte der sonnen met de

vrouwen

vrouwen sonder haer te vermoeden / noch niet aflegghende de wapenen ; ja sy meynen dat het hen schande soude zyn / indien iemandt onder het dansen de wapenen af-leyde. Sy connen seer wel dansen een dans Pyrrhicca genoemt/ende doen dat seer dickwyls.

Desen wordt alsoo ghedanst : Sy schudden hunne hoofden onder het dansen/ ende slaen met hunne sweerden op hunne schilden nu twee en twee malcanderen ontmoetende / nu eenen rinck makende / nu rontsom opspringhende. Hunne vrouwen gaen met nackte schouderen / en draghen geene coussens / noch en decken haer hooft / noch en blancketten hare aensichten: daerom zyn sy bruyn vā verwe/ende verbrandt vande sonne.

Aengesien wy nu vermaent hebben vande manieren der Cretenses / die na by gheleghen zyn den Griecken / die onder den Turck/ zyn/ ende bewoonen het leste eylandt vande Griersche tale dat de Venetianen toebehoort ; soo vereyscht dese plaetse / dat wy wat souden seggen in't gemeyne vanden staet / ghestelteniſſe ende manieren der Griecken / het gene dat tot onser kenniſſe gecomen is. De Griecken zyn cloecke mannen / dapper van tonghe / ende meer dan men soude connen gelooven ; bequaem tot de coopmanschap: nochtans spytigh/ hooghmoedigh/ wanckelbaer/ schimpigh / seer lichtveerdigh tot schāperheydt ende wrake / quaet vermoedende / nydigh ende geboren om te bedriegen. Ende hoe wel sy op desen tydt noch keyser noch Coninck/ noch Prince en hebben van hun eyghen volck/ oft eenigen weten / ende oock geene eygen wetten en hebben (want na dat het ryck vandē Oosten te niet is gegaē/ eñ na dat Mahomet den Turcxschen keyser ghewonnen hadde Constantinopolen/ zyn sy bedwonghen gheweest alle hunne wetten te verlaten / ende te beproeven het jock vande Turck / oft leven onder de heerschappye vande Latynsche Princen / ende sonderlinghe vande Venetianen:) nochtans niet achterlatende de hoonerdye ende hooghmoedt van hunne voorvaders/ verachten sy alle vremdelingen ende sonderlinghe de Latynsche/ versmadē de selve: eñ houden die voor niet eñ meynende dat sy alleen mēschen zyn/ meynen dat alle d'andere barbaren zyn. Sy toonen hen oock (al is't dat sy meestēdeel bot ende ongeleert zyn) te zyn voorstaenders van hunne secte ende ketterye/ ende haters / lasteraers ende geslagen vyanden vande Roomsche kercke : alsoo dat sy die van Westen algader Scyllos ende Haideros / dat is/ hondē eñ esels derven noemen; sonderlinge die onder des Turcx joc woonen/ die de manierē der Turckē gewoon zyn gewordē/ eñ hunne gebreken met hunne boosheydt ingesoghen hebben. Die zyn onder de heerschappye vande Venetianē/ zyn soeter eñ beleefder: want zynde ghewoon de wetten eñ manieren der

Venetia-

Venetianen/ende hebbende langen tijt met d'Italianen ghehandelt/ en schimpen soo seer niet met de Latijnsche Kercke/gelijc d'andere;ja sal is't dat sy in veel dingen vande Latijnsche/nopende de ceremonien verschillen;nochtans bewijsen sy eere aende Latijnsche Priesters eñ Sacramenten/ende comen somwijlen in hunnẽ dienst. Maer de meeste feest-dagen/als Paesschen/Sinxen/Kersmisse voeghen sy hen met de Latijnsche;ende doen hunnen dienst in eene Kercke ende op eene ure met de Latijnsche/maer op verscheyden Autaren: houdende dese ordinantie/dat de Latijnsche Diaken ende Subdiaken voorgaen om d'Euangelien ende Epistelen te lesen/ende t'volck te vercondighen/ ende de Griecken daer na. Dit dunckt my het leelijckxste by dit volck te wesen/dat by hen niet eene stadt oft dorp en is/in welcke men vint eenige hoogh schole/om de jonckheydt te leeren: want sy en draghen gheene sorghe (dat voorwaer te verwonderen is) om de kinderen te doen leeren/ende tot beleefthept te onderwijsen:ja verachten gheheelijcken de gheleerthept/ende hebben daer eenen aftreck af:alsoo datmen met redene mach segghen/dat alle geleerthept ende wetenthept uyt Griecken-landt (die daer eertijts de moeder heeft gheweest) gheheel is uytghebannen. Want alle wijshept is daer alsoo te niet ghegaen/dat daer gheen litteeckenen af gesien en wort:ende datmẽ daer om met rechte wel mach segghen dat de Griecken met de Barbaren alle ongheschicktheyt hebben aengenomen. Sy ghebruycken allegader Grieckxsche bedorven ende onsuyvere tale; sprekende Grieckx ghelijck de Italianen Latijn. De Griecken zijnde onder de Venetianen/sonderlinghe de eerlijckste/connen oock d'Italiaensche sprake;ende ghebruycken die/als d'oorsake sulckx vereyscht. Die onder den Turck woonen/besighen boven de Grieckxsche oock de Turckxsche tale. Alleenlijck de ghene/die ten platten lande woonen oft onder den Turck oft Venetianen/spreken alleenlijcken de Grieckxsche / selden eene andere sprake. Ende sy leven allegader na de Wetten der Princen daer sy onder woonen. Sy doen nochtans hunnen dienst na hunne maniere/ waer sy oock woonen. De edelste ende rijckste cleeden hen na de maniere vande gene daer sy onder leven. Het gemeyn volck/onder wiens ghebiedt van wien het oock is / heeft wat behouden van sijne outheydt : want den meesten deel draghen achter het hayr lanck/ende scheeren t'selve voor / ende draghen langhe cleederen. Maer hunnen huysraet is gemeynelijck slecht ende weynigh: de huysen en zijn niet ghestoffeert noch verciert / ghelijck de onse : sy en besighen gheene pluym-bedden ; maer culckten ghevult met wolle oft noppen/ende decken hen met deck-sels ende winter-cleederen: Sy zijn in sausen ende toespijse slecht ende simpel;nochtans ge-

bruycken sy leckerder spyse, die onder de Venetianen zyn/volghende de maniere der selver; wiens tafelen meest lecker ende costelyck zyn. Maer sy drincken allegader gheerne wyn ; want sy en wateren gheenen wyn/hoe crachtigh dien oock zy (gelyck d'Italianen doen:) maer sy hebben eenen schroom van gewaterden wyn. Sy onderhouden tot noch toe hunne oude maniere vā brengen/daer inne verschillende vande Duytschē/dat dese brengen met groote ende volle bekers maer de Griecken met cleyne teugen; ende sy drincken al rontf-om/ende niet over-slaende sommige/maer by behoorte: welcke indien iemant voorcomt/houden sy voor onbeleeft. Die van Creta drincken meest met cleyne bekers/meest van silver sonder voet: somwylen van ghelas/soo ghemaeckt datmen die niet bequamelycken uyt de handē gheleggen en can: dese drincken sy gheheel uyt. Nochtans drincken sy somwylen op de Duytsche maniere / ende beroepen malcanderen tot drincken/houdende gheene behoorte. Als sy't malcanderen brengen/omhelsen sy malcanderē/met de hant nemende/ende die kussende/eñ aen't voorhooft douwende; ende daer na hem kussende op beyde de caken? Als sy vanden wyn verwermen/hebbē sy een kanne met water by hen/ ende vercoelen hen met groote teugen. De huysvrouwen vande rycke en zyn inde ghelaghen niet ; die de selve oock niet laten comen inde maeltyden / die sy met hunne vrienden houden. Welcke maniere sy schynen van hunne ouders ghenomen te hebben: want Cicero seght/dat daer byde Griecken geene maniere en is/ dat de vrouwen byde mans souden aen tafel sitten / Emilius Probus seght oock 'tselve; seggende dat de vrouwē inde maeltyt niet en quamen/dan vande naest-bestaende / noch en sat niet dan in't binnenste vande huysen/daer niemant en quam/dan de naeste mage. Sy en laten hunne vrouwen ooc niet op de strate comē/oft inden Godts dienst zyn/dan seer selden. Dese beweenen hunne overledene na de maniere der heydenen: ende om meerder droefheyt te bewysen/snyden sy/sonderlinghe de moeders/susters/huysvrouwen ende de naest-bestaende haer hayr af/ende trecken't uyt/ende worpen't op de doode lichamē; bedervende hare ooghen met schreyen; scheuren het voor-hooft ende oogh-schelen/ende singen een lyck-dight (dat sy Jalemon noemen) met eene claghelycke stemme; daer toe hurende eene vrouwe / die voorsinght/ende de bystaenders verweckt tot schreyen ende weenen: als dese voorsinght pryfen d'andere/die by t'lyck zyn/ het voorleden leven ende syne goede wercken/ende verheffen syne deughden / eerbaerheyt/oprechtigheyt ende ghetrouwigheyt. Oock de weduwen om te bewysen hare groote liefde tot haren overleden man / en gaen uyt den huyse niet/soo lange als den rouw duert/ende en veranderden

veranderden haer cleedt noch hemde niet. Sy zijn noch veel superstitien onderworpen soo wel de mans als vrouwen/ende bevangen met veel ketteryen; ende leven een slecht ende ongeacht leven. Dit geseyt zijnde vande manieren der Griecken / moeten wy een eynde maken vande beschrijvinghe van Creta/ende moeten (om daer toe te comen) verhalen wie heerschappye in't eerste in Creta heeft ghehadt. Dit eylandt heeft in't eerste Radamanthus en Minos bewoont: maer zijnde daer na gequelt vande Zee-roovers is't ghecomen onder de macht van het wreet volc: daer na is't vande Romeynen onder t'beleydt van hunnen Borgemeester Metellus ghewonnen gheweest: onder welcke dat 'tselve eenen langhen tijdt gheweest is: maer als't rijck der selver verginck/is't ghecomen onder de macht vande Griecksche Keysers. In nacomende tijdē hebbē de Venetianen 'tselve onder hunne macht ghecregen/na dat de tyrannije van Myrtillus te niet ghedaen was. Want Balduinus Grave van Vlaenderen gecoren tot Keyser vandē Oosten/heeft 'tselve eylant aende Venetianen vercocht in't jaer 1194. voor duysent wagenen goudts by consent van Bonifacius vā Montserrat/die het selve by gifte vanden Keyser Alexius besat: verclarende Bonifacius in vergeldinghe van Creta Coninck van Thessalien. Om welck eylant te behouden de Venetianen veel oorloghen hebben ghehadt om d'onstantvastigheyt vande inwoonders: welcke gestilt zijnde/ zijn van 'tselve in't jaer 1367. onder 'tbeleydt van hunnen Veldt-heer Marcus Cornarius daer af meesters gheworden : soo dat daer na in Creta gheen oproer noch beroerte meer gheweest en is; maer ghefloreert heeft tot noch toe onder de rechtveerdighe ghemeynte van Venegien: onder wiens authoriteyt wetten ende hoede de Cretensers gherustelijcken leven Maer 'tis nu ghenoech van Creta gheseyt; laet ons de begonste reyse vervolghen.

Het veerthienste Capittel.

Vertreck uyt Creta. Beschrijvinghe vande eylanden Rhodus ende Scarpanto. Aencomste in Cyprus: ende beschrijvinge vā het Zuyteynde des selfs aen de zee gheleghen.

Als nu aenstaende was den dagh van ons vertreck / te weten den sesten September; zijn wy t'schepe ghegaen. By ons zijn ghecomen twee andere edelmannen Joannes Vetturius een Edel Heer van Venegien/ende Decimus Musanus van Vicentia/

centia/beyde Italianen/ende die mede wilden reysen na Jerusalem. Dese waren wat tyts te voren daer van Naples gecomen/om te verwachten goeden wint ende bequaemheyt om na Syrien te varen. Als wy nu allegader t'schepe waren/souden wy t'seyle gegaen hebben; en hadde het soo stille niet gheworden/dat wy dien dagh uyt de havene niet en conden gheraken.

'Sanderdaeghs wesende den avont van onser L. Vrouwen feestdagh/wierden d'anckers heel vroech gelicht; ende wy zyn met eenen goeden wint uyt de havene ghevaren ende dien dach voor by de stadt Sitio/ende Spinalonga eene sterckte van Creta gheleghen op de zee; insghelycx eene steen-clippe/die vande geesten dē naem heeft geseylt. Ter sonnen onderganc verloren wy uyt 'tgesichte den voor-bergh genoemt Caps Salomone: den navolgenden nacht zyn wy met eenen soeten wint voorts ghevaren.

Op den achtsten dagh van September voor by seylende Scarpantho/ Rhodus eñ andere by-liggende eylandē/hebben wy ontrent middach vā verre gesien Caramania/een lantschap gelegen in't vast lant vā Asien/eertyts Pamphylia eñ Cilicia genoemt. Daer na hebben wy met eenen seer goeden wint gevaren na de enghte vā Attalia oft

oft (ghelijck andere noemen) van Pamphylia/die de schippers noemen Golfo di Satalia, ende 'tschip ghestiert na Cyprus toe: ende ons begheven hebbende inde vlacke zee/hebben wy uyt t'ghesichte verloren het vast landt ende alle d'eylanden; soo dat wy anders niet en saghen dan water ende locht. Ende zijn over dese diepte op drie daghen gheluckelijcken gecomē. Men seght dat dese streke uyt Cyprus toe lant is drie hondert mijlen/die seer vreeselijck is door het groot onweder ende tempeestē die daer rijsen: welcke (soomen seght) eertijts veel perijckeleuser heeft gheweest: tot dat de heylighe Keyserinne Helena moeder vanden grooten Constantinus weder-keerende uyt Syrien/ de selve stilder heeft gemaeckt. Want men seght dat dese godt-vruchtighe vrouwe ghevonden hebbende het Cruys des Heeren/ende wederkeerende na haer vader-lant; ende met haer brenghende een stuck van 't Cruys ende de nagelen/daer het alder-heylighste lichaem Christi mede aen't cruys ghehecht geweest hadde: ende varende over dese streke/ende daer op staende een groot onweder: dat sy daer inne gheworpen heeft een vande naghels / ende die stilder ghemaeckt heeft. Maer om niet te verswijghen van dese eylanden / moeten wy wat segghen van 'tghene dat ons kennelijck is.

Scarpanto eertijts Carpathus genaemt/light vanden lesten bergh van Creta na den Oosten 50. mijlen by de selve light eene steenclippe oft cleyn eylandeken ghenoemt Caso/eertijts Casos in voorleden tijden overvloedigh in honich/nu eenen nest ende vertrec der zee-roovers. De schrijvers segghen dat Scarpanto verscheyden namen heeft ghehadt: want 'twas Tetrapolis ghenoemt van vier schoone steden daer inne ghelegen: insghelijckx Pallene/vanden sone vā Titan/eersten heere van 'tselve/ oft van Pallas/die daer op gevoet is/ soomen versiert. Sy behelst in't ronde 'tseventigh oft/ghelijck andere willen/ tsestich mijlen. Strabo telt twee-hondert stadien. Het is lanck ende smal; hebbende seer hooge bergen/ende schoone putten van marber/ vruchtbaer van goede weyen/ende veel groot ende cleyn vee/ vā perdrijsen ende quackelen/ende hebben bequame havenen: want daer zijnder drie seer schoone/vrij ende groot; Theatro/ Agatho/ ende Tritomo: Theatro light na dē Westen/Agatho hebbende eene vruchtbare valleye na den Noorden: Tritomo de meeste ende sekerste na den Oosten. Daer by light een voor-stadt bewoont vande Griecken/ datmen meynt eertijts Possidium genoemt geweest te hebben; nu heet het Scarpanto ghelijck het eylant. Alle d'inwoonders zijn Griecken/ ende zijn onder den Turck. Daer en waren geene Turcken behalven den Cadi/dat een Turcxsche Magistraet is. Ende al is desen oversten van't eylant ende bevel heeft over alle d'inwoonders ; nochtans en

woont hy daer niet gedurichlyckē; maer hy comt daer alle drie maenden eens/ende doet den eylanders recht: eñ indien't noot is/ straft hy de misdadighe/ende keert wederom na Rhodus/onder wiens Saniac hy staet: vanden welcken oock jaerlycx een nieuw Magistraet in't eylandt ghesonden wort/die den tol comt ontfangen/die byde Griecken vergadert wort. Men siet in dit eylant seer veel teecknen van oude ende groote gruysen van vervallen steden. Byde havene Agatho sietmen de vervallingen vande stadt Acassia/nu genoemt S. Theodore/ende oock vande Franto een seer oude stadt gelegen aen't Zuyteynde van't eylant/ende insgelijckx vande stadt Tuethos/ ghelegen aen't Noordt-eynde. Men seght dat Protheus den sone van Oceanus ende Tethys hier geregneert heeft. D'omligghende zee wort van dit eylant de zee van Scarpanto ghenoemt.

Rhodus het schoonste eylandt van Lycien gheleghen in de zee van Scarpanto/ light van Scarpanto vijf en-twintigh mijlen/van't vaste landt achthien; hebbende in't ronde hondert vijf-en-twintigh/ oft gelijck andere seggen hondert eñ veertigh mijlen. Dit heeft eertijts de Sonne toe-geeygent geweest/eñ het sonderlinghste eñ uytnemenste (uyt-genomen Lesbos eñ Cyprus) van alle d'eylanden vā Asia; eene moeder van alle geleertheyt/eñ overvloedigh in rijcdommē: eñ daerom seggen de Poeeten/dat het een lant was vā Jupiter bemint/ende dat om dat (soo sy versieren) hy daer gout heeft doen regenē/doē Pallas geboren wiert. 'Theeft eertijts verscheyden namen gehadt; want eerst wierde't genoemt Ophiusa/Stadia/Telechinis/Asteria/Athrea/Trinacria/Corymbia/Poessa/Atabyria/daer na Macaria/eñ Oloessa eñ ten lesten Rhodus. Strabo schrijft/dat daer soo uytnemende bouwingē/wegen/vestē/poorten hebben geweest/datmē geen diergelijcx noch beter gevonden en heeft. 'theeft seer vermaert gheweest van onderhoudinge van justitie/eñ neerstigheyt om de gemeynte te regeren/ende ervarentheyt inde schip strijden ende oorlogen; dat het langhen tijt heerschappije over de zee heeft ghehadt / ende de zee-roovers verdreven. Ende zijnde vrient vande Romeynen ghewōrden/ende vande selve met veel giften ver-eert; is het door hen tot dē tijde vā Vespasianus vrye gebleven: maer is van hem onder het Roomsch rijck ghebrocht. Daer na doen de saken van 'trijck vervielen is 'tselve in't jaer 667. ingenomen eñ geheel te niet gebrocht van Muauias den vijfden Calipha vande Saracenen na Mahomet. Eñ na dat Saladinus Jerusalem de Mahometanen ontnomen hadde/ende de Christen religie daer hadde ingebrocht door de Ridders van S. Jan; is 'tselve langhen tijt onder hunne macht ghebleven: tot dat Soleimannus den eersten

Turcx-

RHODVS
Filernus, olim Atabyris
M.
S. Nicolo
Gadura fl.

Turckxschen Keyser van dien naem t'selve wederom onder de heerschappije vande Ottomans ghebrocht heeft. Want desen vergadert hebbende in't jaer 1522. een seer groot heyr van meer dan dry hondert duysent mannẽ, ende hebbende de stadt sesse maenden lanck benauwt met een swaer belegh/ende stercke stormen ; ende de Ridders daer teghen met groote cloeckheyt vromigheyt ende arbeyt(als vechtende voor hunne religie ende wooningen/gelijck't wel betaemde; eñ hunne edelheyt ende vermaerden naem vereyschte) wederstaende/ten lesten alsoo niemant(eylaes)vande Christen Princen hen onderstant en dede: hebbende gebreck van eet-ware / ende zijnde hunne vesten omgeworpen/ende een deel vande stadt vande vyanden ingenomen;ende hebbende verslagen ontrent hondert duysent Turcken: zijn bedwongen geweest hen over te geven;op soodanigẽ bespreck/dat Philippus Villers een Franchois Groot-meester van Rhodus ende de Ridders ende t'volck toegelaten soude worden te vertrecken met alle hun goet ende huysraedt/daer't hen soude believẽ. Ende alsoo is dese vermaerde stadt eñ geheel het eylant gecomẽ onder de macht der Turckẽ/daer sy noch onder is. Men weet niet seker/wie d'eerste inwoonders vã dit eylant geweest hebbẽ:welcke Strabo verhaelt eñ seght dat sy seer genegen hebbẽ geweest tot de vrije constẽ eñ Philosophie Cato/Cicero/Tiberius/eñ andere Romeynẽ zijn in dit eylant ghecomen/om te studeren/eñ te hanteren de hooghe scholen vã die vã Rhodus. Dẽ grootẽ Colossus der Sonnen heeft dit eylant oock seer vermaert gemaeckt. Desen(soo Plinius schrijft was 'tseventigh cubitus hooge/gemaeckt by Clares vã Lydien/discipel vande vermaerden beelt-snyder Lysippus/eñ na 56. jarẽ zijnde met eene aert-bevinge omgevallen/is hy ooc voor een mirakel gehouden geweest: wãt hy was soo groot/dat luttel menschen sijnen duym conden omhelsen/sijne vingerẽ warẽ meerder dan veel beeldẽ/daer waren in sijne gebroken leden groote holẽ: maer mẽ sagh daer inne groote steenẽ/door welcker gewichte dẽ cõstenaer het werc hadde versterckt. Men seght dat hy op twaelf jaren gemaect is geweest voor dry hondert talenten/die sy daer toe gavẽ uyt de toeschickinge vanden Coninck Demetrius. Hy is om sijne ongehoorde grootheyt getelt geweest onder de seven mirakelen der werelt / ende heeft die van Rhodus doen Colossenses noemen : tot welcke den H. Apostel Paulus eenen brief heeft geschreven : hoe wel eenighe 'tselve looghenen; eñ meynen dat Colossa niet Rhodus maer eene stadt van Phrygien by Laodicea gelegen is: Men seght dat daer eertijts in dit eylandt dry steden hebben gheweest/Lyndus/ Jalysus eñ Camurus/ Lyndus het vaderlant van Cleobulus is 'topperste gheweest : vande welcke alsmen de fondamenten groef/segghen de schrijvers dat daer gevonden

ghebonden was den steel van eene roose / daermen af meynt dat de stadt ende eylandt den naem heeft ghecregen. Waerom die van Rhodus op hun gelt oock hebben doen slaen eene roose/als het Venis vā hunne stadt; stellende op d'andere sijde het beeldt vande Sonne / met een stralende hooft; gelijckmen sulcke veel van coper ende silver vint/ ende ick oock ghesien hebbe. Van dese steden en is daer heden maer een ghebleven/ghenoemt ghelijck het eylandt; zijnde seer vermaert/ ende hebbende eene schoone ende sekere havene; ende zijnde de stadt oock seer sterck van ghelegentheyt ende bolle-wercken: welcke langē tijdt heeft gheweest de wooninghe vande Ridders van S. Jan. Dese worden nu ghenoemt Ridders van Malta/van het eylant Malta; gelegen inde middelantsche zee tegen over Sicilien; dat hen gegeven is van Carolus den vijfden Keyser van dien naem /ter tijdt doen sy uyt Rhodus verjaeght waren: en hebbē tot noch in't selve hunne wooninghe gemaeckt/ende dat soo met bolle-wercken ghesterckt; dat het onwinnelijck is. De stadt Rhodus light gelijck eenen halven rinck by den binnensten oever van't eylant tegen over Marmoca een zee stadt van Lycien dat een lantschap van Anatolien is; vande welcke sy light maer achthien mijlen. D'inwoonders zijn Mahometanen ende Joden/ende geene Christenen: want vreesende voor aenslagen en laten sy geene Christenen in't eylant vernachten : maer 'sdaeghs mach een ieghelijc daer inne comen om eet-ware te coopen/oft vercoopen. Die ten platten lande woonen zijn meest Griecken; onderhoudende het Griecxsch geloove; hen geneerende met hoven ende wijngaerden eñ andere lantwinninghe. Alle 'tlant is vet ende vruchtbaer; hebbende schoone weyen/ende seer beplant met olijfboomen ende wijngaerdē/ ende alderhande boomen/sonderlinge van araengien eñ citroenen.

De locht is hier seer getempert; wāt die wort altoos met het schijnsel der sonnen verlicht: want Solinus seght/dat de locht noyt soo verduystert en is/dat Rhodos sonder sonne soude zijn. Hierom zijn de boomen altoos groen: ende vertoonen eene ghedurighe Lente. In't landt en is maer een riviercken Gadura genoemt; daer nochtans geene schepē en connē op varē. Den hooghstē bergh/die daer is/is Atabiris/ nu Filerno ghenoemt; vanden welcken het eylandt oock den naem heeft ghehadt. Wt dit eylandt zijn ghesproten veel fraeye ende vermaerde mannen/oft hebben daer gewoont: onder andere Cleobulus/ Leonides/ Possidonius/ Andronicus ende Apollonius: insghelijck Parrhasius een vermaerdt schilder/ende Polydorus ende Alexander vermaemde beelt-snijders.

Niet verre van Rhodus na der Westen light Cos/ een cleyn eylant/ vande Italianen Lango/eñ Griecken Co eñ Stanlo genoemt/het va-

derlandt van den seer vermaerden medecyn Hippocrates/eñ den uytnemendẽ schilder Apelles; eertyts seer vernaẽt door seer goedẽ wyn.

Op den elfsten van September gheluckelycken doorbarende de enghte Attalia/hebben wy ghesien het eylandt Cyprus ontrent vier uren na den noene. Als de sonne onder ghegaen was/ zyn wy voorby gheseylt den eersten voorbergh van Cyprus na den Westen gelegen/ ghenaemt Acamos/nu het hooft van S. Epiphanius/ daer na Drepanum/nu Trapono/ende Zephyrium/nu Malota/ oock de steenklippe Paphia / ligghende teghen over Paphos/ende Capo bianco, eertydts Phyurium / den eersten voorbergh na het Zuyden zynde den nacht klaer door de sterren ende de volle mane/ende hebbende eenen goeden wint. Op de vierde ure des nachts hebben de schippers de seylen gestreken/vreesende dat sy voorder souden varen/dan sy begeerden/ door den stercken wint.

Des anderen daeghs voorby varende den voorbergh ghenoemt Capo delle gatte, zyn wy by Limisso gekomen: ende varende op de reede der selver ontrent den dry urẽ/zyn wy daer tot des anderẽ daeghs op de ancker blyven ligghen/ op eene bequame plaetse. Desen voorbergh heeft den naem vande catten die de Calogeri eertydts ghevoedt hebben in't Clooster ontrent den oever gelegen. Datmen seght daerom gheschiedt te zyn ; om dat sy souden vangen ende dooden de venynighe ende schadelycke serpenten/van de welcke het omligghende landt vol was. Want sy hadden de selve soo gheleerdt ; dat sy soo wel souden vanghen ende dooden dese serpenten / als sy uyt der naturen doodẽ de ratten ende muysen. Want dese catten ginghen alle daghe ter jacht ghelyck de honden / ende wat serpenten sy vonden/die dooden sy ; ende quamen na huys om te eten met het geklanck van eene klocke : ende ghegheten hebbende ginghen sy wederom na de jacht; komende des'avondts wederom na het Clooster. Ende door desen middel is't landt (soomen seght) van dese schadelycke dieren verlost gheweest.

Terwylen wy hier lagen/is den schryver van het schip met sommighe Italianen ende Griecken gevaren met eenen boot aen landt ; om te gaen by den Cadi den opppersten der Turcken; om hem gaven na de maniere te gheven : want de vremdelinghen en moghen niet te lande komen sonder gavẽ te gevẽ. Als den schryver consent gekregẽ hadde; heeft een ieghelyck van ons / die begheerde / moghen te lande gaen. Des anderen daeghs zyn daer veel te lande ghegaen om eet-ware te koopen. Den Patroon is hen om de selve oorsake ghevolght / om dat het hamelen ende rundt vleesch daer goedẽ koop was: ende heeft acht ossen / hoe wel kleyn/nochtans vet/ghekocht voor twaelf Veneetsche kroonen

croonen/dat is in onse munte voor acht-en-veertigh guldens.

Limisso van de ouders ghenoemt Curias ofte Curium heeft eer-tijdts een stadt geweest, ende vermaert door een Bisschdom ende verciert met schoone timmeringhen; nu maer een dorp: maer redelijck bewoont; ligghende by den oever in eene groote ende seer lustighe pleyne; voorby welcke het rivierken Lycus komende uyt den bergh Olympus loopt/ en valt terstont in de zee. Het lant is vruchtbaer van wijngaerden/spruyten/fruytboomē/ eñ alle andere; eñ sonderlinge vā vyghboomen/ olijfboomē/ eñ boomen daer S. Jans broodt op wast 'twelc zijn groote boomē/eñ hunne tackē wijt uytspreyende; hebbēde bladeren gelijc laurier-boomē; nochtās breeder/noch soo scherp niet: die altoos groen zijn / ende gheven den inwoonderen des somers eene aenghename schaduwe: ende sy brenghen vruchten voort die wy noemen Grieksche boonen/die soet ende smadelijc zijn/ onse boonen niet onghelijck; nochtans harder ende bruynder van schorsse; zijnde wat langher dan eenen vingher/scherp/ende eenen duym breedt: hebbende bitter ende seer hardt zaet. De schorsse wordt gheknauwt: maer het zaet verworpen: men perst daer oock uyt een seer soet sap; ende seer bequaem tot sausse van de spijse. Men siet hier op den oever groote hoopen van dese vruchten: met welcke sy dickwijls heele schepen laden. Om datmen soo veel van dese vindt; zijn sy seer goeden coop / ende worden de beesten ghegheven/die hier af seer vet worden. Met dese (soomen seght) begheerde den verlooren sone in't Euangelie sijnen hongher te stelpen; ende niemandt en gaf het hem. Meloenen/pompoenen/cauwoerden wassen hier in groote menighte. Hier wassen oock boomen/oft liever spruyten Musa ghenoemt; die seer uytnemende eñ smakelijc zijn/zijnde anderhalf mensch hooghe; hebbende eenen groenen steel/het sop rontsom breedt uytgestrect / eñ bladeren in maniere van vingheren uytsteeckende; soo lanck / dat sy bycans langer zijn dan een staende mensch; ende soo breedt / dat eenen uytghestreken mensch met een bladt soude konnen gedeckt worden. Eenighe meynen/dat dese bladeren gedrooght zijnde/van de ouders voor papier ghebesight zijn gheweest: want sy hebben van onder tot boven seer rechte strepen/staende soo verre van malkanderen; ghelijck in het pergamijn by de Italianen ghemaeckt wordt. Den steel wordt alle jaren afghesneden; oft de plante verdrooght zijnde/schietē uyt den wortel andere scheuten. Sy en brenght maer eens vruchten uyt eenen steel; van de welcke veel in eene besie wassen/ somwijlen thien / meest twintigh / somwijlen noch meer: zijnde een iegelijck soo groot als een ey; ende bedeckt met eene dicke ende geele schorsse/ghelijck vyghen/ende zijnde van reucke als onse roosen/ende

van ghedaente onse concommeren niet ongelijc/ende eerst groen van verwe: maer als sy beginnen te rijpen/worden sy allenskens geel; seer soet van smake/ende daerom den mondt aenghenaem: maer schadelijc voor de maghe: want sy brengen slaep aen/ende overvallen de herssenen met dompen/ende versaden seer; maer zijn haest verteert: waerom sy alleenlijcken van 'tghemeyn ende slecht volck ghegheten worden. Ende om datmen die te langer soude moghen bewaren/worden sy gepluckt eer sy rijp zijn/ende in sandt gheleyt; ende daer na in camers ghehanghen/oft inde sonne gheleyt/ende worden alsoo rijp. Eenighe noemen dese vruchten Paradijs appelen; ende meynen dat het de selve zijn/met welcke Adam Godts ghebodt heeft overtreden. Maer dit is in dese weerdigh te bemercken ende te verwonderen/dat alsmē die in schijven snijt/inde selve aderen vindt / die van beyde sijden een cruys gelijck zijn: Hier wast ooc cottoen in grooter menighte; want den selven comt van cleyn saet/'twelck ghesaeyt zijnde voort-brenght eene spruyte eenen cubitus hooge; brengende besien voorts soo groot als eene hasenoote/inde welcke den cottoen ende 'tsaet wasschen: ende als die rijpen/scheuren ende bersten sy. Dese spruyte wort onderhouden met dickwijls te begieten/gelijck het rijs by de Italianen; ende wort meest inden Mey ghesaeyt; wort in September rijp ende ghepluckt. Dit landt is oock overvloedigh van terwe ende verscheyden coren: sy saeyen meest al in October/ende doē de vruchten op in April want dan is't in gheheel het eylandt Oogst.

D'inwoonders zijn meest al Griecken / oock Turcken ende veel Joden: den meestel deel vande Griecken doē coopmanschap/ oft lantwinninghe: de Joden gheneeren hen oock met coopmanschap : de Turcken begeven hen tot ledigheyt. Sy woonen allegader in leeghe huysen/om de aertbevinghen die daer dickwijls gheschieden; die met tacken ende leem ghelijck eenen vloer ghedeckt zijn / ende van eene verdiepinghe ; vande welcke de deuren soo leeghe zijn/dat daer niemant in en can comen/dan booghende het hooft: dat daerom ghevonden is / om dat de Turcxsche Ruyters daer niet inne en souden breken/ende hunne peerden daer inne setten. De Turcken hebben hier eene cleyne Messita/daer inne sy hunne gebeden ende dienst doē op hunne maniere ; daer bystaende badt-stoven der Turcken. De Griecken hebben hier ooc hunne Kercke/hoe wel cleyn eñ vuyl; inde welcke sy oock den dienst doen na hunne ghewoonte. In't midden vand't dorp light een vier-cant Casteel/redelijcken voorsien van gheschut ende garnisoen vande Genitsaren ; ende seer bequaem om de oevers te beschermen vande roovingen der zee-roovers. Desse mijlen van Limisso sietmen op den oever veel vervallinghen ende ghedenckenissen

kenissen der ouder Romeynen ; daermen seght ghestaen te hebben d'oude stadt Amathus/die Venus toeghe-eygent was / ende die Richardus den Coninck van Enghelant tot den gronde toe afgeworpen heeft.

Op den derthiensten dagh van September wierden d'anckers weder ghelicht:ende t'seyle gaende voerē wy vijftigh mijlen verre lancx den oever van't eylandt/voor by varende de punte van Cryppta / oock Masoto ende Chiti. Wy zijn ten lesten te vier uren na den noen aenghecomen by Saline/ daer wy op de naeste reede op d'anckers zijn blijven ligghen tot 'sanderdaeghs;want 'ten was niet goedt teghen avont te lande te gaen.

Hebbende ten naesten daghe na de ghewoonte giften ghegheven aendē Emino (dat is den Oppersten vande tollenaers / ende die het incomen vanden Prince ontfanght;)hebben wy oorlof ghecregen om uyt 'tschip te gaen. Eer wy uytgingen/quam ons besoecken een Italiaensch coopman uyt de by-ghelegen stadt Arnica/goedt vrient vande Minrebroeders. Desen seyde dat den Bassa van Nicosia onlancx ghevangen hadde een Veneetsch coopman/die te Arnica woonde;om dat hy eenen Minrebroeder uyt Duytsch lant geboren/die afgesworē hebbende het Christen gheloove/hadde openbaerlijcken aenveerdt 'tgheloove van Mahomet/daer af getrocken:ende hem geholpen hadde om de vluchte te nemen/daer-en-boven datmen seyde dat den Vicarius van Jerusalem/die in ons gheselschap was(die doē ter tijt te Arnica ghecomen was) den selven Minrebroeder gheraden hadde/ te vluchten/eñ dat 'tsijn schult was/dat hy de seckte vā Mahomet wederom verworpē hadde eñ dat dē Bassa hier van onderricht was: dat hy het daerō niet geradē en vont/dat hy uyt het schip soude gaē; wāt dat 'tselve hem ende andere perijckeleus soude zijn: eñ dat hy niet en soude connen verborgē blijvē;aengesien dat daer te Arnica veel warē die hem kenden:ende dat daer ghenoegh souden zijn/die hem aenden Bassa souden overdragen:dat hy hem daerom raedde in't schip te blijven/ ende het perijckel te schouwen. Waer door den Vicarius beweeght zijnde/hem alleen in'tschip heeft ghehouden/tot dat wy/onse saken ghedaen hebbende/na Jaffa voeren.

Het vijfthienste Capittel.

VVtganck uyt t'schip in Cyprus, Het Vertoeuen aldaer. Beschryvinghe van de steden van Comercio, Arnica ende Sout-plaetse.

OP den achthiensten dagh van September met eenen boot aen het landt varende/ zijn wy aengekomen aen eene plaetse ghenaemt Comercio; daermen seght gestaen te hebben eertijdts de stadt Cypria/ daer het eylant den naem af heeft Dese plaetse heeft eertijdts seer vermaert ende de meeste coopstadt van gheheel het eylandt gheweest; dat den naem ende groote vervallingen te kennen gheven. Daer komen nu oock seer veel Cooplieden: maer niet in soo grooten menighte/ als sy deden doen de Christenen het eylandt besaten. Hier hebben eertijdts groote packhuysen gheweest vol van alle coopmanschap ende vruchten (daer het eylant overvloedigh af is) die nu al verbrandt/ oft door onachtsaemheydt der Turcken (die alle dinghen laten vergaen) vervallen zijn.

Van Comercio zijn wy te lande ghegaen recht na Arnica/ eertijts Piscopia ghenoemt; ligghende ontrent eene myle van de zee. In't reysen saghen wy ontrent eenen worp van eenen steen na de slincke hant eene oude kercke/ gedeckt met veel welffsels; ront van maecksel: by de welcke na den Oosten staen eenighe kleyne huyskens/ die leegh ende maer van eene verdiepinghe zijn; seer bequaem voor de ghene die daer reysen ende te lande komen: in de selve vernachten de Turcken ende andere vremdelinghen/ die daer om de coopmanschap komen. De Minre-broeders van Arnica hebben de voorleden jaren van de Turcken ghekocht de capelle/ die staet aen de slincke syde van den hooghen Autaer; tot eene begravinghe der overledenen. Want als de schepen op de reede liggen/ indien het gebeurt dat iemant van de schippers sterft; zijn sy gewoon dien op de plaetse te begraven/ eñ daer de uytvaert te doẽ op de Roomsche maniere; om dat dese plaetse niet verre van den oever en is. Van de Kercke van S. Lazarus af tot Arnica toe/ en hebben wy niet anders ghesien dan vervallingen ende groote velden vol cappers/ ende meest al ongheboude landen. Wy zijn ontrent middagh tot Arnica ghekomen: ende by de Minre-broeders ter herberghen gaende daer eenighe daghen ghebleven.

De vervallen huysen gheven ghenoegh te kennen dat Arnica eertijts eene schoone eñ wel bewoonde stadt heeft geweest: men siet daer nu niet dat eenige leege ende cleyne huyskens van eene verdiepinge. Het raedthuys staet noch/ dat redelijck groot ende fraey is; gemaeckt

uyt den rouwen van viercante ende verhouwen steenen/ ghemaeckt (soo ick meyne) van de Venetianen: maer ongherecht ende bycans vervallen; staende nochtans aen beyde syden de muren. Hier teghen over staet de Kercke der Christenen van S. Rochus / heden ontwydt/ ende in een Messita verandert/ een schoon werck; aen de welcke staet eenen hooghen vierkanten toren / ende eene gaelderye met schoone marbere pilaren. Tusschē de kercke ende gaelderye staet eene groote effen plaetse; in't midden van de welcke men siet eenen marberen pilaer daer eertyts eenē leeuw met vleugelen/ het teecken van de Venetianē/ opgestaē heeft. Niet verre vā daer woonē de Minre-broeders by eene kleyne Kercke der Griecken in eenige kleyne camerē/ die opgherecht zyn met de aelmoessen der goeder menschen: ende dese zyn met eenen muer besloten; om dat sy beter bevrydt souden zyn teghen de laghen ende quellinghen der dieven ende roovers. Sy hebben hier eenen hof/ in den welcken men vint alderhande hofcruyden: ende sy zyn vier in ghetale/ tot grooten troost ende gemack van de pelgrims die na Palestina reysen / ende van daer na huys keeren. Want 'tis qualyck geloovelyck hoe grooten troost het is voor de vremdelingen/ die meest allegader de Turcxsche tale niet en konnen/ ende vermoeyt ende bycans uytgheteert zyn van macht door de langhdurige schipvaert / te vinden in de lande van de Turcken menschen van onse religie; die hen beleefdelycken herberghen / wel onthalen / ende de bedruckte vermaken/ ende in hunnen noodt helpen ende bystaen. Want boven dien dat sy hen gheven verseeckerde herberghe; besorghen sy de siecken/ ende geven hen 'tghene sy van doen hebben/ doen de saken van de pelgrims; vertroosten hen ende gheven hen moedt. Maer niemāt en moet meynē dat de Minre-broeders dese beleefde eñ godtvruchtighe diensten om niet doen: want hoe wel sy niet en eysschen oft begeeren voor alle hunne sorghfuldigheyt ende ghedienstigheyt: nochtans is eene danckbaerheydt voor weldaedt weldaedt te geven/ ende meten met de selve mate / daer een ander mede gemeten heeft: want men is schuldich de weldaedt te bewysen/ daer die mede gedaen wordt. Daerom zyn de pelgrims ghewoon / eer sy van daer vertrecken de weldaedt die sy ontfanghen hebben te vergelden/ tot een teecken van een danckbaer herte. Die dat niet en doet/ moet voor seecker weten; dat hy met rechte van ondanckbaerheydt moet beschuldight worden; welcke het leelyckste by Godt ende de menschen is. Aengesien sy gheen goet en besitten noch renten en hebben om by te leven/ oft besorgen de nootelycke costen van't clooster: soo moeten sy leven alleenlycken by de aelmoessen van de cooplieden / die te Arnica woonen / ende giften van de schippers die daer aen komen/ ende miltheyt van

vande pelgrims. Daerom is't byde Venetianen eene maniere ghe-worden/dat soo veel schepen/als daer aencomen/een ieghelijck gheeft tot onderhout van't clooster eenen ducaet van Venegien oft Cecquin. Hen is dan ooc geoorloft te comen om aelmoessen te bidden aende schepen/die daer liggen/eñ vande schippers eñ passagiers te eysschẽ; die hunne miltheydt oock de selve bewijsen: eñ dat met goeden rechte; want 'tis seer betamelijck/dat sy/die het gheestelijck saeyen/het wereltlijc souden maeyen. Want boven dese beleeftheydt ende ghedienstigheyt hier voren verhaelt/doen sy alle dage Misse/ende singen de getijden dagh ende nacht: eñ reycken uyt de H. Sacramenten aende gene die't begeeren: voor alle 't welcke niemant en sal connen loochenen/oft sy verdienen wel dẽ armen cost door d'aelmoessen vande goede menschen; aengesien S. Paulus seght/ dat den ghenen/die den Autaer dient/oock vanden selven behoort te leven.

Ter wijlen wy te Arnica waren/gecregen hebbende eene bequaemheyt/zijn wy te voet gegaen na de sout-plaetsen/gelegen twee mijlen vã Arnica/in't geselschap vãde Minrebroeders. Dit is eene seer groote valleye/behelsende in't ronde sesse/oft (gelijck andere seggen) negen mijlen/rontsom omringelt met dijcken. Inde selve loopt eene beke comende uyt den bergh Olympus/ende ooc regen-water dalende vã de byliggende bergen; eñ maken 'swinters een staende water / diep ontrent vier oft vijf voeten. Ende hoe wel dit water (dat wel te verwonderẽ is) soet uyt de locht oft fonteynẽ comt; nochtãs wort 'tsout door de nature vandẽ grout eñ hitte der sonnen: daer na inde maendẽ Mey/Iunius eñ Iulius stolt het/eñ wordt ghesuyvert/ende worden schoon ende hart wit sout/sonder eenige conste oft toedoen; dã alleenlijcken door de hitte der sonnen. 'Tis eene wonderlijcke sake eñ weerdich om sien: men soude seggen dat het een bevrosen zee ware / soo wit als sneeuw. In Augustus is 'tsout hardt gelijc steen; 't welc de slaven met ysere haken uytgraven/ende in sacken doen/ende die toebinden op esels leggen/eñ voeren't tot de hooge plaetsen vande valleye: eñ de sacken daer na ydelende/leggen sy 'tsout in groote hoopen. In't eynde van September is de valleye geheel ontbloot van't sout; uytgenomen de hoopen/die somwijlen daer blijven ligghen tot het ander jaer; na dat daer meer oft min met de schepe uytgevoert wort. 'Tsout dat daer vergadert wort/eñ groot profijt doet/is't recht vandẽ Prince/eñ hoort hem toe; waer van den Eminus (daer wy voren af gheseyt hebben) den last heeft om te vergaderen. Desen om te beter 'tsout te vercoopen/de tollen te innen/eñ alle ghemeyne sakẽ af te veerdigen/ comt alle dage met sijne dienaers na de plaetse van Comercio/eñ doet sijne saken tot den avont toe in een huysken staende op den oever der zee.

zee. De Grieken segghen dat daer nu min souts ghemaeckt wordt/ dan dede doen het eylant onder de Christenen was/ende dat door de traegheydt ende onachtsaemheydt der Turcken. Want sy seggen dat de Christenen helpende de nature met conste ende vernuftheydt alle jarē den grondt van het staende water van het sandt hebbē gesuyuert/ ende daer inne gebrocht het zee water / als daer regen-water gebrac: eñ als daer te veel regen-waters in was/'tselve met meulens uyt hebben gemaeckt / ende andere saken beschickt / die den noodt vereyschte: ende wy hebben met der daedt bevonden dat de Turcken niet sulcx en doen. Want wy hebben gesien dat de meulens (die de Christenen gebruyckt hebben/om 'twater uyt oft inne te brengen) geheel gebroken lagen/ende dat de grachten door welcke het water uyt oft inne gelatē wordt/heel vol aerde ende verstopt lagen: Waer door dat nu het derde deel vande valleye vol sants / ontvruchtbaer ende ongebouwt light: soo dat niet te twyfelen en is/indien de saken voorts verargerē de selve in het leste geen proffyt oft ghebruyck en sal voortbreughen. Hier uyt can een iegelijck bemercken hoe luy ende on achtsaem de Turcken zyn/want sy vergaen van ledigheyt/sy haten alle arbeyt/ ende en achten geene vernuftheyt / ende begeuen hen lieuer tot ouerdaet ende wellusten/dan om hun goedt te bewaren oft vermeerderen : ende indien men eenigh volck voor traegh oft tot ledigheyt genegē houdt/ moetmen voor soodanighe de Turcken houden. Hierom is't oock gebeurt / dat hoe wel Cyprus eertyts seer vruchtbaer ende ouervloedigh van alle dingen heeft ghewеest / nu een groot deel van het selve verwoest ende ongebouwt is. Want bouen dien dat de Turcken hen geenssins en generen met lant-winninge ; indien sy bemercken dat eenige Griecken het landt bouwen ende daer mede proffyt doen : soo quellen sy de selve met auanien (alsoo noemen d'Italianen de bedriegeryen der Turcken) oft mergelen d'allendige met schattinghen tot den beenen toe uyt : soo dat dese allendighe menschen qualyck soo veel en behouden van hunne vruchten / daer sy by connen leven / oft coopen dat sy van doen hebben/ oft hun landt besaeyen. Maer op dat den leser soude moghen weten het gene dat wy (doen wy daer waren) vernomen hebben vande gelegentheydt/ghedaente/gestelteniſſe ende vruchtbaerheydt van dit vermaert eylandt / ende andere gedenckweerdighe dinghen ; hebbe ick goedt ghevonden het naeruolgende hier by te voegen.

Het

S O R I A
Alexandreta
Solida
Morgato
Tripoli
Gibelleto
Biruti
Laiazzo
C. S. Andrea
CYPRUS
C. Pila, olim
Salines
C. Chiti
CA
PASSO
NES
CON
TADO
CE
RI
Nicosia
NES
MA
SOTO
LI
MISSO
M. Olimpo
Lycus fl.
PEN
DA
GIA
P.° Canalier
Bullapoli
C. delle Gatte
C. Bianco, olim
AV
DIMO
BAF
Papina ins.
FO
CRVSO
CHC
Golfo di Crusco
Golfo di Pendaia
C A R A M A N I A
Scala milliarium Italicorum.
10 20 30 40 50 60 70 80 90 100

Het sesthienste Capittel.

Beschryuinghe van eylandt Cyprus.

Cyprus is een seer vermaerdt ende vruchtbaer eylādt onder alle eylandē der werelt/lanckachtigh ende verciert eensdeels met bergen eñ vruchtbare eñ lustige heuuels/eensdeels met groote platte landen. Het streckt hem tusschen Cilicien/ Syrien ende Egypten. De lenghde des selfs / die is vanden Oosten na den Westen tusschen twee voorberghen Acamantha ende Dinaretha/ behelst twee hondert ende twintigh mylen/sommighe segghen hondert ende twee-entsestigh mylē. De meeste breedde van Capo Cormachite tegē ouer d'enghte van Cilicien na den Noordē tot den voorbergh Phrurium/gelegen aen't Zuyteynde van't eylandt/behelst sestigh mylen: eñ in't ronde heeft het sessehondert ende vyftigh mylen. Het light van Alexandrien van Egypten vyfhondert mylen/vā Creta vierhondert/ van Jaffa de hauene van het Joodtsche landt twee hondert/van Tripoli in Syrien hondert / van Satalia eene stadt van Pamphylien sestigh mylen. Het heeft eertyts verscheyden namen gehadt/te weten Acātida Acamātis, Cerastis, Aspelia, Amathusia, Crypta Cryptō Colonia Minois, Paphia, Salamina, Ceraunia ende Cythera, vande uytnemenste steden van't eylandt / ende oock Macaria / dat is/salige/om de vruchtbaerheydt ende lustigheydt: nu wordt het Cyprus genoēt / inde heylighe schrifture Chetin oft Chitin / oft Chetim. Daer waren eertyts negen Coninckrycken/gelyck Pomponius / Plinius ende andere seggen: inde welcke eertyts dese vermaerde steden gheweest hebben: Paphos/ Palepaphos / Cithera/Curias/Cithium/Corineum oft Ceraunium/ Salamine / Amathus/ Lapithus/Soloe/Tamasus/Chytri/Arsinoe/ Carpasium ende Golgoe / oft Colae: alle welcke nu geheel bedoruen zyn / ende hebben maer de namen behouden / oft zyn verandert in onbekende dorpen: vande welcke ick wat sal segghen.

Paphos/ oock Neapaphos / nu Baffos genoemt / een vande vier steden van Cyprus/die noch stonden ten tyde vande leste Coninghen/ is een cleyn dorp gelyck / geleghen aende Zuydtsyde. Eertyts ghetimmert vā Agapenor/eñ heeft vermaerdt gheweest door den tempel van Venus / de hauene ende Coninclycke wooninghe: sy is geleghen van Pale paphos tsestigh stadien. Hier hebben SS. Paulus ende Barnabas het Christen geloove gepredickt ende Eraphras Bisschop gemaeckt.

Palepaphos/dat is/oudt Paphos / ghesticht van Paphos des Conincks Pygmalions sone oock gelegen aen het Zuyteynde by den voorbergh Zephyrinum: seer vermaerdt vande poetē: dickwyls vervallē door aerdtbevinge toont sy nu door hare vervallingē wat sy eertyts heeft geweest. Hier heeft eertyts eenen vermaerden tempel van Venus ghewest, inden welcken mans ende vrouwen al naeckt deden offerhāde aende goddinne Venus: welcken tempel (soomen seght) neder gevallen is door het gebedt vanden Apostel Barnabas. De schrifture seght dat Paulus ende Barnabas hier oock het Euangelie Christi ghepredickt/ende Sergius Paulus den Borgemeester tot het geloove bekeert/ende oock den toovenaer Elymas/eenen Jode ende valschen propheet met blintheydt gheslaghen hebben. Men siet hier noch de vervallingen van eene oude kercke, ende onder de selve eenen kelder/inden welcke SS. Paulus ende Barnabas ghevanghen hebben gheweest. D'inwoonders segghen datmen op den byligghenden oever diamenten vindt.

Cithera is oock een stadt van Venus / gheleghen niet verre vā Paphos opden selven oever: die sommighe segghen eertydts Porphirusa ghenoemt gheweest te zyne / nu is't een dorp genoemt Conuclia: wiens landt seer vruchtbaer is van coren/ cattoen ende suycker/ende heeft seer goedt water.

Cyrium oft Curias eertyts vermaerdt door eenē tempel vā Venus/ ende het hof vanden Coninck/nu is't een dorp Limisso genoemt, daer wy hier vooren af hebbē gesprokē: nochtās andere meynē dat het gestaen heeft daer nu het dorp Piscopia is/negen mylen van Limisso.

Amathus een seer oude stadt ende het coninckly̆ck hof/vande Assyriers ghemaeckt/ ten tyde vanden Coninck Ninus: vande welcke het eylandt oock Amathusia is ghenoemt gheweest, liggende sesse mylen van Limisso/zynde geheel tot der aerden gheslist en toont niet anders dan het gruys.

Cithium oft Citto d'alderoudste stadt vant eylandt van Cithin oft Cethin den neve van Noe gebouwt: nu Chiti genoemt oock ghelegen aende Zuydtsyde/acht mylen vande soutplaetsen/daer en is niet ghebleven dan eenen ouden ende vervallen torren / ende sommige leeghe huyskens. Men seght dat den philosooph Zeno ende den medicyn Apollonius hier geboren zyn geweest.

Salamine ghetimmert van Teucer den sone van Telamon / heeft daer na gecregen den naem Constantia vanden Coninck Costas, ende licht ontrent twee mylen van Famagosta, zynde ghelyck een slecht dorp/datmen oudt Famagosta noemt. Men seght dat hier gheboren zyn Asclepiades ende de philosoph Solon den wetgever vā Athenē.

Carpatium

Carpatium een seer oude stadt gelegen by den voorbergh Sarpedon/heden is het een onbekent dorp genoemt Carpasso/oft gelijck andere seggen/ de hoene van S. Jan.

Corineum oft Ceraunium vā Cyrus gesticht liggende op eene steyge steenrotse aende Noortsyde heeft eertijts het eylant den naem gegeuen;ende wordt nu ghenoemt het dorp van Cerine; redelijcken bewoont/vermaerdt door een seer sterck ende onbecomelijck casteel/ dat eertijts vermaeckt is geweest vande Coningen Luzignan/in't welcke noch sterck garnisoen van Turcken inne light.

Lapheto oft Lapithos eertijdts des Coninckx hof vāde Lacedemoniers vermaeckt vermaert door de reede ende schipplaetse/ is van Ceraunio ghelegen ontrent twaelf mijlen hebbende nu noch den ouden naem/is gelijck een slecht dorp:maer 'theeft seer vruchtbaer landt/dat ouervloedigh is van cottoen/suycker/citroenen eñ arraengie-appelen.

Soloe eertijts eene coninckelijcke stadt/ghelijck sommighe segghen van Solon gebouwt/is oock nu een dorp genoemt Solia gelegen aen het Noortsyde tusschen capo Cormachite ende Capo Alexandrete. Strabo schrijft dat sy eertijts Solium ghenoemt is gheweest ende eene hauene heeft gehadt eñ eene riuiere eñ tēpel vā Venus eñ Isis: eñ dat sy van Phalerus Acamas van Athenen ghesticht is gheweest/ ende dat d'inwoonders Solij genoemt worden.

Arsinoe soo genoemt van Arsinoe de suster van Ptolomeus Lagus Coninck van Egypten/is nu een dorp genoemt Crusocus ; vermaemt om de mijnen van gout / goutverwe/ eñ vitriolum:andere nochtans meynen dat sy gelegen heeft geweest/daer nu is het dorp Lefcara.

Tis onbekēt oft mē schrijft het onsekerlijckē op wat plaetsē d'ādere stedē gelegē hebben geweest. Wāt bouē de voornoēde hebbē daer geweest dese seer vermaerde stedē: Aphrodisium/ Idalium Centria / Tremithus/Cyniria/Acte/Macaria/Matium eñ veel andere/die soo vergaē zijn datmē daer niet af en weet te sprekē. In onse tijdē en zijnder van soo veel stedē maer twee in't eylant gebleuē/te wetē/Leucosia ende Famagosta. Eñ het is vāde nature alsoo geschickt/ dat daer eene gedurige verāderinghe zy vā alle dingē/want daer en is onder de sonne niet dat ghestadigh oft eeuwigh zy;maer het ghene dat opcomt/ moet nootsakelijcken vergaen. Daerom en moet het niemandt wonder duncken te zijn / indien het in Cyprus gheheurt is gelijck in andere eylanden vande middelandtsche Zee: alsoo van dat de steden die eertijdts vermaerdt hebben gheweest / seer cleyn oft gheen litteecken is ghebleuen oft veel onbekender oft cleynder gheworden zijn/ ende wederom dat daer andere inde plaetse vande sommighe ghecomen zijn/die nu noch staen; ghelijckmen sien mach aen Leucosia/nu

Licosia ende Nicosia ghenoemt) ende Famagosta, diemen meyndt eertijdts Leucata ende Arsinoe gheweest te hebben. Maer ghelijck de steden verãdert zijn / soo heeft het eylãdt oor dickwijls beproeft verscheyden ghevallen/ende heeft verscheyden heeren ghehadt. Want het eylandt is van Cyrus den Coninc vã Assyrien ingenomẽ geweest; die daer uyt verjaeght heeft de Coningen/die daer negen geweest zijn: daer na is't inde macht vande Griecxsche tyrannen ghecomen: 'theeft ooch langhe gheweest onder tbeneficie van Ptolomeus ende Demetrius Coninghen van Egypten ende Syrien. Daer na vande Romeynen Ptolomeus ontnomen zijnde by Publius Clodius / is het ghecomen onder het Roomsch rijck. Eñ alsoo 'tselue ten lesten verviel is't ghecomen onder de Griecksche Keysers / die tselue langhe jaren door Overste/die sy daer stelden/gheregeert hebben. Welcke tyrannye het gheleden heeft/ tot dat Richardus Coninck van Enghelandt reysende met eene vlote na Jerusalem teghen de Saracenen; ende zijnde hem hauene gewey-ghert ende ander onghelijck ghedaen van eenen Isaac Comnenus doen ter tijdt Oversten aldaer / het selue eylandt met ghewelt heeft inghenomen/ende afgheloopen; ende de steden met een ongheloove-lijck gheluck ende snelle victorie onder hem ghebrocht/ ende de steden met garnisoen van sijn volck beset. Eñ heeft het daer na vercocht aen Guido Lusignan Coninck van Jerusalem/ die vande Saracenen ver-dreuen was / eñ met den tijtel van't Coninckrijc van Jerusalem ghe-mangelt: ende met hier door hebbẽ de Coningen van Enghelandt ge-creghen den tijtel van Coninck van Jerusalem. Luzignan dan heeft in het selue ghebrocht edele Franchoisen ende heeft het ghemaeckt eene wooninghe der seluer. Daer na gheuende tribuyt aende Soudanen van Cayro / na dat de Coninghen van het gheslachte van Luzignan te niet waren ghegaen/die twee hondert ende dryentachtentigh jaren hadden gheregeert; is het selue onder de Venetianen ghecomen/die-men seght jaerlijckx ghehadt te hebben van het sout ende tollen vijf-hondert duysent croonen: ende dese coopmanschap verhandelt ende te Venegien ghebrocht hebbende/noch soo veel ghewonnen te hebben.

Ende dese zijn daer in het jaer 1571 uytghedreuen vande Turcken; onder welcke het selue noch is. Het wierdt eertijdts ghedeylt in vier landtschappen / Salaminia / Paphia / Amathusia ende Lapi-thia: maer nu wordt het ghedeylt in thien heerlijckheden / alsdus genoemt: Papho/Audimo/ Limisso/Masoto / Saline / ende Massa-rea; die byrans allegader na het Zuyden ende op de zee liggen/ ende zyn van d'andere/ die na het Noorden ligghen / gescheyden door ver-volgẽde bergẽ/te weten/Carpasia / Pentalea / Ceraunia eñ Crusoco. Onder dese alle het landt onder den naẽ vã Vicomte gelegen tusschen

Cerau-

Ceraunia ende Saline / light in't midden van het landt/ Dit gebergh-te is seer soet noch niet seer hooge. Den alder hooghsten bergh is Olympus/nu Trobodos oft Trochodos, vande Griecken genoemt: zijnde vier mylen hooge/ ende in't ronde wyt vpstigh ; eertijts vermaerdt door den tempel van Venus/inden welcken (soo Strabo verhaelt) de vrouwen niet en mochten comen / noch dien sien: op welcken bergh (gelijckmen seght) de stadt Olympia eertijts is gebouwdt gheweest. Den selven is nu toegeeygent den H. Artsch-engel Michael/ ende hy heeft eene cappelle op 'tsop vande selven. Desen bergh is begonst bewoont te worden van Griecxsche monicken: die daer op ghemaeckt hebben achthien cloosters/ ende is in nacomenden tijden soo verciert gheweest met houen/ wyngaerden ende boomgaerden ; dat het de schoonste ende lustighste plaetse van het eylandt is geweest: want op den selven zyn seer veel clare fonteynen/ende is bycans geheel boschachtigh. Maer ghelijck niet in eenen staet en blyft / zijnde de monicken vande Barbaren verdreuen / is den selven meest verwoest ende onbewoont ghewordden. Hier by light eenen hoogen bergh genoemt den bergh des H. Cruys; op wiens tsop eertijts eenen tempel van Jupiter heeft geweest : nu is den selven het H. Cruys toege-eygent. Men seght dat desen naem ghecomen is/ door dien dat Helena in dit eylandt comende / ende daer gelaten hebbende een stuck van het H. Cruys / ende daer eene kercke gemaeckt hebbende / de plaetse alsoo heeft genoemt. Hy light van Saline ontrent twintigh mijlen / dat eenen swaren ende moeyelijcken wegh is om het op ende afgaen vande berghen; ende is seer vermaert door de capelle staende op het opperste vanden bergh: daer (soomen seght) noch bewaert wordt een stuck van het H. Cruys. Het eylandt heeft veel voorbergen: wy hebben gesprooken vande gene die na den Westen / Zuyden ende Ooste liggen : maer na den Noorden light den voorbergh nu genaemt Capo Cormachiti. Vande steden/die noch in het eylandt zyn / light eene aende zee / d'andere midden in het landt. De zee stadt heeft eertijts eenen Bisschop ghehadt; ende is begift met eene schoone ende seer sekere hauene : sy is ghesticht aen het uyterste eynde na den Oosten bijde verballen stadt Salamine / van Costus den Coninck/vader van Sinte Catharina; oft van Augustus / om de victorie inden strijdt van Actia teghen Antonius ende Cleopatra vercreghen ; ende heeft van hem den naem gehadt / zijnde eerst Arsinoe genaemt. 'Tis eene redelijcke groote stadt / ende wel bewoont ; zijnde drycantigh / ende d'eenighe sterckte van Cyprus. Want aende lantsyde is de selve vande Venetianen eertijts seer verstercht geweest: ende ligghende op eene seer harde steenrotse en can niet ondergrauen worden: hoe wel nochtans

nochtans nu de vesten door d'onachtsaemheydt der Turcken ghescheurt ende vervallen zijn. D'andere stadt eertijdts de wooninghe vande Coninghen van het geslachte van Luzignan/ eerst Leucata van Leucatus den sone van Ptolomeus den eersten/nu Leucosia oft Nicosia ghenoemt light in het midden van het eylandt in een groot vlack velt/genoemt Messarea/lanck achtenseventigh/breet dertigh mijlen; omringhelt rontsom met vruchtbare heuvelen: seer schoon van ghele-ghentheydt / ende ververscht met water ende seer vruchtbaer. De Domkercke vanden selven eertijdts toeeygent Sophia is seer schoon van maecksel, by welcke light des Artschbisschops huys / daer den selven (genoemt geboren Legaet vandē Paus) eertijdts inne ghewoont heeft. Welcke vande Turcken nu is ontwijt ende in een messita verandert is toegheeyghent den vuylen dienst van Mahomet / die gheheel het eylandt door verbreydt is. Maer hoe wel de stadt groot/ rondt ende met elf bollewercken versterckt / ende met seer wijde crachten omringhelt ende de meeste ende best ghelegenste van het eylandt is : nochtans is sy seer vervallen ende onsterck / door dien de vesten ghescheurt ende vervallen zijn ; soo dat die gheen ghewelt oft aenval van soldaten en can verdragen. Door de selve loopt eene riviere ghenoemt Pedens; dat de steenen brugghen ghemaeckt ghen / ende is de selve somwijlen hooghe ende sterck loopende ; hoe wel wy den grondt droogh ghevonden hebben door de hitte.

Dese Coninckliycke stadt ghecomen zijnde onder de heerschappye vanden Soudaen van Cayro in het jaer 1423. die overcomen zijnde met het tribuyt van twaelf duysent Cechinus / heeft die weder ghegheven aende Coninghen van het gheslachte van Luzignan ; ende heeft daer na meer als vijftigh jaren in vrede gheweest : tot dat Jacobus den bastaert sone vanden Coninck Joannes / verdreven hebbende Carlota sijne suster ende gherechtighe erfghename / die ghetrouwt hadde den sone vanden Hertoghe van Savoyen/de selve heeft inghenomen door hulpe eñ bystant vandē Soudaen van Egypten. Welcke corts daer na getrouwt hebbende Catharina van Venegiē/ van't edel geslachte vande Cornelij / eerst vanden Raedt van Venegien ghenomen in het geslachte van S. Marcus oft der gemeynten/ eñ haer gegeven zijnde tot eene houwelijcsche gifte hondert duysent ducaten/ is overleden;latende sijne huysvrouwe bevrucht. Welcke daer na gebaert hebbende eenē sone/die geen jaer en leefde/ heeft het rijc (door raet vā hare ondersaten) de gemeynte van Venegien gegeven. Alsoo gecomen zijnde onder de macht der Venetianen heeft het tot den jare 1571 hen onderdanigh gheweest:ten welcken tyde alsoo Selymus den tweeden Turckschē Keyser van dien naem als navolger vandē Soudaen van

Egy-

Egypten het selve eylandt weder-eyschte/ heeft hy den Venetianen oorloghe vercondight/ ende is alsoo onder dese barbaren ghecomen. Want na dat sy veertigh daghen lanck wreedelijcken bestormt hadde geweest/is de selve allendighlijcken ingenomen ende gerooft geweest door de groote menighte der vyanden die (soomen seght) tachtentigh duysent sterc warē: eñ hebben de edelen te niet gebracht/de Magistraten dootgheslaghen/ ende de Capiteynen/soldaten ende inwoonders slauen gemaeckt. Ende hier door is't door het verloop des tijts ghe-schiedt/ dat dese stadt/ die eertijts een coninclijcke ende edele stadt geweest heeft/ alle hare heerlijcheydt door de tyrannye der Turcken verloren heeft. Want alle hooge ende coninclijcke dingen ghecomen zijnde inde handen der barbaren/ gaen achterwaerts ende bederuen; aengesien d'authoriteyt/cieraet ende rijckdom van alle landen volght den stoel des rijcx.

Diergelijcke ongeual heeft Famagosta ooc gheleden: want na dat Nicosia gewonnē was/zyn de Turcken (hunnen leger lichtende) haestelijcken Famagosta comen belegeren/ die sy nochtans soo haest niet en hebben gecreghen: dan hebbende die een geheel jaer belegert/ende daer gelatē hebbende 'tseventigh duysent mannen vā hun volc/hebbē de inwoonders hen door groot gebreck ende hongers noodt moeten opgeuen: nochtās belofte te vooren hebbēde van Mustapha den veltheer vande Turcken/dat hy hen 'tlevē soude laten. Maer den wreedē tyran syn en heeft woordt niet gehouden: Want als Marcus Antonius Bragadenus eñ Astor Baleonus d'opperste Capiteynen vande stadt met veel Capiteynen eñ edelmās by hem inden leger gecomen warē; op dat sy hem (geleuert hebbende de sleutelen vande stadt) eyschen souden paspoort om te vertrecken/ soo't geaccordert was; ende na dat hy de selve in sijne tente gecomen zijnde vriendelijcken hadde onthaelt/eñ hen gepresen hadde om hunne vromigheyt/ende neerstigheydt om dese vermaerde stadt voor hunnē Prince te beschermē: heeft corts daer na met groote gramschap ende raserny ontsteken zijnde/ tegen alle belofte ende recht niet alleenlijck Astor Baleonus ende andere edelmannen doen onthoofden; maer oock Marcus Antonius Bragadenus Gouuerneur vande stadt; ende een edel Venetiaē sijne ooren doen af-snyden; ende daer na door eenen Jode eenen wreeden beule doen villen. Welckē Bragadenus in't gesicht vā geheel de stadt onder dese wreede tormenten/ soodanighe/ cloeckheydt ende verduldigheyt heeft getoont/ dat hy eer scheen hem te verblyden / dan tormenten te lijden: Ende den wreeden barbaer hier mede noch niet te vreden zijnde/heeft 'tvel van Bragadenus na Constantinopelē gesonden/eñ met stroo doē opvullen/eñ hangen aldaer in't arzenael: het

welcke na veel jaren sijnen broeder ende kinderen voor veel gelts gecocht hebbende na Venegien doen brengen eñ in een marberen graf inde kercke van S. Joannes ende Paulus doen begroeuen; daer by stellende dit graf-dight tot eene eeuwighe getuygenisse ende gedenckenisse van hunnen bemiuden vader.

D. O. P.

M. Antonij Bragadeni dum pro fide & patria bello Cyprio Salamina contra Turcas constanter fortiterq; curam principem sustineret longa obsidione victi à perfida hostis manu ipso viuo ac intrepidè sufferente detracta

PELLIS.

Ann. sal: C I Ͻ. I Ͻ. LXXI. XV. Kal. *Sept. Antonij fratris opera & impensa Bysantio huc*

ADVECTA.

Atque hic à Marco Hermolao Antonioq; filijs pientissimus ad summi Dei patriæ paterniq; nominis gloriam sempiternam

POSITA

Ann. sal. C I Ͻ. I Ͻ. LXXXXVI. *Vixit ann.* XLVI.

Het vvelck luydt in onse tale aldus,

TER EEREN DES ALDER-HOOCHSTEN.

HET VEL

Van Marcus Antonius Bragadenus / voor het geloone ende Vaderlant inde oorloghe van Cyprus van Salamine standtvastelijcken ende vromelijcken sorghe draghende als Oversten / ende verwonnen door het lanckdurigh belegh / hem levende af getrocken vande meyneedighe handt vanden vyant / ende hy dat onbevreesdelijcken verdragende in't jaer 1571 op den achtiensten van Augustus

HIER GEBROCHT

Van Constantinopelen door toedoen ende ten coste van Antonius sijnen broeder

ENDE HIER GHESTELT

Van Marcus Hermolaus ende Antonius sijne godtvruchtighe sonen ter eeuwiger glorien vanden oppersten Godt / van het vaderlādt / ende hunnen vader in't jaer 1596. Hy heeft geleeft 46. jaren.

Als Nicosia ende Famagosta ghewonnen waren / ende het casteel Ceraunia overgegeuen was / hebben de Turcken d'andere steden eñ dorpen ingecreghen: want sy en hadden noch bollewercken noch garnisoen; alsoo dat sy sonder arbeydt onder de Turcken ghecomen zyn / die

die nu allegader zyn onder het bevel vā eenen Bassa. Desen woont te Nicosia / ende hy is den opperſten Turcxschen Magiſtraet / van ge' lycke macht als zyn onse Viceroys. Want hy en heeft niet alleen be' uel ouer d'inwoonders ; maer oock ouer alle de Magiſtraten van het eylandt/ Sanniacs/ Cadis/ Subassis ende het garnisoen ſoo peertvolc als voetvolc: ende hy is den Ouerſtē ende regeert na de Wetten der Turcken. Doen wy in het eylandt waren / was daer Ouerſtē eenen Biscain van cleynder afcomſte / een verloochent Chriſten/ ghenoemt Jaffer Bassa / een groot vyant der Chriſtenen ; ghelyck ſulcke volck ghemeynlycken is. Men ſeght dat bouen deſe ſteden in het eylandt noch zyn acht hondert ende vyftigh dorpen; welcke hoe wel ſy eertyts wel bewoont ende ouervloedigh hebben geweeſt in ryckdom ende an dere ſaken/ comende de inwoonders tot 160000 : nochtans zyn die nu om de tyrannye der Turckē meeſt verwoeſt eñ qualyck bewoont. D'inwoonders uytgenomen de Turcken ende Mooren ende ſommi- ghe Joden zyn meeſt al Griecken (die Griecx ſpreken ende ſchryuen/ hoe wel ſy wat verſchillen vande tale van Creta:) houdende het Chri- ſten geloone na de Griecxſche maniere. Daerenbouen zyn daer Ma- roniten ende Neſtorianen / Jacobiten ende Cophti / die ghevlucht zynde uyt Paleſtina na dat Jeruſalem ghewonnen was/ende ſy ghe- jaeght waren uyt het ryck van Saladinus / daer zyn comen woo- nen ; ende onderhouden hun geloone na hunne maniere. De Turc- ken (ſoo wy door't ſegghen van gheloof-weerdighe verſtaen hebben) zyn qualyck ſeſſe duyſent ſterck; waer tegens de Chriſtenen wel acht- entwintigh duyſent ſterck zyn / uytgenomen de vrouwen ende kin- deren. Die Cyprioten connen qualyck verdraghen deſe ſlauernye vande Turcken; nochtans verdraghen ſy die/ om dat ſy geene hulpe ende byſtandt vande Chriſtene Princen en verhopen oft verwachten; om dat ſy ſoo verre van hen geleghen zyn : ende daerom en derren ſy niet beſtaen iet om hen vry te maken. Nochtans meynen ſy/ indien ſy eenighe hope haddē om hulpe vanden Chriſtenē te vercrygehen/dat ſy lichtelycken het jock van deſe barbaren ſouden afworpen; aenghe- ſien hen geene wapenen noch moedt en gebreken ; ende ſy veel ſterc- ker in getale zyn dan de Turcken. Maer (eylaes) d'allendighe ende beclagelycke gheſteltenisse der Chriſtenen Princen is heden daeghs ſoodanigh/ ende die verblintheydt der herten / ende ſoo verbitterden haet ende nydt / ende ſlappigheydt van gheloone ende godtvruchtig- heydt; dat ſy achter rugghe ſtellende de gemeyne ſake / inde welcke ſy ſeer neerſtigh behoorden te zyn/liener hebben alle ſaken te bederuen/ eñ de Chriſtelycke veruallende ghemeynte hunne hulpe te ontrecken/ het Chriſten bloet te ſtorten / ende oorloge onder malcanderen te voe-

 ren

ren / dan te helpen de gene die zijn onder het jock ende tyrannye der Turcken / ende den alder wreetsten vyandt der Christenen ende goddeloosen tyran met oorloghe aen te vallen / ende syn ghewelt te vernielen ende t'onderbrenghen. Dit beclaghen d'allendighe inwoonders van Cyprus; ende sy en hebben geene hoope van verlossinghe/ ten zy hen hulpe van Godt comt. Ende sy bekennen dat sy dit ende meer verdienen door hunne ende hunder ouders sonden: om dat sy hatende de rechtveerdighe heerschappye der Venetianen; meynende dat sy leefden in sware slavernye / om dat sy vremdelinghen moesten onderdanigh zyn; dickwyls ghewenscht hebben om te zyn onder het bevel der Turcken / ende hunne tyrannye beter hebben ghehouden dan de heerschappye vande Christene Princen: maer ghelijck wy de treffelijcxste vande eylanders verhaelt hebben/sy hebben nu met hunne schade wel beproeft hoe seer sy bedroghen zyn. Want sy hebben nu door langhe beproevinghe wel geleert / hoe veel verschillende zyn de manieren ende regeringhe der Christenen vande heerschappye oft lievuer de tyrannie der Turcken/ ende hoe veel verschils tusschen elcx regeringe is. Wãt by de Christenen hebben plaetse redene/ gerechtigheyt eñ godtvruchtigheyt: maer by de Turckẽ is dit niet te vindẽ/ eñ men vint daer niet anders dã oprechte tyrãnye. Maer dit en is maer geseyt in't voorby gaen: laet ons nu comen tot den staet eñ gesteltenisse van't rijc vã Cyprus. D'inwoõders wierdẽ ten tijde vande leste Coningen ende Venetianen bedeylt in sesse verscheyden sorten van menschen/te weten Parici/ Lesteri/ Perperarij/Albanenses/Witte Venetianen eñ Edele. Parihi oft Parici / bijde Latijnsche genoemt Coloni warẽ slechte eñ slavelijcke menschen; bycãs alsoo hũne heeren onderworpen/dat sy bycs na over hen macht hadden/om die te dooden oft int leven te houden. Wãt boven den jaerlijcxschen chyns / die sy hũne heeren moesten betalen / moesten sy voor de selve alle weke twee dagen wercken / eñ gaven hen het derde deel vã hunne vruchtẽ: Hierenboven hadden de heeren over hen dese macht / dat sy die mochten vercoopen / vermãgelen/inden kercker worpen/bannen/geesselen/pijnigen/eñ quellen met alle lichamelijcke straffinge/uytgenomen het dooden/dat den Coninck alleen aenginck. Hebbende dese allendige menschen alleenlijcken desen troost ende hope dat sy dese persoonelijcke vryheyt mochten lossen met sestigh gouden croonen: nochtãs op sulcken bespreck dat hunne ackers de heeren verbonden bleven. Na dese volghen de Lesteri/dat is/bycans vrye/ die oock waren als de Parici; maer hadden de vryheyt door gelt oft gratie vande heeren oft eenigen anderen middel vercregen/maer op verscheyden manieren: wãt eenige wierden volcomelijcken vry / daer andere maer alleenlijcken vry

waren

waren nopende hunnen persoon; blijvende nochtãs hunne goederen aende heeren verbonden / als moetende jaerlijcx betalen vijfthien oft sesthien/eenige meer oft min deelen. De Albanenses gesproten uyt Albania oft Epyrus waren vrye menschen/eñ wonnen soudye onder de Coningen eñ Venetianen. Dese reden dagh eñ nacht langx de oevers/ eñ hielden bij behoorten de wachte / eñ bewaerden het eylandt vande zeeroovers: welcke hebbende hunne wooninge in't eylãt genomẽ zijn Albanenses genaemt geweest. Witte Venetianen waren ooc vry; maer moesten nochtans aende Princen eñ edele betalen jaerlijcxsche chynsen. De edele waren de treffelijcste vã allen/ooc gedeylt in twee deelen. D'Overste waren de Princẽ eñ Baroenẽ eñ heeren door tijtel: eñ daer na die uyt der raetsheeren geslachten waren. Want ter wijlen dat de Venetianen het eylãt besaten/en waren niet alleen de edelmãs vã Venegien genietende de privilegien vãden edeldom; maer door het toelaten vãden raet vã Venegien haddẽ 'tselue recht alle andere borgers eñ ondersaten der Venetianen / die ten minsten vijf jaren te Nicosia gewoõt hadden. Nu zijn alle de Christenen door de tyrãnye der Turcken al even goet gemaeckt; wãt d'edele en worden vã 'tgemeyn volck niet onderscheyden: maer sy dienen allegader gelijckelijck / eñ worden geacht als verworpen slaven/den heere/knecht/rijc/arm/out mã/ kint / de vrouwe / de dienstmaerte zijn al even goet: soo dat niemant uytgenomẽ oft sy gevoelẽ de slavernye der Turckẽ: welcker manierẽ sy door de lanckheyt des tijts gewoõ zijnde/hebben ooc hunne boosheden aengenomen. Nochtãs zijn sy beleefder eñ saechtsinniger dã andere Griecken/die onder den Turc zijn / eñ zijn goedertieren ende gemeynsaem tegen alle vreemdelingen: scherp eñ snel vã verstãde/eñ cloec vã tõge eñ hãdt/sterc eñ vroõ/ eñ totte wapenen bequaẽ: maer seer genegen tot overdaet ende wellusten door de groote vruchtbaerheyt des lãts. De vrouwen zijn meest al oncuysch/ eñ niet ongelijc de vrouwen vanden ouden tijt; die (soo Justinus seght) haer gaven tot de vreemdelingen/eer sy houwelijcten: waerõ d'ouders niet sonder redene geseyt hebbẽ/dat Cyprus de goddinne Venus toe-geeygẽt was: dies te meer om datmen daer overvloedelijck vindt dat de welluste voetsel gheeft. Laet ons nu wat seggen vande vruchtbaerheydt van 'tlandt.

Dit eylãt is overvloedigh van sijde/cottoen/vlas/wolle/coren/olie/ honigh/kase/boter/eñ seer uytnemenden goeden wijn/die seer goet is voor de mage/die (soomen seght) tachtentigh eñ meer jaren goet blijft. Hy is uyter naturẽ roodt/maer hy wort door den ouderdõ wit; die om sijn crachte byden balsem geleken mach worden; eñ is seer profijtelijc voor de siecken/indiẽ hy tamelijcken genut wort: maer noch den nieuwen noch den ouden wijn en is aengenaem/ vã den genen die hem gewoon

woon zijn; want hy smaeckt meest al na het peck; want de vaten / daer hy inne is / zijn gepeckt / dat den wijnen eenen quaden smaeck gheeft / maer seer langhe goedt houden. Hierenboven brenght het voorts ghedrooghde wijndruyuen / diemen daer Zibibo noemt / bruyn van colen: eñ seer goedt eñ seer dic: insghelijcx coren eñ verscheydẽ hauw vruchten. 'Ten is niet wel om seggen hoe vruchtbaer het lãdt is / indien indẽ somer geene vochtigheydt gebreec en zy; maer neersteliickẽ besproeyt worde: waer inne sy geenẽ arbeydt noch cost en sparẽ: wãt daer geene riuieren oft beken en zijn / hebbẽ sy diepe eñ wyde putten / uyt welcke sy met aerdẽ pottẽ / die aen groote wielen gehecht zijn / eñ met peerdẽ gedraeydt wordẽ / groote menighte vã water puttẽ / daer sy de ackers mede wateren. 'Tschijnt dat den tijdt vandẽ jare / byden onsen gelegẽ / omgekeert is: want inden somer zijn hier alle dingen soo drooge ende verbrandt door de hitte der sonnẽ / datmen qualijc een cruydekẽ soude mogen sien, 'ten zy dat het geholpen wordt met begieten. Ter contrarien inden winter na den gedurigen regen vanden herfst / als de velden ouer al nat zijn / sietmen ouer al gras eñ de velden groene: soo datmen beter soude seggen dat het somer is dan winter. Waerom den winter is bequamer voor de reysende menschen / oft de gene die ackeren eñ eenige saken oft werck doen / eñ oock de siecken / dan den somer: want sy en zijn niet gequelt met coude / dan als daer noortsche windẽ waeyẽ: maer den winter is soo soet ende lauwe / dat den seluen ghedurende de beesten gaen inde weyen eñ bosschen / al oft de lente begonste. Maer inden somer is't al anders: wãt den seluen is straf eñ moeyelijck / alle dingen zijn verslenst; noch vremdelingen noch inwoonders en connen bylijck erghens ontrent den middagh gaen: waerom sy thuys blijuen / eñ schouwen de groote hitte / soo seer sy connẽ. Sy staen op voor den opganck der sonnen / eñ om hunne gesontheydt ombijten sy / ende versterckẽ hen teghen d'aenstaende cranckheydt. 'Snachts slapen sy (d'ackerlieden meest) naeckt op d'aerde onder den blauwen hemel / de treffelijckste ligghen op sargien inden wint / zijnde nauwelijcx met een slapelaken ghedeckt. Indien sy erghens moeten reysen / dat doen sy 'snachts / sdaeghs rusten sy. Maer 'tis nu genoegh geseyt vanden somer ende winter; laet ons vande vruchtbaerheydt veruolghen. Hier wast seer veel riets / daer mẽ het suycker af maeckt / eñ groote menighte vande planten / daer den cottoen op wast. Daer groeydt oock ouervloedelijcken witten ende swarten aluyn / peck ende herst / solfer / plaester / die uyter aerden gegrauen wordt; salpeter / die op veel plaetsen ouervloedelijcken groeyt: het brenght oock voorts dese costelijcke gesteentẽ / Jaspis / Achates / Smaragdus / Cristael / corael root eñ wit / ooc diamanten, maer niet soo costelijcken eñ hardt als de orientaelsche / eñ

meer

meer andere. Daer zyn ooc mijnen van gout/yser eñ coper. Het is ooc rijck van van seer goeden Vitriolum ende roest van coper / bequaem tot de medicijne / ende oock van eenen steen ghenoemt Marchasita oft Pyrites ; vanden welcken sommighe roodt/ sommighe wit zijn. Daer wast oock by het dorp Amiantus eenen steen alsoo ghenoemt; die d'ouders seer wel bekent heeft gheweest: seer ghelijck den aluyn / die van gheen vier beschadight en wordt. Vanden welck en men eertijdts plagh te maken lijnwaet ende lijckcleederen / die vuyl zijnde worden ghereynight met het vier ; ende met water ghewasschen worden die hardt: d'ouders plaghtẽ de doode lichamẽ die verbrandt weirden hier mede te bedecken ; om dat d'asschen vande selue beter bewaerdt ende vande andere asschen onderkent souden worden. Maer men weet nu niet de maniere om dit lijnwaet te weuen. Hier is ooc ouervloedelijc Laudanum/ Wieroock. Styrrax/ Marjolen/ Scammonea/ Soffraen/ Coriander / Sesamum / Thimiama / Hyssope/ ende andere ghesonde ende medicinale cruyden. Insgelijckx Pompoenẽ/ Meloenen/ Angurie/ Bloem-coolen/ Egyptische boonẽ oft Colocassia/ eñ andere cruyden/ seer goedt voor het daghelijckx ghebruyck der menschen. By het dorp Calopsis wast een cruyt Soda ghenoemt/ daermen zeepe af maeckt/ ende andere/ daermen de camelotten (die vande inwoonders in groote menighte ende seer schoon worden ghemaeckt van geyten haer) mede reynight ende wascht. Hierenbouen wordt daer gemaeckt een poeder genoemt poeder van Cyprus/ dat seer wel rieckt/ eñ byde Italianen gehouden wordt in grooter weerden/ van sommighe welrieckende cruyden/ oft (gelijck andere seggen) van groenen dauwe/ die op de cruyden eñ steenen valt / eñ gedrooght soo lange tot dat hy wit wordt. Het is oock ouervloedigh van alderhande fruytboomen/ uytgenomen criecken/ castanien eñ wilde appelen/ in plaetse vande welcke daer zijn veel beter eñ edelder boomen / diemen inden westen niet en vindt/ eñ daer qualijc bekent zijn/ te weten Musi / Dactyli eñ Charnubi. Ick late achter arangie-appelen/ citroenen ende granaet appelen; van welcke hier eene groote menighte is. Hier zijn seer veel bosschen van cypressen-boomen / eñ termentijn-boomen: uyt de welcke loopt seer goeden eñ welrieckenden termentijn / seer nut voor de mage eñ bloet spouwen. Dit eylandt voedt een groote menighte van vogelen/ wilde duyuen / quackelen/ perdrijsen/ Attagenes/ enden/ eñ ontallijcke veel gansen/ ende soo veel torteldyuen/ als by ons zijn musschen. De vogelkens/ die de Italianen vogelen van Cyprus noemen/ zijn hier in soo groote menighte/ ende soo vet; sonderlinghe inden tijdt vanden wijn alswanneer sy vet worden vanden wijn-besien eñ het saet van Lentiscus ; datmen vande selue gheconfijt met asijn ende welrieckende

kende cruyden / ende in aerden potten gedaen na Venegien te coope brenght/eene aengename ende leckere spijse der Princen ende edelmans van Italien. Hier zyn veel arents ende valcken / ende hier worden vremde van elders comende oock gevangen.

Hier zyn ontallijcke veel wilde beesten als dassen / herten / hasen/ conynen ende andere; maer geene roof-dieren. Daer-enbouen seer groote hamelen ende wonderlijcken vet; die eenen steert hebben eenen cubitus lanck / soo breet ende dick / dat sy daermede niet alleen hun achterste en decken / maer weghen somwylen meer dan een pondt.

Hier groyet ooc den Chameleō een viervoetigh dier/seer mismaeckt ende leelijck:wy saghen(doen wy te Arnica waren) een by den Guardiaen vande Minrebroeders/eñ een by eenen Grieck/die daer woonde: ende hebben't gehandelt/ aengesien het selve niet quaet en is. Het is ontrent een palm hooge/ niet langer dan onderhalnen palm / gespickelt gelijck eenen luypaert/'theeft eenen beck gelijc eenen voorssche / eenen langhen ende dunnen steert in't eynde scherp ; ende dien crommende gelijc eene slange:het heeft rechte beenen/cromme nagelen gelijc de vogelen / een rouw veel gelijc den crocodilus/den buyck plat ende dunne / de sijden staen vas't aenden buyck / ghelijck de visschen/ende de rugh-grate insgelijcx:den rugge is ghebult / gelijck de Kemels;den ganck seer traegh gelijck de schilt padde D'oogen staen diep in het hooft/niet verre van malcanderē/ eñ zyn seer groot/eñ het lichaem gelijc van verwe;die't noyt en bedeckt/ ende siet niet met het beroerē vanden appel van d'oogen / maer met gheheele d'oogen omdraepende/den mont staet altoos open. 'Ten doet noyt syn gevoegh; aengesiē het selve ouer alle sydē besloten is/eñ en eet noch en drinckt noyt / ende leeft alleenlijck vyde locht.

Maer de nature vande verwe is wonderlijcker: want wat verwen het raeckt/ inde selve verandert uytgenomen root ende blauwe het nochtans en verandert het sijne swarteplacken niet / maer sijne huyt alleen.

Maer in gheheel het eylandt en is geene schipdraghende riviere / maer alleen sommighe beecken ende waterloopen / de sonderlinghste zyn Pedeus / dat voor by Nicosia loopt / Lycus / die uyt den bergh Olympus comt / ende Tenus. Als dese vol waters zyn/ putten sy daer met water-meulens uyt / daer sy d'omligghende landen ende ackers mede begieten. Dit eylant heeft dickwijls groot ghebreck van graen ghehadt / door het ghebreck van water; sonderlinghe ten tyde van Helena de moeder van Constantinus den grooten / ten welcken tijde (soo de Griecken segghen) het

selve

het selve meer als dertich jaren onbewoont is gheweest/want sy seg-
ghen dat zynde de fonteynen uyt ghedroocht / ende d'aerde door de
hitte der sonnen zynde ghescheurt ende dorre geworden/de inwoon-
ders het landt niet ghebouwt en hebben / ende daerom allegader
elders zyn gaen woonen : ende dat ten lesten zynde de voornoem-
de Helena wedergheromen van Jerusalem in dit eylandt ende vra-
ghende d'oorsake van dese verwoestinghe / sy met medelyden be-
weeght is gheweest/ende door ghebeden van Godt vercreghen heeft
reghen/ende uytberstinghe der fonteynen/ende dat sy ontboden heb-
bende d'inwoonders/die in't omliggende vast lant waren gaen woo-
nen/het eylandt weder ghestelt heeft in syn en eersten staet. Hier-en-
boven heeft Cyprus noch een ander ongheval/dat het somwylen ge-
quelt is van sekere wormen / welcke alle dry jaren (sonderlinghe
indien die drooghe zyn)allenskens groeyende/ crygehen inden Meer-
te vleughelen/ende eenen vingher dickte ende langhe beenen/ begin-
nen te vliegen ghelyck sprinck-hanen:maer als die beginnen te vlie-
gen vallen sy gelyck eenen hagel uyt de locht/ende verslinden't al dat
sy vinden:eñ gedreven door den wint vliegen sy met soo grooten me-
nighte / dat het eene dicke wolcke schynt te zyn / ende als sy nu
alle groene cruyden vernielt hebben/sterven sy in't eynde van honger
eñ maken eenē leelycken stanck eñ besmettē de locht/waer door som-
wylen eene peste opstaet. Daerom zyn d'inwoonders gewoon neer-
stighlyck de nesten van dese wormen te soecken/ende d'eyeren met de
nesten te breken ende verstroeyen/want indien sy dit niet en deden/sy
souden ontallycken seer in dit heet landtschap vermenichfuldigen.
Maer hoe wel het landt met dese schadelycke wormen ghequelt is/
ende de hitte seer onderworpen/ende daerom op sommige plaetsen de
locht niet ghetempert en is;nochtans en ghebreeckt het eylandt niet
aengaende de vruchtbaerheydt des landts/ende goede ghelegentheyt
ende overvloedigheyt van alle dingen:noch en heeft geenen uytlant-
schen by-standt van doen. 'Twelck Ammianus Marcellinus ghe-
tuyght segghende : Cyprus is soo overvloedigh van soo groote
ende menigherhande vruchtbaerheydt van alle dinghen/dat het selve
geenen uytlantschen bystandt en is behoevende/dat het timmert met
het ghene dat het binnen den lande heeft van onder tot de opperste
seylen een last schip / ende 'tselve toegherust met syne behoeve-
lychteyt inde zee stelt. Waerom 'tselve met redene Macaria dat is / ge-
luckich ghenoemt is geweest. Want overvloedende van ryckdom eñ
vol vā overvloedigheyt vā alle dingē eñ wellustē/condemē hier gesien
hebben/eñ genieten al dat begeerlyc oft gesien eñ elders gepeyst can
worden. Lucius Florus vermaent van hare groote ryckdommen/

als hy seght: De rijckdommen van Cyprus zijnde van Portius Cato met schepen gebrocht door den inganck van Tiber/hebben de Schatcamer der Romeynen meer verbult / dan opt eenighe triumphe. Nochtans 'tselve nu alsoo niet gestelt en is; want (eylaes) overvallen vande tyrannije der barbaren/ende berooft van haer voorleden cieraedt ende heerlijckheyt/is 'tselve op veel plaetsen verwoest/ verlatē ende onbewoont. De steden die eertijts seer vermaert ende bewoont/ ende verciert met schoone ende heerlijcke huysen waren/zijn nu vervallen/verbuylt ende qualijck bewoont: de vleckē ende dorpē eertijts vermaert/ worden nu ghesien verwoest en niet gheboumt. Want het is den Turcken eyghen de steden te verwoestē/de landen af te loopē/ ende te niet te brenghen dat eertijts heerlijck ende schoon was. Dits ghenoegh ghesept vande beschrijvinge van Cyprus. Laet ons vervolghen t'ghene ons ghebeurde/eer wy uyt het eylandt vertrocken.

Het seuenthienste Capittel.

Een schip ghenoemt Caramussalino. Consent om te vertreckē qualijck vande Eminus vercreghen. Vertreck uyt het eylant, ende de comste in't schip, tvvist aldaer met den schipper, ende sijne schattinghe. Den bergh Libanus gesien, ende aencomen aenden oever van Phenicia.

OP den vijfthiensten dagh van September hebben wy door raedt vande Minrebroeders ende den Consul vande Venetianē eenē bode gesondē na de havene vā Famagosta/om een schip te huren. Want door dien daer geē schip genoemt Caramussalino (also noemē de Turckē eene galeye) en was op de reede vā Saline/daer wy mede souden connen overvaren in Syrien / hebben wy moeten seynden aende eerste havene van't eylant. Want dit ghebeurt ghemeynlijck/ dat de ghene / die wilt varen na het Jootsche landt ('ten zy hy recht reyst na Tripoli in Syrien) verlatende het eerste schip/daer hy mede van Venegien ghecomen is/moet een ander vā dese voornoemde schepen huren in Cyprus/om over te varen na Palestina: want de Venetsche schepen en reysen nu niet na Jaffa / ghelijck sy eertijts deden; maer varen na Alexandreta een stadt ghelegen inde enghte van Jssia. Alsoo wy dan vier daghen lanck te vergheefs verwachteden de wedercomste vanden bode/ende ons ghebootschapt wiert dat daer een redelijck bequaem schip te Saline aenghecomen was/hebben wy den Veneetschen Consul bevolen / dat hy met den schipper soude overcomen vanden schip-loon ; om dat wy niet langer

ger en soudē moetē vertoevē. Desen schipper was uyt Syrien geborē/ een Christen/ ende boven de Arabische tale / conde hy de Turcxsche/ Griecxsche ende Italiaensche sprake. Wy hebben dan dese bequaemheydt waerghenomen; om dat den selven ons conde dienen tot eenē taelman. Na groote neerstigheyt vandē Consul zyn wy met hem vanden schip-loon overcomen voor een-en-twintich Veneetsche Cechynen. Wat tyts hier na comt den bode wederom/ eñ seght dat hy overcomen is voor vyf-en-dertigh Veneetsche Cechynen/ ende dat hy voor eenen Godts-penninck ghegeven hadde sesse croonen ; ende dat den schipper daer met het schip soude zyn. Wy hebben lange getwyfelt/ wat wy in dese sake souden doen : eenighe raedden dat wy met het minste schip souden varen/ als zynde veerdigher ende beter toegerust andere seyden dat wy met het meeste de woeste zee souden overvaren. Ten lesten zyn wy ghecomen tot de meyninghe vande ghene / die raedden de reyse aen te veerden met het minste schip; sonderlinge om dat het bedeckt ende wel sterck ende toegherust was met dobbele seylen ende riemen/ die de schip-varende lieden dickwyls groot behulp zijn om de havene te cryghen/ sonderlinghe op contrarie winden. Latende dan het groot schip/ dat nu inde havene ghecomen was/ hebben wy hem den Godts-penninck ghelaten ende hebben daer-en-boven den bode dry Daelders ghegeven. Als dit ghedaen was/ begonstmen te handelen om consent vande Eminus te vercryghen om te vertrecken/ door het toedoen vanden selven Consul. Hier-en-tusschen hebben wy de doosen ende anderen huysraedt / die wy op de reyse niet van doen en hadden/ uyt het Veneetsch schip te lande doen brenghen / om na Arnica ghevoert te worden om by de Minrebroeders te bewaren tot onse wedercomste : want wy en hebben niet willen mede nemē dan spyse tot onsen noot-druft: insgelyckx wat hemden/ cragen/ ende lynwaet/ om ons te vercuysschen. Als't nu te lande gebracht was/ is't neerstelycken by de dienaers vandē Eminus ondersocht geweest/ om te besien oft daer iet ware/ dat tol schuldigh was : ende alsoo sy niet soodanigh en vonden/ hebben sy na lanck vertoeven oorlof ghegeven om te vervoeren. Als dit beschickt was / hebben wy den schipper belast/ dat hy in syn schip soude nemen 'tgene tot noot-druft dienēde wy in't Veneetsch schip hadden ghelatē. Als den Eminus dit hadde vernomen/ ende de schippers straffelycken verboden/ dat sy daer niet en souden inne comen/ oft iet van onse dingen in hun schip overnemen/ ende hen op lyf-straffinge beval dat sy sonder syne wete uyt de havene niet en souden vertrecken: antwoordende ons / dat wy hem synen tol wilden ontnemen/ ende bevelt ons door eenen taelmā/ dat wy te lande souden doen alle 'tgene dat wy van onse dingen in't Ve-

 neetsch

neetsch schip ghelaten hadden / om dat het syn volck vrijlijck soude moghen besien: ende indien wy 'tselve niet en doen / dreyght hy / dat hy ons geen consent om te vertrecken en sal geven. Wat soudē wy gedaen hebben / wy en wisten wat seggen / waerom wy / hoe wel tegē onsen danck / gehoorsaem hebben geweest. Wy doen ontrent den avondt alle onse dingen te lande brengen / eñ begeeren dat het syne dienaers souden ondersoecken. Hy en wilde 't niet toelaten / om dat het spade was / soo hy seyde / waerom wy 'tselve hebben moeten laten onder den blauwē hemel / daer wachte by stellende / ende vertoeven tot 'sanderdaeghs om te vertrecken. 'Smorghens vroegh comt den Eminus by ons / eñ doet het by syne dienarē ondersoeckē: welcke / hoe wel sy seyden dat daer niet en was dat tol moestē geven / en heeft hy ons gheen oorlof willē gevē om te verhoeren / eñ ons niet willen laten gaen; seggende dat het de maniere is / dat hem eenige beleeftheyt vande coopliedē eñ andere vremdelingē soude gegevē wordē / eer sy vertreckē; eñ dat niemāt daer af vry en was: daerō dat hy wilde hebbē de gewoonlijcke gifte / eer wy souden vertrecken: indien wy 'tselve weygerden / dat hy ons geensins oorlof om te vertreckē en soude gevē. Hebbende dan hē getelt dry Cechinen (gelijc dē Consul met hem overcomē was) hebben wy oorlof ghecregen om te vertrecken. Hebbende dan haestelijcken alle eetware in't schip gedaē / bevalen wy dē schipper dat hy hē soude haesten ende voorsien van 'tgene dat hem op de reyse noodigh was. Hy heeft corts daer na de schippers gesonden om water te halē in eenen put byden oever ghelegen: welcke wedergekeert zijnde ende segghende dat alle dingen bereydt waren / zijn wy door eene stilte / die tot den avont toe duerde / op de reede moeten blijven liggen. Ontrent der sonnen onderganck begonste een cleyn windeken van't landt te waeyen / ende sy zijn allegader t'schepe gecomen / behalven ick / om dat ick den Vicarius van Jerusalem (die tot desen tijdt in't Veneetsch schip verborgen hadde geweest) soude besoecken ende hem vercondigē ons vertrec / eñ met den Guardiaen vā Arnica met eenen boodt gevaren was aen het Veneetsch schip / dat op de naeste reede lach / om den Vicarius te vermanen / dat hy syne dingen soude vergaderen / om dat sy te gevoegelijcker in't ander schip souden moghen overgenomen worden / eñ dat syne medegesellen ontrent middernacht met het schip daer souden comen / om hem te verlossen uyt het schip. Onse gesellen dan quamen daer op de gesette ure / ende seydē dat den schipper daer niet en hadde willen comen / dan met groote moeyte eñ eerst betaelt hebbende vier daelders boven dē beloofden schip-loon. Waerom wy om 'tperijckel niet willende vertoeven hebben de packen vanden Vicarius in't schip doen overnemen / eñ hebbende den Guardiaen van

Arnica

Arnica Adieu ghesepdt/ is den Vicarius met ons t'schepe ghecomen. Hier-en-tusschen een van onse medeghesellen een Priester upt Portugael bevreest door de cleynte van't schip/ oft hem de reyse berouwende zynde/ hem ghelatende al oft hy de kortse hadde/ is wederom in't Veneetsch schip gegaen/ ende en wilde niet voorder met ons reysen/ segghende dat hy wederom ghesont zynde wilde verwachten eene bequamer oorsake om over te varen. Wy en weten tot noch toe niet wat hem hier na gheheurt is / oft hy tot syn vermeet gecomen is/ oft syne reyse verlaten heeft. Als wy weder quamen upt Palestina / hebben wy alleenlycken ghehoort/ dat hy ghereyst was na Alexandrien in Egypten/ om van daer door de Woestynen van Arabien te reysen na den bergh Sinai/ ende van daer na Palestina/ ende van daer wedercomen na Cyprus. Als wy ghescheyden waren van't Veneetsch schip/ ende de schippers het schip voorts roeyden; begonste den schipper nieuwe saken op te halē: wāt hy claeghde dat hy te seer geladen was/ eñ dat hy daerom niet en wilde voorts varen. Hier-en-boven hy tierde/ hy beroerde ende bekeef de schippers / ende gheliet hem dat hy wederom wilde na de havene varen / ende 'ten ware men hem boven den beloofden schip-loon neghen Veneetsche croonen gave/ dat hy ter zee niet en wilde inne varen: wy spraken daer teghen schoone / ende baden/ belovende hem ses croonen te gheven/ om dat hy de begonste reyse soude volbrenghen. Ten lesten liet hy hem door't bidden ende beloften ghesegghen/ ende verbolghde de reyse. Wy voeren seer traghelycken voorts met een cleyn windeken / ende varende voor by den by-ligghenden oever en voorderden wy desen nacht niet seer. 'Sanderdaeghs bevonden wy/ dat wy maer acht mylen gheseylt en waren/ ende siende eenen torren op den byliggenden oever/ bemerckten wy/ dat wy teghen over den voorbergh Chitti voeren. Dese plaetse is eertyts seer vermaerdt gheweest door eene seer oude ende Coninckelycke stadt/ ende wort nu noch ghehouden voor d'uptnemenste stadt van gheheel het eylandt om de schoone boomgaerden ende overvloedigheyt van araengie-appelen ende citroenen. Hier na alsoo den wint noordelyck wiert/ zyn wy na de diepte ghevaren ende alsoo den wint stercker wierdt/ hebben wy Cyprus niet meer ghesien / ende den navolgenden nacht hebben wy met eene volle schynende mane met goeden windt ghevaren. 'Sanderdaeghs den een-en-twintichsten dach van September hebben wy met goeden wint seer gheluckelycken ghevaren. Ontrent den middach hebben wy 'tlandt van verre ghesien / ende de schippers seyden dat het tsop vanden bergh Libanus was. Ontrent der sonnen ondergank varende met goeden

wint na 'tlandt zijn wy Sidon een stadt van Phenicien voor by ghe-seylt: ende dien nacht lancx den oever van Phenicien varende zy wy dien nacht tot Cyprus toe ghekomen.

Het achthienste capittel.

Beschryvinghe vande Stadt Sidon: aencomen inde hauene van Tyrus, vertoeven aldaer ende vreese: Danssen ende vvassen der byligghende Arabers op den oever.

SIdon/nu Sait oft Saida vande Turcken/Mooren ende Italianen ghenoemt; eertijts eene seer rijcke ende vermaerde stadt vā Phenicien/vermaert inde H. Schrifture: ende Tyrus ghelijck/ met welcke sy om d'outheyt ende vermaertheyt ghestreden heeft/ is ghesticht gheweest van Sidon den eersten sone van Chanaan (ghelijck Josephus seght) oft van Cadmus den broeder van Pheince (gelijck andere meynen) ende de moeder van Thebe in Beotien gelegē/ aenden voet vandē bergh Antilibanus/daer sy nauwelijcx eene mijle af light/ by de zee op eene steen-rotse / die haer inde lenghde streckt vanden Noorden na den Zuydē; wiens opperste tsoppen eertijts versterckt hebben geweest met seer stercke castelē/die nu geheel verballē zijn/gelijckmen siet. Men soude segghen dat het eene spelonncke van roovers ende niet eene stadt en waer ; soo is de selve mismaect door hare vervallingen/zijnde niet bewoont/dan van seer weynige Mooren ende Turckē. Sy heeft wel eene goede ende groote havene; maer en wordt die niet ghehanteert. Het by-ligghende landt is vet ende vruchtbaer. De omghelegen ackers zijnde met beecken ende fonteynen besproeyt/gheven wonderlijcke veel vruchten; maer sy liggen nu meest al verwoest ende ongheebouwt. Sy heeft eertijts/doen de Christene religie in Syrien was/ghehadt eenen Bisschop / onderworpen den Artsch-bisschop van Tyrus. Die van Sidon (ghelijck Solinus schrijft) hebben meesters gheweest van seer goede consten/ende goede Philosophen nopende d'Astronomie ende Cyffer-conste. Vā hier zijn ghesproten Bethus/Diodorus ende andere vermaerde mannē. Hier heeftmen Baal oft Beles goddelijcke eere ghedaen: wien Jesabel de dochter vanden Coninck van Sidon ende huysvrouwe van Achab Coninck van Israel autaren heeft ghemaeckt / Priesters inghestelt ende offerhanden gedaen/eñ haren man daer toe gebrocht om 'tselve oock te doen. Daer-en-boven hebben de Sidoniers aenghebeden

Astaroth

Astaroth ende Astarte/die den Coninck Salomon oock(soomen leest) door het ingheven van sijne heydensche huysvrouwen heeft aengebeden. Waerom sy uyt wrake van soo groote afgoderije ende boosheden verscheyden verwoestingen van himne stadt(die de Propheten Ieremias/Ezechiel ende Ioel voorsept hebben)geleden hebben. Nabuchodonosor heeft de selve eerst inghenomen/na dat sy met hongher ende peste ghetemt was:daer na Alexander den Grooten: ten lesten in't jaer na Christus gheboorte 636.de Saracenen / wiens jock sy veel jaren ghedragen heeft/tot dat die van Boldvinus Coninc vã Ierusalem is inghenomen ende inde Christelijcke vryheyt ghestelt is gheweest. Maer door lanckheyt van tijde seer vervallen/ is de selve van Ludouicus Coninck van Vranckrijck wederom opgerecht/ende met garnisoen beset/ende heeft alsoo onder de heerschappije der Christenen gheweest tot den jare 1289. Ten lesten is de selve wederom door Godts rechtveerdigheyt vande Saracenen inghenomen/ ende heeft ghedraghen het swaer jock va de Mameluckẽn. Welcke zijnde in't jaer 1517.te niet ghebracht van Selymus den Turcxschen Keyser / is sy met andere steden van Phenicien onder 'trijck der Ottomannen ghecomen:daer sy noch onder is. Niet verre van de stadt-poorte na den Oosten/daermen na Cesareen gaet/staen noch eenighe vervallinghen van eene capelle;staende op de plaetse daer de Chananeeusche vrouwe biddende voor hare beseten dochter verhoort is gheweest.

Twee mijlen van Sidon na den Zuyden niet verre vanden oever sietmen d'overblevelinghen vande stadt Sarepta(byde Hebreen genoemt Searphat:)alwaer Eliseus den Propheet gheherbergt is gheweest vande weduwe ; wiens meel-cuppe door de belofte ende weldaet vanden Propheet niet en is vermindert gheweest / ende haren olie-pot niet uytghegaen.Dese stadt heeft ten tijde / doen de Christenen Palestina regheerden / eenen Bisschop ghehadt / die onder den Artsch bisschop van Tyrus was.

Twee mijlen van Sarepta na den Zuyden vloeyt de riviere Eleutherus uyt den bergh Libanus in Ithurea;ende valt tusschen Tyrus ende Sarepta inde zee.Aen dese riviere begint den bergh Antilibanus:ende hem streckende teghen het Noorden over Tripoli tot aende stadt Archis/behelst sy dertigh mijlẽ:maer en gaet niet verre vanden oever: ja is op veel plaetsen soo byde zee/ tot daer de zee aenvloeydt. Plinius seght dat den selven vol schilt-padden is. Iosephus ende de H. Schrifture vermanen daer dickwijls af.

Zijnde ontrent den dagheraet ghecomen inde havene van Tyrus/ hebben wy d'anckers gheworpen by de muren der stadt/ende zijn daer dien gheheelen dach ende naesten nacht blijven ligghen ; om dat den schipper-

schipper seyde / dat het niet seker en was uyt de havene te gaen met contrarie winden. Daer en tusschen nochtans en wierde het ons niet toegelaten te lande te comen/oft besien de vervallinghen vande verwoeste stadt/door dien dat het de Arabers/die daer ontrent woonen/ niet en wilden ghedooghen: Waerom wy van hen vervaert waren/eñ vreesden hunne laghen ende bedriegerye / ende ons lieten duncken/ dat het niet gheraden en was te lande te gaen. Maer ter wylen wy inde havene laghen / zijn seer veel Arabers soo mans als vrouwen met hoopen na den oever ghecomen: ende alsoo sy quamen na ons schip / sien wy/dat sy begonsten te dansen na hunne maniere/ eñ singen ende daer na vermoeyt zijnde van het danssen/hen te doppẽ in't zee-water/ende malcanderen wasschen; ende ten lesten soo geheel naeckt/ende gewasschen ende blijde zijnde hen te vertrecken na den naesten bergh/ die met boomen beplant was / ende hen daer eenen tijdt onder de lommerachtighe boomen te verberghen. Wy hier door verwondert zijnde vraeghden de schippers wat volck dit was/ ende wat dit danssen/wasschen/singhen ende verberghen te bedieden hadde. Sy antwoorden dat het Arabers waren/ende dat sy in deser manieren ghewoon waren Venus te dienen. Dit dolende volck woonende sonder sekere plaetse in tenten/hadde niet verre vã Tyrus hunnen legher gheslagen op eenen hoogen heuvel. Wy hebben hunne manieren ende leven elders uyt-geleyt. Eene ure oft twee daer na vernomen hebbende dat wy op d'anckers inde havene lagen/zijn sy haestelijcken comen geloopen eñ uyt de vervallingen der stadt (daer wy qualijck eenen worp van eenen steen af laghen) riepen/ ende hadden sy veel ende lange woorden met den Patroon ende schippers: sy gaen ende comen wederom/ende hebben andere propositen met de schippers. Als wy de schippers vraeghden wat sy seyden oft begeerden/en wilden sy't niet segghen/al was't dat wy't hen baden: 'tghene dat ons groote vreese dede hebben/aengesien wy gheen goet betrouwen op den Patroon/ende schippers en hadden om hunne bedriegerye. Want wy 'tselve nu in veel saken beproeft haddẽ/eñ wistẽ wel dat dese menschen seer bequaem waren om te lieghen ende wy vreesden dat sy om ons goedt te hebben/ons aende Arabers souden verraden ende vercoopen/ende ons dingen rooven. Dese vreese wiert meerder door eenen boot/die alleen inde havene/daer geene andere schepẽ en waren/'snachts ontrent twee uren was ghecomen/ ende soetelijcken gheroeydt/als willende verborgen zijn/haer hadde versteken achter de muren der stadt. Want soo haest als wy dit ghewaer zijn ghewor-den/vreesende dat daer bedrogh was/en hebben wy niet sonder redene verbaest gheweest: dies te meer/om dat wy verlaten van alle menschelijcke

lijcke hulpe/ ende van alle sijden omringelt vande barbaren; waren ongewapent in een vremt landt/ende de schippers selve niet genoech en betrouden/ alsoo dat wy gheene hope en hadden van te moghen ontgaen. Zijnde dan verslaghen van herten / en wisten wy niet wat raedt wy souden nemen/oft wat doen: nochtans makende ten lesten vanden noodt eene deught/eerst aengeroepen hebbende Godts hulpe eene eenighe remedie ende sekere toevlucht inden uytersten noodt ende perijckelen/is onse vreese vermindert: ende de selve achter rugge stellende hebben wy voor ons genomen gewelt met gewelt te verdrijven/indien den vyant aenquaem/ meer bereydt zijnde om te sterven/dan levende te comen inde handen der barbaren. Waerom wy alle uren ja oogenblicken den aenval der Arabers verwachtende/bereydden ons te weeren. Inden bodem van't schip was in stede van ballast eene groote menighte van keyen/vande welcke wy daer eenighe honderden genomen hebben/ter wijlen dat de schippers sliepen/ghevende een iegelijc sijn deel vande selve/ende 'tselve hebben wy gedaen met de stocken die daer waren. Ende met dese wapenen bereydden wy ons om dese roovers te verdrijven/indien sy aenquamen. Ontrent den drij uren 'snachts riepen de barbaren uyt de vervallinghen der stadt/maer de schippers en gaven hen geene antwoorde: oft om dat sy sliepen/oft hen gelieten te slapen/om dat sy wisten dat wy waeckten. Maer wy meynende dat de vyanden terstont souden comen / hebben bycans eene gheheele ure gheluystert: ende hoe wel niemandt hen en sagh verroeren oft aencomen (want den nacht was seer claer/ soo dat wy seer wel conden sien:) nochtans en dorsten wy onse wachtplaetse niet verlaten ende ons tot ruste gheven ende slapen ghedurende dien geheelen nacht. Maer 'tis anders ghecomen dan wy meynden/ want hebbende geene schade ghehadt/hebben ons de schippers ghesevdt/soo haest als't dagh was/dat het visschers geweest hadden: maer wy twijfelden seer/oft sy de waerheyt seyden oft niet / door dien een iegelijck hem liet voorstaen/dat hun swijghen vanden voorgaenden nacht niet sonder bedrogh en hadde gheweest. Maer om dat wy/ter wijlen wy inde havene laghen/sommighe dingen hebben gade geslagen vande gheleghentheydt/ghesteltenisse ende ghedaente vande seer rijcke ende schoone stadt Tyrus/wil ick hier 'tselve by voeghen.

Het neghenthienſte capittel.

Beſchrijvinghe vande ſtadt Tyrus.

TYrus is d'oudſte ſtadt van alle de ſteden van Phenicien; eertijts ſeer rijcke/ende de vermaerdſte coopſtadt van gheheele de werelt / ghemaeckt van Tyrus neve van Noe ende ſevenſtẽ ſone van Iaphet (ghelijck Beroſus ſeght) corts na den overvloedt / oft (ghelijck Curtius ſchrijft) van Agenor: hermaeckt vanden Coninck Phenix/ten tijde dat Iosue leydtſman van het volck van Iſrael: daer na is de ſelve ghewordẽ eene wooninghe vande Sidoniers/ten tijde van Sampſon / ende vande ſelve vernieuwt. Sy wordt vande Hebreen Sor/ van Gellius ende andere Sarra/vande Mooren Sur ghenoemt: ſy heeft (ſoo Plinius seght) neghenthien mijlen in 'tronde ghehadt. Deſe heeft verſcheyden ghevallen ghehadt/ende vernielt zijnde is ſy wederom opſtaen: maer nu bedorven ende gheheel afghewoꝛpen zijnde/ light die vol vervallingen ende verlaten: ja is ſoo te niet ghebracht ende verwoeſt/dat het gheen ſtadt meer en is/maer datmen in groote vervallingen ſiet eenige teeckenen van oude macht: alſoo dat vande ſelve magh met redene geſeyt worden/dat eertijts vande groote ſteden van Arcadien van eenen geſeyt is gheweeſt/ghelijck Strabo ſchrijft : Eene groote ſtadt is eene groote verwoeſtinge. Want men ſiet daer niet dan de bogen/welf-ſels muren vande afghewoꝛpen huyſen vervallen torens / ende overblevelingen vande veſten ende veel gruys. Maer dit heeft het gemeyn ongeval geweeſt vande ſteden van Phenicien/aengeſiẽ de wreetheyt der voor ouders eñ oorlooghſche neder-lagẽ dit ſchoon lant van Phenicien in leelijcke vervallingẽ eñ verwoeſtingẽ verandert hebbẽ. Eñ hy (die geen dinck onbekent en is)/ weet oft dit geſchiet is door de gewoonlijcke veranderingẽ/door welcke alle oude dinghen/ hoe ſchoon ende uytnemende die oock zijn geweeſt/nu vervallen / ende nu nieuwe op-rijſen/ die oock ſoodanigh eynde ſullen hebben / oft door de goddelijcke wrake/daer de ſonden mede gheſtraft worden/dit geſchiet is. Men weet door het voorſegghen van Ezechiel/dat Tyrus op eenighen tijt te niet ghebracht ſoude worden. Want Godt heeft door hem aldus gheſeyt: Ick ſal u tot niet brenghen/ende ghy en ſult niet zijn/ ende gheſocht zijnde en ſult ghy niet meer inder eeuwigheyt gevondẽ worden. Ende op een ander plaetſe: De coop-lieden der volcken hebben op u geſchuyfelt; ghy zijt tot niet ghebrocht/ende ghy en ſult niet zijn tot inder eeuwigheyt. Ende wat daer na: Ick ſal u tot aſſchen ge-

von

ghebven in't ghesichte van alle die u sien. Soomen dyt de verballingē can bemercken/is de stadt rondt/wijt in't ronde ontrent drij mijlen: seer schoon van gelegentheyt op eene steenrotse/zijnde eertijdts een eylandt geweest/ligghende van't vast landt 'tseventich stappen (na Plinius seggen) oft (gelijck Curtius seght) vier stadien/ ronts-omme omringelt vande zee: soo dat Ezechiel de selve met rechte noemt een heerlijcke stadt gelegen in't hert der zee/ende van volmaecte schoonheyt. Nabuchodonosor den Coninc der Chaldeen hebbende Jerusalem vernielt heeft dese stadt derthien jaren beleghert/ ghelijck Josephus seght/maer alsoo hy met gheene oorlooghsche gereetschap en conde de muren omworpen/verliesende de hope van die te winnen/ heeft sijnen leger groote steenen doen draghen/om te vullen de zee/ die daer was tusschen de stadt ende het vast lant. Als die gevult was ende de ghereetschap aende muren gebrocht was/siende de Tyriers dat de stadt soude inghenomen worden/ hebben sy alle 'tgout silver ende costelijck goet inde schepen gedaen/ende de stadt bycans ydel gelaten; ende zijn nieuwe woon-plaetsen gaen soecken zijnde een deel in Cyprus/een deel in de stadt Carthago/ende andere aen andere eylanden vande zee/ van Egea aenghecomen. Zijnde de stadt daer na inghenomen is sy geheel verbrant / ende vernieldt gheweest/ende heeft tseventich jaren verwoest alsoo gheleghen / dat de visschers hunne netten op de plaetse der stadt hebben ghedrooght/ 'twelck Ezechiel oock hadde voorseyt/segghende. Jck sal u geven tot eenen seer doorschijnenden steen/ ghy sult zijn eene droogingh der netten/noch en sult niet meer ghetimmert worden. Na 'tseventigh jaren is sy na de verwoestinghe hermaeckt/ende tot hare eerste fraeyheyt ghecomen/ende heeft twee hondert jaren soo ghebleven. Daer na zijnde het out werck van Nabuchodonosor vernielt/ oft door het aenvloepen der zee oft vernuftheyt vande Tyriers / is de selve wederom van Alexander den grooten bevochten ende belegert/ende vāde selven wederom ghevoeght aen't vast lant/want den selven makende wallen van hout ende steenen/ende ghevult hebbende de enghte der zee/heeft de selve na een belegh van seven maenden in genomē/ berooft ende gheheel verbrandt. Dese walle is met den tijt soo ghegroeyt dat den selven op de zijde/ daer die aende stadt comt/meer dā tsestigh stappen breet is/comende de zee aen beyde de sijden. De stadt heeft eertijts eene seer groote ende versekerde havene gehadt/wiens uyterste na de zee ligghende omringhelt waren met eene groote walle ghemaeckt van seer groote steenen/ende tot eenen seer dicken inner ghemaeckt/die de schepen bevrijdde teghen het onweder ende baren der zee. Maer den selven is nu vande baren overloopen ende

afgespoelt/soo dat dien qualijc ergens toe nut is. Nochtans hebbẽ wy
(ter wijlen wy inde havene lagen) gesien de teeckenen vanden selven/
diemen somwijlẽ siet/als de zee stille is: Maer eenige meynen dat die
zijn de overblevelingen vã het oude Tyrus/maer meynen dat het de
gruysen vande nieuwe stadt zijn/diemen nu siet. Behalven dese have-
ne is daer inde stadt eene seer groote plaetse voor de schepen/ seer be-
quaem om de galeyen te liggen. Inde selve comen de schepen door
eenen engen inganck/tusschen twee torrens/die daer ghemaeckt zijn
voor de tollenaers/die daer den tol ontfangen/gelijckmen seght. 'Tis
gelooveliic dat desen inganc plagh te sluyten met eene ysere ketene/
om te beletten dat daer niemãt 's nachts uyt oft in te comẽ. Aende tor-
rẽ die aende slincke sijde staet/zijn nu noch thien marberẽ pilarẽ/staẽ-
de even verre van malcanderen/ghemaeckt tot het cieraet vanden in-
ganck. Maer Tyrus heeft eertijts seer verciert gheweest met schoone
pilaren/ende marberen pyramiden ende andere soo gemeyne als be-
sondere bouwingen/vande welcke men ons noch veel teeckenen siet.
Want behalven de seer hooge muren / ende verheven torrens even
verre van malcanderen staende/sietmẽ onder andere de overblevelin-
gen vande seer hooghe muren vande Dom-kercke inde welcke men
seght/dat Almericus bruyloft met Coninckliicke pracht ghehouden
heeft. Na de poorte ghelegen aende Oost-sijde der stadt sietmen twee
kerckẽ gemaeckt van schoonen wercke; zijnde nochtans al vervallen
eñ afgebrokẽ/de meeste is vereert met dẽ naem van't graf onses Hee-
ren/ende de minste gewijt ter eeren vã S. Jan den discipel Christi: eñ
hebben alle beyde eertijts verciert geweest met reliquien van marte-
laren/die onder den Keyser Diocletianus geleden hebben. Men seght
dat inde meeste kercke byden hoogen autaer begraven is het lichaem
vanden grooten Origenes: ende oock dat het lichaem vanden Keyser
Fredericus den eersten hier light/ die daer verdroncken is hem wil-
lende wasschen. Buyten de poorte staende na den Oosten by de vesten
sietmen een cleyne capelle/daer (soo veel meynen) de vrouwe ghe-
roepen heeft: Saligh is het lichaem dat u gedragẽ heeft/ende de bor-
sten die ghy hebt ghesogen Andere segghen dat dese capelle om eene
andere sake gemaeckt is geweest/meynende dat daer geweest is den
steen/daer Christus dickwijls op gheseten ende gerust heeft: ende seg-
gen dat den selven byde Christenen in groote eere gehouden/ende on-
geschent is gebleven/tot dat de Venetianen de stadt ghewonnen heb-
bende/den selven in't 1124. wech gevoert hebben/eñ met den schepe te
Venegien gebrocht/ eñ op eene heerlijcke plaetse gestelt inde kercke
vã S. Marcus: daermen dien noch siet/ende vã veel in eere gehoudẽ
wort/Andreas Dandulus Hertoge van Venegien vermaent vandẽ
selven

selven in sijne cronijcke/die seght/dat op de reste vãden selvẽ gesticht is eene kercke ter eeren vanden Salichmaker. De Tyriers hebben eertijts seer machtich ter zee geweest/ende meest al seer genegẽ tot dẽ coop-hãdel/eñ als heerẽ vã geheele de zee; zijnde seer vernufte menschen/ende seer ervaren in alderhande consten ende wetentheden / als (soo Curtius verhaelt) die eerst de letteren ghevonden ende gheleert hebben. Sy hebben oock seer vermaert gheweest / om dat sy ghevonden hebben purpure verwe / dat wy van dese stadt oock Sarra genoemt geheeten hebben Scarlaken. Sy hebben eertijts hunnen eygen Coninck ghehadt / die seer rijck was: vanden welcken inde H. Schrifture gesproken wort/sonderlinge vanden Coninck Hyram/die geleeft heeft ten tijde van Salomon/ende heeft hem gesonden constenaers ende cederhouten om te maken den Tempel ende het coninckl ijck Paleys/die gehouden wierden op den bergh Libanus. Welcken willende Salomon vergelden/heeft boven groote menichte van olie/ wijn ende graen ghegheven twintigh steden: welcke hy ghesien hebbende heeft die versmaedt/ende ghenoemt het landt Chabul / dat is versmadinghe / ghelijck Josephus verhaelt. Maer ghelijck de Tyriers voor Christus gheboorte seer genegen hebben gheweest tot afgoderije ende andere leelijcke boosheden/want sy hebben aenbeden Jupiter(die sy Baal genoemt hebbẽ) Saturnus/Hercules (in wiens naem sy eene stadt gemaeckt hebben)ende Astarte; die de Romeynen Pallas noemden: alsoo hebben sy hen na sijne passie/doen het Evangelie gheheel Syrien door verbreyt wierde / oock tot deughden ende dienst vanden warachtighen Godt begheven/ende hebben onder andere oock het Christen geloove aenveerdt / ende 'tselve onbevreesselijcken op verscheyden tijden der verbolginghen beleden / ende met hun bloedt besegelt/ende achterlatende bycans een ontallijck ghetal der martelaren bevestight. Waerom als't geloove nu meer was bevestight/ is dese stadt ghewordeu de hooft-stadt van gheheel Phenicia; zijnde vercierdt met een Artschbischdom/ hebbende onder haer veerthien Bischdommen / te weten van Sidon / Ptolomais / Caiphas/ Botris / Tripolis / Orthosia / Arrhis / Aradus / Tortosa / ende Maraclea: Nochtans is de selve daer na door de schickinghe vande Goddelijcke rechtveerdigheydt in't jaer 636. gevallen inde handen der Saracenen/ende 488. jaren onder hunne slavernije gheblevenl. Hier na Balduinus den eersten Coninck van Jerusalem van dien naem/arbeydende in het jaer 1112. om die wederom te crijghen/ heeft de selve moeten verlaten / na dat hy die vijf maenden lanck te vergheefs bestormt hadde. Maer Balduinus den tweeden heeft de selve in het jaer 1124. door hulpe van Guaremondus

Patriarch van Jerusalem ghecreghen uyt de handen der ongheloo-bigher/ende wederom gestelt in hare eerste vryheyt. Want vergadert hebbende eenen grooten legher/ende sonderlinghe gheholpen zynde vande vlote der Venetianen/ heeft Guaremundus de selve te water ende te lande belegert/ende langhen tyt bestormt/ende die inde vyfde maent van't begh inghenomen/door dien de borgers door hongers noot hen moesten opgevẽ. Ende den Venetianen wiert doen gegeven het derde deel vande stadt / om aldaer hunne eyghen maten te ghe-bruyckẽ/ende alle coopmanschap te vercoopẽ sonder tol te gevẽ: hen ghevende oock een raet-huys/ om onder hen na hunne wetten recht te doene: Na dat Balduinus de stadt alsoo hadde gewonnen/heeft hy de selve wederom ghemaeckt het hooft van Phenicien / daer onder stellende sesse Bischdommẽ/in plaetse van veerthien/die daer te vorẽ waren/te weten van Sidon/Accona/Caiphas/ Sarepta / Porphyrio ende Barutum. Daer na hebbende ontrent hondert eñ vyf-en-sestigh jaren in desen staet gheweest / zynde de Coninghen van Jerusalem vanden Soudaen van Egypten verdreven/is de selve wederom van-de Saracenen in't jaer 1289. na dry maenden beleghs inghenomen/ ghevende de borghers de stadt over. Ten lesten zynde ingenomen vã Selymus/na dat hy het ryc vande Soudaens eñ Mameluckẽ te niet hadde ghebrocht/is de selve onder de heerschappye der Turcken ghe-comen/onder welcke tyrannye sy noch is/zynde geheel verworpen/ vuyl ende begraven onder hare vervallingen. Sy heeft hare borgers bycans gheheel de werelt door verstroyt om te woonen (ghelyck Curtius ghetuyght)als te Carthago in Africa/te Thebe in Beotien te Gades op de groote zee. Wt dese stadt zyn veel vermaerde mannen ghesproten/onder andere Apollonius/Antipater ende den recht-ghe-leerden Vlpianus/ghelyck hy selve ghetuyght/ende seght dat de sel-ve vande Keysers begift is gheweest met het recht ende vryheyt van Italien. Wt dese stadt is oock ghesproten Dido dochter van Belus/ suster van Pygmalion Coninck van Tyrus/welcke na dat haren mã Sicheus van haren broeder ghedoot was/nemende heymelyckẽ hare schatten is t'schepe ghegaen ende ghevloden de tyrannye van haren broeder/ende als sy ghecomen was in't landt van Africa eertydts Zeugitana/nu het ryc van Tunes/heeft sy op dẽ oever Carthago ge-sticht/die daer na de vermaerdste stadt vã Africa is ghewordenende benyderse die vã het oudt Romen. Maer Tyrus is soo fraey gele-ghen ende heeft soo schoone ende vruchtbare velden/ als eenighe an-dere stadt: Want gheheel het landt is bedeylt in heuuelen met boomẽ beplant ende wydde/groene ende schoone blacke velden/ hoe wel die

nu

nu op veel plaetsen is onbewoont ende ongheebouwt. Dit van Tyrus ghesepdt zijnde/laet ons weder-keeren tot onse reyse.

Het twintichste capittel.

Vertreck uyt de hauene van Tyrus. Nieuvve lagen vanden schipper. Beschrijuinge vā Ptolomais, Caiphatis, Cesarea in Palestina, ende andere zeesteden, ende geheel het landt van Palestina aenden oever gelegen tot Iaffa toe. Aencomen in de hauene van Iaffa, ende vertoeuen aldaer.

Op den dry-en-twintighsten dagh van September ter sonnen opganck vermaenden wy den schipper dat hy d'anckers soude lichten/ende uyt de havene vertrecken. Maer hy antwoorde dat hy met gheenen contrarien windt conde varen/ want bemerckt hebbende dat wy door de moeyelijckheyt vanden voorleden nacht bevreest waren/heeft hy versierdt dat de winden contrarie waren/om dat hy ons meer soude vervaert maken/ ende meer benauwen: hem latende voorstaen/dat hy ons alsoo eenighe croonen soude afrapen/eer hy soude vertrecken / om dat wy souden gheven dat hy begheerde/liever dan te blijven ligghen inde perijckeleuse havene/ ende die seer onderworpen was de quellinghe vande Arabers / die ontrent den oever waren. Maer wy bekennende sijne loosheydt ende booshept aengheesien het weder schoon was ende den wint goet ghenoegh/zijn wy hem eerst met smeecken eñ daer na met dreygementen aengheegaen: Laet hem(seyden wy)soo lange inde havene blijven als hy wilt/wat gaet ons dat aen: wy hebben spijse genoegh voor langen tijt/dat hy voor hem sie/indien hy vaert/sal't ons aengenaem zijn; indien hy't niet en doet/wy en passen daer niet op: maer hy moet dit sekerlijcken weten/indien hy't belet/dat wy onse reyse niet en verbolghen/ende hem spijse ghebreeckt/dat hy noch de sijne niet een stuck broots noch druppel wijns van ons en sullē crijgen: maer ter contrarien indien hy uyt de havene vertreckt/dat hy ende sijn volck spijse van ons tot Iaffa toe sullen hebben. Ten lesten verwonnen oft door dreygementē oft door beloften dede hy de anckers lichten/ ende voer voorts/bemerckende dat wy niet bevreest en waren. Wy voeren dan uyt de havene met een cleyn windekē voor by de vesten vā Tyrus/ eñ en saghen niet anders dan groote gruysen ende hoopen steens.

Als wy eene mijle voort gevaren waren hoorden wy een groot gedruysch

druysch van water: wy vraeghden de schippers van waer dit water quam: sy seyden dat daer by fonteynen waren/springende uyt den byliggenden bergh met soo grooten ghewelt/dat met het gewelt ende snelheyt der selver eenighe menlens draeyden / ende 'tselve inde zee viel. Dit is eene vermaerde plaetse/ ghenaemt/den Put der levender fonteynen/daer Salomon dickwyls in't boec der sangē af vermaent. Soo de schippers ons seyden/zijn daer vier fonteynē eñ groote viercante openinghen/omringelt met eenen muer van harde steenen/uyt de welcke gheleyt worden verscheyden water-loopen ende beken/ besproeyende bycans alle de platte velden vā Tyrus ende by-liggende ackers.

Naest dese fonteynen vintmen op den oever het casteel Sandalum dat gemaeckt was van Alexander den grooten ende van hem Alexandrium ende in't Arabische Scandalium ghenoemt / 'twelck daer na van Balduinus den eersten Coninck van Jerusalem vermaeckt is geweest/doen hy Tyrus belegerde/eñ begonste Sandalium genoemt te worden/eñ is gegeven in bewaringe aen sommige Franchoisē/die hy edel heeft gemaect/eñ Sandalini genoemt. Wt welcker geslachte (soo ick meyne) gesproten is een edel geslachte vā Hollant genoemt Sandalina/dat seer vermaert is in onsen tijt van ettelijcke fraeye eñ edele mannen. Eertijts heeft dit een seer sterck casteel gheweest/ maer nu is't geheel verwoest eñ afgeworpen: het is gelegē in eene schoone landouwe/ ververscht met fonteynen ende beken/ eñ seer vruchtbaer.

Niet verre van daer sietmē eenen viercanten torren / genoemt Nacora onlancx by de Turcken gemaeckt/om de zee-roovers te verdrijven ende den oever te bewaren.

Ter wijlē wy voorspoedelijckē voorts voerē/eñ nu warē by dē bergh Saron/ leyde dē schipper ons wederom nieuwe lagen; eñ gelijck hy loos was om te bedriegen/heeft hy wederom eenen nieuwē vont gevondē om ons gelt af te rapē: hy seyde dat onder ons eenē Jode was/ eñ dat hy daerom te Acris wilde aenleggen/want dat hy met geenen Jode een vyant der Christenē en wilde te Jaffa aencomen; aengesien hy Christē was. Wy warē allegader verbaest eñ verslagē/eñ vraechdē de schippers waer door hy dit nieuwe vermoeden gecregē hadde: wy loochēdē 'tselve/eñ seydē dat wy allegader Christenē warē/eñ dat daer onder ons geenē Jode en was: eñ dat wy ons verwonderdē wie dese schoone leugen mochte gevonden hebbē. Dat hy 'tselve soude ondersoecken/als hy te Jaffa gecomē ware. Indien hy bevonde dat wy hē leugenē wijs gemaeckt haddē/dat hem geene oorsake en soude gebreken om ons te straffen. Nochtans indien hy te Acris wilde aenleggen/ dat hy dede dat hē goet dochte/dat wy ons wel soudē verantwoordē.

Maer doen hy sagh dat wy volstandigh bleven ende niet en swichten/ heeft hy sijnen raedt veranderende ghesepdt / dat het hem te Cyprus voor seker gesepdt was/dat hy nochtans wilde ons betrouwē eñ recht na Jaffa varen. Wy seylen dan voorts/eñ comen voorby de syde vanden bergh Saron/eñ een dorp vande Mooren genoemt Lis. Ontrent de vierde ure vanden dage cregen wy eenen Noorden wint/eñ met den seluen voeren wy voorby de punte van Acris/ende eenen seer hoogen bergh/van Josephus genoemt de leeder vande Tyriers : eñ ontrent middagh voor by Acris liggende twintigh mijlen van Tyrus.

Dese stadt is by Demetrius eñ Ptolomeus bewoont geweest/ende eerst genoemt Accho oft Aco oft Cod/eñ vā Strabo Aca / ende daer na Ptolomais: eñ heeft eertijts eē vermaerde eñ groote stadt vā Phenicen geweest. Sy is drycantigh/aende twee sydē comt de zee aē de derde light een vlac vel /versterct met vestē muren/poorten torrens ende wallē/die nochtās nu seer vervallē zijn Sy heeft eene seer groote ende verseckerde hauene/eensdeels inde vesten beslotē/voor de stadt seer profijtelijc/dies te meer om dat de schepen daer bevrijdt zijn:waerom dat het de sonderlinghste coopstadt van Palestina is. Dese stadt gebruyckten de Persianen (gelijck Strabo schrijft) tot een vertreck tegen de Egyptenaren : welcke daer na Alexander sone van Antiochus den edelen Coninck van Syrien inghenomen heeft / ende voor syn hof vercoren : ende heeft hier sijne bruylost ghehouden met Cleopatra dochter van Ptolomeus Coninck van Egypten. Als de selue daer na in het jaer 638 ghecomen was onder de macht der Mahometanen onder 'tbelepdt van Haomerus / eñ sy die veel jaren beseten hadden : heeft Balduinus dē eerstē Coninc van Jerusalē die geholpē zijnde van de Geneuoisers met eene vlote van tseuentigh groote schepē door't ouergheuen vande borghers weder ghecreghen/na dat hy die twintigh daghen bestormt hadde / ende wederom ghestelt inde Christelijcke vryheydt / ende seer met kercken ende torrens verciert. Gheuende de Geneuoisen ooc voor hunnen bystandt vryheydt vanden tol / ende eene kercke ende strate / daer sy altoos volcomen beuel hebben souden; ende beschenckende een iegelijc na syne verdiensten met landen ende huysen. Na veel jaren is de selue wederom wedergenomen van Saladinus Coninck van Egypten ende Syrien / ende wederom aende Christenen ghegheuen van Philippus Adeodatus ende Richardus Coninck van Enghelandt / na dat sy die dry jaren hadden belegerdt. Ten lesten is de selue in het jaer 1291 van hondertēn 'tnegentich duysent Saracenen met gewelt ingenomen ende verbrant: nochtās daer na vande Mamelucke wederom op gemaect:eñ na dat de selue te niet gebrocht/warē vāde Turckē t'ōderbracht eñ gecomen onder t'jock der

Ottomannen / daer die noch onder is. Van de oude timmeringen der seluer staet daer noch eene groote ende heerlijcke kercke / eertijts S. Jan toegewijt / daer eenen hoogen torren bystaet / diemen van verre siet. Sommige segghen dat den selven eertijts genoemt is gheweest den torren der vliegen / misschien daerom / om datmen meynt dat daer geweest is den tempel van Beelzebub den godt daer vliegen: andere meynen (dat geloouelijcker is) dat daer een en wacht torren geweest is / daer 'snachts vier op gemaeckt wierdt / om de schepen te wijsen d'ondiepe plaetsen daer zee. Men siet hier daer-en-bouen veel oude torrens eensdeels verballen: die nochtans een schoon gesichte geven van verre / ende bewijsen de heerlijckheydt der stadt: Dese stadt wordt dickwijls inde H. Schrifture vermaendt. Hier heeft Jonathas den Jode inde bruyloft geseten ter tafelen aende syde vande Coninc Alexander: ende inde selve comende is teghen het woordt hem gegheuen van die van Ptolomais ghevanghen gheweest / ende duysent Joden / die met hem gecomen waren / gedoodt. Hier heeft S. Paulus van Tyrus comende eenen geheelen dagh byde broeders gebleben. Daer na als het geloove in Syrien verbreydt was / is hier eenen Bischop gestelt geweest / die onderworpen was den Artschbisschop van Tyrus. Byde stadt na den Oosten light een groot ende seer vruchtbaer velt / dat met fonteynen beverscht wordt; ende seer gebouwt is met wijngaerden ende houen: door de welcke de beke Belus haren oorspronc nemende in Galileen midden door loopt; en loopende door de stadt inde zee valt. Welcke vande punte van Acris tot den voorbergh vanden bergh Carmelus eene cromte maeckt / gelijck eenen haluen rinc / wijt ontrent twaelf mylen: die wy recht door geuaren zyn: ende latende aende slincke zyde Ptolomais ende het siedeken Caiphas; zyn wy recht geseylt na Carmelus: aen wiens uyterste eynde (dat hem gelijck eenen beck lanck inde zee streckt / ende van Acris acht mylen geleghen is) wy corts daer na gecomen zyn. Daerna alsoo den windt rees / zyn wy met goeden wint ende volle seylen gecomen voorby het Casteel der pelgrims / Atrit ende Cesarea in Palestinen. Ontrent den auont voorderden wy luttel / door dien den wint verslapte; want wy en conden niet gecomen tot de naeste punte van Cesarea gheleghen thien mylen: want alsoo het doncker wierdt / en hebben wy nauwelijcx vyf mylen voorts geuaren. Om dat wy dan niet en souden aencomen aen eenen oeuer die wy niet wel en kenden; hebbende dien dagh gevaren vyftigh mylen; zyn wy vyf mylen bouen Cesarea blyuen liggen: ende hebben d'anckers uytgeworpen ontrent den oeuer op eene onbequame plaetse; daer wy geheel den nacht met groot verdriet hebben gheweest; want alsoo het schipken lagh inde vlacke zee / sloegen

sloeghen de baren op de sijden / ende onerliepen het selve somwylen: soo dat het seer waggelde: ende wy wierden herwaerts eñ derwaerts gesuckelt ende geworpen: soo dat wy vermoeydt zijnde door het gedurichlijc suckelen niet en connen eten noch rusten; maer geheel den nacht sonder slapen geweest hebben. Ende om de voorseyde plaetsen met swyghen niet voor by te gaen; sullen wy hier verhalen het gene wy vande selve vernomen hebben.

De stadt Caiphas heeft eertijts eenen Bisschop gehadt/eñ is (soomẽ seght) alsoo genoẽt vanden Bisschop Caiphas/die het ghemaect heeft/ eertijts Porphyria eñ Porsina / nu Cafas vãde Turcken eñ Mooren genoẽt: tis nu een stedeken/oft eer een slecht eñ onbekẽt dorp / gelegẽ aendẽ voet vandẽ bergh Carmelus/aende Noortzijde inde binnenste crõte naest den oeuer der zee; liggende vandẽ uytersten punt vã Carmelus vier mijlen/ende soo verre van Accon. Daer by loopt ende valt inde zee de beke Cison. Dese comende uyt den bergh Thabor / ende wat van daer bedeylt in twee beken; vande welcke d'eene valt na den Oosten inde zee van Galileen / ende d'ander loopende na den Westen midden door het vlack velt van Galileen by de stadt Naim / ende vermeerdert met veel beken/valt by Caiphas inde zee.

Den bergh Carmelus in't Hebreeusch Charmel ghenoemt / is seer hoogh liggende byde zee; hebbende eertijts seer vruchtbaer gheweest/ eñ ouer al beplant met wijngaerden / olijfboomen eñ fruytboomen; eñ seer vermaert door de welrieckẽde cruydẽ/die daer op wiessẽ: maer nu ter contrarien geheel onvruchtbaer / onbebouwt/verwildert door dystelen/doornen eñ bramen / eñ ander oncruyt. Vanden seluen wort inde H. schrifture vermaent om dat daer Elias heeft gewoont eñ verkeert. Want hier heeft hy de propheten van Baal in getale acht hondert eñ vijftigh gedoot; na dat hy die voor den Coninc Achab in rechte geroepen hadde/eñ ouerwonnen van afgoderije. Want alsoo de selue hen seluen met messen snydende den afgodt souder voordeel offerhande deden; heeft den Propheet bewesen door 'tvier dat uyt den hemel daelde/ dat den Godt van Israel den waerachtigen Godt was; eñ die alsoo ten lesten allegader te niet gebrocht. Hier heeft hy vliedende voor Jesabel de huysvrouwe van Achab langhe verborghen geweest. Hier heeft hy eenen ouervloedighen reghen van Godt vercreghen na lange bidden/als in het rijck van Israel lange drooghte eñ onvruchtbaerheyt hadde geweest. Sommige meynen dat d'ordene vande Carmeliten van desen bergh sijnen oorspronc heeft ghehadt in't jaer 1200 door Albertus Patriach van Jerusalem. Op eenen heuuel van desen bergh na dẽ Westen gelegẽ sietmen een casteel/by 'twelck is eene kercke van out werck; gewijdt (soomen seght) ter eeren van onse L. Vrouwe.

we. Niet verre van daer in't afgaen vanden bergh sietmen eene andere kercke toe-geeygent den H. Elias/daer men seght dat hy verborghen is geweest/ en̄ men siet daer noch syne spelonche.

Atrit eertyts eene stadt gelegen op den oeuer maect eenen hoec oft punte hem streckende inde zee/ ende is van Carmelus ghelegen thien mylen; zynde nu geheel afgeworpen en̄ geslicht / en heeft het niet anders dan den naem/en̄ ouerbleuelingen van eenen ouden torren.

Het casteel der pelgrims vande Mooren ghenoemt Tortora ghelegen thien mylen vā Atrit / light op eene punte/die haer te zee waerts inne strect/en̄ is van't vaste lant met eenen gracht gegrauen/en̄ omringelt vande zee/en̄ viercantigh/en̄ met muren rontsom versterct en̄ met vyf torrē vercierdt; van welcke de vier op vier hoecken staen / en̄ den vyfden/die den hooghstē is/ staet in't middē vā't casteel. Raymōdus dē graue vā Colosa heeft dit casteel getimmert ten tyde vā Galduinus dē eerstē tot versekeringe der pelgrims: maer nu is't geheel verballen ende onbewoont. Den seluē Galduinus aenvallende de roouers/die hem by dit casteel laghen ghelepdt hadden / is van eenen met eenen pyl gheschoten/daer hy bycans af ghestoruen is.

Cesarea vā Palestina te vorē genoemt Pyrgos/dat is Turris Stratonis oft torrē vā Strato/daer na vā Herodes opgebouwt en̄ ghenoemt Cesarea ter eeren van Augustus Cesar. Vespasianus daer af gemaect hebbende eene wooninge der Romeynen/heeft die Flauia gheheeten. T'heeft eertyts eene seer groote/rycke en̄ machtige stadt/en̄ het alderstercksste bollewerc van't Jootsche lant gheweest: van wiens heerlyckheyt/schoonheyt ende machtigheyt genoeghsame getuygenisse geuen de verballingen ende teeckenen vande groote kercken/torrens / ende coninckclycke huysen/schouplaetsen en̄ andere seer heerlycke werckē.

Maer nu ter tyt is de selue geheel mismaect door hare verballingē en̄ geheel verwoest. Sy heeft de middelantsche zee na den Westen / op wiēs oeuer sy light/ vandē Oostē heeft sy eē staende water dat soet is. Herodes heeft daer gemaect eene hauene tot cieraet en̄ beschermin ge daer stadt met grooten coste/dat een coninclyc werc is : en̄ hy heeft die stadt Sebaste genoemt ter eeren vanden Keyser Augustus: vā dese hauene sietmen noch eenige litteeckenen: Hier is den honderstien mā den eersten vāde heydenen vā S. Petrus gedoopt: hier heeft Philippus den Diaken den H. Paulus gheherberght. Hier heeft den Propheet Agabus sy seluen gebondē met den gordel vā Paulus en̄ voorseyt dat hy te Jerusalem inden kercker ghesworpen soude worden. Hier heeft Paulus sy seluen openbaerlycken voor Herodes en̄ den Presidēt Felix beātwoort/ en̄ na lange geuangheniſſe vanden President Festus beroepen tot den Keyser. Hier is Agrippa houdende dē feestdagh

feestdagh vande vijf hondert jaren/eñ tot dẽ volcke sprekende eñ niet straffende de plupmstrijckers/ die seyden dat hy Godt was/vandẽ Engel geslagẽ eñ gestorven. Na dat dese stadt aengnomẽ hadde het Christẽ geloove/heeft sy vermaert geweest door het Bischdõ. Maer zijnde daer na t'onderbrocht vande Mahometanen/eñ den seluen door hulpe vande Geneuoisen wederom ontnomen eñ met gewelt ingenomen vã Balduinus den eerstẽ/ is't wederõ met een Artschbischdom verciert/ ende heeft twintigh Bischdommen onder haer ghehadt. Ende na verscheyden gheuallen is de selue ghecomen onder de heerschappije der Turcken/onder welcker tyrannye sy noch is.

Opden vierentwintighsten dagh van September / 'smorgens voor den daghe zijnde d'anckers ghelicht zijn wy met een goeden windt voortgheseylt; varende voorby het casteel Nesisium ligghende byden oeuer. Dese plaetse wordt by de Turcken ende Mooren in groote weerdigheydt gehouden; wãt daer is eene Messita/die vande by woonders seer besocht wordt. Sommighe meynen / dat eertijdts op dese plaetse ghestaen heeft de stadt Capharsalama / welcke van Herodes vermaeckt zijnde is ter eeren van sijnen vader Antipater Antipatrida ghenoemt gheweest : maer wierdt ten tijde van S. Hieronymus Assur oft Arzur ghenoemt. Hier is S. Paulus van hondert ende tseuentigh soldaten gheuanghen ghebrocht/ om van daer na Cesarea by den President ghelepdt te wonden/om hem voor den seluen te verantwoorden. Dese stadt heeft Balduinus met hulpe vande vlote der Geneuoisen te water ende te lande beleghert / ende inghenomen; ghenende de borghers de stadt op/ende heeft daer wederom inghestelt ende heeft het Christen gheloove.

Als wy nu ghevaren hadden ontrent twaelf mijlen / nemende onse vaerdt na de slincke handt / zijn wy na het landt ghevaren : ende hebben ten lesten van verre ghesien het seer begheerde Iaffa : zijnde nu seer blijde ende verheught / om dat wy nu de helft van onse reyse volbracht hadden. Ende comende allenskens nader het vast landt zijn wy ontrẽt te vier uren na den noene inde hauene gecomen: ende zijnde de anckers terstont uytghewoorpen met groote blijdschap / hebben wy na d'oude ghewoonte met gheboogde knien ghesonghen den Lofsanck: Te deum Laudamus ende hebben Godt gedanckt/dat hy ons na soo grooten arbeydt / perijckelen ende allende ghebrocht hadde in dese seer begheerde hauene. Hier na heeft den Vicarius van Ierusalem Ouersten vande Minrebroeders een vande schippers ghesonden na Rama aen den ghewoonlijcken taelman van't clooster van Ierusalem ghenoemt Artella ; hem beuelende / dat hy soude vercrijghen vande Cadi van Rama om te lande te moghen comen/ende terstont by

ons comen/ende met hem brenghen leydtsmannen vande reyse / diemen gewoon is te nemen tot versekertheydt / ende oock Mucharos; want 'ten is niet versekert voor iemandt sonder gheselschap sijnen voet op 'tlandt te setten. Den schipper quam 'sanderdaeghs wederom/ende seyde dat den taelman na Damascus ghereyst was. Wy en vertoefden niet: maer daer wierdt terstont eenen anderen ghesonden na Jerusalem/ die aenden Guardiaen van't clooster van S. Saluator de wete soude doen van onse comste / ende van het afwesen vanden taelman van Rama; om dat hy sijn beste soude doen dat een vande mans vã Bethlehē na ons gesonden soude wordē/ om ons uyt 'tschip te verlossen. Hierentusschen hebben wy dry daghen moetē blyuen liggen inde hauene; wãt den genen die gesondē was/en quã niet eer wederõ. Wy hebben veel ongemacks vande nacht-coude eñ locht geleden op dese reyse van Cyprus tot Jaffa toe/ende oock ter wylen wy hier inde hauene lagen: sonderlinghe vanden couden dauw / die veel dicker valt inde landen vanden Oosten / dan in onse: want alsoo wy in't open schip onder den blauwen hemel moesten slapen/wierden wy alle nacht soo besproeyt vanden dauw / datmen eer geseyt soude hebben dat wy nat vanden reghen oft in het water gedopt waren: waer door ic meer pijne in't hooft gehadt hebbe/ dan d'andere. My is daer na een meerder ongeual aengecomen/ niet sonder groot perijckel vã myn leven. Want alsoo opden vyfentwintighsten van September eenighe van ons volck inde hauene gingen baden (want de hauene heeft op veel plaetsen grondt/als zijnde vol steenclippen) ben ick ooc door het toe doen ende raedt van andere daer in gegaen; om dat sy meynden dat den schorftheydt van de beenen / die ick gecreghen hadde door het ongemack vande reyse ende veranderinge van spyse ende dranck/soude mogen genesen worden door de soutigheyt van het water: ende hoe wel ick niet en conde swemmen hebbe ick naeckt gheseten by eene steenclippe om myn beenen te wasschen: ende hoe wel de sonne seer heet was; nochtans en hebbe ick geene pijne ghevoelt ter wylen ick my wiesch; om dat daer een coel windeken waeyde: maer in slape vallende/hebbe ick eene ure oft twee op de steenclippe gheslapen; ende wacker geworden zijnde/ hebbe ick het vel van mijne beenen / sonderlinghe van het rechte been / ghevonden van onder tot bouen aende heupe door de hitte der sonnen gecrompen/geswollen ende roodt. Hier na zijnde vande schippers in het schip gedraghen/heeft haer de pijne vermeerderdt / ende de selve dagelijcx vermeerderende en conde ick op den derden dagh op myne beenen niet staen.

Ten lesten doen wy te lande reysden na Jerusalem/zyn beyde myne beenen soo geswollen door de hitte der sonnen/ datmen soude geseydt hebben

hebben dat die opgeblasen waren: ende alsoo de sweeringhe allenskens in etter veranderde / hebbe ick groote pijne geleden. Als wy te Ierusalem gecomen waren hebbe ick hier by de kortse gecreghen; ende hebbende vier daghen sieck gheweest / hebbe ick in groot perijckel van myn leven geweest. Maer alsoo den medecyn van de Minrebroeden daer toe dede de behoorlijcke medecynen / ende my eene adere opende: is't door Godts gratie sonderlinghe gheschiedt / dat de sweeringhe rijpende / ende het vel openende / de etter uytberstede / ende de kortse my verliet. Ende alsoo ben ick na eenighe dagen wederom gesondt geworden.

Wy en vonden maer een schipken inde havene / dat wat tijts voor ons daer van Tripoli gecomen was. Dit schipken hadde eenen boot / ende het onse geenen / om daer mede te lande te varen. 'Twelcke bemerckende dē schryver vā dit schip / die een Griec was / die d'Italiaensche sprake wel conde; ende wetende dat wy Venetianen waren: is by ons gecomen / ende seyde dat hy een ondersaet der Venetianen ende van Zacynthus geboren was; ende presenteerde ons van selfs sijnen dienst / ende aenveerde den last om ons cost op het naeste landt te coopen. Want hoe wel wy ons genoegh van cost in Cyprus voorsien hadden; nochtans om dat wy de schippers op geheele de reyse den cost hadden ghegheven / ende de reste aende Turcken ende Mooren gedeylt / ter wylen wy inde havene laghen / om hunne vrientschap te verwerven: soo ghebrack ons cost / ende wy en hadden niet meer te eten. Waerom wy door de neerstigheydt van desen schryver van alles in onsen noodt voorsien zyn gheweest. Want den selven / behalven broodt / water ende versche vruchten / by ons gebrocht heeft eenen visscher / die groote ende verscheyden visschen te coope hadde / vanden welcken wy vyftigh pondt vande selve (want den visch wordt in Palestina met den ponde vercocht) gecocht hebben voor dry ponden van Venegien / dat vieretwintigh stuyvers by ons is. Voorwaer 't was goeden coop; want de selve souden te Venegien ten minstē dry croonen gecost hebben.

HET

HET TVVEEDE BOECK VANDE REYSE VAN IERVSALEM ENDE SYRIEN VAN IAN VAN COTVVYCK

BEHELSENDE DE REYSE NA PALESTINA.

Het eerste Capittel.

VVtganck uyt het ſchip op den oeuer van Iaffa. Beſchryuinghe van Iaffa. De reyſe tot Rama toe, ende beſchryuinge van Rama.

Zyinde nu den derden dagh inde hauene gebleuen; wachtende de comste vanden schipper / die den Vicarius vande Minrebroederen na Jerusalem hadde ghesonden aenden Guardiaen vanden bergh Sion/ om te ontbieden eenen taelman. Desen is op den seuentwintighsten van September eene ure na der sonnen opganck by ons gecomen met eenen taelman van Bethlehem genoemt Stapa/ eñ eenen ghenoemt Mousa van Rama/beyde Christenen. Hy seyde dat dese ghesonden waren vanden Guardiaen van Jerusalem/ om ons uyt het schip te verlossen. De taelmans ghecomen zijnde in't schip/seyden ons dat d'esels eñ muylen gereedt waren/om na Rama te rijden: want de leytsmannen hadden (om dat de reyse dies te sekerder zijn soude) medegebracht Mucharos(dit zijn de gene/ die de esels eñ lastdraghende beesten voortsdrijuen). Men handelde dan door toedoen van Mousa om de packen uyt te dragen: welcke ghelept zijnde in eenen boot eñ ghebrocht opden naesten oeuer by een verballen out welfsel ; zijn wy oock te lande ghegaen/ ons vertreckende in't naeste welfsel/om te schouwen de groote hitte vande sonnen:eñ vallende terstont op onse knien eñ gecust hebbende het heyligh landt/ hebben wy Godt ootmoedelijcken gebeden. Wãt het is de maniere vãde Christene pelgrims/sonderlinghe de Catholijcke/die eerst gebiecht ende ontfanghen hebbende het H. Sacrament des Autaers/hier door verwernen volcomen aflaet/die gegeuen is vande Pausen van Romen.

Wy hebben op den oeuer eene ure oft twee verwacht den Stadthouder vanden Eminus eñ de Caffararios. Wãt wy moesten aen dese betalen den tol eñ schattinge soo van 'tgoet als persoonen/eer wy ons mochten op de reyse gheuen. Desen stadthouder was eenen Samaritaen van geboorte ende een Jode van geloone; eñ was gecleedt opde Turcksche maniere/ende hadde op sijn hooft eene mutse van roodt laken/niet gelijck andere andere Joden vanden Oosten draghen: maer rondt gelijck eenen Turckschen Tulipant. Als de Caffararij gecomen waren / handelden wy vande lossinge van onse hoofden eñ betalinghe vande tollen voor de packen. Eñ na veel kijuens zijn wy ouercomen/ dat wy voor elc hooft soudẽ geuẽ eenen haluen ducaet/eñ voor de packen/die de Minrebroeders toebehoorden/ sesse ducaten/diemen tellen moeste aenden stadthouder vanden Eminus: eñ met de Caffararij voor de tollen vãt goet ende persoonen twee ducaten/ eñ soo veel beleefthe-den/oft Cortesien; wãt alsoo noemen sy 'tgene men geeft bouen 'tgene men schuldigh is. Hierenbouen aenden bewaerder vanden torren eñ den knecht vanden Eminus zijn gegeuen thien Maidinen. Als wy dit al hadden gegeven wierden wy ontslagẽ vãde moeyelijckheyt der barbaren. Maer om niet achter te laten 'tgene t'õser kennisse gecomen is

vande gheleghentheydt / ghedaente ende teghenwoordighe ghestelte-nisse van Jaffa / heeft het my goet ghedocht daer wat af te segghen / eer wy onse reyse verbolghen.

Jaffa oft Japho is eertyts Joppe genoemt geweest; eñ is d'outste stadt vãt Jootsche lãt/ by dẽ oever vande zee/ gesticht van Japhet sone van Noe voor den overvloedt der werelt: het heeft eertyts een wel bewoõde ende groote stadt geweest / gelijc genoegh betuygen de groote gruysen ende verballinghen vande groote afghe worpen bouwinghen / die vergadert zijn op eene groote hooghte als eenen bergh. Sy is gheleghen op eene hooghte voor-bergh van Cesarea; van Palestina dertigh mylen ende van Jerusalem vijftigh / eertydts vermaerdt door de havene ghenoemt Judea / die seer vry hoe wel cleyn was : inde welcke eertydts zijn aenghecomen de houten van Libanus/ende andere saken noodigh tot het optimmeren vanden tempel. Dese is nu versandt ende in veel plaetsen ondiep; nochtans goet voor cleyne schepen: sy heeft eenen engen inganck/ die quaet is ende perykeleus om in te comen / ende sonderlinghe op eenen Noorden windt. Inde H. Schrifture wort dickwyls van dese schoone stadt vermaendt/ sonderlinghe door dien S. Petrus daer gheherberght heeft gheweest by Simon dẽ huyvetter/ende daer mirakelen ghedaen. Hy heeft hier Tabita vande doodt verweckt / ende ontfanghen de mans / die door 'tvermaen vanden Enghel daer van den hondertsten man Cornelius gesonden waren van Cesarea. Hier heeft Petrus inden geest opgetrockẽ zijnde gesien het vat gelijc eenen grootẽ doec uyt den hemel nedergelaten/vervult van viervoetige dieren/vogelen ende serpenten; ende heeft eene stemme uyt den hemel hooren seggen : Petre doodt eñ eet. Hier is Jonas t'schepe gegaen/ doen hy vluchtede voor het aenschijn des Heeren na Tharsis. Hier heeft Judas Machabeus de havene in brãt gesteken eñ de schepẽ verbrãt/eñ heeft de gene die'tvier ontgaẽ waren met den sweerde ghedoot/ om te wreken de Joden/die van die van Jaffa door bedrogh verdroncken waren. Sy is nu ter tijdt soo verwoest/datsy de gedaente van een stadt verloren heeft/eñ eer behoort eenen hoop steenẽ dan een stadt genoemt te worden. Dan so veel eñ groote oude bouwingẽ en zijn daer maer gebleven dry welffsels/eñ die noch half vervallẽ: hier by staet noch eenen torren eñ eẽ cleyn stuc vãde vesten gemaect vã viercante steenẽ: alle het ander is vervallen eñ in asschen verãdert. Den oever by de vervallingẽ der stadt dient de inwoõders voor een merct/wãt de Moorẽ stellen hier te coope coren eñ vruchtẽ eñ versch fruyt/dat daer gebrocht wort uyt het bygelegẽ lãt oft naeste zeestedẽ. In't opperste vãde gruysẽ zijn twee viercãte torrẽs omlãcx gemaect/niet ongelijc de duyfcoten der Italianẽ/gesterct met ge-

schut

schut eñ garnisoen om den oeuer te bewaren;staende vã malcanderen ontrent twintigh stappen: byde welcke staet eene cisterne van cout eñ seer goet water/dat de vremdelingẽ/die opdẽ oeuer zijn/seer wel te passe cõt. Soo veel men met'tgesichte bemercken can/ ic soude meynẽ/ dat de hauene met der hãt gemaect is eñ uytgeholt uyt de steenrotse: eñ de redene van mijne meyninge is dese/dat geheel de streke die rontomme de hauene is/ die de selue sonderlinge van't zuyden eñ westen beschermt van't gewelt der barẽ/eñ de schepẽ bevrijt/niet gemaect en is van steenen/die na de conste geleyt zijn/gelijc sommige verdoolt zijnde meynen:maer is eene geheele steenrotse/welcke na het westeynde door het geduerigh slaẽ eñ gewelt der zee afgespoelt eñ afgegetẽ is:maer op't zuyteynde/om dat het ruymer eñ breeder is/eñ soo seer vãde barẽ niet geslagen en wort/is de selue geheelder eñ min gehindert. Men meynt dat eertijts op dese steenclippen na den zuyden gelegen gestaen hebbẽ pachuysen:want de selue geeffent zijnde geuen eene groote plaetse/seer bequaem om de coopmãschap op te leggẽ eñ bewarẽ. Eñ dat dit waerachtigh is/ getuygen genoegh eenige colommen uyt de selue gehouwen/daermen de cabels aen plagh vast te maken: vãde welcke ick een oft twee gesien hebbe/doẽ ic my inde hauene wiesch. Daer wordẽ opdẽ oeuer getoõt by de hauene steenrotsẽ/ daermẽ seght aen gebonden geweest te zijn Andromeda/om vã eẽ mõster verslõden te wordẽ/en hadde Perseus haer niet verlost. Dese stadt heeft dickwijls geplondert eñ bedoruen gheweest. Sy is vãde Machabeen gewõnen/eñ vãde Romeynen tweemael ingenomen eñ tot den grõde afgeworpen:sy is ooc gewõnen eñ den Mahometanen ontnomen vãde Franchoisen(al was sy doẽ seer versterct met stercke torrens eñ murẽ)maer sy is vande selue wedergecregen/eñ ten lestẽ vãde Turcken t'õderbracht/die sy noch onderworpen is. Doen de Christenen Palestina regeerden is sy vermaert geweest door een Bischdom ende een Graefschap. Met welckẽ tijtel een edel Venetiaen uyt'tgeslachte vande Contareni begift is/eñ wort genoemt den Graue van Zaffa/eñ is dẽ Opperstẽ onder de ridders van Venegien. Ende dit zy genoegh ghesteydt vande stadt Iaffa: laet onse reyse vervolgen. Als wy den Eminus de tollen betaelt/eñ de Caffararij hadden te vreden gestelt/ hebbẽ wy ons op de eselen gestelt/ want sy meynen dat het niet en betaemt / dat de Christenen daer te peerde soudẽ reysen. De esels en hadden geene stegelreepen:waer van wy te vooren vanden Vicarius van Jerusalem ghewaerschout zijnde/ hadde een iegelijck voor sy seluen een paer stelgelreepen gemaect van cooрden ende berders/om die op dẽ wegh te besigẽ. Beginnẽde dã onse outgoste reyse/ zijn wy opgetrockẽ eenen heuuel door de vervallingẽ van Iaffa/ voorrijdende te peerde dẽ sone vandẽ Eminus van Rama/

een Capiteyn vande Arabers ende een Genitsare / die gewapent waren met een sweerdt / lancie ende schilt. Als wy opde hooghde gecomen waren/ quamē wy in een groot vlack velt/dat dorre/onbebouwt ende eensdeels sandtachtigh was; daer nochtans veel venckels ende thymiama wast. Ende hoe wel ghy hier ouer alle syden hebt vlacke velden nochtans sietmen vā verre bergen/sonderlinge na den Oosten.

Als wy nu ontrent vyfhondert stappen gereyst waren / quamen ons tegen twee hoopen van Arabers; die ons geene schade ende deden om de tegenwoordigheydt vāden leytsman. Dese hadden op beyde de syden vanden wegh hunne tenten gheslaghen / ende weydden hunne beesten / als kemels / ossen ende geyten. Men seght dat Jonathas op dit vlack velt den veltheer Appollonius met sijnen leger geslagen heeft.

Drij mijlen van Jaffa zyn wy gereyst voor het casteel Asor oft Jasor;nu geheel veruallen eñ een onbekent dorp/eñ zijn daer middē door getrocken. Wat hier na hebben wy aende rechte handt gelaten eene fraeye Messita vande Turcken/verciert met neghen ronde welfsels. Tegen ouer dese Messita is eenen put van seer goedt water; 'twelck met meulens daer uyt gemalen zijnde/comt inde backen die daer onder staen:ende is seer bequaem niet alleenlijck voor de menschen ende beesten / maer oock om d'omliggende ackers te wateren. Wy bleven hier wat stille om onsen dorst te verslaen / die ons seer quelde om de onuerdraghelijcke hitte der sonnen. Wy hebben alle het by ligghende landt goet ende bequaem om te winnen ende redelijcken gebouwt gevonden:wāt behaluē ackers vol cottoen/hebben wy daer oock geuonden vol Angurie. Welcke is een vrucht meerder dan eens menschen hooft/groen van schorsse rondt/van veel saps ende vochtigheydts/ root oft witachtigh van verwe / ende seer vercoelende:dat de selve sonder letten gegeten wordt vande siecke ende die de cortse hebben/want de selve verslaet wonderlijcken seer den dorst; alsoo dat sy daerom in dit heet landt in weerde gehouden wordt. Hier wast oock veel riets daermen het suycker af maeckt: vande welcke de Turcken ende Mooren suycker maken eñ perssen daer uyt een sap / dat by die vanden Oosten gebruyckt wordt om den dorst te verslaen. Maer om dat den Leser soude mogen wetē wat maniere de Turckē houden om dese rieten te oeffenen/wil ic hier by voegen het gene dat ic vande iñwoonders gehoordt hebbe. Sy verkiesen meest effen/nochtans vochtige ende leeghe ackers/om dat het water na de besproeyinghe soude loopen op het nederste vāden acker/om dese rietē te plantē. Welcke sy in stucken houden eenen haluen voet lanck/ende planten inden April ende decken met aerde : welcke drij mael ghemest zijnde uytcomen / wassende

wassende tusschen beyden cruyden / ende worden dickwyls begoten: want sy willen een lommerachtigh velt hebben ende dickwyls begoten zyn. Sy worden bycans dry vingeren dick/ende vyf oft sesse voeten hooghe: ende sy snyden dese af allenskens ryp wordende ontrent den vierden oft vyfden dagh van December. Den steel is 'cnopachtigh / spongiachtigh/ vol merchs/dun van schorsse eñ soet van sap: dat daer op dese maniere wordt uytgeperst. Den steel wordt in stucken gecapt ende met een persse uytgedruckt het sap/welck gedaen in eenen ketel wordt ouer het vier gesoden ende gesuyuert: maer zynde matelyck gesoden wordt het gelyc honigh: ende daer na volmaecktelycker gedaen zynde in aerden potten/wordt 't gemeyn suycker/als't cout is geworden:maer alder volmaecste ende de derde reyse gesoden/ ende gesuyuert/wordt het het alder beste suycker.

Als wy onsen dorst hadden verslagen/veruolghden wy onse reyse: ende gaende na den Oosten/ hebben wy van verre ghesien Lidda eene seer oude stadt eertyts Diospolis ghenoemt/gelegheu van Rama dry mylen. Dese is vermaerdt door de martelie van S. Georgius / ende syn graf ende het predicken vā S. Petrus:maer nu is die tot der aerden toe gheslist ende bycans veranderdt in asschen / ende geheel verworpen:want behalven eenige huttekens vande Moorē is daer alleen blyven staen de kercke ter gedenckenisse vanden martelaer vā Richardus den Coninc van Engelandt gesticht (gelyc soo minghe meynen) op de fondamenten van eene ouder kercke ghemaeckt vanden Keyser Justinianus. Welcke de Saracenen wat tyts voor de comste vanden Hertoge van Buillon met synen leger/tot der aerden toe hadden afgeworpen:om dat de Christenen niet en souden gebruycken in't bestormen van Jerusalem de balcken der selver / die seer lanck waren. Dese kercke dient eensdeels den Turcken tot eene Messita/ende is eensdeels geworden eene wooninge met het byliggende clooster voor Griecxsche monicken ghenoemt Calogeri/ die het noch ghebruycken. Veel meynen dat in dese kercke bewaerdt wordt het lichaem vanden Martelaer/eenige seggen maer het hooft. Hoe dat het zy/dese kercke wordt niet alleenlycken vande Christenen van Oosten / maer oock vande Mahometanen in grooter eerweerdigheydt ghehouden;die de selue seer dickwyls besoecken. Want alle de gene/die van Mecha door Palestina na huys trecken / en laten niet de selue door deuotie te besoecken: eñ hebbende daer aen Godt hunne gebeden gedaen/geuen sy groote aelmoessen/vereeren het graf vanden Martelaer. Want sy houden S. Georgius in grooter eeren;als meynende dat hy eenen voorstaender is van hunne secte ; datmen daer uyt lichtelycken bemercken/ dat op wat plaetsen sy vinden de beelden Christus ende de heyli-

ghen/die verscheuren bederven ende te niet doen; sparende alleenlijcken het beelt van S. Georgius; dat wy met onse ooghen ghesien hebben Want also wy in Cyprus te Arnica sommige dagen bleven/hebbē wy gesiē/ datde beelden/die daer geschildert warē op de murē vāde kercke der Minrebroederen / allegader gheschendt waren aende oogen oft aensichten/eñ ergens mismaeckt / gebroken oft gescheurt: maer wy sagen dat het beelt van S. Georgius/ dat geschildert was te peerde sittende ende hebbende eenē Tulipaat op't hooft alleen ongeschent gebleuen was.

Reysende na Rama zijn wy gecomen voorby eene groote schoone eñ oude kercke; soo dat my dunct dat ic geene schoōder oft heerlijcker in dit lāt gesien en hebbe. Dese verciert zijnde met eenen hoogen torren heeft eertijts een schoō clooster gehadt/toegeeygēt Sophia; vā't welcke noch veel ouerbleuelingen zijn; onder welcke men siet verscheydē oude grauē der Christenen: maer nu is't in eene Messita verādert/eñ ingenomen byden Santonus/die in't naeste huys woont/soo dat daer de Christenen niet en moghen inne comen. Tegen ouer de kercke sietmen eenen grooten eñ diepen put/om regen-water te bewaren/zijnde viercānt eñ vā viercante eñ gehouwen steenen gemaect / ontrent dertigh voeten wijt/daer geen water inne en was / doen wy daer voorby ginghen.

Ontrent den auont zijn wy te Rama gecomen/ ende sijn geleyt geweest inde gewoonlijcke herberge der pelgrims / staende aende vestē der stadt. Men meynt dat de selue eertijts heeft geweest het huys ende wooninge vā Nicodemus; eñ is vā Philippus den hertoge vā Bourgoignen ghecocht ende verandert in een clooster der Minrebroeders/ ende herberge vāde pelgrims/die uyt den Westen comen; vāde welcke 'tselue noch gebruyct wort. Mē siet genoegh aēde ouergebleuē vervallingen/ dat het eene groote bouwinghe geweest is: onder welcke men siet eene bycans vervallen capelle; inde welcke eertijts een out cruys gestaen heeft/nu vervoert te Luca een stadt van Italien; alwaer' t in groote eerweerdigheyt gehoudē wort: 'twelc (soomē seght) vā Nicodemus gemaect is geweest. Nu en zijn daer maer dry oft vier ghewelfde camerē / alle d'ādere uytgenomen de buyten muren zijn vervallen eñ vergaen. In dese camers en is niet anders dā de bloote aerde eñ muren; tegen welcke rontsōme staet eenen muer ontrent dry voeten hooge/die is in plaetse vā bāncken ende coetsen voor de pelgrims; wāt hier en zijn geene andere bāncken/geene stoelē/geene bedden/ geenen huysraet; alsoo datmen't beter eenen kercker dā eene herberge soude mogē noemē. Maer al en is daer gheen gerief/ende niet weerdigh en is om eene herberge geheetē te worden: nochtās heeft het dit gemac eñ moet

ghe-

ghepresen worden/ om dat daer in't midden vande plaetse staet eenen put vā soet eñ gesont water/ dat den pelgrims wel comt om den dorst te verslaen/eñ den vremdelingen is des daeghs eñ snachts eene sekere rust plaetse ende vertreck: want sy rusten eñ vernachten hier bevrijt vāde quellingē der Turcken ende Mooren. Eñ de inwoonende Christenen brengen op de selue plaetse als op een openbare merct te coope alle 'tgene noodigh is tot nootdruft/behaluen wijn; te weten broot onder d'asschen gebacken (by de Italianen genoemt Fongaccij) ghesoden vleesch/hinnen/ enden/perdrijsen/eyeren/visch/ eñ versch fruyt; dat sy alle redelijcken coope geuen. Als wy de packen hadden afgeleyt/ ende onse dingen beschict na de bequaemheyt vāden tijt ende plaetse/ sonden wy den taelman aende Subassius ende Eminus/ om te handelē met beyde vā de gewoonlijcke betalinge vāden tol/ende eysschen consent om te vertrecken: wāt wy hadden voor ons genomen met den naesten dage te vertrecken. Den seluen quam terstōt wederom sonder iet ghedaen te hebben ; ende seyde dat den Subassius hem ontschuldighde/ ende dat hy niet wel te passe en was / ende uyt den huyse niet en mochte gaen/ende daerom onse packen niet en cōde ondersoecken; ende ooc dat den oppersten capiteyn vāde Arabers niet t'huys en was ende 'sāderdaeghs soude thuys comen: dat wy daerom ons vertreck moesten wtstellen tot den derden dagh toe/ eñ datmen daerentusschen gevoegelijcker soude cōnen hādelen vāde betalinge vanden tol: maer dat den Subassius 'sāderdaeghs/indien hy cōde/by ons soude comen/ om den Kais (alsoo noemen de Mooren den Guardiaen) te besoecken/ ende hem geluc te bieden vā sijnen nieuwen staet. Wāt den Subassius meynde dat den Vicarius vande Minrebroeders Guardiaen was gemaect/om dat hy acht monicken met hem hadde gebracht/ende dat hy daerom de gewoonlijcke gifte soude hebben.

Hy quam dan op den achtentwintighsten van September in onse herberge met den Eminus. Men stelde hem op d'aerde op eene matte na hūne gewoōte /eñ men badt hen met dē taelman dat sy souden sitten: sy saten met gecruyste beenen na hūne maniere: als wy hen beydē hadden gegroet/zijn wy ooc geseten: sy groetteden ons vriendelijcken wederom/ende vraeghden hoe ons de reyse vergaen was. Daer na boden sy den Vicarius veel geluck van sijne wedercomste ende nieuwen staet. Eñ den Subassius vraeghde na de giften die hy hadde gebracht. Den Vicarius antwoorde door den nieuwen taelman/ dat hy hem bedanckte van sijne groote beleefheydt : maer dat hy nochtans gheen Kais/dat is/ Guardiaen ghemaeckt en was/ende dat hy daerom niet gepeyst en hadde om giftē mede te brengē. Hy seyde dat hy sekerlijckē wiste dat het soo was/ eñ geene ontschuldinge en soude nemē; maer begheerde

geerde dat hy hem soude voldoen : indien hy't niet en dede dat hy niemāt en soude laten gaen. Den Vicarius daer tegens loochende 'tselve; eñ seyde/indien hy hem niet en geloofde / dat hy na Jerusalem soude seynden/om de waerheydt t'ondersoecken; dat hy daer soude blyuen/ tot dat den bode wederquame: indien hy hem op leugenen vonde/ dat hy hem dobbel dede betalē. Als hy sagh dat den Vicarius onverbaert was /soo was hy te vreden hem gheloouende. Maer hy en wilde de Minrebroeders niet quytschelden vande tollen: wāt hoe wel de selve maer de helft gewoō en waren te geuē/eyschte hy't al geheel/eñ heeft hen doen betalen sesse Cechinen/gelijck wy gauen. Ja sy hebben aen den sone vanden Eminus moeten gheuen eenen halven Cechin voor eene beleefthepdt. Als dit beschickt ende de tollen betaelt waren/handelden wy met de Mucharis vande wrachte: eñ na veel kyuen/ lange roepen ende schreeuwen (want dit barbaer volc en can niet doen oft handelen sonder gerucht) zyn wy ouercomen met eenen daelder voor een iegelijck. Hebbende de Mucharos gelaten eñ zynde ontrent de vierde ure vanden nacht/hebben wy ons wat tot rusten begeuen / om met den dage te reysen. Maer eer wy onse reyse verbolghen/moeten wy hier by voegen het gene dat wy vande gesteltenisse/gelegenthept ende gedaente van Rama vernomen heb ben.

Ramma oft Rama/vande Turcken Remle vande Moozen Ramla genoemt/is te seggen santachtige aerde/gelegen in een groot vruchtbaer ende schoō vlack lant/geweest hebbende eertijts een vermaerde heerlijcke eñ rijcke stadt/eñ de uytnemenste coopstadt van geheel het Jootsche landt; dat genoech bewijsen de groote vervallen huysen/getuygenissen van eene seer rijcke stadt : maer is de selve meest vervallen / mismaeckt ende onbewoont: Nochtans is de selve redelijcken sterck/zijnde de muren/grachten/torens ende poorten meest noch geheel Sommighe segghen dat sy eertijts Arimathia genoemt is gheweest/het vaderlant van dien Joseph/die het alderheylighste lichaem van onsen Salichmaker/dat hy van Pilatus gecregen hadde/ende in een schoon wit lijnen cleedt begraven heeft in sijn nieuw graf. Men siet in dese stadt twee schoone kercken/alle beyde verandert in Turcxsche Messiten: van de welcke d'eene toeghe-eyghent S. Joannes den beminden discipel des Heeren heeft noch haren oudē naem: d'andere gewijt ter eeren vā veertigh martelaren wort genoemt onse L. Vrouwe tot de Martelaren/om de reliquien der Martelaren hier gebracht uyt Sebaste een stadt van groot Armenien / ende wort noch vande Christenen in eerweerdicheydt ghehouden: nochtans en moghen de Christenen in geene vande twee comen/dan alleen de Mahometanen. Men siet hier een redelijc groot Bazarrum (de Turcken eñ Moozen noemen alsoo eene merct) gemaect van viercante verhouwen steenen/ ende bedeylt in sommige gaelderijen ende winckels. Daer-en-boven was daer begonst/doen wy daer waren/eene gemeyne herberghe/ die seer groot/viercant/gheheel van steen/ende bedeylt was in verscheyden cameren/hebbende in't midden een groote plaetse. Soodanighe bouwingen noemen de Moozen Chan / de Turcken Carauanserei; dat is een huys geschickt voor de Carauanen: want inde selve comen ende herbergen 'snachts de Carauanen (dat is eene groote menighte van reysende menschen ende beestē die packen dragen) om beter versekert te zijn teghen de Arabers. Het omliggende lant is seer vruchtbaer / ende redelijcken besaeyt/ende beplant met verscheyden vruchten/te weten coren/gerst/hauw-vruchten/wijngaerden/olijf-boomen/ ende meer verscheyden fruyt-boomen. D'inwoonders (die niet veel en zijn) zijn meest al Moozen/luttel Christenen/ende noch weynigher Turcken: Van welcke Overste zijn den Cadius / ende Subassius: maer den Cadius is't overhooft vande stadt/die alle vonnissen gheeft/ ende na hem den Subassius: desen beschuldight ende brenght in rechte de misdadigen/ende doet ondersoeck vande misdaden/ pijnight de quaetdoenders/ende straft die na den wille vanden Cadius

Het tweede capittel.

Vertreck van Rama. Groote quellinghen vande Arabers Reyse lanckx 'tgheberghte van't Iootsche landt, ende comste by de stadt Ierusalem.

A. Het casteel vanden goeden moordenaer.
B. Rijdende Arabers.
C. Den put van S. Iob
D. Casal.
E. Reysende Pelgrims.
F. De Kercke vande seuen broeders Machabeen.

OP den negen-en-twintighsten van September wierden wy vande Muchari drij uren voor den dage gheweckt/ ende seyden dat wy moesten rijden/ sy deden ons op de beesten sitten/ hoe wel den nacht donckerachtigh was. Hebbende dan de taelmans by ons ende den leytsman vande Muchari en de Muchari selve/ reden wy sittende op de esels midden door de stadt: dat wy 'sdaeghs niet en souden hebben moghen doen want de Mahometanen houden't voor eene onbehoorlijcke sake (meest in dese landen) dat eeni-

eenighen Christen door hunne steden oft vlecken soude ryden/sittende op een peerdt oft esel. Als wy uyt de stadt waren / reysden wy na den Oosten-waert door een seer groot plat velt. Ontrent thien mylen van daer clommen wy op eenen heuuel beplant met olyf-boomen ende vyghe-boomen/op de hooghte van welcken wy zijn voor by ghegaen een seer out casteel / dat vervallen ende onbewoont was : dit noemtmen ghemeynelijck het Casteel van Dismas den goeden moordenaer. 'Theeft eertijts vermaert gheweest om eene schoone kercke/ daer noch overblevelingen af zijn/ ende groote vervallinghen/ zijnde nu noch vande Christenen in eeren gehouden. Want als sy daer voor by gaen/groeten sy de selve ende aenbidden Christus / die den moordenaer tot hem trock/ende bidden dat sy hen oock tot hem wilde trecken/ghelijck wy oock ghedaen hebben: want dit doende crijghen sy aflaet van seven jaren/ghegeven by den Paus van Romen.

Eenē steen-worp vā daer na de slincke hant is eene Turcxsche Messita diemē seght eertijts tot den Christelijcken dienst gewijdt geweest te zijn/ende gemaeckt ter eeren vande seven martelaren de Machabeen/welcker lichamen (soomen meyndt) daer oock begraven zijn/by de welcke is een fonteynken van seer goet water.

Soo haest als wy op den heuuel waren / saghen wy twee ruyters na ons comen ghelopen; als sy by ons waren/riepen sy dat wy souden stille staen: wy waren ghehoorsaem door't bevel vanden taelman/ om dat hy seyde dat het dē capiteyn vande Arabers was/ende dat wy zijn bevel moesten onderdanigh zijn. Maer hy meynde dat wy meer waren dā sy te Rama hadden geteeckent/eñ meynēde dat wy bedrogh ghedaen hadden; heeft ons wederom allegader doen tellen/eñ siende dat wy niet en begheerden te bedrieghen/is hy gepaeyt gheweest/eñ en heeft ons niet alleen vry laten gaen/maer is oock met ons geredē ende ons gheleydt tot het tsop vanden naesten heuuel; ende is daer van ons ghescheyden/ na dat wy sijnen knecht eenige Maidenen tot eene beleeftheyt hadden ghegeven.

In't afgaen vanden heuuel quam ons teghen eenen anderen capiteyn der Arabers/eysschende den tol: maer verstaen hebbende vanden taelman eñ Muchari dat wy dien betaelt hadden aen dē Subassius van Rama/liet hy ons gaen ons gheen ongheliјck doende.

Voort gereyst zijnde ontrent eene half myle/hebben wy gevondē aende slincke hant byden wegh eenen ronden/wijden eñ seer diepen put/diemen ghemeynlijcken noemt den put van Job. Zijnde twee mylen voorts-gegaen/deden ons twaelf Arabers die op den wegh onder de schaduwe vande olijf-boomen lagen stille staen/want sy haddē den wegh besloten eñ en lieten ons niet voorts gaen. Wy vraeghden/

wat sy begeerdẽ: sy seyden datmẽ hen tol moeste betalẽ. De taelmans seyden/dat het al betaelt was aende Subassius vã Rama: sy lietẽ daer het hant-schrift sien/ende seyden dat de Muchari 'tselve oock souden seggen. Als sy 'thantschrift gesien eñ de Muchari onderuraeght hadden/lieten sy ons doorgaen: maer nochtans eer wy voorts mochten reysen/moesten wy hen eenighe brooden schencken. Niet verre van daer na den Oosten wiert den wech rouwer; want tot noch toe vandẽ oever af is't eene schoone ende vruchtbare pleyne/uyt-ghenomen eenige heuuelen/die daer tusschẽ liggen/nochtans lustich eñ vruchtbaer. Vã hier af tot Jerusalem toe zijn steenachtige bergen eñ rouwe dellingẽ/ende niet seer vruchtbaer. Wy zijn dan door lommerachtige eñ enge dellingen/gelegen tusschen seer rouwe eñ hooge bergen/eñ met seer dicke bosschen/geclommen op 'tgeberghte van't Joodtsche landt/ door eenen moeyelijcken/steenachtigen eñ rouwẽ wegh. Wy en hadden qualijc eene mijle door dese boschachtige bergen gereyst/ als ons eenen Araber gewapent met eenen boge ende pijle navolghde/ ende riep dat wy souden staen: maer wy gingen voorts. Hy liep in't leste voor ons/ende ondergine ons den wegh/eñ begeerde dat wy hem den tol gheven souden/ende dreyghde ons/indien wij't niet en deden/dat daer terstõt eenige comen souden om hem by te staen/eñ ons beletten voorts te reysen. Ende al was't dat de taelmans ende Muchari seydẽ dat het te Rama al betaelt was; nochtans wilde hy betaelt zijn / ende dreyghde eñ begonste ons gewelt te doen. Waerom wy voor ongeval sorgende/hebben hem door den taelman doen tellen eenige maidenẽ. Welcke hy ontfangẽ hebbende/hebbẽ wy onsen wegh vervolght over rouwe bergẽ eñ bosschẽ die vol warẽ van verscheydẽ boomẽ/inde welcke wy ooc võden verscheydẽ gesonde eñ medicinale cruydẽ eñ plantẽ.

Wij

Vijf mijlen van daer zijn wy gereyst door by een oudt vervallen/ vierkant gestichte/hebbende op eenen ronden steen gehouwen een opschrift met Arabische letteren/ende hebbende 'tselve ghelaten aende rechte handt. Sy noemden dit Herith/ende light vā Rama 20. mijlen/ ende soo verre van Jerusalem. Daer na clommen wy na de slincke hant op eenē hoogeren bergh dan dē voorgaendē. Als wy op't hooghste waren/wierde't ons wederom verboden voorder te gaen vande Arabers/die tol eyschten. De taelmans seyden dat den ghewoonlijcken tol betaelt was aendē Subassius van Rama; maer 'tgene datmen boven 'tgewoonlijc plach te betalen/dat den leytsman vande Muchari dat soude gheven: sy dit verstaen hebbende / hebben ons laten gaen. Maer wy waren qualijc eenen boogh-scheut voorder gegaen / als sy ons door de meyneedigheyt vanden leytsman vanden Muchari wederom deden stille staen. Want alsoo dē selven ons hadde doen voorgaen/ende meynde dat wy souden betalen den tol diemen daer gewoon is den Arabers te betalen/was hy al willens achter ghebleven/ om dat hy meynde dat de Arabers ons niet en souden laten gaen/'ten ware wy betaelt hadden/ende dat hy alsoo soude vrij zijn van't betalen. Maer hy is bedrogen geweest/want siende dat wy voor by warē gegaen/ende dat d'Arabers betaelt waren/om dat wy daer vertoeft hadden/quam hy ten blacken/ende vervolghde sijnen wegh. Als hy by d'Arabers quam; omringelden sy hem / ende eyschten hun recht. Hy en wilde het niet geven/ende seyde dat wy't moesten betalen: dat sy wederom souden roepen/dat hy maken soude / dat wy 'tsouden betalen. 'Twelck d'Arabers deden: ende als wy daer waren / maeckten sy groot ghetier/ende leydden de taelmans valscheyt op/ende seyden dat wy tegen redene eenē anderen hadden willen doen betalen / ende dreyghden ons daer-en-boven ten ware wy dobbel betaelden voor de boete. De taelmans seyden daer tegen/dat den leytsman vande Muchari hen groot ongelijc dede/ende hen valschelijcken beschuldighde/ dat hy den last van betalinghe op hem ghenomen hadde/want dat hy met ons overcomen was/dat wy niet vanden onsen en moesten gheven. Sy namen de Muchari ten ghetuyghe / dat sy teghenwoordigh hadden gheweest/doen wy met hunnen leytsman overquamen : indien sy anders bevonden/dat sy gheerne de boeten souden gheven. D'Arabers waren te vreden/sy ondervraeghden de Muchari in't besonder/van het bespreken van't overcomē Sy seyden dat de taelmans waer seyden/ende dat hunnen leytsman moeste betalen. Als dit ghedaen was ende sy de waerheyt wisten / lieten dese barbaren ons als onschuldigh gaen/ houdende den leytsman tot dat hy hadde betaelt.

Reysende van hier vijf mijlen voorts hebben wy in eene dalende plaetse beplant met olijf-boomen (men meynt dat het Anathoth heeft gheweest) ghelaten aende rechte hant byden wech eene schoone ende groote kercke gemaeckt van viercante gehouwen steenen/ toege-eygent (soo sommighe segghen) aenden heylighen Propheet Jeremias/ ghelegen op de selve plaetse / daer eertijts de stadt der Priesteren/ daer den Propheet gheboren is gheweest/ghestaen heeft/daer hy oock eenen acker ghecocht heeft van sijns Ooms sone. Al is dese kercke nu bycans noch gheheel/ende alleenlijcken sonder dack is / nochtans is de selve verwoest ende berooft van alle cieraet. Men siet hier by groote vervallingen van een afgeworpen clooster eertijts vande Minrebroeders bewoont; dat (soomen seght) d'Arabers over tachtentwintich jaren inghenomen/ende alle de monicken gedoot ende alle 't goet gherooft hebben. Daer by is eene fonteyne van seer goet water/maer en is de reysende lieden niet profijtelijc door d'onachtsaemheyt der Mooren. Van hier keerende ter rechter handt na den Oosten zijn wy ghereyst door de sijde des berghs/ende als wy wat voorts na den Zuyden gegaen waren wierdt ons van verre ghetoont een rondt tsop van eenen heuuel/hoogher dan eenighe andere by-ghelegen berghen/dat sy segghen te zijn Modin de stadt der Machabeen/alwaer de H. Schrifture seght begraven te zijn den Vader Machathias ende den vromen Judas ende sijne broeders ende sonen.

Ach

Acht mylen van hier zijn wy ghecomen by het dal Terebinthus/de plaetse daer Goliath van David verwonnen ende onthooft is / ende heeft eertijts eene seer schoone kercke ghehadt/die de Christenen ghemaeckt hadden. Vande welcke ende oock van het by-gheleghen clooster ghemaeckt van grof werck van viercante ghehouden steenen/ daer noch veel overblevelinghen gebleven zijn. Waer by op den wegh staet een steene brugge liggēde op een beke uyt welcke(soo de Schrifture getuyght) David; doen hy teghen Goliath ginck vechten genomen heeft vijf steenen.

Als wy over de brugge waren/ zijn wy ter slincker handt / ende droogh-voets door de beke ghegaen/ ende afkeerende inden naesten olijf-bosch/zijn wy vande esels ghesetē seer vermoeydt vande lange ende moeyelijcke reyse ende bycans cleynhertich van hongher ende dorst/ende hebben wat gherust onder de olijf-boomen ende onsen hongher ghestelpt met stucken van biscuit ende met eenen teughe van soet water/dat ons gehaelt was uyt de by-ghelegen fonteyne/aengesien wy geene andere spijse noch dranck en hadden.

Dit engh dal is bycans eene halve mijle groot in't ronde / ende heeft

heeft seer vet lant/eñ is wel geoeffent ende beplant met Olijfboomen ende andere. Op de Noort-sijde vande valleye in't afgaen vanden bergh staet eene Messite vande Turcken met sommige boghen verciert; waer by sommige huyskens staen/ghenoemt Calonia. Men siet in dit dal anders gheene litteeckenen van huysen / dan de vervallinghen vande kercken ende cloosters. Als wy wat ghegeten hadden/hebben wy onse reyse vervolght/ende zijn op de esels gecomẽ op dẽ bergh Sochot: ende van daer gaende door steyghe/moeyelijcke eñ rouwe wegen nu opwaerts nu nederwaerts climmende en sagen wy niet anders dan rouwe/onvruchtbare ende ongebouwde bergẽ / ende hoopen van steenen eñ eene verwoeste valleye/want men can de stadt Jerusalẽ niet gesien/voor datmẽ over dese rouwe bergẽ eñ dalẽ gecomẽ is. Al 'twelcke ons so seer niet verbaest en heeft gemaect/als't is eẽ blijck ende teeckẽ der goddelijcker gramschap. Want aengesien de H. Schrifture seght dat dit landt van beloften ende sonderlinghe de contreye van Jerusalem eertijts heeft overvloedigh van alle dingẽ ende seer vruchtbaer gheweest/ ende een lant vloeyende van melck ende honich insgelijcx een lant van coren/gerst/eñ wijngaerdẽ/ in't welcke wasschen vijgen granaet appelen eñ olijven: wiens steenen yser zijn/ eñ uyt wiens bergen coper ende metael gegraven wort; wie en soude niet oordeelen dat de tegenwoordige onvruchtbaerheyt gecomen is door de goddelijcke wrake/eñ dat daer eensdeels toe dient 'tgene/dat in't Euangelie voorseyt is: Jerusalẽ/die de Propheten doodt/eñ steenicht de gene die aen u gesondẽ zijn; hoe dicwijls hebbe ick uwe sonen willẽ vergaderen/gelijc eene hinne hare kieckenen vergadert onder hare vleughelen/ ende ghy en hebt niet ghewilt: siet u huys sal voor u verwoest gelaten worden? Maer alsoomen meynt datmẽ de verwoestinghe van dit landt moet toeschrijven de goddelijcke gramschap; nochtans is't lichtelijckẽ te bemercken uyt de gesteltenisse van't lant ende tegenwoordige gelegentheyt eñ gedaente vande bergẽ eñ dalẽ / dat het lant vã Jerusalem ende byliggende ackers meer door conste ende vernuftheyt der menschen dan uyter naturẽ vruchtbaer geweest hebben. Wãt 'tlant is uyt sy selve onvruchtbaer gelijc Strabo oock getuycht dat het eertijts geweest is/eñ de nature bewijst: wãt wie heeft oyt gelesen dat ergens d'aerde in steenen verandert is? Ten is dã niet te verwonderẽ/dat nu ophoudende de vernuftheydt eñ bouwinge der menschẽ/ooc opgehoudẽ heeft na Godts voorsegginge de vruchtbaerheyt. Wãt wat is ooc een het alder vruchtbaerste lant/indien gy 'tselve ontneemt de bouwinge? want een iegelijck weet wel/dat het niet dan distelen ende doornen voort en brenght ende vervuylt/ dat te voren overvloedich was van alderhande graen eñ vruchten. Maer hoe grooten arbeydt de Joden eertijdts ghedaen hebben om d'ackers te
bouw

bouwen/ ende met hoe groote moeyte sy de steenachtighe ende onvruchtbare berghen verandert hebben in wyngaerden ende beplant vol olijf-boomen/gheven ghenoegh te kennen de berghen met trappen gemaeckt ende tot bouwinge bereyt.'Twelck na mijn goetdunc-ken een teecken is/dat sy uytholende de steenrotsen/daer aerde in gedaen hebben/ende alsoo de bergen/die uyt hun selven onvruchtbaer waren/bequaem ghemaeckt hebben om wijngaerden andere planten te oeffenen/ondersettende de selve met steenen/ende die makende ghelijck trappen. Want men siet noch van't onderste vande berghen tot de tsoppē toe de muren daer de wijngaerden eertijts mede besloten waren/alsoo gemaeckt/dat die ghelijck zijn de trappen van een tanneel. Want dit en mach niemant schijnen ongelooueliick te zijn/ aengesien het kennelijck is/dat het selve oock in andere landen gheschiet/ ghelijck ick seer dickwijls gesien hebben:ja 'tis blijckelijck dat noch op veel plaetsen van't Jootsche landt wijngaerden ende andere boomen wassen tusschen het sandt / zijnde de steenen ende grupsen op eenen hoop vergadert.

A. De fonteyne Gihon. *D. Het graf der Turcken.*
B. Eene Messita. *E. Den bergh van Oliueten.*
C. Pelgrims ter aerden vallende. *F. Sylo.*

OMtrent den abont zijn wy/bycans verstickt door de groote hitte der sonnen/ende seer vermoeyt door de lange reyse van dien dagh(want wy hadden gereyst twee-en-veertigh mylen door seer rouwe plaetsen)ghecomen tot op't hoochste vanden bergh/van waer Jerusalem eerst gesien can worden; gelegen ontrent eene halve myle vande stadt/gaende den wegh altoos af tot de stadt toe. Welcke gesien zijnde/sprongen wy terstont allegader vande esels ende vielen op onse knien/ende kussende de aerde na d'oude gewoonte hebben wy met claerder stemmen gesongen den lofsanck: Vrbs beata Hierusalem,eñ na dat vanden Vicarius eñ andere Minrebroeders die daer teghenwoordigh waren gelesen waren eenighe ghewoonlycke ghebeden/veersen ende lof-sangen/ende Godt ghedanckt hebbende/ dat hy ons gesont ghebrocht hadde in dese stadt/ die hy met syn alderdierbaerste bloedt gheheylight hadde;om welcke te sien wy groote begeerte hadden:zijn alle d'andere te voet gegaen tot de naeste poorte vande stadt;behalven ic/om dat ick hebbende groote pyne in myne voeten niet en conde vanden esel sitten ende op myn voeten staen. Nochtans hebbe ick met een ootmoedigh ende rouwich herte / dat Godt niet en versmaedt/Godt gedanckt soo seer als ick conde. Als wy nu by de poorte van Jaffa waren / ende ick noch op den esel sat :siet soo quam ons in't ghemoet den oppersten Santonus(die by de Mahometanen soo veel machts heeft ende in soo grooter eeren gehouden/als by de Catholycke eenen Artsch-bisschop)gaende eenen te voet voor hem dragende een Turcksch vendel/gheteeckent met gonde Arabische letteren. Welcken als de Minrebroeders ghesien hadden/vreesende dat indien sy my saghen ryden / ende souden meynen dat 'tselve gheschiedde tot versmadenisse van hunne religie/ ende my met stocken souden slaen/ hebben my vermaent dat ick vanden esel soude sitten/ende de reste vanden wegh te voete gaen. Ick heb't ghedaen hoe wel tegen mynen danck:ende af sittende/ben ick al hinckende met groote pyne tot aende poorte ghecomen. Alwaer de Turcken ons bycans eene geheele ure gehouden hebben ; ter wylen hadde den Zaniac,vande stadt de wete van onse comste/want ten wordt de vremde Christenen niet toeghelaten sonder syn oorlof inde stadt te comen. Den heuuel daer wy eerst de stadt gesien hadden/is den bergh Gihon dickwyls inde H. Schrifture vermaent ende seer steenachtich : ende hy

hy streckt af gaende tot aende oude poorte der stadt/eertijts genoemt Porta Iudicialis; zijnde eensdeels besloten inde vestē der stadt; eensdeels omringhelende de stadt vande West ende Noort-zijde/zijnde van het Zuyt-eynde gescheyden door eene valleye die light tusschē de stadt eñ den bergh Sion. Sommige seggē dat op dē selvē bergh eene fonteyne spruyt/die de H. Schri sture noemt de bovenste fonteyne/tot onderscheyt van eene andere die spruyt aenden voet vandē selven bergh/eñ willen houden staen dat het de selve is / diemen siet op de rechte sijde vanden afganck/omringelt met muren/ende dient den Turcken voor eene wasch-plaetse. Aende slincke sijde tegē over de fonteyne zijn seer veel wijngaerden ende hoven met verscheyden boomen beplant/by de welcke men byden wegh siet eene Mosquee/eerst gemaeckt ende met muren beslooten/zijnde eenen Leeuw boven de deure ghesneden tegen de wet der Turcken.

Het derde capittel.

Inganck inde stadt Ierusalem: goedertieren onthalinge van ons allen byde Minrebroeders. Beschrijuinge van't clooster ende Kercke vā S. Saluator. Ende vande ceremonien die de Minrebroeders ghevvoon zyn te doen in't ontfanghen vande pelgrims, ende vande ghestelteniße ende ghetal der seluer Minrebroederen.

NA dat de dienaers vandē Chiecagia met den taelman van't clooster ende eenen Minrebroeder na langen tijdt gecomen waren/wierden wy inde stadt gelaten. Want den Chiecagia (die stadt-houder is vanden Saniaccus vande stadt) hadde ons oorlof gekregen door't bidden vanden Guardiaen/ om inde stadt te comen. Inde stadt ghecomen zijnde gingen wy in't eerste straetken ende slincke handt; ende terstont wierden wy na den Noorden na het clooster vande Minrebroeders gheleydt. 'Twelck vermaert met den naem van S. Salvator/ gheleghen op den bergh Sihon byde muren der stadt/behelst in sijn bestuydt / eene cleyne Kercke vanden selven naem. Al en is gheheel de houwinghe niet seer groot/ nochtans heeft die twee verdiepinghen van welcke het onderste deel heeft in't midden eenen hof ende plaetse/ende is bedeylt in sommige ghewelfde cameren: het bovenste deel heeft de kercke/ gaelderije/pant/ cellen vande Monicken/refter ende andere camers/ende geeft de Minrebroeders bequame ende goede wooninghe. Ende eer wy in't binnenste van't clooster gheleydt wierden / hebben de dienaren der Turcken/ die met ons ghecomen waren/opgheteeckent de namen van een ieghelijck / soo namen als toenamen ende namen vanden vader/

verswijghende den naem van't gheslachte. Daer na ghecomen zijnde in't clooster/ hebben wy onse packen doen leggen inde nederste plaetse/ om dat de dienaers vanden Eminus die souden ondersoecken/ oft die tol schuldich waren: welcke sy bevonden hebbende vry te zijn / vertrocken van daer. Welcke ghesheyden zijnde onthaelden den Guardiaen ende andere Minrebroeders ons seer beleefdelijcken ende goedertierenlijcken/ ende leydden ons boven in't clooster. Maer my/ die seer qualijck ghestelt was in mijne beenen eñ de kortse hadde/ eñ my qualijck conde beroeren van mijne plaetse / nam een vande moniecken op sijnen rugge eñ droegh my inde camer vande pelgrims. Daer hebbē eertijts vier camerē voor de pelgrims geweest/ wat gescheydē vande wooninge eñ cellen vādē Minrebroeders/ maer nu en zijn daer maer twee neder-camers vā benedē bovē toe gewelft/ zijnde d'ander twee door bevel vādē Sanniacus der stadt afgeworpē ende de muren geslicht/ hen om dat hy seyde dat sy te hooghe teghen het by-ghelegen casteel stonden. Als sy boven gecomen waren/ hebben de Minrebroeders eñ pelgrims (na dat de ghebeden inde kercke gedaen waren) hen bereydt tot de wassinghe der voeten / ghebedt ende andere ceremonien/ die den Guardiaen gewoon is te doen in't onthalen vande pelgrims/ alwaer ick om mijne sieckte niet en hebbe connen tegenwoordigh zijn met mijne groote droefheyt. 'Twelck op deser manieren geschiedt. Ten eersten vraeght den Guardiaen oft de pelgrims consent hebben vanden Paus van Romen/ oft eenighen sijnen Stadthouder oft Apostolijcken Nuncius/ om te reysen na het heylich graf onses Heeren. Want 'ten is geene Catholijcken toegelatē sonder des Paus consent op dese heylige plaetsen te comen op straffinghe vanden ban: nochtans indien iemant door onachtsaemheydt oft ongheval 'tselve niet en heeft vercregen/ oft niet en heeft gewetē/ dat hy 'tselve moeste hebben/ soo mach den Guardiaen door de macht hem vanden Paus ghegeven daer af dispenseren ende ontslaen vanden ban. Als de brieven van consent gelesen zijn/ soo doen de Minrebroeders eene processie rontsom het bovenste clooster/ met cruycen ende wasse keerssen eñ een wieroock-vat/ inde welcke de Minrebroeders voorgaen ende de pelgrims volgen twee ende twee singende den lofsanck: Te Deum laudamus. Hier na ende als ghesonghen zijn de ghewoonlijcke gebeden ende sanghen / doetmen de pelgrims sitten inde gaelderye voor de kerck-deure op bancken : ende d'oudtste vande Broeders wasschen hunne voeten/ ende de jonghste droegen die met eenen doec/ ende kussen die. Als de wasschinge ghedaen is / doet den Guardiaen een cort vermaen vande weerdicheyt vande plaetsen/ die bespROEydt zijn gheweest met het bloedt Christi; om dat sy hen gheheelijcken tot den gebede

bede souden gheven/hun herte tot Godt opheffen / ende syne myste-rien beschouwen/ende alle tytelijcke ende wereltsche dinghen achter rugghe stellen/ende het Cruys met Christus dragen : dat nu aenstaet den tijdt der penitentien/om hunne voorleden sonden te beweenen/ ende uytdoende den ouden mensch ende hunne sonden door de biechte suyverende/hen versterken met H. Sacrament des autaers/ om te overvloedigher vergeldinghe van hunnen voorgaenden arbeyt te verwerven. Hier na/ende ontfanghen hebbende de benedictie van-den Guardiaen worden sy ter maeltydt ghenoodt ende redelijcken wel onthaelt in eene plaetse gelegen vanden refter der Minrebroe-ders. Na den eten ende voleyndt zijnde het ghebedt inde kercke wor-den sy ghelept inde camers/die voor de pelgrims gheschickt zijn : al-waer sy slapen niet op bedden/maer op harde culckten sonder slaepla-kens/ghecleet ẽn hebbende maer een sargie. De Minrebroeders van Jerusalem/gherekent vijf die te Bethlehem woonen / ende drie die ghesloten zijn inde kercke van't graf onses Heeren zijn in ghetale vier-en-twintigh/ende sy leven op d'aelmoessen vande Catholijcke Princen/die sy alle jare oft ten hooghsten alle drie jaren oversenden. Indien sy die niet en hadden sy en souden den nootelijcken cost niet connen doen/noch de quellinghen der Turcken rantsoenen/noch dra-ghen de lasten vande pelgrims/ja oock en souden niet een maent den cost connen hebben. Want aenghesien sy in dit landt niet eyghens en besitten/ende luttel aelmoessen crijghen vande pelgrims/die daer nu op desen tijdt niet veel en comen/ende de Turckẽ dicwijls veel moey-ten doen / ende moeten oock lossen met ghelt alle hunnen cost ende cleederen;hoe souden sy soo groote lasten connen draghen? Men moet die inder waerheyt prijsen/om dat sy beleeft ende gastvry zijn / ende doen alle de pelgrims alle bystandt/ende onderwijsen getrouwelijck wat sy doen oft laten moeten. Daerom en mach niemandt peysen oft sy zijn den pelgrims eenen grooten troost ende hulpe. Want son-der hen en soude niemant connen comen op eenige plaetsen die door eenigh mysterie vermaert zijn:ende daer en soude niemant zijn / die hen soude leyden oft de plaetsen wijsen/ende van onghelijck beschud-den/ende beroepen tot de Magistraten der Turcken. Ten lesten om dat sy daghelijckx veel Turcken ende Mooren den cost gheven / ende hen goedertieren tot een ieghelijck betoonen/ende hen deught doen/ soo is't wel te bevroeden/dat dese barbaren soetelijcken met de pel-grims handelen/om dat sy niet en souden schijnen ondanckbaer te zijn/ende niet te achten soo veel ende groote weldaden der Minre-broederen/dat sy anders niet en souden doen / oft indien sy't deden/ dat sy't doen souden na veel ongelijcs ende schattinghen. Maer my

 dunckt

dunckt dat het ſeer te verwonderen is/dat de Minrebroeders/hoe wel ſy op verſcheyden tyden veel allenden ende ongelyckx gheleden hebben/ zyn blyven woonen ſoo langhen tydt in deſe landen/midden onder de vyanden van't Chriſten geloove; aenghesien gheene andere Chriſtene menſchen 'tſelve opt en hebben derren beſtaen ; ja oock indien ſy't beſtonden niet en ſouden ontfangen worden. Ick ghelooue dat 'tſelve door Godts ſchickinge geſchiedt is: want gelyck S. Franciſcus inſtelder van deſe ordene in ſyn leven Chriſtus gelyck is gheweeſt/dat alſo alleenlyc vã ſyne nacomelingen den dienſt ſoude gedaẽ worden op deſe plaetſe/uyt de welcke de ſaligheyt der menſchen ghecomen is.

Twee dagen na dat wy inde ſtadt ghecomen waren/heeft my den medecyn geraden dat ick my ſoude doen laten inden ſlincken arm: 'twelck ghedaen zynde ben ick vyf dagen daer na de kortſe quyt gheworden/ende hebbe allenſkens beginnen te becomen.

Het vierde capittel.

Inganck inde kercke van't H. graf des Heeren: beſchrijuinge vande ſelue, ende de kercke vanden bergh van Caluarien. Inſgelijc vande ſchoone proceſsie daer gedaen, eñ de heylige plaetſen daer ſijnde.

A. Deure vande Kercke van't H. Graf lancx vvelcke men in't binnenste comt.
B. Eene andere deure met eenen muer ghestopt.
C. De sit-plaetse der Turcken.
D. Den trap, daermen eertijts clom op dē bergh van Calvarien.
E. De Capelle vanden bergh van Calvarien; ende de venster siende op de plaetse.
F. De Capelle van onse L. Vrouvve ende S. Ian Euangelist.
G. Den torren vande Kercke sonder cappe.
H. Inganck vande huysen vande Abassinis.
I. Inganck der offerhande van Isaac.
K. Plaetse der offerhande van Isaac.
L. VVelf-sel vande vande Kercke van't graf.
M. Openinghe van't vvelf-sel, daer licht door inde kercke comt.
N. VVelf-sel vande kercke van Golgotha.
O. Trap lancx vvelcke men op't opperste van't vvelf-sel gaet.
P. De plaetse vande Kercke.
Q. Deure vande kercke der Griecken ende van 'thuys vanden Patriarch.

OP den derden dagh van October heeftmen consent van den Chiecagia der stadt ghecreghen om in't graf des Heeren te gaen; zijnde eerst de gewoonlijcke tollen betaelt/ welck zijn de navolgende: voor den inganck vande stadt twee Cechinen: voor den inganck van't Graf des Heeren negen Cechinen/ eenen halven Cechin voor het suycker (soo sy't noemen) vande officiers: anderhalven Cechin voor de wassche keerssen/ diemen ghewoon is t'ontsteken inde processien ende besoeckinge vande heylighe plaetsen. Want men mach in dese heylighe kercke niet comen/ ten zy men alle 'tvoorgaende eerst betaelt heeft. Ontrent der Vesperen tijdt dan ghegaen zijnde uyt het clooster der Minrebroederen met den Guardiaen ende andere broeders van't clooster/ behalven eenen/ die ghelaten was om 'tclooster te bewaren / zijn wy ghegaen lanckx eenen dalenden wegh. Want het clooster light op den bergh Sihon/ die hoogher is dan den bergh van Calvarien/ daer af liggende ontrent hondert ende t'sestigh stappen. Wat voort-gegaen zijnde/ quamen wy vande rechte hant na 't Zuyden in eene vlecke/ in wiens midden by eenen ouden boghe/ die dwers staet aende slincke handt/ men comt op de plaetse vande heylighe kercke van't Graf onses Heeren: ende den inganck oft deure is soo leegh / datmen daer niet inne en can dan met ghebooghde hoofden. Van daer gaetmen onder een welfsel lanck dertigh schreden tot de binnenste plaetse by dese heylighe kercke gheleghen: maer men gaet nochtans eerst sommighe trappen af: ende gaende ontrent thien stappen voorder/ sietmen aende rechte syde dē gemeynen kercker der Turcken/ zijnde eenē oudē torren/ staende op de Zuytsyde van-

vande plaetse. Ende dese plaetse is ontrent tsestigh voeten breedt/ zynde wat langher/gheplaveydt met viercante marbersteenen/ ende zynde ronts-omme met timmeringhen besloten / hebbende vanden Oosten het huys ende bidt-plaetsen vande Cophti ende Abassini/eñ een deel vanden bergh van Calvarien/vanden Zuyden den gemeynẽ kercker/ vanden Westen het huys vanden Grieckschen Patriarch/ ende de kercke der Enghelen / vanden Noorden de kercke van het graf onses Heeren. In't midden vande plaetse sietmen eenen steen/ daer een cruys in ghehouwen is/daermen seght dat Christus met den cruyce gheladen ende vermoeydt opghesetten heeft. Desen is met yse; re, tralien besloten/ ende wordt vande Christenen ge-eert/ende plagh van hen ghekust te worden. Het voorste vande kercke staende na het Zuyden hoe wel dat het eer de syde behoort ghenoemt te worden/ want de deure vande kercke van Golgotha/door welcke men in beyde de kerckẽ gaet/en staet niet voor maer aen het Zuyt-eynde) is een schoon ende coninckliyck werck ghemaeckt van viercante ende verhouwen steenen/verciert met gebladerde kranssen/banden / colommen. In het selve zyn twee deuren / tusschen welcke eenen muer is/die eene sitplaetse voor de Turcken is / dry voeten hooghe ende vyf voeten breedt. De deure die aende slincke syde staet / wordt voor de pelgrims open ghedaen: maer die aende rechte syde staet / eñ is aenden trappe vanden bergh van Calvarien / is met eenen muer toeghemetst. Den bovensten dorpel van beyde zyn verciert met verscheyden historien / met de verweckinghe van Lazarus / Christus comste inde heylighe stadt / ende nytworpinghe vande coopers ende vercoopers uyt den tempel. De trappen/daermen eertyts mede van't uyterste deel vande kercke gegaen heeft op den bergh vã Calvarien/zyn noch in wesen in getale veerthien in't opperste vande welcke is een enge ende cleyne viercante capelle/ besluytẽde dẽ anderen hoeck teghen over gheleghen vande plaetse/verciert met vier colommen staende op de vier hoecken/bedeckt met een rondt welf-sel. Dese capelle en heeft maer een venster staende op't Zuyden/ maer is over al toeghemetst/ende daer en comt niemant inne. De Minrebroeders segghen/dat op dese plaetse ghestaen hebben de H. Maghet Maria met den discipel Joannes/ten tyde als den eenich ghebooren Sone Godts hen vanden cruyce aen'sprekende ghesevdt heeft tot syne Moeder: Siet uwen Sone: ende daer na tot Joannes : Siet uwe Moeder. Teghen over dese capelle inden anderen hoeck staet eenen fraeyen ende hoogen tooren/ghemaeckt van viercante steenen / van alle syden viercant/wyt meer dan twaelf voeten/nochtans eensdeels vervallen ende sonder cappe/staende midden tusschen het huys der

Griec-

Griecken ende de kercke van't H. Graf. Als wy gecomen warē aende deuren vande kercken/ die alleenlijcken (soo wy gheseydt hebben) open gedaen worden voor de vremdelingen die hunnē tribuyt betaelt hebben/ zijnde anders met sloten ende grendels gesloten/ ende altoos toegesegelt met den segel vanden Saniacco : hebben wy sommige Turcken vinden sitten op den muer / die tusschen de deuren is/ op een uytgespreydt tapijt/ die onse comste verwachteden: welcke een jeghelijcx naem opghescreuen ende ons getelt hebbende/ ons de kercke hebben open gedaen: welcke terstont als wy daer inne waren/ toegesloten is; hebbende daer met ons inneghelaten veel Christenen inde stadt woonende : welcke wetende dat daer vremde Christenen innegelaten worden/ oock derwaerts comen/ om oock de heylige plaetsen te besoecken/ want sy en weygheren dat niemant / indien hy den bewaerder vande poorte geeft een Maidin gelijck de pelgrims.

D'inwoonende Christenen hebbende met haesten de heylige plaetsen besocht/ gaen terstont uyt : ende als sy uytghegaen zijn/ wordt de deure wederom toegheslotenende besegelt met den segel vanden Saniacco 'Sanderdaeghs wordt de deure wederom open ghedaen / om dat sy souden uytgaen/ die willen: den meestē deel zijn daer eenē dagh ende nacht inne ghesloten/ gelijck het gebeurt is eenen pelgrim uyt Vranckrijck/ die wat voor onse comste van Tripoli in Syrien te Jerusalem gecomen was/ ende was met ons in't Graf onses Heeren gegaen / ende aende andere Minrebroeders oock: Maer indien iemant daer langer wilt blijven/ wordt het hem lichtelijckē toegelaten. Want wy zijn ses daghen ende ses nachten inde kercke ghebleuen / ende zijn daer opden seuenstē dagh uytgegaen / wederom betaelt hebbende twee Cechinen.

Maer om datmen de gene/ die inde kercke blijuen/ te genoegelijcker soude mogen den cost geuen/ is inde deure vande kercke een vierkant gat/ wijt eenen voet/ zijnde besloten cruyswijs met eene ysere tralie- door het welcke een jeghelijck den cost van sijn volck inde stadt woonende wordt gegeuen.

Inden inganck vande kercke vintmen eerst den steen der saluinghe des Heeren; alsoo ghenoemt / dat opden seluen (soomen seght) onsen Heere gesalfst is geweest. Voorder na den Noorden aen de slincke syde is de capelle van 't Graf onses Heerē/ aende rechte syde den choor vande kercke van Golgotha. Gaende dese voorby/ zijn wy gecomen by de capelle der openbaringhe der H. Maghet Maria. Dese is verciert met oude syde tapyten/ ende dient de Minrebroeders voor eene kercke choor ende Sacristye: want sy singen hier dagelijcx de ghetijden/ doen misse ; ende hier worden bewaerdt de costelijcke giften der Princen

grooten/die gegeuen worden door godtvruchtigheydt oft belofte inde kercke vande verrijsenisse des Heeren/te weten ornamenten / kelckē van gout ende siluer/ ende syden tapijten. Dese capelle heeft drij autaren staende na den Oosten / vande welcke den middelsten is gewijt ter eeren van onse L.Vrouwe / ende wordt vande Minrebroeders ghenoemt den hoogen; autaer daer het H. Sacrament eerlijcken wordt bewaerdt in een houten verguldे casse : ende men ghelooft dat onsen Salighmaker op dese plaetse na sijne verrijsenisse aen sijne Moeder hem veropenbaert heeft; ende daerom meynt men / dat de capelle ghecreghen heeft den naem vande openbaringhe van Maria. Den autaer staende aende rechte syde wordt ghenoemt den autaer des H. Cruys : die aende slincke syde staet/ wordt ghenoemt den autaer vande gheesselinghe/van een deel vande colomne/daer onsen Salighmaker aen ghebonden ende ghegheesselt is ghe weest. De plaetse is redelijcken wijt ende viercant / gheheel ouerwelft / hebbende maer een venster na den Oosten / daer het licht door comt bouen den hooghen autaer.

Na dat wy ons ghebedt aen Godt almachtigh ghedaen hadden/ hebben de Minrebroeders ghecleedt met gewijde habijten den Guardiaen / zijnde met bisschoppelijcke cleederen / myter ende eenen staf verciert ghcleydt tot aen het graf van onsen Salighmaker / hebben sy corts daer na met soeten sanck ghesonghen de vesperen voor de deure van't graf. Hier na ghecomen zijnde inde sacristye hebben sy hen ontcleedt / ende den Guardiaen de bisschoppelijcken cleederen uytghedaen hebbende heeft / den hooghen autaer bewieroockt ter wijlen dat de Minrebroeders songhen den lofsanck : Salue Regina. Hier na gelesen hebbende de groote Litanien/is daer gheschickt eene schoone processie met dese ordinantie. De cruysdraghers/wasse-kerssen ende wieroock-dragher ginghen voor / hier na volghden de Minrebroeders twee ende twee; daer na den Guardiaen alleen/daer na de pelgrims / hebbende elck eene brandende wasse keersse inde handt. Ghecomen zijnde uyt de sacristye ende gaende lanckʃamelijcken loofden sy Godt met lofsanghen / ende verhaelden sijne heylighe mysterien/omgaende beyde de kercken van Golgotha ende van het H. Graf / blijuende by elcke capelle / die bemerckelijck waren door eenigh mysterie/in het ghebedt/ ter wijlen dat den Guardiaen verclaerde de mysterien aldaer by onsen Salighmaker ghedaen / oock den heylighdom die daer was / ende d'aflaten / die de Pausen van Romen ghegheuen hadden aen de ghene die die deuotelijcke besochten/ voeghende by elcke een cort vermaen / op dat wy ghedachtigh souden zijn de passie onses Heeren : want dat wy met de voeten betraden de

plaetsen / die met Christus bloedt besproeydt / oft met syne glorieuse verrysenisse vereerdt/oft met d'Engelsche teghenwoordigheydt veredelt/oft door de besoeckinghe vande Moeder des Heeren/der Apostelen eñ heylige Vrouwen verciert/eñ met soo veel kussen eñ tranen van godtvruchtighe Christenen ende heylighe menschen nat ghemaeckt hadden gheweest: ende dat wy daerom ons seluen behoorden voor onweerdigh te houden om te komen op dese alderheylighste plaetsen.

Maer op dat den Leser claerlycker soude verstaen/wat plaetsen in dese heylighe kercke zijn / die vermaerdt zijn door de mysterien van Christus/daer de pelgrims met processie toe gaen/ eñ wat lofsanghen ende ghebeden de Minrebroeders ghewoon zijn op elcke plaetse te doen ende singhen;soo sal ick in't corte verhalen het beginsel ende eynde vande processie.

Dese schoone processie dan begint vanden autaer vande gheesselinghe des Heeren/die bemerckelyck is door de colomne / aende welcke Christus ghegheesselt is gheweest / ende met syn alderdierbaerste bloedt gheverwet ende besproeyt heeft. Dese heeft eertydts (ghelyck S. Hieronymus seght) ghestaen onder het portael vande meeste kercke vanden bergh van Sion/ende heeft in eeren ghehouden gheweest: daer nais de selue vande Mahometanen ghebroken/ende in twee deelen ghedeylt / ende het een deel te Roomen ghebrocht / maer het beste is langhen tydt bewaerdt gheweest inde capelle van S. Thomas vanden bergh Sion. Daer na is het selue door raedt van S. Bonifacius Guaerdiaen vãde selve kercke ende clooster verv oerdt inde kercke van het H. Graf/ende ghedeylt in sommige stucken/ende een stuck daer behouden zijnde/zijn d'andere ghesonden ent e geschoncken aen Paulus den vierden Paus van dien naem/aenden Keyser Ferdinandus/aen Philippus Coninck van Spaignen / aenden raedt van Venegien/ende aen die van Ragusia. Sy is van rooden marber met witte plecken. De Minrebroeders hunne knien booghende singhen ter ghedenckenisse vande gheesselinghe den navolghenden lofsanck / aldus in het Nederlantsch luydende.

VVel aen liefste broeders, laet ons met stemme moedigh.
Christus doodt verclaren, en volghen syn stappen bloedigh.
Die door syn bloedt gloedigh uytvvischt het eerst misdaet,
Heeft aen een colomne ghegheesselt Pilatus quaet.
O ghy aldervvreetste, vvaerom doet ghy sneuen,
En vvilt het leuen nemen, die't v heeft ghegeuen?

Waerom hebt ghy den Heere,alsdoen niet ontbonden,
Als de wreede knechten,hem met bloede schonden.
Ghy vaste colomme,zydy niet gebroken,
Door Christus pijne groot,met geesselen gekroken?
Syn bloet heeft hy gestort,dat genoegh conste wesen;
Want een syn druppel bloets is den schat gepresen.
Wy die beminnen den Heer,met geesselt misinaeçt,
Door syn verdienst bidden,te zyn van sonden ontslaeckt
Glorie v Heere,voor soo veel gestort bloedt.
En veel soufflettten,gedaen op v aensicht soet.

Na den lossanck wort geseyt het navolgen Pilatus heeft Iesus ghenomen ende hem aende colomne bindende sterckelijck gegeesselt.

Vers: Hy heeft onse qualen gedragen.

Antvv: Ende hy heeft onse pijnen opghenomen.

Daer na doet den Guardiaen syn gebet tot Godt met dese woorde: Staet ons by Christe Salighmaker door uvve persoonele geesselinge,ende door v druppende ende uytghestort bloedt ; op dat ghy alle onse sonden uytvvischt, ende ons uvve gratie geeft , ende beschermt van alle perijckel ende tegenspoedt, ende ons brenght tot de blydschappen des eeuvvighen leuens.Die leeft ende &c,

Gegaen zynde uyt de capelle der openbaringhe keeren sy ter slincker handt na den Oosten:ende latende den thoor vande kercke van Golgotha aende rechte handt/gaen sy na eene dŏckeractige spelonc ke / die vande Christenen vanden Oosten ghenoemt wordt den kercker van Christus: want sy seggen dat Christus daer inne gheset was/ doen hy ghelepdt wierdt na den bergh van Golgotha het cruys draghende ; ende daer het cruys afghelept hebbende is ghebleuen/tot dat het gereet was / ende den put gemaeckt / om in te setten/ende alle dinghen om den Heere te cruycen beschickt waren. Ter wylen men gaet na de spelonche / singhen de Minrebroeders den nauolgenden lossanck.

Die'tlicht gaf den Vaders,en uyt donckerheyt leydde,
En hen gaf glorie,en 'shemels licht bereydde;
Des werelts Salighmaker,gereedt de doot te steruen,
Om den mensch te lossen moet den Kercker eruen.
O pynlycke banden ,die Godts Sone machtigh
Bindt als een misdader ,het lichaem doodet clachtigh.
Laet hem los en vry lost der Ioden banden
Die der sonden knoopen,lost met doots en liefden handen.

Genoegh

Genoegh vvas 't geleuert, als Iudas geloopen
En hem om penningen, heeft comen vercoopen
Lost Iesu de sielen vander sonden smetten,
Die door vvs lichaems lust hun seluen verpletten.
Voor de sondaers Heere hebt ghy dit geleden,
Om uvve gratie te vvinnen en besteden.
Vergeuet ons Heere, die door sonden sneuen,
Op dat v altoos, glorie zy gegeuen. Amen.

Men gaet met dry trappen af inden kercker, ende wordt vande Georgianen bewaerdt; die daer eene lampe inne hangẽ/ om den seluen te verlichten: maer daer en is geen cieraet in. Als den lofsanck gesongen is/ singen de Minrebroeders het nauolgende.

Antiph: Ick hebbe v gheleyt uyt de gheuanghenisse van Egypten, verdroncken hebbende Pharao inde roode zee: ende ghy hebt my gestelt in eenen donckeren kercker.

Vers: Heere ghy hebt mijne banden verscheurt

Ant: Ick sal v offeren een offerhande des lofs.

Daer na seght dẽ Guardiaẽ het navolgende gebet: Heere Iesu Christe, cieraet der Enghelen, blydschap ende vryheyt der sielen, die voor de verlossinge der vverelt hebt vvillen gevangẽ, gebondẽ, indẽ kercker gestelt, met souffletten geslagen, ghegheeselt ende bespoghene vvorden. VVy bidden, doedt ons uvve onvveerdighe dienaers alle pijnen ende schamperheden blydelijcken voor de glorie vvs naems aennemen. Die leeft ende &c.

Alsmen van hier ghegaen is/ vintmen byde deure vanden kercker aen de slincke syde een marbren tafel/ daer vier colomnen onder staen/ onder welcke light eenen steen van gelijcke groote; indẽ welcken zijn twee diepe viercante gaten staende onderhaluen voet van malcanderen. De Christenen vanden Oosten vereeren dese plaetse/ ende steken hunne voeten inde gaten/ eñ kussen de bovenste tafel/ eñ raken deselve met het tsop vanden hoofde: maer die vanden Westen en bewijsen de selue geene eere/ maer gaen daer voorby. Die vanden Oosten seggen dat onsen Heere daer inne met syne voeten geuangen heeft geseten.

Eenighe stappen van daer keertmen ter slincker handt na den Oosten opde slincke syde vanden choor: ende gaende voor byde capelle/ daer (soomen seght) eertijts in bewaert wiert den waerachtigen tijtel van het Cruys / diemen nu te Romen siet inde kercke van 't heyligh

Cruys/comtmen by een ander capelleken/ dat by de voorgaende staet ende wordt vande Armeniauen bewaerdt/datmen seght te staen op de selue plaetsen/ daer de soldaten de cleederen vanden ghecruysten Salighmaker Christus ghedeylt hebben / ende het lot ghewerpen op synen rock sonder naedt. In't voortgaen tot dese plaetse wort desen lofsanck ghesonghen.

Laet ons nu sanck singen, t'Salighmakers eere
 Seggen syn onghelijc, en syn groot verseere.
Geboren vanden Vader, vvort altoos geboren,
 Eenvvesigh met beyde, Vader in heeft vercoren.
Die uyt 'shemels throone, hier quam gehoorsaem,
 Steruende in eens menschs eygenheyt en fame.
Die den hemel verlicht, en met sterren verciert,
 Ontcleeden de knechten, die van d'Engels is geviert.
Dede dooden geeft 'tleuen, en d'heyligen verblydt.
 Beroert liefde gloedigh, en doet vvercken onvermydt.
Die vvyn geeft den vvyngaerdt, en den boomen vruchten.
 V Vordt den rock uytgedaen, en moet naeckt versuchten.
Die cleedt de vogelen, en d'ackers doet blincken,
 Met verscheyden vervven, sietmen cleeren mincken.
O alder booste volc, waer hebdy't geuonden
 Om dese cleederen, met het lot te willen schonden?
Hier hebben sy op'tcleedt, de loten geschoouen
 Op dat een iegelijc, syn deel soude roouen.
Dees plaets is seer heyligh, door Dauids prophetie,
 Door't lot is't nu vervult, van voorleden tye.
Schepper 'svverelts machtigh, van cleederen ontnaeckt
 Wy bidden neergeboogt, maeckt ons met deught doorblaeckt.

Alsmen comt byden Autaer vande capelle / staetmen stille / ende de Minrebroeders songhen het nauolgende.

Ant. Na dat de soldaten Iesus gecruyst hadden, hebben sy syne cleederen genomen, gevende elcken soldaet een deel.

Vers. Sy hebben voor hen myne cleederen gedeylt.

Ant. Ende sy hebben op myn cleedt het lot gevvorpen.

Daer na stort den Guaerdiaen dit gebedt.

Goeder-

Goedertieren Iesu Christe, die voor onse verlossinge hebt vvillen vanden onvverdige handen der sondaren niet alleenlycken naeckt aen het cruys gehangen vvorden ende steruen; maer hebt ooc toegelaten dat uvve alderheylighste cleederen ghedeylt ende vvegh gegeuen zyn gevveest: verleent ons dat vvy ontbloot van gebreken ende verciert met deughden, voor v leuendē ende vvaerachtigen Godt inde hemelsche glorie verdienē mogen vertoont te vvordē. Die leeft &c.

Wat voorder na de slincke handt daeltmen lancx dertigh trappen na de capelle van S. Helena; ende van daer gaetmen met elf trappē/ gehouwen inde steenrotse inde spelonche onder d'aerde vanden bergh van Caluarien/ daer de cruycen van Christus ende vande moordenarē de nagelen ende doorne croone van Helena de moeder van Constantinus den Grooten gevonden zyn geweest. Dese spelonche is ontrent dry-entwintigh voeten lanc/ ende sesthien voeten breet/ ende is bycās dryeantigh; inde welcke men nu noch siet eene cloue vande steenrotse/ die gescheurt is ten tyde vande passie onses Heeren. Dese wierdt eertyts genoemt het dal der dooder lichamen; inde welcke eertyts wierden geworpen de doode lichamen vande gedoodde quaetdoenders/ de galgen ende andere vuyligheden; daer oock vande boose Joden gheworpen waren de cruycen van Christus ende der moordenaren; om te niet te brengen de gedenckenisse vande Passie Christi: welcke daer verborgen gheweest hebbende den tydt van dry hondert ende sesthien jaren/ daer uytgegrauen ende getrocken zyn geweest vande voorseyde seer godtvruchtighe vrouwe Helena: in de plaetse daermen seght gevonden te zyn het Cruys Christi/ staet eenen autaer ende wordt met eene lampe verlicht; ende daer wordt bycans alle daghe Misse vande Minrebroeders gedaen. Dese is d'eerste alsmen inde spelonche comt; waer aldernaest op de rechte syde staet de plaetse/ daer de cruycen van de moordenaren gevonden zyn; inde welcke dry lampen branden. Alsmen na dese plaetse gaet/ singen de Minrebroeders den nauolgenden lof-sanck.

Laet ons tot de plaetse van het cruys treden,
Als de glorieuse Martelaers deden.
O Cruys vvonder leeder, die tot den hemel raeckt,
Op vvelcke climt den Heer; en met syn bloedt nat maeckt.
O Cruys vveerdigen boom, door vvien de sielen,
Ten hemel opclimmen, ende loon behielen.
O Cruys leeder hooger, dan alle boomen hoogh en schoone,
Helpt ons van donderste, geeft des hemels loone.
Dit is de hooge leeder, die in syn visioen,

Den

Den heyligen Iacob sagh, climmende d'Engelen coen,
O Cruyce vvonderlycken, verciert met Christus bloede,
Dat verlicht de vverelt, met d'heyligen vroede.
O Cruys seer soeten boom, vertoogh van Christus doodt,
Prys hebdy gegeuen, ende ons blydschap groot.
O Cruys eenigh hopen, hier van Helena vonden,
Geeft ons gratie en vreught in d'eeuvvige stonden.

Als den loffsanck gesongen is/wordt het nauolgende geseydt.

Antip. Iudas badt segghende: O Godt mynen Godt, toont my het hout des H. Cruys; ende als hy gecomen vvas uyt den poel, is hy gegaen na dese plaetse, daer het H. Cruys lagh.

Vers. Dit teecken des Cruys sal inden hemel zyn.

Ant. Als den Heere gecomen sal zyn om te oordeelen.

Daer na aenroopt den Guardiaen Christus den Saligmaker/ ende bidt met dese worden.

Godt, die hier inde uytnemende vindinge van het salighmakende Cruys hebt vervveckt de mirakelen uvver passien: verleent dat vvy door de vveerde van het levende hout mogen vervveruen de gratie des eeuvvigē leuens. Die leeft en &c.

Van hier wedergaende om hooge lancx den selven wegh/ daermen door gecomen is/ gaen sy na de capelle van S. Helena / verciert met eenen schoonen marberen autaer ende stoel; welcken gheheel van seer witten marber gemaeckt is: ende de Christenen vande Oosten meynē dat het den stoel van Helena is geweest; eñ seggen dat te hebben door ouerleueringhe van hunne ouders. Hier staetmen wederom stille / eñ gesonghen zynde den nauolghenden lof-sanck ter eeren van Helena/ worden d'andere gebeden na de gewoonte vāde Minrebroeders uytgesproken.

Tot lof van Helena, vvy hulp versoecken,
Op dat sy ons vergiffenisse cryghe met verCloecken.
Helena met yuer het Cruys heeft gevonden
Met tytel, croon, nagels, lancie tot die stonden.
Om dit Cruys te crygen, dvvongh sy met de doot svvaer,
Den Ioden, brandende met Godts liefde claer.
Zynde het Cruys gevonden, laet hem met sanck louen,
Die de gratie geeft, en den loon hier bouen.
Helena seer heyligh, die bemint met seden,
Het Cruys van gratien, helpt ons met gebeden.
Heylighe Dryvuldigheyt, hoort der heyliger spraken,
Op dat hun verdiensten, ons tot vreught doen raken:

An-

Antiph. *Helena De moeder van Constantinus is na Ierusalem ghereyst.*
Vers. *Bidt voor ons salighe Helena.*
Antvv, *Op dat vvy vveerdich vvorden de beloften Christi.*

Daer na spreeckt den Guardiaen Godt aen met dit ghebedt.

Godt/ die onder andere mirakelen uwe macht oock in't cranck gheslacht versterckt de deughdt van een oprecht voornemen; Wy bidden u/ gheeft dat wy door't exempel van S. Helena door wiens neersticheydt ghy u gheweerdicht hebt t'ontdecken het begheert hout ons Coninckx het heylich Cruys/ ghedurichlijcken moghen ondersoecken/ ende door uwe jonste vercrijghen het ghene dat Christus aengaet. Door den seluen Heere Jesus Christus/etc.

De Capelle van S. Helena is viercant/ meerder ende hoogher dan d'andere capellen van beyde de kercken / onderset ende verciert met vier colomnen/ende ouerwelft. De colomnen leken door de vochticheydt vande plaetse/ouermidts die onder d'aerde is. Sommighe segghen dat dit een mirakel is; meynende dat de selue weenen / ende als beschreyende de passie ende doodt van hunnen Heere. Hoe dat dit zy/ magh den godtvruchtighen leser oordeelen : want het is seker dat gheene sake voor de menschen soo ongheloouelijck oft onbequaem en is / dat door Godts wille niet en can gheschieden . Van hier gaet men wederom na de bouenste kercke / aen wiens slincke sijde is eene Capelle vande Abassinen ; seer eerweerdich om de colomne / op de welcke Christus van de soldaten van Pilatus/ ghecleet met eene purpuren mantel (houdende in sijne rechte handt een riet/ende gecroont met eene doorne croone (ghemaeckt/ soo sommighe meynen van scherpe doornen ghenoemt Chamnus / ende vande Arabers Nausegi) bespot/bespoghen/ende met gheesselen is gheslaghen gheweest/ waerom de selue noch de colomne der crooninghe ende bespottinghe ghenoemt wordt . Sy is twee voeten hooghe/ wit van couleur/ met swerte plecken / ende claer klinckende; welcke bewaert wordt onder eenen autaer/ voor welcken eene brandende lampe hanght. Alsmen na dese plaetse gaet/ verhalen de Minrebroeders de geesselinge Christi met den navolghenden lofsanck:

Christus vervvijt en spot, laet ons verclaren,
Spousel, cleedt en slaghen, die hy leedt met beswaren:
Als hy vvas doorslaghen met geessels doorstekẽ,
Ende Coninck ghegroet, liep sijn bloedt als bekẽ.
D'aensicht bespreeydt met bloedt de croone op't hoofdt setten
De soldaten seer vvreedt, met doornen riet verpletten.
Eylaes die hadde verdient, der croonen der eeeren
VVaerom vvordt hy omringht, met doornẽ tot 'pijns vermeeren
Laet ons tranen storten, voor 'sHeerẽ genade
VViens aensicht schoone bespogẽ vvas vã quade
Ghy Iesus seer heyligh, vvilt ons nu doch jonnẽ
Een deel des bloedts vveerde, van v aensicht geronnen.

In de Capelle wierden de navolghende veersen ghesonghen.

Antiph. *Ick hebbe u den Coninckliycken schepter ghegheuen, ende ghy hebt op mijn hoofdt ghestelt eene doorne croone.*

Vers. *Heere ghy hebt op sijn hoofdt ghestelt*

Antvv. *Eene croone van costelijcken steene.*

Daer na voeght den Guardiaen dit ghebedt aen Christus den Heere met dese woorden:

Ghebedt Heere Jesu Christe / die medelijden hebbende met het menschelijck gheslacht / hebt de doorne croone ontfanghen op u alderheylichste hoofdt / ende u bloedt voor de salicheydt van een ieghelijck ghestort: aensiet onse onweerdighe ghebeden; op dat wy ghenadelijcken van u verhoort / ons moeght gheuen verghiffenisse van alle onse sonden / door u we groote bermhertichepdt ende ghenade. Die leeft ende regneert / etc.

A De Capelle van den put van't Cruys.
B De Capelle der Cruycinghe.
C De cloue vanden bergh van Caluarien.
D De Capelle van S.Ian.
E Het Graf van Godefridus van Buillon,
F Het Graf van Balduinus
G Den steen der saluinghe
H Den inganck der Kercken.

Wat voorder gaende van de rechte syde vandẽ choor ontrent acht stappen

stappen na den Westen / is den trap van den berch van Caluarien hebbende achtien trappen/de onderste van houte / ende de bouenste van steen. Op dese gaen alle Christenen ontschoept oft baruoets. Als men bouen comt / is d'eerste de plaetse daer het onnoosel lam ende Salichmaker der wereldt Christus/die gheene sonde gedaen en hadde/gheworden zijnde de sonde: dat is/eene offerhande voor onse sonden / naeckt als eenen misdadighen aen't cruys ghehanghen heeft tusschen twee moordenaers/met den aensicht ghekeert na den Westen/ende heeft hem tot eene ghewillighe doodt voor de salicheyt der wereldt aen den hemelschen Vader gheoffert. Gaende na de slincke handt/ is daer eenen muer ghelijck eenen autaer / hoogh ontrent 2. voeten/lanck acht: in't midden vanden welcken is den alderheylichsten put/ende eene eeuwighe gedenckenisse weerdich gheheel de wereldt door/ in de welcke gestaen heeft het cruys Christi eenen uytnemenden pandt onser salicheydt; zijnde rondt/diep onderhaluen voet/ ende zijnde breedt ses duymen; de canten bedeckt zijnde met eene siluere plate/ daer op in't Griecksch gheschreuen staen dese woorden: Hier heeft Godt onsen Coninc voor de eeuvven ghevvrocht de salicheydt in't midden der aerden.

De Capellen vanden berch van Caluarien.

A Den put van het Cruys
B De plaetsen vande Cruycē der moordenaren
C De cloue van den berch van Caluariē
D De sijde gordijne scheydende de bid-plaetsen des berchs van Caluarien.
E De autaren vande capelle der cruycinghe onses Heeren
F De plaetse der cruycinghe onses Heeren Iesu Christi
G Opganck na den berch vañ Caluarien
H Columne staende in het midden vande bid-plaetse, ende onderhoudende gheheel het vvelfsel.

Daerenbouen is de plate bedect met eene siluere schotele/ inde welcke ghesneden is de passie onses Heeren. Bouen dese seer heylighe plaetse in't welfsel hangen twee en dertich lampen/ dach ende nacht brandende; waer toe de Christenen olie ende lemeten gheuen. Den muer die daer is vanden Autaer ofte plaetse vanden put tot aen het welfsel/ ende is de Oost syde vande capelle/ is behanghen met fluweel; op het welck gheborduert zijn de beelden van Christus aen't cruys/ van Maria ende Joannes staende by den cruyce. Aen beyde de syden vanden putte staen marberen cruycen/ gestelt soomen seght op de plaetse daer eertydts de cruycen der moordenaeren hebben hebben gheweest. De plaetse van het cruys vanden rechten moordenaer staet na den Noorden/ ende vanden putte van het cruys onses Salichmakers vier voeten ende twee palmen: des slincker moordenaers cruys staet na het Suyden / ende staet vanden seluen put ontrent ses voeten/ om de scheure van de steenrootse/ die d'Euangelistē segghen ghesc hiedt te zijn ten tyde vande doodt Christi. Maer dese scheure die daer noch is/ ende wordt ghesien tusschen het cruys onses Heeren/ ende vanden quaden moordenaer/ breet zynde dry palmen/ gaet tot in't midden der aerden/ ende men meynt/ dat de selue beteeckent de scheydinge der goddeloosen van Godt. Alsmen na dese plaetse gaet/ ende daer stille staet; singen de Minrebroeders den navolghenden loffsanck: den welcken gheeyndt zynde d'andere gewoonlycke sanghen voldaen ende ghelesen zynde het ghebedt van den Guardiaen; veruullen de Christenen die daer teghenwoordich zyn/ de plaetse met suchten eñ clachten/ ende doen hunne ghebeden ende belooften/ ende voeghen daer by tranen ende kussen; met welcke sy betuyghen de droefheydt/ die sy hebben door de passie Christi/ ende de ghedenckenisse van soo groote weldaedt. Ende dit is het ghene dat de Minrebroeders met luyder stemmen singhen ende segghen aldus inde Nederlantsche tale ouergheset.

Antiph

Antiph. Siet, dit is de plaetse daer den Salighmaker der vvereldt heeft ghehanghen, uyt vviens sijde is ghecomen bloedt tot onse verlossinghe, ende vvater tot afvvassinghe van onse sonden. Comt laet ons aenbidden.

Vers. VVy aenbidden u Christe, ende ghebenedijen u

Antvv. VVant ghy hebt door u heylich Cruys de vvereldt verlost

Ghebedt Godt Vader der eeuvvigher goedertierenheyt, ende oneyndelijcke goedtheydt, die den toorne uvver gramschap, die vvy voor onse sonden verdienden, op dese plaetse ghetoont hebt op uvven eenigh-gheboren Sone, den verlösser der gheheelder vvereldt; als ghy toeghelaten hebt, dat hy aen't Cruyce gehangen is gevveest, ende hebt gevvilt dat hy met aziin ende galle gelaeft, met nagelen ende eene lancie gevvont is gevveest: Verleent ons uvve onvveerdighe dienaers, medelijden hebbende met de pijnen van uvve alderheylichste Majesteyts Sone, dat vvy moghen verdienen te ghenieten de vrucht van sijne passie ende doodt in de glorie der eeuvvigher salicheyt. Door den seluen Christus onsen Heere, &c.

Het en is den Latijnschen Priesters gheensins toeghelaten Misse te doen op den autaer van't cruys; want de Georgianen monicken van't Grieckſch geloove/ die dese capelle hebben/ het selue verbieden; want sy meynen dat hunne autaren onthepligt worden / indien de Latijnsche daerop dienst doen. Nochtans mach een ieghelijck daer op allen tijdt bij comen om daer te bidden/ den putte te cussen/ lofsanghen te singhen/ ende andere godtvruchtighe wercken te doen.

Van hier na den Suyden gaetmen na eene andere capelle/ staende by de voorgaende; op welcke onsen Salichmaker op sijnen rugghe ligghende aenden cruyce ghehecht is gheweest met doorgheboorde handen; stortende veel bloedts. Dese capelle wordt verlicht met dryendertich ghedurichlijcke brandende lampen: ende wort onderhouden ende bewaert vande Minrebroeders; die daer ghemaeckt hebben twee schoone autaren/ den eenen na den Oosten/ ende den anderen na den Westen; daer op sy bytans alle dage Misse doet. Het midden vanden vloer is verciert met vierrante steenkens van verscheyden couleur/ ende met lijnen laken bedeckt; ende wordt vande Christenen in groote eerweerdicheydt ghehouden: ende en wordt niet betreden dan met bloote voeten oft gheboogde knien; ende dat om de eerbiedinghe van het alderdierbaerste bloedt Christi / dat daer seer ouerbloedelijcken uytghestort is gheweest. Tot ghedenckenisse van het welcke louen Christus de Minrebroeders met soodanighen lofsanck.

O begheerde liefde, prijs van onse salicheyt;
Die handen en voeten, hier streckt met vvillicheyt
Christus vvillende het handtschrift eerst gegeuen uytvagen;

Heeft handen en voeten hier aen het Cruys doen slaghen
De Maghet hy niet en vergat, al vvas hy in grooten last;
Maer aen een Maghet beval, al vvaren sijn armen vast.
Hy heeft uyt liefde groot, den jonghelinck ghegheuen
Aen sijne Moeder heyligh, die hy minde sonder sneuen,
O druppel van Christus bloedt, bouen alle prijsen!
Dat een oneyndelijck verdienst in ons hert doet rijsen.
Glorie zy u Heere, voor het storten van uvven bloede
Om ons te verrijcken, met verdiensten vloede. Amen.

Antiph. Ick ben als een onnoosel lam geleydt gevveest om te offeren, na dat sy mijn lichaem gheheel met slaghen hebben vervult, alsoo dat sy alle mijne beenderẽ conden tellen; ende mijn hoofdt met doornen hadden gesteken, hebben sy mijne handen ende voeten doorgrauen, my hechtende met ysere naghelen aen't cruys.

Vers. Hy is hier ghevvont ghevveest om onse boosheden.

Antvv. Door vviens blauvvicheydt vvy zijn ghenesen.

Daer na bidt den Guardiaen Christum met dese woorden: Heere Jesu Christe/ Sone vanden leuenden Godt/ die dese alderheylichste plaetse om de salicheydt van't menschelijck gheslacht hebt ghewydt met u dierbaer bloedt; na welcke ghy het cruys draghende hebt op de derde ure ghelevt gheweest/ ende daer na op de seste ure aen het Cruys ghehecht/ hebt door de sondaren ghebeden/ ende de Maghet uwe bedroefde moeder aen een maeght bevolen: Wy bidden u geeft dat wy ende alle de ghene die met u dierbaer bloedt verlost zijn/ ende houden ghedenckenisse van uwe passie/ moghen verweruen de weldaet van uwe selue passie. Die leeft ende regneert/ etc.

Dese Capelle en heeft maer een venster bouen de plaetse vande Kercke/ daer het licht door inne comt; ende men siet van daer de Capelle (daer wy hier vooren af ghesevt hebben) staende ter plaetsen daer Maria ende Joannes onder het Cruyce stonden; daer de Maghet aende maghet vanden Salichmaker bevolen is/ ende Joannes tot eenen sone opgenomen is gheweest: ende hoe wel dat het schijnt dat de plaetsen vande cruycinghe ende het Cruys schijnen aende gene die daer inne comen/ ghedeylt te zijn in twee capellen; nochtans maken die maer eene viercante bidt-plaetse onder een welffsel met schoon werck verciert; nochtans seer verdonckert door den rooc vande lampen. Dese bidtplaetse is ontrent tweeendertich voeten wijdt/ hebbende in't midden eene marbere colomne/ die onderhout 't welffsel in maniere van een cruys. Maer de syde gordijne gheborduert met de beelden vanden ghecruysten Christus ende van syne Moeder ende Joannes staende by den Cruyce/ hanght van't opperste van't welffsel

welfsel tot op den vloer/ende bedeckt de plaetse die daer is tusschē de colomne/ die staet vanden muer na den Oosten tot de marbere colomne staende in't midden vande bidt-plaetse/ ende bedeylt op eene sekere maniere de plaetse in twee capellen. Het deel staende na den Noorden/ gaet aen de Georgianen; maer dat staet na het Suyden gaet de Minrebroeders aen.

Men gaet vanden berch van Calvarien lanckx denseluen trap/daer men mede op comt/ ende men gaet na den Westen na de plaetse oft steen der saluinghe Christi ghenoemt. Nochtans alsmen daer comt/ gaen sommige na eene plaetse ofte capelle onder den berch van Calvarien/ende den put van't Cruys gheleghen ghewyt ter eeren van S. Jan op de rechte syde vanden Autaer/ van de welcke sietmen de cloue vanden berch van Caluarien/ daer wy hier voren af verhaelt hebben/ diemen siet van't opperste van het welfsel oft steenrotse/ tot den vloer toe: maer aende syde daer de selue d'alderwytste is/ hebben de Cophti eene brandende lampe ghehanghen/ ter ghedenckenisse van onsen eersten vader Adam/ wiens hoofdt daer begrauen ende ghevonden is gheweest/ ghelijck veel meynen. Het welck Sinte Cyprianus oock ghetuyght/ segghende: Men ghelooft dat het hoofdt van Adam besproeyt is gheweest met het bloedt Christi/ dien de ouders segghen begrauen te zijn onder de plaetse daer het Cruys des Heeren ghestelt is gheweest. Andere meynen nochtans dat Adam met Eua syne huysvrouwe begrauen is gheweest te Hebron/ by de dobbele spelonckе: maer dat hy heeft daer na vervoert gheweest/ ende begrauen op den berch van Calvarien.

Alsmen gaet naer de plaetse vande salvinghe/singhen de Minrebroeders den navolghenden lofsanck.

Laet ons gaen vierichlijck om te saluen den Heere,
Op dat der gratien salue in ons vermeere,
Die door ghenade groot,uytghestorte olie soet
Is ghenoemt,laet ons saluen met der herten tranen vloedt.
O Iesu hooch ghenade, o liefde die noyt en sneeft
Die doodt met doodt vernielt, en dooden 't leuen gheeft,
Van het Cruys afgheleyt, in d'armen sijns moeders,
Is hier ghesalft ghevveest,soo Schriften zijn bevroeders
Aensiet vervult de Moeder,van tranen en rouvve
Om haers Soons bitter doodt,als een bedroefde vrouvve,

Comt hier Ioseph heylich, ende Nicodemus treurich
Om Iesus te saluen, met aloe myrrhe geurigh
Stort dan inden hemel, het gebedt voor ons misdaet groot
Tot Godts Sone Iesus, dien ghy hiet salfde doodt.
Bidt hem voor ons vierigh dien ghy hebt gevvonden
In het vvit suyuer cleet, met specerije ghebonden
Saligh zijn u armen, die hebben moghen raken
Iesus lichaem heylich, en met salf vet maken
Glorie sy u Heere, eere zy u lancksame
Eer zy u heylichste, voor der saluen name

Als men ghecomen is tot den steen der saluinghe / sitmen op de knien rondsom den steen/ ende zijnde den lofsanck ghesongen/ wordt daer ghesept het naervolghende.

Antiph. Vvven naem is eene uytgestorte salue, daerom hebben de jonge dochters u te seer bemint.

Vers. Ghy hebt bemint de rechtveerdicheyt, ende ghehaet de boosheyt.

Antvv. Daerom heeft u Godt uvven Godt ghesalft.

Dan bidt den Guardiaen op dese maniere. Aldersoetste Jesu Christe/ die om in u alderheylichste lichaem te voeghen na de deuotie van uwe gheloouighe / ende om te bewijsen dat ghy zijt eenen waerachtighen Koninck ende Priester / hebt willen ghesalft zijn vande selue uwe gheloouighe: gheeft dat onse herten door de saluinghe des heylichs Gheests ghedurichlijcken moghen bewaert worden van alle besmettinghe der sonden. Die leeft/ etc.

Desen steen ghemeynlijcken ghenoemt den steen der saluinghe Christi/ staet int middẽ vanden vloer/ aen wiens zuyt-syde is de deure vande kercke/ ende den choor vande kercke van Golgotha aen het noort-eynde/ op welcke men seght dat onsen Salichmaker Jesus vãden cruyce ghedaen zijnde/ is ghelept geweest/ ende van Joseph van Arimathien ende Nicodemus sijnen verborghen discipel ende andere sijne deuote vrienden is ghesalft gheweest met myrrhe ende aloe/ op de maniere van de Joden / ende ghewonden in een schoon lijnen cleedt. Desen steen is groen / besloten met ysere tralien eene palm hooghe / ende ghedeckt met eene marberen tafele/ lanck 8. voetẽ ende breedt twee palmen / blinckende de canten met gheschakiert

werck

perck ghemaeckt van roode ende swarte steenkens. Boven den steen aen't welfsel hangen acht lampen dach ende nacht brandende; waer toe de Christenen d'olie gheven: soo dat dese plaetse door't lichten vande lampen groote devotie maeckt. Ferdinandus Medices den grooten Hertoge van Florentien heeft de voorleden jaren na Jerusalem door eene belofte doen voeren eenen metalē tuyn/dat een heerlijck werck is/zijnde ontrent drij voeten hooghe/ende lanck acht; inden welcken constelijckē gesnedē zijn het Leve/Passie eñ Verrijsenisse Christi/om dien ronts-om den steen der Salvinghe te stellen:maer om dat den selvē te cort was/ende niet en paste op de steenkens/ ende dat daer niemant en was om den steen daer na te voeghen/wort dien noch bewaert inde capelle vanden bergh van Calvarien bijde plaetse vande cruyсinge. Vanden steen der salvinghe ontrent dertigh stappen voorder gaetmen aen den Oosten na het alderheylighste Graf van Christus onsen Saligh-maker;latende aende slincke handt eenen bruynachtigen ronden steen/ ligghende op den vloer vande kercke: dien(soo de Christenen vanden Oosten segghen) ghelept is op de plaetse/daer de H. Maghet Maria van haren Sone bevolen is aenden discipel Joannes:maer die vanden Westen segghen / dat 'tselve ghescheedt is ter plaetsen / daer nu is de capelle vanden bergh van Calvarien/daer wy hier voren af geseydt hebben. Dat ick oock voor waracht gh houde; want dese plaetse is den cruyce nader/ soo dat sy van daer beter de woorden Christi hebben connen hooren/ dat sy van d'andere qualijck conden doen aenghesien de selve onder den bergh is staende ontrent vijftigh stappen vanden Cruyce. Daer toe oock dient/ dat de H. Schrifture seght/dat de Moeder Jesu ende den Discipel Joannes gestaen hebbē neffens het cruys;soo dat de meyninge der Latijnscher daer door waerschijnlijcker schijnt te wesen.

A Het vvelfsel van't graf onses Heeren.
B. De spelonck van't graf.
C. De voor-capelle.
BD. Het binnenste deel ende Autaer vande spelonck.
C.E. Het binnenste deel vande voor-capelle.
F. De deure vande voor-capelle.
G. De deure vande spelonck des Heeren.
H. Den steen op den vvelcken den Engel des Heerē heeft gesetē na de verrijssenisse Christi.

Alsmen comt aen't Graf des Heeren / groeten sy allegader met gheboogde knien voor de deure van buyten de slaep-camer Christi: daer na gaen sy daer ronts-om/beginnende aende rechte hant/tot drij reysen toe: ende ter wylen singhen de Minrebroeders den navolghenden lofsanck.

Na d'alderheylighste plaetse van Christus graf lof same
    Laet ons gaen met herten heel, Iesus louen bequame.
Tot eene plaetse soo bemint, van al die hem minnen
    Laet ons gaen met vreughden, met 'sgeests yuer van binnen.
Siet d'edel hondertste man, Ioseph van Arimathyen
    Die 'tlichaem Christi salfde, sijn Discipel in voor-tijen.
Met Nicodemus t'samen, en ander heyligen mede
    Met tranen begoten, droegen't te deser stede.
In desen steen verhouvven, daer niemant had ghelegen
    Christus lichaem ghesalft, sy hebben gedregen.
Doen loopter tvvee t'samen, tot den heyligen graue,
    Maer Ioannes noch jonck voorloopt Petrus met draue.
Ioannes wilt niet ingaen (om den herder der Kercken
    Eere te bevvijsen) maer insien en te mercken.
Doen sagh hy de lakens, en den heyligen doeck,
    Eerst des lichaems banden, liggen in eenen hoeck.

Maer

Maer Iesus hy niet en sagh, die nu de doodt ontslagen
  En los hadde geweest, na den tijt van dry dagen.
Syn heylichste siel vvas nu na der hellen gegaen,
  'Tlicht den dooden gegeven, en inden hemel ontfaen.
Hy brack d'ysere poorten, en Lucifer hy bandt
  In d'eeuwige pijnen, door sijn eygen cracht en handt.
Hy heeft vvech genomen, de sielen en lichamen
  Der heyligen die met hem, verresen te samen.
De siel versaemt daer na, met 'tlichaem: de verheven
  Godtheyt men siet blincken, in beyde sonder sneven.
Met glori' hy verrijst, hy en can niet meer lijden,
  Maer altoos salichlijck leven en verblijden.
Dat hy lijdende verloos, heeft hy vveder genomen
  'Tbloedt en al dat noodigh vvas, om tot 'tlichaem te comen.
Tot Christus glorie, den Engel leyde af,
  (Soo Schriften oorconden) den steen van dit heylich graf.
Een aertbevinge groot, maeckt de soldaten vervaert
  Als doode sy vallen, ter aerden ongespaert.
O goddelijcke macht, ô vvijsheyt meest en bloot!
  Die na tormenten vvreet, verrijst met glorie groot.
'Smorgens voor den dageraet, eer 'tlicht vvas geresen
  Staen de vrouvven vroegh op, als dienerssen gepresen.
Op den eersten Sabboth, sy brengen specerijen
  Om Iesus heyligh lichaem, te salven te dien tijen.
Iesum sy niet en vinden, maer Engelen aenschouvven
  Wit gecleedt die seggen, dat hy leeft, aende vrouvven.
Om dees mirakelen, en vvonderlijcke saken
  VVt alle rijck men siet, hier volck te geraken.
Wt al des vverelts hoecken, comen mans en vrouvven
  Bevangen met bitterheyt, om dees plaets t'aenschouvven.
Wt Oosten en Westen, ende bergen vanden Noorden
  Ende Zuydtsche landen, hen hier vvillecoorden.
Part hen ende Meden, en Elamiten spoeden
  Mesopotamiers, Cappadocen vroeden.
Oock uyt Pontus landen, en Lybies steden

En volck uyt Phrygien, haeften uyt liefs seden.
Pamphylien ghelijc, oock Egypten coene
Wt geheel Asien, comen hier met de vroene,
Wt-landers van Romen, al met liefd' ontsteken
Van Christus en sijne Moeder, sietmen niet gebreken.
Laet ons hem dan dancken, met dese in goeden rade,
Door sijn Victori' schoon, dat hy ons doe genade.
Glorie zy u Heere, voor soo groote gaven
Die de sielen rijcken, die voor u nu slaven.

Als den lof-sanck ghe-eyndt is/laten den Guardiaen en pelgrims hunne schoenē voor de deure/ende gaen inde voor-capelle/staende by het heyligh graf: ende hebbende daer hun gebedt gedaen/cussen sy dē steen/die aende aerde vast ghemaeckt is voor het deurken van't graf/daer den Engel op ghesetem heeft na Christus verrijsenisse / daer na gaen sy inde heylige spelonckе van't graf des Heerē; alwaer sy overlegghende de mysterien aldaer van onsen Saligh-maker gedaen / becommeren sy hen wat tijts met gebedē/ter wijlen dat de Minrebroeders het navolgende singen.

Antiph. Die geheel de vverelt niet en conde begrijpen, is hier in eenē steen besloten gevveest, ende gedoodt hebbende de doot is hy gegaen door de poorten der hellen.

Vers. Den Heere is opgestaen uyt het graf, Looft den Heere.

Antvv. Die voor ons gehangen heeft aen't hout, Looft den Heere.

Daer na spreeckt den Guardiaen aen Christus onsen Salichmaker met het navolgende gebedt: Heere Iesu Christe, die ontrent den auont-tijdt afgedaen zynde vanden Cruyce, hebt geleyt gevveest (gelyckmen godt-vruchtelycken gelooft) inde armen van uvve alder-soetste Moeder, ende hebt inde leste ure u doot lichaem in dit alderheylighste graf ghebracht, ende zyt daer na afgeleyt hebbende de sterffelycheyt, glorieuselyckē verresē, ende hebt bevolen dat d'Engelen als getuygen der selver verrysenisse hen souden veropenbaren: vvy bidden, verleent, dat vvy ende alle de gene, die vvy in ons gebedt genomē hebben, ende van uvve passie ende doot gedenckenisse houden, mogen vercryghen de glorie uvver verrysenisse. Die leeft ende regneert, &c.

Na dat dit gebedt geseyt is; vervolght een iegelijc wat tijts sijn gebedt in stilte/besproeyen de plaetse met tranen/eñ vereerē met suchtē/eñ cussen de slaep-camer vā onsen Salichmaker/eñ het alder-heylichste graf/dat (soo Isaias voorseyt heeft) glorieus is. Want hoe wel het

graf

graf ydel is/zijnde nochtās gheheylicht door het aenroerē van het seer H. lichaem eñ seer dierbaer bloet/moetmē 'tselve achten alle verwonderinge eñ eerbiedinge weerdigh/na dese voorsegginghe: Sy sullen de voetstappen synder voeten aenbidden: dies te meer om dat wy hier door de Joden eñ Mahometanen connen beschaemt maken/ eñ nemen daer uyt materie om te glorieren. Hier door bewijsen wy hunne leugenen/ hier door legghen wy de fondamenten van ons heylich geloove/ende wy seggen byplijcken/oft dat sy ons den begraven Salighmaker souden wedergevē/oft den verresen met ons aenbidden. Sy moetē een vā twee kiesē/wāt daer en is geen derde. Maer wie soude soo uytsinnich connen zijn / die niet neerstelijck en soude bepeysen in sijn herte overleggende het bloet vandē sterbendē Christus/de weerdicheyt vā dē verlossenden/eñ de litteeckenē vandē verrijsendē/eñ voor soo grooten ontfangen weldaet niet betoonē eenich teeckē van danckbaerheyt ten minsten met tranē/suchtē eñ kussen: Wie is soo versteent die hier niet en soude gedenckē de passie Christi/de doot/de slagen/pijnē/ schāperheden/bespouwingen/soufletten/pitsinge/wonden eñ geesselinge eñ uyt ten binnenste sijnder herten medelijden hebbē: eñ ten lestē niet in sijn herte begrijpen de Verrijsenisse/eñ niet eenige blijdschap toonen eñ hem verheugen? Voorwaer hy en behoorde geen Christen genoemt te worden/die dit niet en acht/ende niet beroert en wordt door de gedenckenisse vā soo groote dingē. Daer na gecomē zijnde uyt het H. graf/eñ gegaen zijnde na de slincke hant ontrent 12. stappen na dē Noordē/vintmē eenen viercantē marberē steen vast gemaect aenden vloer/omringelt met marberen ringē/zijnde wit eñ aschverwigh/liggende op de selve plaetse/daermen gelooft dat Christus inde gedaente van eenen hovenier na sijne verrijsenisse veropenbaert is aen Maria Magdalena comende van't graf/ende ghesept te hebben tot haer: En vvilt my niet raken, Noch voorder ontrent vijf stappen na den Noorden/sietmen eenen anderen marberē steen dē voorgaendē gelijt/maer wat minder/daermē segt Maria gestaē te hebbē/eñ geseyt te hebbē tot dē Salich-maker: Rabboni. Maer ter wijlen mē derwaerts gaet/ ende stille staet/wort 'tnavolgende vande Minrebroeders gesongen.

Laet ons nu gaen vraghen, van Magdalena ontsteken
Met liefde, wat sy sagh: Seght vvat u is ghebleken?
Met mijn ooghen ick sagh, in't graf den doeck, en sitten
D'Engelen als ghetuyghen, al ghecleedt in vvitten.
Ick socht mijnen Heere, met tranen op mijn kaken
Gaende hier en daer, vvenschende doodt te naken.

Als d'Apostelen gingen, bleef ick hier ter stede
Met liefde doorsteken, en met begeerte mede.
Ic riep, ô mijn glorie, liefde mijnder sielen,
Als onvvijs, vvant liefde groot, my daer toe dede krielen,
Hy openbaert daer na, door sijne gratie
Als eenen houenier, onbekent dier spatie.
Maer die dooden 'tleuen gaf, en die hadde vervreught
Wt de helle tot 'tleuen, heeft my met troost verheught.
Maria en raeckt my niet, maer houdt op van schreyen.
Baerdt blijdschap en vreught, vvilt 'thert blijde verbreyen.
By hem ben ic gegaen, ic seyde: Meester goedt
Ic vvilde sijn voeten cussen, uyt vierige liefde soet.
Ick en vviste't niet al vvel, hy en vvas niet geraeckt
Tot den Vader op die tijt, hy seyde: My niet en naeckt.
Glorie zy u Heere, en vergeeft ons de sonde,
Want vvy Maria vroedt, gelooven als oorconde.

Antiph. Iesus opstaende 'smorgens op den eersten dagh vanden Sabaoth, heeft hier geopenbaert aen Maria Magdalena, uyt vvelcke hy gevvorpen hadde seven duyvelen.

Vers. Maria en vvilt niet raken.

Antvv. Ick en ben noch niet geclommen tot mijnen Vader.

Dan stort den Guardiaen dit ghebedt tot Christus: Goedertieren Heere Iesus Christe, Alpha ende Omega, die 'smorghens op den eersten Sabbath hebt eerst onder de sondaren vvillen openbaren op dese plaetse aen Magdalena, die u met tranen soeckende vvas, ende hebt u selven aen de selve ghespraecksaem met ghenuechelijcke t'samencoutinghe ende vriendelyck ghelaet ghethoont: gheeft ons uvve onvveerdighe dienaren, dat vvy u alder-heylighste aensicht vol van gratien moghen aenschouvven inde hemelsche glorie, door de verdiensten uvver verrijsenisse. Die leeft &c.

Van hier gaen sy allegader wederom na de capelle vande openbaringhe vande aldersalichste Maghet Maria: daer sy wederom by den hoogen Autaer vallen op hunne knien: alwaer na dat sy gegroet hebben de H. Maghet ende ghesonghen zijnde de Litanien, de processie ghe-eynt wordt. Den lof-sanck ende gebeden diemen seght voor den Autaer vande Maghet syn dese:

Vor-

Verblijdt u Coninginne, blijdschap vvilt verclaren,
Ghy hebt hem sien vvinnen, die gy Maget mocht baren.
Staende op uyt de helle, Christus v quam groeten
'Smorgens inden dageraet, om v droefheyt te soeten.
Dien gy te voren, aen het Cruys saeght lijden,
Is met siel en lichaem, verresen met verblijden.
Om alle dese saken, vvy Godt dryvuldich eeren,
En v ooc Maget Moeder, tot ons saligheyts vermeeren.

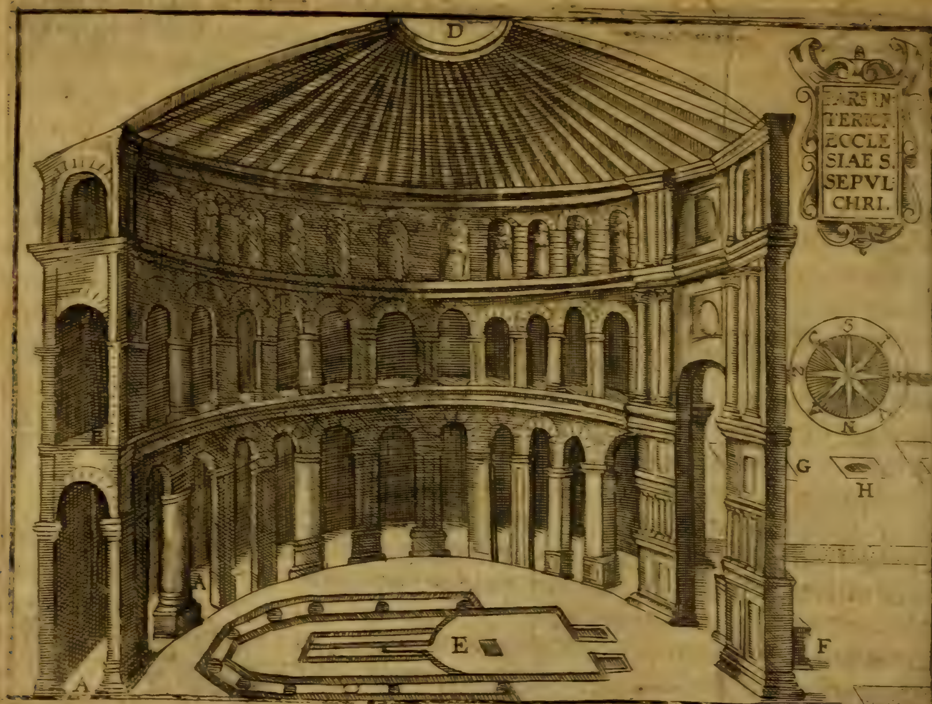
Vers. Verblijdt ende verheught v ô Maget Maria. Looft den Heere.
Antvv. Want den Heere is warachtelijcken verresen. Looft den Heere.
Ghebedt: Godt, die u gevveerdight hebt door de verrijsenisse vā uvven eenigh-geboren Sone onsen Heere Iesus Christus u huysgesin te verblijden: vvy bidden v, verleent dat vvy door sijne eerweerdige Moeder de Maget Maria mogen vercrijgen de blijdschappen des eeuvvigen levens. Door den selven Heere. &c.

Men gaet met gheene processie na den Autaer/die is aende rechte syde vanden hooghen Autaer; eertyts ghewydt ter eeren van't H. Cruys. Dat my een seker teecken is/dat het H. Cruys/dat hier placht bewaert te worden in eene silvere casse / ghelyck de Minrebroeders segghen/hier niet meer en is. Om myne meyninghe te versterken/ helpt S. Bonifacius/eertyts Guardiaen vanden bergh Sion: want hy schryft dat ten tyde dat Solymannus dē Turckschē Keyser over vyftich jaren te Jerusalem groote wreetheyt toonde / ende die allegader vier jaren lanck gevangen hielt: dat daer-en-tusschen d'Armenianen dat stuck ghestolen hebben/ende gevoert na Sebaste een stadt van groot Armenien. Ende hoe wel den selvē seght dat het selve daer na voor veel gelts gelost is/ ende op syne eerste plaetse gestelt: nochtans soude ick meynen/dat het daer na elders ghedraghen is ende hier niet en is. Want wie soude derren segghen dat het op syne eerste plaetse gheset is: aengesien niemant 'tselve eere en bewijst ? hoe wel alle d'andere heylige plaetsen vande kercke ende Autaren / die door 'tbloedt ofte passie Christi vermaert zyn/oft bemerckelyck door eenich mysterie/van een iegelyck vereert ende met processie begaen worden/uytghenomen dese alleene.

Inde selve teghen over den autaer van't H. Cruys wort ghetoont eene plaetse met eenen bruynachtighen steen gheteeckent; alwaer (na d'overleveringhe der ouderen) t'samen ghevonden zijn de dry cruycen: ende alsoomen niet en conde weten/welcke het cruys Christi ende vande moordenaren was/zijn de selve vã Macarius Bisschop van Jerusalem ghelept op eene vrouwe/die langhen tijdt sieck gheweest hadde: maer alsoomen gheen cracht aende twee en bemerckte/ soo heeft 'tderde de sieckte ghenesen. Waer uyt lichtelycken te bemercken is/dat alle dry de cruycen van eene maecksel gheweest hebben/ende ghelijcke gaten hebben ghehadt: want my dunckt dat het daer uyt blijckt/dat de moordenaers met naghelen aende cruycen ghehecht hebben gheweest/ende niet met koorden ghebonden/ghelijc de schilders dat schilderen; aengesien men eertijts eene maniere van cruycen heeft onderhouden: want een ieghelijck droegh sijn cruys/eñ sy wierden allegader te vooren ghegeesselt/ ende daer na ghecruyst. Ick bekenne dat ick niet machts ghenoech en hebbe/ om uyt te legghen/hoe seer dese heylighe plaetsẽ sonderlinghe met het bloedt/ passie ende verrijsenisse verciert eenen godt-vruchtighen mensch inwendelijcken bewegen/wat leetwesen sy hem geven eñ wat versmadinge van werelt scher dingẽ eñ verfoeyinge van sonden sy by brenghen/eñ hem trecken tot Godts liefde. Dit soude ick wel derven verseckeren/ dat daer niemant soo wreedt ende versteent en is/ die inden ingaenck van dese H. kercke gaende met een goet voornemen/niet en gevoele sijn hert vermorwẽ. Eñ 'ten is niet te verwonderen; want als iemant bemerckt dat hy is inde selve plaetse/op de welcke dẽ Heere van allen/Godt ende mensch hem ghewerdight heeft sijn eyghen bloet te storten/ende soo veel schamperheden eñ pijnen te lyden: eñ met geesselen van't tsop des hoofts tot de planten der voeten geslagẽ te worden/ja oock te lijden het torment des Cruycen eñ eene d'alder schãdelijckste doot te sterven/om dat hy ons in sijn bloet van sonden soude wasschen/trecken uyt de keele des duyvels/aen sijnen Vader versoenen ende het eeuwich leven verwerven; hoe soude't connen gheschieden/dat iemant soo ondanckbaer soude zijn/ende soo versteenden herte hebben/dat hy (sonderlinge bepeysende dat hy oorsake is vã alle dese pijnen) van droefheyt niet en soude beswijcken/ende geheel verbaest wesen? Wie (segge ick) overpeysende/dat hier Godt voor den mensch/ den Schepper voor het schepsel/den Heere voor den knecht/ den onnooselen voor den misdadigen/ende den rechtveerdigen voor den onrechtveerdigẽ so veel geledẽ heeft/wie siende dit hier met d'oogẽ der herten/en soude niet gheheel met tranen overgoten worden? Wie soude hem connen onthouden van clagen ende suchten? Wie en soude niet

niet gheerne medelyden ende deernisse hebben met de passie Christi? Voorwaer de cracht Godts schijnt de herten der menschen tot het selve te dwinghen/oock de colomnen besproeyt met het/ bloedt Christi/ den put van't Cruys/de plaetse vande cruycinge/den steen der salvinghe/ende ten lesten het H. Graf selve / als wesende versche teeckenen van't cruys ende passie Christi dwinghen ende vereysschen door eene verborgen cracht / dat alle de ghene/die daer bycomt al is hy gheheel verhardt ende versteent/met tranen overstort worde/ende uyt het binnenste syner herten versucht / ende alsoo sy-selven Christus gheheel overgevende sy-selven verloochent / ende verworpende de sonden en̄ vuyligheden der werelt/liever heeft Christus naeckt na te volghen/en̄ voor synen naem alle swarigheyt te lyden/dan in wellusten der werelt te levē. Maer nopende de vermaertheyt/weerdigheyt ende devotie van dese kercke; ick segghe de selve soo groot ende uytnemende te wesen/dat niemant die die niet met syne oogen en heeft ghesien/de selve met syn herte niet en can begrijpen. Want dese heylige kercke / welcker men gheen heerlijcker noch heyligher inde werelt en vindt/ende gaet door hare onsprekelijcke maiesteyt ende hooghеydt niet alleenlijcken te boven alle geloove/maer oock de mare selve / die ghewoon is alle saken meerder te maken. Ende om dit met corte woorden te besluyten / wil ick hier by voegen het woort vanden Patriarch Jacob: Inder vvaerheyt dese plaetse is vreeselyck: hier en is niet anders dan het huys Godts, ende de poorte des hemels.

Ende hoe wel de onghelijckheyt van't maecksel niet en schijnt eene kercke maer twee te wesen; nochtans en is't maer een ghebouw ende eene schoone timmeringe: nochtans bewijst de bouwinge dat sy niet op eenen tijdt gemaeckt en is: maer men siet claerlijck dat d'eene ouder is dan d'andere. Want de kercke van het graf onses Heeren is ghemaeckt op de maniere van Jonien/ende is rondt: maer de kercke van Golgotha is landt-werck ende lanckachtigh: waer uyt men can bevroeden dat de kercke van Golgotha gemaeckt is vande Christene Coningen/die langen tijt daer na de heylige stadt verlost hebben uyt de handen vande ongheloovighen/ende gheregneert hebben in Palestina/ende vande selve gesticht op dese maniere/by de kercke/ die langen tijt te voren vande heylige Helena moeder vanden grooten Constantinus ghebouwt/ende daer na vanden Patriarch Nicephorus vermaeckt is gheweest/ende alsoo van twee kercken een ghe worden is.

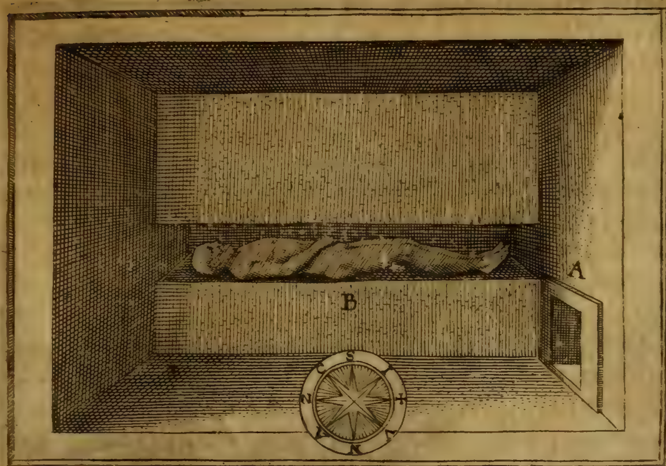
A. D'onderste gaelderÿe.
B. De bouenste gaelderÿe.
C. Schilderÿe.
D. 'Tgat in't vvelffel, daer't licht door comt.
E. Den grondt vande capelle van't graf onses Heeren.
F. Den marberen Autaer, op vvelcken den Patriarch der Griecken comt, om de sijne het H. vier te gheven op Paesch-avont.
G. De plaetse, daer Christus inde ghedaente van eenen hovenier gheopenbaert is aen Maria Magdalena.
H. De plaetse, daer Maria stondt, doen sy Christus aensprack.

Ende alsoo wy beyde dese kercken sullen beschrijven/ sullen wy eerst voorhouden de kercke van het heyligh graf onses Heeren. Dese (soo wy ghesept hebben) is rondt/ende verciert met twee rijen van pilaren/d'eene op d'ander staende; hebbende alle beyde sijne colomnē ende pilaren: d'onderste sijde heeft twaelf ronde pilaren van eenen stucke/ende acht viercante ghemetste pilaren; alsoo gheschickt/dat nu twee pilaren van eenen steene/ende soo veel ghemetste pilaren by een staen/ende daer na drij. De binnenste ronde vande kercke behelst op de rechte linie ghemeten ontrent twee-en-tsevent igh stappen: waer door men lichtelijcken bemercken can de gheheele groote vande kercke/

ke indien men de rechte linie in't ronde metet. Het onderste deel van-den vloer tot aen de capiteelen vande pilaren heeft eertijts beset ge-weest met marberen platen; die nu vande Mahometanen ghenomen ende ghebesight zijn tot het cieraet vanden tempel van Salomon/ die daer nu is: soo dat dese kercke nu van dit cieraet berooft is. Maer het opperste deel vande capiteelē tot het dac toe is eertijts met vier-cante steenen verciert geweest; daer noch eenige af zijn gebleven: tus-schen welcke men noch bycans gheheel siet de ghedaenten vanden grooten Constantinus ende syne moeder Helena. Waer uyt men waerschijnelijcken can verstaen/ dat de kercke diemen nu siet/ niet en is d'oude kercke van Helena oft Constantinus den grooten gemaect/ maer veel tijts daer na: dat Tyrus ooc getuyght segghende: Heguen den Calipha van Egypten heeft tot den grondt toe doen afworpen de kercke vande verrijsenisse des Heeren die by den Bisschop Maxi-mus door 'tbevel van Constantinus ghetimmert / ende vanden Eer-weerdighsten Modestus ten tijde vandē Keyser Heraclius hermaect was geweest. Ende wat daer na. Als Heguen doot was/ heeft Daher synen sone ter begeerten vanden Roomschen Keyser met toenaem Heliopolitanus den ghelcovigen toeghelaten de selve kercke weder-om op te maken: ende de selve hebben (doen Nicephorus Patriarch was) ten coste vandē Keyser van Constantinopelen ghetimmert de kercke vande Verrijsenisse onses Heeren/ die nu te Ierusalem is in't jaer onses Heeren 1048. twee-en-vijftich jaren voor de verlossinghe der stadt/ ende seven-en-veertigh jaren na dat sy afgheworpen was. Dit zijn de woorden van Tyrus. Het welffsel vande kercke is ghe-maeckt van t samen gheboeghde cederhouten / ende is ghelijck half ront van maecksel/ bedeckt met een loeyen dack : in't midden van 'twelck is een rondt ende groot gat / ghelijck 'tghene datmen siet te Romen inden outsten tempel ghenoemt Pantheon; ende is soo wijt als de capelle vande spelonke onses Heerē. Hier door comt het licht eñ de stralen der sonnen/ ende verlicht de plaetse ghenoegh. Onder dit gat ende openinge staet in't midden vanden vloer eene capelle behel-sende de steenrotse van 'tgraf onses Heeren/ zijnde lanckachtich ende vijfcantigh/ wiens buytenste deel becleet is met marberen platen/ eñ verscheyden cieratē ende thien sescantighe pilaren. Ende gheheele de timmeringhe is bedeylt in twee deelen / het voorste staende na den Oosten wordt ghemeynlijcken ghenoemt de voor-capelle: 'tgene dat na den Westen staet/ behelst het heyligh Graf/ ende wordt ghemeyn-lijcken ghenoemt de Spelonke oft Graf des Heeren. Sy zijn beyde ghedeckt met platte daken/ die boven den vloer vande groote kercke staen 14. voeten hooge; op welcke tot een cieraet ghestelt is een ghe-

 welfs

welfst werck met een loden dack / onderset met twaelf plaetkens/van het werck van Corinthus. Maer op den vloer zijn gemaeckt sommighe goten/lanckx welcke het water nederwaerts loopt; om dat het afvallende water het Graf onses Heeren niet en soude bederven. De binnenste sijden vande spelonckce bedeckt met wittē marber/ deckē de uytholinge vande steenrotse. Maer het welfsel is soo verdonckert vāden roock der lampen (die daer 50. dagh eñ nacht branden ten coste der Christenen) datmē niet en can onderkennē/oft 'tselve is steenrotse/oft calc o't besettē steen. De binnenste ronde behelst acht voetē inde lenghde/seven inde wijdde/ende soo veel inde hooghde: den meesten deel beslaet den marberen Autaer: welcken gesloten behelst de plaetse/ daer Christus lichaem begraven heeft gelegen met den hoofde na den Westen/ende is den genen die daer inne comen aende rechte handt; zijnde aende Noort-sijde vande capelle/wijt vier voeten/ hooghe dry/zijnde soo lanck als de spelonocke: boven welcke staet een out beeldt vertoonende de Verrijsenisse des Heeren. D'ydele plaetse voor den Autaer is dry voeten breet/ende is soo groot/dat daer gemackelijck vier menschen op eene rije connen staen. Op het heyligh Graf doen de Minrebroeders dagelijckx den goddelijcken dienst/dat oock andere Catholijcke Priesters/maer gheene andere toeghelaten en wordt. Want de Christenen vanden Oosten en comen op dese plaetse maer om te bidden: nochtans een iegelijck van hen bewieroocken daghelijckx den Autaer oft het H. Graf onses Heeren/ende onderhouden sekere lampen. Het duerken vande spelonocke staet na den Oosten; wiens stijlen ende dorpels zijn gemaect van witten marber/zijnde dry voeten hooge ende maer seven palmen wijt; soo datmen daer niet inne en can dā met gebooghden hoofde. Men bevint dat die eertijts ooc soo leege geweest hebbē/door dien de Schrifture getuyght dat Petrus eñ Joannes eñ de godt-vruchtige vrouwen hen moesten nederboogē/om daer inne te mogen sien. Waer door oock wel bemerckt wordt/het maecksel van't H. graf/want 'tselve en is niet gelijck eene uytgeholde ende opene tombe/gelijck veel meynen/ende men ghemeynelijcken schildert/maer is ghehouden uyt de Noort-zijde vande spelonocke/ende is open na de Zuyt-zijde/lanckx welcke het lichaem Christi daer inne gebracht is/alsoo dat de ghene/die saghen door het deurken vande spelonocke/lichtelijcken hebben connen sien de plaetse daer Christus lichaem gelegen hadde/ende sijnen sweet-doeck ende lakenen: dat sy niet en souden connen doen/indien't gemaeckt hadde geweest gelijck eene tombe. Wy hebben hier by geset de gedaente van't graf om datmen claerder soude moghen sien 'tghene/dat daer af ghesept wordt.

A. De deure vande speloncke des Heeren. *B. Het graf onses Heeren.*

Voor het deurken vã de alder-heylighste speloncke is aenden vloer vast gemaeckt vande voor-capelle dẽ steen/daer den Engel op sat (gelijck de Schrifture seght) gecleet in't witte: welcke verstaende vande vrouwen dat sy sochten den ghecruysten Iesus/vercondighde dat hy verresen was/ende voorgegaen was in Galileen/ende toonde hen den sweet-doeck ende plaetse/daer sy hem hadden ghelept. Den selven is onderhalven voet groot in't viercant / ende lagh onder den grooten steen die gewẽtelt was aende deure van't graf/die nade getuygenisse der Schrifturen seer groot was. Welcken noch is in't huys van Caiphas/dat nu eene kercke is/ghenaemt de kercke van S. Salvator/alwaer den selven gelept is op den hoogen Autaer / ende wort van alle Christenen in eeren gehouden/eñ wort bewaert vande Armenianen/ die dese kercke bewaren/ende is lanck sesse voeten/breet dry voeten/ ende dick vier palmen. De voor-capelle is van buyten viercant/ nochtans van binnen/daer die comt aen de speloncke des Heeren / is sy rondt. Den vloer is met marbere steenen gheplaveydt / ende de syden zijn insghelijcx met marber beset/ende heeft van beyde syden twee vensterkens/ daer't licht doorcomt. De deure staet na den Oosten/ ende is wat hoogher ende meerder dan het deurken van't graf. In dese capelle hanghen twaelf brandende lampen aen twelfsel : ende inde deure een : ende buyten lancx den ommeganck van't H. Graf zijnder altoos sesse brandende. De rechte syde vande

voorcapelle van buyten na den Noorden vervalt / door dien de marberen platen/daer den muer mede gedect is/afvallen: ende nochtans en derren de Minrebroeders den selven niet vermakē/door dien d'Overste der Turcken 'tselve verbieden; die niet toe en laten / datmen d'andere kercken vā Jerusalem/die door outheyt vervallē/soude vermaken/segghende 'tselve byde wetten verboden te zijn. Maer ick soude meynen / datmen 'tselve lichtelijcken vande Saniac soude connen vercrijghen met giften ende schencken/ die veel byde barbaren connen doen. Want als de Minrebroeders eenen vervallen muer oft eenen oven willen vermaken/ oft iet oprechten in't besluyt van't clooster/moeten sy met veel schencken 'tselve vande Saniac vercrijghen:'twelck indien sy niet en deden/souden moeten groote boete geven. Sy vertelden my/dat sy wat tijts te voren/eer ick daer quam/gegheven hadden om eenen oven te maken aenden Saniac hondert Cechinen van Venegien Waer uyt een ieghelijck wel sal connen verstaen wat sy souden moeten gheven voor d'opmakinghe van 't Graf onses Heeren. Aenden gevel vande voor-capelle is eenen vloer soo wijt als den selven/hooger dan den anderen vloer vande groote kercke twee palmen/gheplaveyt met witten marbersteen ; hebbende op beyde sijden steenen sit-plaetsen/bedect met marberen platen. Op desen vloer na den Oosten ende tegen over den choor vande kercke van Golgotha is eenen marberen autaer/op den welcken den Patriarch vande Griecken oft eenighen Bischop vanden Oosten climt alle jare op den Paesch-avont/ende ghebenedijt het volck / ende gheeft de afghewekene Christenen vanden Oosten vier(dat sy onwarachtelijcken meynen uyt den hemel te comen. Want het vier en comt nu niet meer uyt den hemel/ ghelijck't gheschiedde ten tijde als de Catholijcken in Palestina de kercken regeerden(welc vier vande Arabers Nur ghenoemt wordt)al is't dat de Bischoppen vanden Oosten eñ den Patriarch der Griecken den volcke dit wijs maken:maer sy slaen 'tvier uyt eene keye/ende geven 'tselve dē volcke voor hemelsch vier. Ende om dat sy dit bedrogh souden verberghen / ende hun volck bedrieghen/maken sy dat op den goeden Vrijdagh de deure van 't Graf vande ongheloovighe ghesloten ende met den seghel vande Saniac toeghesegelt wordt. Ende daer na maken sy't met den Saniac / Cadio/Emino ende andere vande Overste der Turcken / wie van hen eerst daer moet inne gaen/ende het vier uyt eene keye gheslagen onder 'tvolck(die't ghelooven) bedeylen. 'Ten wiert eertijts alsoo niet ghedaen:maer het hemelsch vier wiert doen van Godt vercregen met vasten/bidden/ende tranen / ende wiert den volcke uyt eene teecken van blijdschap ende betuyginghe des gheloofs ghegheven. Ende
hoe

hoe 'tselve gheschiedde/beschryft den selven S. Bonifacius met dese woorden: Daer vergaderde inde kercke der verrijsenisse dē Patriarch den Coninck/ Geestelijckheyt/ende het volck van 'smorghens heel vroegh tot den sesse uren toe; op de welcke den Heere hem ghewaerdighde te seynden het heylich vier inde heylighe plaetse: ende na een lanck ghebedt wiert daer ghesonden een vande Prelaten vanden bergh Sion/oft vādē bergh van Olivetē/oft vā Bethlehem/oft Hebron/oft van S. Habacuc/oft S. Salvator/ oft S. Jan byden cant vande Jordane/oft van Nazareth oft vanden bergh Thabor/oft vanden bergh Carmelus/ oft S. Jan te Sebaste / oft andere plaetsen: want die voor den heylighsten gehouden wiert/wiert ghesonden om eerst het vier te ontfanghen: ende indien hy vont dat de lampen noch niet ontsteken en waren/quam hy wederom tot den Patriarch / Coninck/ Geestelijckheyt ende volck/roepende met luyder stemmen: Dē Heere Godt en heeft ons noch niet in't licht besocht uyt den hemel. Dan wierden de ghebeden/huylen ende weenen vermeerdert; om dat Godt hen soude besoecken/ghelijck hy plagh. Na dat het gebedt vermeerdert was / wiert daer eenen anderen ghesonden/ende dit wiert vervolght/tot dat Godt hen vier oft licht uyt den hemel sont: ende by wien 'tselve ghevonden was/wiert het ontsteken in verblijdinge des gheests/ende wiert ghegeven eerst aendē Patriarch/Diaken eñ Subdiaken: den Coninck; ende daer na aen alle de ghene die inden choor waren: ende de dienaren van cleynder wydingē gaven 'tselve daer na den volcke met blijdschap. Den selven S. Bonifacius seght oock/ dat hy van dese sake ghesproken heeft met den Patriarch der Griecken/ ende oock met den Bischop der Armenianen/ende hen voorghehouden dese groote onghetrouwigheydt ende ongoddelijckheydt/ ende seyde dat alle de Catholijcken Joden ende Mahometanen hier door seer verargert wierden: ende dat de selve dit niet connende loochenē/ seyden dat sy 'tselve door noodt moesten doen; om de ghewoonlijcke aelmoessen te crijghen/welcke niet hebbende de geestelijcke mannen inde stadt woonende hen niet en souden connen onderhouden. Want dat de Christenen vanden Oosten om dese oorsake inde heylige stadt alleenlijcken quamen: ende indien 'tselve niet en gheschiedde/ dat sy t'huys souden blijven/ende hen alsoo hunne gewoonlijcke aelmoessen souden ontnomen worden: dat de Latijnsche vande Coninghen eñ Princen vanden Westen genoegh wierden voorsien ende onderhouden: dat de Griecken ende Religieusen vanden Oosten waren onder de slavernije der barbaren/ende alleenlijcken wierden onderhouden vande aelmoessen van 'tvolck/ende gheen eyghen goedt en hadden. Ende alsoo en vreesen dese allendighe menschen soo grooten sonde

ende

ende leelijckheyt te doen alleen om 'tghewinne / ghelijck sy selve bekennen/tot ghemeyne schande van't Christen geloove;'twelck als bedriegelijck zijnde vande ongheloovighe(eplaes)bespot ende veracht wordt. Aen het achterste deel vande spelonche van't graf des Heeren na den Westen staet eene viercante capelle vande Cophti/ zijnde van rouwen wercke,inde welcke sy op gesette tijden hunne gebeden ende dienst doen/ende singen. Teghen over na den Westen onder de gaelderijhe vande groote kercke is eene andere houte capelle / ghemaeckt tot den dienst ende ghebruyck vande selve:byde welcke sy eenighe cameren hebben;inde welcke men siet twee spelonchen inde steenrotse/ die(soo sommighe segghen)gheweest hebben de graven van Joseph van Arimathien ende sijne sonen. Van daer gaende ter rechter handt na den Noorden sietmen de camers ende bidt-plaetsen vande Georgianen. Wederom gaende ter slincker handt na den Zuyden oock onder de selve gaelderije zijn byde capelle vande Cophti de bidt-plaetsen ende wooningen vande Syriers ende Jacobiten/ inde welcke sy oock hunnen dienst doen. Op de selve sijde volghen de capellen ende bidt-plaetsen vande Abassijnen/gheschickt tot hunnen dienste. Wat voorder na den Oosten vintmen eenen steenen trap staende byden muer vande Kercke/lancx welckē men gaet op d'opperste gaelderije; inde welcke d'Armenianen hebben hunne capellen ende camers/met eenen muer gescheyden van d'andere gaelderije/die geheel verbuylt ende verworpen light. Maer de Georgianen ende Griecken/ die van eenen gheloove zijn/ doen hunnen dienst inden choor van de kercke van Golgotha/ende boven de camers(daer wy afgeseydt hebben) besitten sy noch eene andere capelle byden bergh van Calvarien/eñ oock de helft vanden bergh/die sy hebbē gecregen/zijnde de Armenianen daer uyt ghejaeght/ na dat hunnen Coninck vanden Coninck van Persien verwonnen was;waerom eenen grooten ende verouderden haet tusschen beyde dese natien is.

Alle dese met naem Christenen hebben ghedurighlijcken monickē oft Priesters woonende in dese kercke/die daer worden onderhouden met d'aelmoessen van hun volck / ende doen den dienst na hunne maniere ende in hunne tale inde verscheyden capellen ende plaetsen boven verhaelt/ende doen hunne ghebeden / ende eeren ende aenbidden eendrachtelijcken Christus als den Salighmaker van allen / ende bewieroocken oock daghelijckx het H. Graf Christi ende den put vanden bergh van Caluarien oft Cruys;ende een ieghelijck draeght in't besonder sorge voor sijne lampen. Ende dat is te verwonderen in dese kercke/datmen daer hoort de stemmen/sanck/ ceremonien/habijtē ende manieren van soo veel verscheyden menschen / die hier bycans

uyt

uyt gheheele de werelt comen: welcke hoe wel sy verscheyden zijn in veel saken/ende verschillende in veel seckten; nochtans overcomen sy daer inne/dat sy den Heere Christus loven/belijden ende in hem gheloven. Niet min en is te verwonderen dat alle dese natien in't middē vande vyanden der Christenē/eñ vā onsen Salich-maker Christus eñ van sijne alder-heylighste Cruys/ick segge de Joden ende Mahometanen/Christus verheffen/sijne goddelijcke macht vercondigen/ ende hem dagelijcx offerhande doen/ende belijden dat hy warachtich Godt is(daer sy nochtans allegader teghen zijn) dat daer niemant ghevonden en wordt/die daer teghen segghen / oft 'tselve verbieden oft te niet doen derre. Ende dat noch meer te verwonderen is / hoe wel de Turcken eñ Mooren seggen/dat Christus niet en is ghestorven/maer opgenomen inden hemel/ende 'tselve seer sekerlijcken gelooven; aengesien sy seggen/dat hy onsterffelijck is geweest : nochtans laten sy ongeschent sijn heyligh graf/dat een ontwijfelijcke ghetuygenisse is van sijne doot eñ sterffelijcheyt; eñ besoecken 'tselve in dese stadt door devotie. Want daer tot noch toe niemant en heeft geweest/ die heeft derren bestaen 'tselve om te worpen. Alsoo datmen gelooven moet/ dat 'tselve door Godts wille gheschiet:om dat soude altoos plaetse hebben de voorseggingе van Isaias: In dien dagh sal den vvortel van Iesse, die daer staet tot een teecken der volcken,hem sullen de heydenen biddē; ende syn graf sal glorieus vvesen.

1. *Den inganc der kercken.*
2. *Den steen der salvinge des Heeren.*
3. *Den vvech , door vvelcken men gaet tot het graf des Heeren.*
4. *Het Graf des Heeren.*
5. *De plaetse, daer den Heere gheopenbaert heeft aen Maria Magdalena.*
6. *De plaetse daer Maria Magdalena stont.*
7. *De Capelle der Openbaringe van Maria,oft den choor oft Sacristie der Minrebroeders.*
8. *Den autaer der colomnen vāde geesselinge des Heeren.*
9. *Den autaer des H.Cruys.*
10. *De vvooninghen der Minrebroederen.*
11. *De Capelle der Engelen.*
12. *De Capelle vanden kercker Christi.*
13. *De Capelle vande deylinghe der cleederen Christi.*
14. *Den afganc der Capelle van S.Helena.*
15. *Vier druppende colomnen.*
16. *Afganck na de plaetse vande vindinghe van't H.Cruys.*
17. *Daer het Cruys gevonden is ghevveest.*
18. *Daer de cruycen der moordenaren gevonden zijn ghevveest.*
19. *De Capelle van S.Helena.*
20. *Den marberen stoel van S.Helena.*
21. *De Capelle der schamperheyt oft crooninge Christi.*
22. *Den houten trap daermen lancx gaet op den bergh van Calvarien.*
23. *Den autaer vanden bergh van Calvarien.*
24. *Daer Christus aen't Cruys ghenaghelt is ghevveest.*
25. *De plaetse der offeringhe van Isaac.*
26. *De plaetse daer bevvaert vvort den autaer*

 van

van Melchisedech.

27. *Den put van't Cruys.*

28. *De scheure vanden bergh van Calvarien.*

29. *De grauen van Gotofredus ende Balduinus Coninghen van Ierusalem.*

30. *De plaetse daer Maria ende Ioannes stondē.*

31. *Den put vanden choor der Griec en, oft 'tmidden der vverelt.*

32. *Den choor vande kercke van Golgotha.*

33. *De grauen der Coninghen van Ierusalem.*

34. *Den torren vande kercke.*

35. *'Tgraf van Ioseph van Arimathiën ende sijne sonen.*

36. *De Capelle der Iacobiten.*

37. *De Capelle der Cophten.*

38. *De Capelle der Abassynen.*

39. *De Capelle der Armenianen.*

40. *De Capelle der Georgianen.*

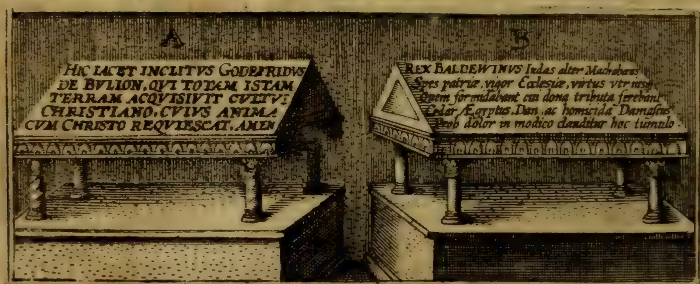
Wy hebben ghesproken vande kercke van't graf onses Heeren; wy moeten nu wat seggen vande kercke van Golgotha. De selve is gelegen na den Oosten by d'eerste kercke/ende is bycans onder een dack met de selve begrepen/ende maeckt met die een ghebouw. Sy is ghemaeckt van viertante ende gehouwen steenen/zynde een seer heerlijc ende schoon werck / onderset ende verciert met seer fraeye pilaren ende freyten. Sy en is niet geheel vierrantigh noch ront/maer lanckachtigh / zynde wat langher. Het bovenste ghewelfde deel vande kercke heeft in't middē een hoogh welffel met mortel beset; op 'twelc men gaet met eenen steenen wendelgraet. In't midden vande kercke staet den choor rontsom met eenen muer ende ganck besloten: inden welcken na den Oosten staen sommige capellen / daer wy hier vooren af ghesproken hebben. De Griecken hebben dese kercke/ ende vercieren die met gheschilderde beelden der Apostelen / ende doen hunnen dienst op den hoogen Autaer op sekere daghen. In't midden vanden choor na dē Westen is een ront gat van twee voeten/gehouwen op dē vloer/hangende daer boven een seer groot coperē cieraet. De Griecken noemen 'tselve het midden der werelt/ende segghen dat het is de plaetse/daer den Psalmist af spreect seggende: Godt onsen Coninc heeft voor de eeuvven de salicheyt gevvrocht in't midden der aerden. Maer sy dolen: want indien wy bemercken de naeckte woorden; de selve zijn eer geseyt vanden put van't Cruys op den bergh van Calvarien. Want Godt heeft ontwijfelijcken aldaer gewrocht de salicheyt der menschē/ als Christus aen't cruys hangende ende sy selven aenden hemelschen Vader tot eene offerhande opofferende/heeft vercregen de verlossinge der geheelder werelt. Ende hoe wel veel menschen hier door gemeynt hebben/dat Jerusalem ghelegen is in't midden der werelt; nochtans en is't soo niet/al is't dat sy door dese woorden dit meynē: want al is't dat dese woorden 'tselve schijnen te seggē/nochtans is't anders; eñ sy zijn bedrogē/door dien door het middē der aerdē beteeckēt wort Christus/die door d'aerde/dat is/de menschelijckheydt (die door d'aerde verstaen wort) ons heeft saligh gemaeckt. Maer dat de meyninge vāde gene/die seggen dat Jerusalem in't midden der aerden is/ende dat de stralen der Sonnen op geenen tijt vanden jare en verlengen/onwarachtigh is/wort bewesen door de schaduwen eñ dagelijcksche beproevinge. Ja indien't soo ware/soo soudemen moeten segghen/dat Jerusalem gelegen waer onder de dorre zone / ende den Tropicus vāden kreft: maer de werelt-beschrijvers seggen dat die verre van daer gelegen is: ende die daer gheweest hebben / hebben met sekere beproevingen bevonden dat daer de dagen meerderen ende minderen na de ghelegentheyt des tijts; aengesien de somer-dagen daer hebben veer-

 thien

thien uren/ende de winter-dagen thien. Men seght dat de kercke van Golgotha vanden Oosten tot den Westen lanck is hondert cubitus/ ende vanden Noorden tot den Zuyden wijt 66. Dese behelst het deel vande kercke die omringelt beyde de sijden vandē choor/ondersset met de capelle van Christus kercker/met de gaelderije daer by zijnde/ende eene seer groote viercante plaetse/op de welcke zijn den steen der salvinghe/ende eenighe graven van sommighe Coninghen van Jerusalem ligghende aen't Zuyt-eynde.

Het vijfde capittel.

Beschrijvinghe van eenighe Coninclijcke graven, te vveten vande Coningen vanden lesten tijt, die zyn inde kercke van Golgotha, een cort verhael; ende vande afcomste, daden ende doodt derselver Coninghen,

A. Het graf vanden Coninck Gotifredus van Bulion. *B Het graf vanden Coninck Balduinus.*

By de capelle van S. Jan onder de steenrotse van Golgotha teghen over den steen der salvinghe onses Heeren/ is eene plaetse met eenen muer besloten / zijnde ontrent twintich voeten groot in't viercant/daermen maer met een cleyn deurken inne en comt; inde welcke men siet twee marberen graven staende op vier marberen pilaerkens/zijnde dry-cantigh bovē spits. In't graf staende aende rechte sijde na het Zuyden ligghen de beenderen van Gotfredus den eersten Coninc van Jerusalem/ hebbende het navolgende opschrift met oude letteren.

Hic iacet inclytus Godefridus de Bulion, qui totam istam terram acquisiuit cultui

cultui Christiano, cuius anima requiescat in pace, Amen.

Dat is: Hier light den doorluchtighen Godefridus de Bulion/ die gheheele dit landt vercreghen heeft voor het Christen geloove/ wiens siele ruste in vrede. Amen.

In't andere zijnde aende slincke sijde na den Noorden light Balduinus den tweeden van dien naem/ ende den derden Coninck van Jerusalem/ met soodanigh opschrift.

Rex Balduinus, Judas alter Machabeus,
Spes patriæ, vigor Ecclesiæ, virtus vtriusque,
Quem formidabāt, cui dona tributa ferebant
Cedar & Aegyptus Dan, ac homicida Damascus,
Proh dolor in modico clauditur hoc tumulo,

Dat is: Den Coninck Balduinus eenen tweeden Judas Machabeus/ eene hope des Vaderlants/ ende steunsel der Kercken/ ende een cracht van beyde; dien vreesden/ dien giften ende tribuyt brochten Cedar ende Egypten/ Dan/ ende den doot-slager Damascus/ is (eylaes) besloten in dit cleyn graf.

Alsmen uytgaet staen daer aende rechte handt noch andere vier Coninckelijcke graven aenden muer vanden choor/ eensdeels half gebroken ende ghescheurt/ eensdeels afgheworpen; zijnde d'opschriften door lanckheydt des tijdts vergaen/ oft vande barbaren ghebroken. Vande welcke ick het navolgende op-schrift hebbe connē uyt-schrijvē.

Septimus in tumulo puer hic Regum tumulatus
Est Balduinus, Regum de sanguine natus:
Quem tulit è medio sors primæ conditionis
Vt paradisiacæ loca possideat regionis.

Dat is: Hier in't graf is begraven Balduinus het sevenste kint der Coningen/ gheboren van coninckelijcken bloede/ dien het lot der eerster ghesteltenisse uyt de werelt heeft genomen/ om dat hy soude besitten de plaetsen van het Paradijs.

Maer tot meerdere verclaringe vā dese coninckelijcke op-schriften/ heeft het my goet gedocht sommige saken vande afcomste/ daden ende doodt der Coninghen van Jerusalem voort te brengen.

In't jaer 1099. Gotifredus oft Goffredus Grave vā Bononien/ uyt Vranckrijc geborē/ ontstekē met eenē yver des geloofs/ verlatende sijn vaderlant eñ heerschappije/ verselschapt van veel Princen des rijckx/ sonderlinghe van Balduinus ende Eustachius sijne broeders/ ende eenen stercken leger inghenomen hebbende Syrien ende Phenicien/ is Palestina aengevallen/ ende heeft met gewelt ingenomen de stadt van Jerusalem/ ende die genomen uyt de handen der ongeloovigen/ ende wederom gebrocht onder het Christen gheloove/ ende heeft daer

na hy syn rijck ghevoeght de steden Jaffa/ Caipha/ Tiberias/ ende geheel het landt van Galileen ende Samarien/ende heeft verslaghen den leger vanden Soudaen van Egypten; inden welckē warē 30000. mannen. Dit is den genen/welckē de Princē des rijcx willende op dē achtsten dagh na de victorie croonen met eene goude croone verciert met peerlē eñ costelijcke gesteenten/de selve terstont heeft geweygert/ segghende dat het niet en betaemde/ dat hy eene goude croone soude dragē/daer dē Coninc des hemels eñ werelts eertyts tot spot met een doorne croone ghecroont hadde gheweest. Door welcke sake hy eenen grooten ende eeuwighen lof heeft gecregen/om dat hy meer achtede de godtvruchticheyt ende matigheyt dan de coninckliјcke hoogheyt; eñ met der daet heeft hy bewesē een Coninc te wesē eñ niet met gout oft purpure. In't jaer 1100 in de twaelfste maent synder regeringe wiert hy sieck/ende stierf in't midden synder victorien. Voorwaer een man verdient hebbende eenen eeuwigē lof/seer uytnemende in peys ende oorloge/soo sterck van lichaem ende cloeck van moede; dat de schryvers segghen dat hy syns gelyckx niemant in synen tyt gehadt en heeft: inden welcken men noyt overdaedt/ noch gierigheydt/noch hooveerdigheyt bekent en heeft; maer heeft soo onthoudende/ saechtmoedich/goedertieren/godtvruchtich/rechtveerdich/ ende milt gheweest/dat hem een iegelyck van hem niet alleenlycken en verwonderde/maer oock diende ende eerde. Syn lichaem is heerlycken begraven inde kercke van't graf onses Heeren/gelyck boven geseyt is.

Als Goffredus overleden was/is hem in't rycke ghevolght synen broeder Balduinus Grave van Edessa/eñ heeft den eersten gheweest/ die in't jaer 1101. de croone des ryckx ontfangen heeft inde kercke van Bethlehem door de handt van Dabertus Patriarch van Jerusalem. Desen heeft den Coninc van Egypten met synen leger van twintigh duysent mannen verwonnen/eñ inde vlucht geslagē. Hy heeft gewonnen de steden vā Cesarea in Palestina/Antipatrida/ Ptolomais/ Tripolis/Biblium/ Berytus/ende Sidon/eñ het casteel Arsur/ende met syn ryck vereenight. Hy heeft oock met gewelt inghenomen Pharamia een stadt van Egypten liggende op dē Nilus/ende heeft veel andere heerlycke daden gedaen. Maer comende als verwinner uyt Egyptē na huys/is hy onder wegen met eene sware siecte bevangē gheweest ende is gestorven. Hy heeft 18. jaren geregneert. Hy was voorwaer een cloec man/eñ seer bequaem om iet uyt te rechten/vroom inde wapenen/eñ houdende seer goede ordre inden crysch-handel; hebbende maer eens verwonnen geweest/ andersins altoos verwinner. Hy is begraven geweest bydē bergh van Calvarien: eñ men weet niet waer syn graf is/door dien 'tselve door lancheyt des tyts vervallē is.

Na

Na dat desen vromen Balduinus syn leven ge-eynt hadde/is hem in't ryc gevolght Balduinus den tweedẽ vã dien naem/mage vandẽ erstẽ Balduinus;na dat hy het graefschap vã Edessa achthien jaren loeckelycken eñ voorspoedelycken hadde geregeert:eñ is Coninc vã Jerusalem gecroont in't jaer onses Heeren 1118. Desen heeft seer ervaren geweest inden crysch handel/eñ seer voorsichtigh om iet uyt te echten/geluckigh in syne aenslagen/in syne wercken godtvruchtich/genadich eñ bermhertich/Godt vreesẽde/eñ soo gedurigh in't gebedt/dat syne knien verweert warẽ. Hy heeft Gazis den Prince der Turckẽ eñ Heere vã cleyn Asien indẽ stryt verwonnẽ/eñ heeft de Persianẽ die Antiochien beleghert hadden / in twee stryden verwonnen eñ uyt Syrien verdreven: eñ heeft Geraza een stadt vã Decapolis ingenomẽ door't overgeven der soldaten. Comende na Jerusalẽ eñ vernemende dat de stadt Kages belegert was/is hy derwaerts getrocken/ om die te ontsetten:eñ niet voorsichtelycken voorts treckende / is hy vande lage van Balach Coninc der Parthen omringelt/eñ gevangen in't 5. jaer syns ryckx. Hier-en-tusschen is den Coninc van Egyptẽ met eenẽ leger in't Jootsche lant gecomen/meynende dat dẽ cleynen hoop der Christenẽ/die hunnẽ Coninc verloren haddẽ/lichtelycken vã veel souden mogẽ overvallẽ wordẽ. Waerom hy eenẽ grootẽ leger derwaerts heeft gesonden:eñ hebbẽ alle 'tgene dat sy vonden met den vier ende sweerde vernielt:welckẽ der Christenẽ leger onder 'tbeleydt vã Guaremondus Patriarch van Jerusalem met groote glorie geslagen eñ verwonnẽ heeft. Welckẽ daer na belegert heeft Tyrus eene stat op de zee gelegẽ/eñ de selve na een lancdurich belegh eñ veel stormen door hulpe vande Venetianen ingenomẽ. Ten lestẽ wiert dẽ Coninck inde 18. maent van syne gevangenisse met veel gelts gheransoent / eñ weerom in syn ryc gestelt:eñ hy heeft corts daer na eenẽ grooten leger der vyanden/die Antiochien belegert hadden verdreven/ende den leger vanden Coninc van Egypten tot Ascalon toe gejaeght/ende uyt syn rijck doen vertrecken. Hy heeft insgelyckx den Coninck van Damascus met dry stryden verwonnen/ende verslaghen ontallycke menichte der vyanden/gelyck 'tselve al betuyght het op-schrift van syn graf vooren verhael. Wordende siec in't derthienste jaer syns ryckx/door den grooten arbeyt/die hy gedaen hadde ende ongetempertheyt des lochts / heeft hy ontboden sijne dochter Melesinda ende sijnen schoon-sone Fulco;ende heeft hem inde teghenwoordigheyt vanden Patriarch ende Princẽ des ryckx het ryck noch levende overgegeven (want hy en hadde geene sonẽ:)ende aennemende een geestelijc habijt eñ doende professie van een clooster-leven/is hy eenige dagen daer na gestorven/ende begraven byden bergh van Calvarien/ in't graf / daer wy hier vooren af ghesproken hebben.

In't

In't jaer van 1132. is in't rijck ghecomen Fulco oft Folcus Grave van Anjou/schoon-sone van Balduinus den tweeden ; ende is van Wilhelmus Patriarch van Jerusalem na de gewoonte gecroont inde kercke van het H. Graf onses Heeren. Hy was een Prince met veel deughden verciert/milt tot den armen/seer bequaem om iet uyt te rechten/veel verdragende inden arbeyt der oorloghen / ende voorsichtich: nochtans alsoo den tweedracht ende nijt der Princen allenskens begonste te groeyen/heeft hy niet gheluckelijcken geregneert. Want hy hem ter oorloghe bereydde teghen den Grave van Jaffa/ die beschuldight was van tegẽ de Maiesteyt misdaen te hebbẽ: eñ als hy Jaffa hadde beleydt, soo wiert Neapolis vanden Coninck vã Damascus verbrandt;ende Pancas wiert met ghewelt inghenomen; welcke nochtans corts daer na vanden Coninck beleghert zijnde / is wederghecregen gheweest door't overgeven der borgeren. Ter wijlen hy regneerde / aenveerde Joannes Keyser van Constantinopelen oorloge teghen den Prince van Antiochien/ende van Cilicien ; ende beleydde Antiochien : ende na dat den peys tusschen hen was ghemaeckt/troch hy wederom na huys. Hier-en-tusschen hadde den Coninck oorloge tegen Sanguinus den Prince der Turcken/ ende hadde de nederlage;ende uyt het veldt gheslagen zijnde/vluchtede hy in't casteel Ferrandum:ende zijnde aldaer van sijnen vyandt beleghert/ heeft hy 'tselve op sekere bespreken moeten overgevẽ.'Ten lesten in't elfste jaer sijns rijckx vallende op de jacht van sijn peert / stierf hy wat tijts daer na;niet ghedenck-weerdigh tegen de barbaren gedaen hebbende;ende latende achter twee sonen Balduinus ende Alamricus oft Almaricus sijne navolgers in't rijck/wiert hy begravẽ byden bergh van Calvarien. Nochtans en weetmen niet welck vande ghebroken graven 'tsijne is.

Balduinus den eerst ghebooren ende den derden van dien naem wiert inde plaetse van sijnen vader ghestelt als Coninck van Jerusalem in't jaer 1142. Desẽ noch niet manbaer zijnde eñ een jongelinc vã derthien jaren heeft door raet van sijne moeder (eene cloecke vrouwe) het rijck veel jaren seer wel geregeert. Hy heeft Ascalon na een langh belegh door't overgeven der borgheren inne ghenomen. Hy heeft Cesarea in Syrien/eñ andere steden met gewelt ingenomẽ. Hy heeft ongeluckelijcken ghevochten tegen Noradinus Prince van Syrien: maer hebbende terstont sijnen leger opghrecht/heeft den vyant van hem ghelijcke nederlaghe ghehadt:ende Balduinus heeft hem bedwonghen te vertrecken binnen de muren vande stadt Alapia. In sijnen tijdt wiert de stadt Edessa/die Balduinus den eersten gewonnen hadde/met gewelt inghenomen van Sanguinus Heere van Mussula. Ende den Keyser Courardus ende Ludovicus Coninck van

Vranckrijc

Vranckrijck quamen in't Jootsche lant om de Latijnsche onderstant te doen: door wiens hulpe de stadt Damascus beleghert is gheweest; maer nochtans door de meyneedigheyt van sommige verloren: hebbende de hope verloren om de stadt te crijghen/ is het belegh op gebroken/ sonder iet uyt te rechten. Ten lesten is Balduinus in't jaer onses Heeren 1162. van sijn rijck het twintighste/ende van sijnen ouderdom het dry-en-dertichste na veel vrome feyten gestorven; (soomen meynt) vergeven zijnde. Wiens doodt niet alleen de sijne/maer oock veel barbaren seer hebben beclaeght: want hy was een iegelijck seer lief-ghetal gheweest: Welcken hoe wel (soomen meynt) by sijne voorvaders begraven is; nochtans en vintmen nu geene ghedenckenisse van sijn graf.

Als Balduinus sonder kinderen gestorven was/wiert Alamricus sijnen broeder een jonghelinck van 27. jaren Coninck verclaert/ ende ghecroont van Amalricus Patriarch van Jerusalem. Desen heeft seer ervaren gheweest inden crijghs-handel/ende heeft Saracon den Heere van Damascus tweemael in Egypten vallende/om den Coninck van Egypten te believen/niet alleenlijck na verscheyden ghevallen der oorlogen inden strijdt verwonnen; maer oock uyt Egypten doen vlieden. Strijdende tegen Noradinus by Tripoli/heeft hy geheel sijnen leger verslagen: ende den selven de vlucht nemende ende achterlatende sijn sweerdt/ende hebbende den eenen voet bloodt / is qualijck de handen der Christenen ontcomen. Hy heeft Alexandria ghewonnen/ ende den Coninck van Egypten wederom ghegheven / dat Saracon inghenomen hadde Hier na heeft hy d'Egyptenaers tegen het verbont/dat hy met hen hadde gemaeckt/oorloge aengedaen/ ende nam inne de stadt Belbeys / ende beleyde de coninckliicke stadt Caprum: maer zijnde door beloften vanden Coninck van Egypten bedroghen/ brack hy het belegh op/ende quam na huys. Hier na Saracon vande Egyptenaren ontboden zijnde/ doodde door bedroch den Soudaen/ ende maeckte sy selven regeerder van't rijc: ende zijnde hy corts daer na gestorven: heeft sijnen neve Saladinus hem volghende inden staet van Soudaen / zijnde een cloeck ende vroom man/ den Coninck oft Calipha met bedriegerye gedoot/ende inghenomen het rijck van Egypten. Tegen welcken den Coninck Alamricus met verscheyden gevallen gestreden heeft/ende heeft veel strijden tegen hem gehadt. Ende hy is in't jaer 1173. van sijn rijck het elfste vanden loop gestorven; en is begraven by den bergh van Calvarien. Men weet niet waer sijn graf is.

Na Alamricus is in't rijck ghevolght Balduinus sijnen sone van Agnes Gravinne van Edessa/den vierden van dien naem / oudt zijnde derthien jaren/in't jaer onses Heeren 1175. Alsoo desen om sijne

 cranck-

cranckheydt ende verscheyden sieckten/ende sonderlinge om de melaetscheyt/niet en wilde houwelycken/ heeft hy Sibylla syne suster ten houwelyck ghegeven aen Guilielmus Marquis van Montferrat: upt welc houwelyc geboren is Balduinus den vyfden. Eñ als dẽ Marquis Guilielmus doot was/heeft hy de selve wederom ten houwelyck ghegeven aen Guido van Lusignan Grave van Jaffa ; ende heeft hem gemaeckt regeerder van't ryck/op soodanighen bespreeck/ dat hy na syne doodt momboor wesen soude van synen neve/ ende in synen name regeren. Maer den selven heeft daer na de gratie vanden Coninck verloren: ende de regeringe is hem ontnomen / om eenighe misdaden tegen den Coninck bedreven. Hier na heeft den Coninck de Princen des rycx doen vergaderẽ/eñ heeft synẽ neve Balduinus die qualyc vyf jaren oudt was/Coninc doen verclaren; eñ heeft dẽ selven met de sorge des rycx bevolen aendẽ Grave vã Tripoli. Hier-entusschen heeft hy met verscheyden ghevallen oorloghe ghevoerdt teghen Saladinus Coninck van Egypten: hy heeft eens synen broeder ende den Coninck selve tweemael inden strydt verwonnen/hebbende hy maer eens de nederlage. Hy stierf out zynde vyf-en-twintigh jaren/in't twaelfste jaer syns rycks / ende in't jaer onses Heeren 1185. Voorwaer hy was een soo cloecken ende verdragende man/als eenigh vande voorgaende Coninghen gheweest hadde. Syn lichaem is begraven inde kercke van Golgotha by syne voor-vaders : maer men weet niet welck syn graf is vande ghebroken graven.

Acht maenden na de doot vanden Coninck stierf oock den sone van Sibylla erfghenaem van het ryck/ghenoemt Balduinus den vyfdẽ/ een kint van acht jaren. Sommighe segghen dat syne eygen moeder/ die eene moedige ende eergierighe vrouwe was/hem met traegh venyn heeft ghedoodt/om selve Coninginne te zyn. Ende hy is begraven inde kercke vã Golgotha by syne ouders/wiens grafs op-schrift wy hier boven aengheteeckent hebben.

Als den Coninck doodt was heeft Guido van Lusignan Grave van Jaffa door het ingheven van Sibylla met bidden het ryck ghecocht vande Templiers/ ende wierdt Coninck ghemaeckt; de sake niet te kennen ghegheven hebbende aenden Grave van Tripoli : welcken dit qualycken nemende/aenghesien hy oock stondt na het ryck/ ende seyde dat hem de regeringhe van't ryck van Balduinus den vierden bevolen was/'tselve heeft willen wreken: Welcke sake heeft de saken des Conincks / ende de saken ende glorie der Latynschen in Asien geheelycken te niet gedaẽ: want hebbende een heymelyc verbont gemaect met Saladinus Coninc van Egypten/sochte hy de bedervinge van Guido ende der Templiers (door welcker hulpe eñ gonste hy tot het

het rijck ghecomen was) ende swoer dat hy by Saladinus soude vallen ende hem helpen met eetware/gelt ende wapenen. Maer Saladinus bemerckt hebbende den twist ende tweedracht der Christenen Princen/ende hebbende eene sekere hope om gheheel het rijck te vercrijghen;quam met eenen stercken legher corts daer na in Palestina; ghevende den Grave van Tripoli wegh door Galileen; ende hy belegerde Accon:maer ghecreghen hebbende eene groote nederlaghe onder sijn volck/lichte hy het belegh op/ende nam de vluchte. Hebbende corts sijnen leger hermaeckt is hy met eenen coninckliicke leger by Tiberias ghecomen/ende heeft daer eenen slach gheslaghen/ende versloegh door de verraderije vanden Grave van Tripoli geheel den leger;vinck den Coninck ende nam het H.Cruys/den pandt van't rijc. Ende hebbende corts daer na ingenomen de steden Accon/ Biblium/ Berytus eñ andere steden van Palestina/belegerde hy de stadt Jerusalem:ende de selve wierdt op den veerthienstẽ dagh vande borghers aen hem overgegeven:ende hebbende daer na inghenomen Ascalon/ heeft hy onder sijne heerschappije gebracht geheel Palestina ende alle 'tlandt van't rijck van Jerusalem;uytghenomen Tripolis ende Tyrus. Alsoo is de heylighe stadt in't jaer 1187. ende negen-en-tachentich jaren na dat de selve vande barbaren verlost hadde geweest / overghelevert aen Saladinus/ende is wederom gecomen onder de slavernije der ongheloovighen; zijnde noyt daer na wederom in vryheyt gestelt; hoe wel de Christene Princen op verscheyden tijden gepooght hebbẽ met grooten arbeyt die wederom te crijghen. Welcke gelijck sy door de vromigheyt ende eendrachtigheyt der Christenen Princen / niet sonder grooten arbeyt/met veel neder-laghen ende groote perijckelen vande slavernije der barbaren verlost zijnde/wederom ghestelt is inde Christelijcke religie;alsoo is de selve door den schadelijcken twist der selver wederom verloren/ende onder de barbaren gebracht / ende onderworpen den onsuyveren dienst der Mahometanen / ende is noch d'ongheloovighe Turcken ghehoorsaem : die onder 'tbeleydt van Selymus den tweeden van dien naem/ verwonnen hebbende de Mamelucken/ende te niet ghebrocht het rijck der Soudanen van Egypten/hebben geheel Syrien ende Egypten onder de heerschappije der Ottomannen ghebracht. Dit zy in't corte ghenoegh gheseyt vande Coninghen van Jerusalem. Laet ons het ander vervolghen/ ende sonderlinghe verhalen de manieren/gheloove ende dienst en der Christenen/die uyt verscheyden deelen der werelt inde heylighe stadt comen;'twelck grootelijcken dient tot glorie/weerdigheyt/ende cieraet van 't Graf onses Heeren.

Het seste capittel.

Manieren, gheloove, ceremonien, ende ketterijen van verscheyden volcken vanden Oosten die Christus eeren; ghedurighlijcken vvoonende inde stadt Ierusalem ende de kercke vande verrijsenisse des Heeren.

HIer voren hebben wy dickwyls verhaelt van verscheyden Christenen vanden Oosten; nochtans en hebben wy nergens van hunnen Godts dienst vermaent: waerom het ons niet onbetamelyck en dunct te wesen / indien wy hier verhalen hun geloove/gewoonten/eñ ceremonien in hunnen Godts-dienst; insghelyckx hunne misbruycken/dolingen/ende ketteryen: door welcke sy seer verschillende zyn vande Latynsche kercke: ghelyck wy al 'tselve verstaen hebben door 'tverhael van geloof-weerdige persoonen / ende sonderlinge van een geestelyck man vande natie der Maroniten. De Christenen vanden Oosten worden bedeylt in Griecken/ Georgianẽ/ Maroniten/Jacobiten/Surianen ofte Syriers / Nestorianen ofte Chaldeen/Armenianen/Cophten ende Abassynen. Den meesten deel van dese syn afgheweken ende besmet met ketteryen/uytgenomen de Maroniten/Oostsche Chaldeen ende Franc-Armenianẽ; die tot noch toe stantvastelycken ghebleven zyn in't oprecht geloove eñ ghehoorsaemheyt vanden stoel van Romen. Hier by mogen ghestelt worden oock de Cophten/die over eenige jaren het Catholyck Roomsch gheloove aenveert hebben. Vande welcke ick wil in't besondere beschryven de maniere ende Godts-dienst/ende sal de Maroniten op d'eerste plaetse stellen.

Maroniten/die oock ghegorde Christenen oft Zonary ghenoemt worden/vande breede riemen/daer sy hen mede gorden/ belyden gemeynlycken het Catholijck Roomsch geloove/eñ bewysen dẽ Paus van Romen gehoorsaemheyt/ende bekennen dat hy is het hooft vande gemeyne Kercke; ende sy worden Maroniten genoemt van eenen ketter Maro: welcken volgende de dolinge van Macarius Bisschop van Antiochien/stelde in Christus maer eenen wille ende eene werckinghe. Wiens dolinge sy gevolght hebbende vyf hondert ende meer jaren/ende eertijts genoemt Menothelite/hebben de selve ten lesten ten tyde van Emericus oft Amalricus den derden Patriarch vã Jerusalem/als de Latijnschẽ in Syrien de heerschappye hadden/ afghesworen/ende hen versoent met de Catholycke Kercke. Maer sy zijn armer ende min in ghetale dan d'andere Christenen vanden Oosten/ ende woonen sonderlinge op den bergh Libanus/ende daer-en-boven

zyn

zijn sy ghestroyt door gheheel Syrien/ende hebben inde steden ende vlecken besondere straten/verscheyden met poorten vā d'andere; hebbende inde selve bidt-plaetsen ende kercken. Sy hebben allegader goet verstant/ende zijn seer vernuftige menschen/ende tot den arbeyt gheboren; nochtans meest al arm/sonderlinghe de ghene/die inde steden woonen. Die op dē bergh Libanus woonen zijn wat rijcker/welcke hen becommerende met landt-winninghe eñ met syde wormen te houden (daer sy groote menighte af hebben) meer profijts soecken te doen. Sy onderhouden ten ghemeynen coste de Priesters / die sy Caccis oft Cassis noemen/dat is/gheleerde; want de gheestelijcke en hebben in dese landen niet eyghens. Sy hebben veel kercken op den bergh Libanus/verciert met torens ende clocken; die sy luyden om de pelgrims willecom te heetē/als sy daer comē; meest voor de gene/ die uyt den Westen comen: dat wy nergens in dese landen ghesien en hebben. Sy hebben eenen besonderen Patriarch/die den naem heeft vande kercke van Antiochien/die (soo sy seggen) hen gegeven is vanden Paus Adrianus den sesten van Utrecht / ende bevesticht van andere Pausen. Desen houdt sijne wooninghe in't clooster van onse L. Vrouwe Charnobin oft Chernubin vanden bergh van Libanus/ende hy heeft onder hem thien Bisschoppen; wiens hulpe ende raedt hy besight inde saken des gheloofs: ende hy seyndt de selve (indien redene ende noodt sulckx vereyscht) tot sijne ondersaten / die verstroydt zijn door de steden ende vlecken van Syrien : want dese Bisschoppen en hebben gheene eyghen Bisdommen; maer loopen herwaerts eñ derwaerts/na dat den noot sulckx vereyscht: sy regeren de ghemeynte ende stellen te wercke de bevelen vanden Patriarch. Sy ghebruycken inden heyligen dienst eenen gouden rinck/myter eñ andere Bisschoppelijcke cieraten; ghelijc de Bisschoppen vanden Westen: hoe wel geene andere Bisschoppen vandē Oosten 'tselve en gebruycken. Hier-en-boven doē sy Misse met ongedeessemt broodt/in sulcker gedaente gelijck de Latijnsche. Alle Bisschoppen/gelijck oock den Patriarch/en zijn niet gehouwelijct/eñ sy zijn monicken vande Ordene van S. Basilius/eñ gebruycken 'tselve habijt dat de Calogeri der Griecken gebruyckē te wetē eenē swartē capruyn eñ roc. Dē Patriarch wort door hunne stemminghen ghecoren vande Bisschoppen; ende vercoren zijnde wort hy vanden stoel van Romē bevestight. Sy hebbē ten tijde vanden Paus Gregorius den derthiensten in't Landt-concilie ghedaen eene gheheele belijdinghe van hun gheloove. Nochtans behouden sy noch door het toelaten vanden Apostolijcken Stoel veel oude ghewoonten vande kercke vanden Oosten / die tot noch toe geenssins en hebben connen te niet gedaē wordē. Want de Priesters zijn gehouwelijckt.

lijckt/sy eten 'saterdaeghs vleesch. Sy gheven het H. Sacrament de kinderen die eerst ghedoopt zijn. Sy gheven de Leeckē het H. Sacrament onder beyde de ghedaenten. Sy houden den Paesch-dach na den ouden stijle. Sy doen den dienst inde Chaldeeusche oft Syriacksche tale. Inde ghemeyne ghebeden onderhouden sy de oude eñ Hebreeusche maniere: want sy heffen op hunne handen / ende vallende voorwaerts op der aerden steken sy 'thooft tusschen de knien / ende kusschen dickwijls d'aerde; ghelijckmen inde H. Schrifture leest dat Elias ende alle 'tvolck van Israel ghebeden hebben. Daer-en-boven onderhouden sy veel ghewoonten vande Christenen vanden Oosten/ die wy om cortheyt achterlaten. In hunnen handel ghebruycken sy d'Arabische tale; uytghenomen de ghene die in Cyprus woonen/die de Grieckxsche sprake besighen.

De Griecken zijnde ghestroyt wyt ende breedt door gheheel het Oosten; hebbende verscheyden namen na de verscheydentheydt der plaetsen ende lantschappen; want andere worden genoemt Georgianen/andere Syriers/andere eenvoudelijcken Griecken: nochtans doen sy allegader dienst inde oude Grieckxsche tale/ ende hebben een ghevoelen van 'tgheloove. Ende ghedeylt zijnde in vier Patriarchschappen te weten van Constantinopelen/Alexandrien/Antiochien eñ Jerusalem/regeren sy de kercke. Dē Patriarch vā Antiochien woont te Damascus de hooft-stadt van Syrien; om dat Antiochien meest geslicht ende bedorven is: d'andere woonē inde stedē/daer sy de namen van hebben. De twee leste te weten van Antiochien ende Jerusalem worden oock ghemeynelijcken Melchite ghenoemt. De Patriarchen worden uyt 'tghetal der Artsch-bisschoppen ghecoren vande Bisschoppen vanden Lande:maer vercoren zijnde vercrijghen sy eerst consent vanden Bassa/daer sy onder zijn; ende daer na bevestinghe vanden Keyser der Turcken:welcke vercregen hebbende hebben sy (versterct door d'authoriteyt der Turcken) macht in't gheestelijck over hunne ondersaten. Dese bevestinghe cost hen dickwijls seer veel/sonderlinge den Patriarch van Constantinopelen / die d'andere in overigheydt/ weerdigheyt ende bevel te boven gaet. Men seght dat den lesten Patriarch sijnen staet vande poorte der Ottomannen ghecocht heeft dertich duysent croonen. De Patriarchen wyen de d'Artsch-bisschoppen ende Bisschoppen staende onder hun bevel. Sy zijn alle ongehouwelijckt ende monicken/van d'ordene van S. Basilius: maer andere Priesters en moghen dese staten niet bedienen/om dat sy ghehouwelijckt zijn. Men vindt dese ordene alleen by de Griecken / ende heeft seer veel cloosters op verscheyden plaetsen. De vermaerdste zijn de cloosters van S. Michiel ende S. Sabbas in Palestinē. Dit leste heeft

sijnen

sijnen naem van S. Sabbas Abt/ende in't selve hebbē veerthien duysent monicken ghewoont; van 'twelck men nu noch groote grupsen ende vervallinghen vindt by het Casteel Herodium. Het andere is inde stadt Jerusalem/daer nu noch hondert ende meer monickē inne woonen. Na dese volgen de cloosteren vanden bergh Sinai/ genoemt S. Catharina; insghelijckx vanden bergh Athos in Macedonien; op den welcken zijn dry-en-twintigh cloosters: eñ vanden bergh Olympus in Bythinen/die op den selven veel zijn / seer gheprezen door de menighte der religieusen ende heylicheydt van hun leven. De monicken worden allegader op hunne maniere Calogeri ghenoemt/dat is/goet ende heylich/oft een goedt oudt man; want den onderdom is dese maniere van leven alderbequaemste. Sy ghebruycken swarte capruynen ende rocken/sommige oock grauwe. Sy zijn allegader onghehouwelijckt ende onbedorven: sy leyden een strenge leven / ende temmen hun lichaem met waken/vasten ende groote onthoudinghe. Sy onthouden hen gheheelijcken van vleesch / sy en nutten niet dan eyeren/suyvel/ende visch. Inden vasten ende op andere vasten dagen (want sy houden vier vastens op elck jaer) en eten sy oock gheenen visch/oft iet dat bloedt heeft; te vreden zijnde met hof-cruyden ende bauw-vruchten/oock sonder olie daer by te doen/ende gesouten ende ghedrooghden visch. De ghene die ten platten lande woonen/ geneeren hen sonderlinghe met landt-winninghe / ende leven van hunnen arbeyt/luttel zijn daer die studeren/ende meest zijn sy slecht eñ ongeleert. Ende de Calogeri en onderhouden niet alleen de vier vastenen/ maer oock de gheestelijcke ende wereltlijcke. Den eersten houden sy ghelijck de Latijnsche; alleenlijcken verschillende / dat sy beginnen vanden Sondagh ghenoemt Quinquagesima/ ende de Latijnsche dē Woensdagh daer na. Niemant en eet op desen tijt eenigh visch / dan ghesouten oft ghedrooght; uytghenomen op twee dagen te weten den Palmdagh/ende den dagh vande Bootschap vande Maghet Maria: op welcke een iegheliick mach visch eten. Den anderen vasten begint vande Octave van Sinxen/ende duert tot den feestdach vā HH. Petrus eñ Paulus. Den derden/die van onse L. Vrouwe dē naem heeft/ begint vanden eersten dagh van Augustus/ende eyndicht op onser L. Vrouwen hemelvaert dagh. Den vierden vastē begint voor Kersdach ende duert seven weken. Hier-en-boven verschillen sy in veel saken vande Kercke/aengaende 'tgeloove ende de kerckelijcke ceremonien. Wāt sy houdē seer krijgelijckē tegē de Latijnsche; houdēde staē dat dē H. Gheest niet voort en comt vanden Sone / maer vanden Vader alleen/noch sy en aenveerden het Geloove van S. Athanasius niet. Sy loochenen d'overheyt vanden Paus van Romen/ende sy laten alleen-

lijcken

lijcken toe/dat hy d'eerste plaetse heeft onder de Patriarchen / niet dat hy bevel heeft over d'andere. Sy verachten de aflaten vanden Paus ghegheven/ende sijne gheestelijcke straffinghen. Sy en laten gheene plaetse van't vaghevier toe/ daer de sielen der gheloovighen (die inde liefde ghestorven zijn/hebbende nochtans gheene volcomen penitentie in hun leven ghedaen)met ghevoelijcke pijnen souden ghesuyvert worden: maer sy segghen dat de selve alleenlijcken van het aenschouwen Godts beroost worden/ende ghepijnicht worden inde conscientie. Daer zijn nochtans eenighe / die het Vaghevier niet en loochenen; maer sy segghen/ dat 'tselve is eene donckere ende pijnlijcke plaetse nochtans sonder eenigh materiael vier. Nochtans bidden sy allegader voor d'overledene sielen/ende gheven aelmoessen/ die sy meynẽ de selve profijtelijc te wesen. Hier-en boven meynen sy dat de sielen der overledene rechtveerdigẽ dẽ beloofden loon niet en crijghen voor den dagh des oordeels : maer dat sy den selven op bequame plaetsen verwachten tot den uytersten dagh Waer uyt sy ooc meynen dat sy Godt niet terstont en sien / ende dat de sielen der verdoemder oock niet eer inde helle getrocken en worden/dan als sy hun lichaem wederom aenghenomen hebben/met'twelck sy eeuwelijcken daer na ghestraft sullen worden. Ende sy segghen nochtans dat sy daer-en-tusschen bevanghen zijn met groote vreese vande toecomende pijnen. Want het en dunckt hen niet betamelijck te wesen/dat de siele/die met het lichaem deught oft sonde heeft ghedaen / soude gheloont oft gestraft wordẽ voor het lichaem/'twelc is als een instrument vande wercken der sielen. Ende hierom meynen sy dat niemant vande Patriarchen/Propheten/Apostelen ofte Martelaren tot noch toe ghenoten heeft de hemelsche glorie / noch oock niet ghenieten en sal tot den dagh des oordeels toe: uytghenomen de H. Maghet Maria/ die sy segghen door eene sonderlinge privilegie inden hemel gecommen te zijn. Ende al is't dat sy dit aldus ghelooven ; nochtans aenroepen sy de Heyligen als Godts vrienden/ ende deelachtich vande hemelsche glorie/ende doen tot hen openbaerlijcken in hunne kercken ghebeden ende beloften;alsoo betoonende met de wercken te ghelooven 'tghene/dat sy met de woorden loochenen. Sy consacreren met ghedeessemt broot/ ende en mengelen gheen water met den wijn teghen het oudt ghebruyck der heyligher Kercken. Sy communiceren de Leecke persoonen onder beyde de ghedaenten / staende recht/ ende niet knielende. Sy doemen de ghene die onder eene ghedaente het H. Sacrament ontfanghen. Sy doopen met woorden van eenen derden persoon als segghende: N. wordt ghedoopt/ghelijck sy oock doen inde andere H. Sacramenten teghen de maniere vande Latijnschen/

sche / die sy daerom meynen de heylighe Sacramenten niet wel te bedienen. Hoe wel sy het heyligh Sacrament des Vormsels niet en loochenen; nochtans en gheven sy 'tselve niet besonderlijcken ende verscheydelijcken van't Doopsel/ghelijck de Latijnsche doen: maer sy Vormen den ghedoopten terstondt. Sy en ghebruycken het heyligh Sacrament des Olijsels niet gelijc de Roomsche Kercke doet; sy ghebenedijen alleenlijcken Olie inde teghenwoordigheydt vande siecken/daer sy hem mede salven. Sy eten vleesch op den Saterdagh; op welcken sy oock noyt en vasten; uytghenomen den vasten van Paesschen ende het jaerlijckx vasten; ende in plaetse vanden selvē derven sy vleesch alle Woensdaghe vande weke. Sy draghen langhe baerden; sy meynen dat de ghene/ die niet ghebaerdt en zijn/ niet weerdigh en zijn tot het Priesterdom. Sy draghen het hayr lanck ende hanghende van 'thooft tot op den rugghe op de maniere vande Nazareen. Sy laten de Priesters toe de huysvrouwen / die sy voor hunne wydinghe ghetrouwt hadden: sy verworpen die twee vrouwē gehadt hebben/noch en laten de Priesters niet toe eene tweede huysvrouwe te trouwē/noch oock hunne weduwen/die sy Papadias noemen / ghelijck de mans Papassos. Sy en maken niemandt Priester/oft ten minsten en laten sy hem gheen Misse doen/ten zy hy dertich jaren oudt is. Sy en doen maer Misse op Sondaghen ende de meeste feestdaghen/ende op geene andere. Sy en weten van gheene besondere Misse te spreken/noch en laten daer maer eene in elcke kercke doen. Sy en bewijsen de Sacramenten der Latijnscher geene eere/als die sy meynen inden van te zijn / ende niet wel te consacreren met onghedeessemt broodt. Waerom indien sy bevinden/ dat eenighen Latijnschen op hunne Autaren heeft Misse ghedaen/ meynende dat dē selve ontwijt zijn/wasschen sy de selve neerstelijckē/ ende krabben het bovenste af / eer sy op de selve Misse doen. Sy en maken het teecken des heylighen Cruys niet ghelijck de Latijnsche; maer treckende hunne hant alleenlijckē van't middē aen d'eene sijde; om daer mede te bewijsen / dat den heylighen Gheest alleenlijcken voortcomt vanden Vader. Sy verbieden de Leecken de derde vrouwe te trouwen. Hier af ontslaeght hen den Patriarch/ maer met strenge bespreken/te weten / oft dat sy twee hen souden onthouden van het ghebruyck des heyligen Sacraments / 's Woensdaeghs ende 's Vrijdaeghs vastende te water ende te broode / ende gheven veel aelmoessen aende arme ende behoeftighe menschen. Sy laten toe om lichte oorsaecken echtscheydinghe: sy meynen dat de meeste is/indien de vrouwe bevanghen is met eene quade eñ ongheneselijcke sieckte.

Sy segghen/dat om overspel de ghene die daer ontschuldigh inne is/ mach scheyden ende een ander trouwen. Sy hebben noch andere sonderlinghe manieren ende superstitien/die wy achter laten/om den leser niet te vermoeden.

Syriers oft Surianen alsoo ghenaemt van 'tlandt Syria / oft ghelijck sommighe segghen/vande stadt Sur / zijn ghestroyt gheheel Syrien door: hebben inde steden ende vlecken eyghen kercken oft bidt-plaetsen/ende woonen in besondere straten van d'andere. 'Tzijn vernuftighe menschen ende seer bequaem tot ambachten ende landtwinninge/meest seer loos/listich/bedrieghelijck/ende licht/ende ghebooren om te bedrieghen; dickwijls oock arger dan de Turcken / vande welcke sy de ghebreken ende manieren door langhe hanteringhe ghesogen hebben. Want sy draghen dickwijls over de vremde Christenen/sonderlinghe die vanden Westen / die sy ten opsiene van 'tgheloove byde Turcken behoorden te helpen ende bystaen / openbaren sy hunne secreten ende quellen die met valsche beschuldinghen. Daerom moeten de vremdelinghen vanden Westen hen wel wachtē/ dat sy gheene gemeynschap met de selve en houden / maer hen als eene peste schouwen. Sy segghen/dat sy d'outste van alle Christenen zijn/om dat S. Petrus eerst sijnen stoel tot Antiochien gehadt heeft/ ende dien van daer te Romen verstelt heeft: ende daerom en willen sy niet staen onder Paus van Romen; maer weygheren met de Grieckē hem onderdaenich te zijn. Sy hebbē eenen besonderen Patriarch te Melicha woonende dien sy allegader in't gheestelijck ghehoorsaem zijn. Desen heeft veel Bisschoppen onder hem/ende wort vande sijne Catholicus ghenoemt/dat by hen te segghen is Oversten. Sy hebben 'tselve gheloove dat de Grieckén hebben/behalven dat sy gheloove/ dat de siele der rechtveerdighen ghenieten het aenschouwen Godts ende de hemelsche glorie/ende dat de boose inde helle gepijnicht worden voor den uytersten dagh des oordeels. Sy ghebruycken inden dienst de Griecxsche tale: in hunnen handel de Arabische eñ sommige de Chaldeeusche sprake. In andere saken overcomen sy met de Griecken.

Georgianen zijn inwoonders vā Asien/woonende byde roode zee inde landen eertijts ghenoemt Iberia ende Albania / die nu met eenen naem Georgia ghenoemt worden : by 'twelck light aen't Zuyden Armenien/aen't Noorden de berghen Caucasus / aen het Oosten de zee van Hircanien oft Caspien/aen't Westen de zee genoemt Pontus Euxinus. Gheheel 'tlandt is omringelt met onbecomelijcke bergen. Want de berghen Caucascus ligghen sneeuwachtighe ende hooghe berghen/ende steyghe valleyen; alsoo dat sy van dese sijde sterckelijcken

ken bevrijdt zijn met de sturigheydt ende rouwe gheleghentheydt der plaetsen/ende hunne aenvallende vyanden voorlegghen de versterckinghe der naturen die hen beschermt. T'zijn vrome stercke ende strijdtbare mannen, nochtans beleeft/vriendelijck/goedertieren ende handelijck. Sy houden in seer groote eere S. Joris (van welcken sy hunnen naem ghenomen hebben) ende eeren hem sonderlinge boven alle heylighen/ende houden hem voor hunnen Patroon/ende voeren sijn beelt altoos in hunne vendelē. Sy zijn vrienden vande Persianē/ maer gheslaghen vyanden vande Turcken. Want voeghende hun macht met den Coninck van Persien vallen sy in't rijc der Turckē eñ loopen hunne landen af/als daer oorloge tusschen den Turck eñ Persiaen opstaet. Daerom en hebbē de Mahometanē tot noch toe hē niet connen onder hunne slavernije brenghen: ende hoe wel de Turcken hen dickwijls hebben aengheballen/nochtans en hebben sy noyt getemt noch t'onderbracht connen worden: ja hebbende hunne palen vromelijcken beschermt/hebben sy met eene groote stantvastigheydt ende onbevreesden moedt den cloecken aenval der Turcken wederstaen: alsoo dat sy tot desen dagh toe zijn onder de ghehoorsaemheydt van eenen Prince van hunnen gheloove; ende bovē alle andere Christenen vanden Oosten in vrijheydt leven/die sy nu soo veel jarē cloeckelijcken voorghestaen hebben: alsoo dat sy meer vande Turcken gevreest worden/dan sy dē selvē vreesen: al is't dat sy ronts-omme vāde barbaren omringhelt zijn/ende ghelegen tusschen de vier machtichste Princen van gheheele de Werelt/te weten den Turc/Persiaen/ Tartare/ende Moscouijt: welcke in't besondere op verscheyden tijdē hun landt hebben meynen inne te nemen. Als sy alle jaren volghende het exempel van andere Christenen vanden Oosten reysen na Jerusalē/ om te vereerē het graf onses Heerē/doē sy hunne reyse met groote menichte ende ghelijck eenen leger met vlieghenden vendelen/dat andere Christenen niet en vermoghen; ende comen inde stadt gheen tribuyt ghevende/ende gaen inde heylighe plaetsen met opene vendels; ende dit door een privilegie ende toelaten hen ghegheven vanden Soudaen van Cayro/ende bevestight vanden Turck/die hem in't rijc volghde. Het meestē deel vande Coningē vā Persen zijn gewoon ten houwelijck te nemen de dochters van dese Princen; welcke sake eene vaste vrientschap onder dese volcken heeft ghemaeckt/ende heeft het fondament van het aenghegaen verbondt ende ghemaeckten vrede vaster ghemaeckt. De mans draghen lange baerden ende hayr/ ende draghen mutsen van verscheyden verwen. De gheestelijcke draghen ronde cruynen/ende de leecke viercante. Sy hebben veel Bisschoppen ende monicken van d'ordene van S. Basilius; welcke hoe

 wel

wel sy soo seer niet en verschillen vande leeringhe vande H. Roomsche Kercke/ghelijck de Griecken ; nochtans onderhouden sy inde saken des gheloofs ende der ceremonien de ghewoonten der Griecken ; welcker tale sy oock ghebruycken inden dienst ende uyt-reyckinghe der heyligher Sacramenten : maer in hunne saken besighen sy de Chaldeeusche / Persiaensche ende Arabische tale.

Jacobiten somwijlen Dioscoriani ende Eutychiani ghenoemt van Dioscorus ende Eutyches ende Jacobus; welcke gheweest zijn de eerste Autheurs van hunne ketterije ; die in't Concilie van Chalcedonien ghedoemt zijn gheweest; zijn volck van Asien / doorgaende de steden/vlecken ende dorpen van Syrien/Diarbechia / eertijts ghenoemt Mesopotamien/ende bewoonen een groot deel van Nubien:eñ gestroyt zijnde door het Mooren lant/ verbreyden sy hen tot in't bovenste Indien/ende zijn meest al arme lieden/ eñ winnende den cost met den arbeydt hunder handen. Nochtans vintmen te Alepo ende Caramit veel rijcke ende machtighe huysghesinnen / die goeden middel hebben ende coopmanschap doen. Dese (ghelijck sy segghen) zijn eerst tot het heyligh Catholijck gheloove bekeert van Sinte Mattheus : ende daer na van eenen Jacobus eenen grooten ketter ende discipel vanden Patriarch van Alexandrien ghebrocht tot dolinghen ende ketterijen. Maer sy hebben eenen besonderen Patriarch/welcken sy noemen den Patriarch van Gifran oft Zafran van het clooster Gifran oft Zafran/gheleghen by Merdin oft Moradin eene stadt van Mesopotamien:alwaer hy over veel jaren (soomen seght) ghehadt heeft sijnen stoel:maer nu woont hy om sijn meerder ghemack ende ruste inde stadt Caramit/eertijdts Amida ghenoemt. Hy heeft onder hem veel Artsch-bisschoppen / ende Bisschoppen die woonen te Jerusalem / te Damascus / Alapien / Edessa / Mussula/ ende in andere steden vã Syrien ende Mesopotamien/ende oock in't eylandt Cyprus. Oock veel monicken vande Ordene vanden heylighen Antonius/woonende in verscheyden cloosters / houden hem voor hunnen Oversten / ende zijn hem in't gheestelijck onderdanigh. Alle dese(ghelijck de Calogeri) zijn niet ghehouwelijckt/ ende hebben bycans de selve manieren ende habijten. Ende sy doen den dienst inde Syriaersche tale/die de Priesters alleen connen : in in hunne saken besighen sy de Arabische / Persiaensche / ende andere talen/na de landen daer sy inne woonen. Om dat sy gheene clocken en hebben/loopen sy op ghesette daghen van strate te straten met ratelen / ende maken gheluydt: waer dooreen ieghelijck wordt vermaent om na de kercke te comen om hun ghebedt te doen. Sy hebben

ben veel dolinghen ; want voor al hebben sy quaet ghevoelen van Christus:want menghelende de goddelijcke ende menschelijcke nature/ende makende eene nature van twee / stellen sy in hem eenen wille ende eene werckinghe. Sy loochenen dat in Christo na de vereeninghe des Woorts met het lichaem zijn twee gheheele / volmaeckte / verscheyden ende onghemenghelde naturen met eenigheyt der persoone. Ende sy segghen oock dat het lichaem Christi niet en is van eender nature met de onse/ noch dat het Woordt niet verandert en is in waerachtigh vleesch ; maer alleenlijcken in een schijnelijck ende fantastijck vleesch: alsoo dat hy eer hem ghevеynst heeft een mensch te wesen / ende gheboren ende ghestorven te zijn/ dan hy inder waerheydt gheweest heeft : ende willen alsoo alle de mysterien onses gheloofs als de Mensch-wordinghe Christi/Passie / Verrijsenisse / Hemelvaert ende Oordeel versiert ende als droomen maken. Ende om dese hunne dolinghe ende ketterye met eenigh uytwendich teecken te betuyghen ende te bevestighen / maken sy het teecken van't heylich Cruys met eenen vingher, te kennen gevende d'eenighe nature van Christus. Sy en bekennen gheen vaghevier/ghelijck oock en doen de Griecken. Sy en laten oock niet toe de heylighe Sacramentele biechte/die de Latijnsche ende Griecxsche houden / ende sy segghen datmen hem alleen voor Godt moet biechten/die de herten der menschen kendt. Sy ontkennen d'overhandt vanden Paus van Romen/ende verworpen sijne aflaten ende gheestelijcke vonnissen. Sy en ontfangen niet het Concilie van Chalcedonien:sy eeren als heylighen Dioscorus / Eutyches ende Jacobus/die in't selve Concilie ghedoemt zijn gheweest. Sy doen Misse met ghedeessemt broodt met Olie ghemenght. Sy en bedienen het heylich Sacrament des Vormsels niet op de maniere der Catholijcken;maer gheven met het heylich Doopsel. Sy geven het heylich Sacrament des Autaers de cleyne kinderen die eerst gheboren ende ghedoopt zijn;die sy oock besnijden op de Jootsche maniere/want sy segghen dat dit oock nootelijck is : ghelijck sy oock meynen dat het Doopsel niet en helpt/indien het Olysel/het teecken des H. Cruys ende het heylich Sacrament des Autaers niet by en zijn. Sy communiceren allegader onder beyde de ghedaenten. Sy gheven meest al hunne Sacramenten met woorden vanden derden persoon. Sy laten de Priesters huysvrouwen hebben. Sy bewieroocken de plaetse/daer sy ghemeyne ghebeden doen / ende laten hen voorstaen dat de selve met den roock na den hemel vliegen/ende dat sy van sonden ghesuyvert worden. Eenighe branden cruycen op hunne voor-hoofden

eenige

eenighe op de kaken ; om alsoo vande ongheloovighe onderkent te worden/ende altoos ghedachtich te wesen de Passie Christi: sommighe oock op d'armen/door welck branden sy ghelooven / dat sy ghesuyvert worden vande erf sonde. Sy doopen hunne kinderē met water ende vier; brandende met een gloeyende yser het teecken des H. Cruys op hunne voorhoofden/als sy ghedoopt zijn. Sy nemen d'oorsake van dese ketterije uyt dese woorden van S. Jan / die seght : Hy sal u doopen met water ende vier: maer sy en bemercken niet dat S. Jan seght/dat Christus doopt met vier/ende niet dē mensch / die het doopsel alleenlijck van't water bevolen is. Sy onderhoudē veel andere ceremonien vande Griecken ende Surianen/die wy om de cortheyt achterlaten.

Chaldeen oft Nestorianen alsoo genoemt vanden ketter Nestorius (wiens ketterije vande Vaders ghedoemt is in't derde Concilie van Ephesien) woonen in Syrien / Mesopotamien / Assyrien ende Chaldeen/sonderlinghe 't lant ligghende tusschen Medien ende Mesopotamien aen Assyrien; dat de Turcken nu noemen Curdistan. Dese zijn eertijts van Xenophon ende Ptolomeus Carducci ende Carduini/ ende van Strabo Cardaces ghenoemt; ende zijn een seer wreet ende strijdtbaer volck/ende ghewoon tot stelen ende rooven; seer schadelijck de Caravanen/ende de booste van alle de Christenen vanden Oosten. In hun landt is de stadt Mossel oft Mussul oft Mozal seer sterc/ ghelegen op den Tigris/omringelt met vesten ende muren/ende verciert met timmeringhen ende ghemeyne straten; liggende op de selve plaetse/daer eertijts ghestaen heeft Ninive de hooft-stadt van Assyrien/vande welcke men nu niet oft niet veel en siet behalven de timmeringhen vande nieuwe stadt/eñ by-liggende dorpen/ die plaghten te zijn binnen de muren van Ninive. Sy zijn nu onder twee Patriarchen; want sy zijn ghedeylt in tween/want d'eene worden genoemt Oost Chaldeensche Assyriers/de andere simpelijcken Nestorianē. De leste zijn ghehoorsaem den afgheweken Patriarch van Bagadat / d'eerste den Catholijcken ende recht ghelooevende Patriarch / die eertijts ghewoont heeft te Mozal/ende nu in verscheyden plaetsen na de ghelegentheyt des tijts. Want hunne Patriarchen over veel jaren vertijght hebbende de ketterije vā Nestorius/hebbē gehoorsaemheyt belooft aen de Roomsche Kercke/ende zijn bevesticht ende begift geweest met den tijtel vande kercke van Musal / die sy nochtans/belet vande afgheweken Patriarch/met ruste niet en hebben connen ghebruycken: maer zijn bedwonghen gheweest hen te onthouden inde steden Caramit/oft Sarh oft Seert/oft Zeinalbach op de palen van Persien/ende geene vaste wooninghe te houden. Een van dese ghenoemt

noemt Simon Sulaca/een monick vande ordene van S. Basilius/gedaen hebbende te Romen de belijdinghe sijns gheloofs / is vanden Paus Julius den derden bevestight gheweest : welcken t'huys comende/ende ghewijdt hebbende sommighe Artsch-bisschoppen ende Bisschoppen/heeft doen verworpen ende te niet doen d'aenroepinghe van Nestorius/die inden dienst vanden Diaken plagh te geschieden. Als desen door het toedoen vanden afghewecken Patriarch ghedoot was vande Turcken/is hem in't Patriarchschap ghevolght Abdesu monick vande selve ordene van S. Basilius ; die gheweest heeft in't Concilie van Trenten/ende heeft te Romen gehoorsaemheyt belooft aenden Paus Pius den vierden: eñ in sijn lant gecomẽ zijnde heeft hy veel Artsch-bisschoppen ende Bisschoppen ende Priesters ghemaeckt. Welcken na eenighe jaren ghestorven zijnde is ghevolght Atalla oft Attella monick vande selve Ordene/die ghestorven is noch niet begheert hebbende de bevestinge vandẽ Paus. In sijne plaetse is gecomen Donha Simon Artsch-bisschop vã Celu/die in't jaer 1582. ten tijde van Gregorius den derthiensten eenen gesant te Romen heeft ghesonden ende door den selven aenden Apostolijcken stoel ghehoorsaemheyt belooft: ende is vanden selven Paus bevestight ende begift met het Pallium des Patriarchs. Pallium is een ront fijn laken vier oft vijf vingheren breet; van't welck de banden van 'tselve laken uythanghen/alsoo dat het rondt laken geleyt zijnde op de schouderen vandẽ Patriarch oft Prelaet/de selve twee banden hanghen op sijne borste ende rugghe. Maer d'alder-rijckste ende machtighste vande Oost-Chaldeen woonen meest inde stadt Caramit/ende arbeyden te onderhouden de ghehoorsaemheydt vanden stoel van Romen. Maer de machtichste ende rijckste vande Nestorianen/toeghedaen den afghewekenen Patriarch/woonen inde groote steden van Chaldeen/ Bagadat/Mozal ende Gezires. Maer om dat hier vã Bagadat vermaent wordt/ wil ick hier ontdecken de dolinghe van veel menschen (die meynen dat de selve getimmert is op de plaetse vã het vervallen Babylonien) ende bewijsen de ghelegentheyt ende ghesteltenisse van het out Babylonien/ende Bagadat: ghelijck ick ghehoort hebbe vande ghene/die de selve ghesien hebben/om te bethoonen / hoe seer sy hier inne dolen. De stadt Bagadat dan is gheleghen is een groot vlack velt op den Tigris/ghedeylt in twee steden / die aen een comen met eene houte brugghe ghemaeckt op schepen over de selve riviere/ghemaeckt op de selve plaetse daer eertijts ghestaen hebben de steden Seleucia en Ctesiphonta. Ende dat beyde dese steden/die daer nu zijn ghemaeckt zijn vande Caliphen der Mahometanen / die Mahomet naest ghevolght hebben/bewijsen claerlijcken d'Arabische opschrif-

ten ghescreven op de torrens met vergulde letteren eenen voet lanc. Maer d'oude schrijvers segghen dat oudt Babylonien ghemaeckt is geweest op den Euphrates; van 'twelcke Strabo oock vermaent seggende/ dat Seleucia dryhondert stadien gelegē is van het out Babylonien/ datmen noch can bemercken uyt de vervallinghen der selver/ die daer noch zijn/ ende bycans onderhalven dagh reysens zijn van Bagadat. Want men siet veel overblevelinghen van Babylonien by Felugum een dorp gheleghen op den cant vandē Euphrates; sonderlinghe eenighe oude boghen van eene brugge half vervallen/ staende inden Euphrates/ die daer ontrent vijfhondert stappen breedt is: ooc groote vervallinghen vande vesten ende het casteel: insgelijcx eenen torren ghemeynlijcken ghenoemt den torren van Daniel/ van swarten steen ghemaeckt/ ende noch veel andere torrens/ boghen/ grupsen/ ende litteeckenen vanden ouden tijt. Niet verre van daer sietmen eenen hooghen bergh/ hebbende ontrent vijf-hondert stappen in't ronde; daermen niet op en can comen om de groote menighte van beestkens met dry hoofden (die Eglo ghenoemt worden) die seer schadelijck zijn; ende van serpenten/ welcken men meynt te zijn het teecken vanden torren van Babylonien van Nemroth gemaeckt. Maer oock gheheel dat landt/ daer de vervallinghen van het oudt Babylonien zijn/ is soo verwoest/ soo dorre ende onvruchtbaer gheworden/ datmen nerghens noch groenen boom noch eenigh cruyt en siet; ja oock niet eene hutte/ behalven de vervallinghen der ouder stadt en siet/ dat na mijn goedtduncken is eene sekere ghetuyghenisse vande goddelijcke vermaledijdinghe. Ende ick gheloove dies te meer/ dat dit is de waerachtige gelegētheyt van't out Babylonien/ om dat het blijckt door het voorsegghen van Jeremias/ dat de selve noydt meer en sal opghemaeckt worden/ maer eeuwelijcken verwoest sal blijven. Want hy heeft alsoo van haer voorseyt. Siet sy sal de leste zijn onder de volcken/ verwoest onbeganckelijck ende dorre; sy en sal door de gramschap des Heeren niet bewoont worden/ maer sal zijn eene verwoestinghe: een ieghelijck die door Babylonien sal gaen/ sal verbaest zijn/ ende hy sal schuyfelen over alle hare slaghen: Ende wat voorts: Om dat het een landt van ghesneden beelden is/ ende sy glorieren in wonderlijckheden: daerom sullen inde selven Draken woonen met dwase moordenaren/ ende de Struysen sullen in haer woonen; ende sy en sal voort aen tot inder eeuwigheydt niet bewoont worden/ ende en sal niet opghetimmert worden tot het gheslachte toe/ ghelijck den Heere omghewórpen heeft Sodoma ende Gomorrha ende hare by-liggende steden seght den Heere/ en sal daer gheen man woonen/ ende eenē sone des menschē en sal daer niet inne woonen

nen. Wt welcke woorden claerlijcken blijckt / dat de stadt Bagadat/die vol volckx ende wel bewoont is / niet is ghetimmert op de vervallinghen van het oudt Babylonien. Want een yeghelijck can lichtelijcken sien/dat de voorseggінge vanden Propheet eenighsints dese can toeghevoeght worden/ maer veel beter de gheleghentheydt/ die wy voozen verhaelt hebben ende ghesept te zijn van het oudt Babylonien.

Laet ons tot ons voornemen comen/onder den afgeweкenen Patriarch van Bagadat zijn veel Artsch-bisschoppen ende Bisschoppen/ ende seer veel cloosters vande Ordene van Sinte Antonius / upt de welcke de Artsch-bisschoppen ende alle Bisschoppen vercoren worden. De Priesters die ghehouwelijckt zijn/doen den dienst inde Chaldeeusche tale. Maer sy zijn besmet met dese navolghende ketteryen. Sy stellen in Christus twee naturẽ/eene goddelijcke ende d'andere menschelijcke/segghende:dat het vleesch niet aenghenomen en is van't Woordt Godts in eenigheydt der persoonen / maer alleenlijck door inwooninghe ghelijck eenen tempel gheheylight/ende datmen Christus niet en moet noemen eenen mensch gheworden Godt / maer eenen Godt-draghenden mensche / ende daerom scheydende Christus Godt van Christus mensche/willen dat alleenlijck mensche ende geen Godt en is/die ontfanghen is vanden heylighen Gheest/ ende gheboren vande Maghet Maria/ghepassit / ghestorven ende begraven/ ende dien de heylighe Kercke seght wederom levende zijnde opghecl ommen te zijn inden hemel / ende wederom te comen om de wereldt te oordeelen. Waerom sy Maria oock niet en willen gheven den naem vande Moeder Godts / die haer vande ghemeyne heylighe Kercke ghegeven is/maer segghen dat sy maer eenen mensche en heeft ghebaerdt/die niet alleen en heeft de menschelijcke nature maer oock de persoon/ende daerom noemen sy haer de Moeder Christi ende niet Godts. Sy segghen oock dat den H. Gheest sijn wesen niet en heeft vanden Sone/maer vanden Vader alleen. Sy en weten niet vande Sacramenten des Vormsels eñ Olysel. Sy houden Nestorius/die vande H. Kercke ghedoemt is / in grooter eeren/ ende roepen hem openbaerlijcken aen. Sy bedienen de Sacramentẽ op de maniere der Grieckẽ: Sy consacrerẽ ooc met gedeessemt broot. Sy gheven het H. Sacrament des Autaers soo wel den kinderen als ouderlinghen onder beyde de ghedaenten. Sy loochenen het vaghevier/ende segghen dat gheen mensch/ hoe heylich hy zy/uyt dit leven ghescheyden zijnde; sal deelachtigh wesen vande eeuwige glorie voor het uyterste oordeel. Sy en bekennẽ d'overheyt vandẽ Paus niet. Eñ dese andere dolingen achten sy veel meer dan de warachtige leeringe.

Maer in hunnen handel gebruycken sy d'Arabische ende Persiaensche tale.

Armenianen seer wydt ghestroydt bycans door gheheel het Oosten woonende inde steden van Syrien/van beyde Armenien/Mesopotamien/Persien/Caramanien ende Egypten. 'Tzyn menschen van seer scherpen verstande/seer ghenegen tot coopmanschap/ende seer ervaren in alle ambachten/ende seer vernuftich in andere saken/tegen de vremdelinghen seer beleeft ende goedertieren; oock aenghenaem by de Mahometanen/dan meer andere Christenē vanden Oosten: waerom sy byde barbaren seer veel privilegien en vryheden hebben. Maer seer verbittert op de Griecken/door dien dat daer eenen grooten haet tusschen beyde dese natien is: maer den Latynschen meer toeghedaen/om dat sy weten dat de selve vande Griecken ghehaedt worden. Sy hebben twee ghemeyne Patriarchen/vande welcke den eenen woont in't clooster Ermeazim by Serua een stadt van Persien; welcken sy Catholicus, dat is/ghemeyn noemen/om 'tgroot ghetal der Bisschoppen die hy onder hem heeft; want hy heeft daer meer dan duysent. Den anderen woont inde stadt Cis in Caramania gheleghen/die oock veel Bisschoppen onder hem heeft. Den eersten is Overstē van groot Armenien/dat nu Turcomania ghenoemt wordt / ende vande omligghende landen: den anderen is Oversten van cleyn Armenien nu ghenoemt Anaduote ende van Pegia eñ de by-ligghende landen. Sy hebben beyde onder hen boven de Bisschoppen veel cloosters vande Ordene van S. Antonius. Men seght dat den Patriarch vā groot Armenien ghenoemt Azaria ten tyde vanden Paus Gregorius den derthiensten aenveerdt heeft de belydinghe des gheloofs / die hem voorgehouden was van Leonardus Abelis Bisschop vā Sidon/ Nuntius ende Apostolyck Visitateur inden landen vanden Oosten vanden stoel van Roomen/die den selven Leonardus schryft vandē Patriarch met syne eyghen handt onderteeckent overghesonden te zyn aenden selven Gregorius. Maer alle beyde dese Patriarchen ende alle de Bisschoppen en besitten niet eyghens; maer worden onderhouden ende leven byde aelmoessen vande ondersatē. Sy doen den dienst in hunne tale: sy laten de Priesters toe vrouwen te hebben. Sy houden S. Jacob Apostel den meerderen in grooter eeren/ende segghen dat hy den patroon ende voorstaender van hun volc is. Maer sy hebben seer veel dolingē eñ ketteryen. Want ten eerstē stellen sy (gelyck de Jacobiten) maer eene nature/eenen wille/ende eene werckinghe in Christo: eñ sy segghen dat de menschelyckheyt gestort is inden afgront der Goddelyckheyt/ende dat 'talsoo uyt de Goddelyckheydt ende 'tvleesch een dinck ghewordden is. Sy segghen oock dat het lichaem Christi subtyl

ende

ende blijtich heeft gheweest/ niet bederffelijck ende onderworpen de toevallinghen. Sy ghelooven wel dat de Maghet Maria Godt heeft gebaert; maer sy loochenē dat hy vleesch uyt haer genomē heeft: maer dat hy een hemelsch eñ geestelijc lichaem met hem uyt dē hemel heeft gesonden/eñ door de subtijlheyt eñ snellijcheyt des selfs door het lichaem vande Maghet ghegaen is: ende dat sijn lichaem door dat vā de Maghet als door een goot ghegaen is / ende alsoo op sijnen gesetten tyt ghebooren is gheweest. Sy communiceren alle Leecke persoonen/van wat ouderdom die zijn onder beyde de ghedaenten. Sy onthouden hen van't eten van onsuyvere dieren na de Jootsche maniere. Sy meynen oock dat daer gheen vaghevier inde andere werelt en is/noch oock dat gheene siele voor den dagh des oordeels salich oft verdoemt is. Sy eten op Paesch-avont eyeren ende suyvel. Sy eten vleesch op de Vrydaghen van Paesschen af tot den Hemelvaerts onses Heeren dagh. Sy en houden den Kers-dagh niet op den selven dagh als d'andere Christenen vanden Oosten ; maer op den sevensten dagh vā Januarius op den dry Coningen dagh : op welcken dagh sy segghen Christus gheestelijcken herboren te zijn : maer sy dolen grootelijcken : want den ghenen die gheene sonde en heeft ghedaen/ende in wiens mondt gheen bedrogh en heeft ghevonden gheweest / en heeft niet van doen ghehadt herboren te worden: maer hy heeft het water cracht ghegheven om herboren te worden; op dat wy vande sonden souden ghewasschen worden. Ende sy en verschillen niet alleenlijck van gheheele de Christene wereldt in't houden van desen Feest dagh/maer oock in veel andere. Want sy houden Lichtmisse op den veerthiensten van Februarius / onse Lieve Vrouwen Bootschap op den sesten van April/den dagh vande Transfiguratie onses Heeren op den vijfthiensten van Augustus. Sy houden den vasten op den selven tijdt met d'andere ; maer nochtans met meerdere onthoudinghe van spijse dan d'andere : want sy en onthouden hen niet alleen van vleesch ende suyvel ; maer sy en eten oock gheenen visch / oft iet dan bloedt heeft / noch olie / noch wijn; zijnde te vreden alleen met broodt ende water ende rosijnen oft bauw-vruchten/sonder iet anders daer toe te doen. Dē meesten deel van hen zijn seer gheneghen tot woeckerije/ende alder-hande toeverye. In andere saken zijn sy de Jacobiten ghelijck. Boven de twee voorseyde ghemeyne Patriarchen / is daer noch eenen Oversten vande kercke/hebbende den naem van Artsch-bisschop; wien ettelijcke duysenden van Armenianen/ghenoemt Franck-Armenianen/ ghehoorsaem zijn: welcke allegader leven op de Catholijcke eñ Latijnsche

maniere. Desen heeft eertijts sijne wooninghe ghehadt te Nerivanum eene stadt van groote Armenien / gheleghen van Tauris het hof van Persien sesse daghen reysens / ende heeft sijnen naem vande selve ghenomen : maer nu bedwonghen zijnde te verlaten de kercke van Nerivanum / eertijts toeghe-eyghent den heylighen Apostel Thomas/om dat de Mahometanen die verandert hebben in een Moschea / hout hy sijne wooninghe in't clooster Abbaranum ligghende van Nerivanum eenen dagh reysens/ende hy heeft onder hem veel Priesters ende monicken / die allegader volghen den reghel vanden heylighen Dominicus / ende zyn onghehouwelijcke. Want den salighen Bartholomeus (ghenoemt den cleynen) van Bononien gheboren/monick vande Ordene van Sinte Dominicus/vanden Roomschen Stoel ghesonden om de Armenianen te bekeeren / heeft seer veel volckx van groot Armenien/ ende sonderlinghe vande inwoonders van Nerivanum onderwesen in't oprecht gheloove / ende ghebrocht tot de ghehoorsaemheydt ende cerimonien vande heylighe Roomsche Kercke : ende heeft al daer eerst sijnen Artsch bischoppelijcken Stoel ghestelt inde stadt Nerivanum/wiens medeghesellen ende navolghers daer na het heylich Catholijc gheloove seer in groot Armenien hebben vermeerdert. Dese zijn de steden/ die de Franck-Armenianen (soo ghenoemt vande Franchi oft Frangy/ghelijck de Turcken/Persen/ende andere volcken vanden Oosten alle Christenen vanden Westen heeten) tot nu toe hebben beseten/te weten : Nerivanum/Abbaranum / Abbragonum/ Carua/ Saltach/ Vascassen/ Measeen/Carsan/Khabunis/ Giabug / Caragus/ Chensug ende Artach/inde welcke zijn veel cloosters vande Ordene vanden heylighen Dominicus. Sy doen den goddelijcken dienst op de selve manieren ende met de selve ceremonien / ghelijck de Latijnsche/maer inde Armeniaensche tale ; insghelijckx sy consacreren met ongheheessemt broodt. Daer wy sekere ghetuyghenisse af ghehadt hebben door eenen ghedruckten Mis boeck die ons getoont is te Jerusalem vanden Coster vande kercke van Sinte Jacob / die de Armenianen besorghen ende bewaren. Want den selven was uyt den Latijne in't Armeniaensch overgheset / ende ghedruckt met Armeniaensche letteren/met den sanck ghelijck de Latijnsche / ende was den Latijnschen Mis-boeck in als ghelijck / dien de Franck-Armenianen ghebruyckt hebben ende ghebruycken/als sy te Jerusalem comen. Eñ aengesien de Armenianen meest met de Latijnsche inde ceremonien over een comẽ/daerom bewijsen sy de H. Sacramenten der Latijnschen behoorlijcke eere / ghelijck sy oock doen de Priesters/

sters/die sy eere ende liefde bewijsen.

Cophti oft Copti/die de Syriers noemē Egophthos/dat is Egyptenaren; want 'tis volck van Egypten/verstroyt door gheheel 'tlandt van Egypten/sonderlinghe woonen sy te Cayro het hof van Egypten/Alexandrien/Mesien/Monfalutum / Gua ende Elrhiasa. Sy hebben eenen sonderlinghen Patriarch te Alexandrien woonende/ ende aldaer de kercke vanden hevlighen Marcus/om dienst te doene. Sy doen den dienst inde oude ende vergaende tale vande Cophten/ die hunne Priesters alleen verstaen. Nochtans leggen sy uyt/dē Epistel/ het Euangelie ende de sonderlinghste ghebeden vande Misse den volcke inde Arabissche tale/dat hunne eyghene is/om dat sy een yeghelijck even wel soude verstaen. Sy en hebben gheen clocken (ghelijck oock en doen meest alle 'tvolck vanden Oosten) maer inde plaetse vande selve kleppen sy met copere ringhen aen berders vast ghemaeckt/daer sy 'tvolck mede vergaderen om Misse te hooren. Onder dē Patriarch zijn veel Artsch-bisschoppē/Bisschoppē/eñ veel cloosters vande Ordene van Sinte Antonius. Desen kent oock als Overste den Oppersten vande Abassijnen ghenoemt Abuna/ende crijght van hem de bevestinghe van sijnen staet. Maer sy volghen de ketterije van Dioscorus ende Eutyches. Daer-en-boven behouden sy de besnijdenisse/ende segghen dat de selve tot de salicheyt noodich is / ende dat het heylich Doopsel niet ghenoeghsamigh en is / ten zy dat de besnijdenisse voorgaet. Ende sy en ghebruycken in't heylich Doopsel niet alleenlijcken water / maer sy branden oock met een gloyende yser op de voorhoofden / slapen vanden hoofde ende wanghen het teecken des heylighen Cruys / ende meynen dat daer door d'erf-sonde wegh ghenomen wordt. Want sy segghen dat een Christen moet ghedoopt worden met den heylighen Gheest ende vier. Sy maken oock op hunne armen het teecken des heylighen Cruys met een gloeyende yser / oft het sap van een cruydt/door welck teecken sy segghen/dat sy onderscheyden worden vande heydenen / ende het Cruys met den Heere draghen. Daer-en-boven sy maken het Cruys op haer voorhooft oft borst maer met eenen vingher. Van d'ander articulen des gheloofs overcomeñ sy met de Jacobiten. Ten tijde vanden Paus Gregorius den derthiensten waren sy soo verre ghebrocht door het toedoen ende neerstigheydt van sommighe Jesuiten/dat sy voor hun ghenomen hadden hunne ketterije te versweren ende hun versoenen met de heylighe Catholijcke Kercke : ende als sy nu in een Landt-Concilie/dat daer vergaderdt was / alle ketterije hadden verlaten / ende belooft hadden hun te gheven

onder de ghehoorsaemheyt vande Roomsche Kercke/hebben sy desen seer goeden raedt door de eergierigheydt ende bedroch van eenen Franchois verandert. Want den selven niet connende verdraghen/ dat Paulus Marianus uyt Dalmatien gheboren ghecoren was tot Borghemeester oft Consul vande coop lieden der Franscher natien/ woonende binnen de stadt Cayro; welcken staet hy selve geerne hadde ghehadt/heeft hy alle neerstigheydt ghedaen / om dat Marianus soude afghesetworden. Om t'welcke beter te becomen/hebbende de bequaemheydt van de Jesuiten/die hy wiste van Marianus t'sijnen huyse onderhouden te worden / ende vande welcke hy was ghewaer ghewordden/dat de vereeninghe vande kercke van Africa met de Roomsche byrans gedaen was/heeft hy Marianus aende Bassa van van Cayro overghedraghen/ende beschuldight als een verrader ende vyandt van het Turcksch rijck: segghende dat hy hem gheherberght waren Priesters vanden Westen / die uytghesonden waren vanden Paus ende Coninck van Spaengien; die ghewichtige saken op handen hadden/streckende tot achterdeel van het huys der Ottomannen/ om te bederven de Christenen van Egypten/ende het rijck in roerē te stellen Den Bassa dit verstaende ende den overdragher ghelooveude/ dede terstont de Jesuiten ende Marianus vangen/ ende in eenen leelijcken kercker worpen: welcke nochtans na eene langhe ghevanghenisse/ende betaelt hebbende thien duysent croonē verlost zijn geweest door het toedoen vanden edelen ende vermaerden edelman Georgio Emo van Venegien / die doen ter tijdt Consul vande Venetianen te Cayro was: maer hen wiert bevolen terstont uyt Egypten te treckē: waerom sy sonder iet uyt te rechten wederom in Italien ghecomen zijn. Dit heeft my verteldt den voornoemden Heere Georgio Emo Consul vande Venetianen te Alepo / doen ick daer was zijnde van hem ghenoodt. Nochtans na dat ick uyt Syrien te Venegien wederom ghecomen was/hebbe ick verstaen/dat sy met de Roomsche Kercke versoent waren / ende dat den Patriarch Gabriel ghenoemt / dien sy onlanckx ghecosen hadden / ghesanten hadde ghesonden aenden Paus Clemens den achtsten/ende vanden selven bevestight eñ begift was met het Pallium des Patriarchschaps. De belijdinghe huns gelooss heeft Baronius ghestelt in't seste stuck synder croniicken op't eynde. Ende den Paus heeft voor de selve inder stadt van Romen ghemaeckt een collegie/om hen in't Catholijck ghelooue ende heylighe ceremonien op te voeden ende onderwijsen.

Abyssini oft Abassini volck van Ethiopien/woonende byde roode zee in't landt van Africa na den Oosten / zijn onderdanich den seer machtighen Coninck van Ethiopien / die qualyck van sommighe vande

vande onse ghenoemt wordt Preteiannes ; aenghesien hy van syn volck Gelulgia gheheeten wordt/dat eenen ouden toenaem is/ghebruyckt vande voorgaende Coninghen : want dit is by hen te segghen eenen onwaerdeerlijcken costelijcken steen. Nochtans heeft elcken Coninck sijnen eyghen naem ende toenaem. Dit volck is seer vernuft van verstandt/ende statigh van manieren / ende eerlijck van leven/sonderlinghe d'inwoonders van 'trijck van Sceuanum/die byden Coninck seer ghesien zijn;want de selve als Princen des rijckx regeren het volck ende het rijck. Sy onderhouden seer scherpelijck de wetten/ende straffen strenghelijcken de misdoenders. Want de ghene die van het gheloove afwijcken/worden van het volck ghesteenight;ende de ghene die ouertreden de gheboden ende ceremonien vā 'tgheloove/dat sy aenghenomen hebben:ende die Godt ende de heylighen lasteren/verbranden sy openbaerlijcken de doot-slaghers leveren sy aende vrienden vandē dooden/ om van hen ghedoodt te worden;sy steken de dieven d'ooghen uyt. De sonde teghen nature(die nochtans byde omligghende Mahometanen niet ghestraft en wordt) straffen sy met der doodt: maer andere mindere misdaden straffen sy na hunne wetten:nochtans ontslaen sy selden iemandt die misdaen heeft/om ghelt oft giften ende gaven. Sy hebben eenen Oversten in't geestelijc genoemt Abuna;welcken vande Bisschoppen gecoren wort van Patriarch der Cophten oft van Alexandrien bevestight. Onder hem zijn twaelf Canonicken als bysitters/door welcker raedt hy alle dinghen doet. Van dese verkiest ende wijdt hy Bisschoppen/ende sy worden uyt de Priesters ghecoren. Boven dese heeft hy onder hem seer veel cloosters vande Ordene van S. Antonius ; welcker moniecken draghen langhe gheele rocken ende mutsen. Sy doen den goddelijcken dienst inde oude Abassijnsche tale/die sy seggen te wesen d'oude Chaldeeusche sprake. Men vint al noch boecken inde Abassijnsche tale ghedruckt/die de Abassijnen van Jerusalem te Romen comende voor een mirakel na hun landt plaghten te dragen. Want de Abassijnen hebben te Romen eene groote kercke met een huys achter de kercke van Sinte Petrus / daer sy den dienst op hunne maniere in doen;ende worden onderhouden ten coste vanden Paus ende liberaelheydt der Cardinalen. Sy hebben in hunne kercken maer gheschilderde beelden / ghelijck d'andere Christenen vanden Oosten. In hunne ghetijden besighen sy Turckxsche trommelen ende copere instrumenten; welcke met de handen gheslaghen/gheven eene gheluydt dat seer wel over een comt met hunnen sanck ende lossanghen. Als sy singhen roeren sy ghedurichlijck het lichaem / ende booghen d'eene knie voor ende d'andere na. Hunne

psal-

psalmen duren veel langher dan de Latijnsche / ende sy singhen met eene sonderlinghe discipline ende groote vermoeytheydt des lichaems hunne loven/sanghen ende ghebeden. Sy onderhouden seer strengheliijcken den vasten. Ende sy en doen gheene Misse inde goede Weke/uytgenomen op den Witten Donderdagh ende Saterdach/noch en groeten malcanderen niet op alle desen tydt / noch en ontsteken inde kercken gheene keerssen. Op den goeden Vrydagh gheesselen sy malcanderen/om te bewysen / dat sy groot medelyden hebbē met de passie onses Heeren. Sy en eten niet op dien dagh/ noch en gaen uyt de kercke niet/maer hen becommerende met ghebeden/ tranen ende disciplijnen blyven sonder eten inde kercke tot den naesten Saterdagh. Maer 'snachts voor den Paesch-dach vergaderen mans ende vrouwen/ende maken ghelupt met trommelen/ herpen ende andere instrumenten/ende roepen ende singhen onder malcanderen/ende danssen/slaende hunne handen met groote blydschap ende vermoeytheydt tot dat het dagh wordt. Maer hoe wel sy hun roemen/dat sy het Christen gheloove ontfanghen hebben eensdeels vanden heylighen Apostel Mattheus/ eensdeels vande ghesnedenen van Candaces Coninginne der Mooren/die van Philippus gedoopt is geweest;nochtans besmetten sy d'oprecht geloove met Jootsche manieren ende ceremonien ende houden in veel saken de Jootsche wedt. Want sy onthouden hun van onsuyvere dieren/sy onderhouden de besnydenisse/ ende segghen die tot der salighe ydt noodigh te zyn/ende sy en besnyden niet alleenlycken de man persoonen / maer oock de vrouwen. Nochtans sommighe meynen/dat de Abassynen de kinderen Christelijcken ende met een oprecht ghelcove doopen/ maer dat sy die besnyden/niet om 'tghełoofs wille/maer tot een teecken van seer ouden edeldom/sonder eenigh opsicht oft verdienste van hen te betrouwen op de Jootsche wet. Indien dat dit soo is / soo en zyn sy niet berispelyck/niet meer dan oft sy om hare ghesontheydt hun onthielen van vercken-vleesch / dat de Jootsche wedt verbiedt. Hier-en-boven volgende d'oude Hebioniten/heylighen sy den Saterdagh ende Sondagh 'tsamen / nochtans den Saterach met meerder eerweerdigheyt dan den Sondagh. Sy doopen met water ende vier/ gelyc de Cophten/ de knapelijcke kinderē op den veertichsten dagh/ ende de meyskens op den sestighsten na hunne gheboorte: indien't daer-en-tusschen ghebeurt dat het kint sterft/soo segghen sy dat het ghenoegh is dat de moeder het heyligh Sacrament ontfanghen heeft/ter wylen sy groot ginck. Sy en doopen maer op Sondaghen ende Saterdaghen / sy gheven de ghedoopte het heylich Sacrament onder beyde de ghedaenten. Sy houden alle jaren op

Der-

Verschiendagh eene maniere van eene herdoopinge/ soo't schijnt uyt-wendelijcken. Want alle 'tvolck ter gedenckenisse vant doopsel/dat sy eens ontfanghen hebben / ende ter eeren van Christus / die op desen dagh gedoopt is geweest/ doen met groote eerweerdigheydt belydinge huns geloofs/ende doopē sy seluē in riuierē/ende wordē besproeyt met wy-water / dat andere volcken vanden Oosten oock onderhouden. Welcke sake schijnt te zijn eene herdoopinge/indien men aensiet den uytwendighen schijn : maer bemerckende d'oorsake / wille ende meyninge vande gene/ die't ontfāgen/is't wel anders:want sy geuen het Doopsel de selue macht die de Catholijcke 'tselue gheuen/ende sy gheloouen dat het herdoopen niet noodigh en is tot de salígheydt: Alle iare inden vasten worden sy in grooten getale van hunnen Prince gesonden na de heylige plaetsen vant Jootsche landt / ende blyuen daer langen tijdt ende bidden Godt voor de welvaerdt ende goede regeringe van hunnen Coninck. In andere saken volgen sy de manieren ende dolinghen vande Cophten. Maer ick soude wel gheloouē/dat daer seer veel de ketterije verlatende hen gegeuē hebben tot 't Catholijck gheloove aengesien de gene die te Romen woonen/ende vanden Paus ende Cardinalen onderhouden worden / belyden het Catholijck geloove/die (soo't gelooueljjc is worden gesonden vande ghene/ die Catholijck zijn.

Indien iemant wel bemerckt de manieren / ceremonien ende ghelooue vande Christenen vanden Oosten(soo wy hier verhaelt hebben) hoe wel hy bemerckt dat sy in veel saken vande waerheydt geweken zijn ; nochtans sal hy lichtelijcken bevinden dat sy litteeckenen behouden hebben van't waerachtigh gheloone ende ouerleueringhe der Apostelen;als hy bemerckt dat sy noch de Misse doen/hoe wel op verscheyden manieren ende ceremonien ; nochtans met de selue meyninge ende gelooue die de Catholijcke vande Roomsche kercke hebben; dat sy op ghesette tijden vasten houden / ende inde selue hen van vleesch onthouden ; dat sy de monicken in cloosters sluyten;dat sy inde kercken Bisschoppen ende Patriarchen wyen / dat sy inden choor ghetyden singhen: dat sy inde Misse heylighe habyten ghebruycken/ dat sy op de autaren hebben beelden der heylighen ende sonderlinghe Cruycen / ende brandende wasse keerssen ; dat sy bouen den Sondagh veel heylighe dagen houden/ende dat sy de heylighen als vrienden Godts aenroepen / ende onderhouden veel andere manieren/om 'tvolc tot deuotie te verwecken. Eñ niemant en sal connen vermoeden

dat dese dinghen versoeninghen zyn vande gene die nu lev ẽn/oft wat tyts te vooren geleeft hebben; aengesien dat niemant en bevindt dat de dolinghen in seer verre landen ghestropt soo souden connen ouer een comen. Ende dit zy genoegh geseydt vande gewoonten/ manierẽ/ ceremonien ende dolingen der Christenen vanden Oosten : laet ons nu andere saken verbolghen.

Het sevenste capittel.

De manieren ende ceremonien diemen gevvoon is te houden om te maken Ridders van Ierusalem.

Op den tweeden dagh / na dat wy gecomen waren in het heyligh Graf / dat den vierden dagh van October ende S. Franciscus dagh was/ hebbẽ alle de Minrebroeders hen bereydt om te biechtẽ/ eñ om het heyligh Sacramẽt te ontfangẽ: wãt tis de maniere dat de Catholycke pelgrims/ die in dese heylige Kercke gaen/ hen gebiecht hebbende ontfanghen het H. Sacrament inde spelончke van het heyligh graf. Als sy nu hen allegader gebiecht hadden/ ende de Mettenen gedaen waren ; hebben alle de pelgrims gaende twee den Guardiaen gekleedt met bischoppelycke cleederẽ eñ geleydt na het heyligh Graf onses Salighmakers om daer Misse te doẽ. Als nu de Misse/ die met schoonen sanck ghedaen was/ bycans uyt was/ zyn alle de pelgrims gecomen inde binnenste cappelle/ ende hebben daer ontfangen het H. Sacrament des autaers. Maer alsoo dry van ons volck door devotie ende eenen yver des gheloofs seer begeerden om ridders van het H. Graf te worden / te weten Ioannes Victurius een edelman van Venegien/ Decimus Musanus een edelman van Vincentien / beyde Italianen/ ende ick den minsten van allen : soo hebben wy vercregen dat wy begeerden/ ende zyn ridders ghemaeckt. Waerom het my goedt dunckt in het corte te verhalen / hoe dit gheschiedt is/ ende met wat ceremonien de ridders van Jerusalem gemaeckt worden.

Den Guardiaen Vicarius vanden Paus voor de Christenen vandẽ Westen inde landen van Syrien eñ Cõmissaris generael om te makẽ ridders vã het heyligh Graf/ heeft d'authoriteyt vanden Paus: ende zynde daer-enbouen Bischop/ eñ gecleedt met Bischoppelycke habytẽ maeckt hy de ridders bycans op dese maniere. Als de Misse gedaen is/ doet hy de gene die ridders worden sullen/ na dat sy het H. Sacrament ontfangen hebben/ leydẽ na de heylige spelonckе van het graf/ eñ hy doet tot hen een relaes vanden staet die sy ontfangẽ sullẽ: in het welcke hy verclaerdt / wat laste sy hebbẽ; hoe dat sy hen in desen staet sullen

sullen moeten voort aen dragen. Doen wy te Jerusalem waren/ was daer Guardiaen den eerweerdighen S. Evangelista Gabbianus van Milanen/ een Docteur inde H. Godtheydt: welcken eer hy ons ridders maeckte/ aldus tot ons in't Italiaensch sprack.

Heer beminde broeders in Gode: D'ordinantie ende ghewoonte der menschen houdt inne / dat de gene/ die staen na eenighen staet/ begift zyn met de deughden die tot den selven staet noodigh zyn. Want d'eere (die den loō vande deught is) moet met recht aende weerdighste gegheven worden/ niet den onweerdighen/ oft die't niet en hebben verdient. Nochtās aengesien het een edel hert toestaet/ door vromigheydt vermaert te worden / met deught bekent te worden / ende met heerlÿcke daden eenen naem ende glorie te verrÿghen: ende ter contrarien dat het een teecken van een cleyn/ slecht ende slavelÿck herte is door sonden te bevuylen/ ende verborgen te zyn in vuyligheden/ ende niet dan gewin te soecken/ ende te leven een onbekēt leven: Soo is't dat ick my laet voorstaen (wel oversien hebben de gesteltenisse vā u allegader) dat ghy met desen onbekenden naem niet besmet en zyt: aenghesien ghy versmadende soo veel ende soo grooten perÿckelen/ arbeyden / ongemaken ende ongheuallen / noch genen arbeydt ende cost sparende / door geene hope van gewin / door geene porringe van eergierigheydt oft ydele glorie; maer alleenlÿcken door eenen Christelÿcken puer/ ende ontsteken met eene vierighe devotie zyt hier uyt seer verre landen ghekomen / om dat ghy dese seer vermaerde stadt / ende die besproeyt is met het dierbaer bloedt Christi / soudt moghen betreden/ ende dit heyligh Graf onses Salighmakers/ daer uwe glorie aenhanght / besoecken / met tranen besproeyen/ kussen/ eñ met uwe ghebedenbe soecken: ende ten lesten ghenieten de mysterien Godts / die op dese plaetse geschiedt zyn: door welcke vrome daedt ghy schynt aengenomen te hebben eene oprechte edelheydt/ alwaer't dat u ontbrake het gene dat tot den edeldom noodigh is. Want indien de herten / die hen verheugen met de beroeringe / edel genoemt worden / ende ondel de gene / die t'huys blyven sitten; hoe edelder moeten die ghehouden worden / die niet beweeght en worden door eene ydele begeerte om te ondersoecken uytlantsche dinghen; maer schicken hunne pelgrimagien derwaerts/ dat de mysterien der menschelÿcker salighheydt ghewrocht zyn vande eenigh ghebooren Sone Godts: doorwandelen het landt/ dat hy door sÿne geboorte heeft veredelt/ met sÿne voeten betreden met syn bloedt besproeydt/ ende voor alle andere landen des werelts vercoren tot sÿne wooninghe/ met salighe leeringhen vervult/ met mirakelen verlicht/ met syne doodt gheylight / ende ten lesten met sÿne verrÿsenisse ende hemelwaert

seer vermaerdt gemaeckt. Alle welcke dingen ick by my seluen ouer-peysende/heeft het my ghedocht tegen alle redene te wesen/indien ick uwe seer gerechtige begeerte niet en sonde volcomẽ. Nochtans eer ick tselue sal beginnen ende uwe begeerten voldoen/hebbe ick willen sommige sakẽ voort brengen/ die my dochten seer te dienen tot dese sake/ eñ noodigh om van u geweten te worden. Want daer moet verhaelt worden wat daer noodigh is voor eenẽ ridder worden wilt/den last die hy moet aenveerden/ ende waerinne hy verbonden is : daerenbouen moetmẽ verclaren de gesteltenisse vandẽ staet/ die daer begeert wort: op dat ghy nu ridders gemaeckt zijnde soudt u dies te meer porrẽ om vroom de toonen/ende met cloecken moede volbrengen alle tgene dat edele ende vrome herten toestaet. De ghewoonte heeft van outs ghe-weest / dat de ghene die in dit ridderschap willen aenveerdt worden/ souden zijn van goeden edeldom (die de meeste seggen gelegen te zijn in't geslachte ende deught)ghebooren uyt wettelijcken bedde/toeghe-daen het oprecht geloone/ende niet befaemt van eenighe leelijcheydt: daerenbouen bevrydt van alle ghebreken/ geene vyandtschappen on-derworpen / niet beweeght door eergierigheydt oft wereltsche glorie: maer dat sy dese eere alleenlijcken begeeren door godtvruchtigheyt: ten lesten dat dit hunne begheerte alleene is / dat sy voor hem alleen souden stryden/wiens ridders sy begeeren te zijn. Desen last wordt de ridders opgeleydt / dat sy teghen de vyanden Christi hen toonen seer cloecke ende vrome mannen / ende met alle macht beschermen het vendel des Cruys:dat sy beschermen de Kercke Christi/ende sijne ge-trouwe dienaren / weduwen ende weesen/ ende alle rechtueerdi-ghe saken voorstaen. Indien eene ghemeyne oorloge aenghenomen wordt om wederom te crijghen het landt van Palestinen/dat sy hun leuen ende alle hun goedt daer toe stellen:indien sy'tselue niet en con-nen gedoen / dat sy tẽ minstẽ genoughsame mannen in hunne plaetse seynden. Ten lesten dat sy hen in alle den handel huns leuens alsoo draghen/ dat sy een ieghelijck wel doen;niemant ende beschadighen/ godtvruchtigheydt oeffenen/ gerechtigheydt onderhouden/liefde tot den naesten hebben / ende hen in alle saken onberispelijck bewysen. Dit is 'tgene dat de ridders doen moeten:ick en twijfele niet oft ghy sult dit geerne belouen/ ja oock van selfs doen. Maer soo veel aengaet d'edelheydt des geslachts/hoe wel de selue noodigh is inden ghenen die ridder wilt wesen ; indien nochtans hy de selue met een goedt le-uen ende deuchden verghelt; soo meynen wy dat den seluen niet en moet verworpen worden : Want den meesten ende waerachtighen edeldom is/ vermaert te zijn door sijne eyghen deughden/ende tot de selue uyt daer naturen gheschickt te zijn. Want de deught is altoos
by wyste

by wyste menschen gehouden geweest voor de moeder vanden edeldom: Waerom Chrysostomus seght/dat niet den edeldom vande ouders/ maer de deught der hertē iemandt edel ende vermaert maeckt. Waerom wy meynen dat de seluen genoeghsaem is om den staet van het ridderschap van Jerusalem. Want die eenen aftreck heeft vande sonden/ende hem met alle neerstigheydt tot de deught geeft / en kan niet onedel wesen/door diē Godt seght door den Propheet. Die my sal eeren/die sal ick eeren eñ die my versmaden/sullen onedel zijn. Eñ op eene ander plaetse seght de Schrifture: Godt te dienē is regneren/eñ seer groote vryheydt : maer ter contrarien inde sonden te steken / is waerachtighe slauernye. Ende op dat ghy soudt moghen weten/ hoe groot desen staet / die u door Godts hulpe heden ghegheuen sal worden/ van een iegelijck behoort gheacht te worden; soo moet ghy weten/dat den seluen niet ghegheuen en wordt vanden Keyser/Coninck oft eenen wereltlijcken Prince (wiens rechten ick nochtans niet en begheere vermindert te hebben) maer vanden Paus vande gheheele Christenheydt/den Stadthouder van Christus op der aerden / ende wettelijck nauolger van Petrus Prince der Apostelen ; die den Keyser selue de croone op't hooft stelt/ende de teeckenen des Keyserrijckx leuert/ende hem stelt door sijne authoriteydt inden hooghste staet der werelt. Al is't dat hy hier niet tegenwoordigh en is; nochtans meyne ick dat daer niemādt en is/die twyfelt oft de selue wordt ghedaen by den ghenen / dien hy de macht ghegheuen heeft. Desen staet plagh eertijdts ghegheuen te worden de Templiers/ridders van Jerusalem eertijdts seer vermaerde mannen. Maer alsoo de selue afwijckende vande deughden hunder voorvaders/hun leuen qualijck stelden/ende daghelijckx tot meerder booshedydts veruielen/zijn de selue van hunnen rijckdom/goederen/profijten/priuilegien berooft ende te niet ghebracht ; zijnde een groot deel van hun goedt ghegheuen van den Paus van Romen aende Ridders van Rhodus nu van Malta: tot teecken van welcken sy draghen een wit cruys/als het deuys van blydschap eñ profijt; ende ghy draeght een roodt Cruys/om dat ghy dese ordene aenveerdt door gheene hope van profijt oft gewin ; maer alleen om Godts eere te voorderen ende het gheloove te beschermen; verhopende gheenen anderen loon/ dan alleen de goedertieren gratie Godts; die gheene verganckelijcke/ maer onsterffelijcke dinghen gheeft : die u oock sal deelachtigh maken ende begiften met d'eeuwighe salighedydt ende hemelsche glorie/indien ghy wel ende rechtueerdelijcken uwen last volcomt. Ende daerentusschen / soo langhe als ghy leuen sult/sult ghy genieten ende ghebruycken alle rechten gra-

tien/privilegien/vryheden ende weerdigheden/die eertyts ghenoten hebben de Templiers ende ridders van S. Joris.

Als dit geseydt is/singhen alle de Minrebroeders den lof-sanck: Veni Creator: ende gelesen hebben de gewoonlycken veersen/bidt den Guardiaen Godt met dese woorden: Godt die de herten der gelooviguen door de verlichtinghe des H. Geests geleert hebt; maeckt dat wy inden selven Geest oprechte dinghen mogen smaken, ende door syne vertroostinghe ons altyt verblyden. Door Christus onsen Heere &c.

Daer na wordt den toecomendē ridder vandē Guardiaen ondervraeght van syne ghesteltenisse/ende vraeght hem wat hy begeert/wie hy is; oft hy middel heeft om eerlycken te leven ende het ridderschap t'onderhouden/oft hy voor hem neemt ende sweeren wilt niet te verlaten den eedt van het ridderschap dien hy doen sal. Waerop geantwoordt hebbende met geboogh de knien/worden vanden Diaken gelesen de na beschreven wetten.

Hoort sone dit is den eedt van het ridderschap.

Den Ridder van het H. Graf bequaemheydt hebbende moet alle daghen Misse hooren.

Als't den noodt heyscht/is hy gehouden syne tytelycke goederen ende leven te wagen/indien daer op staet een gemeyne oorloge tegen d'ongeloovighe/oft indien hy't in persoone niet en can doen/is hy verbonden eenen bequamen persoon in syne plaetse te seynden.

Hy is oock verbonden de H. Kercke Godts ende hare getrouwe dienaren te beschermen ende na syn macht te verlossen van hunne verbolginghe.

Hy moet gheelycken schouwen onrechtueerdige oorlogen/vuyle soudye ende gewin/tooruopen/vechten ende diergelycke 'ten ware; om hem te oeffenen inde wapenen.

Hy is gehouden te besorghen vrede en̄ eendrachtigheydt onder de Christenen/eenen yuerste hebben vande gemeynte en̄ die vermeerderen/beschermen weduwen ende weesen/schouwen leelycke eeden/valsche eeden/gewelt/woecker/kerck dieuerpen/dootslaghen/dronckenschap/oneerlycke plaetsen ende persoonen/ende vleeschelycke sonden. Hy selven onberispelyck bewysen by Godt ende de menschē/ende met woorden ende wercken bethoonen/dat hy soo groote eere weerdigh is/dickwyls ter Kercken comen ende den goddelycken dienst vermeerderen.

Als de wetten ghelesen zyn/vraeghtmen wederom/oft hy bereydt is de selve neerstelycken te onderhouden. Geseyt hebbende ja/doedt hy den navolgenden eedt.

Ick

Ick N. belyde ende beloue Godt / Jesu Christo ende de H. Maghet Maria/dat ick alle dit voorgaende na myn macht sal onderhouden / als een goedt ende ghetrouw ridder van Christus.

Daer na leght den Guardiaen op hem/ die op syne knien light voor het Graf onses Heerẽ/de hãden/eñ gebenedydt hem met dese woordẽ: Zyt een goet / ghetrouw/vroom ende sterck Ridder van onsen Heere Jesus Christus/ ende van syn alder-heylighste Graf; die u wille na het eynde ws levens met syne uytvercoren stellen in syne glorie. Amen.

Daer na geeft hy hem vergulde sporen / om die aen te doen ; daer na een bloot sweert/ daer by voegende dese woorden: Neemt het heyligh sweerdt inden naem des Vaders ende des Soons ende des H. Geests (makende dry cruycen) ende ghebruyckt het selve tot uwe bescherminghe / ende vande heylighe Kercke / tot beschaemtheyt der vyanden van het Cruys Christi ende het Christen gheloove/ ende en quetst met het selve niemant ongerechtelycken/.soo veel als de mẽschelycke cranckheydt toelaet. Dit wil u verleenen/ die met den Vaende H. Geest regneert als Godt in alle eeuwen der eeuwen. Amen.

Daer na geeft den ridder het sweert wederom aenden Diaken/ die het selve inde scheede steeckt/eñ den Guardiaẽ geeft. Den Guardiaẽ wederom gordt daer mede den ridder / eñ doet daer dese woorden by: Wort ghy N. gegort seer crachtelycken met dẽ sweerde op uwe heupe inden naem onses Heeren Jesu Christi/ eñ bemerckt dat de heyligen gewonnen hebben niet door het sweerdt/maer door 'tgeloove.

Den ridder ghegort met het sweerdt/ datmen meynt toebehoort te hebben Gotifredus van Guillion den eersten Coninck van Jerusalem/staet op/eñ treckt dat lichtelycken uyt/ ende geeft het den Guardiaẽ. Daer na syne knien booghende/eñ syn hooft na het Graf onses Salighmakers wordt hy vandẽ Guardiaen geordineert in deser manieren : Den Guardiaen slaet op syne schouderen daer met het plat van 'tsweerdt/ende seght : Ick stelle ende ordinere u. N. Ridder van het alder heylighste Graf onses Heeren Jesu Christi inden naem des Vaders ende des Soons ende des H. Gheests/makende dry cruycen.

Daer na kust hy den ridder / ende hanght aen synen hals een goude keten met een gouden Cruys. Dese ordene heeft voor een teecken een roodt Cruys omringelt met vier minder Cruycẽ : ende alsoo ir ghestelt zynde cust den ridder het alder heylighste Graf. Na dat de Minrebroeders ghesonghen hebben den lofsanck Te Deum Laudamus, met andere gewoontlycke gebeden/ soo leest den Guardiaen dit ghebedt ouer den Ridder ℟ Heere Heylighe Vader almachtigh ende eeuvvigh Godt , die alleen alle dinghen regeert ende vvel beschickt , ende die om te bedvvinghen den strydt der boosen ende te beschermen

de

de rechtueerdigheydt hebt den menschen door uwe salige schinckinge toegelaten het gebruyck des sweerts/ende hebt ghewilt dat ingestelt soude worden de salighe ordene tot bescherminghe des volcx: wy bidden ootmoedelycken uwe genade/dat gelijc ghy David uwen knecht ghegheven hebt macht om Goliath te verwinnen/ ende hebt Judas Machabeus doen triomphen vande wreetheydt der heydenen/ die uwen naem niet aen en roepen ; dat ghy alsoo aen desen uwen dienaer/ die hem eerst tot het jock des Ridderschaps heeft begeven/ wilt door uwe hemelsche goedertierentheydt gheven vermeerderinghe van gheloove / hope ende liefde / insgelijcx verleenen vreese / ende ootmoedigheydt / volherdigheydt ende gehoorsaemheydt / ende goede verduldigheydt : ende alle saken in hem wel beschicken op dat hy niemant met dit sweerdt oft eenigh andere onrechtelycken en hindere / maer met het selve alle rechtueerdighe / eerlijcke ende gherechtighe saken bescherme/ ende gelijc hy van minderen staet comt tot de nieuwe eere des Ridderschaps dat hy alsoo afleggende den ouden mensch met sijne wercken den nieuwen aendoe/op dat hy u vreese eñ oprechtelycken eere / schouwe het gheselschap der boosen / ende sijne liefde besterke tot de meeste / ende sijnen last rechtveerdelycken volbrenge. Door Iesus Christus onsen Heere &c.

Als het gebedt voleyndt is leght den ridder het cieraet af op't H. Graf onses Heerē/eñ hy gaet uyt. Indien daer meer zijn om ridders te maken / blyft den ghemaeckten ridder inde sale van H. Graf/ ende bidt daer;ende alsoo wordt den eenen na den anderen inne ghebrocht ende ridder gemaeckt op de voorgaende maniere. Als sy uyt de spelonke comen/worden sy blydelycken vande Minderbroeders ende andere pelgrims vandē Oosten onthaelt/ende gekust;ende hen wordt gheluck gheboden van hunne eere:maer men laet dit niet weten aende Christenen vanden Oosten / die inde Kercke blyven : want den Guardiaen vreest dat sy't souden ouerdraghen ; waerom hy't met alder stilligheydt doedt.

Men behoorde hier verhaelt te hebben de wetten ende ordinantien ghemaeckt by Carolus den grooten / Ludouicus den godtvruchtighen / Philippus den wysen/ende Ludowicus den heylighen Coninghen van Vranckrijck / ende van Gotfredus van Guillion sonderlinghsten oprechter van dese ordene / die dese ridders gestelt zijn: maer alsoo Jacobus Villamontius Ridder van Jerusalem de selve verhaelt in sijne reyse; soo mach den Leser die daer soeckē. Maer soo veel aengaet de weerdigheydt ende outheydt van dit ridderschap / eenighe meynen dat het selve seer oudt is / ende ouder dan alle ridderschappen

schappen / ende eenighe zijn daer die derren segghen / dat de selue haren oorspronck heeft van den heyligen Iacobus den broeder des Heeren Bisschop van Ierusalem: andere stellen het beghin dessels inde tyden van Constantinus den Grooten. Hoe dat het zy/het blijckt dat S. Helena sijne moeder ghevonden hebbende het Cruys des Heeren op de plaetse van het graf onses Heeren ghetimmert heeft eene kercke ter eeren vande Verrijsenisse onses Heeren: by de welcke in nacomende tyden is ghevoeght een Clooster van reguliers Canonicken van S. Augustijn/ende aen de selue is bevolen de bewaringhe van het H. Graf/die desen last neerstelijcken hebben bedient veel jaren lanck/ ooch zijnde Ierusalem van de Saracenen ingenomen/ ende geuende de selue jaerlijcx tribuyt/hebben alle pelgrims/die het H. Graf onses Heeren quamen besoecken/ goedertierelijcken onthaelt/ ende in hun huys daer by gheleghen gheherberght / waerom sy den naem van Hospitaliers hebben ghecreghen. Maer na dat de stadt den Barbaren onder 'tgeleyde van Godefridus van Buillon was ontnomen/soo is de deught vande Hospitaliers / die soo veel jaren onder de Barbaren bedwonghen ende benauwt hadde gheweest/door het toedoen van den seluen Godefredus in't openbaer ghecomen /ende sy zijn soo vermaert ghewordden/dat veel bycans uyt geheel Europa hen met moede ende wapenen by de selue voeghende het Christen ghelooue teghen de Barbaren ende ongheloovighe hebben vromelijcken voorgestaen/ ende den Christen naem door veel landen verbreyt: door welcker onghelooflijcke vromicheydt het ghescniedt is / dat de saken der Christenen in de landen van den Oosten seer voorspoedich hebben geweest/ ter wijlen de Christene Princen Palestina regeerden. Maer alsoo de tweedracht tusschen de Christene Princen groeyde / ende de heeren der Christenen door de inlantsche oorloge van malcanderen verbremden/ende de stadt van Ierusalem vande Barbaren inghenomen was/ hebben de Hospitaliers uyt Palestina moeten vertrecke͂; vande welcke sommighe sin Italien comende/hunne wooninghe te Perusia ghenomen hebben: sommighe zijn door den wille vanden Paus Innocentius den achtsten ghenomen onder de ridders van Rhodes / sommighe zijn na huys getrocken/ tot dat daer eenen leger tegen den gemeynen vijandt vande Christenen naem soude opghenomen worden. Nochtans en is daerentusschen niet vergaen de maniere van ridders te maken/ maer is tot nu toe in de stadt van Ierusalem van den Vicarius vanden Paus onderhouden/ alsoo dat daer door veel Hertoghen Princen Heeren/ ende andere deughdelijcke mannen comende na de stadt bycans wt geheel Europa hen hebben laten opschrijve͂ in dit ridderschap/ ende ridders gemaeckt zijn. Ende uyt ons lant en hebben

daer nopt gebroken Princen ende edele mannen/die in dit ridderschap aenveerdt zijn gheweest; van welcke ick eenighe met name sal stellen/ die tot mijne kennisse ghecomen zijn.

H. Ian van Heusden, eersten Heere vã dien naem
H. Theodoricus den derden van dien naem, Graue van Hollant
H. Ian eersten van dien naem, Heere van Archel
H. Robertus by toenaem den Vries, beschermer van Hollandt, Graue van Vlaenderen
H. VVilhelm Heere van Heusden, sone van Ian den tvveeden
H. Ian Heere van Heusden den 4. van dien naem
H. VVouter van Egmont met name den quaden
H. Geeraert van Egmont, sone van VVilhelm, Neue van VVouter den quaden.
H. Ian den derden van dien naem, Heere van Archel
H. Ian den vijfden van dien naẽ Heere van Archel
H. Ian den sesten van dien naem Heere van Archel
H. Ian den thiensten van dien naem, heere van Archel
H. Ian den negensten van dien naem, heere van Heusden
H. VVilhelm heere van VVateringen
H. Ian van Abcoude heer van Duerstede
H Ian, van Montfort sone Hendricx.
H. Herbernus van Buttersloot, sone van Hugo
H. Hendric van Naeltvviic, sone van VVilhelm
H. Reynout Heere van Brederode, daer na Ridder van't gulden Vlies, onder Hertogh Philips van Bourgondien
H. Suederus van Culenborch, sone van Ian den vierden
H. VVilhelm van Abcoude, heer van Duerstede
H. Ian van Suylen
H. Ludouicus van Montfort
H. Frederic Vtenham
H. Otto Snappis
H. Ian van Reneffe
H. Steuen van Nievelt
H. Florens van Oey
H. Ian de Huter
H. Pauvvels van Veltvviic
H. Carolus Sandelin
H. Antonius van Merthem, Heere van Isselsteyn
H. Iacob van Bronchorst, Heere van Rysvviic
H. Ian van Alperen Heere van Vueren
H. Laurentius de Voocht van Reynevelt
H. Rodolphus Camps, Docteur in beyde de rechten, Canonic van Vtrecht
H. Dieric Cast, Canonic van Vtrecht.
H. Ian VValderiaulx, Canonic van Vtrecht.
H. Cornelis van Voorne, Canonic van Vtrecht.
H. Hendric van Leeuvven, Canonic van Vtrecht.
H. Steuen de vvitte
H. Ian van Vchtenbroec
H. Iacob Taets vã Amerongen, ouerste vande Duytsche ridders tot Vtrecht.

Als nu den Guardiaen volbracht hadde alle de ceremonien/diemen ghewoon is te doen in't maken vande ridders / ende datmen Godt gedanct hadde/ende alsoo aenstaende was de ure/op welcke de Turcken ghewoon waren te comen/om de deuren van de kercke wederom open te doen: soo hebben de Minrebroeders ende andere wederom besocht alle de plaetsen van beyde de kercken/ die vermaert waren door eenich mysterie/eñ soo haest als de deuren open ghedaen waren/ zijn sy een ieghelijck na sijne wooninghe ghegaen. Wy zijn vier pelgrims met B. Iudouicus Siculus den ouden Vicarius van't Clooster/ ghebleuen in de kercke van het H. Graf by de Minrebroeders . Dese hebben hunne wooninghen by de Capelle der openbaringhe van de alderheylighste Maghet/die bedeylt is in sommighe cellekens. Daer blijuen altoos drij Religieusen/ twee Priesters ende een en leecken Den outsten wordt ghenoemt Ouersten van het H. Graf/ ende heeft bevel ouer d'andere; nochtãs staen sy allegader onder den Guardiaē. Wy zijn daer seuen daghen achter een gebleuen / vermakende daghelijckx ons herte met ghedurighè besoeckinghe der heyligher plaetsen tot groote blijdschap des gheests ende vertroostinge. Daerentusschen wierdt ons daghelijckx vanden Guardiaen gesonden al dat ons noodich was om te leuen: want 'tis eene maniere by de Minrebroeders ouer langhe onderhouden / dat sy de pelgrims comende vanden Westen onderhouden ende hen gheuen het ghene noodich is tot den cost/ soo langhe als sy te Ierusalem zijn/ ende d'omligghende plaetsen besoecken. Maer niemandt en moet peysen dat sy 'tselue om niet doen; maer moet weten datmen 't selue moet vergelden / aenghesien dat men weldaedt schuldich is/daer weldaedt wordt ghegheuen/ ende hy moet wel voor ondanckbaer gehouden worden/ die weldaet wilt ontfanghen/ende niet vergheldeu. Daerom placht een iegelijck pelgrim vertreckende het clooster eene goede ende milde aelmoesse te gheuen/ ende na sijnen middel d'ontfanghen weldaet te vergelden.

Op den seuensten dach na dat wy daer inne waren gegaen/dat was den 9. dach van October/zijn de deuren van de kercke ontrent den drij uren wederom open ghedaen / ende daer zijn inne ghelaten alle de Minrebroeders ende de Christenen woonende in de stadt van Ierusalem . De Minrebroeders maeckten hen ghereedt om Misse te doen ende de Christenen besochten haestelijcken de heylighe plaetsen : ende na dat den dienst ende andere godtvruchtighe wercken zyn ghedaen; is daer beuolen/dat wy alle gader daer souden uytgaen het welck wy met eene groote droefheyt der herten ende benautheydt des gheests ghedaen hebben : want wy hadden begonst te crijghen eenen smake door de vertroostinghe / die wy ghevoelden door het ouerpeysen vande goddelijcke mysterien op dese plaetsen.

Nochtans hebben wy den noodt moeten plaetse gheuen; aenghesien wy daer niet langher en mochten blyuen. Als wy in't clooster ghecomen waren/hebben wy ghesprooken om te gaen besoecken de plaetsen der gheboorten van Christus/ ende den taelman wierdt belast/ dat hy Mucharos ende esels soude hueren.

Het achtste capittel.

Veel Antiquiteyten ghesien op den vvech van Bethlehem. De gheleghentheyt van Bethlehem, beschrijuinghe van eene seer oude kercke ende het Clooster daer by staende.

A Ierusalem
B De nederste fonteyne van Ghion oft Bersabea.
C Den Terebinthus der Maghet
D Het huys van den rechtveerdighen Simeon
E Den vvaterput vande dry Coninghen
F De Capelle van Abacuc

G Het

G *Het Clooster ende Kercke van Helias*
H *Deghedaente van Helias in eenen steen ghedrukt*
I *Het huys vanden Patriach Iacob*
K *Het velt van Iacob*
L *Het graf van Rachel*
M *Rama*
N *Den vvaterput van David*
O *Het Clooster van Bethlehem*
P *Het huys van Ioseph*
Q *De hoeuè der Herders*
R *Den put der Herders*
S *Thecua*
T *Berghen van Arabien*

Des anderen daeghs op den thienſten dach van October / hebben wy ons op de reyſe begheuen met de Muchari ende onſe medeghe-ſellen/ te weten/ den ouden Vicarius/ ende Nicolaus van Milanen/ Minrebroeders/ ende Baptiſta van Jeruſalem den taelman van het Clooſter/ende gaende door de poorte van Jaffa / ghinghen wy lancx de muren der ſtadt/ ende lieten aen de ſlincke handt het Caſteel van Piſa/ſoo ghenoemt van Piſa een ſtadt van Italien / zynde van daer door eenen afgaenden wech voortghegaen t'ſeſtich ſtappen/ ende ghe-comen ouer eene ſteene brugghe/ oft eenen waterloop vande ſtadt/ zyn wy ghegaen door het midden vande dellinghe zynde tuſſchen de berghen van Sion ende Gihon: latende de wateringhe van Berſabea aende ſlincke ſyde. Deſe heeft eertydts beſloten geweeſt inden boom-gaert vande ſelue ; maer nu is deſe omringhelt met eenen muer/ende is viercantigh ende lanckachtich / ende daer is eene fonteyne op de zuytſyde : wt welcke het water loopt in eenen ſteenen back / om de beeſten te wateren/ende is teghen ouer den berch van Sion/ niet ver-re vande verballinghe van't paleys van David. Hier was Berſabea inde fonteyne ghegaen/welcke David ſiende/ is daer op verlieft ghe-weeſt. Zynde uyt het dal ghecomen / hebben wy den wech na den Ooſten vervelght ouer ſteenhoopen ende de ruynen vande huyſen/ lancx eenen afgaenden wech/ ende ghinghen voorby een dorp aende ſilncke handt gheleghen/het welck genoemt wordt de hoeue van Cai-phas/oft de vlecke vanden quaden raet/ om dat de Scriben ende Ou-derlinghen des volcx daer den booſen raedt teghen Chriſtus onſen Salichmaker ghehouden hebben . Dit dorp light op eenen hooghen heuuel/ teghen ouer den berch van Sion/ ende daer zyn eenige hut-ten daer Mooren in woonen. Van daer zyn wy recht na het Suyden ghetrocken lancx den wech die gaet na Ebron. Hier ſietmen op beyde ſyden vruchtbaren ende ſchoone heuuelen/ redelycken beplant met wyngaerden/ vyghboomen/ ende olyfboomen / zynde daer veel tor-rens / hoe wel half verballen/ inde velden / ten ghebruycke vande ghe-ne die inde wyngaerden wercken/ welcke de reyſende lieden gheuen een ſchoon aenſchouwen.

Als wy nu ontrent onderhalue myle gereyst waren/is ons op eenē heuuel ghewesen gheweest eene seer oude/verballen/ ende half afghe-worpen huysinghe/ zijnde viercant/ ghelijck eenen grooten toorn/ welcke men meynt eertijdts gheweest te hebben de wooninghe van den rechtveerdighen Simeon/die men leest Christus onsen Heere in sijn armen ghenomen ende ghebenedijdt te hebben/ als hy van sijne ouders inden tempel ghebracht was.

Wat voordt zijn wy afghesetten van de esels na de slincke handt op den wech onder eenen seer ouden terebynthus boom/die de Mooren Botin noemen/ende hebbende daer eenighe ghebeden ghestort aen Godt ende sijne alderheylichste Moeder/ hebben wy eenighe tacken uyt deuotie mede ghenomen. De Christenen vanden Oosten houden desen boom in grooter eeren ter ghedenckenisse vande H. maghedt/ende als sy daer voor by gaen/doen sy daer hun ghebedt: want sy segghen dat de H. Maghet Maria dickwijls onder den seluen gherust heeft met haren beminden Sone/ als sy van Bethlehem na Jerusalem quam. Het welcke ick voor de waerheydt houde/ dies te meer/ om dat den seluen boom seer out ende gheenen anderen op den wech en is/ende heeft wijde tacken ende dicke bladeren/ die de plaetse belommeren teghen de hitte der sonnen.

Als wy ontrent eene myle voordtghegaen waren/wierdt ons op den wech ghewesen eenen ouden waterput/ gheplaueyt met groote verhouwen steenen/ die men noemt den waterput van drie Coninghen/ oft vande sterre. Want de sterre/ die de Wijsen in den Oosten hadde gheopenbaert/ende voor hen verborghen wierdt doen sy na Jerusalem ghinghen/seght men hier van hen wederom ghesien te zijn/doen sy den Coninck der Joden in Bethlehem ghinghen soecken. Hier zijn wy wederom afghesetten vande esels/ ende ter wijlen wy hier blijuende ons ghebedt deden/ hebben de Minrebroeders het nauolghende ghelesen.

Antiph. Ende siet de sterre, die de VVijsen inden Oosten hadden ghesien, ghingh voor hen,tot dat sy comende stondt bouen de plaetse, daer 't Kint vvas.
Vers. Ende de VVijsen siende de sterre.
Antvv. Ziin seer verblijdt gevveest met groote blijdschap.

Ghebedt Godt, die uvven eenigh-geboren Sone aen de Heydenen hebt veropenbaert door het beleydt vande Sterre,geeft genadelijc dat vvy die, u nu door het geloove hebben bekent , mogen gebracht vvorden om te beschouvven de gedaente van uvve hoocheyt.Door den seluen,&c.

Wat

Wat voorder aen de rechte handt hebben wy besocht een vervallen Capelle / zynde daer alleenlyck ghebleuen de mueren/ghewyt ter eeren vanden Prophete Abacuc; om dat d'ouders verhalen dat den selnen hier vanden Enghel met synen hayre ghenomen / ende te Babylonien ghedraghen is gheweest by den Propheet Daniel / om dat hy den selnen door Godts bevel soude spysen inden kuyl der leeuwen/ met de spyse die hy na syne maeyers droegh.

A Het clooster ofte het huys vanden Propheet Helias
B Het beeldt vanden seluen Propheet in eenen steen ghedruckt.
C De kercke van Abacuc
D Den reghenback vande dry Coninghen.

Eenen worp voorts van daer ter slincker syden vanden wech/staet een Clooster/vermaert door den tytel vanden Propheet Helias gheheel in het vierkant / rondom met eenen muer gelyck een Casteel omringhelt; de deure is met yzere platen belept / ghesloten teghen de verwoestinghe vande Arabers ende moordenaers / ende is sekerlyck eene vaste ende vrye toevlucht ende wooninghe der Monicken / die sesthien van de Calogeri die daer in woonen de byligghende ackeren bouwen ende bearbeyden/ ende hebben eenighe olyf-houen by het Clooster ligghende / die met eenen muer van de heerbane ghescheyden is. In eenen hoeck ten Zuyden van den buyten muer die de olyf-houen omvanght/wordt ghetoont de ghedaente van eenen mensche

sche ghedruct in eenen harden steen; de welcke men seght te wesen oft te verthoonen de ghedaente van den Propheet Elias / den welcken men seght aldaer gheboren te zijn.

Van hier recht af gaende daermen nae Hebron gaet / zijn wy ter slincker handt afgheweken/ende zijn door eenen afgaenden ende hellenden wech ghegaen/nu daelkens die seer ter sonnen ligghen/ nu genoechelijcke heuuelen doorreysende.

Van daer doen wy dry mijlen ghereyst zijn / quamē wy in een seer breedt vlack velt vol schoonder weyen/eensdeels met olijfboomen beplant/welck mey gemeynlijck het velt van Jacob noēt: want men gelooft dat den Patriarch naer de doot van sijne huysvrouwe Rachel/aldaer sijne tabernakelen heeft gestelt/en sijne kudde geweydt. Alwaer men oock leest dat Ruben sijns vaders bedde besmet heeft. In het midden van dese pleyne staen noch heden groote verballingē van een Clooster ende kercke/ die aldaer ghesticht was ter eeren aller Enghelen. Men seght dat de Keyserinne Helena die alle beyde gesticht heeft/ daer wel eer den torren der herderen oft Ader ghestaen heeft. Op desen torren hebben de herders op den Kersnacht weerdich gheweest te hooren den heerlijcken lofsanck Glorie zy Godt inden alderhoochsten,ende vrede den menschen die van goeden vville zijn. Als wy ouer de verballinghen ende ghebroken steenen waren ghereyst; zijn wy ten lesten door eenen moeyelijcken wech tot de kercke die by na met ghebroken steenen bedeckt was/ghekomen. Dese ghetimmert zijnde booghs gewysse/heeft maer een deel van het ghewelfsel/ ende is soo inde ghebroken steenen eñ vuyligheydt begrauen / dat ghy lieuer soudt meynen 'tselue een schrickelijck hol dan eene kercke te wesen. Als wy hier ons gebedt ghedaen hadden/ende de Minebroeders den Engelschen lofsanc na de oude maniere hadden ghesongen/ende den Vicarius het navolghende ghebedt hadde uytghesproken / soo zijn wy weder opwaerts ghekeert.

Ghebedt Godt die wonderlijcken de ghedienstigheyt der Enghelen ende der menschen schickt: gheeft goedertierlijc dat van de welcke in den hemel u wordt byghestaen om te dienen/van de selue ons leuen hier op der aerden worde beschermt. Door Jesum Christum/etc.

Tusschen de steenen ende verballinghen / wassen dese edele planten ende spruyten Maron Tragoriganon/ Thymbre/ groue marjoleyn/ ende andere medecinale cruyden. Men siet daerenbouen van hier na den Suyden eenen heuuel op het opperste gheheel rondt/ die hooger is als d'andere byligghende heuuelen; wel eertijdts door een seer sterc casteel dat daer van de Christenen opgetimmert was seer wijt beroēt/ dat wel eer Thecua was ghenoemt/ eñ nu Bethulia wordt geheeten: het welck

'twelck de vrome Christenen/ na dat Jerusalem vande barbaren inghenomen ende gheheel Palestina ghewonnen hadden / veertigh ende meer jaren cloeckelijcken hebben ghehouden/ende vanden aenval der selver beschermt: tot dat sy door de sieckte / die onder hen quam 'tselve moetende verlaten ghevloden zijn op den bergh Libanus. Van dese plaetse sietmen de seer hooghe berghen ghenoemt Engaddi/vermaerdt door de hoven vanden balsem ende de vluchte van David. Noch zijn ons ghewesen de seer hooghe berghen van Seir/Abarim ende Nebo/ligghende over de doode zee:vande welcke Moyses van verre heeft ghesien gheheel het landt van beloften/ daer hy niet en conde incomen. Als wy ghecomen waren uyt de vervallinghen van't clooster/zijn wy afghegaen na den Westen na Bethlehem toe. Terstont quamen ons in't ghemoet de Mooren van het naeste dorp/begheerende tol;die wy hebben moeten eenighe Maidinen geven Als wy in't dorp quamē/warē daer andere Moorē/die den wegh besloten/die wy wederom eenighe Maidinen hebben moeten geven/ die sy seyden hen toe te comen/om dat sy ons souden laten doorgaen. Dit dorp light op eenen heuvel/die niet seer hooghe en is / maer seer steenachtich/ende vol speloncken ende hoven;by den welcken na den Noorden ligghen sommighe schoone ende lustighe plaetsen met olijfboomen beplant. D'inwoonders zijn allegader Mooren / seer arm ende beroyt / bycans gheheel uytghemergelt door de hitte der sonnen/ende gheheel magher / en hebbende gheene broecken noch cousens/gaende barvoets/ende en hebben niet aen dan een hemde vā cottoen ende een enckel wullen cleedt/gheweven van't hayr van kemels oft geyten/ hen comende tot de braeyen / 'twelck sy in't middel met eenen leyren riem gorden:ende sy woonen eensdeels in holen uyt de steenrotsen ghehouden/eensdeels een cleyne huyskeu ghemaeckt van steen ende slijck/ende ghedeckt met tacken van boomen/boven besedt met leem plat ghelijck eenen vloer.

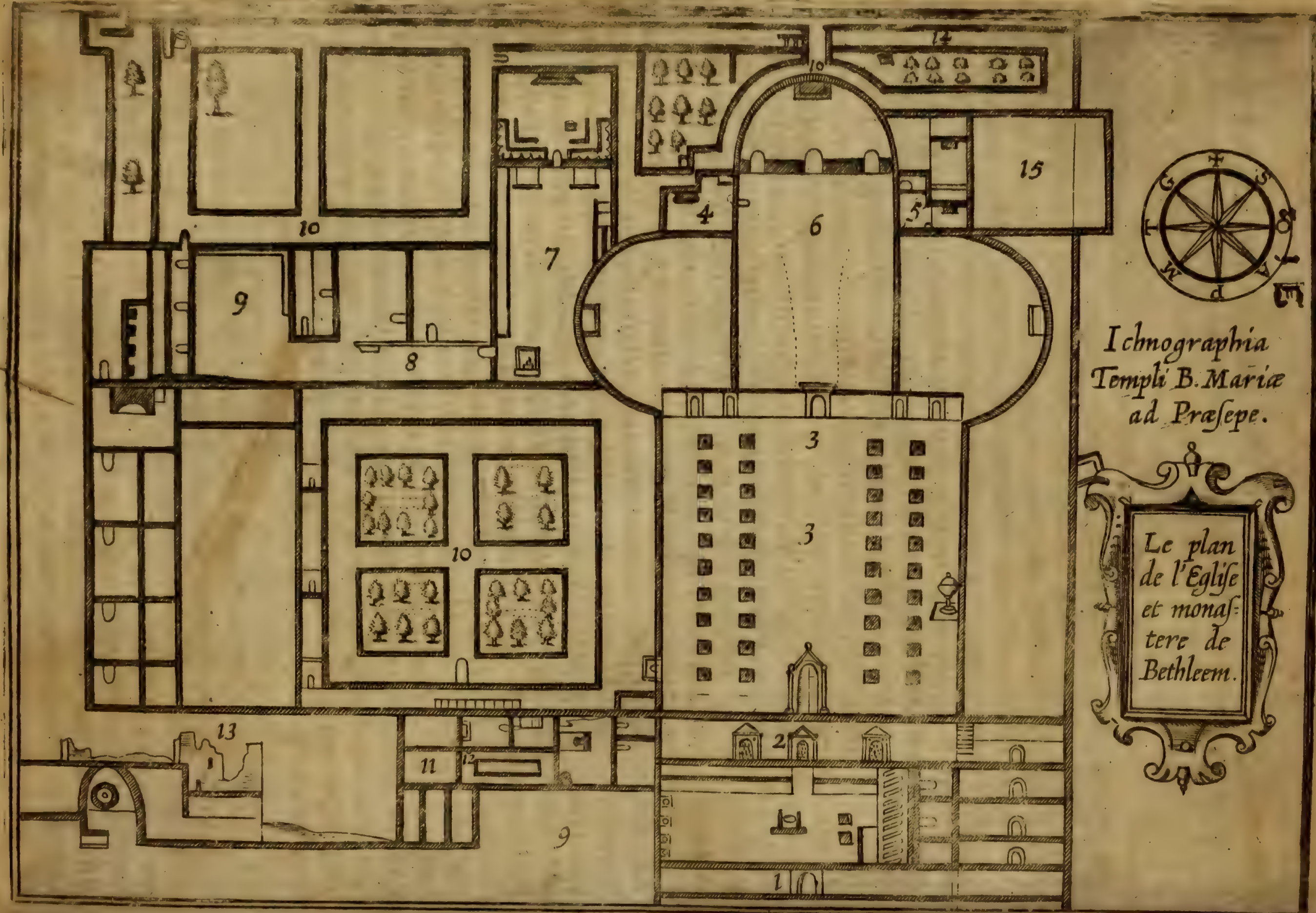
Aen het West-eynde van dit dorp is eenen put van seer goedt water/daer die voor by gaende gewoon zijn water te putten/ eñ uyt de botte te drincken. Maer wy en conden 'tselve niet ghedoen / om dat het de Mooren beletteden/ die men soo verre noch met bidden noch met beloften niet en conde ghebrenghen. Want doen wy daer voor by ginghen/hadden de Mooren den put met eenen steen ghestopt. De Christenen vanden Oosten segghen / dat alsdoen de H. Maghet Maria daer voor by ginck/sy vande inwoonders begeerde/ dat sy haer souden toelaten water putten om dē dorst te verslaē;'twelc haer ghweyghert zijnde/dat den put door een mirakel is overgheloopen / ende dat alsoo de aldersalighste Maghet ghevoeghelijcken

 haren

haren dorst heeft verslagen. Van hier recht gaende na den Westen vonden wy aenden voet vanden naesten bergh eene halve verballen capelle/ghemaeckt (soomen seght) op de selve plaetse/daer eertydts gheweest heeft 'thuys van Joseph den Voester heere van Christus: in't welcke hy vanden Enghel inden slaep vermaent is gheweest / dat hy met de Maghet ende het kindt Jesus in Egypten vluchten soude. Wy hebben ons ghebedt ghedaen op de verballinghen vande capelle/ter wylen dat de Minrebroeders de gheschiedenissen lasen uyt het Euangelie.

Van daer zyn eenighe vande onse te voet ghegaen tot het tsop vãden naesten bergh/ende door de hoven ligghende by het clooster van Bethlehem ghecomen byde naeste kercke: andere zyn op de esels ghereden lanckx den rechten wegh na het clooster: ende wy zyn ten lesten op de vierde ure vanden dage ghecomen by de kercke; voor de deure vande welcke wy seer vriendelycken onthaelt zyn gheweest vanden Guardiaen ende Minrebroeders/ende binnen ghelegt gheweest.

Het clooster met de by-ligghende kercke (die ghenoemt wordt de kercke vande H. Maria aen de kribbe) is gheleghen op eenen heuvel aende Oost-zyde/ende is viercantigh ende lanckachtigh; streckende haer met de lenghde vanden Oosten uyt den Westen/ omringelt van alle syden met hooghe muren ende torrens / ghelyck een casteel / eñ versterckt teghen de daghelyckxsche uytloopinghen ende roouingen der Arabers/ende zynde eene verseckere toevlucht voor de monicken/ ende eene stercke plaetse. Sommighe segghen dat het clooster eertyts is besloten gheweest binnen de muren vande stadt Bethlehem / ende dat het staet op de selve plaetse/daer eertyts ghestaen heeft het huys van Isai den vader vã David: maer nu staet het een steenworp verre vande stadt. De deure vande kercke/door welcke men moet in't clooster comen/is soo enge ende leeghe/datmen daer niet door en can dan hem booghende; zynde het deurken beslaghen met ysere platen tegen dẽ brant. Daer inne comende ontmoetmen eerst eene groote gaelderye overwelft zynde; waer na men vindt eene houte poorte ontrent twaelf voeten hooge/ende acht voeten breet/die noyt oft selden open ghedaen wort; zynde met almeyboomen cruyswys ghesloten; zynde open een cleyn ende engh deurken/daermen lancx inde kercke gaet. De poorte is seer oudt / ghemaeckt van cederhoudt van Syriackx werck met Arabische letteren daer op gheschreven.

Ichnographia Templi B. Mariæ ad Præsepe.
Le plan de l'Eglise et monastere de Bethleem.

1. Den eersten ingant vande kercke.
2. Den tvveeden ingant vande kercke.
3. De gaelderije vande kercke.
3. Den beuck vande kercke.
4. De Capelle der Armenianẽ, Cophti, Iacobitẽ.
5. Den Autaer der besnydenisse.
6. Den Choor vande kercke.
7. De kercke van S. Catharina.
8. De vvooninghe der Minrebroeders.
9. De plaetse der Minrebroeders.
10. De hoven der Minrebroeders.
11, 12. Den rester, keucken ende camers der Minrebroeders.
13. Den torren des vals.
14. De vvooninge der Armenianen.
25. De vvooninge der Griecken.

Dese kercke gemaeckt van Sinte Helena de moeder van Constantinus den Grooten/oft (ghelijck andere meynen) van Placidia ende Eudoxia de suster ende huysvrouwe vanden Keyser Theodosius den Jonghen/is een seer schoon ende coninckliјck werck. Want 'tis soo heerlijck/schoon ende fraey/datmen bycans gheene kercke en vindt/ die daer by te ghelijcken is. Want onder de selve staen vier-en-veertich groote pilaren van veelverwighen marber / welcke ghedeylt in vier elf deelen maken inde lenghde vande kercke een accordt van eene vijf-dobbelde gaelderije. Den vloer is ghemaeckt van seer witten marber/alle de binnen muren vanden vloer af tot aende capiteelen vande pilaren hebben eertijts met marber bedeckt gheweest : maer den selven is vande Turcken over eenighe jaren ghenomen geweest/ en verbesight tot het cieraet van hunnen tempel van Salomon/waer door de kercke nu soo seer niet en is verciert. Dat ander deel vanden muer vande capiteelen opwaerts tot het dack toe / is verciert met innegheleydt werck/vertoonende de Historien van het oudt Testament/dat seer constigh ghemaeckt is met verscheyden verwen; maer is door de lanckheyt des tijts seer vervallen ende bedorven. Het dack met loot ghedeckt is ghemaeckt van cederhout. Den choor ende capellen staende op beyde de sijden zijn met marber overwelft ende verciert met veel pilaren ende zijn hooghe van't benedenste deel vande kercke afghesloten met eenen muer seven voeten hooghe/inden welcken zijn dry deuren. De capelle staende aende rechte sijde en heeft maer eenen Autaer/staende op de selve plaetse/daermẽ seght dat Jesus sijn eerste bloedt ghestort heeft/doen hy besneden wiert / ende hier doen de Latijnschen den dienst. De capelle/die aende slincke sijde is/ heeft dry Autaren/ghewijdt ter eeren vande drye Coninghen / ende gaen aen d'Armenianen/Cophten ende Jacobitẽ;alwaer een iegelijc van hen op sijnen Autaer ende ghesette daghen dienst doet op sijne maniere. De Griecken hebben den choor / op welckens hooghen Autaer sy alle Sondaghen ende groote Feest-daghen Misse doen.

Maer

Maer op den feest-dagh vande gheboorte onses Heeren comen alle Christenen vanden Oosten/die te Jerusalem woonen/met hoopen in dese kercke/om een ieghelijck teghenwoordigh te zijn in sijnen dienst: want elcke natie looft hier Godt op sijne maniere/singht/maeckt gheluyt met trompetten ende cromhorens: sy beroken de heylighe plaetsen met wieroock/salven ende welrieckende specerijen / sy salven/handelē ende kussen de selve. In't onderste deel vāde kercke aen de Zuyt-sijde is eene vonte / ghemaeckt constigh van marbersteen/ ende inden back der selver een ander marberen vat van verscheyden verwe/ghehouwen cruysswijs. Door het deurken staende teghen over ende bedeckt met yseren platen gaetmen inde gaelderije van't clooster; lanckx waer van de Minrebroeders inne ghelaten zijnde/ ende hebbende onse handen ende aensicht ghewasschen ende het stof afghe-slaghen / zijn wy gheleydt gheweest inde kercke van Sinte Catharina/staende aende Noort-zijde vande groote kercke / ende is begrepen in't begrijp van't clooster: ende al en is de selve niet seer groot/nochtans is sy bequaem voor de Minrebroeders; want sy doen daer alle daghe Misse / ende singhen de ghetijden / ende bewaren daer eerlijcken het heylich Sacrament des Autaers in eene houte vergulde ciborie. D'aflaten vande Pausen ghegeven de ghene / die reysen na den bergh Sinai/worden oock ghegheven / die dese kercke besoecken. Als wy hier ons ghebedt hadden gedaen/hebben de Minrebroeders hen bereydt tot de pracessie/die op de selve maniere ghe-schiet ghelijck te Jerusalem. Men begint vande Kercke van Jerusalem/ende men gaet af sesthien steenen trappen/ende na het Zuyden gaende ontrent duysent stappen comtmen na de spelocke daer onsen Heere gheboren is/door donckere weghen ende daer gheen licht inne en comt/hoe wel sommighe lampen daer brandende den selven dagh ende nacht verlichten. Maer eermen comt tot de plaetse der gheboortē onses Heeren/vintmen aende rechte sijde de spelocke van Eusebius ende sijn graf/ende daer na de capelle vande onnoosele kinderkens. Door het welck gegaen zijnde ende voorts door eene lange ende enge spelocke comtmen aende capelle vande gheboorte ende cribbe des Heeren. De Catholijckē latende hunne schoenen by het deurken vande cappelle/gaen barvoets inde heylighe plaetsen ende comen recht na den Autaer vande gheboorte onses Heeren / daer sy eerst hun gebedt knielende doen. Ter wijlen men na dese plaetse gaet / na dat inde kercke ghelesen is/het navolghende: Daerom bidden vvy u ſtaet by uvve dienaren, die ghy met u dierbaer bloedt hebt verloſt; singhen de Minrebroeders den lof-sanck. Chriſte redemptor omnium, diemen ghewoon is op den Kersdach inde heylighe Kercke te singhen.

Na den welcken sy singhen eenen lof-sanck/die gheschreven staet op eene tafele voor den Autaer der gheboorten onses Heeren met dese woorden: Hier is Christus vande Maghet geboren, hier heeft den Salichmaker veropenbaert, hier hebben d'Engelen ghesonghen, hier hebben hen d'Artsch-Engelen verheucht, hier verblyden hen de rechtveerdige segghende: Glorie zy Godt inden alderhooghsten.

Vers. Het VVoort is vleesch ghevvorden. Looft den Heere.

Antvv. Ende heeft in ons ghevvoont. Looft den Heere.

Daer na bidt den Guardiaen Godt met dese woorden: Wy bidden ū almachtigh Godt, verleent ons, dat ons de nieuvve gheboorte vvs eenigh gheboren Soons door den vleesche verlosse, die de oude slavernije der sonde hout onder het jock. Door den selven Heere.

Hier na cropen wy allegader op onse knien nader de plaetse der gheboorten/staende onder den Autaer/ (welcke van alle gheloovighe in eeuwighe ghedenckenisse ghehouden moet worden:) wy custen die/ ende besproeyden die met tranen / ende aenbaden Jesus den Salighmaker zynde een teeder kindeken/ hier geboren van de Maghet syne moeder/blyvende na de gheboorte Maghet als te vooren. Van daer gaetmen na het Zuyden keerende na de rechte handt lancx twee steenen trappen na de kribbe oft wieghe onses Heeren/daer den eenighen Sone Godts in doecken ghebonden/ende vande Maghet sijne Moeder in't midden van twee beesten gheleydt / vande selve bekent ende vande herders aenghebeden is gheweest. Ter wylen men hier stille is/wordt den navolghenden lof-sanck ghesongen: Quando venit ergo sacri plenitudo temporis, &c.

Antiph. De herders zyn na de kribbe haestelycken gecomen, ende sy hebben gevonden Maria, ende Ioseph ende het kint gheleyt inde kribbe: Looft den Heere.

Vers. Den Heere heeft bekent ghemaeckt. Looft den Heere.

Antvv. Synen Salighmaker. Looft den Heere.

Hier na spreeckt den Guardiaen tot Godt dit ghebedt.

Ghebedt: Heere Iesu Christe, die ghevvilt hebt ootmoedelycken in dese herberge geboren, ende indę kribbe tusschen den esel ende osse gheleyt vvorden, ende eerst van Maria ende Ioseph aenghebeden vvorden: vvy bidden u, verleent ons dat vvy inde herberge der penitentien mogen herboren vvorden, ende gestelt vvorden inde kribbe uvver passien tusschen uvve goddelycheyt ende menschelyckheydt, ende vande Maget Maria ende Ioseph leeren u alleen ende vvarachtigh Godt eeren. Die leeft ende regneert, &c.

Als de ghebeden ende ghewoonlycke kussinghen ghedaen zyn/ gaetmen na den Autaer die daer teghen over inde selve spelonche is; ende daer worden ghelesen de navolghende gebeden ende lof-sangen.

Lof-

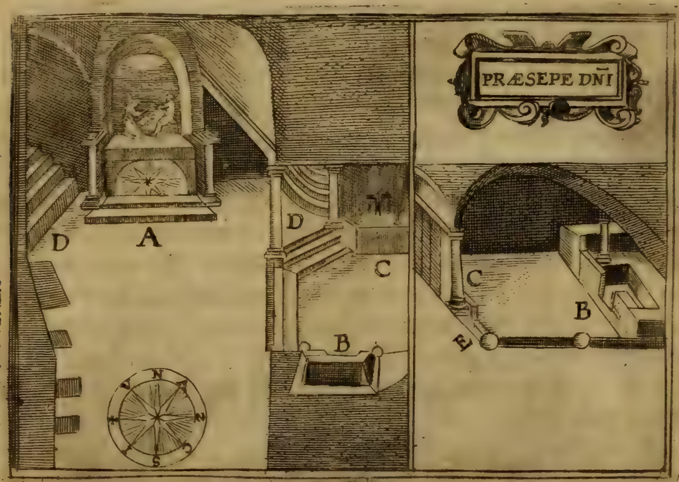
Lofsanck: Ibant Magi quam viderant, ſtellam ſequentes præuiam, &c.

Antiph. De vvyſe hier open ghedaen hebbende hunne ſchatten, hebben dē Heere gheoffert gout, vvieroock ende myrrhe. Looft den Heere.

Verſ. De menſchen ſullen van Saba comen Looft den Heere.

Antvv. Brenghende gout ende vvieroock. Looft den Heere.

Ghebedt: Godt die op deſe ſeer heylighe plaetſe uvven eenighen Sone hebt geopenbaert door't beleyt der ſterren: gheeft ghenadelye, dat vvy die u nu door het gheloove hebben bekent, moghen geleydt vvorden om te beſchouvven de ghedaente uvver hoogheyt. Door den ſelven Chriſtus &c.

A. De plaetſe vande geboorte onſes Heeren Ieſu Chriſti.
B. De Cribbe onſes Heeren oft plaetſe vande Cribbe.
C. Den Autaer vande drye Coningen.
D. De trappen ſtaende op beyde ſyden, lancx vvelcke men vāde bovenſte kercke comt inde ſpeloncke vande gheboorte.
E. Trappen oft afganc na de plaetſe der Cribbe.

De cappelle vande gheboorte ende kribbe onſes Heeren is eene ſpelonck onder d'aerde uyt de ſteenrotſe ghehouden: ſulcke ſpeloncken men noch ſeer veel in dit landt vindt/ſonderlinghe inde hoeve der herderen/daer wy hier voren af ghesproken hebben; die de Mooren ghebruycken tot wooninghen ende ſtallen. Sy ſtaen onder den hooghen Autaer vande bovenſte kercke die in navolghende tijden daer op ghemaeckt is gheweeſt; ende is lanckachtich; indien ghy daer af

neemt

neemt de plaetse vāde kribbe/maer als die daer by is/is sy drycātich/ zijnde vanden Oosten na den Westen lanck ontrent veertigh voeten/ breet twaelf/ende hooghe vijfthien voeten. Den vloer ende muren vā witten steen/bedeckt met marberen platen. Het welfsel heeft eertijts met ingelept werc verciert geweest/maer nu door lancheyt des tijts ende den roock vande seven lampen/die daer ghedurighlijcken branden/is het welfsel soo verdonckert / datmen qualijck siet hoedanigh het werck is. De plaetse der gheboorten onses Heeren staet teghen over alsmen daer inne comt aende Oost-zijde vande capelle / zijnde half rondt/wijt vijf voeten/verciert met eenen hollen marberen Autaer. Want eenen witten marberen steen aen beyde sijden vast ghemaeckt/maeckt den Autaer/op den welcken een tafereel van houte is/daer inne gheschildert is de gheboorte onses Heeren/ ende op den selven doen de Minrebroeders alle daghe Misse. Dē vloer die onder den Autaer is/is met marber gheplaveyt/ende is gelijck eene sterre: in't midden vanden welcken is eenen ronden ghespickelden steen zijnde groot twee palmen/zijnde ghehecht aenden vloer met eenen rinck van loot/zijnde van alle Christenen soo wel vanden Oosten als vanden Westen in grooter eerweerdigheyt ghehouden : want men ghelooft dat Christus den Heere ende Salich maker aldaer vande Maghet op die plaetse gheboren is. Aen beyde de sijden vanden Autaer staen thien trappen van ghespickelden marber/lanckx welcke men gaet na de bovenste kercke / ghesloten met yseren oft coperen tralien vande spelonckе der gheboorte onses Heeren/ die seldē wordē open ghedaen/dan alleenlijcken voor de Turcken oft pelgrims vanden Westen/oft op den nacht vande gheboorte onses Heeren. De tralien zijn ghemaeckt van doorluchtigh werck/alsoo dat iemant lichtelijcken inde spelonckе can sien:om 'twelck te beletten / ende dat de Minrebroeders/als sy Misse doen /niet en souden vande Turcken ende Mooren verstoort worden/hebben sy gordijnen van 'twelfsel af tot beneden toe daer voor ghehanghen. Men siet aende slincke sijde vanden Autaer na het Zuyden dry marberen pilaren/staende op dry hoecken/die staen onder de steenrotse vande spelonckе der kribben/ ende vercieren 'tselve. Tusschen dese gaetmen lanckx dry trappen na de spelonckе. Na den Westen aen de rechte hant staet de kribbe des Heeren/hoogh vier palmen/zijnde lanckachtich eñ viercantich/diep sesse duymen/van buyten ende binnen bekleedt met witten marbersteen/ende verciert met dry pilaerkens/ onder de steenrotse ghestelt. Het welfsel vande spelonckе is gehouden uyt de selve steenrotse/ seer verdonckert door den roock vande brandende lampen/ende niet verciert.

Men

Men siet eene wonderlijcke sake inde Noort-zyde vande kribbe/te weten de ghedaente van eenen mensch/vertoonende eenen ouden eerweerdigen man/hebben eene cappe/die de spelende nature met swarte strepen soo heeft uytghedruckt/dat de selve schijnt met groote vernuftheyt gheschildert te zijn. Sommighe seggen dat het een mirakel is/ende dat het is de gh daente van S. Hieronymus. Op de Zuyt-sijde vande selve kribbe staet aldernaest een viercantich werck/ rontsom met marber ghedeckt/zijnde twee voeten hoogher dan de kribbe/ daermen seght ghelevt te zijn de giften/die de Wijse het kint Jesus gheoffert hadden. Onder de selve spelonckе aende sijde teghen over staende sietmen eenen marberē Autaer/in welckens tafereel gheschildert is/hoe de Wijsen het kindt Jesus sittende op sijns Moeders schoo aenghebeden hebben.

Wie soude ghenoegh connen prijsen dese alderheerlijckxste plaetse/die gheheel de werelt door vermaert is / uyt de welcke de salighevdt des werelts ghecomen is/ende vande welcke den Psalmiste seght: De vvaerheyt is van de aerde opgheſtaen? Met wat woordē/met wat stemme soude iemant moghen verheffen dese eerweerdge spelonckе/

 daer

daer Godt eerst voor de werelt onder de menschelijcke ghedaente verschenẽ is: ten lestẽ met wat levẽ soude iemant mogẽ vereeren dese alder heylighste kribbe/ inde welcke Christus/ zijnde een jonc kindeken/ geschreyt heeft? Het is een cleyn plaetskẽ der aerden; maer nochtans grootẽ lof weerdigh/ eñ (gelijc S. Hieronymus seght) eer te vereeren met stilswijghen/ dan met slechte woorden. Waerom ick hier inne S. Hieronymus volghende/ dit achterlate/ ende bekenne gheerne / dat ick gheen macht en hebbe/ om 'tselve uyt te legghen. Nochtans moet ick eene sake segghen: te weten/ dat dese plaetse brenght aen een godt-vruchtich mensch/ die neerstelijcken by sy selven overleght alle 'tghene dat hier ghebeurt is/ soo groote ghenuechte der herten / dat hy in sy-selven ghevoelt soo groote soetigheyt/ dat hem dunckt dat hy in den hemel ende niet op der aerden en is/ alwaer hy siet alle de mysterien die hier gheschiedt zijn.

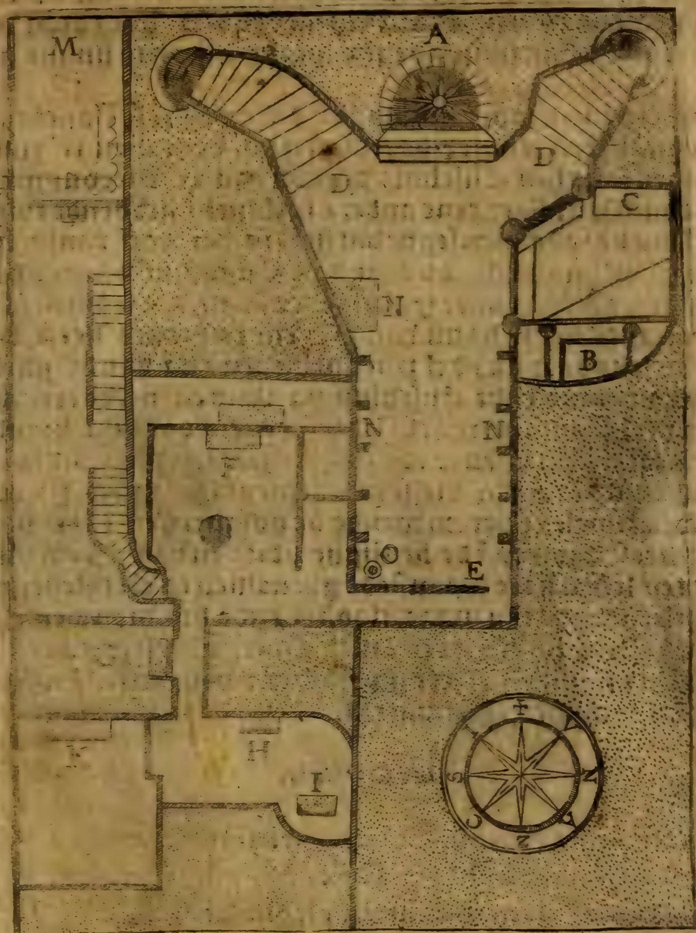
Dese spelonckе heeft vande tijden vanden Keyser Adrianus Elius af tot de tijden van Constantinus den Grooten/ ontrent hondert ende tachten-tich jaren (ghelijck S. Hieronymus ghetuyght) met groote booshcyt ende ongoddelijckheydt besmet gheweest Want daer was gheplant het bosch van Adonis ende inde spelonckе was sijn beeldt ghestelt; alwaer hem offerhanden ghedaen wierden/ ende het lief van Venus wiert daer beclaeght. Alle welcke leelijckheden de godt-vruchtighe Helena gheheel heeft te niet ghedaen/ ende de plaetse van Christus gheboorte met schoon cieraedt verciert / ende den goddelijcken dienst daer wederom ghestelt.

A. De plaetse vande gheboorte Christi.
B. De plaetse vande H. Cribbe.
C. Den Autaer vande dry Coningen.
D. De afcomste vande groote kercke.
E. Inganck onder d'aerde om te gaen na de kercke van S. Catharina ende 'tclooster.
F. De Capelle vande onnoosele kinderen.
G. Het graf van S. Eusebius.
H. Het graf van SS. Paula ende Eustochium.
I. Het graf van S. Hieronymus.
K. Het studoor van S. Hieronymus.
L. Den trap om te gaen na S. Catharina kercke.
M. De kercke van S. Catharinen.
N. Den Autaer.
O. Eenen ronden put.

Na dat het ghebedt ghedaen is/ gaetmen door den selven wegh/ daermen lancks ghecomen is / ende men gaet wederom na de spelonckе vande onnoosele kinderen. Ter wijlen men derwaerts gaet/ singhen de Minrebroeders den Lofsanck: Sanctorum meritis inclyta gaudia, &c.

Antiph. D'onnoosele kinderen zijn hier voor Christus vanden boosen Coninck ghedoodt ghevveest; de suyghende kinderen zyn doot gheslaghen , sy volghen het Lam sonder smette, ende segghen altydts: Glorie zy u Heere.

Vers. Al-

Verſ. Al de heylighen roepen onder den throon Godts.
Antvv. Onſen Godt, vvreeckt ons bloedt.

Als dit ghelesen is voor den Autaer der Onnooselen / voeght daer den Guardiaen dit ghebedt by: Godt vviens vercondinghe de onnooſele Martelaren beleden hebben, niet met ſpreken maer met ſterven: doet in ons verſterven alle quaetheden der ſonden, op dat ons leven oock met de manieren belijde u gheloove, dat onſe tonghe uytſpreeckt. Door Chriſtus. &c.

Dese spelonche is groot ende vierrant / ende is onderset met eenen

 grooten

grooten pilaer uyt de steenrotse gehouwen/ als daer onder den Autaer (soomen seght) staende na den Oosten begraven zijn de lichamen vande onnoosele kinderen. Inden Autaer is een gat / door het welck men siet de plaetse van hunne begravinghe ende van hunne ghebeenten.

Van hier gaetmen door eene langhe ende enghe spelonecke/verciert met eenen marberen Autaer/daermen seght begraven te zijn het lichaem vanden salighen Eusebius discipel van S. Hieronymus; bijde welcke na den Westē staet eene andere spelonecke hebbende twee Autaren aende slincke sijde: men seght dat het is het graf vande heylighe Vrouwe ende weduwe Paula/ende van Eustochium hare dochter eñ maghet: ende 'tgraf dat daer teghen over staet/is (soomen seght) het graf/daer eertijts het lichaem van S. Hieronymus heeft begraven gheweest: welcke daer na ydel zijn ghebleven / na dat de ghebeenten van S. Hieronymus ende Eusebius na Romen vervoert zijn gheweest: Soo veel Paula aengaet; sy heeft eene Roomsche vrouwe gheweest/ghesproten uyt d'alder edelste gheslachten der Romeynen vande Cornelij ende Gracchi; die seer ghemeynsaem met Hieronymus heeft gheweest: welcke verworpende de pomperijen ende ydelheden der werelt/heeft doorreyst de heylighe plaetsen van't Jootsche landt/ ende heeft ten lesten hare woonstede ghenomen te Bethlehem alwaer sy ghesticht hebbende een mans clooster ende drij vrouwen-cloosters/ vande welcke sy twintigh jaren lanck Overste heeft gheweest / is aldaer salighlijcken inden Heere ghestorven: door wien S. Hieronymus dit graf-dicht heeft ghemaeckt.

Het Graf-dicht.

Die van d'afcomste vvas van Scipio ghebaert,
In het vernaemt gheslacht van Gracchus vvijdt vermaerdt,
Wt Agamemnons stam doorluchtich ghesproten,
Leght al hier nu doodt in dit graf vast ghesloten.
Dit's Paula, diemen noemt een moeder seer befaemt
Van d'edele Ionck-vrouvve Eustochium ghenaemt:
Want d'eerste uyt den stam van Romen, die ghetrouvve
D'armoede Godts volghde in Bethlehems landouvve.

Sevende spelonck.

Wilt ghy de vvoon-placts des lichaems Paulæ aenschouvven.

Siet dit besloten graf uyt een rots ghehouvven:
Sy heeft broeder, maghen, vader-lant verlaten,
Rijckdom, kinderen, om Bethlehems holle gaten,
Hier is u kribbe, Christe, van de Wijse vereert,
Ende als aen Godt en mensch met veel giften vermeert.

Wt het graf van Paula ende Hieronymus gaetmen na een ander vertreck oft studoir vandē selvē Hieronymus/ daer hy (soomen seght) des somers gestudeert ende den Bybel overgesielt heeft uyt de Hebreeusche inde Latijnsche tale. Dit is gheweest ende verciert met eenē marberen Autaer/ende is hoogher ende claerder dan eenighe andere plaetsen die onder d'aerde zijn: want aende Noort-zijde heeft het een vensterken/daer licht door comt/ende d'andere en hebben geen licht. Aende West-zijde vande selve capelle is eenen steenen trap/ daermen eertijts langhs ginck na de bovenste kercke: nochtans zijnde de deure vande Minrebroeders over eenighen tijt ghestopt/en wordt den selven niet meer ghebruyckt. Alsmen derwaerts gaet / ende daer stille staet/singhen de Minrebroeders den lofsanck: Iste Confessor Domini sacratus &c. ende daer na lesen sy.

Antiph. O alderbeste Leeraer, licht der H. Kercken, saligen Hieronymus, beminder der vvet Godts, bidt voor ons den sone Godts.

Vers. Bidt voor ons saligen Hieronymus.

Antvv. Op dat vvy vveerdigh moghen vvorden de beloften Christi.

Terstont voeght den Guardiaen daer by dit ghebedt:

Almachtigh eeuvvigh Godt, die door de gheleertheydt ende verdiensten vanden salighen Hieronymus uvve Kercke menighfuldichlycken hebt verlicht; vvy bidden u geeft ons, die syne ghedenckenisse met een devoot herte doen, dat vvy salighlycken mogen door sijne verdiensten ende gebeden comen tot d'eeuvvige blydschappen. Door Christus onsen Heere &c.

Als dit ghe-eyndt was/ zijn wy door den selvē wegh/daer wy door inne ghecomen waren/ghekeert na de kercke van S. Catharina / ter wijlen dat de Minrebroeders songhen den lofsanck: Te Deum laudamus, &c. na welcken/als wy ghecomen waren inden choor/ is daer ghedenckenisse ghehouden van S. Catharina met dese woorden.

Antiph. Comt Bruydt Christi, aenveert de croone, die den Heere u bereydt heeft inder eeuvvigheyt.

Vers. Bidt voor ons salighe Catharina.

Antvv. Op dat vvy vveerdich moghen vvorden de beloften Christi.

Hier na spreeckt den Guardiaen dit Ghebedt: Godt die de vvet ghegeven hebt op de hooghde vanden bergh Sinai, ende hebt op de selve plaetse

 het

het lichaem van S. Catharina vvonderlycken door uvve heylighe Enghelen ghe-stelt: vvy bidden u, gheeft dat vvy moghen comen tot den bergh, die Christus is Door den selven Heere &c.

Ende hier wordt de Processie gheeyndt na dat de Litanien gelesen zijn Daer en-tusschen en moetmen niet achterlaten / dat over langhe te niet ghegaen is / de maniere diemen eertijts plagh te onderhouden in dese Processie. Want de selve en ginck niet door de gangen onder d'aerde / ghelijck wy ghesept hebben / upt de kercke van S. Catharina na de plaetse vande gheboorte onses Heeren; maer gaende upt de selve kercke ginghen sy door den pant van't clooster ende de ysere deure tot de kercke van onse Lieve Vrouwe oft de bovenste kercke; ende ginghen eerst na den Autaer der besnijdenisse onses Heeren aende rechte sijde vanden choor / ende daer geschiedden de ghewoonlijcke ghebeden ende lof-sangen: ende van daer daeldẽ sy door d'ysere poorte ende steenen trappen / staende aen beyde de sijden vanden hooghen Autaer tot de heylighe speloncke der gheboorten ende kribbe des Heeren / ende terstont tot d'andere graven der heylighen; tot dat sy quamen tot het studoor van S. Hieronymus: alwaer sy wederom om hooghe climmende / gingen lancks de voorseyde steenen trappen na de kercke van onse L. Vrouwe / ende van daer quamen sy wederom na de kercke van S. Catharina door d'ysere poorte ende clooster vande monicken. Maer alsoo sy door lanckheydt van tijde by veel exempelen is bevondẽ / dat dese sake seer perijckeleus was / zijn sy bedwonghen gheweest desen wegh onder d'aerde te doen upt-holen / om dat de ghene die met processie ginghen / te vrijer upt ende inne souden moghen gaen.

Als de Processie gedaẽ was / eñ aenstaende was de ure om dẽ noenmael te eten / zijn wy ghelepdt gheweest inden refter vande monicken / ende hebben met hen ghegeten.

Na middach als de Minrebroeders de Vesperen ghedaen hadden / zijn wy wederom upt 't clooster ghegaen; hebbende in ons geselschap den Vicarius van Jerusalem / ende ons leydende den taelman: eñ wy zijn geromẽ na den Oosten / eñ gegaen niet verre van't clooster in eene speloncke / genoemt de speloncke vãde H. Maget oft van't sogh. Dese zijnde inden ingant seer doncker eñ enge heeft lancks eenen afgaendẽ eñ steenachtigen wech eenẽ soo nauwen eñ leegen toeganck / datmen daer niet in en can / ten zy met gebooghde knien / oft neder gebooghdẽ hoofde. Waerom een ieghelijc hadde eene brandende wasse keersse / om dat wy ons nergens tegen en soudẽ stooten. Als wy beneden quamen / hebben wy eene viercante speloncke ghevonden / hebbende in't viercant ontrent 24. voeten, in't midden vande welcke wy hebben gevonden

bonden eenen marberē autaer/die noch ongeschent is. Men seght dat de H. Maghet Maria hier heeft verborgen gheweest (doen sy vluchtede voor Herodes/doodende de kinderen van Bethlehem) ende dat sy de plaetse met haer sogh bespr oeyt heeft/doen sy harē Sone de borstē gaf. Tot ghedenckenisse van 'twelck sy segghen / op dese plaetse ten tyde van S Hieronymus eene kercke ghemaeckt geweest te hebben/ met een vrouwenclooster vande H. Vrouwe Paula; welcke nochtans nu gheheel afghewo rpen ende tot der aerden toe gheslist is: ende men siet daer nu niet anders dan den marberen autaer/ende een rondt gat inde spelonckе/daer eertÿts het licht door inne quam. Den steen van dese spelonckе is wit ende en is niet harder dan crÿt; soo datmen den selven lichtelÿcken met een mes can schrabben ; welcken men ghemeynlÿcken noemt het sogh vande Maget/eñ d'inwoonders schrÿhen 'tselve eene wonderlÿcke cracht toe / ghelijck sy met veel beproevinghen bevonden hebben. Want sy segghen/indien de vrouwen / die niet wel te suyghen en hebben/nemen met water oft wÿn wat van desen afgheschrabden steen/dat sy soo haest sy't ghenut hebben vol soghs worden; ende dit en segghen niet alleen de Christenen/maer oock de Mahometanen/Mooren ende Turcken; die segghen 'tselve dickwÿls aen hunne huysvrouwen ende beesten beproeft te hebben: sy segghen d'oorsake te wesen het maeghdelÿck sogh/ende Godts mirakel. Als wy ons ghebedt inde spelonckе hadden ghedaen / hebben wy wat afgheschrabt vande sÿden dan de speloncken / ende met ons ghedraghen. Wiens cracht ick seer dickwijls aende Vrouwen van onsen lande beproeft hebbe; ende bevonden dat de meyninge van 'tvolck vā den Oosten niet onwarachtich en is. Van daer hebben de Mooren vā Bethlehem ons ghelеyt rontsom de stadt/ende het omliggende lant. Zÿnde corts daer na wedergecomen na t'clooster / heeft ons eenen Armeniaen geleydt om te besien de wooningen eñ cellē der Syriers/ Armenianen eñ Jacobiten/staende aende Zuyt-sÿde vande kercke. Daer na ontrent den avont zijn wy in't clooster gecomen : ende daer verwachtende zÿn wy redelijckē na den middel der monickē onthaelt geweest. Maer eer wy onse begonste reyse verbolgē/heeft het my goet gedocht wat te seggē vāde stat Bethlehē eñ d'inwoonders der selver.

Dese vermaerde stadt heeft eertijts tot onderscheyt van een ander Bethlehem des geslachts vā Zabulon/oft lant vā Galileen/genoemt geweest Bethlehem van Juda/ oock eertijts ghenoemt Lehem ende Ephrata vande huysvrouwe van Caleb; vande welcke oock het omliggende laut siinen naem heeft gehadt; eñ is gelegen op eenē heuvel die smal ende lanckachtich is vandē Westen na den Oosten/ eñ light vā Hierusalem 7. mÿlen. Sy is vermaert door veel mysterien eñ geboortē van vermaerde mannen; maer meest door de geboorte vā Christus

sy

sy is oock bekent door de gheboorte ende salvinghe van David tot den Coninc van Israel/ende is syn vaderlant/ende daerom genoemt de stadt van David/zynde oock verlicht met den schyn vande sterre ende aenbiddinghe der Wysen/ende is de eerste stadt van het Jootsche landt naest Jerusalem/ende dickwyls vermaent inde H. Schrifture. 'Theeft eertyts een wel bewoonde ende groote stadt ghweest/ ghelyck bewysen de vervallinghen ende groote gruysen diemen daer noch siet:maer nu zynde gheheel vervallen ende verwoest en heeft het geene ghelyckenisse van eene stadt;maer is eer ghelyck een onbekent dorp/berooft zynde van haer oudt cieraet ende fraeyheydt. Want men siet daer af niet dan eenighe oude boghen ende welfsels/ muren/ende hoopen steenen;alle het ander is verdwenen. D'inwoonders zynde ontrent hondert in ghetale woonen in leeghe huttekens/ 'twelcke al Moorzen zyn/ uytghenomen weynighe Christenen. De Christenen houden het Griecxsch gheloove/ weynighe het Latynsch; nochtans connen sy allegader d'Italiaensche sprake/ ende leeren die vã jonex af. D'ouders dienen de Minrebroeders eñ pelgrims vanden Westen voor taelmans / eñ daerom doen sy hunne kinderen neerstelycken onderwysẽ vande Minrebroeders inde Italiaensche tale / om dat daer altoos eenige soudẽ zyn om het clooster te dienen: de welcke (soo de Minrebroeders ons seyden) sy tot noch toe wel ende ghetrouwelycken hebben ghedient. Sy maken Cruycen van Olyf-boomenhout/die sy vercieren met steenkens/die sy rapen inde plaetsen daer onsen Salichmaker eenigh mysterie heeft ghewrocht. Sy maken oock Paternosters van Terebinthus ende Olyf boomen hout/ ende steenẽ beelden van het H. Graf ende de kribbe onses Heeren / ende winnen hier mede hunnen cost. Maer boven al gheneeren sy hen met landtbouwinghe ende wyngaerden te oeffenen; op welcke den besten wyn vanden lande wast. Maer sy zyn seer arm/ende leven een allendich leven/ende leven in groot peryckel ende ongheval;want oft sy worden daghelycx ghequelt met de rooverye der Arabers / oft bedorven door het overdraghen der Moorzen/oft uytghemerghelt door de ghedurighe schattinghen der Turcken:soo dat het schynt dat sy geboren zyn om allenden te lijden. Want sy en hebben niet dat tol vry is/ wãt sy gheven jaerlycx voor elck schaep oft geyte eenen Maidin / voor acht planten oft boomen die sy hebben/acht Maidinen/ende het vierdendeel van hun corzen. Die gehout zyn gheven jaerlijcx eenen gouden Cechin: eñ dat het alder allendighste is/sy moeten dicwijls hunne eygen huysen verlaten/ende gaen loopen/ende laten vande Arabers rooven alle 'tghene dat sy hebben / oft 'tselve met ghelt ransoenen. Hierom verlaten sy dickwijls de vlecke/uytgenomen de Minrebroeders/

ders/welcke gesloten inde hooghe muren van't clooster / de Arabers niet seer en vreesen/als zijnde in een sterck bollewerck. Het landt is vruchtbaer/wit ghelijck crijt/beplant met wijngaerden / hoven ende Olijfboomen/ende bedeylt in valleyen ende heuvelen: maer daer is groot ghebreck van water ; want daer is noch beke noch fonteyne/ maer daer en is maer eenen waterput oft twee.

Het negenste capittel.

Verscheyden antiquiteyten by Bethlehem ghesien. Beschrijvinghe vande ghesegelde fonteyne, vande piscinen ende besloten hof van Salomon ende van de dellinge van Mambre ende stadt Hebron.

OP den twaelfsten dagh vā October des morgens vroegh hebbē wy ons op de reyse gegeven/verselschapt vanden Guardiaen van Bethlehem ende twee Minrebroeders/ende de taelmans ende eenighe Mooren gewapent met bogen ende pijlen(welcke onse taelmans ghehuerdt hadden/om de perijckelen te schouwen/ ende dat sy ons souden beschermen teghen de laghen ende onvoorsienige aenvallen der moordenaren:) ende zijn op esels sittende gereyst na den Zuyden om te sien Hebron/de besegelde fonteyne/ende andere by-liggende plaetsen door eenigh mysterie vermaerdt. Zijnde eene halve mijle gereyst/lieten wy aende rechte handt het dorp Botticella; welck e veel meynen gheweest te hebben eertijts Bezech / het hof van Adonibezec/van alwaer hy vande Israeliten ghevanghen zijnde sijne handen eñ voeten afgecapt zijnde/na Jerusalem gebrocht is geweest. De plaetse is redelijck bewoont / ligghende in't opgaen vanden heuvel na den Oosten;welck eertijts oock Ephrata ghenoemt is gheweest/eñ is alleen vande Griecken bewoont.Van daer ghereyst zijnde ontrent eene halve mijle door velden redelijcken wel beplant met wijngaerden ende boomen/zijn wy ghecomen op onvruchtbare ende ongheboude plaetsen. Wy hebben op den wegh ghevonden sommighe stucken van casseysteenen/ by de Coningen van Juda (soomē gelooft) gemaect. Twee mijlen vā Bethlehem aende rechte sijde in eene valleye hebben wy eene seer oude kercke ghesien/ ghewijt ter eeren van S. Joris:by de welcke staet een clooster bewoont vande Calogeri/ eñ wort vande Christenen vanden Oosten/meest vande Griecken/ende oock vande Mahometanen besocht ende in grooter eeren gehouden. Want de Christene taelmans ende de Mooren seyden ons dat daer groote menighte van volck comt/ende dat daer veel mirakelen van Godt gedaen wordē.Van hier gaende na den Oosten/zijn wy gecomē

inde valleye beneden gelegen/inde welcke met siet eene fonteyne/die men seght te wesen de besegelde fonteyne;van welcke dickwijls inde H. Schriftture vermaent wort. Dese light ontrent drie mijlen van Bethlehem/ende men gaet daer inne door een seer engh gat; boven het welcke staet eenen seer ouden vijgh-boom ; die met sijne wijde tacken de plaetse belommert. Wy zijn hier oock inne ghegaen: maer om den wegh te verlichten/droegh een iegelijc eene brandende keersse.want de plaetse is onder d'aerde ende seer doncker;zijnde ghelijck eenen viercanten ghewelfden kelder/wijt ontrent thien voeten/ende lanck vijf-en-twintich/zijnde de lenghde vanden Noorden na den Zuyden:in't midden is eenen put uyt de steenrotse ghehouden/lanck sesse voeten/breet twee voeten ende twee palmen / ende drie voeten diep;inden welcken valt het claer ende seer ghesont ende coel water/ dat uyt de steenrotse springht/uyt welcken put 'tselve loopt door eene goote uyt de steenrotse ghehouden in eenen ouden waterloop/ die nu noch ten ghemeynen coste onderhouden wort / tot op de plaetse vanden tempel van Salomon.

Als wy de besegelde fonteyne gesien hadden/ wilden wy reysen na Hebron/zijnde van daer 12. mijlen:maer de Minrebroeders / taelmans eñ Moorẽ beletteden't;seggende dat dẽ wech niet versekert en soude zijn om de bywoonende Arabers / ende dat daer toe moeste meerder gheselschap zijn. Waerom wy 'tselve ghelaten hebben / ende hebben alleenlijcken doorgaen de by-ligghende plaetsen. Maer ick en wil daerom niet achterlaten 'tghene dat ons de Minrebroeders verhaelt hebben van Hebron ende het dal Mambre.

Alsmen gaet vande beseghelde fonteyne na het Zuyden / vintmen eerst aende rechte handt de spelonckе Odolla / uyt de steenrotse ghehouwen/dat eene stercke plaetse uyt der naturen is/ daer inne David vliedende de gramschap van Saul wat tijts verborghen is gheweest/ eñ heeft ontfangen veel mannen/die met armoede ende schulden beswaerdt waren;alsoo dat hy corts vier hondert mannen onder hem hadde. Van hier gaetmen na het dal Mambre/dat seer ghepresen wort om sijne vruchtbaerheyt ende schoonheydt; ende is vermaert om dat den Patriarch Abraham daer langhen tijt heeft ghewoont : van daer comtmen op de plaetse/daermen seght Abraham sijne sone Isaac besneden te hebben. Op die plaetse is eertijts eene kercke vã S. Helena ghetimmert gheweest/die nu gheheel bedorven ende vervallen is. Niet verre van hier sietmen de camers van Sara huysvrouwe van Abraham/ende de plaetse daer Isaac haren sone geboren is geweest. Men siet daer oock de teeckenen vande eycke/onder welcke hem inde hitte vanden daghe gheopenbaert hebben drie mannen / die hy de

voeten

voeten heeft ghewasschen ende ghedient;maer heeft eenen aenghebeden. Daer was eene kercke vanden Keyser Constantinus ghemaeckt ter ghedenckenisse van soo grooten mysterie;die nu geheel vervallē is/ende daer en is niet ghebleven dan de grupsen. Van daer commen inde velden van Damascus/daermen seght onsen eersten vader Adam gheschapen tē zijn/ende van daer ghestelt in't aertsche Paradijs: ende zijnde uyt 'tselve om syne sonde verdreven/wederom ghecomen te zijn op syne eerste plaetse. Daermen oock seght gethoont te worden de spelończke/inde welcke hy na sijne sonde penitentie ghedaen heeft. Desen acker ligghende ontrent eenen boogh-scheut van Hebron na den Westen/heeft roode aerde/die vet is ende handelijck gelijck was:ende men seght dat die dese nuit bevrijdt is van ongheluck ende sijne beenen te brekē/ende dat hy van geene venijnige dieren en can beschadicht worden. Daerom voeren de Mahometanen de selve in verscheyden landen te coope. Eenen steen-worp van daer staet Hebron / dat eertijts Arbee/Mambre/ ende Charitarbee ghenoemt is gheweest; ende is de wooninghe vanden Coninck David gheweest / die daer seven jaren eñ een half heeft geregneert:'t wort nu Chalil vande Mooren ghenoemt/ende is soo vervallen/ dat daer gheen litteecken van een stadt en is. Byde selve staet de dobbel spelończke / die Abraham met den byligghenden acker voor vierhondert silvere Siclen gecocht heeft vande sonen van Heth;daer (soo de Schrifture betuyght) begraven zijn sijn lichaem ende van Isaac/ende Jacob/ende van Sara/Rebecca/Lia hunne huysvrouwen. Eenighe willen segghen dat Adam eñ Eva hier oock begraven zijn. S. Helena heeft dese dobbele spelończke verciert met eene schoone ende groote kercke;daer by makende oock een groot clooster. Maer 'tis nu beseten vande Mahometanen/die de kercke in eene Messite verandert hebben;soo dat daer de Christenen niet en mogē inne comen. De Mahometanen die daer inne comen/en sien niet dan het gat vande spelończke. 'Tis ghenoegh van Hebron ende het dal Mambre ghesepdt:laet ons de reyse vervolgen.

Gaende na den Oosten ontrent eenen steenworp vande beseghelde fonteyne/hebben wy ghesien seer groote vervallinghen van huysen/ die(soo sommighe meynen)gheweest hebben eertijts de wooninghen van Salomons concubijnen:dat ick niet wel en can ghelooven : aengesien het maecksel is op de Gotische maniere:waerom ick eer meyne dat het ghemaeckt is gheweest by eenighen vande leste Coninghen/die ghenuechte ghenomen heeft in dese plaetse. Niet verre van daer na den Oosten saghen wy de drye vijvers oft pisscijnen vā Salomon/ daermen soo veel al schrijft. Dese zijn seer groot / schoon ende diep/ende ghehouden uyt de steenrotse/liggende in eene enge dellin-

ghe tusschen seer rouwe berghen/op eene afgaende plaetse; alsoo ghe-schickt/dat het reghen-water van d'een in d'ander valt. Elck heeft sijne sluyse/met welcke men 'twater can ophouden oft lossen. Den eersten is twee hondert voeten lanck/ende hondert breedt; den tweeden is minder;ende den derden den alder-minsten. In dese wiert eertijts(ghelijck nu oock)het reghenwater bewaert ; ende worden nu noch door den ouden waterloop in Salomons tempel gheleydt. Wy vonden de selve geheel drooghe ende sonder water : ende men seyde ons/dat het was om dat het seer selden hadde ghereghent. Want 'treghent soo selden in dese landen/ dat het dickwijls geheele jaren niet oft seer selden en reghent:ja(ghelijck ons de Moozen seyden / die met ons ginghen/en hadde't op twintich maenden in't omliggende landt maer tweemael geregent/eñ dat inde maent van April vanden Jare 1598.ende op dẽ dagh doen wy daer warẽ / al was't dat doẽ d'aerde boven qualijc nat wierde:dat ick meyne een seer claer teecken van Godts vermaledijdinge te wesen:wãt een iegelijc weet wel dat d'aerde verdorret/als daer regen gebreeckt/ende dat daer door de selve onvruchtbaer wort : met welck ghebreck van reghen Godt eertijts door den Propheet het Jootsche landt gedreyght heeft/seggende: Ick sal den wolcken bevelen/dat sy daer geenen regen op en regenẽ. Ter wijlen wy hier stille waren/eñ dese vyvers besagen/zijn sommige vã ons volck gegaen lancx de steenen trappen vande vyvers/die uyt de steenrotse gehouden waren/beneden inden leeghsten vijver / ende hebben daer gevangen seer veel groene groote ende vette vorsschen/die inden moyer verborgẽ saten/dat indẽ hoec vanden vyver was gebleven: die inde olie gebacken zijnde hebben ons 'savonts t'etẽ gegevẽ geweest.

Van hier ghegaen zijnde na den Oosten ontrent twee stadien/hebben wy ghevonden den besloten hof van Salomon/die inde H. Schrifture dickwijls genoemt wort. Desen ghesloten zijnde niet met eenen muer/maer omringelt vande nature met seer rouwe bergen / is ghelijc een cleyn dal/lanc ontrent twee stadien eñ breet vijf-hondert stappen. D'aerde is seer vruchtbaer eñ goet / eñ swart van verwe:gheheel beplant met alderhande boomen sonderlinge vã pijnappels / Araengien-appelen/citroenen/vijgen eñ veel andere;eñ ooc met Nardus eñ soffraen ende andere planten. 'Ten is niet wel om seggen hoe schoon van gelegentheyt/lustichept eñ gesichte den selven is/ende hoe seer de gene/die daer inne oft voor by gaen/daer door vermaeckt ende verheught worden. Want siende de pelgrims het omliggende lant dorre ongheboutwt ende verbrant vande hitte der sonnen / ende meynende noch min dat sy eenighen boomgaert souden mogen vinden tusschen de steenachtighe/ dorre ende vervuylde berghen/zijn sy wel verwondert

dert eñ verslagen / als sy onvoorsienlijcken vinden eene valleye vol boomen/goeden reuck/kruyt/bloemen ende vruchten /ende wel ghebouwt eñ geoeffent. Alsmen comt in't midden vande dellinge/vintmē eenen bergh/makende aende Noordt-syde eenen hoeck/die gelijc een halve mane hem uytstrect; op welckens midden na de syde vande dellinge staet eene hoeve/die eertijts (gelijc sommige seggen (ghenoemt was Salomons Hettan: maer nu is de selve geheel vervallen / ende daer en is niet anders dan sommige oude bogen ende hoopen steenē/ eñ eenige hutten vande Mooren/die de dellingen bouwē eñ oeffenen. Aenden voet vandē bergh beneden het dorp is eene fonteyne/die comt uyt de besegelde fonteyne. Dese geleyt zijnde door gootkēs bewatert alle de velden vanden besloten hof/ende besproeyt al dat daer geplant ende gesaeyt is/eñ valt daer na inden waterloop/daer wy af ghesproken hebben; ende door den selven inde stadt Jerusalem byden tempel vā Salomon. Op desen staet eenen anderen/ghenoemt den bergh der Propheten: op welcken men seght eertijts gewoont te hebbē de Propheten Amos ende Abacuc: men seght oock dat daer gestaen heeft de seer oude stadt Thecua/die nu gheheel vergaen is.

Als wy nu den hoeck voor by zijnde/waren byde fonteyne/ hebben wy bevonden dat de Arabers daer hunne beesten inne waterden: ende wy hebben van verre gesien eenen grooten hoop Arabers/ die hunne kemels/geyten/ende ossen dreven na de fonteyne. Waer door wy seer verbaert waren/ende en wisten wat doen; wāt wy en hadden geenen tijt noch bequaemheyt om te vluchten: want wat hope conden wy hebben om hen te ontgaen / die saten op seer traghe eselen/ende sy op kemelen ende seer snelle peerden ? Ten lesten de Mooren / die by ons waren/zijnde hen nader gegaen/zijn blijde wedergheeomen seggende dat wy niet en moesten vreesen ; eñ vermaenden ons voort te trecken /seggende dat het geburen eñ geen vyanden en waren : dat sy souden voor gaen/eñ indien sy eenige gifte begeerden/met hen soudē maken tot onsen voordeele. Sy gingen dan voor/eñ wy volghden van achter allenskens. Als wy aen de fonteyne quamen / groetteden wy hen/eñ sy groetteden ons vriendelijcken wederom : ende ons gheen ongelijc doende noch iet eysschende lieten ons gaen ongeschent. Latende het dorp achter rugge/zijn wy door eenen steenachtigen/hoogē eñ moeyelijcken wegh gecomen na het tsop vanden naesten bergh. Eñ van hier hebben wy onsen wegh vervolght recht na den Noordē door ongebouwde plaetsen: ende zijn ten twee uren na den noen noch niet ghegeten hebbende in't clooster van Bethlehem ghecomen/daer wy ons met spijse ende dranck vermaeckt hebben.

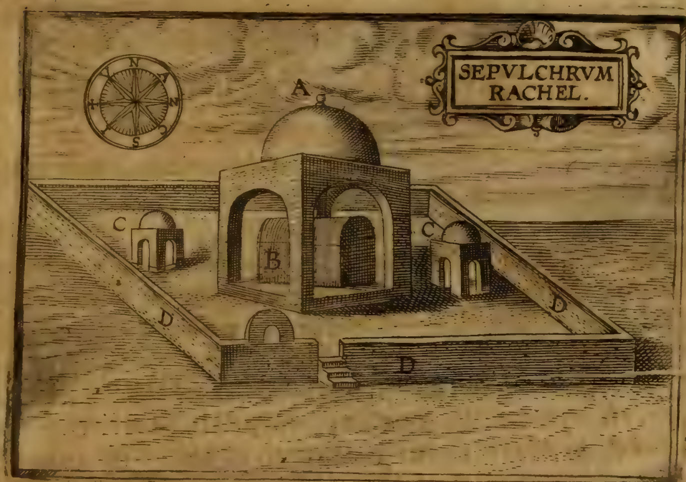
Het thiende capittel.

Reyse na het gheberghte van't Iootsche landt: Het graf van Rachel. De vvildernisse ende plaetse vande gheboorte van S. Ian Baptista. De valleye vã Raphaim. De fonteyne Nepthoa, ende andere antiquiteyten ende steden doorsocht.

Des anderdaeghs wesende den derthiensten dagh van October/ontrent het kriecken vanden daghe/vergeselschapt met de Minrebroeders/Taelmans ende voorseyde Moozen/ hebben wy onsen wegh ghenomen na het gheberghte van het Iootsche landt. Als wy nu van het clooster van Bethlehem na den Westen ghegaen waren ontrent twee hondert stappen/ soo verre eerijts de muren vande stadt Bethlehem ghecomen hebben: is ons ghethoont geweest eenen seer ouden water put/ staende aende rechte syde vandẽ wegh/hebbende drie ingangen/vol waters. Desen put heeten sy ghemeynlyck de cisterne vã David/ende seggen dat het de selve is/wiens water hy begeerde/doen hy met synen leger trock tegen de Philistijnen/die Bethlehem belegert hadden/segghende: Wie sal my gheven eenen teuge waters uyt de cisterne die te Bethlehem by de poorte is: welcke ghehaelt zijnde van drie stercke mannen/die gebroken waren door't midden vanden leger der Philistijnen/hy niet en heeft willen drincken: maer heeft 'tselve den Heere gheoffert/seggende dat hy niet en wilde drincken het bloedt vande ghene/ die 'tselve met hun groot perijckel ghebracht hadden.

A. Het vvelfsel.
B. Het graf van Rachel.
C. Tvvee ydele ende mindere graven.
D. Eenen muer daer de graven mede besloten zyn.

Van hier gaende na den Noorden ontrent vijfhondert stappẽ vintmen aende slincke handt het graf van Rachel/huysvrouwe vandẽ Patriarch Jacob/noch zijnde gheheel ende ongheschent/dat te verwonderen is. Dit is gheheel van steen ghemaeckt ende rondt/verciert met vier pilaren/oft vier steunselẽ viercant gemetst van steen/ welcke onder het welfsel staende maken soo veel bogen / zijnde daer boven op ghewrocht een rondt welfsel. Tusschen welcke light eene steene tombe/rontsom met calck beset/hoogh sesse ende lanck seven eñ breet drie voeten ende eenen halven/zijnde boven rondt. Op dit graf staen twee

twee andere van ghelijcken maecksel; nochtans minder ende sonder tomben. Tegen over het graf van Rachel na den Westen sietmen in't hanghen vanden bergh groote ende veel vervallinghen van huysinghen; welcke men meynt te zijn d'overblevelinghen vande stadt Rama/ vande welcke men leest in't Euangelie. Ende daer is eene stemme in Rama ghehoort: maer Rachel beweenende hare sonen/ en heeft niet willen vertroost zijn/ want sy niet en zijn.

Gaende van't graf van Rachel na den Noorden/ sietmen een velt genoemt 'tvelt vandẽ Cicer/ geheel onvruchtbaer ende santachtigh. Mẽ seght dat hier af oorsake is een schoon mirakel van Christus. Want alsoo hy hier lanckx reysde/ seghtmen dat hy vraeghde eenen man die saeyde/ wat hy saeyde/ ende dat hy antwoorde/ steenen: ende dat den Heere daer op seyde: Ghy saeyt steenen/ ende ghy sult oock steenen maeyen: ende dat hy inden Oogst gemaeyt heeft steenen gelijc cicers/ ende dat van dien tijt af desen acker niet anders voort en brenght. Wy raepten veel van die op ende waren den cicer ghelijck.

Vier stadien van daer aende rechte sijde hebben wy ghesien overblevelinghen van vervallen huysen oft van eene kercke; alwaer men seght eertijts geweest te hebbẽ de wooninge vandẽ Patriarch Jacob.

Wat voorder zijn wy gecomen in't bijliggende dal van Raphaim/ daer David de Philistijnen tweemael verwonnẽ ende verdrevẽ heeft. Dit dal streckt hem vanden Noorden na het Zuyden/ ende is seer goedt saey-lant/ ende is vol wijngaerden ende vruchtbare landen. Vã

daer

daer gaende door't midden vã het dal na dẽ Westẽ gingẽ wy door by de stadt Bethsafasa; ende door het dal zijnde/ zijn wy ghecomen by de stadt Alcalha liggende op't hooghste vanden bergh. Beyde dese steden zijn niet seer bewoont/ende seer vervallen: d'inwoonders zijn Mooren. Latende dese stedẽ achter/ende gaende over bergen eñ dalen/hebben wy onse reyse vervolght/eñ hebben gevonden sommighe velden beplant met wijngaerden eñ olijf-boomen/sommighe verwoest ende ongebouwt. Hebbende daer na eenen langen wegh/zijn wy gecomen op het tsop van eenẽ bergh; vande welcke wy van verre gesien hebbẽ een dal vermaerdt door de gheboorte van den H. Jan Baptista; diemen oock noemt het dal van Raphaim: ende latende den selven achter rugge/zijn wy na den Westen geclommen op een redelijcken hoogen bergh/vanden welckẽ comende zijn wy door een onbekent dorp midden door ghegaen/ghenoemt Jora/daer Mooren woonen. Waer de kinderẽ eñ vrouwẽ der Mooren ons niet alleen schamperheyt aengedaẽ hebbẽ: maer zijn ons ooc gevolght/ons worpende met steenen. De taelmans toonden ons op de plaetse eene seer diepe fonteyne/ die seer goet water geeft: nochtans en hebben wy daer niet verrẽ vertoeven/ende inde spelonce gaen om onsen dorst te stelpen; vreesende de laghen ende moeyelijckheden vande Mooren : waerom wy terstont vertrocken zijn/ons vernoegende dat wy de spelonce gesien hadden

Ontrent eene myle van dit dorp na den Zuyden sietmen springhen eene andere fonteyne by den wegh/die na Gaza gaet ontrent dē vlecke Betsaron/eertyts Betsur aen den voet van eenen bergh / die seer overvloedigh is van ghesont water / diemen noemt de fonteyne van Philippus. Want men seght dat den ghesneden vande Coninginne Candaces van 't Mooren-lant hier van Philippus ghedoopt is gheweest/na dat hy in't gheloove onderwesen was: maer wy en hebben daer niet derren by-gaen door vreese vande Arabers / diemen seyde daer ontrent te wesē. Daerom latende de fonteyne aende slincke hant gaende na den Noorden/door berghachtighe / dorre ende verwuylde landen/zijn wy ten lesten ghecomen in eene plaetse genoemt de Woestijne van S. Jan Baptista; alwaermen seght dat S. Jan in eene speloncke uyt de steenrotse ghehouwen/oft vande nature gemaeckt van jonckx af tot synen seventhien jaren toe heeft een strengh leven geleydt/zijnde ghescheyden van't gheselschap der menschen / tot dat hy ghegaen is inde wildernisse byde Jordane/om den Joden te vercondighen het Doopsel der penitentien.

A. De vvildernisse van S.Ian.
B. De spelonc ke van S.Ian.
C. Het fonteynken van S.Ian.
B. Veruallingen van een clooster.

Dese spelonche is gehouwen in't hangē vanden bergh op eene seer steyge plaetse/soo dat het eenē grouwel is om daer te gaen oft ooc vā verre te sien: sy heeft eenen seer moeyelycken toeganck/eñ soo hooge/ dat ghy qualyck de voeten op de steenrotse condt vast setten; daerom moet ghy daer op handen ende voeten cruypē. Maer alsmen daer boven op is/is't een schoon gesichte vande omligghende heuuelen ende dalen. Sy heeft eene seer enghe deure na den Oosten/ende van binnen is de selve viercant maer langer dan breedt/ zynde acht voeten wyt/ ende festhien lanck/zynde redelycken doncker; hebbende maer een open gat op de syde daer eene seer diepe dellinghe is. Aende West-syde alsmen daer inne gaet/staet eenen steenen muer/hoogh twee voeten ende soo breet/zynde soo lanck als de spelonche wyt is; datmē meynt de slaep-plaetse van S. Jan gheweest te hebben. Op dese spelonche is vande Christenen getimmert gheweest een redelyck groot clooster/ waer af men noch groote verballinghen siet/te weten sommighe camerē eñ welffels. Hier by comt upteen fonteynken seer goet eñ claer water/'twelck terstont door een cleyn gaetken wederom inde aerde sinckt. Wy hebben hier wat tyts ons ghebedt ghedaen ter wylen de Minrebroeders het navolgende songen. Ende eerst songhen sy den lofsanck: Antra deserti teneris sub annis &c. diemen singht inde H. kercke op S. Jans gheboorten dagh.

Antiph. Maer het kindt groeydde ende vvierdt inden gheest versterckt, ende vvas inde verlaten plaetse tot den dagh synder vertooninghe aen Israel.

Vers. Onder de kinderen der menschen en is daer gheenen meerderen opghestaen.

Antvv. Dan Ioannes Baptista.

Ghebedt: Wy bidden u, Heere Iesu Christe, verleent dat vvy, die de hooge penitentie van uvven voorlooper vereeren, oock sijne deughden moghen navolghen, versmadende de vvereltsche ghenegentheden. Die met den Vader leeft &c.

Als dit al ghelesen was/zyn wy (die door den moeyelycken wegh mi vermoeyt/eñ seer verhit door de groote hitte/ende bycans flau vā hongher ende dorst waren) by het fonteynken nedergeseten/ eñ hebben het lichaem wat versterckt met broot ende eyeren / die wy met ons mede gebrocht hadden / verslaende onsen dorst met het water vande fonteyne. Op de spelonche staen seer veel boomen genoemt Charnubi die wy S. Jans broot noemē; wiens vruchtē mē seght dat S. Jan gegeten

geten heeft/welcke daerom gheheeten worden het broodt van H. Jan Baptiste/soomen seght. Veel meynen dat d'ouders/ten minsten d'arme dese vruchten ghebruyckt hebben in plaetse van broot ; dat ghelooveltyck is/want de menschen ende beesten eten die nu noch.

A. De kercke van S. Ian Baptista.
B. De fonteyne vande H. Maghet, anders ghenoemt Nephtoa.
C. Het huys van Zacharias ende Elizabeth.

Van hier gegaen zynde na den Oosten twee mylen/zyn wy ghecomen in eene oude/seer vervallen/ende meest al afghebroken kercke/ gemaeckt van H. Helena/op de selve plaetse/daer eertyts geweest is het huys van H. Zacharias den vader van H. Jan / daer de Maghet Maria gegaen is om te groeten Elizabeth/die bevrucht was: welcke gegroet zynde ende vervult met den heylighen Gheest (door dien hare vrucht hem verheughde in haer lichaem) gheroepen heeft: Ghebenedyt zyt ghy onder de vrouvven, ende ghebenedyt is de vrucht uvvs lichaems:

 ende

ende van vvaer comt my dit, dat de Moeder van mijnen Heere tot my comt: eñ daer de Maget geantwoordt heeft met den seer vermaerden sanck: Myn siele maect groot den Heere, gelijc de Schrifture vertelt. By de kercke is een clooster ghemaeckt gheweest/ van 'twelcke / ghelijck oock vande kercke/ men daer vindt veel vervallinghen / sonderlinghen de buyten muren van het clooster. De kercke is bedeylt in twee welffels staende het een bovẽ het ander: het onderste is noch geheel/ ende dient de Mooren tot wooninghe: onder 'twelck staet eenen steenen Autaer: maer het bovenste is vervallen / uytghenomen een cleyn deel vanden choor; in het welcke men noch siet eenige gheschilderde beelden der heylighen. 'Tis maniere/ datmen hier singht den sanck van Maria/ ende leest dese ghebeden.

Vers. Ghebenedijt zyt ghy onder de Vrouvven.

Antvv. Ende ghebenedyt is de vrucht vvs lichaems.

Ghebedt: Almachtighe eeuvvighe Godt, die door d'overvloedigheydt der liefden de heylighe Maghet Maria bevrucht zynde, van uvven Sone hebt inghegeven de groetenisse van S. Elizabeth: vvy bidden u verleent ons, dat vvy door hare besoeckinghe moghen met gheestelycke gaven vervult ende van alle teghenspoedt verlost vvorden. Door onsen Heere &c.

Als de Minrebroeders dit ghelesen hadden/ meynden wy te vertrecken: maer alsoo wy quamen aende deure van't clooster/ quamen ons teghen de Moorinnen daer woonende/ eyschende eenighe Maidinen/ ende grendelden de deure toe/ ende en wilden ons niet laten uytgaen: maer hebbende haer te vreden gestelt/ hebben sy de deure open ghedaen.

Ghegaen zijnde uyt het clooster/ gingen wy voor by ontrent eenen steenworp verre de fonteyne ghenoemt Nephtoa/ die latende aende rechte hant. Dese wort nu vande inwoonders ghenoemt de fonteyne vande Maghet Maria oft van S. Jan Baptist / ende heeft seer veel ghesont waters. De pelgrims zijn gewoon uyt de selve door devotie ende om den dorst te stelpen te drincken/ gelijck wy oock gedaen hebben. Eenighe draghen oock van 'tselve water (ghelijck oock uyt de Jordane) met hen na huys.

By dese fonteyne is eene seer vermaerde kercke/ ghewijt ter eeren vande gheboorte van S. Jan Baptista/ staende op de selve plaetse (soomen seght) daer hy gheboren is. Ende men eert de plaetse sijnder gheboorte in eene capelle dat eene spelончke is uyt de steenrotse gehouwen; inde welcke men gaet vande slincke sijde vanden choor lancx sommighe trappen. Sommighe segghen dat S. Jan op dese plaetse van sijne moeder is verborghen geweest/ doen hy d'onnoosele kinderen

ren dede dooden: ende dat op de selve Zacharias sijnē vader sijne sprake wederghecregen/ende den vermaerden lof-sanck: Benedictus Dominus Deus Israel, door Godts ingheven ghemaeckt heeft. Tot ghedenckenisse vanden welcken ende danck-segginghe wy den selven oock aldaer met de Minrebroeders ghesonghen hebben / by den welcken den Vicarius dit ghebedt ghevoeght heeft.

Godt, die den H. Zacharias tvvijfelende vande belofte van syn heyligh kindt stom ghemaeckt hebt; vviens mont ghy daer na gheloovende, ende vervult met den H. Gheest tot uvven lof vvonderlycken hebt gheopent: verleent ons door syne ende syns soons glorieuse ghebeden ende verdiensten, dat vvy ontbonden zynde onse tonghen vanden bandt der ongheloovigheyt mogen cloeckelijcken belijden ende met der herten ghelooven 'tghene uvven vville behaghelijck is Door Christum &c.

De Minrebroeders hebben den navolgenden lof-sanck inde kercke ghesonghen.

Vt queant laxis, &c.

Antiph. Ioannes den voorlooper is hier gheboren uyt het lichaem van syne oude ende onvruchtbare Moeder.

Vers. Een mensche is van Godt ghesonden.

Antvv. VViens naem vvas Ioannes.

Ghebedt: Godt, die u volck hebt doen verblijden inde gheboorte van S. Ian Baptista; gheeft ons uvve dienaren gratie van uvve gheestelijcke blijdschappen, ende stiert de herten van alle gheloovighen inden vvech der eeuvviger saligheyt. Door Christus &c.

Dese kercke is een heerlijck ende fraey werck / ende bedeckt met veel ronde welfsels/groot ende bycans noch geheel ende ongeschent: nochtans houden de Mooren het voor hunne wooninge; ende is soo vol vuylicheyts ende messie vande beesten/dat sy meer eenen vuylen stal/dan eene kercke schijnt te wesen. Als wy de plaetse vande geboorte vanden H. Voorlooper des Heerē hadden besocht/ende onse gebedē gedaē/gingen wy uyt de kercke. Ontrent de deure quamen ons in't gemoete de Mooren / ende verboden ons uyt te gaen. Wy deden hen by de taelmans vraghen wat sy begheerden / sy seyden dat wy hen tol moesten gevē: welcke wy hen deden gevē: maer sy en wildē daer mede niet te vreden zijn/eñ wilden meer hebben. Daer wiert lange tusschen de Mooren eñ ons volc gekeven; soo dat sy bycans tot slagen quamē: maer eenen Genitsare daer comende heeft den twist geslist. Alsoo hebbende hen betaelt zijn wy ontslagen/eñ vervolghdē onsen wegh: hebbende in ons geselschap den Genitzare: want alsoo den selven hem vā selfs aengeboden hadde om ons te ghelevden/vonden de Minrebroeders ende taelmans niet gheraden 'tselve te ontsegghen: waerom wy

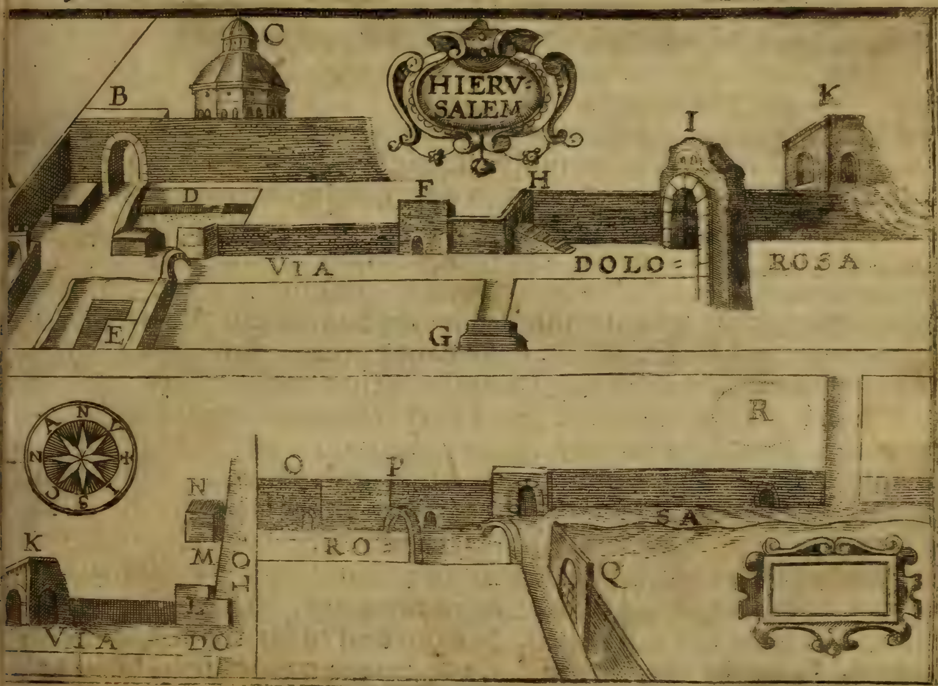
 sijne

syne aenbiedinghe hebben aenveert/ende hebben belooft hem te vergelden. Wy zyn dan allegader te voet gegaen op den naesten bergh/ die seer hoogh ẽn moeyelyck was om te climmen: vã daer zijn wy sittende op de esels ghereyst door berghen ende dalen dry mylen verre/ ende zyn ghecomen in't clooster van't H. Cruys/dat bewoont is van Georgiaensche monicken vande Ordene van S. Basilius: alwaer wy hebben laten gaen den Genitzare/dat een beleeft ende goedertieren man was/ende hebben hem beschoncken ende bedanckt. Den Abt heeft ons blydelycken onthaelt ẽn in't clooster gheleyt/ ende ons latẽ sien de kercke/die binnẽ in't clooster is. Dit clooster is ontrent dry mylen ghelegen van Jerusalem/ende soo verre van de plaetse der gheboorte van S. Jan; ende is versterckt met seer hooghe muren ende dobbele ysere deuren ghelyck een casteel/van 'tselve maecksel/gelyck het clooster van S. Helias. Men seght dat de kercke met het clooster van S. Helena ghetimmert is ter eeren van't H. Cruys / onder den hooghen Autaer vande kercke wort getoont de plaetse / daer afghecapt is den Olyf-boom/daer't H Cruys af ghemaeckt was. Want sommighe meynen dat het selve ghemaeckt was van Palmboom/ Cederboom/Cypressen ẽn Olyfboom; hoe wel dat de oude schryvers 'tselve niet en ghetuyghen / ende de Christenen vanden Oosten gelooven dat voor seker.

Van hier zyn wy recht na Jerusalem ghegaen: ende latende het huys van Simeon den rechtveerdighen aende rechte handt/ zyn wy gegaen midden over den bergh Gihon/die seer steenachtich ende vol gruysen is/ẽn beset is met graven van de Mahometaner. Desen liggende tegen over den bergh Sion omringelt de stadt aende West-syde/vande welcke den selven met eene diepe dellinghe ghescheyden is: maer teghen den Noorden comt den selven aende stadt/ ende daer op staen het clooster van den heylighen Salvator ende andere plaetsen ligghende by de vesten. Op desen bergh is Salomon tot Coninck van den Priester Sadoc ende den Propheet Na than ghesalft. Hy is nu gheheel vuyl/woest ende ongheebouwt. Zynde wat voorder ghegaen/zyn wy inde stadt ghecomen door de poorte van Jaffa/ende van daer ontrent den avont in't clooster vã S. Salvator/daer wy ons tot ruste hebben ghegheven.

Het elfste capittel.

Beschrijvinghe van verscheyden antiquiteyten, ende heylige plaetsen, zijnde soo binnen als buyten de vesten vande heylighe stadt, ende sonderlinghe vande ghene, die ghelegen zijn aen het Oost-eynde der selver:

A. De poorte van S. Stephanus.
B. De poorte vanden tempel van Salomon.
C. Den tempel van Salomon van desen tijt.
D. De plaetse der Suyveringhe.
E. De kercke van S. Anna.
F. De meeste deure van't rechthuys vā Pilatus
G. Het paleys van Herodes.
H. Het bedde vanden heylighen trap, daer lancx men gaet na het rechthuys.
I. Den boghe van Ecce homo, ende de plaetse daer Christus van Pilatus aen 'tvolck getoont is ghevveest.
K. De kercke vande besvvijckinghe van Maria.
L. De plaetse daer de Ioden Simon van Cyrenē ghedvvongen hebben om het Cruys des Heeren te draghen.
M. De plaetse daer Christus tot de vrouvven van Ierusalem ghejeydt heeft: En vvilt over my niet vveenen.
N. Het huys vanden rycken vreck.

O. Het

P. Het huys van Simon den Phariseus. *Q. De rechters poorte.*
. Het huys van Veronica. *R. Den bergh van Calvarien.*

Des anderdaeghs wesende den veerthiensten dagh van October zijn wy uyt 'tclooster gheheel vroegh ghegaen na Bethanien; hebbende in ons gheselschap B. Ludovicus den ouden Vicarius / ende den taelman van't clooster: ende gaende na den Oosten/ zijn wy gecomen na de rechters-poorte/ staende vanden bergh van Calvarien / die wy aende rechte handt lieten/ ontrent twee hondert stappen. Door dese is Christus onsen Salich maker met het cruys gheladen na de doot gegaen. 'Tblijckt uyt de heylige Schrifture/dat het d'outste poort vande stadt is/ende gemaeckt vande Jebuseen eer de kinderen vã Israel daer ghecomen waren. Men meynt dat sy de rechters poorte geheeten wordt/om dat daer de vonnissen vande verwesen quaet-doenders plachten uytgelesen te worden. Men gaet daer nu niet meer door/eñ en wort niet ghebruyckt/om dat sy bycans ghestopt/ende besloten is inde hoven vande borghers. Ende vande twee pilaren / met welcke de poorte eertijts verciert was/sietmen noch d'eene/hoe wel half gebroken. Sy staet bycans in't midden vande stadt in't beginsel vanden droevighen wegh by het West-eynde vande strate / die loopt midden door den droevighen wech; ende haer streckende vanden Noorden na den Zuyden maeckt een cruys/ende staet den ghenen die na den Oosten comen aende slincke handt. Latende de poorte achter rugge / zijn wy onder een seer oudt ende lanck welfsel ghecomen in den wegh des Cruys / ghemeynlijcken ghenoemt den droevighen wegh. Desen wegh heeft onsẽ Heere Christus seer gewont ende met het Cruys gheladen met sijne bloedighe voeten betreden / met sijn bloedt bespreyt/ ende met de swaerte des cruys overladen zijnde dickwijls in desen wegh ghevallen. Als wy ontrent eenen stap voorder ghegaen waren / wierdt ons aende rechte handt ghetoont een deurken van een huys/daermen seght/ eertijts ghewoont te hebben de godt-vruchtighe vrouwe Berenice/nu Veronica genoemt / die onsen Heere daer met het cruys voor by gaende heeft ghegheven den doeck van haer hooft/om sijn aensicht te vagen/dat met bloet eñ sweet mismaect was: welcken hy aenveerdende/eñ eerst daer de gedaente vã sijn aensicht indruckẽde haer tot een teeckẽ der liefdẽ wederom heeft gegeven; die tot noch toe wort te Roomen bewaert inde kercke van S. Petrus/eñ wort op sekere tijden/sonderlinge op den wittẽ Donderdach aen 'tvolck/dat daer met processie comt/ghetoont. Op den selven wegh doorgegaen zijnde eenẽ boge/eñ wat voorder zijnde is ons aende rechte hant gethoont het huys van Simon den Phariseus/ alwaer

(soomen leest) Maria Magdalena heeft ghewasschen / met haer hayr gedrooght / ghecust ende gesalft de voeten van Christus onsen Saligmaker; door welcke groote liefde sy vercregen heeft vergiffenisse van hare sonden.

Vijfthien stappen van daer staet 'thuys (soomen seght) vanden ryken vreck / daer S. Lucas af verhaelt / ghemaeckt van viercante ende verhouwen steenen / zijnde een heerlijck ende fraey werck / met hooge muren / hoe wel eensdeels vervallẽ maer niet bewoont ende verwoest. Het staet aende rechte handt vande strate / die dweers door de voorgaende strate gaet / ende haer streckt vanden Noorden na den Zuydẽ / streckende haer d'andere vanden Westen na den Oosten.

Hier by na den Noorden sietmen de plaetse zijnde op de strate / alwaer Christus met het cruyce beswaert door by gaende / seyde tot de vrouwen: Ghy dochters van Ierusalem, en vvilt niet over my schreyen, maer schreyt over u selven.

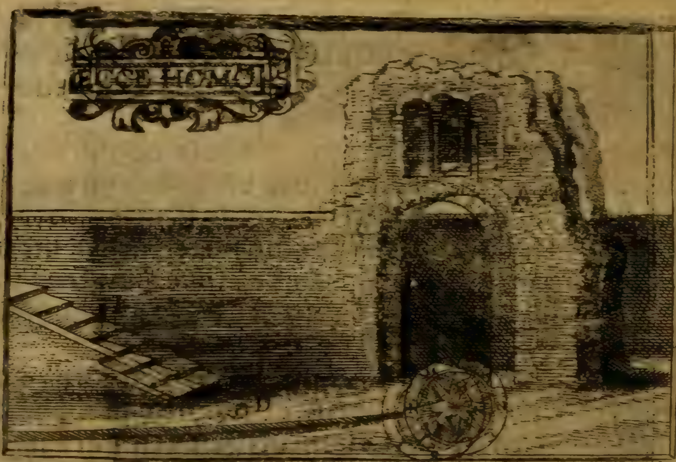
Thien stappen voorder by eene dry-strate is de plaetse / daer de soldaten Symon van Cyrenẽ bedwonghen om te draghen het cruyce vã Jesus; vreesende dat hy soude sterven / eer sy hem souden connẽ cruycen; om dat hy soo seer ghequetst ende soo swaerlijcken met dẽ cruyce gheladen was: tot ghedenckenisse van 'twelc de Christenen daer eene kercke hebben gemaeckt / daer de Turcken nu eene badt-stove afghemaeckt hebben.

Van daer latende aende slincke handt de strate leydende na de Noort-sche poorte / anders ghenoemt de poorte van Ephraim / gaetmen door den droevigen wegh / die na den Oosten gaet na het recht-huys van Pilatus; inden welcken ontrent dertich stappen voorder wy aende rechte hant gelaten hebbẽ eene kercke / genoemt de flauwte vande Maghet / nu gheheel vervallen / ende van Helena gemaeckt op de selve plaetse daer de Moeder Christi hem ontmoetede / geheel mismaeckt ende overgoten vanden bloede / ende viel van groote droefheyt in flauwte.

Ontrent veertich stappen van hier na den Oosten staet eenen seer ouden ende hoogen steenen boge / onder den welcken men gaet na het recht-huys van Pilatus / ende is nu eensdeels verstopt met eenen muer / die de Noort-zijde vanden wegh beslupt. Den muer boven den boghe na den Westen staende en heeft gheen venster / aenden welcken van buyten zijn gehecht twee steene tafelen / eertijts ingehoudẽ hebbende seker gheschrift / dat nu door den langen tijt vergaen is / soo datmen 't niet en can lesen. Men seght dat daer opgheschreven stont: Doet hem vvech, doet hem vvech, cruyst hem. Dat gheloovelijck is: want alsoo eenen Hoggius / die woont in een huys byden boge gelegen my

 liet

liet comen boven aenden boge eñ de gaelderije daer boven opstaende heb ick na den Noorden ghesien dese twee letteren. TO, maer van d'andere en conde ick niet sien. Den muer boven den boghe sluytende d'andere zijde na den Oosten/heeft twee vensters/in't midden van welcke staet eenen steenen pilaer. Men seght dat Christus op dese plaetse ghecleet met een purpuren cleedt eñ gecroont met de doorne croone/ende hebbende in sijn hant een riedt in plaetse van eenẽ schepter aen 'tvolck ghetoont is ghe-weest van Pilatus / doen hy seyde: Siet den mensch, waer door desen boghe ghenoemt wort den boge van Ecce homo.

A. Den boghe Ecce homo.
B. Het bedde vanden heyligen trap daermen gaet na het rechthuys van Pilatus.
C. De plaetse daer Christus van Pilatus aen't volck ghetoont is ghevveest.
D. Den droevighen vvegh.

Wat voorder staet het bedde / dat is / de plaetse vanden heylighen trap/zijnde verheve ẽ op den selven wegh / ende gaende na het rechthuys van Pilatus. Van dese is Christus afghegaen met den Cruyce uyt de Vier-schare Lithostratus/zijnde ghegeesselt ende ter doot verwesen. Dese steenen trappen in ghetale acht-en-twintich zijn vã Helena tot Romen ghevoert / ende ghestelt inde kercke van Lateranen; ende worden daer in groote eerweerdigheyt ghehouden / door dien (soo men gelooft) die besproeyt zijn geweest met sijn dierbaer bloet/ ende worden daerom alle dagen/ja bycans alle uren vã seer veel menschen besocht : ende niemandt / ja oock den Paus selve / en gaet daer

daer op met syne voeten/maer met gheboogde knien.

Acht stappen van hier hebben wy een straetken aende slincke hant ghelaten/in welckens uytersten hoeck/ende aenden opganck vanden bergh Bethsetha wy gesien hebben een schoon ende heerlijck paleys/ ghemaeckt van viercante verhouwen steenen/van 'twelcke den ghevel ghemaeckt is van verscheyden marbersteen seer constelijck ghewrocht: men meynt dat 'tselve het paleys van Herodes heeft geweest/ hoe wel veel 'tselve loochenen/meynende dat het selve vande Mamelucken ghemaeckt is op de selve plaetse/daer het oudt paleys vã Herodes gheweest heeft/dat my gheloovelijcker dunckt te zijn.

Wat vorder na den Oosten staet eene andere poorte van het huys/ onlanckx ghemaeckt van witten ende geelen marbersteen/ende is een fraey werck. Hier woonen de Saniacchi der Turcken oft Overste vãde stadt/ende beslaen met hunne huysingen gheheel de streke/die hem streckt vande Zuyt-syde vanden wegh vanden boghe Ecce homo tot dese poorte toe.

Men laet seer selden/ende dat met groote moeyte eenighe Christenen comen binnen in't recht huys: ende wy en conden 'tselve ooc niet verwerven/al was't dat wy't seer versochtẽ. De Minrebroeders segghen/datmen noch siet de plaetse daer onsen Heere ghegeesselt is geweest/daer Helena eene schoone ronde capelle ghemaeckt heeft: maer nu veracht ende in eenen vuylen stal verandert. Oock dat daer seer oude camerkens zijn/met verscheyden schilderijen verciert/daermen seght dat Pilatus met Christus verscheyden propoosten gehadt heeft ende oock dat daer is de plaetse genoemt Lithostratos/daer de Roomsche Presidenten plaghten hunne vonnissen te gheven bedeckt met viercante steenen. Hier sat Pilatus/ende willende Jesus/ die by hem stont/ontslaen/heeft om de rasernye der Joden te stillen/ uytghegheven het vonnis/dat hy ghegeesselt soude worden: uytghesproken (soomen seght/in deser manieren: Ontkleet, bindt ende slaet met roeden Iesus van Nazareth een oproerigh man,ende een versmader vande vvet van Moyses, beschuldight byde Bischoppen ende Princen syns volcks. Gaet Sergeant, maect de roeden veerdich.

Maer alsoo Pilatus sagh dat de Joden met dit vonnis niet te vreden en waren/maer door het ingheven der Priesters ende ouders begheerden dat hy soude ghecruyst worden; vreesende oproer/ heeft hy inde teghenwoordigheyt van alle 'tvolck water ghenomen ende syne handen ghewasschen segghende : Ick ben ontschuldigh van 'tbloedt van desen rechtveerdighen. Ende alsoo 'tvolck riep ende seyde : Syn bloedt zy over ons ende onse kinderen; ende indien ghy desen los laet , en zyt ghy den vrient vanden Keyser niet, heeft hy hem ter doot des cruycen veryvesen : met dit

vonnisse

vonnisse : Leydt na de ghemeyne plaetse der quaetdoenders, ende hanght in't midden vande tvvee moordenaers met spot vande Coninckhjcke maiesteyt Iesus van Nazareth, een verleyder des volckx, een verachter des Keysers, den valschen Messias, ghelijcke't bevvesen is door het ghetuyghen vande ouders sijns volcx. Gaet Sergeant, maeckt de cruycen veerdigh.

S. Bonifacius Guardiaen vanden bergh Sion verhaelt in sijnen boec/dat hy dicwijls besocht heeft de plaetse Lithostratus:maer alleenlijcke als hy vande Saniacco ontbode was om eenige schattinge oft boete die hen opgeleyt was. Maer dat hy selde geweest heeft inde camerkens daer Christus gegeesselt en bespot is geweest/maer dat hy in't sevenste iaer in't afwesen vanden Saniacco gelate is inde plaetse vande geesselinge/ende dat hy ende alle de gene die by hem ware/ gehoort hebben de slaghen der gheesselende ; ende dat hy vraeghde aen eene oude vrouwe die hem inghelaten hadde / oft 'tselve dickwijls gebeurde/daer op sy antwoorde/ daer 'tsestigh jaren ghewoont te hebben/ende 'tselve altoos ende ghedurichlijcken nacht ende dach ghehoort hadde. Maer dat veel segghen/datmen daer eenen man siet/die ghedurichlijcken sijne rechte handt roert / ende vraeght de ghene die daer inne comen / vanden uptersten dagh des oordeels/ meyne ick denselen ende onwaerachtichte zijn : want wy hebben 'tselve aende Minrebroeders ghevraeght/die daer niet af en wisten te spreken.

Vertich stappen van hier gaende vonden wy aende slincke handt eene kercke eertijts ghewijdt ter eeren van S. Anna moeder vande H. Maghet/die vermaert is door d'onfangenisse ende gheboorte der selver. Want men seght dat eertijts daer ghestaen heeft het huys van Ioachim ende Anna/ende dat de heylighe Maria op die plaetse ghebooren is. By de kercke staet een redelijck groot clooster / eertijts van vrouwen bewoont/in't welc Balduinus den tweeden van dien naem Coninc van Ierusalem sijne huysvrouwe heeft doe Nonne worden. De Mahometanen besitten't beyde ; hebbende vande kercke eene Messite ghemaeckt / ende van het clooster de wooninge vanden Seriphus/die daer de Christenen niet en laet incomen dan met groote moeyte.

Gaende van daer door de poorte vande sale vanden tempel van Salomon/die daer nu staet / staende aende rechte syde vanden wegh:hebben wy sommige brandende lampen aen't welffsel sien hanghen/nochtans zijn wy inde poorte blijven staen/ende en dorsten inde sale niet ingaen/ om dat 'tselve de Christenen niet toeghelaten en wordt.

Ontrent veertich schreden van daer zijn wy afgheceert na de rechte handt/

handt/ende ghegaen in eene straetken/gaende na d'andere poorte vandesale des tempels/staende by de vesten der stadt; ende van daer inden waterput ghenoemt Piscina probatica, ligghende byde muren der stadt ende sale vanden tempel; inde welcke eertijts de schapen ende beesten wierden ghewasschen/die inden tempel gheoffert wierden Desen put is lanckachtich ende gemaeckt van viercante ende gehouwen steenen/ende is seer diep; ende om den selven staen soo veel huysen/datmen dien niet en can sien/dan vande Oost-zijde; alwaermē over eenen muer vijf voeten hooghe den gront ende gheleghentheyt vanden selven lichtelijcken siet. Daer en is gheen water inne/ ende is eensdeels eenen mesch put daermē alle vuylicheyt inne worpt/ eensdeels beplant met cauwoerden ende hof-cruyden;ende wort voor eenen hof ghehouden / ende is ontrent hondert ende vijftigh stappen lanck/ende breedt dertich. Van vijf gaelderijen/die daer eertijts waren ligghende vol siecken/die om ghesontheyt te vercrijghen / verwachteden de beroeringe van 'twater/zijn daer nu maer twee na den Westen/zijnde d'andere die na den Noorden staen ghestopt ende betimmert met huysen. Desen put is eertijts van Salomon ghemaeckt gheweest/ende heeft ten tijde vande Wet van Moyses seer vermaert geweest/door dien daer veel menschen gesont wierden/als den Engel het water roerde/gelijck in't Euangelie staet. Dese vergaderinge van water quam uyt den tempel/want alle het water/daer men d'offerhāden mede wiesschen/liepen in desen put;ende de Nathaneen wiesschen inden selvē d'offerhandē/die sy de priesters indē tempel leverdē om te offeren: waerom den selven ooc Bethesda/dat is/'thuys der wasschinghe ghenoemt is gheweest. Hier heeft Christus ghenesen den mensch die dertich jaren gichtich hadde geweest/ende hem bevolen sijn bedde op te nemen ende t'huys te gaen.

A. De gulde poorte.
B. De poorte van S. Stephanus.
C. De plaetse der steeninghen van S. Stephanus.
D. De kercke van't graf vāde H. Maget Maria.
E. Den hof van Oliueten.
F. De beke Cedron.
G. De brugghe over de beke Cedron.
H. De graven der Turcken.

Van hier ons keerende na den Noorden / ginghen wy uyt de stadt door de poorte van S. Stephanus. Dese heeft haren naem vandē eerstē martelaer Stephanus/die uyt de selve geleyt eñ niet verre geleyt en is geweest/ende heeft eertijts oock ghenoemt gheweest de poorte vanden dale ende de poorte vande kudde; om dat de beesten die inden tempel gheoffert wierden ende op de vee-merckt ghebrocht/ langhs de selve inghebrocht wierden / ende om datmen door de selve

 gaet

gaet in't dal van Iosaphat. Wt de stadt zijnde lieten wy aende rechte handt de gulde poorte/door welcke Christus voor sijn lijden triumphantelijcken inghecomen is/doen de voorgaende ende navolghende scharē met blijde stemmē riepē: O Sanna den Sone van David: ghebenedijt die komt inden naem des Heeren. Maer heden 'sdaeghs is den selvē vande Turcken door een verborghen oordeel Godts ghestopt/ ende men gaet daer niet door. Sy staet vande poorte van S. Stephanus na den Zuyden ontrent hondert ende vijftich stappen.

Van daer na den Oosten ghegaen zijnde ontrent hondert stappen/ zijn wy afgheke ert na den Zuyden/ende is ons ontrent dertich stappen van daer aende rechte syde vanden wegh ghewesen de plaetse/ daer S. Stephanus siende de hemelen open ende Christus staende op de rechte sijde Godts/heeft ghebeden voor de ghene die hem steenighden ende vervolghden ende is in sijne ieught ghesteenight/ende heeft alder eerst na Christus lijden verdienst de croone der martelien. Tot ghedenckenisse van't welck men sijn beeldt siet ghedruckt in eenen steen.

Hier zijn wy ghegaen midden door het dal van Iosaphat/dat oock het dal van Cedron/des Coninckx/des oordeels ende der bergen ghenoemt

noemt wort. Dit streckt hem twee mylen verre van't Zuyden na den Noorden/ende is enghe/want 'tis vol vande vervallinghen der stadt/ende meest vanden tempel van Salomon ende van't Coninckl ijck paleys/die van Titus den sone van Vespasianus bedorven ende vernielt zijn ghewecst.

In dit dal hebben de godt-vruchtighe Coninghen van Iuda Asa/Ezechias ende Iosias d'afgoden vanden tempel verbrandt/ende d'asschen vande selve inde beke Cedron ghewor pen. Dit dal light tusschẽ twee bergen/te weten hebbende den bergh van Olivete n vanden Oosten/ende den bergh Moriach vanden Westen ; ende door't midden vanden selven dale loopt de beke Cedron/die groeydt door het regenwater/dat comt vande byligghende berghen/ende van daer loopende door den dale van Gehennon valt het door d'effen plaetsen der woestijnen inde doode zee.

Het Graf van onse L. Vrouvve.

A. Inganck vande kercke oft graf der H. Maghet.
B. De venster vande kercke na den Oosten.
C. Inganck vande bidt plaetse Iesu Christi.
D. Het gat der bidt-plaetsen daer het licht door comt.
E. De plaetse vande kercke.
F. Eenen hof der Turcken met eenen muer besloten.

Niet verre vande plaetse/daer S. Stephanus ghesteenight is/ aenden

den voet vanden bergh van Oliveten staet eene schoone eñ groote kerc-ke/die gheheel overwelft ende van H. Helena ghemaeckt is ghewees; zijnde nu soo seer met aerde door de vervallinghen der stadt bedeckt/ dat d'aerde soo hooghe is als het opperste vande kercke / datmen die qualijck siet al is men daer gheheel by/ende over het opperste vande selve loopt de beke Cedron/als die vol waters is. Dese kercke wort om 'tgraf vande H. Maget Maria van alle Christenē in grooter eerē gehouden; eñ men comt binnen de kercke met achtenveertich oft vijf-tigh steenen trappen/die wijt eñ breet zijn. Aende rechte sijde vanden trap staet eene capelle/inde welcke twee Autarē zijn/ daermē seght te zijn de gebeenten vā Joachim eñ Anna d'ouders van Maria. Tegen over aen d'andere sijde vanden trap staet eene andere capelle d'eerste ghelijck zijnde/hebbende eenen Autaer / diemen seght te wesen het graf vanden H. Joseph den voedster-heere van onsen Heere. De pel-grims besoecken beyde dese capellen/ende doen hun ghebedt/ cussen d'autaren/ende begheeren de voorspraké der heyligen/ ter wijlen dat de Minrebroeders het navolgende lesen. Ende eerst voor 'tgraf van H. Joachim.

Antiph. O Ioachim Godt heeft u ghelijck ghemaeckt eenen vvijsen man, die sijn huys ghetimmert heeft op eenen steen.

Vers. Bidt voor ons H. Ioachim.

Antvv. Op dat vvy moghen vveerdich vvorden de beloften Christi.

Ghebedt: Godt die ons door de ghedenckenisse vanden H. Ioachim den vader vande Moeder Godts verblijdt; verleent ons ghenadigh, dat vvy den bystant moghen ghevoelen vanden ghenen, vviens ghedenckenisse vvy vereeceren.

Aen't graf van H. Anna.

Antiph. Dit is den vvortel ende struyc van Iesse, uyt de vvelcke de Maghet het vvesen heeft genomen.

Vers. Bidt voor ons H. Anna.

Antvv. Op dat vvy moghen vveerdigh vvorden de beloften Christi.

Ghebedt: Godt, die ghevvilt hebt dat de H. Anna vvorden soude de moeder van uvve moeder; vvy bidden u gheeft ons, dat vvy door de verdiensten van beyde de moeder ende dochter moghen vervveruen het rijcke der hemelen. Die leeft ende &c.

Aen't graf van H. Joseph.

Antiph. H. Ioseph uvve voorsprake moet ons ghedurighlycken beschermen, ende ons salighlijcken brenghen tot het hemelsch rijck.

Vers. Bidt voor ons S. Ioseph.

Antvv. Op dat vvy moghen vveerdigh vvorden de beloften Christi.

Ghebedt: Heere, vvy bidden u, gheeft ons dat vvy moghen glorieren door den feest-

feestdagh vanden H.Ioseph Bruydegom van uvve Moeder Maria , ende hoe gheloove volgen met eene bequame devotie. Die leeft &c.

Alsmen comt aen't onderste vanden trap / vintmen aende slincke hant eenen put van seer goet eñ coel water. Van hier gaetmẽ na 'tgraf vande Maget liggende in't midden vande kercke/daermen seght dat sy na hare doot begraven is geweest. 'Tselve is viercant / zynde van buyten met calck beset/ende van binnen bedeckt met witte platte steenen/eñ heeft twee deurkens/het eene staende na dẽ Oosten/ het ander na den Noorden. Men seght/dat de plaetse/daer de Apostelen haer alderheylichste lichaem begraven hadden/op den derden dagh na de begravenisse ydel is bevonden ende met seer soeten reuck vervult is geweest; ende is ghelyck eene viercante tombe oft Autaer met witten marbersteen ghedeckt/op den welcken de Catholycken alleen Misse doen: ende de capelle die uyt haer selven seer doncker is / wort altoos met twintich lampen/die dagh ende nacht branden/verlicht/ ten costẽ vande Christenen vã verscheyden volcken. Hier hebbẽ wy wat besigh ghebleven in't ghebedt/ende aengeroepen den bystant vande alder-salichste Maget/ter wijlen dat de Minrebroeders songen den lofsanc: Aue Maria stella &c. ende insgelyckx het navolgende.

Antiph. O glorieuse vrouvve, opgenomen boven de hemelen, die voor noch na u geene en hebt die vvs gelijck zy: de Maget heeft alleen sonder exempel Christo behaeght.

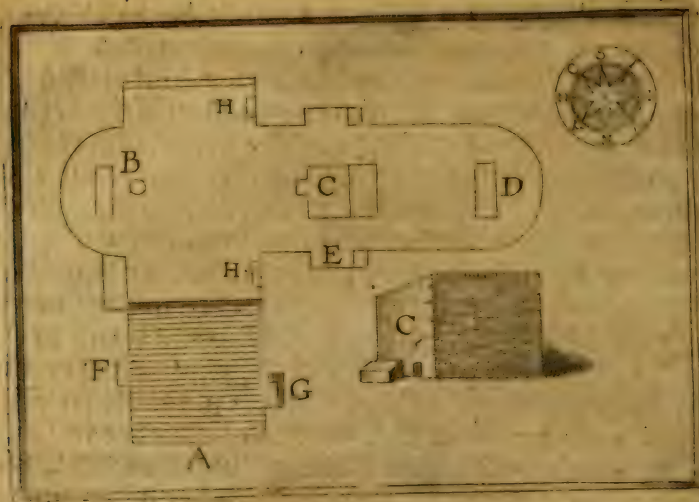
Vers. De H. Moeder is verheven.

Antvv. Boven de chooren der Engelen na de hemelsche rijcken.

Ghebedt: Heere, vvy bidden u, geeft uvve dienaers de gave der hemelscher gratien op dat, ghelijck de baringe vande salige Maget ons heeft gevveest een beginsel der saligheyt, hare hemelvaert toeganck geve tot de blijdschappen der Engelen. Door Christus &c.

A. Afganc van 50. trappen.
B. VVaterput.
C. Capelle van't graf vande H. Maget Maria.
D. Den hoogen Autaer.
E. Moschee oft bid-plaetse der Turcken.
F. Het graf van Ioseph Bruydegom vande H. Maghet.
G. Het graf vanden HH. Ioachim ende Anna ouders vande H. Maghet Maria.
H. Autaren.

Maer de kercke/ die ghemaeckt is rontsom het capelleken van't graf / is gheheel ghewelft / gheheel vochtich ende seer doncker; aenghesien daer gheen licht inne en comt/dan door de deure / als die open is / ende door een vensterken staende na het Zuyden.

Den gevel staende na he: Zuyde/hoogh vander aerde ontrent twaelf voeten wort tot een viercant werck door het by-voegen vande murē/ zijnde boven daer op eenen platten vloer/die soo hooghe is als d'aerde. De plaetse vande kercke is ghesloten van alle sijden met muren vande heerbane/ende by-ligghende hoven ende ackers; ende alsoo de selve leegher is dan de heerbane/ comtmen daer inne met sommighe trappen na het Zuyden. By de kercke staet eenen grooten ende breeden boom/ghenoemt Pistaceum/die inde landen vanden Westen niet bekent/maer in Syrien seer ghemeyn zijn / ende wassen oock veel in Egypten; ende brenghen noten voort niet ongelijck de keernen vande pijnappelen; zijnde nochtans de keernen groene/ende seer medecinael om de lever te verstercken/ende om de humeurē te lossen/die inde aderen vande selve verstopt zijn: die daerom te Venegien veel vande coopliedden te coope ghebrocht worden. De Italianen doende by de keernen suycker maken daer taerten af / die sy Pistacheas oft Pistachiatte noemen/die sy ghebruycken voor fruyt inde banketten.

De bidt-plaetse Christi byden bergh van Oliveten, oft de spelonccke daer hy plagh inne te bidden, inde vvelcke hy vvater ende bloedt heeft ghesvveet, ende vanden Enghel vertroost is ghevveest.

A. De plaetſe daer Chriſtus badt.
B. De plaetſe daer den Enghel hem vertrooſtede.
C. Inganck vande ſpeloncke.
D. Het gat vande ſpeloncke, daer het licht door inne comt.

Als wy nu uyt het graf vande heylighe Maget gegaen waren/zyn wy wederom opgheclommen; ende keerende na de ſlincke handt door eenen engē wegh: eñ wat voorts gegaen zynde/zyn wy ghecomen in eene ſpeloncke aenden voet vanden bergh van Oliveten/ die ſeer vermaert door Chriſtus ghebedt/ſyne ſweetinge van water ende bloedt/ ende de teghenwoordigheyt vanden Enghel/die vanden hemelſchen Vader gheſonden was om hem te vertrooſten/ende dat van alle Chriſtenen in grooter eerweerdigheyt ghehouden wordt. Deſe ſpeloncke is bycans viercant uyt de ſteenrotſe ghehouwen / onderſet met vier pilaren uyt de ſelve ſteenrotſe ghemaeckt/zynde wyt dertich voeten. Boven inde ſteenrotſe byde leſte colomne is een rondt gat / daer het licht door comt. Men ſeght dat by den muer / die onder de ſteenrotſe na den Ooſten ſtaet/eenen Autaer heeft gheweeſt/ op de ſelve plaetſe/ daer Chriſtus ter aerden vallende ſynen Vader heeft ghebeden ſegghende: Vader, indien't moghelyck is, laet deſen kelck van my gaen, maer niet ghelijck ick, maer gheliick ghy vvilt. Daer light eenen pilaer op d'aerde/ die eertyts gheſtelt is gheweeſt/daer den Engel gheſtaen ende Chriſtus vertrooſt heeft. Hier hebben wy oock wat ſtille gheweeſt ende ons ghebedt ghedaen/Godt onſen Saligh maker danckende/ van ſyne groote liefde tot het menſchelyck gheſlachte/dat hy ſyne menſche-

lijcke soo heeft benauwt/dat hy hier bedroeft ende verdrietich zijnde tot der doot toe bloedt ende water heeft ghesweet. Ter wylen hebben de Minrebroeders het navolghende ghelesen.

Antiph. Onsen Heere Iesus Christus den verlosser des vverelts ghedaen hebbende sijn avontmael met sijne discipelen is in dese plaetse ghecomen, om sijnen hemelschen Vader te bidden,ende als hy langhe hadde ghebeden,is hy ghevvorden in eenen striidt.

Vers. Ende syn svveet is ghevvorden.

Antvv. Ghelyck druppelen bloets loopende op der aerden.

Ghebedt: Alderliefste Heere Iesu Christe, die eer ghy ledet uyt Ierusalem ghegaen zynde zyt na uvve ghevvoonte op dese plaetse ghecomen,om te bevvyssen dat ghy uyt uvven eygẽ vville sout lijden,alvvaer ghy gevvorden in eenen strijdt hebt door benautheyt vanden kelck uvver passien ghesvveet bloedighe druppelen,daer mede te kennẽ gevende dat ghy een vvarachtich lichaem hebt aenveert:vvaerom vvy uvve ghenade aenroepen, op dat ghy onsen gheest in't ghebedt versterckende, vvilt voeghen met uvven strijdt, op dat vvy door gheene becoringen vervaert zynde, verwinnen moghen door uvve hulpe alle tegenspoedt. Die met den Vader leeft ende &c.

Als wy ons ghebedt hadden ghedaen ende uyt de spelonckе waren ghecomen/zijn wy wederom ghegaen op de plaetse van 't graf vande alderheylichste Maghet/ende daer over ghegaen;ende latende eenen hof staende aende plaetse vande kercke / die gheheel bemuert was/ ende verciert met eene Messite der Turcken/zijn wy wederom gheclommen op den bergh van Oliveten. Als wy veertich stappen voorder ghegaen waren / vonden wy aende slincke syde vanden wegh eene plaetse/op welcke eertijts stont eene capelle met eenen Autaer/ daermen nu gheene litteecken en siet/daer (soo die vanden Oosten segghen ende ghelooven)den riem van onse Lieve Vrouwe afghesonden is aen Sinte Thomas siende dat sy opghevoert wiert na den hemel.

Wat voorder schept hem den wegh in tween/vande welcke den eenen aende slincke hant gaet na't sop vanden bergh/genoemt gemeynlijcken: Viri Galilei: den anderen aende rechte hant na de plaetse vande hemelvaert. Van hier gaende zijn wy op't opperste vanden bergh van Oliveten gegaen/latende aende rechte hant den hof / inden welcken Christus gevangen is geweest/daer wy hier na af sullẽ sprekẽ. Als wy nu opgeclommen waren ontrent 'tsestigh stappen / wiert ons aende slincke hant gewesẽ eenen effen heuvel/ eertijts bestort(soomen seght) met Christus tranen/alwaer hy sittende ende voorsiende wat de stadt was aenstaende/over de selven heeft gheweent. Tot ghedenckenisse van

van welcke sake vande Minrebroeders het navolghende is gelesen.

Antiph. Als Iesus naeckte Ierusalem, siende de stadt, heeft hy over de selve gevveent.

Vers. Sy en sullen in u den eenen steen op den anderen niet laten.

Antvv. Om dat ghy niet en hebt bekent den tydt uvver besoeckinge.

Ghebedt: Heere booght uvve ooren tot de ghebeden vande ghene, die u tot ootmoedelycken bidden, als die ghelooven dat ghy over dese heylighe stadt hebt gevveent, meer beroerdt door 'tongeloove der Ioden dan de bederffenisse der stadt; op dat vvy verlost van alle vvonde der ongeloovigheyt, mogen deelachtigh van uvve tranen zyn. Die leeft &c.

Van dese plaetse sietmen Jerusalem gheheel; soo datmen bescheydelijcken ende besonderlijcken can onderkennen de ghelegentheydt/ ghedaente/ huysen ende gheheelen omganck der selver / sonderlinghe den bergh Moriah/ende den tempel van Salomon / ende de groote plaetse vande selve. Waerom ick de ghedaente der selver / soo veel als ick van dese plaetse hebbe connen bemercken / hier in't corte hebbe willen by voeghen. Den bergh Moriah/zijnde oock ghenoemt 'tlant des Visioens ende den bergh vanden tempel/maeckt d'Oostsijde vande stadt/op welcken de muren vanden Oosten eynden / hebbende eertijts hooghe ende van alle canten steyge gheweest : maer nu is't het nederste deel vande stadt / soo dat het nauwelijck eenen bergh schijnt te zijn: ja indien iemant vanden Westen oft Noorden na de stadt comt/ hy soude eer meynen dat den tempel/die op desen bergh ghemaeckt is/ghelegen is op eene leeghe dan hooghe plaetse. Maer alsmen comt vanden Oosten ende Zuyden/aldaermen comt door de dalen van Josaphat ende Gehennon/blijckt het claerlijcken dat het eenen hooghen bergh is. En desen bergh is door't verloop vanden tijt soo seer gheeffent/daer hy soo leeghe is als het dal ghenoemt Tyropeon / eertijts Mello/ende lagh midden tusschen de berghen Moriah ende Sion. Want dit selve dal zijnde met de verballinghen ghevult ende gheeffent/is soo hooghe ghewoorden/dat het soo hooghe is als't tsop vanden bergh Moriah, alsoo dat Josephus wel heeft ghesept/ dat in de vernielinghe vande stadt de dalen in berghen / ende de berghen in dalen verandert zijn gheweest. Dit is den bergh/die David van Orna den Jebuseus ghecocht heeft voor 600. siclen gouts/ende op de plaetse des selfs eenen Autaer ghemaeckt hebbende den Heere eenen brandt-offer gheoffert heeft; dat een vier uyt den hemel comende/verdaen heeft; op den welcken Salomon sijnen vader in't rijck volgende den Heere ghetimmert heeft eenen heerlijcken tempel / die gheheele

de wereldt door seer vermaert is geweest. Welcken na vierhondert eñ veertigh jaren van Nabuchodonosor verbrant is eñ bedorven: ende hebbende 'tseventigh jaren verwoest gheweest/is vau Zorobabel met verhouwen ende vierca nte steenen op den tijt vã veertigh jaren heerlijcken wederom opgherecht: welcken tot de tijden vande Machabeen ongheschent is ghebleven/ende bycans by alle natien der werelt seer vermaert ende ghehouden in groote eerweerdigheydt: alsoo dat oock veel uytlantsche Princen ende Coninghen den selven met veel giften ende gaven verciert hebben. Ten lesten na dryhondert ende vier-en-vijftich jaren is den selven van Antiochus Epiphanes Coninck van Syrien (na dat hy de stadt hadde inghenomen / ende op dry daghen ghedoodt hadde tachtentich duysent Joden/ ende soo veel gebangen ende in slavernije gheleyt) berooft van alle sijn cieraet ende rijckdommen/ende den selven met afgoden ontheylight. Welcken dẽ vromen Judas Machabeus leytsman der Hebreen / de stadt wederom ghecreghen hebbende/vande afgoderije heeft ghesuyvert/ende inden selven wederom ghebracht de goude vaten ende Godts dienst: eñ om dat den selven niet vande heydenen soude ontheylight wordẽ/ heeft den selven met hooghe ende seer stercke muren ; grachten ende poorten versterckt / inden welcken hy oock beleghert zijnde van hondert ende twintigh duysent heydenen / het belegh cloeckelijcken langhen tijt heeft verdraghen ende wederstaen. Ten lesten vijfhondert ende sessentachtentigh jaren/na dat den selven van Zorobabel wederom was opghemaeckt/is den selven vanden Keyser Titus na eenen twijfelachtighen ende bloedighen strijdt met groot ghewelt inghenomen: daer soo grooten moordt onder de Joden vande soldaten ghedaen is gheweest/dat het bloedt ghelijck eene beke vande trappen des tempels gheloopen heeft; ende is van eenen soldaet/ hoe wel teghen den wille vanden Keyser inden brandt ghesteken / ende geheel verbrandt/ende afgheworpen gheweest.

Na vijfensestigh jaren alsoo de Joden wederom oproerigh wierden/ende wilden den tempel wederom op maken/zijn daer op eenen dagh van Adrianus Elius achtenvijftich duysent doot gheslagen / eñ den bergh Moriah/daer den tempel opghetimmert hadde gheweest/ is gheeffent/ende de gruysen gheworpen in't dal vã Josaphat; op dat de stadt haer betrouwende op de stercte vanden bergh eñ tempel/den Romeynen niet weder en soude afvallen. Ende hoe wel den selven vã Godt selve vercoren is gheweest tot de wooninghe van sijnen tabernakel/ende van Christus ghenoemt is gheweest het huys des ghebedts; nochtans is den selven tot den gronde toe afgheworpen / ende den grondt heeft na het voorsegghen van Christus meer als dryhondert

vert jaren verwoest gheleghen/noch vereert geweest met eenige bou-
winghe oft tempel;al waren daer de Joden seer tegen. Waer uyt ick
meyne blijckelijcken te zijn/ dat den tempel die nu staet op dē bergh
Moriah niet en is den ghenen die eertijts van Salomon is opghe-
recht ende van Zorobabel hermaeckt; aenghesien den selven tot den
gronde toe gheheel is afgheworpen gheweest ; maer eenen anderen
langhen tijt daer na ghemaeckt/oft van S. Helena/ende vande Ma-
hometanen onder 'tbeleyt van Homarus den derden Calipha vande
Mooren na Mahomet vermeerdert oft hermaeckt: nochtans staende
op de selve plaetse daer den ouden tempel ghestaen heeft. Den selven
is achtcantigh / ende is ghemaeckt op de Grieckxsche maniere van
groote ende verhouwen steenen zijnde schoon/groot ende hooge:van-
dē welckē het onderste deel is becleet met marbere platte steenen / eñ
het bovenste met gebacken steenen van verscheyden verwe / verciert
met werck van Damascus/zijnde het welffel met loot gedeckt; 'twelc
gheheel de kercke deckt/op wiens hooghde staet eene halve mane van
vergult coper/het deuys der Turcken/dat sy ghewoon zijn te stellen
op hunne tempelen oft Moscheen.Men seght dat binnen in't midden
vanden tempel beneden de benedenste pilaren eene hooghachtighe
steenrotse is/onder de welcke eene spelonche is/op de welcke (soo de
H. Schrifture seght)den Enghel heeft gheseten/die 'tvolck verslagen
heeft om dat David 'tselve onvoorsichtelijcken hadde doen tellen. De
ghelegentheyt des tempels is soodanigh : Twee groote ende even
langhe plaetsen oft straten/ zijnde d'eene hoogher dan d'andere lig-
gen rontsom den tempel.De benedenste is viercant / ende behelst on-
trent dryhondert stappen/ende zijnde met witten steen gheplaveyt
gheeft den tempel een schoon cieraet ende heerlijckheyt:want de sel-
ve blinckt soo door de stralen der sonnen/datmen daer qualijc op can
sien:ende is beplant met palmboomen / olijfboomen ende araengie-
appel-boomen / die in schoonder ordinantien staen.In't midden van
dese plaetse is eene verheven effen hooghde/hooger van den grondt
vande plaetse twaelf voeten/zijnde oock met witten marber ghepla-
veydt/staende even verre van alle vier de hoecken vande plaetse:Op't
midden vanden welcken staet den teghenwoordighen tempel vā Sa-
lomon oft Messita/op welcke men gaet met vier trappen staende na
de vier hoecken der werelt.Den trap die na den Oosten staet / gaet
recht na den inganck vanden tempel/die daer maer eenen en is staen-
de na den Oosten eñ den bergh van Olinceten.De bovenste plaetse is
verciert met vier bidt-plaetsen/staende in vier hoecken.In d'onderste
besloten van alle sijden met seer hooghe muren / gaetmen door vijf
poorten/d'eene staende na den Oosten/die nu ghestopt is ende wordt

de

de gulden poorte ghenoemt de twee staen na den Westen/de vierde na het Zuyden/ende de vijfde na den Noorden. Hier by machmen voeghen de seste/die minder is dan d'andere/staende byde muren vande stadt ende den waterput Piscina probatica ghenoemt. In dit besluyt en is niemant vande Mahometanen gheoorloft te woonen/ noch in te comen/dan met bloote ende ghewasschen voeten. Des winters valt het reghen-water/dat in groote menighte vanden tempel ende elders comt/in regen-backen/die daer veel in't selve besluydt zijn. Desen tempel heeft sommighe hondert jaren gheweest den stoel vanden Patriarch/ende seer vermaert door den oprechten dienst Godts:maer na dat de stadt vande Saracenen inghenomen was/is den selven besmet met dẽ onreynen dienst van Mahomet vier hondert eñ dryentsestigh jaren lanck;ende is daer na in't jaer 1100. van Gotifredus van Buillon inghenomen gheweest/niet teghenstaende dat den selven met stercke torrens ende poorten ghesterckt was/ ende den goddelijcken dienst is daer wederom inghestelt. Ten lesten na acht-en-tachtentich jaren is den selven door den schadelijcken twist der Christenen wederom vande Saracenen ghewonnen / ende met Mahomets dienst besmet/ghelijck hy noch doet op den dagh van heden : ja de Christenen ende Joden worden op lijf-straffinghe verboden daer inne te comen. Want indien iemant bevonden wort inden tempel gheweest te hebbẽ/ dien moet Christus gheloove verloochenen oft de doodt sterven;wordende met eenen staeck doorsteken oft verbrant. Ghelijck (soo de Minrebroeders ons vertelden) 'tselve ghescriedde aen eenen Grieckschen Bischop ende Spaenschen Minrebroeder. Dit zy ghenoech in't corte vanden tempel ghesept/laet ons ons voornemen verbolgen.

Wat hoogher van daer gaende vondẽ wy de plaetse/daermen seght dat de Apostelen op eene effene plaetse ghemaeckt hebben het Ghelove:waerom de Minrebroeders ende pelgrims ghewoon zijn daer het Gheloove te lesen:gelijck wy oock ghedaen hebben.

Van daer tienthien stappen voorts wierdt ons op de slincke sijde ghewesen de plaetse/ daermen seght dat Christus sijne Apostelen heeft leeren bidden:Waerom wy oock volghende de ghewoonte daer oock ghelesen hebben het ghebedt des Heeren.

Niet verre van daer by eenen vervallen pilaer wiert ons eene andere plaetse ghewesen/daer den Heere Jesus van sijne discipelen ghevraeght/hen claerlijcken heeft voorsept de teeckenen van sijne toecomste ende het eynde des werelts / die ghescieden sullen voor het uyterste oordeel. Tot ghedenckenisse van 'twelcke de Minrebroeders dit ghebedt hebben ghedaen.

Antiph.

Antiph. Doen Iesus sat op den bergh van Oliveten zyn sijne discipelen by hem ghecomen, segghende tot hem in't heymelijck: Heere vvanneer sal dit zyn, ende vvat teecken is daer van uvve toecomste ende eynde des vverelts.

Vers. D'een volck sal teghen d'ander ende d'eene rijck tegen d'andere opstaen.

Antvv. Ende daer sullen pestilentien, ende hongher ende aertbevinghen inde plaetsen zyn.

Ghebedt: Gheeft ons Heere Iesu Christe, vader vande toecomende vverelt, dat vvy door uvve heylige vvercken geleert, mogen blydelijc door de verdiensten uvver Passien tegẽ vvoordich zyn in't schroomelyc oordeel, van't vvelc gy door de begeerte van uvve Apostelen op dese plaetse hebt gesproken. Die leeft, &c.

A. De kercke ende plaetse der hemelvaert des Heeren.

B. Het celleken van S. Pelagia.

C. De plaetse daer Christus syne Apostolẽ heeft voorseyt het uyterste oordeel.

D. De plaetse daer hy hen heeft leeren bidden

E. De plaetse daer d'Apostelen 't Ghelooue ghemaect hebben.

F. De plaetse daer Christus over Ierusalem gevveent heeft.

G. De plaetse daer de H. Maria gherust heeft ende den palmtack ghecreghen.

H. De plaetse ghenoemt: Viri Galilei.

I. De plaetse daer S. Thomas creegh den gordel van Maria.

K. De plaetse daer de H. Maget Maria gevvoon

vvas te rusten.
L. De plaetse daer Christus gaende tot het gebedt gelaten heeft de dry Apostelen.
M. De plaetse daer Christus ghevangen is ghevveest.
N. Het gat vande speloncke, daer Christus drijmael heeft gebeden, ende vvater ende bloedt gesvveet.
O. Gethsemani.
P. Het graf vande H. Mag et Maria.
Q. De plaetse daer Iudas sy selvē heeft verhangē
R. Het graf van Absalon.
S. Eene steene brugge over de beke Cedron.
T. De begrauinge der Ioden.
V. Het dal vanden vermaledijden vijgh-boom.
X. Den vvegh na Bethanien.
Y. Den vvegh na Ierusalem.
Z. De beke Cedron.

Wat voorder gaende ontrent den voet vanden bergh vintmen eene enge ende donckere spelonck/uyt de steenrotse gehouwen/ genoemt de Celle van H. Pelagia/wiens graf men de selve seght te zijn. Dit is geweest die seer vermaerde oneerbare vrouwe van Antiochien / welcke te boven ginc alle andere vrouwen in schoonheyt/rijckdom/wellustē ende overdaet/ende daer na Christene geworde zynde/heeft sy haer voorgaende leven verlaten/eñ haer een man gelatende/heeft sy op dese plaetse als eenen Eremijt een strengh leven geleyt/eñ heylichlijckē volbracht; soo dat sy met rechte genoemt is gheweest eene zee oft vergaderinge van alle deughden; wiens lichaem men seght op dese plaetse begraven te zijn. Wy haddē daer geerne ingegaen/maer de Moorē hadden den ingant vande spelonck gesloten/soo dat wy daer niet in en condē. Wy hebbē dā ons gebet daer buytē gedaē/eñ bystant vā dese H. Vrouwe begeert/ter wijlen de Minrebroeders 'tnavolgende lasen.

Antiph. De openbare vrouvve Pelagia leervvesen hebbende is op eenen nacht uyt haer huys gegaen,ende gecomen op den bergh van Oliveten, ende aenveerdende het habijt vā eenen Eremijt,heeft sy haer in dit cleyn celleken gesloten ende Godt in groote onthoudinge ghedient.

Vers. Bidt voor ons H. Pelagia.

Antvv. Op dat vvy mogen vveerdich vvorden de beloften Christi.

Ghebedt: Verhoordt ons Godt onsen Salichmaker,ende ghelijck vvy ons verblijden vande bekeeringe vande H. Pelagia,laet ons oock navolgen het exempel van hare vvonderlijcke verduldigheyt. Door onsen Heere &c.

Van hier zijn wy gheclommen op't tsop vandē bergh/ op welcken eertijts eene schoone ende groote kercke gemaeckt is geweest van H. Helena/ter gedenckenisse vande Hemelvaert des Heeren/die hy door sijne eygen cracht ten hemel gevaren is: vande welcke men de gruysen ende overblevelingen noch siet/zijnde rondt. In't midden vande plaetse is nu eene ronde capelle van witten marber/ verciert met acht pilaren van buyten/gedect met een welffsel/ende omringelt met twee marberen trappen: eñ dese capelle is in't viercant wijt twaelf voetē/ ende

ende men gaet daer inne met een deurken staende na dē Westē. Maer om dat daer de Turcken over eenige jaren eene Messite af gemaeckt hebbē/en connē daer de Christenen niet inne geraken dan met groote moeyte. Wy hebbēde by gevalle gevondē voor de deure dē Seriphus vāde Messite/zijn daer door giften ingeraeckt/ende hebben daer met eene groote vertroostinge der herten ons ghebedt tot Godt ghestort; aenbiddende onsen Saligh-maker/al oft wy hem ten hemel hadden sien climmen / vereerende syne goddelycke voetstappen. Men siet inde capelle eene uytgeholde plaetse inden binnen-muer gelijc eene ellenboge na den Zuyden/gelijck zijnde de cassen vande beelden/wijt drie voeten/ende seven hooge/met marber verciert/die de Turcken in eere houden: want sy hanghen daer eene tafele/op welcke den naem Godts met goude letteren gheschreven is; eñ sy ontsteken daer voor eene lampe: ter wijlen men het gebedt daer doet/doet oock den Seriphus op dese/als de heylighste plaetse / syne gebedē. Mē siet in't midden vandē vloer gedruckt den voetstap vandē rechtē voet Christi in eenen witachtigē steen: Nochtās is't wel te geloovē dat daer twee innegedruct zijn geweest; aengesiē Sulpitius Severus/Eusebius/Hieronymus 'tselve ghetuyghen / welcken lesten oock seght de selve alle beyde gesien te hebben/ende seggen wonderlijcke saken vande selve: maer nu en is daer nochtans maer eenen/ende men meynt dat dē anderen byde Turcken bewaert wort inden tempel van Jerusalem gelijc de Minrebroeders ons hebben vertelt. Ter wijlen wy hier stille waren ende onse gebeden dedē/hebben de Minrebroeders het navolghende gesongen. Eerst den Lossanck: Iesu nostra redemptio &c.

O glorieusen Coninc, Heere der crachten, die hier als triumpheerder boven alle hemelen geclommē zyt, en verlaet ons niet als vveesen, maer seynt in ons den Gheest der vvaerheyt, de belofte des Vaders. Looft den Heere.

Vers. Godt is opgheclommen in jubulatie. Looft den Heere.

Antvv. Ende den Heere inde stemme der trompette. Looft den Heere.

Ghebedt: Almachtigh Godt, vvy bidden, verleent dat vvy die gelooven, dat uvven eenigh-gheboren Sone van dese plaetse na de hemelen gheclommen is, oock met der herten mogen inde hemelsche plaetsen vvoonen. Door den selven Heere &c.

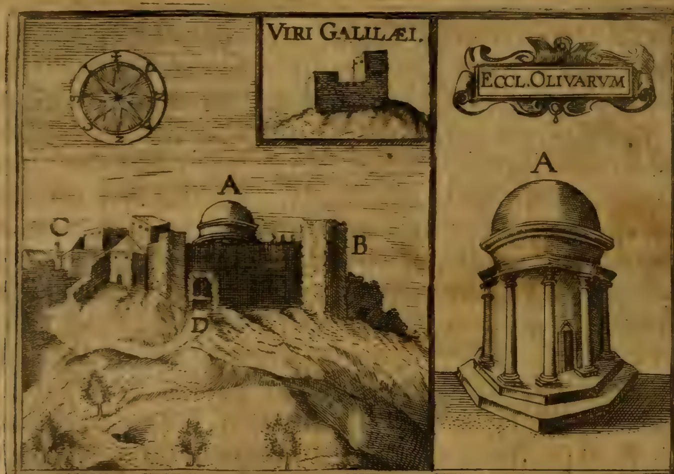
Bydemuren vande groote verballen kercke aende slincke handt wiert ons gewesen de plaetse/daer (soo de Christenen vanden Oosten seggen eñ gelooven) den Engel gecomen is byde alderheylichste Maget/na dat sy haren Sone hadde gesien ten hemel climmen/ende haer was rustende ende sittende/ende haer heeft voorseyt den dagh vā haer overlijden/eñ ooc eenen palme uyt den hemel heeft gebrocht. Tot gedenckenisse vā welcke sake de Minrebroeders het navolgende hebben gesongen.

Antiph. Dē palmtac, die den Engel de H. Maget uyt den hemel gebrocht heeft, blinckte door seer groote claerheydt, vvelcken ghelijc vvas de groenigheyt der roeden, maer sijne bladeren blinckten ghelijck de morgensterre.

Vers. Ontfanght, ô glorieuse Maget, den tack vande palme.

Antvv. Die ick u uyt het Paradijs ghebracht hebbe.

Ghebedt: Godt beminder der reynigheyt, die de Moeder Godts ende Maghet uyt den hemel door eene uytnemende engelsche hant eenen schoone palme met groene bladeren tot getuygenisse haerder maeghdelijckheyt hebt ghesonden, ende haer hebt doen vercondigen haer salich overlijden, ende ten lesten haer hebt verhoort, dat sy verlatende dese vverelt het aenschouvven des duyvels niet en soude sien: verleent, dat hare glorieuse voorsprake by u ons altoos magh van alle lagen der vvanden beschermen. Door Christus &c.

Den bergh van Oliveten.

A. De Capelle vanden bergh van Oliveten.
B. Het celleken van S. Pelagia.
C. De vervallinghen van't clooster.
D. Inganc vande groote kercke, die nu vervallen ende afgevvorpen is staende rontsom de capelle vande Hemelvaert onses Heeren.

Eer wy onse reyse vervolgen/moetē wy wat seggen vande vrucht-baerheyt vanden bergh van Oliveten. Desen bergh heeft sijnen naem vande vruchtbaerheyt vande groote menichte van olyf-boomen die daer op wassen: hy wort oock edel ende heyligh vanden Propheet Daniel

Daniel ghenoemt. Ende zijnde vermaert door soo veel mysterien van Christus/ende besproeyt met sijne alderheylighste tranen ende bloet/ ende gheheylight met sijne voetstappen / wort hy dickwijls inde H. Schrifture vermaent / ende is inden mondt van alle Christenen. Hy is hoogher/schoonder ende vruchtbariger dan alle de byligghende berghen/ende seer fraey beplant met boomgaerden/ wijngaerden/ende olijfboomen / insghelijckx in Palmen/ Terebinthen/ Charnuben/Pistaceen/Citroenē/Araengie-appel-boomen/ myrtus/ ende andere welrieckende planten ende boomē: hy heeft drij tsoppen: van't hooghste vande welcke Christus den Saligh-maker van alle menschen met het aensicht na den Westen inde teghenwoordigheydt ende aensien van sijne discipelen na den hemel is gheclommen. Op desen bergh heeft David vliedende voor sijnen sone Absolon gaende barvoets ende bloots hoofts Godt weenende aengthebeden. Op desen bergh heeft Salomon/alle godt-vruchtigheyt vergetende / door het ingheven van sijne heydensche vrouwen/tempelen ghesticht voor de vremde goden; die den Coninck Iosias daer na met andere tempelen der afgoden heeft omgheworpen. Het opperste tsop vā desen bergh staet van Ierusalem eene reyse van eenen Sabath/ghelijc de Schrifture spreeckt/dat is twee duysent stappen/soo veel weghs als de Ioden sonder sonde mochten op den Sabath doen: hy is soo hooghe/datmen vanden selven van alle sijden seer verre can sien / als de doode zee/de Iordane/de bergen Quarantena/Abaris/ Nebo ende Phasga/ ende Arabien ende seer veel andere plaetsen: het een tsop staende na dē Zuyden en is nu niet betimmert. Op 't derde staende na dē Noorden/dat ghemeynlijcken Galilea ghenoemt wordt/is onlanckx eenen torren ende huysken beginnen te timmeren; maer en is noch niet volmaect. Wy zijn 'tselve voor by gegaen eñ hebben geene bewesen want daer en is gheene kercke noch vermaert door eenigh mysterie. Sommighe meynen dat het Galilea ghenoemt is van eene herberge/ daer de Galileeusche na Ierusalem comende herberghden.

A. De kercke vanden bergh van Oliveten.
B. De vlecke Betphage.
C. De fonteyne der Apostelen.
D. Het huys van Martha.
E. Den steen, daer den Heere opgeseten heeft.
F. Het huys van Maria Magdalena.
G. Het graf van Lazarus.
H. Het buys van Lazarus.
I. Het huys van Simon den melaetschen.
K. Den vijgh boom vanden Heere vermaledijt.
L. Den vvegh na Ierusalem.

Van daer na den Oosten byden wegh die na Bethanien gaet/wiert ons in een effen velt ghetoont de plaetse/daer eertijts gheweest is de

 vlecke

vlecke der Priesteren Betphage/liggende van't tsop vandē bergh vā Oliveten ontrent hondert stappen ; van waer onsen Salighmaker Christus ghesonden heeft twee discipelen / om te ontbinden die eselinne met haer veulen / ende by hem brenghen/ghelijck dese gheschiedenisse byde Euangelisten beschreven is. Tot ghedenckenisse vande welcke de Minrebroeders het navolgende hebben ghelesen.

Antiph. Doen Iesus ghenaeckt vvas by Ierusalem, ende te Betphage ghecomen vvas byden bergh van Oliveten, doen heeft hy gesonden tvvee van sijne discipelen tot hen segghende: Gaet in't casteel dat teghen u over is , ende ghy sult terstont vinden eene eselinne gebonden ende haer veulen met haer ; ontbindt die ende brenght die by my.

Vers. Indien u iemant iet seght antvvoordt :

Antvv. Want den Heere heeft dese van doen.

Ghebedt : Almachtigh eeuvvigh Godt , die onsen Heere Iesus Christus op den dagh der onghedeessemder brooden op het veulen der eselinnen van hier na Ierusalem hebt doen opclimmen , ende hebt de scharen der Ioden gheleert hunne cleederen ende tacken vande boomen voor hem te stroyen , ende Osanna tot sijnen lof te singen: maeckt dat uvve dienaers moghen navolghen het exempel der ootmoedigheyt van uvven Sone, ende vervverven hunne verdiensten

diensten. Door den selven Heere &c.
Daer en is heden geen litteecken vande vlecke Bethphage gebleven/ende alle dingen zijn daer alsoo vergaen/ datmen niet en can bemercken/dat daer opt eenigh huys heeft ghestaen.

Gaende van daer wat voorder na den Zuyden/ende latende aende rechte hant de vlecke Bethanien/en comende na den Oosten ontrent vijfhondert stappen/saghen wy eenen hof/daermen seght eertijts gewees te hebben het huys van Martha/daer Christus eertijts vā haer geherberght is geweest: maer wy en conden daer gheen litteecken af gevinden. Ter wijlen wy hier stille waren ende baden/lasen de Minrebroeders het navolgende.

Antiph. Iesus is ghecomen in dit casteelken, ende eene Vrouvve genoemt Martha heeft hem in haer huys ontfangen.

Vers. Martha, Martha ghy zyt sorghvuldich.

Antvv. Ende ghy zyt beroert tot veel dinghen.

Ghebedt: Aldersoetste Heere Iesu Christe, die door uvve groote goedertierenheyt u gevveerdight hebt dickvvijls te herbergen in dit huys van Martha uvve dienstmaget: vvy bidden u, geeft dat vvy door de verdiensten van uvve vveerdinne voor u met heylige vvercken mogen bereyden de vvooninge van onser conscientien, dat vvy, als den uytersten dagh gecomen sal vvesen, mogen verdienen eeuvvelyc met u in't hemelsche rijck te herbergen. Die leeft ende &c.

Eenen steenworp van daer hebben wy gesien eenen geelachtighen steen met witte strepen ontrent twee voeten hooge/die in grooter eeren gehouden wort van alle Christenen/soo vāden Westen als vanden Oosten. Want sy seggen dat dit den steen is/op den welcken Martha den Salichmaker sittende en rustende met dese woorden aengesproken heeft: Heere haddet gy hier gevveest, mijnen broeder en soude niet gestorven hebben. Maer 'tis grootelijcken te verwonderen / dat zijnde van desen steen soo veel hondert jaren soo veel stucken gebroken (ghelijck wy oock ghedaen hebben) dat den selven niet ghemindert en is. De Minrebroeders hebben hier dit ghebedt ghelesen.

Antiph. Iesus en vvas noch niet gecomen in dit casteelken, maer hy vvas noch op dese plaetse, daer Martha hem in't ghemoete quam.

Vers. Martha heeft tot hare suster gheseyt:

Antv. Den Meester is hier, ende hy roept u.

Ghebedt: Iesu Christe alderbesten ende goedertieren vertrooster, die, tot blydschap vande susters Martha ende Maria, die bedroeft vvaren vande doot ende pijne van hunnen broeder na Bethanien opgeclommen zyt, ende door den langen vvegh vermoeyt op dese plaetse ootmoedelijcken hebt geseten, om te betoonen seer glorieuselijckē voor de vverelt de glorie vvs Vaders inde vervveckinghe [illegible]nden ouerleden Lazarus: gheeft ghenadelijc, dat vvy alsoo moghen door

door den breeden vvegh van dit leven getrouvvelycken mogen gaen, op dat vvy ontbonden zijnde uyt den kercker des vleeschs, moghen verdienen met u inde hemelsche tabernakelen eeuvvelycken te rusten. Die leeft ende &c.

Niet verre van desen steen sietmen vervallinghen vā eene afghe-worpen timmeringe/teeckenenen van eene kercke ende clooster/datmen meynt ter eeren van H. Maria Magdalena vande Christenen ghetimmert te zijn op de fondamenten van haer huys. Hier hebben wy wederom stille gheweest/ende de Minrebroeders hebben't navolghende ghelesen.

Lofsanck: Maria nam door liefde een pont Nardus reyne
Salfde des Heeren voeten, met tranen in't gemeyne
Lof eer en bevel zy de, Dryvuldicheyt eenvuldich
Vader, Soon, Heylich Gheest, t'eeuvven menighfuldigh.

Vers. Maria heeft voor haer selven het beste deel vercoren.

Antvv. Dat van haer inder eeuvvigheyt niet en sal genomen vvorden.

Ghebedt: Heere, vvy bidden u, laet ons geholpen vvorden door het voorbidden vande H. Maria Magdalena, door vviens gebedt ghy verbeden zynde hebt haren broeder Lazarus die vier daghen doot vvas, vande doot vervveckt. Die leeft ende &c.

Van daer wederom na dē Westen keerende/zijn wy te Bethanien ghecomen. Dese stadt is ghelegen aende Oost-zyde vanden voet des berghs van Oliveten ontrent vyfthien stadien vande stadt Jerusalem zynde seer bekent door Lazarus graf/verweckinge/ Christus tranen/ ghebeden/ende herberghe: maer zynde nu gheheel verbuylt / vervallen ende niet gheacht/is seer qualyck bewoont/staende daer seer luttel huyskens/daer Moozen inne woonen. Soo wy inde stadt quamen/ontmoetteden wy eenighe Moozen/om ons te leyden na 'tgraf van Lazarus/die wy/ghelijck oock de bewaerders vande spelancke/ hebben moeten gheven eenighe Maidinen/eer sy ons lieten daer in comen. Boven het graf is eene groote kercke van H. Helena ghemaeckt gheweest / die noch staet: maer om dat de Moozen daer eene Messite af hebben ghemaeckt/en moghen de Christenen daer niet inne comen. Men ginck eertyts door de selve na het graf vā Lazarus: maer alsoo dat belet was/soo is daer eenen anderen ingang vanden Guardiaen van Jerusalem ghevonden / door eenen trap van tweeen-twintich treden/gemaeckt onder d'aerde aende West-zyde vande kercke/uyt de steenrotse ghehouwen. De spelonche van't graf is dobbel/staende d'eene boven d'andere/ zynde beyde gelijc eenen viercanten kelder/ende d'onderste was enger dan de bovenste. De bovenste heeft eenen steenen Autaer/welckens deckſel sommige segghen ghe-
weest

weest te hebben de deure van 'tgraf van Lazarus; ende de Catholijcke alleen doen hier Misse. Wt dese spelonckе gaetmen na d'onderste met sesse trappen/daer oock eenen Autaer staet. Men seght dat dese het graf van Lazarus heeft geweest/uyt welcke onsen Salighmaker hem vier dagen doot zijnde/ende stinckende/door syne goddelijcke macht heeft tot het leven geroepen inde tegenwoordigheyt van veel Joden. Als wy ons ghebedt na de gewoonte op dese plaetse gedaen hadden/ ende de Minrebroeders het Euangelie gelesen/dat dese geschiedenisse vertelt met het navolgende/zijn wy vertrocken.

Antiph. Iesus dan in sy-selven verschuddende is gecomen by dit graf, ende heeft geseyt neemt den steen af.

Vers. Als hy dit hadde geseyt, heeft hy met luyder stemmen geroepen.

Antvv. Lazarus comt buyten.

Ghebedt: Almachtigh ende aldergenadighsten Godt, die de vverelt vernieuvvt met ontallycke mirakelen; vvy bidden u geeft, dat, ghelijck ghy door de stemme van uvven eenigh-gheboren Sone crachtelycken tot het leven hebt doen comen Lazarus, die in dit graf vier daghen doodt ligghende ende stinckende vvas, ende met eenen grooten steen gedeckt, die beteeckent eenen sondaer in sonden gestorven, ende alleenlijcken door uvve bermhertigheyt vervveckt, ghy ons oock alsoo vervvect van 'tpack vā alle sonden, geluckichlijcken door het mysterie van uvve alderheylighste passie comen tot het eeuvvich licht. Door den selven Christus &c.

Ghegaen zijnde uyt het 'tgraf van Lazarus na het Zuyden zijn wy ghegaen over groote vervallingen van vervallen huysingen / diemen meynt gheweest te hebben het huys van Lazarus/gemaeckt ghelijck een casteel ende met eene walle rontsom omringelt.

Van daer ghegaen ontrent vijftich stappen / zijn wy ghecomen by een groot ende wijt huys/datmen seght gheweest te hebben het huys van Simon den melaetschen/in't welcke Christus sesse daghen voor Paesschen ghenoot zijnde is daer van Magdalena met costelijcke salve ghesalft/soo dat het huys gheheel vervult is vanden reuck. De sale daer dese maeltijt is geschiet/is daer na vande Christenen in eene capelle verandert/ inde welcke noch staet eenen marberen Autaer. Het huys is nu verworpen/vervallen ende vervuylt/ende en wort vā niemant bewoont : alleenlijcken dienen eenighe camers de Mooren voor stallen. Hier hebben wy wederom wat tijts onse ghebeden ghedaen/ter wijlen de Minrebroeders het navolgende songen.

Antiph. Maer alsoo Iesus vvas te Bethanien in't huys van Simon den melaet-

schen

schen,is by hem ghecomen eene vrouvve hebbende een alabaster van coste-
lijcke salue,ende heeft die op sijn hooft ghegoten die aende tafel sat.Maer de
discipelen dit siende zijn vergramt gevveest,seggende: vvaer toe dit verlies?

Vers. VVaerom zyt ghy dese vrouvve moeyelijck?

Antvv. VVant sy heeft een goet vverck in my ghedaen.

Ghebedt: VVy bidden,Heere,doet ons na het exempel vande H.Maria Magdalena die vvy ghelooven op dese plaetse op't hooft ende voeten van uvven alderliefsten Sone aende tafel sittende een alabaster van costelijcke salue ghegoten hebben;te kennen gevende aende nacomelinghen de sterffelijckheyde vanden selven onsen Heere Iesus Christus, alle onse vvercken smakelijck maken met de salue van een oprecht voornemen ; op dat vvy vertellende dese eervveerdige vertooninghe mogen verdienen met een getrouvv herte te over legghen de mysterien van onse ghevvissche verlossinghe.Door de selven onsen Heere &c.

Van daer zijn wy na de stadt gecomen by 'thangen vanden bergh vā Oliveten/dien wy aende rechte hant hadden; ende niet verre van daer in't afgaen vanden bergh is ons eene plaetse ghetoont vol vijgheboomen gheplant/ ende inde selve den vijgheboom dien Christus vermaledijt heeft om dat hy gheene vruchten en hadde. Als wy afquamen / toonden ons de Minrebroeders aende slincke syde vanden wegh de plaetse daer Judas Christus verraden hebbende aende Joden/ ende 't selve hem leedt wesende/ sy selven heeft verhanghen/ende in't midden ghebosten was : Hier by zijn de graven der Joden tegen over den bergh Moriah by het dal van Josaphat. Op welcke oock eertijts de graven der Joden hebben geweest/uyt dien mē inde Schrifture heeft dat dē Coninc Josias den bosch den afgodē toege-eygent heeft doē dragē uyt het huys des Heerē buytē de stadt Jerusalē in't dal van Cedron/ende dien daer verbrant heeft tot den asschen toe/ ende die geworpen op de graven van't gheneyn volck.

Van hier zijn wy gecomen in't onderste van't dal van Josaphat; eñ daer midden doorgegaen zijnde tot by het graf van Absalon/zijn wy gheclommen op den bergh Moriah/ende zijn na het Zuyden gegaen lancks de muren der stadt/daer sy besluyten de plaetse vanden tempel van Salomon; latende aende rechte handt eene schoone ende groote kercke zijnde met loot gedeckt; 't welck een schoon werck is. Dese is besloten binnen de muren/ende staet bynden tegenwoordigen tempel van Salomon/op de selve plaetse daer eertijts ghestaen heeft het portael van Salomon ; alwaer de alderheylighste Maghet Maria van hare ouders aen Godt is gepresenteert geweest/eñ met andere dochters Godt dienende opgevoedt: alwaer oock daer na Maria ende Joseph het kint Jesus na het inhout vande Wet van Moyses gebrocht hebben

hebben/ende voor hem eene offerhande aenden Priester gheoffert: ten lesten alwaer den rechtveerdigen Simeon vervult met den H. Gheest het kint Iesus in syne armen heeft genomen ende Godt gebenedijt/ seggende: Nu laet Heere uvven dienaer in vrede. Waerom (soo de Minrebroeders seggen) de selve eertijts ghenoemt is gheweest de kercke der Suyveringe ende Presentatie: maer sy is over langhe vande Turcke onthepligt ende tot hunnen dienst geschickt: waerom de Christenen daer niet en mogen inne comen: maer mogen die maer vã verre groeten; ghelijck wy daer voor by gaende oock ghedaen hebben / singende de Minrebroeders 'tghene hier volght.

Lofsanck: Nu laet Heere uvven dienaer in vrede. &c.

Antiph. Na dat de dagen der suyveringe van Maria vervult zyn na de vvet van Moyses, hebben sy het kindt Iesus te Ierusalem ghedragen, om hem voor den Heere te vertoonen.

Vers. Sy hebben voor hem aenden Heere gheoffert.

Antvv. Een paer tortelduyven, oft tvvee jonghe duyven.

Ghebedt: Almachtigh eeuvvigh Godt, vvy bidden ootmoedelijcken uvve ghenade, dat gelijc de H. Maget Maria in hare teedere ende suyvere jeught in desen H. tempel is opgevoet, ende u heeft ootmoedelijcken gedient, ende ooc vervult zynde de dagen haerder suyveringe op de selve plaetse uvven eenighen Sone met offerhanden heeft vertoont; dat sy oock alsoo door hare voersprake ons u doet met gesuyverde herten dienen, ende voor u met offerhanden van goede vvercken vertoont mogen vvorden. Door den selven Heere &c.

Zijnde van hier dertich stappen voortgegaen na den Westen / hebben wy gesien 'tgene dat daer noch overgebleve is vande mure vande oude stadt / gemaeckt van groote viercante ende lanckachtige steenen / breedt vier voeten ende lanck seven: soo constelijcken 'tsamen ghewrocht / datmẽ daer de voeginge niet en siet; op de welcke den Turcxschẽ Keyser Solymãnus de nieuwe murẽ vande stadt heeft doẽ makẽ. Eenen boogh-scheute vande murẽ is eene spelóncke / inde welcke (soomen seght) Petrus verborgẽ ende syne sonde beweent heeft / na dat hy den Heere drymael hadde verloochent / ende den selven hem aenghesien. Tot ghedenckenisse van welcke sake de Minrebroeders t'navolgende ghesonghen hebben.

Antiph. Doen heeft hy begonst te versoeyen ende svveeren, dat hy den mensch niet en kende, ende den haen heeft terstont ghecraeyt, ende Petrus is gedachtigh ghevvorden het Woort van Iesus, dat hy gheseydt hadde: Eer den haen craeyt, sult ghy my drymael loochenen.

Vers. Ende buyten gecomen zynde is hy op dese plaetse gecomen.

Antvv. Op de vvelcke hy bitterlijcken heeft ghevveent.

Ghebedt: Heere, vvy bidden u, gheeft ons vermeerderinghe van gheloove; hope ende liefde; op dat na het exempel vanden Apostel Petrus (vviens bitter leetvvesen hier heeft bevvesen, hoe leet dat het het hē vvas, dat hy u drymael hadde geloochent) onse misdaden overvloedelijcken moghen bevveenen, ende bevveenende die niet meer en doen. Die leeft ende &c.

Wat voort gaende hebben wy aende rechte handt gelaten de poorte vande messie/ door de welcke Christus ghevanghen ende ghebonden ghebrocht is na het huys vanden Priester Annas.

Van daer ontrent vijftich stappen voorder wiert ons vande Minrebroeders aende slincke hant ghetoont byden voetwegh/ die gaet na het dal van Gehennon/ eenen hoop steenen/ daer de Joden wilden nemē het lichaem vande alder-salichste Maget uyt de handē vande gene die het na 't graf droeghen: maer zijnde vanden Engel met blintheyt gheslaghen/ moesten op houden van hun voornemen. Welcke sake de Minrebroeders met sodanigh gebedt vereeren/ ter wijlen men hier stille is/ ende de pelgrims hun ghebedt doen.

Antiph. Hier hebben de Ioden met eenen moedt eenen aenval ghedaen op de Moeder van onsen Heere Iesus Christus, arbeydende haer heylich lijck om te stooten.

Vers. Den Heere is onsen hulper.

Antvv. Ende onse saligheyt inden tijt der benautheyt.

Ghebedt: Almachtigh eeuvvigh Godt, die het glorieus lichaem vande Coninginne der hemelen op dese plaetse gevveldelijcken hebt verlost vanden seer vvreeden aenval der Ioden, die arbeydden om 'tselve onbeschaemdelijcken om te stooten: vvy bidden dat ghy versoent zynde ons vvilt beschermen door het tusschen-spreken vande selve Moeder van uvven Sone van alle aenvallen der quader ghepeysen. Door den selven &c.

Van daer latende aende slincke handt d'eetsale vanden bergh Sion ende 'thuys van Caiphas/ zijn wy door de poorte van Sion/ die oock Davids poorte ghenoemt wort/ inde stadt ghecomen / ende ghegaen in't clooster van S. Salvator; zijnde vermoeyt door de langhe reyse/ zijnde de Sonne in't midden vanden hemel/ ende hebbende onse lichamen vermaeckt/ hebben u ons tot ruste ghegeven.

Het tvvaelfste capittel.

Veel andere ende verscheyden antiquiteyten besocht, ende onder de selve plaetsen gedenckvveerdigh door heylige mysterien, liggende inde stadt Ierusalem ende plaetsen daer by gelegen.

DEs anderen daeghs den vijfthiensten dagh van October/zijnde de sonne noch niet op zijn wy met de Minrebroeders ende taelmans voorschreven uyt de stadt gegaen voor by het casteel van Pisa. Dit light byde poorte van Jaffa/eertijts gemaeckt byde borgers van Pisa eene stadt van Italien/zijnde door eene heerlijcke gemeynte/ter wylen de Christenen heerschappye in Palestina hadden/op de muren vande stadt/ ende binnen de muren besloten/ zijnde vierrant/getimmert van viercante steenen met redelijcke stercke torrens ende diepe grachten / inde welcke nochtans gheen water en is; zijnde nu beset met garnisoen van hondert Jenitzaren / over welcke eenē honderstē man overstē is onder dē name van Soluc-bassi tot welcke men maer met eenen wegh uyt de stadt en can comen over eene houte optreckende brugge/met eene dobbele poorte. De Christenen en mogen gheensins in dit casteel comen.

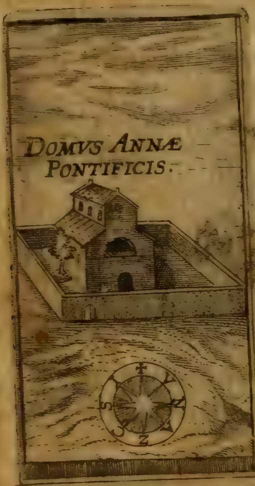
Latende het casteel aen de slincke handt/zijn wy na den Oosten gegaen voor by eene Messite der Turcken / daer de Christenen eertijts dienst hebben ghedaen/ghetimmert op de plaetse (soomen seght) daer Jacobus ende Joannes de sonen van Zebedeus gheboren zijn gheweest.

Zijnde gegaen door eene oft twee straetkens / quamen wy door eenen ouden boge/diemen seght eertijts genaemt geweest te hebben de yseren poorte. Dese is na meest met aerde ghevult; ende ligghende binnen de vesten vande stadt/eñ niet gesloten/geeft dē wegh na de byliggende straten. Als den H. Apostel Petrus eertijts daer ghecomen was/niert hy gewaer tot sy selven comende/dat hy vanden Engel uyt den kercker verlost was.

Gaende van dese poorte na het Zuyden/quamen wy by eene oude ende onbekende capelle/by de Syriers beseten/staende op de plaetse daer eertijts het huys van S. Marcus heeft geweest/daer S. Petrus uyt den kercker verlost ghecomen is/ende vande dienstmaghet Rhode bekent / is van alle de geloovige/die daer volherdende waren in't gebedt/met groote blijdschap ontfanghen.

Van daer vervolghende onse reyse na den Zuyden/zijn ons ghewesen

sen de muren van eene oude capelle staende indẽ hoec vande strate; op welcke plaetse men seght dat eertyts ghewoont-heeft den H. Apostel Thomas. Gaende vã hier inde eerste strate staende aende slincke hant/ zyn wy in't middẽ der selver gecomen in eene groote sale staende aen de Oost-zyde/ by de welcke staet eene groote ende schoone kercke / gemaeckt op de plaetse/daer eertyts de merckt heeft ghewéest / daer S. Jacobus den broeder van S. Jan alder eerst vande Apostelen vã Herodes Agrippa met de martelie gecroont is geweest: alwaer ooc langen tydt te vooren den Propheet Josias is gestorven. Dese kercke is van S. Helena ghemaeckt/ by de welcke staet een groot ende schoon huys/ dat de Spaengiaerts daer by hebben ghemaeckt ; daer de pelgrims van Spaengien eertyts inne herberghdẽ: nu besitten't alle beyde de Armenianen eñ hunnẽ Bisschop woont daer inne. Aende slincke syde vande kercke staet een cleyn capelleken/ onder den autaer van't welck is een ront gat gemaeckt in eenen platten steen liggende inden vloer: datmen seght te liggen op de plaetse/ daer S. Jacobus van Herodes onthooft is gheweest. Hier hebben wy wat tyts in ons ghebedt gheweest/ ende hebben de heylighe plaetse ghecust/ singende daer-en-tusschen de Minrebroeders het navolghende.

Antiph. VVant sy sullen u leveren in hunne radẽ ende Synagogen: sy sullen u geesselen , ende ghy sult gheleyt vvorden voor Coningen ende Presidenten, om mijnen vville hen ende de heydenen tot een ghetuygenisse.

Vers. Ghy sult hen Princen stellen over gheheel d'aerde.

Antvv. Heere sy sullen uvven naem gedachtich vvesen.

Ghebedt: Almachtigh Godt, vvy bidden u, dat vvy door het tusschen-spreken van uvvẽ H. Iacobus uvven Apostel ende Iosias hier voor uvven naem met de martelie gecroont, mogen verlost vvorden van allen tegenspoedt in't lichaem, van ghesuyvert vvorden van quade ghepeysen inder herten. Door Christus &c.

Als't ghebedt in dese kercke was ge-eyndt/ eñ wy uyt de kercke gegaen waren/ zyn wy gecomen by 'thuys vanden Bisschop Annas / staende van daer ontrent eenen steenworp Van dit is vande Christenen eene kercke ghemaeckt/ ghenoemt de kercke vande HH. Engelen/ ende in't selve staen sommige huyskens/ daer arme Armenianen inne woonẽ. De kercke is overwelft / ende en heeft maer eenen autaer/ ende wort vande Armenianen bewaert/ aen welckens slincke syde na den Noorden

men

mē'siet eenen seer ouden olijfboom/daermen seght/ dat Christus onsen Salighmaker 'snachts aen ghebonden / bespot ende begeckt is ghe-weest vande dienaers /tot dat den raedt vergadert zijnde den Bisschop hem dede voor hem brenghen. In dit huys is onsen Salighmaker van sijne leeringhe ende discipelen ghevraecht/van eenen dienaer met ee-ne soufflette gheslaghen ghe-weest/ende heeft veel schamperheyts ge-leden. Alle 'twelcke wy overleggende ons tot het ghebedt ghegheven hebben/ter wijlen de Minrebroeders Godt aldus baden.

Antiph. Ick hebbe altoos inde Synagoge gheleert ende inden tempel, daer alle de Ioden vergaderen, ende ick en hebbe in't verborghen niet ghesproken. Maer als hy dit gheseyt hadde,heeft eenen dienaer daer bystaende Iesus een soufflette ghegeven seggende: Antvvoort ghy alsoo aenden Bisschop?

Vers. Indien ick qualijck ghesproken hebbe,gheeft ghetuygenisse van't quaet.

Antvv. Maer indien ick vvel ghesproken hebbe,vvaerom slaet ghy my?

Ghebedt: Heere Iesu Christe, spieghel der saechtmoedigheydt ende ghedaente der goedertierenheydt,die om ons te gheven eene leeringhe der ootmoedicheyt, hebt toeghelaten dat uvve onvvedersegghelijcke leeringhe in dit huys van Annas soude ondersocht vvorden, ende hebt verdraghen dat het hemelsch aensicht, daer de Enghelen begeerte hebben op te sien,leelijcken gheslaghen vviert: vvy bidden u,gheeft ons sondaren, dat vvy u als leytsman in alle te-genspoedt volgende,ons mogen ootmoedelijcken ende verduldelycken dra-ghen. Die leeft ende &c.

A. Den steen hebbende eertijts gheleghen aende deure van't graf onses Heeren. *B. Den kercker van Christus.*

Na het ghebedt ghegaen zijnde uyt de kercke/zijn wy terstont door de poorte van Sion niet verre van daer staende uyt de stadt ghereyst/ ende ghecomen in't huys vanden Bisschop Caiphas/liggende op den bergh Sion. Van dit is oock eene kercke vande Christenen gemaeckt/ met den naem van S. Salvator/ eñ wort vande Armenianen bewaert. Inde selve wort getoont den steen van't graf onses Heeren/ liggende op den hoogen autaer. Byden welcken is eene enghe ende donckere plaetse/diemen gemeynlijcken noemt den kercker vā Christus: wāt in dese plaetse(soo d'ouders seggen)is Christus onsen Salighmaker/ nu ter doot verwesen tot den dage toe vande Joden bewaert / om dat hy/als't dagh soude geworden zijn/tot Pilatus soude geleyt worden/ om ghecruyst te worden. In dit huys hebben de Princē ende ouders raedt houdende/ hoe sy Jesus met bedrogh souden vanghen ende dooden / den verrader Judas de dertigh penninghen ghetelt. In dit huys is onsen Salighmaker met vuysten ende platte handen ghe-

gheslagen/bespogen/syn aensicht verbonden/vā Petrus verloochent/ vande valsche Joden ende dienaren bevolen te prophetteren / in alle manieren bespot/ende gcheel den nacht over met verscheyden lasteringhen gequelt/ende van valsche ghetuygen beschuldight / ende ten lesten vanden Bisschop beswozen geweest/om dat hy soude bekennen oft hy den Sone Godts was. 'Twelck hy bekent hebbende/heeft den selven syne cleederen scheurende geroepen: VVat hebben vvy noch ghetuygen van doen,ghy hebt de lasteringe ghehoort,vvat dunckt u? Hier is hy als verwonnen van lasteringe van ghehe l den raedt (inden welcken sommige seggen 'tsestigh ouders gheweest te hebben) ter doot verwesen/roepende allegader: Hy is de doot schuldigh. Alle 'twelcke de Minrebroeders uyt het Euangelie hebben ghelesen/ daer by voegende dit gebedt tot Godt: onder het welcke wy ooc ons gebedt doende hebben onsen Godt gedanckt van syne oneyndelijcke liefde tot het menschelijck gheslachte.

Antiph. Sy hebben hier ghespoghen in't aensicht van Iesus,ende hem met souffletten geslagen,ende andere hebben hem platte handen in sijn aensicht ghegeven.

Vers. Propheteert ons Christus.

Antw. VVie is't die u heeft gheslaghen?

Ghebedt: Godt schepper ende regeerder van alle dinghen,die voor de verlossinghe ende saligheydt der vverelt hebt niet alleen vvillen gheleyt vvorden na dit huys van Caiphas,maer daer ooc beschuldight,geslagen,de doot schuldich te zijn geroepen,in u aensicht gespogen ende verbonden vvorden: vvy bidden u doet

doet ons alsoo in dit leven alle u lijden ende pijnen bitterlijcken beschreyen, dat vvy ontbonden zijnde van 'tlichaem ons eeuvvelijcken van uvve onspre-kelijcke glorie met alle uvve heyligen verblijden. Die leeft &c.

Op de plaetse die de kercke beva nght ende met eenen muer beslotē is/ sietmen het capiteel van eenen pilaer/op den welcken (soomen seght) den haen drymael heeft gecraeyt/ter wylen Petrus Christum loochende.

Op de selve plaetse na den Oosten/sietmen de plaetse daer Petrus staende ende hem bydе dienaers der Joden wermende drymael den Heere heeft gheloochent:welcken op hem siende is hy vertrocken in-de speloncke/daer wy hier te vooren af gesproken hebben.

Op dese plaetse zyn wy gegaen op eenen vloer onder den blauwen hemel/staende onderset met eenen boge;alwaer wy door het gat van-den muer van verre hebben ghesien de plaetse ende kercke van S. Salvator/zynde aende Zuytsyde/ende de heylige eetsale des Heeren/ alwaer hy syn laetste avontmael met syne Apostelen heeft ghegeten/ ende ingestelt het H. Sacrament des Autaers; waer by is de plaetse daer hy de voeten van syne discipelen heeft ghewasschen/ende met ee-nen doeck ghedrooght.

Hier-en-boven zyn op desen bergh verscheyden plaetsē vande my-sterien/daer de Christenen nu ter tyt niet en mogen inne comen. Wāt over veertigh jaren oft daer ontrent/hebben de Turcken de Minre-broeders verdreven van den H. bergh Sion (dien sy bewoonden/ ende vanden welcken hunnen Oversten ghenoemt wiert den Guardiaen vanden heyligen bergh Sion;)ende alle d'omliggende plaetsen ver-maert door eenigh mysterie zyn van hen ontheylight/de kercke van-de H. eetsale in eene Messite verandert/ende den Christen dienst ghe-weert/ende andere plaetsen daer by staende geschict tot de wooninge vande Seriphi/die de Christenen in dese plaetsen niet en laten comen/ 'ten zy met groote moeyte ende voor veel gelts. Want sy meynē dat hunne tempelen ontheylight worden/indien iemant van een ander gheloove daer inne comt;nochtans laten sy hen somwylen met giften (die't al vermoghen byde barbaren) om coopen/ ende laten de Chri-stenen daer heymelycken binnen comen/om andere niet te verarge-ren. Ende dit zyn de plaetsen/die op desen bergh zyn/die door eenigh mysterie van Christus ende der Apostelen bemerckelyck zyn/ gelyck de Minrebroeders verhaelt hebben.

Alsmen gaet uyt de plaetse der wasschinghe vintmen eene andere plaetse/op welcke eertyts ghestaen heeft het huys in't welcke d'Apo-stelen ende discipelen des Heeren op den Sinxendagh vervult zyn gheweest met den H. Gheest/op hen dalende inde ghedaente van be-

deylde tongen/met een onvoorsien gelupt / dat gheheel het huys vervulde. Ende daer Christus op den dagh synder Verrysenisse aen syne discipelen openbaerde met ghesloten deuren/ende stont in't midden van hen segghende : Vrede zy met u, en vreest niet, en vvilt niet vreesen. Op welcke hy oock acht daghen daer na gheopenbaert heeft aen den Apostel Thomas ende d'andere, ende Thomas heeft laten sien ende tasten de litteeckenen vande lancie ende naghelen.

Van daer gaetmen na de plaetse/daer het lot op Mathias is ghevallen; welcken ghestelt inde plaetse vanden verrader Judas/is byde andere elf Apostelen getelt gheweest. Dese plaetse is voor de deure byde trappen vande heylighe eetsale / ende eertyts besloten binnen de muren vande groote kercke eertyts van S. Helena getimmert/die nu ter tydt gheheel vervallen ende geslist is. Thien stappen van daer comtmen op de plaetse daer de heylighe Maghet Maria veerthien Jaren (ghelyck sommighe seggen) na Christus hemelvaert is ghestorven/ende daer oock alle d'Apostelen op haren sterf-dach by een ghecomen zyn uyt verscheyden landen der werelt. Op dese plaetse is eene capelle daer S. Jan (soomen meynt) Misse ghedaen heeft. Van daer na den Oosten is eene andere capelle/ ghemeynlycken ghenoemt de bid-plaetse vande Maghet: want alle Christenen ghelooven dat sy na de Hemelvaert des Heeren op dese plaetse ghewoont heeft/ende haer becommert met gebeden/ende overgebracht de reste haers levens. Na den Noorden sietmen eene plaetse genoemt de Scheydinge der Apostelen, alwaer sy gehouden hebbende het eerste Concilie door 'tbevel vanden H. Gheest gescheyden zyn/ende ghesonden door de gheheele werelt om het Euangelie te predicken / ende aen alle volcken te getuygen dat nu ghecomen was den Salighmaker Jesus/den eenighen Sone Godts; die saligh soude maken de ghene/die in hem gelooven ende ghedoopt zyn inden naem des Vaders ende des Soons ende des heyligen Geests. Op dese plaetse is eene andere/op de welcke gebrocht is het lichaem vanden eersten martelaer Stephanus / en van eenen genoemt Caphargamala wederom begraven ten tyde vanden Keyser Honorius. Maer wy hebben nu in't ghemeyn ghesproken van desen bergh/men moet wat seggen van syne ghelegentheyt ende ghesteltenisse.

A. De eetsale des Heeren.
B. Het huys van Caiphas.
C. De plaetse daer de Ioden vvillende nemen het lichaem vande H. Maghet met blintheyde gheslaghen zyn.
D. De plaetse daer Petrus bitterlycken heeft ghevveent.
E. De poorte van Mesite.
F. De fonteyne ende svvem-plaetse van Siloe.
G. De eycke van Rogel.

H. D.

H. De kercke vande presentatie van Maria.
I. De fonteyne vanden draeck oft vande H. Maghet.
De brugge over de beke Cedron.
L. Den acker Acheldemach.
M. De plaetse daer d'Apostelen verborghen vvaren.
N. Den bergh der stootinge oft Maschit.
O. Het huys van Annas den Bischop.
P. Het Kerckhof der Catholijcken.

Desen bergh Sion heeft verscheyden namen inde H. Schrifture/ ende is eene figure der H. Kercken/ende blinckt als eene seer costelijcke peerle inde selve boven alle bergen. Desen versterckt zijnde met een sterck casteel/ende omringelt met hooge ende vaste muren ende met torrens ende poorten/heeft David met gewelt ende wapenen den Jebuseen ontnomen/eñ eerst dien vercoren tot den stoel sijns rijcx; eñ terstont de muren/poorten ende torrens stercker ghemaeckt/ende na sijnē naem genoemt de stadt van David; vā Josephus geheetē de bovēste stadt/om dat sy gelegē is op eenē bergh/die eertijts hooger was dan alle omliggende bergen. Insgelijcx heeft hy het casteel/dat te Jebuseen in't opperste vanden bergh hadden stercker ghemaeckt/ eñ in't selve daer na getimmert een coninclijc paleys/ een huys vā cederhout eñ eenē coninclijckē stoel/'tselve seer vermeerdert/in't welcke daer na

 Salo-

Salomon ende andere Coninghen van Iuda ghewoont hebben/ende 'tselve wort met seker ghetal van soldaten bewaert. Waerom 'tselve over al inde H. Schrifture ghenoemt wort het coninckljck casteel/eñ het huys van David/ende oock den stoel ende throon van David: insghelijckx het coninckljck hof ende huys. Als Antiochus Epiphanes de stadt Jerusalem hadde ghewonnen/heeft hy dit casteel opgemaect/ende daer in garnisoen van sijne soldaten ghelept; waer mede hy de Ioden langen tijt seer mede ghequelt heeft/tot dat Simon Machabeus het garnisoen/soo met honger heeft benauwt/dat sy 'tselve hebben overghegeven: ende 'tselve vande afgoderije gesuyvert/ende in't selve met lof-sanck/palmtacken/ende musicale instrumenten in't gesel schap vande Ioden is in gecomen/ende daer garnisoen van Iootsche soldaten heeft in gelept. Maer het ander deel vanden bergh heeft den Coninck David bedeylt in straten/ende inde selve huysen ghetimmert voor de Overste leytsmannen ende andere Princen ende vrome mannen: onder welcke men oock meynt gheweest te hebben het huys van Urias den cloecken soldaet; wiens huysvrouwe Bersabea hy siende haer wasschen inde fonteyne van haren boomgaert/die lagh inden dal beneden het paleys vanden Coninck / ende noch ghewesen wordt vande Minrebroeders/is op haer verlieft ende heeft met haer overspel ghedaen.

A. D'eetsale onses Heeren ende den bergh Sion.
B. De vervallingen ende gruysen vanden torren van David.
C. Het huys van Caiphas.
D. Het Casteel.
E. De poorte van Iaffa.

F. Den vvater-loop.
G. De fonteyne van Bersabea.
H. Den bergh van Oliveten.

Desen bergh heeft Judas Machabeus daer na wederom opghetimmert/na dat hy den leger van Lysias verwonnen hadde/ende dien alsoo versterckt met stercke muren ende hooghe torrens/ dat den selven (na de ghetuygenisse van Josephus/noyt met ghewelt en heeft connen ingenomen worden; maer alleenlijcken met honger heeft mogen benauwt worden:'twelck(gelijck den selven Josephus seght)den Keyser Titus heeft beleden/na dat hy den selven bergh hadde inghenomen. Want(soo den selven spreeckt)als de Romeynen de Rammen byde muren hadden ghebracht/ende de Joden hier door met eene onvoorsienige vreese bevangen zijnde de stercken hadden verlaten/ende loopende vande muren hen inde riolen hadden verborgen;hebben de Romeynen de stadt sonder eenigh bloedt van hun volck ingenomen/ om dat de beschermers vande muren ghevloden waren/ende hebbende veel menschen dootgheslaghen/hebben sy gheheel de stadt met den brandt vernielt:ende zijnde Titus 'sanderdaeghs inde stadt ghecomen/ende siende de hoogheyt/grootheydt/ ende vaste ende subtyle te samenvoeginge der steenen/heeft hy hem verwondert van de sterckheyt der stadt ende vastigheyt der torrens/ende heeft geseyt: Wy hebben met Godts hulpe ghevochten/ende 'twas Godt / die de Joden ghetrocken heeft van dese stercken: want wat menschelijcke hant oft wat gewelt soude iet hier teghen vermoghen? Op desen bergh (ghelijck de H. Schrifture seght)zijn oock begraven David / Salomon en andere Coningen van Juda/insgelijckx den Oppersten Priester Joiada/ende Salomon heeft in 'tgraf van sijnen vader doen drage groote rijckdommen:uyt 'twelcke Hyrcanus den Oppersten Priester ghehaelt heeft dry duysent talenten silvers. Daer na heeft Herodes Ascalonita oock 'tselve willen doen : maer alsoo daer uyt eene vlamme quam ende twee van syn volck doodde/heeft hy opghehouden : ende om sy-selven te reynigen/heeft hy 'tgraf met witten marbersteen verciert. Ick en hebbe niet sekers waer dese graven gheleghen zijn / om dat daer nerghens eenich litteecken af en is. Waerom ick meyne dat sy beuselen ende verdoolt zijn/ die segge/die het maecksel van dit graf beschrijven/ende segghen in't selve gheweest te hebben/ende 'tselve te staen onder de kercke vande eet-sale. Want den Jode Beniamin schrijft in sijne reyse/dat 'tselve over langhen tijt ghenomen is vande ooghen der menschen.'Tselve schijnt Bredenbachius oock te kennen te gheven/als hy seght / dat gheene Christenen toeghelaten en wordt te comen byde graven vande Coningen van Juda zijnde op den bergh

Sion. Dit zijn de woorden van Beniamin: De plaetse vande graven van David ende Salomon is over duysent jaren door het bevel vanden Patriarch der Christenen besloten/ende is tot noch toe verborghen voor de ooghen der menschen: Want alsoo den muer vande kercke/die op Sion staet / viel / zijn de steenen ghegraven gheweest uyt d'oude fondamenten der muren vanden bergh Sion/om den tempel wederom op te maken: in't welcke uyt te graven eenẽ steen opgelicht is/ende de deure vande speloncke gevonden vande werck-lieden. In't welcke sommighe gaende zijn ghecomen in een paleys onderset met marberen pilaren/in't welcke sy hebben ghesien een tafel-graf met gout ende silver overtrocken: voor het welcke stont een tafel / ende op de selve lagh eenen scepter ende eene goude croone: aende slincke syde vande welcke stont een graf verciert ghelijck het voorgaende/ ende inde selve waren tomben besloten/maer men weet niet wat daer inne was. Maer alsoo dese mans voor hen ghenomen hadden in't paleys te gaen / zijn sy met eenen stercken wint comende uyt de deure vande speloncke gheslaghen ende ter aerden ghevallen. Op welcke plaetse sy tot den avont toe hebben gheleghen/ alswanneer sy van eenen anderen gheest wederom zijn verweckt/ende hebben ghehoort eene stemme ghelijck van eenen mensch: Staet op/ende gaet uyt dese plaetse: ende sy ghedreven ende met vreese bevanghen zijn al bevende uytghegaen/ende hebben de sake aenden Patriarch vertelt. Dit seght Beniamin. Maer nu en sietmen op desen bergh niet dã groote gruysen ende hoopen steenen vande groote bouwinghen/die de Schrifture ende Josephus segghen eertijts op desen bergh gheweest te hebben. Daer zijn noch overblevelingẽ van eenen seer hoogen torren/de sommighe noemen dien den torren van David/ende segghen dat het dien is/daer inde sanghen af vermaent wort/ ende by wiens sterckte ende schoonheyt de heylighe kercke de bruydt Christi van Salomon wort ghleken: hoe wel ick dit niet wel en can ghelooven/om dat Josephus schrijft dat gheheele de stadt met den brandt vernielt is gheweest. Maer hoe dat het zy/den bergh Sion light aende Zuyt-zijde vande stadt buyten de vesten/maer eertijts binnen de selve besloten / ende is hooger dan andere berghen/met seer diepe dellingen omringhelt/hoe wel seer gevult met de gruysen vande huysen ende stadt-muren; zijnde op de Noort-zijde/met welcke hy aende stadt comt / met de selve van eene hooghde: ende is soo mismaeckt/datmen qualijc can bemercken/dat daer eertijts eene stadt op heeft ghestaen. Want daer en is niet op/uytghenomen den torren/'thuys van Caiphas/ende d'eetsale des Heeren/ende het huys vande Santonus der Turcken/dan eenen seer grooten hoop steenen : 'twelck veel hondert jaren te vooren dẽ

Pro-

Propheet Micheas voorsept hadde/ segghende : Sion sal als eenen acker ghebouwt worden/ende Jerusalem sal zyn ghelyck eenen hoope steenen. Insghelyckx seght Jeremias: Sion is vergaen/de vossen hebben op den selven ghewandelt.

Als wy 'thuys van Caiphas besien ende ons ghebedt daer hadden gedaen/zyn wy gegaen na de slincke hant. Niet verre van daer na dẽ Zuyden wiert ons van eenen muer ghewesen het Kerck-hof vande Minrebroedees/in't welcke d'andere Christenen vanden Westen/ die te Jerusalem sterven/ begraven worden/hebbende vercregẽ te vooren macht vandẽ Saniacco/ende hebbende betaelt het recht vande begravinge:want ten wort niet toeghelaten/dat iemandt binnen stadt soude begraven worden.

Vandeselve plaetse hebben wy oock gesien geheele de timmeringe vande eetsale onses Heeren ghedeckt met een rond overwelfsel dat (soo de Minrebroeders ons vertelt hebben)de Turcken over eenighe jaren met een torrenken gemaeckt hebben boven de opperste openinge vande kercke/staende op de plaetse/daer d'Apostelen den H. Gheest hebben ontfangen. Van daer zyn wy na het Zuydẽ door eenen engen voetwegh gecomen by het dal daer onder gelegen/ genoemt dẽ acker der Volders. Dit is een deel van het dal van Gehennon / ende hem streckende na dẽ Westẽ byden acker genoemt Acheldemach/ heeft het eertyts gebruyct geweest vande volders. Wãt sy plaghtẽ hier hunne lakenẽ te hangẽ ẽn te droogẽ/die sy gewasschẽ haddẽ inde byliggende beke Gihon/die vloept uyt d'onderste fonteyne vandẽ bergh Gihon.

A. De

A. De eetsale des Heeren, ende den bergh Sion.
B. De eycke van Rogel.
C. De plaetse, daer d'Apostelen verborghen vvaren.
D. Acheldemach.
E Den bergh der stootinghe, oft 'thuys vanden quaden raedt.
F. Den dal Ennon.

Als wy door het dal waren/zijn wy recht ghecomen na den bergh Mashit/dat is der stootinge/oft verbanninge. Desē light tegē over de stadt/ende heeft na den Westen den bergh Sion / na den Oosten den bergh van Oliveten/na den Noorden de vesten vande stadt. Hy wordt ghenoemt den bergh der stootinge/om dat Salomon op't tsop vanden selven door het ingevē van syne heydensche vrouwen heeft autaren eñ tempelen getimmert voor Astaroth dē afgodt vande Sidoniers:voor Chamos den afgodt van Moab/eñ Melchon dē afgodt vāde kinderē van Ammon;alle welcke den Coninc Josias heeft afgeworpen/ ende heeft oock afgehouwen de bosschen/ende de plaetsē der selver verbult met de beenderen der dooden. Men vint noch op't tsop vā desen bergh eenighe teeckenen van oude bouwingen;die sommige meynen te wesen de blevelingen vande tempelen van Salomon:waer teghen doedt 'tghene dat wy nu uyt de H. Schrifture hebben vertelt.

Vervolgende onse reyse aenden afganck vanden bergh na den Oosten ontrent twee hondert stappen/zijn wy gecomen ontrent het midden vanden heuvel byden potbackers acker/oft Acheldemach / dat is/den acker des bloets. Desen gecocht zijnde vande Jodē tot begravinge der vremdelingen voor den prijs van 'tbloedt Christi/te weten/ voor de dertigh penningen/die Judas vande Princen der Priesteren hadde ontfangē/eñ daer na leetwesē hebbende wederom inden tempel ghewororpen hadde/is ghelijck eene groote ende viercante spelonche/ omringelt met eenen muer/die van't opperste vanden bergh is vijfthien voeten/zijnde vijftigh voeten breet / ende lanc dryentseventigh; op den welcken ghemaeckt zijn sommighe ronde welfsels/ door welcke het licht inne comt/ende de doode lichamen met seelen inghelaten worden. Sommighe segghen dat dit werck van S. Helena gemaeckt is gheweest. Wy zijn opgheclommen aende West-syde vande spelonc-ke: eñ door het gat dat inde steenrotse gehouwen is/hebbē wy geheel de spelonche doorsien/eñ bevondē dat de selve bycans vol doode lichamen was/zijnde seer veel noch gheheel ende ongeschent/ende gewonden in hunne sweetdoecken/ende liggende neffens malcanderen. Alle Christenen/uytgenomen de Latijnsche/die te Jerusalem sterven/worden op dese plaetse begraven/ghegeven zijnde voor de begravinghe aende Saniaccus vande stadt seven oft acht gouwen croonen. De Christenen doen hier hun gebedt/ende de Minrebroeders singen het

nabol-

nabolghende.

Antiph. De princen der priesteren ghenomen hebbende de silvere penninghen hebben ghesevt,'Ten is niet gheoorloft die te vvorpen inde offer-kiste,vvant 'tis den prijs des bloets.

Vers. Maer raedt gehouden hebbende hebben met de selve gecocht desen acker.

Antvv. Tot begravinghe der vremdelinghen.

Ghebedt: Almachtigen alder-ghenadigsten Godt,die om te verlossen der vverelt verloren door den val vande eerste vaders,en hebt niet alleen tot ons neder-ghesonden uvven eenigh-geboren Sone om gecruyst te vvorden ; maer hebt oock toegheIaten dat hy , die niet vveerdeerlijck en vvas voor seer slechte vveerde soude vercocht vvorden,om dat onse verlossinghe dies te overvloeger soude zyn,ende op dat de Schrifturen van hem sprekende een eynde souden hebben:met vvelcke penninghen vvy gheloven desen acker ghecocht te zijn:verleent daerom ons die verlost zijn,dat vvy vergaderende vveerdige vruchten der penitentien, moghen vercrijghen de verdiensten vande passie vanden selven uvven Sone. Die met u leeft.&c.

Van daer ontrent dertigh stappen keerende na den Oosten/ zijn wy ghegaen in eene andere spelonke/hebbende seer veel vertrecken/ die eertijts de wooninghen gheweest hebben vande eremijten daer penitentie doende; daerinnen seght de Apostelen ten tijde vande passie onses Heeren verborgen geweest te zijn. Men siet daer verscheyden beelden der heylighen geschildert op de sijden. Men siet daer ooc een graf inde steenrotse ghehouwen/seer gelijck het graf onses Heeren/indien men ghelooft S. Bonifacius/die ghetuyght dat hy die beyde ggesien heeft. Hier stoꝛten de Pelgrims wederom hunne ghebeden / ende vande Minrebꝛoeders woꝛt het navolgende ghesongen.

Lof-sanc:Tristes erant Apostoli,&c.

Antiph. Ghy sult allegader desen nacht in my verargert vvorden,vvant daer is geschreven:Ick sal den herder slaen , ende de schapen der kudden sullen verstroyt vvorden.

Vers. Alle myne vrienden hebben my verlaten.

Antvv. Maer den Heere heeft my aenghenomen.

Ghebedt: Alder goedertierenste ende soetste Iesu Christe,hope ende toevlucht der verlatene,die uvve Apostelen ten tijde van uvve passie seer bevreest, ende in verscheyden plaetsen verborgen,ende zynde na uvve verrijsenisse by een vergadert dickvvijls hebt vvillen vertroosten met uvve glorieuse tegenvvoordigheyt:maeckt dat vvy door uvve goedertierenheydt ende hunne ghebeden in alle gevalle der tribulatien alsoo mogen bevestight zyn,dat ghy in ons verrijsende,vvy noyt door eenighen teghenspoedt van u moghen ghescheyden vvorden.Die leeft ende &c.

Hier wederom dalende na den dal der kinderen Ennon/ dat oock

Topghet/Gehennon oft Benhinnon ghenoemt wort/ zijn wy na den Noorden ghegaen. Dit dal heeft na den Oosten den bergh van Oliveten/vanden Zuyden den bergh der Stootinghe/vanden Westen den bergh Sion/ vanden Noorden den bergh Moriah ende de vesten der stadt; ende is seer diep / ende seer beplant met hoven ende boomgaerden/ende wort besproeyt met de beke Cedron ; ende men seght dat 'tselve eertijts gheheel boschachtigh ende genuechelijck heeft g weest. Hier heeft Adonias Davids sone na het rijck staende ghehouden eene couincklijcke maeltijt. Hier hebben d'afgodische Hebreen eertijts hunne eygen kinderen gheoffert op den autaer Topheth aen den afgodt Moloch. Dese volgende de Coningen Achab ende Manasses/hebben aenden selven afgodt hunne kinderen toe-gheeyghent. Welcke leelijcke afgoderye den Coninc Josias te niet heeft ghedaen/ ende ghebroken het beelt vanden afgodt Moloch/den bosch afgehouwen/ende de plaetse vervult met doots-beenderē ende andere vuyligheyt. Jeremias hadde voorseyt/dat dit dal niet meer en soude ghenoemt worden het dal Topheth/maer het da[l] der dootslaginghe/om dese leelijcke offerhanden/ende om soo vee[l] [o]nnoosel bloets aldaer ghestort: welcken Jeremias hier oock inde teghenwoordigheyt vande ouders des volckx eenen aerden pot teghen d'aerde heeft gheslagen ende ghebroken; om te kennen te gheven/dat Godt in toecomende tijden de stadt ende 'tvolck alsoo soude breke[n]. Hieronymus schrijft dat onsen Saligh-maker van dese wreede doodt ende pijnen der jongher kinderen de ghelijckenisse heeft ghenomen ende de helle Gehenna heeft ghenoemt. De schrijvers segghen/dat desen schroomelijcken afgodt van coper ende hol heeft gheweest/ hebbende 'thooft van een calf met eene croone verciert/ende anderssins zijnde gelijck een mensche welcken door het ondergestooct vier geheel gloeyende zijnde gelijck een vier/ende sijne uytghestreckte armen intreckende / gaven sijne dienaers hunne sonen ende dochters om tusschen sijne armen verbrandt te worden/gelijck Jeremias 'tselve oock schijnt te kennen te gheven/als hy seght : Sy hebben gheitimmert de hooghe plaetsen van Baal/die zijn inden dale vanden sone van Ennon/om dat sy soudē aen Moloch toe-eygenen hunne sonen ende dochters / dat ick hen niet en hebbe bevolen. Sy meynden dat 'tselve was eenen aenghenamen dienst aen hunnē Godt / om dat sy na het exempel van Abraham hunne eyghen kinderen souden op-offerenen: de ghedurende de offerhande verdoofden de Priesters met het ghelupt van trompetten ende trommelen d'ooren vande ghene die daer tegenwoordigh waren/om dat het ghe[s]chrey vande kinderen/die groote pijnen leden/vande ouders niet en soude ghehoort worden.

In-

Inden uyterften hoeck na den Ooften/ daer 'tfelve comt aen het dal van Iofaphat/fietmen eene oude timmeringhe/diemen noemt de plaetfe vande bewaringe des heylighs viers. Want men feght dat de Priefters ten tyde vande ghevangheniffe van Babylonien daer het heyligh vier vanden autaer genomen hebben en verborgen hebben: 'twelck fy uyt Perfien wederghekeert zynde hebben gevonden verandert te zyn in dick water/met het welcke het hout vanden autaer befproeyt is 'tfelve outfteken gheweeft met groote verwonderinghe van een yeghelyck: tot ghedenckeniffe van't welck daer na ingheftelt is gheweeft den feeft-dagh der Tabernakelen. Men laet defen put aende rechte handt/ende de pelgrims dien van verre fiende/ gaen den felven voor by.

Als wy ghegaen waren door het dal van Gehennon / zyn wy wederom om hooghe ghecomen climmende op den bergh Moriah/ende gecomen aende fonteyne Siloah:welcke fpruyt uyt den voet vanden bergh Moriah/hebbende overvloedelycken feer goet water: en wort vande Chriftenen in eeren ghehouden/om den menfch/ die blindt geboren was/hier door de cracht Chrifti gheneefen : ja alle de Turcken ende Mooren achten grootelyck het water vande felve/ ende fegghen 'tfelve goet te zyn voor quade ooghen.

Niet verre van defe fonteyne by den loop van't water/dat den Coninck Ezechias met ftof gheftopt hadde/is eenen Moerbefien-boom beneden met fteenen befet/ftaende op de felve plaetfe/daer eertyts de eycke van Rogel gheftaen heeft; onder welcke Ifaias met eene fage/ door bevel van Manaffes in tween ghefaeght/ begraven is geweeft. De fonteyne maeckt hier twee vyuers/wiens muren (foomen leeft) Sellum den fone van Cholhoza opghetimmert heeft / ende de felve waren eertyts befloten binnen den hof van Salomon.

Maer den eerften die op den wegh byde brugghe ftaet is meerder dan den anderen/ende is lanckachtich ende viercant / zynde ontrent de fonteyne rontachtich/welcken (wy befiende de fonteyne) drooge ghevonden hebben:den anderen ftaende vaft by de fonteyne ende zynde rondt was vol waters.

Van daer daeltmen met fommighe trappen onder de hollgheydt vande fteenrotfe na de fonteyne/die ghelyck eene gote vier oft vyf voeten lanck haer ftreckt onder de fteenrotfe. Op defe fonteyne heeft eertyts eene fchoone kercke ghetimmert geweeft van de goot-vruchtighe Helena met naem van S. Salvator den Verlichter ; daermen noch eenighe teeckenen af fiet. De pelgrims gaen inde fpeloncke/en wafschen door devotie hunne handen/ooghen ende aenficht (ghelyck wy oock deden) begheerende van Godt den Salighmaker ende op-

persten Verlichter/dat ghelijck hy den blinden gheboren sijne ooghen wederom hadde ghegeven / ons alsoo sonde vermeerderen het licht des gheloofs/ende het cranck lichaem in goede wercken versterken: by welcke ghebeden de Minrebroeders het navolgende by gevoeght hebben.

Antiph. Iesus heeft op d'aerde ghespogen,ende heeft met het speecksel slijck gemaect,ende heeft het gestreken op d'oogen vanden blint geboren,ende heeft tot hem ghefeyt:Gaet ende vvascht u inde svvemminge van Siloë.

Vers. Hy is dan vvegh ghegaen.

Antvv. Ende heeft hem ghevvasschen,ende heeft ghesien.

Ghebedt: Godt, dien niet onmoghelijck en is,maer die alleen met u vvoordt alle dinghen oprecht , die den blinden gheboren sijne ooghen door uvve bevel in dese svvemminghen van Siloe vvasschende,ghegeven hebt claer ghesicht soo vanden gheest als van lichaem : vvy bidden u,gheeft ons verhalende dese uvve heylighe vvercken dat de ooghen onser herten besmet met het slijck der bootheden,met het vvater uvver bermhertigheyt moghen ghesuyvert vvorden.Die leeft ende &c.

Eenen steenworp vande fonteyne Siloe na den Noorden zijn wy ghegaen na eene andere fonteyne van Jeremias ende Nehemias genoemt de fonteyne vanden draeck/ staende oock aenden voet vanden bergh Moriah by het dal van Josaphat,diemen gemeynlijcke noemt de fonteyne van Maria/ om dat sy dickwijls inde selve heeft gewasschen de doecken van haren Sone. Dese is seer diep/en men gaet daer in tot beneden toe met tachtentich ende meer trappen / ende streckt haer onder de steenrotse/zijnde twee voeten breet. De Mahometanen wasschen hen dagelijckx inde selve/ende hebben eene Moschee daer by. Als wy daer voor by quamen / hadden d'Arabers de fonteyne ingenomen/die ons belet hebben te gaen na het benedenste vande selve/ende ons aensicht met het water te wasschen/ghelijck de pelgrims ghewoon zijn te doen. Hebbende dan de fonteyne van verre gegroet/ ende hebbende de Minrebroeders ghelesen de navolghende gebeden/ zijn wy van daer vertrocken.

Antiph. Nu vveest ghegroet,Maria soet,
Des hemels Koninginne:
Ontfanght den groet,o vrouvve goet,
Der Englen kloeck van sinne.
Ghegroet zijt ghy,o vvortel vry,
Heylich,en uytverkoren.
VVt u,seer bly,den nacht voorby,
Is't hemels licht gheboren.
VVeest nu verheught met alder vreucht,

O glo-

O glorieuse vrouvve:
VVant door u deught, en schoone jeught,
Brenght ghy't al uyt den rouvve.
Oorlof hier me: verleent ons vre;
Alder schoonste der bloemen:
VVilt t'alder ste, met uvver be,
By Christo ons voorkomen. Amen.

Vers. Bidt voor ons heylighe Moeder Godts.

Antvv. Op dat vvy moghen vveerdigh vvorden de beloften Christi.

Ghebedt: Godt, die u gevveerdight hebt te verkiesen de maeghdelijcke sale vande H. Maget Maria om inde selve te vvoonen; vvy bidden u, geeft dat sy ons met hare voorsprake beschermt zynde laet gheniechelijck tegenvvoordich zyn in hare ghedenckenisse. Die leeft &c.

A. Het graf van Absalon, *B. De spelonche oft schuylplaetse van S. Iacob.* *C. Het graf van Zacharias sone vã Barachias.* *D. De beke Cedron.*

Gaende na den Oosten zijn wy ghecomen midden door het dal van Iosaphat; welcken doorghegaen zynde / ginghen wy na den Noorden/ alwaer wy aende rechte syde vanden wegh in't hanghen vanden bergh vã Oliveten een graf vonden zynde viercant ende uyt de steenrotse gehouwen; wiens voorste verciert is met vier pilaren ende twee lijstẽ/ gaende het opperste spits op. Mẽ seght dat het geweest is 'tgraf

van Zacharias ſone van Barachias / die vande Joden ghedoodt is tuſſchen den tempel ende den autaer.

Hier by ſietmen noch een ander graf voor verciert met dry pilarē/ ghehouwen uyt de ſteenrotſe/zynde ghelyck eene gaelderye / in't welcke men ſeght dat H. Jacob verborghen heeft gheweeſt ghehele den tyt vande paſſie onſes Heeren/na dat hy belooft hadde / dat hy gheen broot en ſoude eten/na dat hy uyt den kelck des Heeren ghedroncken hadde/tot dat hy Chriſtus ſoude ſien verreſen vander doodt/ ende dat hem Chriſtus aldaer na ſyne verryſeniſſe heeft geopenbaert: 'twelck alle Chriſtenen oock ghelooven. Tot gedenckeniſſe van 'twelc de Minrebroeders gheſongen hebben het navolgende.

Antiph. Doen verlatende Ieſum alle de diſcipelen ſijn gevloden.

Verſ. Iacobus is op deſe plaetſe ghecomen.

Antvv. Hy hadde belooft dat hy niet en ſoude eten, ten zy hy Chriſtus verreſen hadde gheſien.

Ghebedt: Heere Ieſu Chriſte, vertrooſter ende verloſſer van alle menſchen, die aen uvven H. Apoſtel door vreeſe der Ioden in deſe plaetſe ten tijde uvver paſsien ſeer heymelijcken verborghen zynde, door uvve macht vervveckt hebt gheopenbaert, ende hebt hem goedertierlijcken bevolen dat hy ſoude eten: zyt ons ghenadigh door de ghebeden van den ſelven Apoſtel, ende geeft ons, dat vvy onder deſe barbare natien achterlatende alle cleynmoedige vreeſe, u gheloove ſtantvaſtelijcken mogen belijden ende vercondigen. Die leeft ende &c.

A. *Een steene brugge over de beke Cedron.*
B. *Voetstappen in eenen steen ghedruckt.*
C. *De beke Cedron.*
D. *Het graf van Absalon.*
E. *Het graf van Iosaphat, oft (ghelijck andere segghen) van Manasses.*
F. *Het graf vande H. Maget Maria.*
G. *De muren van Ierusalem.*
H. *Eenen hoop steenen, vergadert met den tijt by het graf van Absalon, daer ghevvorpen byde Mahometanen.*

Twintigh stappen van daer vintmē het derde graf/zijnde een heerlijck ende conincklijck werck/verciert met pilaren ende eene dobbele lijste ende een opgaende cappe. Gheheel het werck is gehouwen uyt de steenrotse/ende is outrent dertich voeten hooghe. Men seght dat 'tselve is 'tgraf van Absalon/van hem gemaeckt ter wijlen hy leefde/hoe wel hy daer na in't selve niet en is begraven gheweest. De heylighe Schrifture ghetuyght dat Absalon in des Coninckx valleye/ die oock het dal van Josaphat ghenoemt wort / heeft opgherecht eenen tijtel ende ghedenckenisse sijns naems/die ghenoemt is gheweest de macht van Absalon. Rontsom 'tgraf light eenen grooten hoop steenen; vanden welcken wy d'oorsake vragende/de Minrebroeders ons seyden/dat de Mahometanen daer voor by gaende steenen na dit graf worpen/ende verbloecken sijne ongoddelijckheyt/die hy teghen sijnē vader betoont heeft/met dese woorden: Vermaledijt is Absalon, ende die vvreet zyn tegen hunne ouders, vermaledijt zyn sy inder eeuvvigheyt.

Hier bycans by light het vierde graf/bycans met steenen gedeckt/soo datmen maer den inganck en siet/sommighe meynen dat het graf vanden Coninck Josaphat is/ende dat het dal daer by ligghende van 'tselve sijnen naem heeft behouden. Andere nochtans meynen/dat het het graf is vanden Coninc Manasses/dat ick voor warachtiger houde: want 'tblijckt uyt de boecken der Coningen dat Josaphat by sijne vaders begraven is inde stadt van David; maer dat Manasses begraven is in sijnen hof Oza.

Teghen over het leste graf in't nederste van't dal/daermen de steenrotse bloot siet/daer de beke Cedron somtijts over loopt / hebben wy inden steen ghesien sommighe teeckenen van handen ende voeten gedruckt/diemen ghelooft daer inne gedruckt te zijn van onsen Salighmaker/als hy daer lanckx uyt den hof van Oliveten ghelepdt wiert na den Bisschop Annas; nochtans en zijn de selve niet gheheel / noch niet te ghelijcken met den voetstap / die wy ghesien hebben ende ghehandelt op den bergh van Oliveten/ghelijck hier vooren ghesepdt is: 'twelck ick meyne gheschiedt te zijn door het ongheluck / dat de pelgrims doen/die met hameren ende steenen de selve bederven/ om

een stuck daer af te breken.

Na dat wy ghecust hadden de litteeckenen vande handen ende voeten/hebben de Minrebroeders ghelesen het navolgende. Heere Godt vvy bidden u,siet op dit u huysghesinne,voor 'tvvelck onsen Heere Iesus Christus niet en heeft ghetvvijfelt ghelevert te vvorden inde handen den boosen ende te lijden het torment des cruycen. Die met u leeft,

Wy zyn ghegaen na den hof van Oliveten / latende aende rechte handt eene steene brugge/ van eenen boge/diemen meynt gemaeckt te zyn van S. Helena. Over dese gaetmen over de beke / als't water hooch is (dat selden ghebeurt/ende noyt dan als't regenachtigh weder is) anders gaetmen daer drooghs voets door.

Gaende lancks eenen enghen voetwegh hebben wy verre in't hanghen vanden bergh ghesien eenen vervallen boghe/diemen ghemeynlyck noemt het graf vanden verrader Judas. Daer by zyn de graven van't ghemeyn volck der Joden.

Wat gaende na den Westen/hebben wy aende slincke handt ghelaten de gulden poorte vande stadt Jerusalem/welcke wy vã verre ge- eert hebben; aenghesien wy by de selve niet en conden comen / ende hebben aenghebeden Christus daer door blydelycken inrydende: ter wylen de Minrebroeders het navolgende lasen.

Antiph. Ierusalem uvven Coninck comt sittende op eene eselinne ende het veulen van een jock dragende dier.

Vers. Doet my open de poorte der rechtveerdigheyt.

Antvv. Ende inde selve ghegaen zijnde sal ick den Heere belijden.

Ghebedt: Alderghenadighstẽ Heere Iesu Christe, die op dẽ palmdagh verselschapt met eene ghetrouvve schare des volckx door dese alder-heylighste poorte op een veulen van eene eselinne binnen Ierusalem hebt vvillen comen, om ons te gheven een exempel der ootmoedigheydt: vvy bidden u, gheeft dat vvy navolgende de voetstappen uvver ootmoedigheydt, moghen verdienen in te gaen in't bovenste Ierusalem, door de deure der hemelen, die ghy zyt. Die leeft ende &c.

Tegen over de gulden poorte aenden voet vanden bergh van Olivetẽ is ons getoont eene plaetse/op welcke men meynt eertyts ghestaen te hebben de vlecke Gethsemani/daer Christus bedroeft zynde na het avontmael syne discipelen gelaten heeft / ende van daer met hem nemende Petrus/Joannes ende Jacobus is ghegaen na den hof van Oliveten. Maer nu is alle dinghen soo te niet gegaen/dat daer gheen teecken vande oude huysingen te vinden is.

Eenen boogh scheut voorder op den voet vanden bergh van Oliveten wiert ons ghetoont eenen muer van beyde syden enghe ghelyck eenen ganck/waer door men gaet inde naeste plaetse met olyfboomen beplant/

beplant: men seght dat het eertijts den inganck heeft geweest vanden hof van Oliveten/inden welcken onsen Salichmaker van den verrader Judas by hem hebbende een rot soldaten ende de dienaers vandē Opperſten Prieſter is met eenen kuſſe verraden/ende van d'andere gevangen/gebonden eñ ongenadelijckē getrockē eñ gesleypt door de beke Cedron ende 'tdal van Josaphat/eñ dē bergh Moriah eñ ten leſtē door de poorte vande meſſie in het huys van den Biſchop Annas ghesleurt is geweest. Hier zijn de dienaers oock ghebraecht zijnde wien sy sochtē achter rugge ter aerden gevallē. 'Ten leſten hier heeft Petrus met sijn sweert Malchus den dienaer vanden Biſchop sijne oore afgecapt. Hier zijn wy ſtille gebleVē eñ hebben na de gewoonte ons gebedt gedaen/ter wijlen de Minrebroeders 'tnavolgende lasen.

Antiph. Maer den verrader hadde hen een teecken ghegeven, ſegghende, vvien ick ghecuſt ſal hebben, hy is't, houdt hem, ende leyt hem looſelijcken.

Verſ. Ieſus heeft gheſeyt tot den ghenen, die hem leverde.

Antvv. Iudas, levert ghy den Sone des menſchen met eenen kuſſe?

Ghebedt: Heere Ieſu Chriſte, goedertieren verloſſer van het menſchelijck geſlachte, die om uvve ſeer groote liefde tot ons, van uvven diſcipel in deſen heyligen hof hebt eerſt vvillen gelevert, ende daer na vande ſeer onghenadighe ſchare der Ioden ghevangen, gebonden ende ſchandelijcken als eenen moordenaer om gheſtraft te vvorden voor den Biſchop gheleyt vvorden, ende in't eynde eene d'alder-leelijcſte ende vvreetſte doot ſterven, om dat ghy ons ſoudt ontſlaen vande ghevangeniſſe vanden brieſſchenden vyant: vvy bidden, verleent ons dat vvy moghen alle ſoodanighen tegenſpoet met een geruſt ende ſtantvaſtigh herte verdragen, ende verdragende met hem verblijden tot glorie vvs naems. Die leeft ende &c.

Al'smen wat opclimt by dese plaetse wort in desen selven hof ghetoont eene bloote steenrotse met drij hooghden; diemen seght de plaetse te wesen/daer Christus de drij Apostelen heeft gelaten/die hy met hem hadde gebrocht/te weten Petrus/Joannes/ eñ Jacobus tot hen seggende. VVaeckt hier ende bidt. Alwaer hy oock corts daer na hen heeft gevonden slapende/ende gesept tot Simon Petrus: Simon ſlaept ghy? en hebt ghy niet een ure met my connen vvaken? Alle 'twelc hier verhaelt wort vande Minrebroeders met soodanigen gebedt.

Antiph. Ende Ieſus genomen hebbende Petrus ende de tvvee ſonen van Zebedeus, heeft begonſt bedroeft te vvorden ende droevich te zyn: doen heeft hy hy tot hen gheſeyt: Mijne ſiele is droevich tot der doot toe, Verbeyt hier ende vvaeckt met my.

Verſ. Ende vvederghekeert zynde tot ſijne diſcipelen heeft hy geſeyt tot Petrus.

Antvv. En hebt ghy niet eene ure met my connen vvaken?

Gebedt: Alderſoetſten Heere Ieſu Chriſte, die te vorē vveet hoe veel de menſchelijcke

lijcke crancheyt vermach, ghy hebt uvve lieve discipelen, die de groote nootsakelijckheyt des lichaems comende uyt de groote droefheyt der herten hier heeft eenen stercken slaep aengebrocht, goedertierlijcken hebt vervveckt, ende vermaent dat sy hen tot den ghebede souden begheven; verdrijft verre van ons alle vaddigheyt onser onachtsaemheyt ende slaperigheydt; op dat vvy neerstigher ende devotelijcker moghen beschouvven den salighen loop uvvs levens. Die leeft &c.

Gaende inden selven hof wat na den Westen wiert ons ghetoont de plaetse der sittinghe van Maria; alsoo ghenoemt vande Christenen vanden Oosten. Want sy segghen/dat sy na de hemelvaert van haren Sone tot den dagh van haer overlijdē bycans alle dage besocht heeft alle d'omligghende plaetsen vanden bergh van Oliveten/ op welcke haren Sone gheweest hadde/ ende overpeyst heeft alle de mysterien/ die daer gheschiet waren: ende dat sy vermoeyt zijnde ghewoon was daer te comen sitten: dat sy daer oock ghestaen heeft/ ende den eersten Martelaer Stephanus uyt de stadt ghebrocht zijnde hier heeft versterckt/doen hy niet verre van daer ghesteenight wiert/ende met hare ghebeden gheholpen heeft/om dat hy in dese tormenten niet en soude beswijcken. Hier hebben wy oock stille gheweest/ende aen Godt ons ghebedt gestort/ende versocht den bystant vande alder-salighste Maghet ter wijlen de Minrebroeders het navolgende songen.

Antiph. VVie is dese, die opclimt ghelijc den opgaenden dageraet, schoon gelijck de mane, uytvercoren ghelijck de sonne. Looft den Heere.

Vers. Heylighe Maget ghevveerdight u, dat ick u mach loven,

Antvv. Gheeft my cracht teghen uvve vyanden.

Ghebedt: Heere, vvy bidden, aensiet met d'oogen uvver genaden op de onvveerdighe ghebeden uvver dienaren, ende doet ons door de verdiensten van uvve alderglorieuste Moeder, vvelcke levende als sy desen seer heyligen bergh, die vol is van goddelijcke ende overvloedighe mysterien, seer deuotelijcken besochte, hier dickvvijls sittende ende droevelijcken de bitterheyt uvver passien overleggende hier rustede: doet ons in dit dal der tranē sittende inde schaduvve der doot salighlijcken verhuysen na den hemelschen bergh. Die leeft &c.

Den hof van Oliveten en is met gheenen tuyn oft muer beslotē; maer daer ligghen veel voetweghen door/ende men gaet daer door te veel plaetsen. Men siet inden selven noch veel seer oude olijf-boomen/ die men meynt daer ghestaen te hebben van Christus tijden af.

Van hier gaende na den Noorden latende aende rechte handt het graf vande Maghet zijn wy ghecomen op de plaetse/daer S. Stephanus ghesteenight is gheweest: ende daer hebben wy wat tijts stille gheweest doende ons ghebedt/ende de Minrebroeders songen ter wijlen het navolghende.

Antiph. De

Antiph. De Ioden hebben Stephanus hier ghesteenight aenroepende ende seggende Heere Iesu ontfanght mijnen gheest , ende en rekent hen dese sonde niet, vvant sy niet en vveten vvat sy doen: ende als hy dit hadde ghesevt, is hy inden Heere ontslapen.

Vers. Stephanus heeft de hemelen open ghesien.

Antvv. Hy heeft dien ghesien ende is daer inne gegaen, sàligh is den mensch voor vvien de hemelen sullen open zyn.

Ghebedt: Almachtigh eeuvvigh Godt , die d'eerste vruchten der Martelaren in't bloet vanden H. Levijt Stepbanus hebt gheheylight; vvy bidden u, geeft dat hy ons een voorbidder zy, die oock voor zyne vervolgers heeft vveten te bidden den Heere Iesus Christus uvven Sone. Die met u leeft. &c.

Daer na om hooghe gaende/ zijn wy door de poorte der kudden inde stadt ghegaen: van daer zijn wy recht by het recht-huys van Pilatus door den droevighen wegh ghecomen tot de rechters poorte. Van hier keerende na den Zuyden zijn wy ghegaen door straten ende ganghen met welffels overdeckt; hebbende nochtans sommighe gaten/ om het licht te scheppen. Hoe wel dese meest al vervallen ende seer verbuylt ende niet gheacht en zijn; nochtans dienen de selve aende Turcken voor merckten/ op welcke men alle dinghen vercoopt. Want onder dese welffels hebben sy in winckels alle coopmanschap te coope/ ende gaen daer 'sdaeghs onder om te schouwen de hitte der sonnen/ ende wandelen aldaer.

Dit ghesien hebbende ende gaende na den Westen/ zijn wy ghegaen voor by eene oude ende vervallen kercke / ghenoemt de kercke van Petrus. Van hier gingen wy na de plaetse van't graf onses Heeren/ aende rechte syde van't welck wy door een open deurken zijn gegaen onder sommighe donckere welffels / ende ghegaen zijnde door eene cleyne sale ende ontrent tweendertigh stappen door eenen quaden ende ongheinackelijcken wegh/ quamen wy in eene capelle die vande Abassijnen bewaert ende besorght wort/ staende by de capelle vande Cruycinghe onses Heeren/ zijnde daer maer eenen muer tusschen; welcke (soo die vanden Oosten seggen) ghenoemt wort de plaetse vande offerhande van Abraham / ende wort van alle Christenen in grooter eerweerdigheyt ghehouden. Want d'ouders seggen dat den Patriarch Abraham op dese plaetse daer eenen autaer gemaeckt hebbende daer heeft willen offeren door Godts bevel sijnen sone Isaac; maer dat hy vanden Engel is wederhouden/ ende voor sijnen sone eenen ram heeft gheoffert. Tot ghedenckenisse van't welcke men noch siet in't midden vande capelle eenen steen vast gemaeckt inden vloer/ diepachtich verciert met ingheleyt werck ende verscheyden cieraet / daermen seght dat Abraham d'offerhande heeft ghedaen.

Op dese staet eene andere capelle / inde welcke eenen steenen autaer is/op den welcken (soo die vanden Oosten segghen) Melchisedech Coninck ende Priester vanden oppersten Godt offerhande gedaen heeft. Alsmen uyt dese capellen gegaen is/vintmen eenen ouden olijfboom/ staende (ghelijckmen seght) op de selve plaetse/op welcke den ram met sijne hoornen inde doornen verwerret van Abraham ghevat is ghegheweest/ende voor sijnen sone tot eenen brandtoffer geoffert. Die vāden Oosten seggen dat dit alsoo is/met welcke oock overcomen veel vaders vande kercke vanden Westen; hoe wel andere anders seggen/ ende houden staen dat de plaetse vande offerhande van Abraham niet en is op den bergh van Calvarien/maer op den bergh Moriah/ ende seggen dat d'offerhande niet hier/maer inde stadt Salem is gheschiet. Hoe dat het zy/'tis ghenoegh 'tselve hier verhaelt te zijn. Als wy de ghewoonlijcke gebeden hier hadden ghedaen / ende voor de deure eere bewesen den tempel vanden bergh van Calvarien ende 'tgraf des Heeren/zijn wy ontrent middach in't clooster vande Minrebroeders gecomen/ende hebben ons wat met spijse vermaeckt.

Het derthienste capittel.

Het graf vande H. Maget Maria de tweede reyse besocht. Het huys van S. Ioachim ende Anna d'ouders van Maria. Het Casteel Antonia De schoone poorte vanden tempel van Salomon, ende andere litteeckenen vande antiquiteyten besocht.

Op den sesthiensten dagh van October zijn wy inden dageraet met twee Minrebroeders gegaen na het graf vande alderheylighste Maget Maria/ons niemant noch buyten noch binnē de stadt teghen comende. Als wy aen het graf quamen / zijn wy daer inne ghegaen / ende 'tselve besocht / ende hebben daer ontrent eene ure oft twee in ons ghebedt gheweest / ter wijlen dat een vande Minrebroeders Misse dede in eene capelle bovē op't graf staende welcke gedaē zijnde hebbē wy het H. Sacramēt oock ontfangen. Als wy ons ghebedt hadden gestort/ende Godt ende sijne alderheylichste Moeder ghedanckt/ginghen wy uyt de kercke na de stadt: alwaer ghecomen zijnde ginghen wy na 'thuys vanden HH. Ioachim ende Anna/in't welcke men seght dat sy geherberght hebben/als sy ten feest-dage na Ierusalem quamen/ende daer alle beyde gestorven zijn/eñ dat daer na vande Christenē eene kercke is gemaeckt op de fondamenten van 'tselve huys / met een clooster. Dit is eene fraeye kercke/ende is vande Turcken in eene Messite verandert/sy en staet

staet niet verre vande poorte der kudden tegen over den tempel van Salomon; onder den choor vande welcke speloncken zijn/ diemen houdt voor de cameren van Joachim ende Anna / inde welcken men gaet door de kercke in't selve clooster met eenen houten trap. Wy zijn ooc gegaen na dese speloncken / die nochtans doncker ende sonder licht zijn/met wassen keerssen/om dat wy souden besoecken de plaetse die vermaert is door de gheboorte vande heylighe Maghet Maria. 'Tzijn dry viercante camerkens staende by malcanderen, soo datmen van d'een in d'ander can gaen/uyt de steenrotse gehouwen. Het leste staende onder den hooghen autaer wort ghenoemt de slaepcamer van Anna/inde welcke men meynt dat de H. Maget Maria ontfanghen ende ghebooren is. Tot gedenckenisse van't welcke wy ons ghebedt aen Godt ende sijne Moeder ghestort hebben/ ter wijlen de Minrebroeders het naervolghende seyden.

Antiph. Laet ons seer devotelijcken besoecken de kercke vande ontfanghenisse ende geboorte der glorieuser Maget Maria ende Anna hare Moeder, die de vveerdigheyt vā Moeder heeft verkregen ende de maeghdelijcke reynigheyt niet en heeft verloren.

Vers. Bidt voor ons H. Moeder Godts.

Antvv. Op dat vvy mogen vveerdich vvorden de beloften Christi.

Ghebedt: Heere vvy bidden u, vvilt vergeven de misdaden van uvve dienaers, ende die u met onse vvercken niet en connen behagen, moetē saligh vvorden door het tusschen-spreken van S. Anna ende de Moeder van uvven eenigh-ghebo-ren Sone. Door onsen Heere Iesus &c.

Als wy ons ghebedt ghedaen hadden/zijn wy boven ghecomen/ ende beschoncken hebbende den knecht vande Seriphus/zijn wy inghelaten/ende hebben geheel het clooster doorsien. 'Tis een redelijck groot ende fraey huys/zijnde ront eñ in veel cameren bedeylt/hebbende twee gaelderyen/staende d'eene bovē d'andere/beyde onderset met marberen pilaren/hebbende in't middel eene redelijcke groote plaetse. Desē is geoeffent ende beplant met araengie-appelboomen ende met verscheyden bloemen/ende is eenen lustigen ende schoonē hof. Wt 'tclooster zijnde hebben wy by 'tportael vanden tempel vā Salomon staende na den Noorden aende rechte hant gelaten d'overblevelingen van 'tslot Antonia/eertijts eene heerlijcke ende groote gedenckenisse der Romeynen. Maer 'tis nu meesten deel vervallen ende vergaen/ ende daer en is maer een cleyn deel ghebleven/ende is ghemaeckt van seer groote marbersteenen. 'Tis vā Hircanus Machabeus getimmert op eene steenrotse hoogh vijftich cubitus/eñ eerst genoemt dē torrē Baris/eñ gemaect eene bewaringe vādē Priesterlijckē stoel eñ heeft tot dē tijde vā Herodes geweest de wooninge vande Opperste Priesters.

Maer

Maer Herodes 'trijck ghecregen hebbende heeft 'tselve opghemaect/ ende met hooghe torrens versterct/ende met garnisoen beset: om dat het eene bequame bewaringhe zijn soude teghen den tempel ende oproer der borgers/ende heeft het Antonia ghenoemt ter eeren van Marcus Antonius.

Vervolgende onse reyse van't slot na den Westen quamen wy aen 'thuys vanden rijcken Rijck/ende keerden na den Zuyden af/om te besien de schoone poorte vanden tempel. Men gaet door dese lancx den Westen na de sale vanden tempel/ende men seght/ dat het de selve is/door welcke Petrus ende Joannes climmende na den tempel om te bidden op de neghenste ure/Petrus heeft ghenesen den creupelen/ die om eene aelmoesse badt;ende hy segghende dat hy goudt noch silver en hadde/heeft hem inden naem van Jesus ghenesen. Maer ick en can niet wel gelooven dat het die oude is/maer eene andere langen tijt daer na ghemaeckt:want 'tblijckt uyt de Histoiren dat den hemel gheheel is afghworpen ende den bergh Moriah geeffent is geweest: waer uyt men lichtelijcken can verstaen/dat oock dese poorte met den tempel is afghewoorpen gheweest. 'Tis een coninckliјck ende wonderlijck werck/zijnde gheheel ghemaeckt van marber ende overwelft ghelijck eene seer groote gaelderye/hoogh ontrent dertich/ende breet vijfentwintigh voeten / hebbende van beyde sijden winckels / inde welcke men alle dinghen vercoopt. Als wy inde gaelderye waren/en mochten wy niet nader comen byde poorte väde plaetse des tempels/ oft daer stille staen : maer men mochte den tempel ende de plaetsen maer sien al voor by gaende. Van hier ginghen wy na den bergh van Calvarien/op welcken wy clommen vande Oost-sijde lancx eenen afgaenden ende open wegh/alwaer gaende boven op de capelle van S. Helena/zijn wy geleyt vä eenë Religieus na de bidt-plaetsë eñ wooningë vande Abassijnë eñ Cophten. Welcke besien hebbende zijn wy ghecomen op de plaetse vande kercke des Grafs onses Heeren. Hier ge-eert hebbende het H. Graf onses Heerë eñ dë bergh vä Calvarien/ hebben wy ons wat tijts tot den gebede begeven/ende daer na gecomen in't Minrebroeders clooster/hebben wy ons tot ruste ghegeven.

Syeans op alle de voorseyde plaetsen worden na de beteeckeninge eñ gesteltenisse väde mysterien väde pelgrims eñ Minrebroeders gelesen de gewoonlijcke gebeden:hier-en-boven worden op veel plaetsë gelesen de Euangelien/inde welcke de mysterien daer geschiet verhaelt worden. Ende een vande Minrebroeders/die de pelgrims leydt eñ vergeselschapt leght in't corte uyt de beteeckeninge der mysterien/ ende verhaelt wat in elcke plaetse van onsen Saligh-maker ghedaen is gheweest/hen vermanende dat sy in hunne herten souden drucken

'tgenë

'tghene/dat sy met der ooghen sien / ende 'tselve neerstelijcken overlegghen; ende Godt dancken/om dat sy ghesien hebben 'tghene dat seer weynigh toegelaten is gheweest. Maer indien iemant vande pelgrims niet en kan lesen/oft gheenen boeck en heeft/ daer de gewoonlijcke ghebeden inne staen/dien voldoet met het lesen van het ghebedt onses Heeren ende vande Engelsche groetenisse / ende hy verkrijght d'aflaten/die de Pausen ghegeven hebben aende ghene die dese plaetsen besoecken. Alleenlijcken en doetmen geene ghebeden op de plaetsen/die daer zijn op droevigen wegh ende sommighe andere zijnde op plaetsen inde stadt gheleghen; op welcke de Christenen niet en mogen comen/aengesien men op de selve niet en mach stille staē/ noch 'thooft ontdecken om eere te bewijsen. Maer een ieghelijck can de selve ten minsten met der herten eeren ende van verre groeten/ende met een stille ghebedt Godt dancken: Maer een iegelijck moet te vreden blijven alleen met het ghesichte der selver.

Het veerthienste capittel.

Beschrijvinghe der Grauen vande Coningen van Iuda, ende vande spelonckе der beclagingen van Heremias zijnde buyten de stadt Ierusalem. Insghelijcks de nature ende opvoedinghe vande sijdevvormen inden Oosten.

Op den seventhiensten dagh van Octobe̅r na den noene zijn wy in't gheselschap van Baptista van Jerusalem taelman van't clooster ende van twee Minrebroeders ghegaen uyt de stadt door de poorte van Jaffa op den wegh daermen na Sichem gaet na den Noorden. Wy zijn aende slincke zijde vanden wegh ghegaen voor by veel hoven beplant met witte moerbesie-boomen / die de Mooren noemen Tuth/van welcke de bladeren seer bequaem zijn om sijde-wormen te houden / ende worden vande Italianen ende Spaengiaerden seer gebesight. Maer dit volc vā desen lande onderhouden dese wormen op eene andere maniere van doen dan die vandē Westen. Want dese plucken de bladeren vande boomen/ ende dragen die 'thuys/ende gheven die de sijde-wormen cruypende lanckx de solders/ eñ vernieuwē dit tweemael des daeghs ende suyverē de solders vande onreynigheyt van dese dierkens/tot dat de selve vol wordende ende ouder beginnen te spinnen / ende hen selven winden in hunne huyskens: 'twelck bemerckende/legghen sy de selve op tacken vande boomen gheplucktt / ende laten die haer selven alsoo bewinden ende

ver-

verwerren. Maer die vanden Oosten/als de boomen bladeren crijgē/ binden de tacken by een/ende legghen de wormkens eerst geboren op de boomen welcke sonder eenighe hulpe oft toedoen van menschen cruppen vanden eenen tack op den anderen/ende eten de bladeren af/ eñ soecken hun aes/tot dat sy op hunnē behoorlijckē tijt hen tot spinnen begeven/ende hun werc op de selve boomen voldoē. Maer al is't dat dese maniere vande selve op te brengen seer veel menschen bekent is/ende inden Westen wel soude connen ingheb͛rocht worden ; nochtans soude ick meynen/ dat 'tselve niet en ghesciet om de onghetemperthept des lochts/ende blixem ende ongetijdige coude/die dickwijls oock in't midden vanden somer inde landen vanden Westen ghescheden/bysonder 's nachts : waer door dese syde-wormen soudē comē te sterven. Maer men vreest sulcx in Palestina niet; want de locht is daer 'sdaeghs ende 's nachts schoon eñ drooge/ende daer en is geene coude/sonderlinge des somers. Dese wormkens worden op eene wonderlijcke maniere voort ghebracht; want men doet de saeykens vande selve ontrent 'tbeginsel van Meye in een sacxken/ende de vrouwen hangen 'tselve ende broeden't tusschen hare borsten/ende wordē alsoo levende; welcke daer na gheset worden op de bladeren van Moerbesien/ende daer mede bedeckt zijnde eñ opgebrocht veranderen sy alle negē dagen het opperste velleken van hunne lichaemkens/eñ zijnde daer na vromer eñ stercker begevē sy hē uyt hunne nature om te spinnen/eñ wenden hen selven in hunne eygen webbē/eñ verborgen zijnde worden sy daer uytgedaen ende veranderē in witachtige vlijmers/eñ by malcanderen comende leggen eyerkens/vande welcke andere comen/waer na sy sterven. Wt hunne huyskens die byeans gelijc noten ende witachtich ende geel zijn/weten de constenaren met eenen haspel de sijden draden te trecken/die worpende in eenen ketel met water eñ dien over 'tvier hangen; vande welcke daer na sijde lakenen gemaeckt worden. Latende de hoven achter zijn wy over eenen muer geclommē staende by eene Turcxsche Messite/die vermaert is door 'tgraf vā eenen Mahometaen. Vā waer wy ons gekeert hebben na dē Oosten/eñ zijn gecomē in eenē hof beplant met vijghboomē eñ olijfboomē/ ende door eenē boge/die uyt de steenrotse gehouwē is breet acht voeten in eene groote viercante plaetse met boomen beplant / eñ leeger dan de plaetse/inde welcke wy hebben ghevonden eene oude gaelderije een wonderlijc werc met eenen schoonen gevel verciert. Dese gaelderije is uyt de steenrotse gehouwen is breet 12. voeten ende lanc 24. staende na den Noordē: wy en conden de hooghde niet metē/om dat de selve seer vol gruysen ende vervallingen was. Eñ alsoo den taelman ons seyde/ dat hier groote spelonckē warē/hebbē wy die nader willen ondersoeckē/door dien den den mensch begeerlijc is om te wetē 'tgene dat verborgen

borgen is. Wy zijn dan aenden uptersten hoeck vande slincke sijde na den Oosten door eene enge gracht gemaeckt tusschen de steenen beneden gegaen. Als wy daer quamen/zijn wy door een gat / dat bycans met steenen gestopt was/dat wy plat ter aerden liggende ende cruppende daer qualijc inne conden geraken/ten leste met groote moeyte/ hebbende eene brandende wasse keersse inde hant/beneden zijn ghecomē wel vermoeyt eñ besweet. Wy vondē daer eene groote voorcamer oft viercante celle niet gewelft/zijnde in't viercant groot ontrent 20. voeten/van waer wy na den Oosten ghegaen zijn in eene andere speloncke bycans gelijc de voorgaende/maer wat cleynder ; inde welcke waren sesse graven/alsoo gestelt/dat de dry stonden na den Noordē eñ dry na den Zuydē;zijnde boven scherp/lanc seven eñ breet vier voetē; zijnde van malcanderen gescheyden met een gootken gehouden uyt de steenrotse. Vā hier gaende zijn wy gekeert na den Westen / eñ door eene poorte gemaect uyt eenen steene ende draeyende deure uyt de steenrotse seer constelijcken gehouwen zijn wy gecomē inde derde camer/zijnde niet minder dā de voorgaende eñ vā 'tselve maecksel ; inde welcke oock sesse graven waren. Gaende door dese zijn wy na dē Westen na de vierde die dieper maer minder was gecomē lancx sesse trappen/eñ hebben hier gevonden twee steenen tomben seer constelijcken gewrocht/die beyde open waren eñ eensdeels gebroken;diemen seght te zijn de graven vande Coningen van Jerusalem ; 'tghene na mijne meyninge niet onwarachtigh en is ; aenghesien de Schrifture seght dat Ozias den Coninc van Juda begraven is inden acker vande Coninckliјcke graven/om dat hy melaetsch was / eñ niet inde Coninckliјcke graven vande stadt vā David: waer uyt blijckt dat daer andere Coninckliјcke graven geweest hebben behalven de graven vā David op den bergh Sion. Van hier zijn wy wederom gekeert na den Noorden;eñ gegaen hebbende door de voorseyde cameren / zijn wy gegaen inde vijfde spelonscke/die oock ghesloten was met eene steene deure/ welcke de voorgaende gelijck was/ eñ vā daer inde seste by dese staende maer leeger ende minder;inde welcke oock twee marberen graven waren/de voorgaende gelijck/inde welcke men meynt oock begraven te zijn de Coningen van Jerusalem. Dese deuren gemaeckt van eenen steen(ghelijck wy geseyt hebben)hebben ronde pinnen aenden hoeck/ die steken inde stijlen/alsoo datmen die lichtelijcken can omdraeyen/ dat eene wonderlijcke sake is om sien/hoe de selve alsoo vā eenen steen hebben connen gehouwen wordē. Eñ dat meer te verwonderen is/ de steenen tomben zijn meerder/dan datmē die door de deure soude connen inne brenghen; alsoo dat het lichtelijcken te bemercken is/ dat de selve met geene menschelijcke vernuftheyt daer binnē zijn gebrocht/

 maer

maer dat die daer binnen uyt de selve steenrotse zijn gehouwen/ende daer vande beeltsnyders ghemaeckt zijn. Maer alle dese speloncken zijn doncker ende met eene wonderlijcke conste uyt de steenrotse gehouwen/niet gewelft/maer viercant gemaeckt/zijnde in't viercant ontrent twintigh voeten: uytgenomē de diepste/die ses voeten wyt eñ seven voeten lāc zijn. 'Tis voorwaer een wonderlijc eñ gedenc-weerdigh werck/eñ met grooten cost ende arbeydt ghemaeckt; soo dat die met redene moghen graven van Coningen zijn. Eenighe segghen dat dese Coninckle ijcke Graven eertijts binnen de muren gheslooten hebben gheweest: hoe wel de selve nu verre buyten de selve zijn: waer uyt iemant lichtelijcken can bemercken/hoe groot de stadt eertijts heeft gheweest.

Dit alsoo doorsien hebbende zijn wy ghegaen inde spelonckе van Jeremias/daermen seght dat hy ghemaeckt heeft de beclaginghen vande bederffenisse der stadt. Dese light vande Coninckle ijcke graven na den Westen ontrent hondert stappē/ende 'tis eene viercante groote ende wijde spelonckе/ondersett met eenen pilaer gemaeckt uyt de steenrotse / zijnde ontrent dertigh stappen groot in't viercant.

Van daer zijn wy recht na de stadt ghecomen. Onder weghen zijn ons teghen ghecomen eenighe huysghesinnen van Moozen / die met hunnen huysraet nieuwe woonplaetsen sochten/bedwongen door den dieren tijt/die daer inde byligghende landen was. Wat ghegaen hebbende zijn wy door de poorte van Damascus gecomen/ende van daer door sommighe vuyle straetkens/die vol gruys lagē/zijn wy ontrent den avont in't Minrebroeders clooster ghecomen.

Het vijfthienste capittel.

Den boghe Ecce homo,ende beschrijvinghe van 'thuys van Herodes:ende vande comste vanden Oversten Chiecagia inde stadt Ierusalem.

DEn achthiensten dach vā October zijn wy ten een ure na noen vergheselschapt met den voornoemden taelman ghegaen na den boghe Ecce homo door een huys staende by het rechthuys van Pilatus/ende dat langs eenen seer moeyelijcken ende perijckeleusen wegh: want wy moesten gaen door de wooninge vanden Seriphus ende eene cleyne Messite staende bydē boge: want hoe wel sijt voor groote sonde houden dat de Christenen daer inne comen; nochtans hebbende dē barbaren te vooren met giften te vreden ghestelt

stelt (met welcke mē alle swarigheyt verwint) heeft hy ons heymelijcken laten comen in't opperste van't huys: ende wy zijn met eene leeder, die de Mooren aen't huys ghefet hadden, ghecomen boven op dē boghe, ende hebben den selven met groote vertroostinge besocht. Desen is ghelijck een cleyn camerken, viercant ende lanckachtigh, sesse voeten breedt ende lanck twaelf, eensdeels verballen, sonder dack, staende noch over beyde sijden de muren. Na den Oosten zijn twee vensters, staende boven den vloer ontrent vijf voetē, met eenen marberen pilaer in't midden. Hier heeft Pilatus den Salighmaker Jesus met gheesselen doorslagen, bespogen ende gheheel met bloet overgoten, ghecleet met eenen purpuren mantel, ende eene doorne croone draghende ghebrocht inde teghenwoordigheydt vande Princen ende 't volc, ende heeft gheseyt: Siet den Mensche. Men ghelooft dat desen boghe een deel is vā de gaelderije, die met veel welfsels over de straet ghelijck eene brugghe ghemaeckt was, ende met gaelderijen om te wandelē verciert was. Men ginc lancx dese uyt het rechthuys van Pilatus in't slot Antonia, ende van daer inden tempel van Salomon. Van dese spraken de Roomsche Presidenten ende den Coninc Agrippa het volck aen, als uyt eene versekerde plaetse; vande welcke dickwijls by Josephus vermaent wort. Hebbende hier ons ghebedt volcyndt, ende de plaetse besien, ende wat brockelinghen van steenen vergadert, zijn wy van hier ghegaen. Terstont daer na zijn wy ghegaen in't paleys vanden Coninck Herodes, liggende tegen over het rechthuys; alwaer ons in't nederste vanden huyse vandē taelman getoont is de plaetse daer Jesus ghebrocht is geweest by Herodes Antipas, die over langhe hadde begheert een teecken van hem te sien: ende alsoo hy niet en antwoorde, wiert hy van hem bespot ende versmaedt, ende voor eenen uytsinnighen gehouden, ende met een wit cleet ghecleet wederom na Pilatus ghesonden. Van hier om niet wederom te keeren door den selven wegh zijn wy door sijde-straeten gekeert na het clooster vande Minrebroeders, alwaer wy ooc des anderē daeghs gherust hebben.

Op den derthiensten van October is ons geseyt van eenen dienaer van't clooster van Bethlehem, dat den Stadthouder vanden Oversten van't paleys vanden grooten Turck, die sy Chiecagia noemen inde stadt met veel volckx ghecomen was comende van Mecha, ende dat hy des anderen daeghs te Bethlehem eñ Hebron soude reysen, om de graven vande Patriarchen te besoecken; ende dat vande Overstē vande stadt hem souden gheselschap houden. Want de Turcken laten hen voorstaē, dat als sy eene belofte vande pelgrimagie hebben gedaen eñ besocht hebben het graf van hunnen Mahomet, hunne belofte niet

en hebben voldaen/'ten zy dat sy te Bethlehem / Hebron / Jerusalem ende tot Lydda gheweest hebben/ende besocht de plaetse vande ghe-boorte Christi ende de graven vande Patriarchen ende S. Joris/ende den tempel van Salomon. Wy dit vernemende meynden dat wy dese oorsake niet en behoorden te laten voor by gaen / ende hebben met groote blydschap der herten bereydt ghemaeckt alle 'tghene dat tot de reyse noodigh was: maer wy en hebben onse begeerte niet connen becomen/door dien den Guardiaen van't clooster ende den eersten taelman ons dat ontraden; ons voorhoudende de groote perijckelen die daer inne gheleghen waren. Want sy seyden dat de Turcken des nachts reysden/om te schouwen de hitte vanden daghe / oock dat het niet geradē en was ons op den wegh met de barbaren te begeven door woeste ende onbekende plaetsen. Want dat het seer te vreesen was/dat aengesien sy te peerde reysden ende rasch voorts gingen/ende wy op eselen reden/hen door de traegheydt der eselen niet en souden connen achterhalen; ende alsoo van alle gheselschap verlaten ende den den wegh niet wetende souden moeten des middaeghs herwaerts ende derwaerts dolen met groot perijckel van ons leven. Ende alsoo de Minrebroeders oock seyden 'tselve warachtich te zijn / hebben wy ons voornemen laten varen/om dat wy niet van crijghelheydt en souden beschuldight worden. Al was't dat ons dit seer quelde/ eñ niet en verkregen 'tghene wy gheerne hadden gehadt/hebben wy ons selven moeten te vreden stellen. Want de pelgrims/die in dese landē zijn/ moeten dickwijls doen dat tegen hunnen wille is / ende verdraghen dat hen niet aen en staet/ende hunnen eyghen wille laten varen ende volgen den wille van eenen anderen.

Het sesthienste capittel.

Sommighe vvonderlijcke saken van Mahometaensche pelgrims uyt Indien ende hunne gebedē inde kercke der Minrebroeders, ende de meyninge der Mahometanen van Christus ende sijne Moeder Maria.

Op den vierentwintighsten van October zijn in't clooster van S. Salvator ghecomen sommighe religieuse Mahometanen genoemt Dervisy uyt Indien geboren: die (soomē seyde) van Mecha met de Chiecagia na Jerusalem waren ghecomen om te bidden; oude/simpele/ongheleerde ende bynynachtighe menschen/ qualijck/

qualijck,ghecleet met aschverwighe mutseu met doecken bewonden. Den eenen droegh eenen hertshoorn in sijne handt / den anderen hadde op sijne schouderen hanghende het vel van eenen tigher : ende alsoo sy begheerden dat den Guardiaen hen oorlof soude gheven om in't clooster te comen heeftmen hen 'tselve ten lesten toeghelaten/ende zijn binnen ghecomen ende vanden taelman inde kercke gheleyt: welcke hen uytleggende wat de beelden bedieden/ende wiens beelden dat het waren / verwonderden sy hen / door dien sy te vooren gheen meer ghesien en hadden / ende hunne ooghen op de beelden slaende/aenbaden sy Godt op hunne maniere/ende loofden den Heere Christus/sommighe booghende hunne knien ende met ghesloten ooghen/ende met stilte hun ghebedt doende / andere staende ende heffende de ooghen na den hemel riepen ende verhaelden dickwijls met luyder stemme dese woorde: La Illah, Illa, Allah; Isan Roh Allah; Mahomet Rusul Allah, dat is te segghen: Daer en is geenen Godt dan dien waerachtighen Jehoua/oft dien Godt die hemel ende aerde gheschapen heeft/Jesus is den Gheest Godts / Mahomet den bode oft Apostel Godts. Alsoo stellende Christus door hunnen Mahomet ; aenghesien sy desen bode / ende Christus den Gheest Godts noemden/ ende hem als den weerdighsten op d'eerste plaetse stelden. Ende niemandt en moet hem hier van verwonderen; want 'tblijckt uyt hunne boecken den Alcoran ende Zuna/dat Christus van Mahomet groot gheacht wordt / ende ghestelt voor alle de Propheten / ja voor Moyses selve : daer-en-boven dat sy belijden dat Christus met siele ende lichaem na den hemel gheclommen is / ende dat hy van daer sal wedercomen als een waerachtich rechter om de werelt te oordeelen/ ende dat hy aldernaest Godt in het oordeel sal sitten/ dat hy is Godts Woordt/de cracht / wijsheydt/siele/gheest ende 'thert Godts; dat hy door het Goddelijck toeblasen ghebooren is van Maria altijts Maghet zijnde / dat hy de dooden heeft verweckt / ende de blinde het ghesicht ghegheven / ende veel andere mirakelen ghedaen heeft. Doen ick inde landen vanden Oosten was / hebbe ick van seer veel verstaen / dat het ghemeyn volck vande Mahometanen ghelooven dat Christus maer eenen Propheet ende minder is dan hunnen Mahomet : maer dat de ghene die gheleerder ende ervaren zijn inde Arabische tale/ te weten de Santoni ende Sceicheichi openbaerlijcken seggen/dat Christus onsterffelijc is/ ende sijnen oorsprongk uyt den hemel heeft ghehadt / ende ghebooren is vande alder-heylighste Maghet Maria / ende glorieus na den hemel gheclommen is/ende weerdigher is dan hunnen Mahomet.

Want hoe wel sy segghen dat Mahomet eenen grooten Propheet is gheweest; nochtans segghen sy dat hy een sterffelijck mensch was / eñ begraven is gheweest; ende belijden dat hy by Christus niet te gelijcken en is. Ende Mahomet selve en loochent 'tselve niet; want hy ghetuyght in sijnen Alcoran dat hy gheene mirakelen ghedaen en heeft/ noch doen en sal/ende dat hy seer veel dingen niet en weet/ende maer een mensch en is; maer nochtans van Godt ghesonden ende geleert/ noch dat hy geene vergiffenisse der sonden en can gheven: daer-en-boven dat in sijne boecken sommighe dinghen staen/van welcker waerheyt men soude moghen twijfelen; hoe wel hy nochtans de gheheele ende oprechte anthoriteyt eñ volmaectheyt van't Euangelie bekent als eene bestieringe tot der salighleyt. Hierom hebben de Mahometanẽ de maniere/dat sy te Jerusalem comende besoeckẽ alle de plaetsẽ/ daer eenigh mysterie gheschiet is (uytghenomen die van sijne doot/ passie ende verrijsenisse) ende die selve groote eere bewijsen. Sy besoecken oock dickwijls het graf vande H Maghet Maria; want sy houden haer in seer groote eere/die sy volstandelijcken gelooven voor ende na de gheboorte Maghet ghebleven te zijn/ende stellen die door de ghetuygheniſſe vanden Alcoran voor alle vrouwen der werelt/seggende dat sy van Godt vercoren is gheweest/ende belijden dat sy alle eere weerdigh is. Waer inne sy met de Catholijckẽ overcomen; want dese vereeren seer het graf vande Maget/ende doen daer hun gebedt/ ende segghen dat sy d'aldersalighste is/eñ groetẽ haer als hunne Patronersse ende voorsprakersse/ende begheeren hare voorsprake by haren eenigh-gheboren Sone. De Mahometanen oock reysende na Hebron in't gaen oft in't keerẽ te Bethlehem/eñ besoeckende de speloncke vande gheboorte Christi/doen daer hunne ghebeden/ met soodanighe vierigheydt ende eerbiedinge/dat sy oock dickwijls de Christenẽ beschamẽ. Want sy doen hunne schoenen uyt/ende leggen hun opperste cleedt op der aerden; ende eer sy comen op de plaetse der gheboorten/kussen sy drij oft viermael de aerde. Ende daer na doen sy hun ghebedt op hunne maniere ende vullen de plaetse met hunne suchtinghen. Als sy hun ghebedt ghedaen hebben / en vertrecken sy niet met afghekeerden aensichte (want sy meynen dat hy de heylighe plaetse veracht/die dat doet) maer hun hooft boogende gaen sy achterwaerts van daer. Dit hebben ons de Minrebroeders verhaelt. Maer ick sal hier in't corte verhalen/wat wy selve hier af ghesien hebben.

Op den tweentwintighsten dagh van October als wy wederom besochten de plaetse der gheboorten Christi/ende wederom quamẽ door d'ijsere poorte vande Opperste kercke na d'onderste speloncke der Gheboorten onses Heeren/quam ons in't gemoet eenẽ Moor een seer

out

out man hebbende in syne hant eene wasse keersse/ die noch niet ontsteken en was; welcken siende dat wy wilden gaen inde speloncke vã onsen Heere/ badt hertelycken de Minrebroeders/ dat hy met ons soude mogen daer inne comen om syn ghebedt te doen: ende alsoo sy hem 'tselve ontseyden/ eñ seyden dat het niet en betaemde dat de Mahometanen met de Christenen t'samen in die heylighe plaetse souden bidden/ siende dat hy't niet en conde vercryghen heeft hy geweent/ eñ is sonder 'tselve te willen wreken van daer gegaen/ niet sonder te geven een sonderlingh exempel van verduldigheydt ende ootmoedigheyt. Nochtans en hebben sy allegader niet eenen yver ende vierigheydt; maer den eenen is slapper dan den anderen/ gelyckmen 'tselve oock onder de Christenen siet gebeuren: want d' eenẽ is stantvastiger in't gheloove/ ende hebben Godt lief / door dien de gratie Godts by den eenen crachtigher is dan by den anderen.

Des anderen daeghs ontrent twee uren na noene heeft my comen besoecken eenen Calogerus out tnegghentigh jaren/ woonende in het clooster van S. Michael te Jerusalem/ dien ick te vooren brieven hadde gebrocht vã synen neve woonende te Venegien: want hy meynende dat ick haest soude vertrecken / heeft my brieven aenden selven wederom ghegheven; ende tot een teecken van danckbaerheyt heeft hy my gheschoncken een cruys ghemaeckt van olyfboomen hout/ op welcker beyde syden ghesneden was het beelt van onsen Saligh maker aen't cruys hanghende/ met noch eenen Pater noster/ ende eenen steen vanden bergh van Oreb. Op desen ('twelc te verwonderen was) hadde de nature ghedruckt de ghedaente van boomkens / ende alsoo ick van desen ouden man de redene vã dese wonderlycke sake vraeghde/ seyde hy my dat den selven behelsde de mysterie vande plaetse/ daer Godt aen Moyses hadde geopenbaert in eene vlamme viers/ ende dat dien steen daer was ghevonden/ ende andere dickwyls wierden ghevonden/ oft vande steenrotsen af ghehouwen wierden.

Het seventhienste capittel.

Beschrijvinghe vande reyse na Iericho ende den bergh Quadrantenaoft Quarantena ende omligghende plaetsen.

OP den vyfentwintighsten dagh van October hebben my met den Guardiaen ghesproken vande reyse na Jericho ende van convoye met ons te leyden: welcken den Oppersten taelman last heeft ghegeven/ om daer af met dẽ Subassins vande stadt tehan-

te handelen/ende van hem convoye begheeren / sonder welcke men dese reyse niet vrypelijcken en can volbrengen. Den taelman ginck by den Subassius; maer den selven maeckte swarigheyt hier inne / en en wilde ons hier inne niet believen. Waerom den taelman wederom quam sonder iet uytgherecht te hebben;seggende dat den Subassius te veel voor de convoye hadde gheheyscht;ende seyde dat het ons profijt soude zijn dese reyse niet aen te nemen. Waerom wy onse begeerte niet connende volbrengen bedwonghen zijn gheweest de reyse van Jericho te laten. Maer hoe wel wy te Jericho niet en hebbē geweest; nochtans wil ick hier by voeghen dat ick vande selve van andere hebbe ghehoort.

De pelgrims gaende uyt de stadt Jerusalem nemen dē wegh recht na Bethanien/ende niet verre van daer comende op den wegh na den Zuyden vinden sy de fonteyne der Apostelen/alsoo ghenoemt / om dat sy daer dickwijls hebben gherust. Daer na vinden sy den wilden vijgh-boom/op welcken(soo de Schrifture seght) Zacheus is geclommen/om dat hy Christus soude sien. Niet verre vanden vijgh-boom is de plaetse/daer de blinde sittende byden wegh ende roepende: Ontfermt onser Sone van David, hy hunder heeft ontfermt/ende hun gesichte ghegeven. Daer na gaetmen door eene plaetse ghenoemt Adomim/ daer eertijts(ghelijcke't noch doet) veel rooverijen ende doorslaghen gheschieden. Hier is den mensch (daer in't Euangelie af vermaendt wort) gaende van Jerusalē na Jericho vande moordenaers gewont gheweest/ende vanden Samaritaen ghenesen. Van hier gaetmen na Jericho. Dese stadt is vā Josue bedorven ende vernielt geweest/die de vermaledijdinge wenschte aenden genen die het wederom opmaken; ende light noch op den dagh van heden verwoest/ staende daer maer eenighe cleyne huyskens/ende eenen steenen viercanten torren. Het light in een groot plat velt/zijnde rontsom omringelt met bergen/die seer schoon ende vet maer nu nochtans opgebouwt/staende op 'tselve veel welrieckende bloemen ende cruyden. 'Tis voorwaer te verwonderen/dat men hier siet palm boomen / die rijpe vruchten voortbrengen/daer nochtans by Jerusalem de selve geene vruchten en hebben/ daer sy nochtans maer even dagh-reysens van malcanderen en liggen. My dunct dat d'oorsake daer af is de verscheyden gelegentheyt van beyde de plaetsen: want alsoo Jerusalem ghelegen is op seer hooghe berghen is den brandt der sonnen daer soo groot niet; maer Jericho ter contrarien ligghende in een dal ende rontsom omringhelt met bergen/is om het wederslaen vande stralen der sonnen de groote hitte seer onderworpen: ende alsoo de palm boomen de hitte seer gheerne hebben/soo is't lichtelijcken te bemercken dat hare vruchten hier door rijpen.

rijpen. Eñ hierom is het oock dat de vruchten eñ granen twee wekẽ eer in't dal van Jericho rijp zijn dan te Jerusalem. Maer daer zijn drij manieren van palmboomen: d'eerste zijn cleyne ende leege/ die gemeyne daeyen voortbrengen/ gelijckhier somwijlen te lande comen. D'andere langere/ gelijc onse peerboomen; die geele eñ ronde daeyen voortbrenghen/ die seer goet van smake zijn: maer soo langhe niet en duren/ om dat sy haest verdwijnen ende verslensen. Andere wassen seer hooge/ hebbende lanckachtige eñ smakelijcke vruchtẽ / die hier te lande niet en worden ghebrocht. Maer dit hebben sy allegader gemeyn/ dat sy op't derde oft vierde jaer vruchten voortbrenghen/ maer meest de leege. Ontrent drij mijlẽ van Jericho sietmen den leger vã Galgala/ eñ het mysterie vande twee de besnijdenisse/ insghelijckx de twaelf steenen/ die daer gebrocht zijn vã twaelf mannen uyt den gront vande riviere Jordane. Van daer na den Oosten gaetmen na den cant vande riviere Jordane. Sommighe pelgrims gaen uyt devotie inde selve/ andere wasschen alleenlijcken hun aensicht/ handen ende voeten; sommighe vullen oock flesschen met het water ende draghen dat mede na huys. Als sy hen hebben ghewasschen ende het Euangelie ende ghewoonlijcke ghebeden gelesen / gaetmen na den Zuyden ontrent twee mijlen verre; alwaer eertijts eene schoone kercke met een clooster van Helena is ghemaeckt gheweest op den cant vande riviere der selver plaetsen daer Joannes Christum heeft ghedoopt : welcke nu nochtans gheheel is ghebroken ende vervallen/ ende verre vande riviere gheleghen ; om dat de riviere eenen anderen loop heeft ghenomen: alsoo dat het clooster ende de kercke nu ontrent twee mijlen van de riviere light. Van hier gaende na den Zuyden vintmen de groote wildernisse gheheel dorre door de groote hitte der sonnen/ zijnde eertijts eene rouwe wooninghe vande monicken/ inde welcke S. Hieronymus (ghelijck hy selve betuyght) vier jaren heeft ghewoont. Men siet daer noch eene seer groote kercke ende clooster/ beyde ghebroken ende vervallen. Van daer na den Zuyden is een groot vlack velt ghenoemt het vermaert dal ; alsoo ghenoemt om sijne vruchtbaerheydt ende schoonheydt : in't welcke eertijts hebben ghestaen de steden Sodoma/ Gomorrha/ Adama ende Seboim/ inde heylighe Schristure vermaent; welcke om hunne schroomelijcke sonde verbrant met vier ende solfer / te niet ghedaen ende omgheworpen de kley zijn geworden een stil-staende water Asphaltes ghenoemt/ van dat daer inne comt / 'twelck is swart slijck gelijck peck/ rieckende ghelijck solfer. Ende comende uyt den gront swemt het bovẽ op 'twater/ eñ gedreven met dẽ wint stolt het by een; ende aenden cant comende wort het vande bywoonders vergadert in

groote menighte/ende zijnde daer na ghewreckt met vrouwen flonden ende pisse smilt; ende men seght dat den selven profytelijck is om sieckten te ghenesen ende schepen te stoppen. Dit staende water wort ghenoemt de soute zee/om de soutigheyt van't water ; oft de zee der Wildernisse/om dat daer de wildernisse van Arabien by light/ oft ooc de doode zee/om dat daer gheenen visch inne en is/ oft gheen levende dier voort en brenght: ja indien de Jordane/die daer inne vloeyt / als het water met den regen ghewassen is / visch derwaerts brenght/soo sterven de selve terstont / want dit water is gheheel dootelijck ende schroomelijck/ende dick/vuyl ende stinckende : Ende men seght dat 'tselve drymael op eenen dagh haer coleur verandert / want 'tis des morgens swartachtigh/'smiddaeghs blauwachtigh/ende voor dē onderganck der sonnen rootachtigh. Desen poel is sesse mylen breedt/ ende lanck hondert mylen. Men seght dat alle sware dinghen daer inne ghewerpen bouen swemmen om dat het water soo dick is/ ende dat daer niemandt lichtelijcken te gronde en can gaen / al wilt hy oock. Twelck (soo Josephus schrijft) den Keyser Vespasianus oock beproeft heeft in ghevangenen/die niet en conden swemmen/die hy de handen op den rugge dede binden : welcken Josephus oock schrijft dat den selven poel lanck is vijfhondert ende tachentigh stadien/ende breet hondert ende vijftigh. Den candt van dit water is eenen halven dagh-reysens soo onvruchtbaer/dat daer niet een gersken en groeyt. Men seght dat d'oorsake is de ghedurige solferachtighe dompen/ die daer uyt comen; want soo verre als desen solfferachtighen domp hem streckt/soo verdwijnen alle vruchten der aerden/al oft deselve van eenen rijm gheraeckt waren. Hierom zijn alle de bergen liggende aende rechte ende slincke sijde/onvruchtbaer ende dorre. Waer door men men daer ooc siet boomē/die seer schoon zijn in't gesichte/ende hebben seer groeyende appelen/die seer behagelijck zijn ende maken eene begeerte aenden mensch om te eten; maer van binnen zijn die vol asschē ende stoffe: ende indien men die pluct/bersten die ende vergaen in asschen/ende maken eenen roock/al oft sy noch branden. Alsmen de doode zee achter rugge laet/comtmen aen de fonteyne van Heliseus/ vande welcke de wateren te vooren bitter zijnde/wierden vande Prophete met sout/dat hy daer inne wierp/seer gesont ende soet gemaect: waerom de selve vā hem dē name heeft gecregē. Dese fonteyne spruyt uyt den voet vanden bergh Quarantena eñ de selve is seer overvloedigh eñ clare van wateren. By dese fonteyne sietmen boomen gelijck pruymboomen/hoe wel doornachtigh/op welcke bloemen wassen genoemt roosen vā Jericho; welcke in't water gesteké open gaē / al is't dat sy dorre eñ geslotē zijn: maer alsmen die uyt 'twater neemt sluytē

sy

sy terstont. Van daer gaetmen door eenẽ seer moeyelijckẽ wegh op dẽ bergh Quarantena oft Quadrantana/die seer vermaert is door Christus vastẽ/ beschouwinge/ ghebedt/ende becoringe; ende is hooger dan eenighe byliggende berghen. Op d'Oost-zijde vanden selven sietmen noch drij capellen/ghemaeckt van S. Helena (soomen seght) maer bycans vervallen. Opde meeste capelle is eenen waterback / daermen regen-water in vergadert. Niet verre van daer is eene groote ende schroomelijcke spelonckee/welcke men seght te zijn gheweest het graf vande Eremijten die daer penitentie deden: 'twelck oock betuyghen ontallijcke veel doode lichamen / die noch gheheel ende ongheschent zijn. Op't opperste vanden bergh staet eene vervallen capelle/op de selve plaetse van S. Helena ghemaeckt/op welcke den duyvel Christus heeft ghestelt ende hem ghetoont alle de rijcken der werelt. Van hier comen de pelgrims wederom na de stadt door den selven wegh/ die sy gegaẽ zijn/ eñ sy doẽ geheel dese reyse op drij dagen tijts. Maer om de groote hitte der sonnen gaen sy des nachts meest na de Jordane/en de den navolgenden dagh besteden sy om d'andere plaetsen te besoecken/ende den anderen nacht comen sy wederom na Jerusalem.

Het achthienste capittel.

VVy vvorden de tvveede reyse ghelaten inde kercke van 'theyligh Graf des Heeren, met eenen oversten vande Turcken, by den vvelcken vvaren veel Hoggy ende Santoni vande stadt, ende Mahometaensche religieusen.

Op den seven-en-twintighsten dagh van October wiert de deure vande kercke van't H. Graf open gedaẽ door't bevel vandẽ Chiecagia van Constantinopelen; want de Turckẽ hebbende maniere/na dat sy besocht hebben den tempel van Salomon/ oock te besoecken de kercke van Golgotha ende het Graf onses Heeren; niet door devotie maer uyt nieusgierigheyt. Want aenghesien sy segghen dat Christus niet en is ghestorven; maer dat hy levende ten hemel ghevaren is/ende dat hy niet en conde sterven / begeerken sy de Christenen/ende houden't voor spot ende beuselinghen te toonen de plaetsen van sijne passie ende doot / die noyt iet sulckx en heeft ghleden. Eñ wy hebbende dese bequaemheyt/zijn wederom met de Turcke in de kercke ghegaen / ons becommerende met het besoecken der heyliger plaetsen/tot dat den Chiecagia ende sijn gheselschap besocht hebbende de capellen der Christenen ende heylige plaetsen van beyde de kercken ende de camers ende wooningen vande Minrebroeders/

ons bevolen wiert daer wederom uyt te gaen. Boven veel volckx dat den Chiecagia in syn geselschap hadde/waren daer veel Hoggy ende Santoni (dit zyn de namen vande Mahometaensche Priesters) die den Chiecagia in't ingaen van de kercke dede voorgaen / om hen eere te doen/hoe wel sy 'tselve weygerden te doen door eene beleeftheydt. Ende al waren sommighe van hen qualyck ghecleet/ende sommighe oock barvoets ginghen/ ende daerom minder scheenen te zyn dan de ghene die wel ghecleedt waren soo heeft hy die nochtans willen vereeren / bewysende d'eere aenden persoon ende niet aende cleederen. Sy zyn meestendeel niet hoovaerdigh/hoe wel sy ryck zyn / ende en houden't voor gheene schande sonder dienaers over wegh te gaen: nochtans zyn sy seer groot in alle landen der Mahometanen geacht/ oft om dat sy hemelsche eñ goddelycke saken handelen/ ende hen selvẽ houden voor leeraers ende uytlegghers vande wet van Mahomet. Hierom worden sommighe van hen oock ghenoemt Alfacqui/ dat is/ Wyse/ende worden van alle andere oock groote Heeren onderkent door hunnen tulipant oft decksel des hoofts. Ja ghelyck voor de Artschbisschoppen der Christenen wort een Cruys gedragen/soo wiert voor den Oversten van eenen boetganger ghedraghen een syden vendel ghehecht aen eene lancie/op 'twelck den naem Godts met Arabische letteren geschreven is. Als sy op de strate comen/draghen sy allegader bycans langhe cranskens/niet onghelyck de Pater nosters der Christenen/alleenlycken verschillende dat de Christenen hebben dryen-tsestich teeckenen/zynde tusschen elcke thiende een meerder dan d'andere: maer de Turcken hebbender hondert alle even groot / op welcke sy lesen/segghende tot elcke; Istag furluck, dat is te seggen/ ontfermt oft ick bidde om vergiffenisse.

Het neghenthienste capittel.

Beschrijvinge ende besoeckinge van het casteel Emaus, van Ramatha Sophin, van Modin der Machabeen, ende van andere omligende plaetsen.

Op den derthiensten dagh van October zynde de sonne noch niet op/gingen wy vergeselschapt met alle de Religiensẽ van't clooster/uytgenomen eenen leeckẽ/ die daer bleef om het clooster te bewarẽ/uyt de poorte vã Jaffa om te reysẽ na Emaus. Maer alsoo de poorte van Jaffa noch niet open en was / zyn wy uyt de stadt gegaen door de by-ligghende poorte van David oft vanden bergh Sion/ende zyn daer op de esels ghesetén / op welcke reysende lancx de stadt-muren eñ het casteel van Pisa zyn wy gegaẽ voor by de

poorte

poorte van Jaffa na den Westen over den bergh Gihon. Als wy gecomen waren op eenen heuvel ligghende vande stadt ontrent eene halve myle/van waer men de stadt eerst siet; latende den wegh die na Jaffa gaet aende slincke hant/zyn wy gegaen de slincke hant af/eñ door eenen afgaenden moeyelijcken wegh gecomen inden dal daer onder gheleghen/ in't welck wy aende rechte handt hebben ghelaten het dorp Lyphta/vãde Mooren bewoont. Het is een belommert/seer schoon eñ lustigh dal/met veel olijfboomeñ beplant/eñ bequaem om te bouwē; inden welckē is eene gedurige fonteyne vã seer goet eñ gesont water. Wat voorder na dē Westē door de beke/die vermaert is door dē stryt/ die David hadde tegen Goliath dē Philistyn/die vã daer valt in't dal vanden Terebinthus: dese beke was uytghedrooght door dien het in ettelycke maenden niet en hadde geregent. Vã hier twee mylen voorder zijn wy gecomen op de plaetse/daer Christus na sijne verrysenisse hem voeghde by syn twee discipelen Lucas ende Cleophas gaende na Emaus/ ende hieldt hen geselschap tot het casteel vã Emaus toe/ hen uytlegghende de H. Schristure ende Propheten/die spraken van syne passie. Tot ghedenckenisse van 'twelck S. Helena op eenen heuvel ligghende aende slincke sijde vanden wegh getimmert heeft een clooster met eene kercke : alle welcke nu nochtans al bedorven ende vervallen is/ende men siet daer niet dan de vervallinghen. Hier hebben wy wat tijts stille ghestaen/ de kercke ghegroet/ghebeden: ende na dat de Minrebroeders het Euangelie ghelesen hadden / hebben wy onse knien na den Zuyden ghebooght / ende gaende na eene schoone fonteyne by den voet vanden eenen bergh / hebben wy aende slincke handt ghelaten het dorp Lusa ligghende op't tsop van eenen bergh. Dit dorp is met wijngaerden ende olijfboomen beplant / eñ is soo lustigh ende schoon gheleghen dat wy ons qualyck conden versaden met sien. My en ghedenckt niet / dat ick eenighe schoonder oft beter geoeffende plaetse in geheel Palestina gesien hebbe. Latende den bergh achter den rugge zijn wy na den Westē gereyst / ende wat hier na zijn wy geclommen op eenen anderen hoogen eñ moeyelijckē heuvel/op welcken wy zyn middē door een onbekent dorp der Moorē getrockē. Vã daer gaende eene myle zyn wy te Emaus gecomen/dat in navolgendē tyden Nicopolis is genoemt geweest. Welcke liggende op eenē hoogē heuvel/ nochtans op eene effen/lustige eñ seer vruchtbare plaetse heeft eertijts eene schoone stadt van Palestina geweest: welcke (gelijc Beda getuyght) na dat het Joodtsche lant ingenomē was tē tijde vã Marcus Aurelius Antoninus is wederom opgemaect/ eñ heeft eenen anderen naem gecregen/eñ light van Jerusalem seven mijlen. De groote vervallingen betuygē nu genoegh hoe groot eñ wel bewoōt de selve eertijts heeft geweest: zynde nochtãs nu

gheheel verwoest ende onbewoont; ende men siet daer niet dan gruysen ende hoopen steenen. Alsmen daer by comt vanden Oosten sietmē daer de by-liggende heuvelen ende seer vruchtbare valleykens/ ende het groot ende wijt vlack velt van Jaffa/ ende de Middelantsche zee. Dese stadt heeft eertijts van S. Helena verciert geweest met eene seer schoone kercke/ ghemaeckt op de selve plaetse (soomen seght) daer onsen Salighmaker vande twee discipelen bekent is gheweest in't brekē des broots; inde welcke eenen Bisschop sijnen stoel heeft gehadt/ doen de Christenen Heeren van Palestina waren; hebbende ghestaen onder den Artsch-bisschop van Cesarea: maer nu is de selve meest al vervallen/ ende vol doornen ende distelen ghewassen; ende daer niet geblevē dan een cleyn stuck vanden choor. Ter wijlen wy hier stille waren eñ ons ghebedt deden/ songhen de Minrebroeders het navolgende/ daer by voegende het Euangelie/ in 'twelcke verhaelt wiert 'tghene dat hier gheschiet was.

Antiph. Ende Iesus heeft hem by sijne discipelen ghevoeght op den vvech, ende ginck met hen; maer hunne ooghen vvierden ghehouden, dat sy hem niet en souden kennen, ende hy heeft hen bekeven seggende: O dvvase ende traghe van herten om te ghelooven 'tghene dat de Propheten hebben ghesproken. Looft den Heere.

Vers. Heere blijft by ons. Looft den Heere.

Antvv. VVant 'tvvort avont. Looft den Heere.

Ghebedt: Iesu Christe goedt herder ende Heere van oneyndelijcke ghenade, die op den dagh uvver verrijsenisse de tvvee discipelen na Emaus gaende inde gedaente van eenen pelgrim hebt gheopenbaert, ende vvelcke van u spreken-de ghy hebt uytgheleyt de voorsegginge der Propheten, ende u aen hen in't breken des broots openbaerende vā hunne oogen hebt genomen de duysterheyt der ongeloovigheyt: vvy bidden u, dat ghy ons uvve dienaren ghevende de verstandenisse der v[illegible]erachtigher vvysheydt, vvilt schicken de pelgrimagie van dit teghenvvoord[illegible] leven inden vvegh der eeuvvigher saligheydt. Die leeft &c.

Als wy Godt almachtigh hadden ghebeden ende ghedanckt/ ende wy seer begheerden hier tot gedenckenisse van het avontmael dat Christus hier met de discipelen heeft ghedaen/ oock spijse te nutten; nochtans en hebben wy onse begheerte niet connen volbrengen: door dien de Mooren uyt de naeste plaetse daer quamen geloopen/ ende gedeesemt broot eyschten/ dat sy gheroken hadden/ hebben wy onse maeltijt moetē schorssē. Eñ hoe wel wy nauwelijcs soo veel en haddē/ als voor ons allen om den honger te stelpen op den wegh genoegh was; nochtans hebben wy/ hoe wel teghen onsen danck/ hen sommighe brooden moeten gheven/ om hen te vreden te stellen welcke sy/ om dat

sy

sy selden broot eten/soo gierighlijcken hebben ghegeten / datmen eer soude ghemeynt hebben/dat het honden dan menschen waren. Ende sommighe van hen hier mede noch niet te vreden zijnde zijn ons twee mijlen vande stadt naghevolght sonder ophouden roepende Ekmek (dat inde Turcxsche/niet inde Moorsche oft Arabische tale te segghen is broodt) tot dat wy hen noch sommighe brooden ghegheven hebben. Daer na ontslaghen zijnde van 'tgeroep der Mooren hebben wy onse reyse vervolght/ ende stille ghestaen aenden voet van eenen bergh genoemt Soba/eertijts Ramatha Sophim oft Ramathaim Sophim/het vaderlant vanden Propheet Samuel/ende sijne begravinge:ende zijn op den middagh vertrocken inde naeste plaetse met olijfboomen beplant/om de hitte/ende om onse lichamen wat te versterken:alwaer wy geseten hebben onder de schaduwe vande olijf-boomen by de fonteyne vā Saul/welcke uyt eene steenrotse brenght seer claer ende coel water:ende ons met broot ende water wat hebbende vermaeckt hebben wy eene ure oft twee wat gherust. Men meynt dat Saul noch gheen Coninck zijnde soeckende d'esels sijns vaders hier den Propheet Samuel ontmoedt heeft/ende ghesalft is tot Coninck van Israel. Op't tsop vanden bergh staet eene schoone kercke/ inde welcke is het graf vanden Propheet Samuel;zijnde nochtans nu seer vervallen ende verandert in eene Messite;by de welcke staen sommighe cleyne huyskens daer Mooren inne woonen. Eñ alsoo wy gærne souden besocht hebben het graf vanden Propheet(wiens gebeenten/ghelijck Hieronymus schrijft vervoert zijn in Thracien) ende de stadt mede/hebben wy ghemaeckt/dat den Guardiaen eenen Mucharus ghesonden heeft aenden Santonum vande stadt/ om consent te eysschen. Welcken terstont sonder iet uyt te rechten wederom quam/ seggende dat heer den Santonus niet en wilde toelaten / ende dat wy terstont moesten vertrecken.

Waerom wy hier niet opdoende onse reyse vervolgende afgeweken zijn na den Zuyden. Ende wat voorder ghegaen quamen by den bergh daer de Machabeen zijn begraven / eertijts Modin genoemt: op't hooghste hebben wy gevonden vijf oude graven/ ghemaeckt van harden steen ende viercant/zijnde wat van malcanderen ghescheyden. Van daer lanckx eenen moeyelijcken ende somwijlen op somwijlen neder gaenden wegh zijn wy ghecomen op eene plaetse met grauwsen bevult/zijnde ontrent twee mijlen van Jerusalem:alwaer af sittende vande esels / zijn wy ghegaen in eenen hof met olijf-boomen ende vijgh-boomen beplant/in't midden van 'twelcke wy zijn ghegaen by eene spelonck verciert met eene gaelderije ende gevel/datmen meynt te zijn de begravinge vande oude Hebreen. Onse wasse keerssen ont-
stekende

stekende zijn wy inde spelocke ghegaen/welcke ghedeylt was in drij seer donckere spelonckken onder d'aerde/ staende d'eene boven d'andere/hebbende elcke achthien camerkens oft graven. 'Tis voorwaer een wonderlijck werck / ende dat niemandt dan groote Princen soude connen doen maken. Ghecomen uyt de spelonkce op den wegh zijn wy recht na de stadt ghegaen/over de vervallē huysen ende groote gruysen/ende zijn alsoo ontrent der sonnen onderganck inde stadt ghecomen door de poorte van Jaffa / ende van daer te voet na het clooster vande Minrebroeders ghegaen.

Op den lesten dagh van October zijn wy met Baptista den taelman van't clooster ghegaen na het gemeyn gasthuys vande stadt/Marath vande Mooren genoemt/staende by de plaetse vanden tempel vā Salomon. Dit is eene schoone timmeringe/gemaeckt (soomē meynt) ten coste vande huysvrouwe vandē Turcxschen Keyser Solymannus/ bedeylt in veel camers/daer nochtans de Christenen niet en moghen innecomen. Wy zijn dan alleenlijcken gegaen inde gene/daer de spijse wort ghecockt ende aenden armen bedeylt. Hier zijn wonderlijcke groote ketels ghestelt op hunne forneysen/inde welcke sy sieden gerst ende rijs/oft hamelen vleesch in stucken ghecapt.

Dit is 'tghene dat ick sonderlinge ghevonden hebbe gedenckweerdigh te zijn vande plaetsen binnen de stadt van Jerusalem / oft daer ontrent ghelegen/daer eenigh mysterie geschiet is; 'twelc ick selve gesien/oft door 'tverhalen vā andere gehoort hebbe. Nu moetē wy noch wat segghen vande tegenwoordige ghelegentheyt/ghestelteniſſe/ghedaente ende regeringhe der selver/ghelijck 'tselve t'onser kenniſſe is ghecomen; op datmen daer door soude bemercken hoe seer de selve is verschillende vande oude stadt.

Het tvvintichste capittel.

Corte beschrijvinge der stadt Ierusalem: ende vertrec uyt de selve.

Poorten ende heylighe vermaerde plaetsen der stadt Ierusalem.

23. *De poorte van't dal oft van S. Stephanus*
22. *De gulden poorte ghestopt.*
18. *De poorte vande Messie.*
11. *De poorte van Sion oft David.*
1. *De visch-poorte oft van Iaffa.*
35. *De poorte van Damascus oft Ephraim.*
2. *Het casteel van Pisa.*
13. *D'eetsale des Heeren ende kercke vanden bergh Sion.*
4. *De kercke van't graf des Heeren ende vande steenrotse van Golgotha.*
21. *De tempel vādē bergh Moriah oft Salomō nu een*

nu eene Moschea der Turcken.
20. D'onderste strate oft plaetse vanden tempel van Salomon.
19. De kercke vande presentatie vande H. Maghet Maria.
3. De kercke van S. Saluator ende 'tclooster vande Minrebroeders.
26. Het rechthuys van Pilatus.
27. Het paleys van Herodes.
28. Den boghe Ecce homo.
29. De kercke der flauvvigheydt vande H. Maget Maria.
30. De plaetse van Simon Cyreneus, inde gemeyne badtstove der Turcken.
31. Het huys vanden rijcken vreck.
32. Het huys vanden Phariseus.
35. Het huys van Veronica.
34. De poorte des rechters.
5. Het huys van Zebedeus.
6. D'ijsere poorte.
7. Het huys van S. Marcus.
8. Het huys van S. Thomas.
9. De kercke van S. Iacob.
10. Het huys van Annas den Bischop.
12. Het huys van Caiphas den Bischop.
25. Den vvaterput Piscina Probatica.
24. De kercke van S. Anna.
36. De merckt oft Bazarrum der Turcken.
17. De fonteyne vanden draec oft H. Maghet Maria.
16. De svvemplaetse Siloe.
15. De plaetse der bevveeninge van Petrus.
14. De plaetse daer de Ioden pooghden te nemē het lichaem van Maria.

Dit was eertijts de vermaerdste stadt vande Oosten/genoemt van de ouders de heylighe stadt/oft de stadt van Godt oft den grooten Coninck; ende heeft nu noch byde barbaren den selven naem in hunne tale/want sy heeten die El Cods imbarih oft Cudsimbarih. Sy light in't midden van het Joodtsche landt/op eene hooghe plaetse/ende is verheven als het hof ende hooft boven alle by-ligghende steden : nochtans en heeft sy gheene beken/bosschen oft weyen. Ende om dat sy soo wel gheleghen/soo sterck/soo heerlijck is / ende soo goeden locht ende vruchtbaer landt is/ende overvloedigheyt heeft van alle dingen; wort sy met redene ghenoemt vanden Propheet de Stadt van volmaeckte schoonheydt/de blijdschap ende verheuginge van alle het aertrijck/ende sy is geworden d'alder vermaerstediemen vindt/door hare outheyt ende heerlijcke daden/ende grootdadigheyt der Coningen die daer ghewoont hebben/ende sonderlinghe door de hanteringhe/mirakelen/lijden ende verrijsenisse van Christus. Men seght dat sy ghebouwt is in't jaer 2033 na het beginsel der werelt van Melchisedegh Coninck ende Priester vanden Alderhooghsten; vanden welcken sy Salem is ghenoemt gheweest/ maer zijnde daer na vande Jebuseen ghewonnen/is sy Jebus ende Jebuseum ghenoemt : welcke daer uyt van David gejaeght zijnde/na dat sy de selve achthondert eñ vier-en-twintigh jaren hadden beseten / is de selve van hem seer vermeerdert/ende een casteel daer by ghemaeckt; ende heeft die na sijnen naem ghenoemt de stadt van David:ende zijnde daer na geworden de hooft-stadt ende'thof van gheheel het Jootsche lant/heeft sy gecregen den naem Jerusalem. Welcke daer na Salomon Davids navolgher in't rijck met den schoonen tempel/ende een Coninckliic paleys ende andere schoone huysinghen heeft verciert. Welcke andere navolghenden Coninghen hebben versterckt met seer stercke poorten / torrens/ muren/vesten ende andere ghemeyne bouwinghen / soo dat het de schoonste ende vermaerdste stadt der werelt was. In desen staet heeft sy gheweest vier hondert ende seven-en-tseventigh jaren ; hebbende in't ronde vijftigh stadien/ omringhelt met eenen gracht uyt den steen ghehouwen 'tsestigh voeten diep/ ende wijt tweehondert ende vijftigh. Ende inde selve woonden ontrent hondert ende vijftigh duysent menschen. Sy was gheleghen op drij berghen/Moriah/Sion ende Acra/met valleyen daerentusschen ligghende / ende verscheyden met drij muren ; zijnde nochtans binnen den lesten muer / die den sterckasten was/begrepen. Maer ten tijde vanden Coninck Sedechias is de selve om de boosheden der Coninghen ende des volckx / ende de schroomelijcke afgoderye vernielt van Nabuchodonosor den Coninc van Babylonien/ende hee ft alsoo verwoest gheleghen seventigh ja-

ren

ren lanck:welcke Nehemias wederom heeft opghemaeckt/ ende die dertich stadien verre versterckt met poorten/torrens eñ eenen stercken muer. In navolgende tijden is de selve vande Machabeen/Herodes ende andere Princen seer verbvoordert met schoone timmeringe/ende wederom gebrocht tot hare eerste fraeyheyt. Eñ heeft alsoo vijfhondert eñ vierentwintigh jaren ghefloreert door vermaertheyt eñ heerlijckheyt eñ groote menighte van volck / tot dat den Keyser Titus als een oprecht wreker vande doot Christi/de selve twee-enveertigh jaren na Christus passie/die omringelt heeft met eenē muer negenendertich stadien lanc/ende heeft daer in besloten de Jodē/die daer uyt alle geslachten gecomen waren om den Paeschen te houden/eñ na het belegh van sommige maendē/na dat inde selve door inwendigen tweedracht/honger/peste/eñ 'tsweert gestorven waren elf hondert duysent Joden/is de selve tot het gronde toe afgeworpen eñ vernielt/uytgenomē drij torrens; te weten Hippicus/ Mariamne ende Phaselus; die Herodes gemaect hadde/inde welcke hy Romeynen leyde tot garnisoen. Maer alsoo vijf-en-tsestigh jaren daer na de Joden wederom oproerigh wierden/heeft den Keyser Elius Adrianus dese torrens met dē overgebleven muer geheelijcken afgebroken/eñ de stadt met sout bestroyt/ende eene nieuwe/maer veel mindere gemaeckt op de plaetse daer die in staet/ende die Elia na hem genoemt. Waer door gheschiet is dat de heylige plaetsen vande passie ende verrijsenisse onses Heeren die eertijts buyten de stadt waren/nu binnen de selve begrepen zijn. Eñ tot hate/die hy tot de Christenen hadde/heeft hy/om Christus passie ende verrijsenisse te verdonckeren/op de steenrotse van 'theyligh Cruys gestelt het beelt van Venus/op de plaetse der Verrijsenisse het beelt van Jupiter/ende op den bergh Moriah / daer eertijts het heyligh der heylighen gheweest hadde/sijn eyghen beeldt. Maer Helena de moeder vanden grooten Constantinus / niet langher connende lijden soo groote boosheydt/heeft d'afgoden ende tempelen der heydenen afgeworpen/ende de stadt verciert met eenē nieuwen tempel vā Salomon/ende heeft andere kercken ter eeren van Christus getimmert/eñ heeft alle de plaetsen met kercken vereert/op welcke onsen Heere ende Salighmaker hadde volbracht de mysterien onser salighevdt/ als sijnder mensch-wordinge/Passie Verrijsenisse ende Hemelvaert. Dese stadt haren ouden naem wederom gecregen hebbende is vijfhondert jaren vande Christenen bewoont gheweest / ende verciert zijnde met eenen Patriarch heeft seer ghefloreert in het Christen gheloove.

Daer na in't jaer onses Heeren 636. is de selve den Christenen vande Saracenen ontnomen/ende heeft vierhondert ende tsestigh jaren onder de slavernije vande Mahometanen gheweest. Daer na is de

selve vande Christenen onder het belept van Gotofredus van Buil-lon in't jaer 1099. met groote cloeckheyt ende ghewelt gewonnen/met groote nederlaghe vande barbaren/ende het Christen gheloove daer wederom inne ghestelt; die de selve acht-en-tachentich jaren hebben behouden : tot dat door den grooten twist ende tweedracht der Christen Princen de selve hen is ontnomen van Saladinus den Coninck van Egypten/ ende wederom besmet met den dienst van Mahomet. Ende ten lesten is de selve in't jaer 1517. vanden Turckschen Keyser Zelymus den tweeden vā dien naem inghenomen/na dat hy de Mameluckenhadde t'onderbracht; ende van synen sone Solymannus/die hem in't ryck volghde / met nieuwe vesten verciert ende ghesterckt/ ende ghemaeckt/ghelyck die nu noch is. Dese is vierkant ende geheel berghachtigh/want sy begrypt den bergh Moriah ; op welcken staet den tegenwoordigen tempel van Salomon/vande Turcken genoemt Cabisahara; insghelycx een deel vanden bergh van Sion / ende Gihon ende Acra. Tusschen 'tmidden van welcke staet den bergh van Calvarien/oft de steenrotse van Golgotha/die niet seer groot ende hooge en is/ende is met soo veel huysinghen betimmert/datmen den grondt niet sien en can. Desen zynde eertyts buyten de stadt ende schandelyc/ is nu door Christus passie ende dierbaer bloedt soo veredelt ende gheyleght/dat hy nu bycans staende in't midden vande stadt / ghe-eert wort vande Enghelen ende menschen. De stadt begrypt ontrent dry mylen in de ronde/ende aende selve light aen den Oosten den bergh van Oliveten ende het dal van Josaphat: aenden Zuyden den bergh der stootinge ende 'tdal van Gehennon/ ende een deel vanden bergh Sion: aenden Westen een deel vanden bergh Gihon ende de valleye oft vyver van Bersabea/die anders genoemt wort het dal vā Ennon; ende aenden Noorden een deel vanden bergh Acra. Eertyts strecktе haer de lenghde vande stadt (ghelyckmen bemerckt uyt de schriften der ouders) vanden Zuyden na den Noorden/ behelsende den H. bergh Sion ende den meesten deel vanden bergh Acra: maer de breede begreep altoos 'tgene is binnen de rechters poorte tot het dal van Josaphat. Maer nu is de selve seer gemindert/zynde de lenghde ghe-worden de breedde. Dē meesten deel vande bergen Sion ende Acra eñ gheheel den Noordschen hoeck tot de poorte van Ephraim hem eertyts streckende zyn buyten ghesloten : ende een deel vanden bergh Gihon ende Calvarien/die eertyts buyten was / is daer nu binnen. Alsoo dat de lenghde vande stadt haer nu streckt vanden Westen hoeck by het clooster van Sinte Salvator oft vande poorte van Jaffa tot de poorte der kudden staende na den Oosten : maer de lenghde vande poorte vande messie staende na den Zuyden tot de poorte van Damascus

mascus na den Noorden eyndet. De stadt is van drij syden omringelt met wyde ende diepe dellingen/te weten vanden Zuyden/ vandē Oosten ende Westen:maer vanden Noorden is daer eenen toeganck tot de stadt niet steyghe noch enghe ; zynde alleenlijck daer tusschen grachten sonder water/die niet seer diepe en zyn. Daer zyn nu sesse poorten/allegader nieuwe/uytgenomen de gulde poorte/ die schijnt out te zyn/vande outheyt/uytgenomen dese/en is daer geen teecken ghebleven De poorten zyn becleet met ysere platen/om niet verbrant te worden vande Arabers/'twelck anderssints lichtelijcken soude connen gheschieden ; aenghesien daer gheene optreckende bruggen oft grachten en zyn/die souden beletten daer by te comen. Sommighe poorten hebben hare oude namen/ om dat sy staen op de selve plaetsen/daer eertijts d'oude ghestaen hebben:welcke wy ieghelijck op syne plaetse sullen stellen / om dat de ghelegentheydt der stadt te beter soude moghen bemerckt worden. Wy sullen dan beginnen vande Oost-syde der stadt strecken na den Noorden / ende van daer gaende na den Zuyden sullen wy begrijpen de Zuydtsyde/daer na de West/ ende daer na de Noort-zyde ; ende alsoo gheheel de stadt om gaen. D'eerste poorte dan/eertijts ghenoemt de poorte der kudden oft/ghelijck andere segghen/van Ephraim oft van't dal/wort nu genoemt de poorte van S. Stephanus/vande plaetse der steeninghe van S. Stephanus daer by liggende;zynde van beyde de syden daer op ghesneden de ghedaente van eenen Leeuwe/dat een ieghelijck doet verwonderen ; aenghesien de wet van Mahomet verbiet te hebben eenighe beelden van menschen ende dieren. Wie dese gemaeckt heeft en weetmen niet:sommighe meynen/dat doen de poorten ende vesten der stadt ghemaeckt wierden/eenen verloochenden Christen Oversté was vande stadt/ende dat 'tselve door syn toelaten is gheschiet:dat ick qualijck can ghelooven. Hier naest op de selve Oost-syde staet de gulde poorte/daermen eertijts door quam na de groote plaetse vanden tempel van Salomon/zynde nu gheheel ghestopt. De Minurebroeders meynen dat het de selve is / daer Christus door triumpherende inne quam;dat my niet en dunckt;want aengesien het blijckt dat den tempel van Salomon tot der aerden toe vande Romeynen is verdorven ende afghewórpen soo moetmen ghelooven dat sy niet en hebben gespaert de naeste muren ende gulde poorte die daer midden inne stont; dies te meer om dat Josephus schrijft dat alle de muren vande stadt omghewórpen zyn gheweest/ende datmen in gheheel dien muer/daer de gulde poorte midden inne staet/gheene outheydt en can bemercken/noch niet ghemaeckt is van soo groote steenen/ghelijck dat deel vanden alder-outsten muer/ op 'twelcke die muren ghemaeckt zyn/

diemen noch siet by de poorte vanden messie. Ick gheloove dat sy staet op de selve plaetse daer d'oude poorte ghestaen heeft. Na dese volght vanden Zuyden de derde poorte ghenoemt de poorte vande messie/ die enger is dan d'andere; hebbende haren ouden naem / hoe wel die onlanckx ghemaeckt is. Naest dese op de selve syde is de poorte van David anders Sion ghenoemt / die oock nieuwe is ende de vierde. Op de West-syde is maer eene ende de vyfde / ghenoemt de poorte van Jaffa / oock ghenoemt de visch-poorte oft van Hebron/ staende by het casteel van Pisa Na den Noorden staet de seste ende leste/ghenoemt de poorte van Nephtalim/nu van Damascus. Wtghenomen het casteel van Pisa dat binnen de muren besloten is/ ende dat deel dat na den Oosten begrypt de gulde poorte ende besluyt de plaetse vanden tempel van Salomō/ alle dese poorten eñ muren vander stadt zyn door het bevel vanden Turcxschen Keyser Solymannus wederom vernieuwt/ende zyn ghemaeckt van viercante ende verhouwen steenen / staende tusschen beyden viercante torrens/ die ontrent dry voeten dick zyn/zynde met gheene vesten oft aerden wallen versterckt; op welcke boven op de binnen syde is eenen ganc/ lanckx welcken men gheboegheIycken de stadt can omme gaen/ hebbende op bequame plaetsen sekere schiet-gaten. Maer de plaetse/daer de stadt op light is gheheele hooghe ende sonder water / ende daer en is riviere noch beke : d'inwoonders besighen alleenlycken reghen-water ; want sy vergaderen des winters in regenbacken (die daer inde stadt seer veel zyn/veel regenwaters/eñ bewaren 'tselve gheheel het jaer door om te ghebruycken. Bycans alle de straten vande stadt zyn enghe/vuyl ende vervult met gruys / ja zyn op sommighe plaetsen soo vol van vuyligheydt ende hoopen steenen/ dat ghy onder de boghen / die dweers door zyn / niet en condt ghegaen dan met gheboogheden hoofde. Men siet over hoopen van vervallinghen/ghevallen huysen/oock seer veel ydele ende ongheachte huysen. Men siet hier gheene paleysen noch schoone huysen / oft iet dat schoon oft lustigh om sien is; alle dinghen zyn misimaeckt / ende vervuylt. Dese allendighe stadt dan is qualyck bewoont ende ongheacht; hoe wel sy eertyts seer vol volckx ende ryck heeft gheweest/ alsoo dat hier wel mach vervult zyn het voorsegghen van onsen Heere/vande voorsegginghe der stadt. De huysen / die nu noch gheheel zyn/zyn van steen ghemaeckt/ maer leegh ende met eene verdiepinge/gedeckt met platte daken/weynigh hebben twee verdiepingen/ eñ bycans gheene dry. Hoe wel de Bazarra/dat is/de merckten redelycken fraey zyn/ als zijnde ghewelft ende ghemaeckt van viercante ende verhouwen steenen/ende in veel plaetsen noch ongheschent zyn:
noch-

nochtans zijn de winckels meeſt al miſmaeckt / vervallen ende ver-
vuylt/oft ongheacht ende ydel. Want hier zijn luttel ambachtſ-liedē/
bycans gheene cooplieden/uytghenomen de ghene/die eetware ende
lakenen van kemels oft geyten hayr gemaeckt ende cattoenen lijn-
waet vercoopen. Den meeſtendeel vande inwoonders zijn wevers/eñ
maken laken ende lijnwaet van cattoen. Andere ambachtē en vintmē
daer niet veel. Onder de ghemeyne ende beſondere huyſen zijn d'uyt-
nemenſte het paleys van Herodes / het rechthuys van Pilatus/nu
de wooninge vande Saniacci/ het ghemeyn gaſt-huys ende het huys
vanden rijcken vreck. Het ſchoonſte van alle Meſſiten oft tempelen
is den tempel van Salomon/daer na de kercke vande Preſentatie van
Maria ; welcke de Turcken beyde ghebruycken/ende zijn met loot
gedect. Hier na volght der Chriſtenen kercke van het graf des Heerē
oft vāde verrijſeniſſe eñ vande ſteenrotſe vā Golgotha. Daer zijn noch
andere redelijcke ſchoone kercken/eenige vande Chriſtenen / eenighe
vande Mahometanen oft Mooren gebruyckt/die wy boven meeſt al
genoemt hebben. D'inwoonders zijn meeſt al Mooren/luttel Chriſte-
nen/eñ weyniger Joden danmen ſoude mogē gelooven, eñ ſeer luttel
Turcken. De Chriſtenē woonē op den bergh Gihon/eñ de naeſte huy-
ſen van den bergh van Calvarien. De Joden bewoonē een deel vandē
bergh Sion/de Turckē eñ Mooren ſijn geheel de ſtadt door geſtroyt.
De Joden zijn meeſt al arm/ja ſoo arm/dat ſy leven vyde aelmoeſſen
vande Joden die op andere plaetſen woonen. Want ſy hebbē noch de
meyninge/dat hunnen Meſſias/dien ſy verwachtē (eer ſy Jeruſalem
ſullen crijgen) vier uyt den hemel ſal ſeynden/ende geheel de ſtadt ver-
branden/eñ daer na eenen regen om 't vier te bluſſchē / om dat de ſtadt
ſoude gereynicht wordē vande onreynighedē der ongoddelijcke (daer
by ſy verſtaen de Chriſtenen eñ Mahometanen) door welcker langhe
wooninge eñ handelinge de ſelve beſmet is : eñ daerom woonen daer
ſoo weynigh Joden inde ſtadt/daer deſen grooten brant geſchiedē ſal/
eñ die noch gehuert eñ arm. In deſe ſtadt zijn drij Overſten/die macht
over alle het volck hebben: den eerſten is ghenoemt Saniaccus / die
d'andere in authoriteyt ende ſtaet te boven gaet ; want hy en ghebiet
niet alleen over de ſtadt / maer heeft oock bevel over alle het omlig-
ghende landt. Doen wy te Jeruſalem waren / bediende deſen ſtaet
den outſten ſone vandē Saniaccus Gazera: maer alſoo hy door ſijne
jonckheydt den ſelven niet en conde bedienen / regeerde hy de ghe-
meynte met eenen Stadthouder (by hen ghenoemt Chiecagia) on-
der d'authoriteyt van ſijnen vader. Den tweeden Magiſtraet wort
ghenoemt Cadius/dat is te ſeggen by ons Rechter/die de gheſchillen
ende proceſſen onderſoeckt/ende is Opperſten Rechter in civile ende

criminele

criminele saken. Na dese volght den Subassius / dat is / den Oversten der Justitien; die 'snachts oversten is: hy heeft kennisse vande quaetdoenders/die hy vanght; ende stelt te wercke de vonnissen vanden Cadius/ende straft de misdadige met der doot door het toedoen van eenẽ beul. Desen wort vanden Saniaccus gestelt/ende doet synen dienst na synen wille. Dit zy ghenoech ghesept vande ghelegentheyt/ghesteltenisse/ghedaente/inwoonders ende Magistraten der stadt Jerusalem: maer laet ons comen tot ons voornemen. Op den lesten dagh van October wort ons gheboortschapt dat den Chiecagia van Constantinopelen binnen twee daghen soude vertrecken/ende na Damascus eñ van daer na Alapia met syne carauana soude reysen : Waerom wy dese bequaemheyt niet en hebben willen achterlaten / als wesende eene goede oorsake om Samarien ende Galileen te besien/ende om de perijckelen des weghs te schouwen:maer hebben voor ons ghenomen met hem te reysen. Achterlatende dan de reyse na den bergh Sinai/ ende Egypten/ door dien de Minrebroeders ons dat ontrieden;ende den Guardiaen ons beloofde mede reysen tot Alapia toe / hebben wy ghehandelt om eetware te coopen/die wy op den wegh van doen hadden / ende om esels te hueren om te ryden ende onse packen te dragen;maer sonderlinge van te overcomen met eenen taelman/ende te crijghen eenen leytsman;sonder welcke wy ons niet vrpelijcken op dese reyse en conden begheven. Hebbende dan alle 'tvoorgaende seer neerstelijcken besorght/ende vercreghen consent om te vertrecken/ eñ oorlof gheeyscht vande Chiecagia vande stadt om het landt Palestina door te reysen(want men mach sonder de selve uyt de stadt niet vertrecken/noch reysen inde byliggende landen)hebbende daerenboven 'tghene wy van doen hadden ghedaen inde packen/ende hebbende de schep-maeltijt met de Minrebroeders ghegeten op aldersielen dagh/ hebben wy met begheerte verwacht den navolghenden dagh om te vertrecken.

Het

HET DERDE BOECK VANDE REYSE VAN IERVSALEM ENDE SYRIEN GHEDAEN ENDE BESCHREVEN BY IAN VAN COTVVYCK VAN VVTRECHT, WTLEGGHENDE DE REYSE VAN SYRIEN TOT ALAPIA.

Het eerste Capittel.

Beschrijvinghe van Syrien, vande Italianen ghenoemt Soria.

OM te verbolghen de ordinantie ende het verbolgh vande reyse inde welcke wy bycans gheheel Syrien hebben door reyst/ heeft het my bequaem ghedocht voor ons te nemen alle de landen van Syrien te beschryven; om dat de redene van onse reyse dies te claerder soude zijn. Nochtans moet den leser hier bemercken/ dat wy hier niet en beschryven gheheel dat Syrien/ dat behelst/ Chaldeen/ Babylonien/ Mesopotamien ende Assyrien/ dat haer insghelijckx streckt vande cromte der zee by de stadt Issus tot aende zee ghenoemt Pontus Euxinus, dat begreep beyde Armenien ende Cappadocien oft Leucosyrien: maer 'tghene dat wy vande Italianen ghe-

ghenoemt Soria/ende dat Strabo bedeylt in vier lantschappen te weten Comagene/Celesyrien Phenicien ende Iudeen: maer wy sullen't in vijf deelen bedeylen.

Syria dan vande Italianen genoemt Soria/vande Turcken Soristan/eertijts vande Hebreen Aram oft Aramea van Aram de sone van Sem/is een lantschap van groot Asien/liggende in't midden bycans vande werelt/eertijts seer machtich/bewoont ende rijc'/seer vermaert inde H. Schrifture ende wereltsche historien; ende ghelijck Plinius seght)het meeste lantschap. 'Tis gelegen tusschen de riviere Euphrates/Cilicien/Arabien/eñ de middelantsche zee;hebbende aende Oostē den Euphrates eñ wilt Arabien/aenden Zuydē Arabia Petrea/ aenden Westen comende aende groote oft middelantsche zee/ dat oock vā dit landt de zee vā Syrien genoemt wort;aen welcke syde de zee daer aencomt dry-hondert ende vijftigh mylen verre:aendē Noordē eyndt aen Cilicien ende een deel van Cappadocien. De lenghde van 'tselve (gelijck Plinius seght)is tusschen Cilicien eñ Arabien vierhondert eñ t'seventigh mylen/de lenghde van Seleucien tot aende stadt Zeugma inden Euphrates hondert vijfentwintigh mylen. Alle het landt is vruchtbaer van wijn/olie/coren eñ alderhande vruchten:'tis overvloedigh vā sijde eñ catoen/eñ heeft goede weyen/ende wel voorsien van coeyen/geyten/schapen/buffels eñ kemels. 'Tlandt is upter naturen soo vet/dat het op sommige plaetsen sonder eenige bouwinghe voortbrenght/roosen/ruyte/venckel/savie/ calissie/eñ andere welrieckende ende goede cruyden. Daer zijn seer veel wilde swijnen/reebocken/wilde esels/herten/dassen/hasen/conijnen/partrijsen/quackelē. Het wort ververscht met rivieren/ende heeft seer sekere havenen. 'Tis seer ghetempert van lochte/ende daerom en is daer noch te seer groote hitte noch conde. Hier zijn de vermaerde bergen Galaad/Carmelus/Thabor/Libanus/Casius/Amanus eñ de rivieren Euphrates/Iordanis/Oron/Singas/Eleutherus/Adonis; ende seer vermaerde steden Ierusalem/Damascus/Antiochia/Laodicea/Alepum/Apamia/ Emessa/ Tripolis/Tyrus/Sidon/Berytus/twee Cesareen/ Ptolomais / Sichem ende andere. 'Tis gedeylt in vijf lantschappen/Palestinen/Phenicien/ Syrien van Damascus/Celesyrien ende Comagene / van alle welcke wy wat in't besondere sullen segghen.

Palestina eertijts bewoont vande Hebreen/ende eertijts inde H. Schrifture ghenoemt het landt van beloften ende 'tlandt van Chanaan/wort nu genoemt het heyligh landt. Dit landt zijnde van Godt vercoren tot 'tghebruyck der Israeliten heeft veel hondert jaren het alder rijckste/meest bewoont ende vermaerste landt gheweest: maer nu in onsen tijdt is't seer qualijck bewoont/verwoest ende meest al ongebouwt/

bouwt/ende is maer vermaert door haren naem. 'Tis vanden Oosten besloten met het verlaten Arabien/nu ghenoemt Beriara, vandē Zuyden met Arabia Petrea nu Saraab ende Sengalcal/ vanden Westen met de middelantsche zee / vanden Noorden met den bergh Libanus ende Syrien van Damascus. De lenghde begint aenden Noorden vā de stadt Dan gheleghen aenden voet vanden bergh Libanus / die eertyts oock ghenoemt is gheweest Cesarea Philippi ende Paneas / nu Belenas; ende streckt haer tot de stadt Bersabea/nu Giblin genoemt/ ende de berghen Seir/ende de beke Besor/oft de groote wildernisse; ende behelst hondert ende tsestigh Italiaensche mylen / van welcke me men dry op eene ure gaet. Maer de lenghde / die ghenomen wordt aenden Westen vande groote oft middelantsche zee na den Oosten tot aen de riviere Jordane/achterhalende het deel dat over de riviere is/ en behelst maer 'tsestigh mylen : maer alsmen 'tselve deel over de riviere daer onder begrypt/zijn't neghentigh mylen. 'Twort in twee deelen ghedeylt/door dien de Jordane daer midden door loopt: 'tdeel dat over de riviere light heeft dry lantschappen/Judeen/ Samarien/ ende Galileen : maer 'tdeel dat over d'andere syde der riviere heeft veel landen/Thraconitis/Gaulonitis/Batanea/Gamalitica/Galaad de landen vande Gergasenen ende Gadarenen. Dit leste hebben by lotinghe ghecregen de gheslachten van Ruben ende Gad/ende het halve gheslacht van Manasses: het eerste hebben d'ander geslachten gehadt. Hoe wel het meeste deel van't landt nu verwoest ende ongheboud is; nochtans is't op veel plaetsen overvloedich vā vruchten/als vā tweederhande vyghen/ghemeyne ende Egyptische/genoemt vyghen van Pharao oft Cyprus / wijngaerden / olijfboomen/ daeyen/citroenen/ araengie-appelen/pyn appelen/granaetappelen/musen/ charnuben/ pistacen ende andere. Men vint daer geene oft seer weynigh van onse peeren/appelen/krieckenn/noten ende diergelijcke vruchten: maer die worden somwijlen gebrocht van Damascus / daer die in grooter menighte wassen. Daer wassen veel pompoenen / concommeren / angurien/colocassia ende veel suycker-rieten. D'aerde brenght daer voorts van selfs roosen/ruyte/venckel/savie/ende andere medicinale cruydē: daer is oock veel manna ende honigh. Het eerste landt dat over dese syde vande riviere light is Judeen oft het Joodtsche landt.

Dese streckt haer vanden Oosten tot den Westen vande doode zee ende den Jordane tot de middelantsche zee toe/ende vanden Noorden na den Zuyden vande berghen van Ephraim tot de berghen Seir. Eertijts behelsde sy vier gheslachten / te weten van Judas/Beniamin/Dan/ende Simeon. 'Tis in dry deelen gedeylt/te weten het een

gheleghen bydezee/het ander op de berghen/ende het derde eensdeels op berghen/ende eensdeels inde dalen. Het deel byde zee gheleghen streckt haer van Gaza nu Gazera ghenoemt tot Jaffa toe : dat op de bergen ende inde dalen light behelst alle het effen velt van Rama ende Lydda/ende gheheel die streke/ die loopt tot Bersabea toe na dē Zuyden. Het andere deel is gheheel berghachtigh / uytghenomen het dal van Jericho/loopende tusschen de berghen cleyne ende smalle dellinghen. De hooft-stadt is Jerusalem/ eertijts hebben daer inde selve veel vermaerde Bischdommen ende steden geweest als Jericho/Azotus/Jamnia / Joppe / Lydda / Ascalon/ Gaza/ Bethlehem/Emaus/ Hebron/Rama; alle welcke/ghelijck oock andere niet ghenoemt / zijn gheheel in stoffe verandert/oft zijn verwoest ende onbekende vlecken/ uytghenomen Gazera/Ascalon ende Rama;die noch met vesten besloten zijn. Gazera light by Arabien/ende daer woont eenen Saniaccus ende heeft een sterck casteel/ende wiert eertijts Gaza ghenoemt/ende was de hooftstadt vande Philistijnen/wiens poorten met de boomen ende sloten Sampson des middernachts ghedraghen heeft op eenen bergh ligghende teghen over Hebron; alwaer hy oock dry duysent mannen ende sy selven ghedoot heeft/omstootende de colommen vā den tempel van Dagon. Het landt is redelijcken vruchtbaer;nochtans meest al verwoest ende ongebouwt : ontrent Jerusalē is 'tselve meest al steenachtigh ende onvruchtbaer ende is vol groote steenrotsen : eñ daerom is't bequamer tot wijngaerden ende olijfboomen/eñ brenght voort groote menighte van olie/vruchten ende sonderlinge van wijn; maer gheen graen.

Samarien ligghende by het Jootsche landt streckt hem by Phenicien ende Galileen / hebbende aenden Zuyden het Jootsche landt aenden Noorden Galileen/aenden Oosten de Jordane. 'Tis eertijts beseten gheweest van't gheslachte Nephtalim ende het halve geslachte van Manasses/beginnende vande vlecke Ginea/ende eyndende inde heerlijckheyt van Acrabatena. 'Tis meest al berghachtigh/ niet verschillende van het Jootsche lant/ende bedeylt in berghen ende dalen/vol boomen/ende overvloedigh van wilde ende ghegriffijde appelen ende vruchten ; zijnde verversch met soete ende seer goede wateren / ende hebbende seer goede weyen : nochtans verwoest op veel plaetsen. Want daer en zijn gheene andere steden dan Cesarea van Palestina ende Sichem/die eertijts Bischdommen hebben gheweest.

Galileen liggende by Samarien is een seer vruchtbaer ende schoon landt van Palestinen/ghelegen tusschen den bergh Libanus ende Samarien:ende 'theeft vanden Westen Phenicien / vanden Oosten den Jordane/ende het lant van Thraconitis/vanden Noorden den bergh

Libanus/

Libanus/vanden Zuyden Samarien; ende wort ghedeylt in't opperste ende nederste Galileen. Het nederste streckt hem vande berghen Gelboe by de zee van Tiberias oft Genezareth tot de steden Bethsaida ende Zephet ende den bergh Zabulon / ende het heeft eertyts begrepen de gheslachten van Isachar ende Zabulon. In't selfste hebben eertyts dese vermaerde steden gheweest Nazareth / Naim / Salem/ Bethulia/Tiberias/Cana van Galileen/Sephoris/Bethsaida/Bethsan/Jesrael/ende de bergen Gelboe/Hermon/ende Thabor. Van dit landt heeft onsen Salighmaker den naem ghecregen / om dat hy hier ontfanghen ende opgevoedt is gheweest/ende hier meest den tijt heeft ghewoont/ende hier eerst syn Evangelie ghepredickt; ende den meestendeel vande Apostelen was uyt dit landt gheboren : ende daerom hebben eertyts alle de Christenen oock Galileeussche ghenoemt gheweest. Dit wordt oock somwijlen door eene versmadenisse ghenoemt Galileen der heydenen/beginnende vã Zephet streckt het hem met de lenghde tot aenden bergh Libanus/ende de fonteynen Jor eñ Dan/eñ met de breyde beginnende aen Phenicien streckt het tot den cant vandẽ Jordane ende waterẽ Meron; ende heeft eertyts de wooninghe gheweest vande gheslachten. Azar ende Nephtalim. In't selve hebben eertyts dese vermaerde steden gheweest Emath/Cedes/ Nephtalim/Cesarea Philippi/die oock Paneas ghenoemt wiert/ Cephet/ Capharnaum: van alle welcke maer en zyn overghebleven Paneas ende Cephet/zynde alle d'andere te niet ghegaen. Beyde dese landen zyn schoon ende vruchtbaer van lande/besproeyt met fonteynẽ ende beken/voortbrenghende olie/wyn ende coren/zynde vruchtbaer ende schoonder dan Samarien ende het Jootsche landt; nochtans soo wel niet bewoont als't leste. Welcke wy / doen wy daer door reysden/ gevonden hebben verwoest ende onbewoont/niet sonder groote droefheyt der herten.

Phenicien hebbende den naem van Phenix den sone vanden Coninck Antenor/is dickwyls inde Historien vermaent/eñ light bycans gheheel aende zee/ende streckt haer inde lenghde vanden Zuyden na den Noorden van't casteel der pelgrims tot aende riviere Velania oft het casteel Margad/ende light aenden Oosten eensdeels by Syrien van Damascus/eensdeels by Galileen: 'theeft vanden Zuyden Samarien/ende paelt met den Westen aen de middelantsche zee / ende aen den Noorden by Celesyrien/van 'twelcke dat het maer ghescheyden wordt met de riviere Velania. 'Theeft eertyts vermaert gheweest door de seer rycke steden Tyrus ende Sidon / insghelycks met Accon oft Ptolomais/Tripolis/Berytus/Biblus/Botrus/ Antaradus al-

 legader

legader zee-steden/ende meer andere vermaerde plaetsen ende steden/ die nu meest al verwoest ende onbewoont zijn. Het landt is bedeylt in seer vruchtbare heuvelen ende dalē/ende is soo vruchtbaer als eenigh soude moghen zijn; hoe wel 'tselve nochtans nu al verwoest ende ongebouwt light. De byliggende zee wort van 'tlandt ghenoemt de zee van Pheniceen. Eenighe segghen dat Samarien ende Galileen (soo Hieronymus getuyght) onder Phenicien behooren.

Syrien van Damascus/dat oock behelst Libanica ende Palmirena ende Syrie Sobal heeft Phenicien aen den Westen/ Palestinen aen den Zuyden/Arabien de verwoeste aenden Oosten/ ende Celesyrien aenden Noorden; ende is eensdeels berghachtich/eensdeels plat/ ende vlack. In dit landt is de edele stadt Damascus het hof van geheel Syrien. In het deel dat berghachtigh is zijn de berghen Libanus ende Antilibanus. Alle het landt is seer lustigh / ende besproeyt met rivieren/ende overvloedigh van goede weyen.

Celesyrien dickwyls inde Schrifture vermaent streckt haer vande riviere Velania tot Cilicien toe/ende heeft aen het Westen de cromte vande zee der stadt van Issus/aen het Noorden Cilicien/aen het Oosten Comagene/aen het Zuyden Syrien van Damascus. In dit lant is Antiochien eertyts eene seer machtige stadt / de woonstede der Coningen van Syrien ligghende op de riviere Orontes insgelycks Seleucia nu Soldino/Apamia ende Laodicea nu Liza oft Licha genoemt ende Emesa ende Alexandreta/ghemaeckt van Alexander den grooten ende meer andere steden. Het lant is daer veltachtigh/leegh ende holachtigh/omringelt van alle syden met seer hoogh bergen/ hebbende sonderlinge veel weyen/ende seer vruchtbaer ende wel gelegen: soo dat dit lant niet en wyckt in dese saken van d'andere landen van Syrien.

Comagena oock ghenoemt Euphratisia behelst het deel van Syrien/daer den Euphrates door vloeyt/ende paelt aen Mesopotamien; vande welcke dē Euphrates 'tselve scheydt na den Oosten/ende 'theeft Celesyrien na den Zuyden/den bergh Amanus na den Noorden ende Westen. In't selve heeft eertyts de hooftstadt geweest Samosata / nu is daer boven andere steden Aleppo/de machtighste stadt van alle de steden van Syrien ende de ryckste ende vermaerste coop-stadt van gheheel den Oosten. Het landt is meest al berghachtich; nochtans seer vruchtbaer ende goede weyen. Dit zy genoegh ghesept in't corte vande landtschappen van Syrien: laet ons nu onse reyse vervolghen.

Het

Het tvveede Capittel.

Vertreck uyt Ierusalem. Vertoeven in't dorp Bira: beschrijvinge vande selve plaetse ende van't byligghende Chanum ende andere Chana ende Turcxsche Imaratha.

OP den tweeden dagh van November hebbende de Mettenen by de Minrebroeders ghehoort/ende Godt ghebeden om eene salighe ende gheluckighe reyse/zijn wy voor den daghe uyt 'tclooster ghegaen vergheselschapt met veel broeders van't clooster. Als wy quamen aen de poorte van Jaffa / vonden wy die ghesloten; maer hebbende den poortier wat gheschoncken/hebben wy die lichtelijcken open ghecreghen. Wt de stadt zijnde ende hebbende oorlof ghenomen aende Minrebroeders/die ons soo verre uytgeleyde ghedaen hadden/vervolghden wy onsen wegh. Wy warē veerthien in getale/vijf Minrebroeders/ vier pelgrims/ eenen leytsman/eñ eenen taelman/ eñ dry Muchari. Dit zijn de namen vande Minrebroeders die by ons warē S. Evangelista Gabrano Guardiaen van Jerusalem/ S. Nicolaus beyde van Milanen/ S. Franciscus van Ptemonte ende S. Archangelus van Grixia alle vier Priesters/ende S. Egidius Morlupus van Florentien een leeck broeder. De namen vande pelgrims hebbe ick hier voren verhaelt. Den taelman vā Bethlehem hiet Musa oft Monsa/ den leytsman van Rama ghebooren hiet Attellas oft Atlas alle beyde Christenen van het Griecxsche gheloove. Vande Muchari waren de twee Mooren ende den derden Christen. Latende dan aende slincke handt den wegh van Jaffa zijn wy neffens de graven der Coninghen voor verhaelt gegaen door groene weyen. Vijf mijlen vande stadt hebben wy aende rechte handt ghelaten de vlecke Gabaa eertijts eene stadt der Leviten ende het vaderlant van Saul/daer hy daer na van David is begraven gheweest; waerom de selve daer na Sauls Gabaa genoemt is gheweest. Hier is eertijts de huysvrouwe vanden Levijt soo mishandelt gheweest vande Gabaaniten/die waren van't gheslachte van Beniamin / dat sy daer af ghestorven is : waerom gheheel het gheslachte van Beniamin/ uytghenomen sesse hondert mannen/ gheheel te niet ghebrocht is van het volck dat dese boosheydt wreeckte. By Gabaa ontrent den wech wort getoont den bergh/op welcken de seven sonen vā Saul door het bevel van David vande Gabaoniten gecruyst zijn gheweest.

Gaende

Gaende van daer ontrent seven mijlen van Jerusalem / nu op/nu af gaende/hebben wy stille ghebleven op eene plaetse ghenoemt Bira oft Elbir. 'Tis een dorp ligghende op eenen niet seer hooghen heuvel/ gheheel onbekent/in welcke sommighe huttekens van Mooren staē. 'Theeft seer goet landt / redelycken wel beplant met vijghboomen/ ende olijfboomen eñ graen sesamum genoemt. De groote vervallingen bewysen dat het eertyts eene groote eñ wel bewoonde stadt heeft geweest. Sommige seggē dat daer eertyts Jonathas Machabeus ghewoont heeft eñ genoemt was Macmas. Op't hooghste vanden bergh staet eene schoone kercke ghewyt ter eeren van onse L. Vrouwe; nu nochtans meest al vervallen/staende alleenlycken de muren ende een cleyn stuck vanden choor/ghemaeckt (soomen seght) op de plaetse/daer de H. Moeder Godts haren Sone soeckende heeft bevonden dat hy in't gheselschap niet en was: Waerom sy met haren Bruydegom Joseph wederghekeert is/hem met groote neerstigheydt soeckende/ ten lesten ghevonden sitten inden tempel in't midden der Leeraren. Aende binnenste zyde vande kercke vande rechte zyde / die bycans vervult is met de vervallinghen / sietmen eenen marberen back noch ougheschent / datmen bemerckt de vonte gheweest te hebben/ door dien 'tselve in maniere van een cruys ghemaeckt is. Hier doen de pelgrims hun ghebedt/ende de Minrebroeders lesen het Evangelie/ dat de ghesc hiedenisse inhout; 'twelck wy oock hebben ghedaen.

In't beginsel vanden heuvel staet aende slincke syde vanden wegh eene fonteyne/seer overvloedigh van goedt water / byde welcke men siet twee groote vyvers/ghemaeckt van viertante steenen / daermen eertyts (soomen meynt) in ghevat heeft het reghenwater: maer zynde door den quaden tijdt vervallen ende worden die niet ghebesight.

Tegen over de fonteyne na den Zuydē staet eene seer groote ende wyde timmeringhe ghelyck eene stadt oft casteel besloten met muren ende ghewelft: ende bedeckt met eenen vloer oft plat dack; hebbende in't midden eene wijde ende breede plaetse. Men vint veel dierghelycke timmeringhen gheheel Syrien door ende inde landē zynde onder de heerschappye der Turcken/ soo binnen als buyten de steden/ ende oock in verwoeste plaetsen/ende ligghende seer verre vande steden. De Mooren ende Arabers noemen die in hunne tale Chan / de Turcken Charauanserai, dat is een huys gheschict voor de Caravana/ in onse tale soudemen het mogen noemen eene gemeyne herberge. Want in't selve/sonderlinghe de ghene die buyten de steden zijn herberghen ende rusten des nachts de Charauanen: 'twelck somwylen is eene groote menighte van menschen) met de peerden/muylen / eselen

ende kemels. Want de ghedurighlijcke uptloopinghen der Arabers maken eene vreese; waerom sy met groote menighte over lande reysē om het aenstaende perijckel te schouwen. Maer de timmeringhen/ die inde steden oft vlecken zijn / dienen de vremdelinghen voor woo-ninghen/winckels ende stallen. Dese behooren toe de Bassen ende groote Heeren/die de ghewelfde camers ende stallen aende vremde cooplieden verhuren om hun goedt inne te legghen/ende hunne bee-sten inne te stallen/ daer sy jaerlijckx een groot profijt af te trec-ken. Dese timmeringhen zijn menigherhande/ ende d'eene is meerder ende fraeyder dan d'andere. D'outste zijn wat langher dan wijt / zijnde nochtans bycans viercant : de ghene die on-lanckx ghemaeckt zijn/zijn meest al viercant. Eenighe van dese hebben eene plaetse/ ende sommighe twee; vande welcke d'eerste comt aende winckels/ende behelst in't midden eene merckt ende eene Messite/ die met loot ghedeckt is ; d'andere heeft eene fonteyne ende stallen om de packen in te leggē ende de kemels/ muylen ende andere te setten. Om dese comt meest eene gaelderije / onder welcke is eenen muer boven plat/ontrent dry voeten hooghe/ende breet vijf/ ende somwijlen sesse ende meer met steenen overdeckt / die de vrem-delinghen voor camers dient(als het binnenste huys te cleyn is voor de menighte van het volc vande Carauanen)daer sy hunne packen legghen / ende spijse coken. Indien dese timmeringhe maer eene plaetse en heeft / op de selve is ghemeynlijck eene fonteyne en-de Messite: nochtans de oude / die vande Mamelucken ghe-maeckt zijn / en hebben gheene Messite. Het binnenste van dese tim-meringhe/ daer de menschen ende beesten hunne spijse nemen ende rusten/is overwelft/ende ghedeckt met een plat dack oft met loot. De huysinghen staen rontsom de plaetse/ ende zijn viercandt/ aende uyterste muren vande welcke(die de welfsels besluytē)is gemaect ee-nē effen muer breet sesse voeten/somwijlen vijf/somwijlē vier na den heysch vanden wercke. Dit zijn voor de vremdelinghen slaep-camers ende eetsalen. Inde sommighe zijn inde selve muren schouwen ghe-maeckt/om hunne spijse te coken. Desen muer scheydt de menschen vande beesten : de peerden zijn nochtans soo ghebonden aenden voet vanden muer/dat sy daer met den hoofde ende halse oversteken/ ende zijn by hunne meesters/als sy hen wermen oft eten/als oft het hunne dienaers waren;ende indien sy hen iet'tzy broodt oft anders geven/nemen sy het uyt hunne handen. De kemels staen oock byden muer ghebonden aen ysere staken / daer seelen aen zijn / met welcke sy op eene rije ghebonden hun voetsel nemen;die soo tam zijn / dat sy met hun bachuys de menschen op den muer liggende niet aen en roe-

roeren/ende niet moyelijck en zijn/dan met den stanck. Op den selven vloer maken de reysende menschen hunne bedden: sommighe leggen een tapijt/daer op eenen reysmantel legghende; sommighe brenghen mede eene dunne culckte/ende besigen die voor een bedde/ sommighe wenden hen maer in een cleedt / sommighe zijn te vreden met eene sargie. De Turcken besighen den sale van hunne peerden voor hooftpeulnwe/andere eene male/oft pack/oft eenen steen. Sommighe van dese bouwingen worden vande Turcken genoemt Maratha oft Imaretha, dat is by ons/Gast-huysen ende zijn bedeylt in verscheyden camers / daer inne mogen comen alle soorten van menschē/'tzy van wat geloove sy zijn/soo wel als de Mahometanen; want niemant en wordt daer uyt gesloten/'tzy Christen/Jode oft afgodist. Ja de Bassen ende Saniacci ende andere Overste selve en houden't voor gheene schande hier hunne spijse te nutten gelijc de bedelaers; gelijc wy dickwijls op dese reyse gesien hebben. Want de Turcken hebben voor maniere/ dat sy een iegelijck/die daer ter herbergen comen/spijse geven; te weten/ ghesoden rijs oft gerst/oft terwe/oft boonen met een stuck hamelen vleesch/een oft twee broodē onder d'asschē gebackē oft biscuyt: nochtans men geeft het niemant die't niet en begeert/maer die't begeert/ neemt het. Eñ de reysende persoonen mogen dese spijse nuttē drij dagen lanck om niet; maer daer na moeten sy vertrecken Maer 'tis wel anders gestelt in andere herbergen; want ghy en moet niet meynen dat hier spijse vercocht wordt/ oft om niet ghegheuen wordt/ oft dat daer de tafel ghedeckt wordt wel voorsien van goeden ende leckeren cost/die ghy mocht eten midts betalende gelijc het ghebeurt inde herbergen van onsen lande: indien ghy niet mede en brenght/oft u te vooren niet en hebt voorsien van spijse/sult ghy met honger daer uyt gaē/ want sy en geven niet/dan 'tdack/ende bloote aerde eñ de muren eñ cout water. Alle welcke saken wy op sijne plaetse sullen verhalen/ gelijc ons die op den wegh gebeurt zijn/eñ soo wy die hebben gebruyct. Daer-en-tusschen moet den den Leser weten/dat meest in dese huysen is eenen bewaerder oft Oversten/sonderlinge inde gene die onlanckx gemaeckt zijn/die 'snachts de poorten sluyt ende open doet / ende de reysende persoonen vercoopt gerst ende gecapt stroy; wāt de Syriers en hebben geen haver ende sy en weten van geen hoy. Sommighe worden daer thien oft twaelf Genitzaren inne ghestelt/ om de selve teghen 'tghewelt der Arabers te beschudden. Dit zy genoegh geseyt/ laet ons de reyse vervolghen.

Den taelman dan heeft ons oock geleyt inde voorseyde herberghe/ vertoonende den leytsman/die wederom na Jerusalem was gereyst welcke zijnde ten eene ure na den noene by ons ghecomen met eenen

van Jerusalem/ende hebbende met ons gegetē/ hebben wy gesprokē om te vertrecken. Maer hy heeft ons veel redenen voortghebrocht met welcke hy ons verwilligt heeft dien dagh niet te vertrecken: te weten; dat den wegh vol bosschen was/vol moordenaers/ ende perijckelen/ende datmen door den selven niet en conde gheraken / dan met convoye; dat het naeste Chan van daer was ontrent vijfthien mijlen/ ende dat wy daer gheensins voor den avont en conden geraken/daerom dat hy't geraden vondt alhier te vernachten. Ende alsoo den taelman ende Moozen ende Muchari seyden 'tselve waeraechtigh te zijn/ hebben wy ghehoorsaem gheweest. Maer alsoo daer-en-tusschen den avondt was aenstaende/hebben wy sesse Moozen ghehuert om de wachte te houden/ om de herberghe te bevrijen ende beter bewaert te zijn Want vreesende den inval der moordenaren/ die ontrent dese plaetse ghewoon zijn te verkeeren / heeft het ons niet gheraden ghedocht den aenstaenden nacht sonder wachte te zijn. Ontrent den ondergancк der sonnen zijn wy neder ghesetеn onder den blauwen hemel/ende hebben ons avontmael ghedaen ter aerden sittende / gheen lecker oft overvloedigh mael/maer alleenlijck spaerlijcken ende soo veel de natüre genoegh was; te vreden zijnde met 'tghene/dat wy vā Jerusalem ghebracht hadden. Wy hadden qualijck ghegheten als de Moozen quamen/ende maeckten onder een welfsel dat leelijck ende bycans vol gruys lagh/vier om de coude vanden nacht: sy saten daer by/ende nooden ons oock om daer by te sitten. Wy deden't/maer niet op bancken oft stoelen op onse maniere; maer d'aerde oft de gruysen ende steenen waren onse stoelen. Als wy hier wat geweest haddē/ vertrocken wy/ende en sliepen gheheel den nacht niet : ende en conden niet rusten; maer sommighe wandelden boven op het plat dack/ sommighe bleven beneden op de plaetse / andere hielden de wachte aende poorte. Maer nochtans (Godt sy gelooft)'tbleef al in ruste/ ende daer en ghеschiedde gheen ongheluck. Wy hadden tot noch toe te Jerusalem op harde culckten sonder slaeplakenen met eene sargie gedeckt geslapen;'ten was voorwaer niet seer goedt/sonderlinge voor eenē Hollander/die ghewoon was op een saecht bedde vol pluymen te slapen. Maer dit was noch al licht; wy moesten noch al meer ongemacks lijden/wy moesten de culckte derven/op d'aerde slapen / sommwijlen op't gars/ooc onder den blauwen hemel eñ regenachtighe lucht: want op geheele dese reyse tot Aleppo toe en heeft niemant culckte gebesight maer wy hebben allegader gheslapen op de sadelen vande esels oft op onse packen ende cleederen.

Het derde capittel.

Vertreck van Macmas: svvare reyse op dien dagh. Den bergh Silo, Lebna, het velt van Iacob, ende op den selven den put vande Samaritaensche vrouvve, ende andere ghedenck-vveerghe dingen.

Op den vierden dagh van November twee uren voor den dage beval onsen leytsman aende Muchari/dat sy de packen souden by een vergaderen ende d'esels laden ende vertrecken. Welcke ghedaen zijnde begonsten wy te reysen inde donckerheyt des nachts met het licht der sterren. De Mooren ghewapent met boghen ende pijlen ginghen voor/wy volghden de selve lancks eenen hoogen ende steyghen wegh. Als't nu dagh wiert/wesen sy ons eenen palm-boom/die sy seyden gheweest te hebben den palm-boom vande prophetersse Delbora/daermen meynt dat sy dickwijls onder heeft ghe-seten/ende het volck gheoordeelt. Van daer na den Noorden gaende lancks eenen op ende afgaenden wegh / die steenachtich ende rouwe was/door dicke bosschen van cederboomen ende eycken/ over rouwe bergen eñ steenrotsen/nu doorgaende donckere valleyen/ en corteden wy onsen wegh niet seer. Wy vonden op den wegh cederboomen/ pijnboomen / eycken olijfboomen/spruyten van Lentiscus ende Coccus/Charnubi/Terebinthen/porceleyne / ende veel wilde vijghboomen. Den wilden vijghboom in't Griecks genoemt Sycomorus/ ooc ghenoemt den vijghboom van Cyprus / om datmen den selven in Cyprus veel vindt/is eenen hooghen ende grooten boom / den moerbesien-boom van bladeren ghelijck/zijnde oock wat render ende gheheel. Hy brenght eene vruchte voorts ghelijck eene ghemeyne vijghe/ maer wat soeter ende sonder saet/die seer wel smaeckt, maer is ongesont voor de maghe : waerom de selve meest vande armen ghegeten worden. Wy saghen oock boomen Adrachna ghenoemt/ dat is eenen wilden boom ghelijck eenen Haeghdom/maer de bladeren zijn minder ende en vallen noyt af. Hier-en-boven sagen wy medicinale cruyden op den wegh als Tragoriganum/Zygis/Onitis/Maron/ Libanotis ende andere.

Twaelf mijlen van Macmas aende rechte sijde vanden wegh gingen wy voor by eenen bergh/ den alder-hoochsten / die in't Joodtsche landt is/eertijts Silo ghenoemt ; op't tsop vanden welcken eertijts ghestaen heeft eene stadt vanden selven naem;inde welcke het volck van Israel tot Samuels tijden toe offerhande heeft ghedaen ende ver-

vergaderinghe ghehouden. Want hier heeft d'arcke Godts met het Tabernakel des Verbonts langhen tijt gheweest / tot dat sy vande Philistijnen ghenomen wiert. Eertijts is daer eene kercke vande Christenen ghemaeckt gheweest/die nu gheheel vervallen ende geheel te niet ghegaen is.

Als wy nu waren over de rouwe ende swaere bergen van't Jootsche landt/zijn wy na den noen ghecomen beneden in eene valleye van't landt van Samarien ende zijn van daer ghegaen in eene groote herberghe staende in't beginsel vande valleye aenden voet vanden bergh/die eensdeels vervallen was: want wy waren moede door den langen wegh/ende daerom wilden wy ons wat rusten ende den hongher ende dorst verslaen. Wy zijn dan vande esels afgheseten by eene fonteyne oft waterput staende bijde herberghe; ende wy aten met haesten ende al staende: ende wy en hadden nauwelijckx vier montsvollen gegeten/ als wy eene groote menighte van volck saghen vanden bergh na ons comen: wy sagen dat sy meest alle te peerde ende luttel te voet waren. Wy waren terstont vervreest: wy saten dan terstont wederom op / ende begonsten te loopen; maer te vergeefs: want wy waren qualijck eene halve mijle voortghegaen/als sy ons achterhaelden. Wy stonden dan stille/ende wy saghen/als sy nader quamen/ dat het Turcken waren ende het volck vanden Subassius van Neapolis / die de Arabers ende roovers vervolghden. Als sy by ons waren vraeghden sy ons/ wie wy waren / ende waer wy reysden. Onsen leytsman seyde hen/dat wy Christene pelgrims van Venegien waren/ende dat wy vā Jerusalem na Damascus/ende van daer na Alepo reysden. Als sy dit hadden ghehoort/gheloofden sy den leytsman/ende lieten ons gaen/ sonder iet te misdoen. Alleen den cock vanden Subassius/onbeleefder ende wulpscher dan d'andere niet te vreden zijnde met eenighe brooden/die hy gheeyscht ende die wy hem hadden gegeven/nam eenen vā ons eene flessche met wijn/die aen aen sadel vanden muyl ghebonden was/ende gaf hem noch eene soufflette/om dat hy daer teghen seyde. Maer als den Subassius dit vernam/dede hy de selve terstont beleefdelijcken wedergheven/hoe wel die ydel was. Dese vreese ontslaghen zijnde hebben wy onse reyse vervolght / ende ghegaen midden door eene schoone valleye van alle sijden met olijfboomen beplant; latende aende slincke handt eene cleyne vlecke ligghende aende West-zijde vande selve valleye/diemen seght eertijts ghenoemt hebben gheweest Lebna.

Zijnde door het dal zijn wy wederom gheclommen/ ende drij mijlen van daer ziin wy wederom ghecomen in eene seer schoone ende vruchtbare valleye. Dese noemtmen het velt van Jacob/ende (soomen

 seght)

seght) oft het velt dat Jacob den Patriarch gegeven heeft buyten het deel van syne broederen/na het segghen vande Schrifture segghende tot sijnen sone: Ick gheve u een deel buyten uvve broeders, dat ic ghenomen hebbe uyt de handt vande Amortheen met myn svveerdt ende boge. Dit velt is vier mylen lanck ende maer twee breedt/ende het streckt hem van den Zuyden na den noorden/rontsom omringelt met vruchtbare bergen ende heuvelen/die seer bequaem zijn om te bouwen. In't upterste deel van dese valleye na den Noorden sietmen den put oft fonteyne vande Samaritaensche vrouwe/byden welcken onsen Salighmaker haer aengesproken hebbende heeft van haer te drincken gheeyscht/ ghelijck de Schrifture ghetuyght. Den selven zijnde rontsom met steenen opghetimmert/ende de canten tot der aerden toe nu vervallen ende de steenen afghebroken zijnde/ is tot boven toe ghevult/ is sonder water ende en wordt niet ghebruyckt. Men can upt de vervallinghen ghenoegh bemercken/dat den selven vande Christenen met eene kercke besloten is gheweest: aende rechte sijde vanden choor der selver kercke staet desen put byden hooghen autaer.

Tegen over dese kercke na den Westen is eenen hoeck vande bergh Garizim/op wiens tsop men siet eene ronde huysinghe/ diemen seght gheweest te hebben den tempel van Jupiter; sommighe segghen dat het vande Christenen daer gemaeckt is gheweest. Dit is den bergh op welcken Josue Godt eenen autaer heeft gheheylight/ ende het volck voorghelesen het boeck van Deuteronomium; op den welcken oock stonden/die ghebenedyden/die antwoorden aende ghene die stonden teghen over den bergh Hebal ende vermaledyden: ende desen bergh heeft eertijts vande Israeliten seer gehanteert gheweest ter oorsaken vande offerhande ende ghebedt. Dat de vrouwe van Sichem schijnt te kennen ghegeven te hebben/als sy tot Christus seyde: Onse vaders hebben op desen bergh aenghebeden,ende ghy seght,dat te Ierusalem de plaetse is daermen moet aenbidden.

Niet verre vanden put na den Noorden meynen sommighe noch te wesen de graven vande twaelf Patriarchen de sonen van Jacob/ende dat die daer vande inwoonders besocht worden. Waer henen wy willende door devotie te voet gaen/hebben de Mooren daer ontrent wesende ons 'tselve belet. Waerom wy onse begheerte niet connende volbrenghen/zijn haestelijcken by ousen leytsman wederom ghecomen; eñ wederom opgeseten zijnde/getrocken na Sichem. Men seght dat de plaetse vande graven is den acker/die Jacob voor hondert nieuwe schapen gecocht heeft vande sonen vã Hemor den vader van Sichem: op den welckẽ hy heeft aengeroepen der alder-sterckſten Godt vã Israel eñ op welcken daer na begraven zijn geweest de gebeente vã Joseph.

Het

Het vierde capittel.

Comste te Sichem, ende vertoeven aldaer, ghelegentheyt ende beschrijvinghe der selver stadt.

Latende aende rechte handt de graven vande Patriarchen gingen wy na den Westen in't dal daer Sichem inne gheleghen is. Dit dal streckt hem vanden Oosten na den Westen zijnde ontrent dry mylen lanck/ende ontrent eene myle ten hooghsten breet. De stadt/die sommige (maer onwaerachtelycken) noemen Thebe/is rontsomme omringelt met berghen/gheleghen vanden put van Samarien ontrent eene myle. 'Tis eene schoone stadt van ghelegentheyt ende ghedurighe fonteynen. De weyen byde stadt ghelegen/met water besproeyt zyn beplant met olyfboomen/ wijngaerden ende hoven ende met allderhande boomen/cruyten ende planté/ sonderlinge met witte moerbesieboomen/vande welcke de bladeren seer nut zyn om syde-wormen te voeden. Hier is soo groote overvloedigheydt van meloenen/concommeren/cauwoerden/radysen lattouwe/coolen/bornagie/ daermen nerghens in Syrien meerder overvloedigheydt en vint. Byde stadt na den Zuyden ende Noorden zyn twee seer hooge bergen/die de stadt ende het dal beschermen. Om de welcke ick meyne dat de locht hier soo ghematight ende 'tlant soo ghesont/ lustigh ende vruchtbaer is.

Den bergh Gebal oft Hebal is vol spelouncken ende holen/ende bycans gheheel hol/sonderlinghe op de syde naest de stadt gheleghen/ ende daermen meynt dat de vermaledyders ghestaen hebben, alwaer men noch seer veel spelouncken siet/diemen meynt eertyts gheweest te hebben de graven der Hebreen Dit schynt gheloovelyc te zyn/ want daer nu noch de Mooren/Turcken ende andere inwoonders der stadt begraven worden.

Aende Oostsyde byde muren der stadt staet eene viercante Messite/ byde welcke is eene fonteyne/vande welcke het water valt in eenen witten marberen back. Men seght dat het de tombe is gheweest vã S. Jan Baptist/ende dat daer eertyts syn ghebeente in ghelegen heeft/ eñ dat die gebrocht zijn uyt de hooftstadt van Samarien Sebaste ghenoemt/ende verVoert vanden Saniacco van Neapolis uyt de kercke/ die daer noch in wesen is/eertyts ghewyt ter eeren van S. Jan/ ende gebrocht op de plaetse daer die noch is tot een cieraet vande Messite ende fonteyne. Niet verre van daer buyten de stadt muren staet

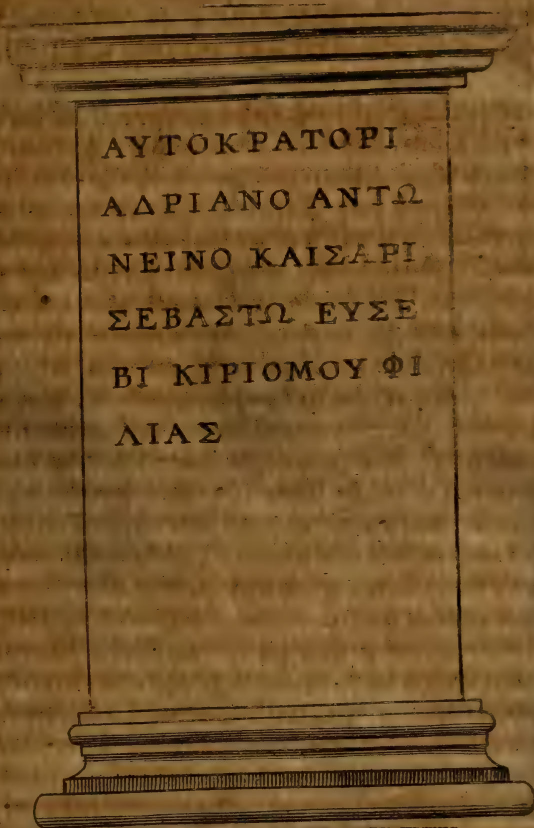
ens

eene andere Messite/by de welcke staet een groot huys / in't welck woont eenen Seriphus/daer de Christenen qualijcken moghen inne comen.

Sichem eertijts Sichima ende Sichar inde Schrifture/van Josephus Mabortha/van Plinius Mamortha ghenoemt/ wooninghe in voorleden tijden vande Patriarchen Abraham ende Jacob / van Simeon ende Leui sonen van Jacob/verwoest om de vercrachtinghe van hunne suster/ende dickwyls daer na bedorven ende verandert/ wordt nu Neapolis/oft Naplos oft Naplosa ghenoemt/ende heeft 'tvaderlandt gheweest van Justinus den Martelaer ende Philosophe. Het is de Hooftstadt van gheheel Samarien/seer schoon ende ghenuechelijck/ghelegen tusschen de twee berghen Garizim ende Hebal/zijnde bycans rondt / hebbende in't ronde ontrent twee mijlen. Sy is seer overvloedigh van water/door dien de fonteynen over al inde straten der stadt springhen De schoonste daer staet is by een groot Jmarethum oft herberghe vande stadt/met marbersteen verciert/ ghemeynlijcken gheheeten de fonteyne van Jacob. Dese 'tzy om d'overvloedigheyt van't water/oft om dat het 'tselve (soomen meynt) het ghesontste is/ende voor beter ghehouden dan alle andere fonteynen der stadt/is soo vermaert gheworden / dat een yegheliick daer water uyt haelt/ende 'tselve meer acht dan alle andere. Bycans alle de huysen vande stadt zijn leegh ende maer van eene verdiepinge/ seer weynigh die twee verdiepinghen hebben ; nochtans allegader van steen ghemaeckt / ende gedeckt met platte daken : maer seer veel huysen zijn vervallen ende onbewoont/dat de stadt leelijck maeckt. Daer zijn vier Messiten/die redelijcken groot eñ verciert zijn met ronde torrens/die de Mooren Maidinas noemen. Op veel straten ende plaetsen liggen ghebroken marberen pilarē. Boven al zijn daer twee seer groote ende van schoonen marber ; welcke ligghen in't oudt Bazarro oft merckt niet verre vander stadt Jmarethum oft herberghe/ die beyde soo dick zijn/dat qualijc twee menschen die connen om vademen : dat voorwaer na mijne meyninghe een claer teecken is/dat dese stadt eertijts rijck heeft gheweest/ende verciert met costelijcke ende heerlijcke timmeringhen. In't nieuwe Bazarrum oft merckt sietmen in eenē marberē pilaer inden muer van eenen ouden torren dit opschrift gheschreven met Griexsche letteren.

Het ander door lanckheyt van tijde ende outheyt uytghegaen; soo datmen het gheensins en can lesen. Behalven het Jmarethum siet men bycans in't midden vande stadt een Chan oft ghemeyne herberghe/eene viercante huysinghe/verciert met eene dobbele gaelderye/

staende

staende d'een boven d'andere/hebbende in't midden eene groote plaetse/in't midden vande welcke staet eene Messite. De huysinghe heeft twee welssels ende twee verdiepinghen/ dienende het onderste tot stallen / het bovenste is bedeylt in veertigh cameren tot ghebruyck der menschen/hebbende elcke syde thien camers elck met syn schouwe. Aen het voorste vande huysinghe(daermen lancx comt op de binnenste plaetse) is eene groote ende hooghe gaelderye: op welcker beyde syden zyn veel cramen oft winkels/ende dient d'inwoonders tot een merckt. Dese huysinghe is gheheel van steen ghemaeckt ende met loot ghedeckt/ende verciert seer de stadt. D'inwoonders zyn meest al Mooren/eensdeels oock Christenē vande secte der Jacobitē/ eensdeels Turcken ende Jodē; vande welcke om recht te doen/zyn nu Overste drij Magistraten/den Saniaccus/ Cadius ende Subassius. De Joden zyn allegader Samaritanen / eertyts oock Cuthei ende

Maroniten genoemt/om dat sy seggen/dat sy comen van Maron ;ende daerom en houwelijcken sy met gheene Joden/die van hunnen ghe-slachte niet en zijn/want sy houden't voor sonde/ hun gheslachte met andere te vermengelen. Als wy inde stadt ghecomen waren / zijn wy gegaen in't Charauanserai oft ghemeyne herberghe staende byde stadt-muren op eene leege plaetse/ende op den voet vanden bergh Garizim seer vervallen zijnde. Men soude ghesept hebben dat het een leelijck hof/ja eer een vertreck van moordenaers dan eene herberghe hadde geweest. De muren waren soo beroockt/dat het eene smisse van eenen swarten smidt scheen te zijn. Den vloer en was niet gheplaveyt/ met stoffe ende dreck bedeckt/soo dat het een verckens cot scheen ; daer en waren deuren noch vensters aen om des nachts te sluyten / ende ten lesten daer en was niet te sien oft te riecken dan schroom ende stanck. O schoone herberge/die niet min dan eene herberge behoort genoemt te worden/hoe veel v:rschilt ghy van onse herbergen ? Inde onse is alle dinck schoon ende blinckende/verscheyden huysraet/ende wijnen/ wel ghestoffeerde tafelen/saechte bedden / in dese herberghen en was geene schaduwe van alle dese dingen;alsoo dat ick met der waerheyt mach segghen / dat Syrien ons de wellusten ende ghemack van ons landt geheel heeft doen vergeten:maer ten minstẽ ons dit profijt heeft gedaen/dat wy daer na bequaem gewordẽ zijn om andere ongemac-ken te verdragen. Latende dan onse packen onder den blauwen hemel/ h:bben wy van onse muyldrijvers eñ Muchari den vloer doen vagen eñ de vuyligheyt eñ stoffe doen worpen in eenen hoeck vande herberge eñ doende daer na de packen binnen bre..ghen/hebben wy op d'aerde neder geseten/eade ons avontmael gegeten. Ende hoe wel dese her-berge o..s eenen schroom maeckte / nochtans heeft ons de selve aen-genaem gheweest / niet alleenlijcken om dat wy onder 'tdack waren/ maer oock om dat wy daer een 'schoon gesichte hadden:want van bovẽ uyt de hooge plaetse connen wy met groote genuechte geheel de stadt sien. Wy bleven daer twee gheheele daghen verwachtende de comste vanden Chiecagia van Constantinopelen/met welcken wy meynden te reysen van Damascus. Want den selven was 'sdaeghs te voren eer wy uyt Jerusalem reysden getrockẽ na Lydda om te besoecken de kercke van S. Joris/eñ hadde voor hem genomẽ vã daer te comen na Neapolis oft Sichem. De Mahometanen houden de kercke van S. Joris in grooter eeren/om dat daer begraven is het lichaem vanden H. Martelaer / die sy segghen gheweest te hebben eenen Ridder van hun gheloove/ende noemen hem Deseleth razatel,dat is/den Ridder van het wit peert. Maer als wy hoorden/dat den Chiecagia van sinne ver-andert was / ende dat hy van Lydda was vertrocken ende recht na

Galileen

Galileen reysde / ende na Sichem niet en soude comen; hebben wy voor ons ghenomen ons te vertrecken / om dat ons dochte/ indien wy wat langer vertoefden/ in eenigh perijckel souden vallen; ende daerom hebben wy ons gehaest om in sijn gheselschap te wesen/ om te beter versekert te zijn op de reyse. Waerom wy terstont oorlof vanden Oversten der stadt om te vertrecken hebben doen eysschen by onsen taelman: men mach niet vertrecken/ dan hebbende consent daer toe/ datmen oock met gelt moet coopen/ om dat sy wistē dat wy Franszen waren. Want meest al de Turcksche Overheyt is seer begheerlijck van gelt/ ende indien men by hen sonder giften gaet / men vindt de ooren ghesloten/ ende hen duuckt/ dat sy niet en behooren toe te laten/ 'ten zy men hen eerst met giften ende gaven verwillight heeft. Doen ter tijt was (Saniaccus dat den Opperssten Magistraet is) dē jonghsten sone vanden Saniacco Gazera / den broeder vanden Saniaccus van Jerusalem / die nochtans om sijne jonckheydt de stadt regeerde door eenē slave van sijnen vader ende slechtē man genoemt Misemis. Maer beyde dese sonen en hadden niet anders dan den blooten tijtel ende naem/ zijnde gheheele de overheydt inde handen vanden vader/ dien geheel Palestina moeste onderdanich wesen. Want den selvē was seer rijck/ ende hadde groote authoriteyt by de sijne / ende was seer ontsien van alle d'inwoonders van Palestina/ soo dat niemant sijn bevel en dorste wederleggen.

Het vijfde capittel.

Vertreck uyt Sichem. Ghelegentheyt ende gestelteniſſe vā Sebaſte. Tvviſt der Mooren van aldaer met onſe Machari, ende ons groot perijckel. Comſte byde ſtadt Chilin, ende beſchrijvinghe der ſelver.

Op den sevensten dagh van November ontrent den dagheraet zijn wy uyt Sichem vertrocken/ hebbende eenen gheduurigen regen/ eñ soo voorts reysende/ om dat wy om d'oorsake voorseyt niet en mochten vertoeven noch schuylē/ sijn wy ontrent de derde ure vanden daghe over veel berghen ende dalen meest al woest ende ongheb ouwt nu op nu afgaende / te Sebaste ghecomen/ dat eertijts het hof van Samaria heeft geweest/ liggende twaelf mijlen van Sichem. Dese stadt in't Hebreeusch ghenoemt Samrah oft Somer/ is van Amri den Coninck van Israel ghebouwt gheweest / ende wordt van Josephus ghenoemt Samaritis / Ectenias

ende Marion/ende is daer na ter eeren vanden Keyser Augustus Sebaste/dat is Augusta genoemt van Herodes den sone van Antipater. Sy heeft eertyts gheweest de wooninghe ende het hof vande Coningen van Israel/welcke te niet ghegaen zynde/heeft Herodes Oversten van Galileen ende Samarien daer syne wooninge gemaeckt. Sy light op 'tsop van eenen seer hooghen bergh/ eertyts Semeron genoemt/vanden welcken men seer verre na alle canten siet / welcken Amiri den Coninck van Israel door twee talenten silvers ghecocht heeft van Semerus / dien den selven toebehoorde / ende heeft eene stadt daer op ghemaeckt: welcke eertyts seer fraey betimmert heeft gheweest:nochtans heeft Hircanus den Oppersten Priester der Joden de selve tot der aerden toe afghewoorpen/hebbende die omringelt met eene dobbele walle oft muer / die tachentigh stadien lanc was/ ende die door syne sonen Antigonus ende Aristobulus inghenomen. Welcke Herodes den sone van Antipater wederom vande fondamenten af heeft opghemaeckt/ende met stercke poorten ende muren twintich stadien lanck ghesterckt. Hy heeft daer oock eenen seer grooten tempel van onderhalve stadie ghemaeckt ter eeren vanden Keyser Augustus.

Nu is de stadt soo bedorben/datmen niet anders en siet dan hoopen steenen/gruysen ende de bloote aerde. Want van alle de heerlycke bouwingen en is daer niet overghebleven / dan dry ryen van groote pilaren/diemen noch siet staen op de hooghde vanden bergh/diemen meynt ghestaen te hebben onder de welfsels vande straten : andere nochtans segghen/dat de selve ghestaen hebben in't coninclyck paleys ende gaelderyen. Hier heeft S. Jan Baptista ghecregen de croone der martelien/ onthooft door het bevel van Herodes/'tselve radende Herodias de huysvrouwe van synen broeder Philippus / die hy tot eene concubyne ghenomen hadde/ ende is hier van syne discipelen begraven. De Christenen heerschappye in Syrien hebbende / hebben de plaetse met eene schoone kercke verciert/vande welcke de muren noch staen;maer alle het ander light ter aerden. Ter wylen wy hier waren souden wy gheerne besocht hebben het graf vanden H. Voorlooper des Heeren/maer door dien de deuren door de vervallingen ghestopt waren/en conden wy daer niet inne gheraken: nochtans wierden wy van onsen taelman door een gat vanden muer/ dat eenen Moor hadde ghewesen/inde kercke al cruyppende ghelepdt/ ende hebben besocht de plaetsen / daer eertyts gheweest hebben de graven van S. Jan Baptista/ende van Heliseus ende Abdias de propheten. Maer ter wylen wy besigh waren met ghebeden aen Godt te te doen ende lof-sanghen te singhen ter ghedenckenisse van S. Jan

Bap-

ende Propheten/hebben sommighe Mooren/woonende in sommighe vuyle hutten oft eer holen byde kercke van S. Jan/die ghemaeckt zijn van steenen sonder mortel oft calck / inghenomen het bovenste deel vande kercke/ende beschimpten ende bespogẽ ons/ende wierpen ons met steenen/ende deden ons uyt de kercke gaen lanckx den selvẽ wegh daer wy inne ghecomen waren/niet sonder groote moeyelijckheydt/ nochtans met meerder vreese dan schade. Maer als wy uytghecomen waren/vonden wy onse Muchari met de Mooren kijven / welcken twist soo groot gheworden is/dat sy van woorden tot slagen quamen. Ende alsoo de Mooren met hun roepen de plaetse vervulden/quamen oock daer by d'andere Mooren daer by woonende / ende dreyghden eñ vielen onse Muchari aen. Qualijck condemen hen van wonden eñ dootslagen doen ophouden; eñ en hadde onsen taelman de Moorẽ niet te vreden ghestelt / wy souden misschien allegader in groot perijckel ghecomen hebben. Waerom wy daer niet langher willende vertoevẽ/ vreesende de ongheschicktheydt/perijckel/ ende laghen der Mooren/ zijn wy met der haestẽ van daer vertrocken/eñ en hebben om de groote haeste niet connen besien d'andere plaetsen vande dese seer oude coninckliycke stadt/ende het tsop vanden bergh/ ende boven al de voorseyde ryen vande pilaren/die wy seer gheerne hadden gesien.

Latende dan op de slincke handt de stadt Samarien / zijn wy ghedaelt in eenen by-ligghenden dal/alwaer wy onder eenen vijghboom staende byden wegh verwachteden onsen leytsman / die was blijven staen by Turcken/die hem tegen quamen/ende de hitte wat schouwdẽ ende rusteden. Als hy gecomen was/zijn wy voortghegaen/reysende over lustighe ende vruchtbare heuvelen tusschen welcke laghen schoone ende wel beplante valleyen/welcke hoe wel sy niet en worden ghebouwt (aenghesien het landt niet en is bewoont) nochtans brenghen de selve door hunne schoone ghelegentheydt eene genuchte aende ghene die die aensien. Want men siet over al bosschẽ van olijfboomen eñ Lentiscus / die altoos groene zijn / ende oock plaetsen met Myrtus beset. Hier-en-boven sietmen in veel plaetsen vochtighe ende vruchtbare weyen/inde welcke verscheyden bloemẽ ende cruyden groeyen.

Onder der sonnen onderganck zijn wy ghecomen te Chilin de leste stadt ende pael van Samarien. Dese light aenden voet vanden bergh Ephraim/ende light van Samaria twaelf mijlen / ende is redelijcken wel bewoont. D'inwoonders zijn meest al Mooren/weynigh Christenen ende noch weyniger Turcken. Ende om dat het met gheene muren besloten en is/ghelijck't beter een dorp dan een stadt. Dese stadt heeft vruchtbaer landt/ende is fraey van ghelegentheyt/want 'tlight by een wijt dal/ende men siet van daer d'omligghende plaetsen ende

de bergen Gelboe/die daer tegen over liggen. Men seght dat Christus hier de twaelf melaetschẽ gesuyvert heeft/vande welcke de Schrifture seght dat eenen na dat sy gesuyvert waren/gecomen is om onsen Salighmaker te bedancken. Wy hebben hier vernacht inde ghemeyne herberghe/die omringelt is met muren ghelijck een stadt/ ende heeft twee groote plaetsen ende veel huysen. Op d'eene plaetse staet eene schoone Messite / die overwelft ende met loot ghedeckt is/ende een groot huys vande Cadius/ende op d'andere eene fonteyne eñ groote gewelfde cameren tot gebruyck vande Carauanen. Hier en is geenen anderen Magistraet dan eenen Cadius/welcken aende inwoonders recht doet.

Het seste capittel.

De steden Salem ende Naim. De bergen Gelboe ende Hermon. De stadt Nazareth, gelegentheyt ende beschrijvinge der selver. Veel ongelijcx aldaer vande Mooren verdraghen, ende spijtigheden, schamperheden, ende schattinge van onse leytsmannen.

DEs anderdaeghs / die was den achtsten dagh van November wierden wy twee uren voor den dage van onse Mucharis opghewecht/roepende dat wy moesten reysen: waerom wy het slapen latende ons begaven inde duysternisse/ende vertrockẽ uyt de stadt Chilin. Vier mijlen van daer vonden wy de vervallinghen van eene oude kercke. Men seght dat de selve eertijts vande Christenẽ ghemaeckt is geweest op de plaetse daer Christus verantwoort heeft syne Apostelen/die op den Saboth dagh cooren-aren pluckten.

Acht mijlen van daer na den Noorden / hebben wy aende rechte handt ghelaten de stadt Salem/daer den Coninck Melchisedech broot ende wijn heeft gheoffert ende Abraham ghebenedijt. Dese stadt is nu tot der aerden toe afghewoꝛpen ende is ghelijck een cleyn ende ongeacht dorpken.

Van hier gaende lancx den voet vanden bergh Gelboe/ginghen wy voor by het dal Jesrael/dat seer bekent is door de strijden vã Gedeon/ Saul/Achab ende vande Tartaren teghen de Saracenen. Latende daer na aende rechte handt den bergh Hermon / hebben wy aende Noort-zijde vanden selven ghesien van verre de stadt Naim.

De berghen Gelboe ende Hermon bestrecken hen vanden Westen na den Oosten tot de Jordane toe/tusschẽ welcke light het dal Jesrahel/liggende den bergh Gelboe na het Zuyden/ende Hermon na het Noorden vanden dale/staende van malcanderen ontrent sesse mijlen/-

welcke is de breedde vanden dale. Dese bergen zijn op sommige plaetsen dorre/steenachtigh ende onvruchtbaer/in sommighe plaetsen hebbende goede weyen. Sy zijn inde H. Schrifture vermaert door de nederlage van Saul ende sijne sonen. Want brenghende hier teghen de Philistijnen sijnen leger/is den selven vande vyanden verslagen/ende Saul door sijn eygen sweerdt ghestorven / ende Jonathas met sijne broeders dootgheslagen; waerom David de selve berghen ghewenscht heeft gebreck van regen ende dauwe. Daerom segghen veel dat d'onvruchtbaerheyt der selver comt door den vloeck van David / hoe wel men daer ontrent oock andere bergen vindt/die alsoo gestelt zijn.

De stadt Naim inde H. Schrifture bekent door de verweckinge vā den eenighen sone vande weduwe/is nu gelijck een cleyn ende onbekent dorp/bewoont van weynige Mooren/liggende op de Noortzijde vanden bergh Hermon twee mijlen vanden bergh Thabor/niet verre van Endor/daer de beke Cison voor by loopt.

Latende Naim aende rechte handt/keerden wy na dē Westen/ ende gaende door de beke Cison ende midden van het dal Esdrelon / keerdē wy na het geberghte van Nazareth. 'Twas hier soo heet / dat d'aerde geclooven was vande hitte: wy hadden't oock seer heet. Als wy door het dal waren gegaen/saten wy af in eene leege vlecke genoemt Suria/om voorts tot Nazareth toe te voet te gaē/ om dat dē opganc vanden bergh hooge ende moeyelijck was/ende de voetwegen steyge ēn enghe. Leggende dan de packen af/ende die latende onder de bewaringe van onsen leytsman/begaven wy ons op de reyse. Met ons gingen dē taelman/twee Muchari ēn twee Moorē/ woonende inde selve vlecke/gewapent met bogen ende pijlen om ons te beschudden tegen den aenval der roovers (die daer veel plaghten te zijn) ende de quellingen der Mooren/ende ons wederom gesont wederom souden brenghen/ daer sy ons uytgehaelt hadden. Wy waren nauwelijck eenen booghscheute voortgegaen/als ons vier andere Mooren volghden / die ons deden stille staen/ende seyden dat sy met ons wilden gaen. Want datmen hen als oprechte tollenaers dese profijten schuldigh was / ende niet den genē daer onsen leytsman mede overcomen was. Die by ons waren seyden 'tselve onwarachtigh te zijn/ende dat sy d'oprechte tollenaers ēn leytslieden waren/dat sy met ons warē overcomē/ēn dat sy 'tselve soudē onderhoudē; maer dat sy't hen selven moestē wijten / dat sy te late gecomen waren/ēn dat sy geensins hun rechte en soudē latē. Ter wijlē de Moorē aldus onder malcanderē keven/ēn d'een d'ander niet en wilde wijcken/ eenē vāde Muchari/die by ons was/peysende dat ons een groot perijckel aenstaende was/indien wy voorder gingē wilde wederkeeren. Hy vermaende dan dat wy niet en souden gaen/ seggende

segghende/dat hy alleen by onsen leytsman wederom soude gaen. Wy vreesende bedrogh/ende dat hy 'tselve al willens dede/ende om het onghemack vanden wegh te ontgaen/en wilden sijnen raet niet volgen: want wy hadden voor ons ghenomen te lyden alle perijckelen / die daer souden moghen geschieden/door de groote begeerte/die wy hadden om de stadt Nazareth te besien. Hy ginck dan wegh/ al was't dat wy daer tegen waren/ende quam by synen meester. Wy ons bleven den taelman ende den eenen Mucharus / beyde Christenen. Maer eer wy voorder ginghen/maeckten wy dat den twist vande Mooren nedergheleydt was/ende deden hen met den taelman onse meyninghe segghen/dat het ons niet en raeckte / wie van hen met ons ginghe/ ende oock dat het ons niet aen en ginck/te ondersoecken wie dese profyten toequamen/dat sy 'tselve souden besien. Daer-en-tusschen dat sy souden weten/dat wy niet meer en souden geven/dan dat daer belooft was: dat wy hen daerom baden/dat sy met malcanderen souden overcomen. Indien sy dat niet en deden/dat wy wederom te rugge soudē gaen by onsen leytsman. Als sy sagen dat wy soo ghesint waren / ende bemerckten dat wy wilden wederkeeren/gelietē sy hen den peys gemaect te hebbē met malcanderē/eñ antwoorden dat sy te vredē souden syn met den bedinghden loon/ende al was't dat sy allegader met ons ginghen/dat sy 'tselve om hunne ghenuchte deden / ende dat het ons voordeel soude zyn/indien sy veel waren: dat wy daerom vrijelycken souden voortgaen/dat alle dinghen wel souden gelucken. Wy geloofden de valsche ende ydele beloften der barbaren/maer tot onse groote schade: want wy hebben daer na met der daet bevonden dat de gene/ vande welcke wy hoopten hulpe ende voordeel te hebben/ ons groote schade ende achterdeel hebben ghedaen. Wy verbolghden onsē wegh/ ende clommen op den bergh lancks eenen steygen voetwegh. Als wy op den bergh quamen / vonden wy eene effene ende groene plaetse/ door welcke ghegaen zynde/hebben wy corts daer na van verre ghesien de stadt Nazareth. Van daer zyn wy na de dellinghe afghegaen/ ende de selve achter rugghe latende zyn wy wederom gheclommen op eenen heuvel/daer de stadt op light. Dese schoone ende fraye stadt van Galileen/seer vermaert door d'Ontfangenisse ende opbrenghen van Christus/ende wooninghe van syne Moeder Maria / is nu gheheel leelijck ende mismaeckt; ende soo verballen/dat sy bycans gheen slecht ende verworpen dorp ghelyck en is. Want men siet daer niet dan verballen huysen ende eenighe oude boghen ende muren / ende eenige slechte huyskens/ daer Mooren inne woonen/welcke staen in de grachten/ende zyn gemaeckt van steen sonder calck oft mortel/ soo dat het nauwelijck huysen schijnen te zyn: alsoo dat indien iemandt in't

in't reysen niet ervaren inde stadt quaem / soude meynen dat het eenen naturelijcken hoop steenen zijn ende gheene huysen. De stadt nochtans heeft eene schoone ende lustige ghelegentheyt/ende vruchtbaer landt/want ligghende op't hanghen van eenen gheoeffenden ende schoonen bergh op de Zuyt-zijde/ende van alle sijden omringhelt met schoone ende vruchtbare heuvelen/light sy by een dal/inden welcken goede weyen/ende vruchtbare velden zijn. Alle d'inwoonders zijn Mooren/ende de booste die wy op dese reyse ghevonden hebben. Soo wy vernamen/en zijn twee daer maer Christenen van veel gebleven/ zijnde d'andere oft van sieckten ghestorven/oft van dit boos volc ghedoodt. Op't tsop vanden bergh/die naest de stadt is/ sietmen eene halve afghewórpen kercke vande Christenen eertijts ghemaeckt / by de plaetse ghenoemt den spronck des Heeren / op welcke onsen Heere ginck door het midden vande Joden/die hem daer vanden bergh wilden worpen. Syden voet vanden selven bergh / by de huttekens der Mooren in't incomen vande stadt heeft eertijts eene schoone kercke ghestaen ter plaetsen daer de H. Maghet vanden Enghel ghegroet is gheweest/toegheeeygent de Bootschappe der selver/ met een Artschbischdom verciert / ghemaeckt van viercante steenen ende marberen pilaren/die seer hooghe ende verheven ende heerlijck ende costelijck ghemaeckt was/ghelijckmen noch can bevroeden door de groote pilaren/die nu eensdeels ghebroken zijn/eensdeels onder het gruys ligghen/ende andere overblevelinghen ende hooghe muren der selver kercken/die daer noch staen. Eenen steen-worp van daer na de Noorden/sietmen vervallingen van eene gewelfde kercke vande Christenen vanden Oosten/toeghe-eyghent (soomen seght) den Artsch-Enghel Gabriel/ende ghemaeckt op de fondamenten van't huys van Joseph den Voedster-heere van Christus. Hier by is eene fonteyne van seer goedt water/ ghemeynlijcken ghenoemt de fonteyne van Maria/om datmen seght dat Maria uyt de selve water heeft ghepút/ende 'tselve ghedroncken/ende de doeckxkens van haren Sone daer inne heeft ghewasschen.

Als wy te voet ontrent de stadt quamen / quam ons teghen eenen grooten hoop Mooren in't opgaen vanden bergh. Sy riepen teghen ons/sy beschimpten ende spraken veel quae[d]s van ons/versoeyende ons ghelooue ende volck. Dies niet teghenstaende ginghen wy voort/ ende wy groetede hen vriendelijcken op hunne maniere/boo[gh]ende ons hooft ende legghende de handen op de borst/ghelijck de Mooren ende Turcken malcanderen groeten. Hier-en-tusschen loopen eenige van hen voor/om inne te nem[e]n de deure vande capelle vande Bootschap van onse L. Vrouwe (welcke is onder de groote kercke) ende ons te be-

beletten daer niet inne te comen. Wy begeerden door onsen taelman/ dat sy daer ons souden laten incomen/belovende hen te beschencken/ gelijck de pelgrims gewoon waren te doen. Sy wilden van elck hebbē eenen Cechin: wy seyden dat sy te veel eyschten/ eñ dat eenen Cechin genoegh was voor ons allegader/seggende dat wy arm waren. Want men moet hem in dit landt voor arm uytgeven/sonderlinge de ghene/ die uyt den Westē comen: want indien men 't selve niet en doet/stelt mē sy selven in groot perijckel oft onderworpt hem de Turcxsche schattinge. Na veel woorden overquamen wy met dese barbarē voor twee Cechinen; ende die gegeven hebbende/gingen sy voor eñ leyden ons daer inne. Als wy inne gingen/elckē gaven sy tot verachtinge vā ons geloove elck eene souffletre/eñ sloegē ons/eñ hietten ons hondē/vercxkens/beesten eñ ongeloovige: eñ om dat den tijt eñ plaetse sulckx vereyschten/moesten wy dit alle verduldelijckē verdragen eñ ongemerct laten henen gaen. Want al is 't dat gy 't qualijc vande barbaren condt verdragen/nochtans moet ghy 't verdragē; want 't is te vreesen indien ghy daer tegen seght oft wederstaet/dat ghy in arger sult vallen. Eñ men gaet met twaelf trappen na eene plaetse onder d'aerde/die uyt de steenrotse gehouwē is/daer (soomē seght) den Engel Maria gegroet heeft. Dese plaetse (soo wy geseyt hebben) staet onder den choor vande groote kercke ende is ghedeylt in dry camerkens/staende het eene by d'andere/vande welcke het eerste thien voeten lanck eñ sesse breet is/ in 't welcke staet eenen steenen autaer/gelijc oock in 't middelste/maer en is maer sesse voeten in 't viercant groot/gelijck het derde maer vier. In het middelste sietmen aende West-zijde twee groote marberen pilarē/staende van malcanderen ontrent vier voeten/vande welcke d'eene staende na het Zuyden / op de plaetse daer den Engel d'alder saligste Maget heeft gegroet/ende d'andere daer tegen over/daer Maria met haer gebedt becommeet sat/als sy vanden Enghel wiert ghegroet. Als de Minrebroeders hier de gewoonlijcke gebeden ende het Euangelie de geschiedenisse behelsende hadden gelesen/wildē wy vertrecken; ende alsoo wy aenden trappe quamen/en wilden de Mooren ons niet laten uyt comen. Wy hier af verbaest zijnde/ vraeghden hen door onsen taelman de oorsake / want wy meynden dat wy hen niet meer schuldigh en waren/aengesien wy hen te vooren hadden voldaē. Sy antwoorden dat sy eene beleeftheyt oft eenen schenck begeerden: wy seyden dat sy ons souden laten uytgaen/ende dat wy 't hen souden geven. De wreede barbaren en wilden 't niet doē/ende dreyghden ons daer-en-boven: ende eenen Moor staende by de deure ende hebbende eene byle inde handt/riep dat hy den eersten/die uyt comen soude/het hooft clieven soude. Wy keerden wederom ende baden/dat sy souden

seg-

seggen wat beleefthept sy begeerden/ dat wy souden doen/ al dat wy conden. Sy en wilden't oock niet eñ dreyghden ons wederom/om ons meer bevreest te maken. Wy baden dat sy den taelman ten minsten souden laten uytcomen om met hen te handelen. 'Twelck sy in't leste toelieten. Als den taelman was uytghegaen/ begonsten de kinderen/ vrouwen ende andere te roepen/ ende wierpen ons met steenen door de vensters vande capelle/ende vermaledyden ons. Daer was qualijc plaetse om ons te bergen/ eñ en hadden wy ons niet versteken inden hoec vande capelle/sy souden ons met steenen overvallen hebben. Na langen tijdt/quam den taelman wederom/eñ bracht ons tijdinge dat hy met de Mooren overcomen was. Wy quamen dan blijde uyt de spelonck e/hoe wel gequetst eñ ghewor pen met steenen. Als wy boven quamen/stonden de Mooren rontsom ons/ende sloegen/vermaledyden eñ versoepden ons. Als wy uyt dese spelon cke oft beter kercker waren/zijn wy terstont vā daer gegaen/hoe wel wy begheert hadden d'andere heylige plaetsen te besoecken;vreesende de dreygementen eñ nieuwen aenval der Mooren/te vreden zijnde vā verre gesien te hebben 'tgene daer wy niet en mochten by comen. Als wy bycans door de helft vā het dal waren/bevonden wy dat onsen Mucharus by ons niet en was;welcken vertoevende/comt eenē Christen van Nazareth brengende een flesken waters uyt de voorseyde fonteyne vā Maria/ 'twelc ons eene aenghename gifte was. Wy droncken daer allegader uyt;eñ den man beschoncken hebbende/lieten wy hem gaen. Maer alsoo den Mucharus lange vertoefde/gingē wy allenskens voorts/om dat de Mooren ons niet wederom en souden vervolgen/ hebbende alleenlijcken by ons twee Mooren ende den taelman. Als wy door het dal waren quamen wy op den naesten bergh/ alwaer wy wederom vertoefden/tot dat wy den Mucharus met d'andere Mooren rasschelijcken sagen comen. Als sy by ons waren/seyden sy dat de Mooren oorsake van hun vertoeven hadden geweest/eñ sy onse peerdē de sadels hadden afgetrocken/eñ dat sy de selve met gelt hadden moeten lossen. Als sy dit verhaelden/seyden wy/datmen't moeste verdraghen/ dat sy souden voorts gaen. Sy gingen voor/eñ wy volghden na: maer sy en en waren nauwlijckx twintich stappen voorts gegaen/ als de Mooren onse voorste convoye deden stille staen/ begheerende hunnen loon. Wy seyden dat wy geen gelt en hadden/ ende hen niet en couden voldoen/ende dat onsen leytsman hen aldaer soude betalen. Sy seyden/ dat sy wilden betaelt zijn eer wy van dese plaetse souden gaen/ ende indien wy't niet en deden/dat sy ons wel te deghe slaghen souden met stocken. Wy betaelden hen dan door ghewelt dat sy begheerden. Ende wy meynende dat wy hen nu hadden voldaen/ ginghen voorts. Maer wat tijts daer na deden d'ander vier ons wederkeeren/

 ende

ende willen soo veel hebben / als d'andere hadden / ende wilden dat wy't terstont souden doen/'ten ware wy wederom wilden stocke proeven ende gheslaghen worden. Wat dient daer veel geseyt? noch woorden noch redene en hadden plaetse. Sy sloeghen sommighe met stocken/ende verioegen ons allegader na Nazareth. Terstont riepen sy ons wederom ende dreyghden ons met pylen te doorschieten/'ten ware wy hen voldeden. Waerom wy verbaest en bevreest de barbaren tegen onsen danck moesten ghehoorsaem zijn. Want wat vermochten wy teghen hen? Wat souden wy ghedaen hebben / die de sprake niet en conden ende de landouwe niet en kenden. Daer en was niet anders te doen/dan dit met eenen cloecken moedt te verdragen / ende ons te voegen na den tijt en plaetse/ende ons selven vertroosten/beter verhopende; aenghesien wy gheenen anderen middel en hadden dan hen ghehoorsaem te zijn ende verduldelijcken te verdraghen. Sy ghelieten hen dat sy met dit betalen te vreden waren ; ende ginghen voort/en wy volghden. Als wy over het tsop vanden bergh waren by eene hooghe ende steyge plaetse/besloten sy de derde reyse den wegh/ ende deden ons stille staen/ende seyden dat sy eene beleeftheyt wilden hebben. Wy arbeyden de barbaren te vreden te stellen ende te paeyen hen biddende dat sy souden vertoeven tot het naeste dorp/dat wy hen aldaer souden betalen. Maer ons bidden noch beloften en conden niet helpen/'twas al te vergeefs; sy riepen dat sy wilden betaelt zijn/ ende indien wy't van selfs niet en deden/dat sy't met ghewelt souden crijghen. Sy sloeghen ons wederom met stocken; niemant en was daer af vry/sy en spaerden niemandt noch ouderdom/noch edeldom. Hier mede niet te vreden zijnde / wilden sy den Mucharus ende taelman wegh jaghen/om te beter hunne wreetheyt over ons te ghebruycken na hunnen wille. Welcke hun beste deden om 'tselve te beletten/ ende hoe wel sy gheslaghen wierden/en ginghen sy nochtans daerom niet van daer.

Sommighe dreyghden ons van boven neder te worpen/ende stieten sommighe op d'aerde ende sloeghen die. Ende alsoo eenen wederstant dede/ende aen een van hen eene souflette gaf / wiert den selven soo ghestoort/dat hy hem met eenen poignaert toeginck: ende en hadden den taelman den slagh niet wederhouden / hy soude hem doorsteken hebben/oft ten minsten seer ghequetst. Ter wijlen dese wreede barbaren ons alsoo handelden/soo quam onversiens daer dien Christen van Nazareth / die ons het water hadde ghebrocht uyt de fonteyne van Maria/die ons eene bequame hulpe in onsen noodt was. Want hy vande sake onderricht zijnde stelde de barbaren te vreden/ende maecte dat wy hunne boose handen ontquamen ; ende seyde ons / hoe

veel

veel sy voor eene beleeftheyt begeerden: welcke wy volcomende ende hem bedanckende dat hy't ons te kennen ghegeven hadde/ deden wy 'tselve by den taelman betalen/ende wy baden den Christen/dat hy by ons soude blijven ende met ons gaen tot in't naeste dorp. Zijnde van dit perijckel ende vreese ontslaghen hebben wy Godt almachtich ghedanckt/dat hy ons hadde byghestaen ende eenen Enghel ghesonden om ons te verlossen uyt de handen der moordenaren/ende reysden alsoo door eenen afgaenden wegh na het dorp. Als wy beneden inde dellinghe waren gecomen/vielen ons de barbaren de vierde reyse aen ende eyschten wederom gelt/ende dreyghden ons; nochtans wierden sy door het tusschen-spreken van dien Christen ghepaept ende lieten hunnen moedt sincken. Daer-en-tusschen hunnen Oversten/ die den jonckste was/maer wreeder ende onbeleefder dan d'andere / seer gestoort zijnde/seyde veel spijtigheyts tegen den Christen/ verweet hem sijn gheloove/ende sloegh hem drij oft viermael met eenen stock in sijne syde/ende seyde tot hem dese woorden: Ghy meyneedighe ende ongheloovighe/ghy zijt oorsake dat wy niet meer ghelts van dese Frangij (alsoo heeten sy alle het volck vanden Westen) ghecregen en hebbē. Wat hebt ghy met dese vremdelinghen te doen/die ghy niet en kent noch noyt en hebt ghesien. Ghy behoorde ons meer mede te spreken/ dan de uytlanders. 'Ten zy ghy dat doet/sult ghy op eenighen tijdt na uwe verdiensten ghestraft worden/eñ wy sullen eenige oorsake vindē om 'tselve te wreken. Hy antwoorde dat hy 'tselve gedaen hadde door med lijden dat hy met ons hadde/ende gedaen hadde 'tghene dat hy wilde hem oock gheschiedt te zijn/ende dat hy wel ghedaen hadde de uytlanders bystaende/ende dat hy daerom niet en behoorde ghestraft maer gheloont te worden / sonderlinghe om dat hy peys ghemaeckt hebbende ghedaen hadde dat sy boven hunnen loon eenen schenck ghecreghen hadden. Met dese ende diergheliјcke woorden heeft hy den barbare ten lesten te vreden ghestelt. Maer als wy ghecomen waren in't dorp daer wy onse packen ghelaten hadden/hebben wy bevonden dat onsen leytsman niet minder schade eñ swarigheyt en hadde geledē/ want de Mooren hadden hem met ghewelt alle den cost ghenomen/ ende hy hadde onse packen twee oft drij mael moeten lossen vande barbarē: Ons dan haestende om van daer te vertrecken uyt dat ongeluckich dorp dat niet en verdient ghenoemt worden / ende van dat volck / dat eer beesten dan menschen behoort ghenoemt te worden/ hebben wy eerst dien Christen van Nazareth voor sijnen ghetrouwen dienst sommighe Maidinen gheven/ende den Macharus ende taelman/die ons beschut ende om onsen wille gheslaghen hadden geweest voldaen / ende hebben onse packen op de beesten doen laden.

Ende al was't dat wy allegader grooten hongher ende dorst hadden/ aengesien wy van twee uren voor den dage tot twee uren na dē noene niet en hadden gheproeft oft ghenut dan slagen ende spytigheden; ende soo veel weeghs hadden ghereyst (want Nazareth light van dat dorp meer dan twee mylen) nochtans en was daer niemandt/ die op spyse peysde. Want onse herten waren soo bevanghen met anxt ende begeerte om te vertrecken/ dat wy niet soo seer en wenschtē/ dan terstont van daer te gaen/ ende dit boos volck te verlaten. Dese wreede beesten hier mede noch niet versaedt zynde vervolghden ons soo verre als sy conden/ ende wierpen ons met steenen/ met welcke sy ons souden hebben overvallen/ en hadden wy uyt hunne boose handen niet met vluchten ende sonderlinge met Godts hulpe ontcomen.

Het sevenste capittel.

Reyse na den bergh Thabor: moeyelijck opclimmen, ghelegentheyt ende ghesteltenisse vanden selven ende wat wy op het sop van dien ghesien hebben.

Van dat dorp zyn wy na den Noorden ghegaen na den bergh Thabor. Als wy quamen aenden voet vanden bergh/ vonden wy by gevalle den Oversten vande tollenaers / met welcken wy gehandelt hebben om den bergh te besien/ dat wy hem souden gevende drie daelders hy twee van syn volc soude seynden om ons te leyden tot het Opperste vanden bergh/ ende beschermen vande roovers/ ende wederom brengen onbeschent inde naeste Chan oft herberghe. Dit bespreec gemaeckt zynde gaf hy ons Mooren/ ende beloofde ons te versekeren. Wy dan bevelende aen onsen leytsman wederom de packen ende beesten / ende hem belastende dat hy ons inde naeste herberge soude verwachten/ hebben ons op de reyse ghegheven / ende zyn allegader te voet verselschapt met de Mooren/ die voor ginghen/ onsen taelman ende eenen Mucharus/ properlyck geclommen op den bergh Thabor. Maer om dat wy niet gesien en souden worden vande Mooren/ die in't naeste dorp woonden; liggende aende Zuytsyde vāden bergh Thabor/ ende wederom nieuwe perijckelen eñ moeyelijckheden lyden vande barbaren/ zyn wy gegaen lancx de West-zyde vanden bergh. Ontrent den avont zyn wy met seer grooten arbeyt ende verdriet gecomen bycans op't Opperste vanden bergh. Want wy waren met honger eñ dorst gequelt/ 'tsweet liep ons af / ons leden waren styf van groote vermoeytheyt/ eñ wy warē soo moede eñ mat/ dat wy qualycken onsen adem conden verhalen oft ons vande plaetse roerē: ja wy

sa wy lagen half doodt ter aerden / ende 'tscheen dat wy onsen gheest souden ghegeven hebben. Als wy wat hadden gerust/ende onsen adem wat geschept ende sterckte ghecreghen/ hebben wy ons wederom tot den arbeyt ghegeven/ende zijn eensdeels climmende/ eensdeels cruypende over de hangherende steenrotsen/ nu met stocken/nu met handen malcanderen optreckende gecomen op't Opperste vandē bergh: maer met soo groote moeyelijckheyt dat het qualijck om segghen is/ door de groote beletselen/die wy hadden vande doornen ende haghen ende groote steenen. Want den opganck des berghs van het middē tot boven toe is soo moeyelijck/ghlat / steygh/oneffen ende hoogh / dat ick noyt moeyelijcker ghesien / noch opgheclommen en hebbe ; dies te meer/om dat ontrent 'thooghste vanden bergh ligghen veel groote steenen ende gruysen van vervallen timmeringhen/te weten overblevelingen van kercken ende cloosters / diemen seght daer gheweest te hebben tot sesthien in getale/die den wegh over al besluyten / ende dē opganck swaerder makē. Het tsop vandē bergh is eene pleyne twintigh stadien breet/welcke Josephus zijnde Overstē van Galileen (soo hy seght) op veertigh daghen met eenen muer heeft omringelt. Dese pleyne is nu meest al vol gruysen ende is gheheel verbuylt. Onder welcke men siet teeckenen van drij seer schoone kercken / die nu half vervallen zijn. Maer d'uytnemenste ende heerlijckste is de ghene die staet op't midden vande pleyne / bijde welcke een clooster ghestaen heeft/daer eertijts twee hondert monicken gewoont hebben/ dat eertijts is getimmert ter eeren vande Apostelen Petrus/Joannes/ende vande Coningen van Hongarijen namaels seer vermeerdert is gheweest. Inde meeste kercke was eenen Bisschop/die ghenoemt wierdt den Bisschop vanden bergh Thabor. Onder dese vervallen kerckē sietmen eene vervallen gaelderije / die eene deure heeft na den Oosten/ daermen door gaet na de plaetse vande drij Tabernakelen/daer onsen Salighmaker Christus omringelt met een claer licht ende verandert vā gedaente gesproken heeft met Moyses eñ Helias. Dese plaetse is bedeylt in drij capellen neffens malcanderen staende/de middelste ter eeren vanden Salighmaker; die aende rechte hant is/van Moyses/eñ de derde van Helias gewijt/bijde welcke wy niet en conden comē om de groote vervallingen eñ gruysen die daer liggen. Wy hebben dā de plaetse vā verre gegroet eñ Christus/die daer glorieus is verschenen/ gebedt. By dese gruysen staet eenē diepen regenback/uyt de steenrotsen ghehouwen/ende vol waters/uyt welcke na het gebedt dē Leeckē Minrebroeder met een coperē potekē/dat hy mede gebracht hadde/ met eene coorde water heeft ghepurt; om dat wy gheheel dien dach ghegheten noch ghedroncken en hadden/hebben wy onse vermoeyde licha-

lichamen een weynich vermaeckt met een stuckxken van biscuit ende cout water.

Den bergh Thabor van Josephus ghenoemt Itabirium ende van Polybius Mastoim is ontrent vier mylen hooghe. Josephus seght van dertigh stadien. Hy light midden in't plat landt van Galileen/beginnende allenskens vanden voet af op te gaen/maer van't midde af tot het tsop toe is hy seer steygh ende quaedt om op te climmen; ende vanden Noorde ende cannen daer niet op: anders zynde seer schoon/lustigh/wydt ende rondt/gheschepden van andere omligghende berghen/ende hoogher dan de selve: hy is beplant van alle zyden met verscheyden boomen ende dicke bosschen/die altoos groen zyn/vol alderhande ende wel-rieckende bloemen / ende begaeft met eene goede locht. Men siet op den selven seer hooghe eycken/haeghdoorens/Lentiscus/Charnubus / Olyfboomen ende andere verscheyden boomen. Daer zyn oock medicinale cruyden/die d'aerde hier voortbrenght. Wt het opperste vande bergh sietmē met groote genuechte wyt en verre. Want vanden Oosten ende Zuyden sietmen de doode zee / het verwoest Arabien/de berghen Seir/Galaad ende Hermon/de Jordane/de zee van Genezareth/ende daer-en-boven veel vruchtbare berghen ende dalen: vanden Westen den bergh Carmelus / de steden Zepheth ende Nephtalim/nu Suzim ghenoemt/ende de middelantsche zee: vāden Noorden den bergh Libanus. Maer het plat landt van Galileen/dat rontsom den bergh light / eertyts ghenoemt Eggedon ende het dal van Esdrelon ende 't velt Mageddo/ nu het velt Saba ghenoemt van een dorp daer by liggende/streckt hem inde lenghde thien mylen ende met de breedde tot aen de zee van Galileen ende de Jordane. 'Twas eertyts een seer vruchtbaer landt van graen/ wyn olie; maer nu zyn d'ackers onghebouwt ende verwoest. Dit velt is vermaert om de nederlage van Sisara ende synen legher geslagen by de beke Cison/ende de doot vanden Coninck Josias.

Als wy den bergh hadden besien ende den Heere ghelooft/ende dat de Minrebroeders ghelesen hadden het Euangelie daer de geschiedenisse inne vermelt wort/ende de lichamen wat versterckt waren; aenghesien wy om den aenstaenden nacht daer niet langher en mochten blyven/zyn wy lanckx de Oost-syde over eenen seer steyghen wegh/ende somwylen op onsen rugghe vallende/dat in't afgaen lichtelycken gheschiet/ghecomen op ontrent eene halve ure beneden den bergh sonder eenigh letsel. Van daer gaende recht na de naeste herberge ghenoemt Ain el tuchiar staende drie mylen vanden bergh zyn wy twee uren inden avont daer sonder eenighen hinder ghecomen. Alwaer wy bevonden dat wat tyts te voren ghecomen was den Chiecagia van

van Constantinopelen ende den Cadius van Mecha met hunne Carauanen/daer wy seer af verblijdt zijn gheweest. Doen zijn wy van alle vreese ontslaghen ghe weest/siende dat wy soo veel volckx by ons hadden; dies te meer om dat wy verstonden dat de capiteynen vande Carauanen door het toedoen vā een edelman vā Jerusalem (die daer ooc was) ons ende onse dinghen in hunne hoede ende beschermінghe ghenomen hadden/ende wy vrijelijcken mochten in hun gheselschap zijn. Waerom wy alle ongevallen vergetende hebben alle sorghe laten varen: hopende namaels beter versekert te zijn. Wy wierden dan gelatē in de herberge ende onder 'tdack: ende ons wiert ghegeven eene plaetse die niet seer gemackelijc en was/maer nochtans niet verworpelijc in dese gelegentheyt; aengesien de groote menighte vā 'tvolc dat daer by een was. Want de selve was vol vuyligheyts ende gruysen / ende soo cleyn/dat wy ende onse packen daer qualijc inne conden. Wy moesten op onse packen slapen: waerom wy eensdeels sittende/ eensdeels steunende op den elleboge ons tot slapen ghegheven hebben: ende hoe wel wy qualijck sliepen ; nochtans meynden wy dat wy geluckigh waren/dat wy onder het dack waren/aengheſien veel Turcken onder den blauwen hemel moesten blijven.

Het achtste capittel.

Carauana der Turcken: hunne maniere van reysen ende van bidden. Comste by de zee van Tiberias, ende beschrijvinge der selver ende omliggende plaetsen.

Des anderen daeghs den negensten dach van November inder nacht vertrocken wy in't geselschap der Turcken/ met ontsteken lichten. Want de Turcken hebben dese maniere; aenghesien sy in dese landen meest 'snachts reysē; sonderlinge des somers/om te schouwen de hitte vanden dage/als sy by hunne knechtē/ die op kemelen sitten/doen lichten voor dragen/om alsoo den wegh te wijsen/op dat niemant tragher aencomende vanden wegh en soude dolen: Als't nu dagh wiert/deden dē Chiecagia ende Cadius de Carauana stille staen/ende bevalen dat een ieghelijck hem tot den ghebede soude gheven. Waerom sy allegader afsaten / ende deden hun ghebedt staende met den aensicht na het Zuyden/op hunne gewoonlijcke maniere/daer wy elders af sullen spreken. 'Twelck ghedaen zijnde sy voorts reysden. Want de Turcken hebben eene maniere / dat sy hun ghebedt doen/eer de Sonne op comt ende hunne reyse verbolgē.

Ende sy onderhouden dit soo nauwe/ dat sy niet en beginnen / voor dat sy Godt op hunne maniere ghebeden hebben. Zijnde in dese sake beter dan de Christenen selve/die reysende seer onachtsaem hier inne zijn. De Turcken hebben de ghewoonte/ dat sy hunne reyse van des morghens tot des avonts/ nerghens stille en blijven/ende maer eens des daeghs en eten.

Als wy waren ghegaen door het groot plat velt van Galileen/ zijn wy door eenen wegh/die allenskens afginck / ghecomen bydе Zee van Genezareth oft Tiberias. Ende vervolghende onse reyse lancx den oever vande zee/hebben wy aende slincke handt gelaten de stadt Bethulien het vaderlandt van Judith/ ligghende op eenen hooghen bergh/zijnde gheheel vervallen ende onbewoont.

Wat tijts hier na zijn wy voor by eenen bergh ghegaen/ghenoemt de tafel van Christus ende d'Apostelen;om dat Christus daer veel duysent menschen gespijst heeft met seven brooden ende weynigh visschẽ. Desen bergh is seer hooghe / ende seer lustigh / om dat hy vol groen cruydt ende bloemen is;op den welcken (soomen leest) Christus ende sijne Apostelen verkeert hebben. Want op desen heeft hy dickwijls sijn ghebedt ghedaen / d'Apostelen onderwesen ende gheleert de acht salligheden/ende andere Euangelische volmaecktheden. Aenden voet vanden selven bergh heeft onsen Saligh-maker veel besetene ende crancken genesen/ende de scharen geleert. Wat voorder gaende zijn wy ghecomen by den oever door eene seer schoone ende vruchtbare valleye/hoe wel nu ongheboudt/nochtans beplant met verscheyden boomen;want men siet hier vijgh-boomen / olijfboomen / Musen/ palmboomen/appel ende noteboomen. Twelck siende hebbẽ wy ons verwondert vande cracht der naturen/dat de aerde sonder oeffeninge ende vernuftheydt der menschen soo veel verscheyden boomen van selfs voortbracht. Midden door dese valleye loopt een rivieraen/synen oorspronck nemende van eene fonteyne spruytende uyt den byligghenden bergh/ghenoemt (soo wy ghesеydt hebben) de tafel van Christus/ende valt met dry beecxkens inde zee van Galileen: een vãde welcke loopt voor by Bethsaida/ende het derde valt tusschẽ Bethsaida ende Capharnaum inde zee.

Van daer treckende na den Noorden / zijn wy ghecomen te Bethsaida het vaderlant vande Apostelen Petrus / Andreas ende Philippus;ende wy hebben daer sommige uren stille gheweest by den oever in een groen velt/ om dat Turcken hen wiesschen inde zee van Genezareth na hunne ghewoonte. Wy vonden op den wegh veel sonderlinghe cruyden/als Colocassia / wilde coolen / eenen wortel ghenoemt Rhodia ende andere. Oock boomen ghenoemt Musen ende Napere:

welck is eenen doornachtighen boom/hebbende soete ende smakelijcke vruchten/niet ongelijc de wilde appelen; maer hebben binnen eene note ghelijck eene olijve/welcken altoos groen is. Vande Musen eñ sijne vruchten hebben wy hier vooren ghesproken.

Bethsaida heeft eertijts een vermaerde stadt van Galileen gheweest / gheleghen op den oever vande zee van Galileen/zijnde eene stadt vã het lant vãde thien steden/nu en is't maer een onbekent dorp/ in't welcke zijn sommighe huttekens/daer Mooren inne woonen/eñ light op het Noort-eynde vande zee/op welck eynde loopt een riviercken/dat schoon ende claer water heeft/dat valt inde byligghende zee. Nicephorus schrijft dat Helena hier eene kercke heeft ghetimmert op de fondamenten van't huys van S. Petrus / daermen nu gheene licteeckenen af en vindt. Hier heeft Christus de schoonmoeder van Petrus vande kortse genesent haer alleenlijcken rakende / den blinden doen sien/ende door het huys van Petrus veel siecken ende beseтene ghenesen.

De zee van Galileen wordt inde H. Schrifture oock ghenoemt de zee van Tiberias/Zenereth/ende Genezareth / Josephus noemt die Genezar/ ende nu heet sy de zee van Tabaria / ende heeft soete ende gesonde wateré/dat (soomen seght) lichter ende beter is dan fonteyn oft rivier-water/ende is omringelt met lustighe ende vruchtbare heuvelen/hebbende inde lenghde (soo Plinius schrijft) sesthien/ ende inde breedde maer sesse mijlen: ende ghelijck Josephus ende Egesippus meyné/inde lenghde hondert ende veertich stadien/ende inde breedde veertigh. De riviere Jordanis vloeyt daer midden door/ eñ valt inde doode zee. Daer hebben eertijts schoone ende vermaerde steden opghestaen/die nu al te niet ghegaen/ oft vervallen ende mismaect/maer slecht ende verworpen dorpen en zijn. Dese zee is seer vermaert inde H. Schrifture want op den oever der selver gaende tusschen Capharnaum ende Bethsaida heeft hy willen tot Apostelen verkiesen ende roepen Petrus ende Andreas ende de sonen van Zebedeus; hy heeft op de selve droochs voets gewandelt/hy heeft dē wint eñ baren bevel ghedaen / hy heeft het opcomende onweder ghestilt/ eñ de zee alleen met sijn woordt (tot verwonderinghe van een ieghelijck) stille ghemaeckt: hy heeft Petrus/die byeans verdroncké was/verlost. Staende na sijne verrijsenisse op den oever heeft hy sijne discipelen (die hy wiste ghevischt ende niet gevangen te hebbē) bevolen hunne nettē upt te worpen: ende alsoo het net door de groote menichte scheurde/ hebben sy den Heere bekent/ende beleden dat hy Godt was. In dit water vintmen verscheyden groote ende seer goede visschē/die nochtans (ghelijck Josephus seght) in smake verschillen vande visschen/die op

 andere

andere plaetsen ghevanghen worden: dat wy niet en hebben connen beproeven/ghelyck wy hier na sullen seggen.

Vier mylen van Bethsaida/na den Noorden sietmen op eenẽ hoogen bergh veel vervallingen/welcke men meynt te wesen de overblevelingẽ vande oude stadt Cedes Nephtalim. Acht mylen vã Bethsaida op den oever der zee na den Zuyden sietmen van verre Tiberias eertyts Zenereth genoemt/de hooftstadt van Galileen/getimmert vã Herodes ter eeren vanden Keyser Tiberius. Dese is den pael vanden lande vande thien steden/ ende de meeste stadt van Galileen; eertyts verciert met schoone bouwingẽ ende begift met veel vryhdommen/eñ vermaert door gesonde ende werme wateren uyt der aerdẽ spruytende/die genoemt wierden de badtstovẽ van Tiberius/ende seer wel bewoont. Daer na/doen de Christenen Heeren vã Palestina warẽ heeft het een Bisschdom geweest/ende de wooninge vanden Prince van Galileen: maer nu is de selve afgeworpen ende vervallen/ niet bewoont/ dan alleenlycken van serpenten. Men seght dat S. Helena hier eertyts eene heerlycke kercke heeft getimmert/genoemt de kercke vande twaelf Throonen / welcke tot den grondt toe afghebroken zynde gheen litteetken en heeft achtergelaten.

Tegen over Bethsaida na den Oosten bycans twee mylen van daer sietmen aen den oever een vlecxken genoemt Taboga/met palmboomen beplant/in't welcke nauwelyc sesse oft acht huttekens der Mooren en staen. Sommige meynen dat dit is Magdalum het casteel van Maria Magdalena/daermẽ meynt dat sy den naem af heeft gehadt/ dat eertyts vermaert was door de purpure verwe.

Niet verre van daer by den oever op den cant vande Jordane staende na den Westen sietmen Capharnaum / eertyts eene schoone ende vermaerde coopstadt van Galileen/daer Christus gewoont ende veel mirakelen heeft ghedaen. Want hier heeft hy den gichtighen mensch genesen/blinde siende gemaeckt/den besetenen die stomme was/doen spreken/den gichtigen knecht vandẽ hondertstẽ man gesont gemaect/ de vrouwe verlost vanden buyckloop/de dochter vanden Oppersten der Synagogen vande doot verweet. Ende hoe wel dese stadt eertyts seer ryck/wel bewoont eñ betimmert heeft gheweest; nochtans is de selve nu al vergaen eñ met sandt overdeckt; eñ daer en staen maer vier oft vyue huttekens vande Moorẽ. Tegen over dese stadt staet Chorozaim/eertyts eene vermaerde stadt onder de thien steden/liggende op de Oostzyde vande Jordane eñ oever vande zee/zynde nu geheel vervallen/ende men siet daer niet dan de bloote aerde ende gruysen.

Wt Bethsaida sietmen oock den bergh/op welcken Christus moede zynde hen vertroc met syne discipelen: ende alsoo hy vermaent wierde

vande

vande Apoſtelen/dat hy de ſcharen des volcx ſoude laten gaen/om dat een iegelijc ſy ſelven gevoegelijckē ſoude mogē inde bygliggende vlecken van ſpijſe voorſien/heeft hy met bermhertigheyt beroert 'tvolck met hoopen in't gras doen nederſitten om te betoonen aen hen allegader de glorie ſijnder Majeſteyt:eñ heeft het 'tſelve gheſpijſt eñ verſaedt met vijf brooden eñ twee viſſchē/die door Godts benedictie vermenighfuldight waren. Men ſiet oock uyt de ſelve plaetſe den bergh vande Geraſenen/op den welcken eertijts heeft geſtaē de ſtercke ſtadt Geraſa/die nu geheel afghewor pen is. Hier heeft Chriſtus verloſt de beſetene/die met geene ketenen oft bandenē conden gebonden wordē/worpende uyt den eenen een legioen van duyvelen. Hier by heeft eertijts gheſtaen de ſtadt Gadera oock liggende op eenen bergh / die nu oock geheel vervallen is:by deſe heeft eertijts eene badtſtove geweeſt/ ghenoemt de wateren van Gadera/ſpruyrende aenden voet vanden bergh/eñ hebben ſeer geacht geweeſt;ſoo dat daerom daer veel volckx quam:van deſe vermanen Plinius ende Hieronymus. Wy bleven te Bethſaida tot ontrent de vierde ure na den noen:ter wylen den Chiecagia eñ Cadius hunne tenten op den oever ſlaende hen bereydē om hen te waſſchen na hunne gewoonte:want dit doen alle de ghene/ die van Mecha comen/meynende dat 'tſelve profijtelijc is tot afwaſſchinge van hunne ſonden. Ende op dat wy hen niet naeckt en ſouden ſien/ ſpreydē ſy daer tegen gordijnē eenige ſtappen verre inde zee/om ons 'tgeſichte te benemē. Hierentuſſchē/hebbēde wy begeerte om dē viſch te proevē/ſondē wy onſen taelman eñ leytſman aende viſſchers om viſch te coopen:maer alſoo ſy ſeydē dat daer geenē gevangen en was/ ſonden wy de ſelve wederom om te begheeren dat ſy ſouden gaen viſſchen/ende dat wy den viſch dobbel ſouden betalen. Sy ſeyden in't eerſte dat ſij't ſouden doē/maer daer na en wilden ſy't niet doen/ want ſy vreeſden dat de Turcken hen die ſouden nemen/als ſy die gevangē hadden/ſonder hen iet te geven:waerom ſy niet en dorſtē viſſchen. Eñ alſoo en hebben wy om de tegenwoordigheyt vande Turcken geenen viſch vande zee van Galileen mogē eten. Als nu de meeſte hitte gedaē was/zijn wy met de Turcken voorts ghereyſt/door eenen afgaenden ſteenachtigen wegh tot den avont toe. Als de ſonne begonſte onder te gaen zijn wy gecomen in eene gemeyne herberge ſtaende vier mijlen van Bethſaida in't dal van Dothaim byden waterput van Joſeph/ daer hy ingelaten wiert van ſijne broeders/ende daer na uytgetrockē aende Iſmaeliten vercocht. Deſen put heeft noch eenē marberen cant onderſet met vier pilaerkens/zijnde 'tvierde gebroken oft genomen/ ende daer is in ſeer goet ende cout water. Wy hebben met 'tſelve eene cruycke gevult/ende allegader daer af gedroncken.

Hier by staen twee Messiten zijnde beyde rondt: by de meeste / die met loot ghedeckt is / staet een redelijck groot huys / daer eenen Mahometaenschen Santonus inne woont. Aende slincke syde na den Westen siet men veel vervallen huysen / diemen meynt daer gemaeckt gheweest te hebben vande sonen van Jacob / doen sy daer de schapen wachteden.

Het negenste capittel.

De riuiere Iordanis, hare fonteyne oorspronck ende eynde. De brugghe van Iacob overdieghemaeckt. De vvateren van Maron ende lantschap van Thraconitis.

OP den thiensten dagh van November drij uren voor den dage zijn wy inden nacht vertrocken uyt de herberghe van het dal van Dothaim / gaende licht voor ons na der Turcken maniere; ende gaende eenen dalenden wegh zijn wy met den opgane

der

der sonnen ghecomen aende brugghe van Jacob ligghende over de Jordane. Dese brugghe is gheheel van steen met dry boghen/hebbende over beyde de syden muren/is lanck tsestigh stappen ende ontrent sesthien voeten breedt. Dese brugghe staet tusschen de zee van Tiberias ende het staende water Samachenitis / welck water vande selve is ontrent eene myle/ende de zee acht mylen. Dit staende water was eertyts ghenoemt Meron/nu Maron ende is overvloedigh van water/somwylen dertigh stadien wyt ende dertigh lanck/ende de Jordane loopt daer midden door. Doen wy daer voor by gingen was't ront ende hadde doẽ qualyc vyftigh stappẽ in't ronde: eñ alsoo wy den taelman vraeghden/waerom 'twater soo ghemindert was / antwoorde dat het selve op desen tydt vanden jare altoos gheschiedde; want dat 'tselve wiesch op't eynde vanden winter/oft beginsel vande lenten als den sneeuw vandẽ bergh Libanus smoltede: maer dat 'tselve minderde/ja somwylen ooc uptdrooghde inden somer ende herft. Dat geloovelyckẽ is/want als den sneeuw smilt/dã moetẽ de veldẽ overvloepen eñ met water overdeckt worden/ten zy men 'twater met grachten eñ goten afkeert/ende aflept. Ende om dit water ende die vochtigheyt groeyen hier veel boomen/ rieten ende doornen. Op dit water (ghelyck de Schrifture vertelt) was den Coninck vã Asor Jabin met veel Coningen/die 'tsynder hulpen quamen/ghecomen; op welcke Josue vallende/ende den Heere hem die in syn handen leverende/ heeft den meesten deel der selver gheslagen oft verjaeght.

De plaetse daer de brugghe is / noemtmen ghemeynelycken den grondt van Jacob / om dat Jacob vluchtende voor het aensicht van synen broeder Esau na Mesopotamien/ende van daer comende met twee scharen met eenen stock (soo men seght) daer doorghegaen is: als wy daer voor by ginghen/ vonden wy dat de riviere lichtelycken te gronden was. Op eenen heuvel by de brugghe ligghende na de Westsyde vande riviere sietmen veel vervallinghen/ diemen meynt te zyn d'overblevelinghen van een casteel/dat Balduinus den vierden Coninck van Jerusalem daer heeft ghemaeckt teghen het uptloopen eñ rooven vande ongheloovighe.

Eer wy over de brugghe te voet ginghen / latende de beesten inde bewaringe van onsen leytsman ende de Muchari; zyn wy na d'oude ghewoonte gegaen na de riviere Jordane/om ons aensicht ende handen te wasschen upt devotie / ende daer upt te drincken. De riviere loopt hier seer snel / zynde nochtãs niet seer diep/eñ ontrent twintigh stappẽ breet; indẽ gront vonden wy swarte herde steenkens. Beyde de canten staen vol willigen/tamariscus ende Agnuscastus ende andere planten/ende sonderlinghe groote rieten/van welcke den meesten deel

vande

vande Arabers lancien maken.

Veel meynẽ dat de riviere Jordanis/die inde Schrifture dickwijls vermaent ende vermaert is door het Doopsel van Christus haren oorspronck neemt vã eene fonteyne Phiala genoemt/in't landt van Thraconitis: andere nochtans segghen dat sy begint vande fonteyne Jor ende Dan/die springen aenden voet vanden bergh Libanus. Hoe dat het oock zy/'tis seker/dat sy den naem heeft van dese fonteynen: Want dese fonteynen by een comende boven het staende water Samaconites by Cesarea Philippi oft Paneas / nu vande Mooren ghenoemt Velenas/makende eenen grondt geven den Jordane sijnen naem. Eñ van hier scheydende terstont Itureen van het bovenste Galileen/valt sy in eenẽ dal/daer het water Meron inne is/eñ loopt middẽ door het staende water. Eñ vã daer keerende na den Oosten loopt het onder de brugge van Jacob/ eñ van daer by Capharnaum eñ Chorozaim valt sy inde zee van Galileen;eñ loopende daer midden door/eñ hem streckende na het Zuyden crijght sy by den voet vandẽ cleynẽ bergh Hermon de grootte van eene riviere/eñ van daer vermeerdert met de wateren vande beke Cison vanden Westen/eñ vande riviere Jaboc na dẽ Oosten/wort genoemt de groote Jordane;eñ deylende Perea vã Samarien eñ 'tlant vã Moab van't Jootsche lant valt sy met eenẽ langẽ streeck van twee hondert ende dertigh stadien door eene groote wildernisse inde doode zee;met welcke gemenght zijnde verliest het sijnẽ naem eñ sijne gesonde ende clare wateren.

Als wy ons hadden ghewasschen ende te voet over de brugge ghegaen waren/zijn wy wederom opgeseten/ende reysden voorts langs eenen afgaenden wegh/maer nochtans steenachtigh ende moeyelijc. Alle het landt over de Jordane gelegen wort Thraconitis ghenoemt/ eñ 'tstreckt hem vanden Zuyden na den Noorden te weten vande zee van Genezareth tot dẽ voet vandẽ bergh Libanus/eñ begrijpt alle het lant/dat light tusschen den cant vande Jordane ende de berghen Seir ende Hermon.'Tlant is meest al steenachtigh ende rouw/ ende onder hol/waer van het sijnen naem heeft.Daer en zijn fonteynen noch rivieren;daerom vergaderen d'inwoonders het regen-water met buyssen in steenen backen. 'Tlandt dies niet teghenstaende heeft in veel plaetsen schoone weyen ende bosschen / ende sonderlinghe vintmen daer veel eeckelboomen ende coccus. Den bergh Hermon / diemen in dit landt wijt ende breet siet om sijne hooghde/is den uytersten pael na den Oosten van het landt van beloften;ende 'tselve scheydende van Syrien van Damascus ende verwoest Arabien/comt het na den Noorden byden bergh Libanus / ende van daer hem streckende na den Oosten/ omringhelt het gheheel het landt van Thraconitis/

ende

ende comt in't eynde na eene lange streke na den Zuydē by den bergh Seir/ende daer na by den bergh Galaad. Ende hoe wel den seluen na verscheyden hooghdē verscheyden namen heeft/nochtans en is't maer eene vervolgende rije van boomen/ende dient geheel Palestina vande Oost-sijde ende Zuydt sijde voor eenen muer.

Eene mijle vande brugge hebben onse medegesellen ons ghewesen op eenen hoogen bergh van verre een dorp/ghenoemt Lemie/ datmen seght de plaetse te wesen/daer Esau sijnen broeder Jacob uyt Mesopotamien comende ontmoedede/ende daer sy malcanderē omhelsden. T'was eertijts Socoth ghenoemt / vande tenten die Jacob daer op gheslaghen hadde.

Van hier zijn wy ghereyst door dicke bosschen van eeckel-boomen/ ende lancx steenachtige ende rouwe straten. Ontrent middagh na den Oosten hebben wy van verre ghesien van eenen hooghen heuuel een wijt ende breet plat velt/ eertijts ghenoemt de Tabernakelen Cedar (daer in't boeck der sanghen eñ Psalmen af vermaent wordt) dat seer vruchtbaer/lustigh ende bequaem is om beesten te weyen. Hier hieltmen eertijts/gelijckmen noch doet / op eenen ghesetten tijt eene vermaerde jaer-merct/eñ daer comē bycans uyt alle het byliggēde landt cooplieden;ende aengesien de selue gebruycken tenten van verscheyden verwen/is't selve schoon om siē/ende schijnt eene groote eñ schoone stadt te wesen.

Ontrendt der sonnen onderganck zijn wy na eenen langhen ende moeyelijcken wegh ghecomen te Conetrim / ende hebben daer vernacht. Dit is eene Turcxsche herberghe oft Jmarethrum / zijnde soo groot als een stadt/ besloten met muren / ende ghesterckt met poorten ende torrens/ hebbende rontsom meer dan eene mijle. Daer is in eene Messite met loot ghedeckt/ oock eene merckt oft Bazarrum ende schoone badtstouen/ ende veel plaetsen ende groote stallen. Men seght dat den Bassa Mustapha dit werck heeft doen maken. Jn dese herberghe moghen alle de vremdelinghen van wat ghelcoue sy oock zijn den cost twee daghen lanck om niet hebben/ indien sij't begeeren : maer wy en hebben dat niet begheert / hoe wel alle de Turcken den seluen ghebruyckt hebben.

Den elfsten dagh van Nouember twee uren voor den opganck der Sonnen begauen wy ons wederom op de reyse / door donckere ende boschachtige plaetsen. Als wy langhe hadden gegaen/quamen wy op een seer groot vlack velt;'tscheen ons dat het eene wijde zee was vol santbergē/rouwe/ dorre eñ verbuylt/ daer wy noch huys/noch boom/ noch eenigh groon cruydt/noch distelen/noch doornē / noch een cleyn spruytken en vonden ; dan alleenlijcken de bloote aerde vol cleyne

scherpe steenkens: waerom den wegh daer over om de rouwigheydt seer moeylijck ende periculeus was. Want de peerden/al sat daer niemandt op strunckelden dickwijls ende vielen ter aerdē/om dat sy niet vast en conden staen/al was't dat wy seer lancksamelijckē gingen. Als wy desen langhen ende moeyelijcken wegh door waren / quamen wy aen eene Chan oft herberghe ghenoemt Zaza/ontrent den avont. Dit is eene heerlijcke ende groote timmeringe onlancx gemaect met het gelt van Sinan Bassa; voorsien van fonteynen / badtstoven ende eene Messite/ende oock van eenen schoonen boomgaert met boomen ende cruyden beplant/hebbende maer eene pleyne in't midden. Dese herberge light aenden voet van eenen schoonen heuvel by een beeckxken/aende welcke de rouwe eñ steenachtige plaetse light na den Zuyden ende Oosten ; maer vanden Noorden ende Westen ligghen daer rontsom groote/schoone ende groene bemden. Hier bleven de Caravanen der Turcken stille eene ure oft twee / om hen met spijse wat te versterncken ende de beesten te peysteren. Wy dese bequaemheydt hebbende/ende vermoeyt door reysen/honger ende dorst hebben ons oock wat met spijse ende dranck vermaeckt. Ontrent den nacht riepen sy datmen moeste vertrecken/ende sy begonsten te reysen / de Turcken voorgaende volghden wy/ende ginghen gheheel dien nacht/ die claer was door het sterren licht/ende de volle mane na Damascus toe/lancx eenen goeden ende effen wegh/maer sonder ruste oft slapen.

Twee mijlen van Damascus wiert ons ghewesen eene vervallen kercke/die (soomen seght) ghemaeckt was op de selve plaetse/ daer Paulus de gheloovighe vervolgende door een licht uyt den hemel comende van sijn peert geworpen is ende blindt zijnde heeft gehoort de stemme tot hem segghen: Saulis, Saule, vvaerom vervolght ghy my. Aende welcken vragende wat hy moeste doen/bevolen is/ dathy soude gaen na Damascus by Ananias/om gheneesen te worden.

Het thienste capittel.

Comste tot Damascus, blijven aldaer ende verscheyden gevallen.

DEs anderdaeghs den twaelfsten van November eene ure voorden daghe quamen wy te Damascus. Als de Turcken binnen waren / hebben wy den poortier eene gifte ghegheven / ende zijn oock binnen gheraeckt. Als wy inde stadt waren / ende niet en wisten waer wy ter herberghen gaen souden/zijn wy door den raedt

raedt van onsen leytsman ghegaen by eenen Maronite woonende by de poorte staende na den Luyden / alwaer wy onse packen hebben doen aflegghen in een leegh huysken / dat meer eene stalle dan een huys ghelijck was; want daer en was niet anders dan de bloote aerde ende muren. Ende hebbende seer grooten vaec ende zijnde moede van reysen / hebben wy op d'aerde eene uce oft twee gheslapen. Maer om de groote onbequaemheydt vande plaetse ende groote vuyligheyt / zijn wy van daer ghetrocken na dat wy ghegheten hadden / ende hebben een camer ghehuert by eenen Jode / die d'Italiaensche sprake conde.

Ende alsoo de Carauanen der Turcken daer bleven ende verwachteden de comste vanden Bassa van Cayro / die soomen seyde corts daer met veel volckx soude comen / om dies te vryer te zijn teghen het ghewelt ende uytloopen der Arabers zijn wy daer oock gebleven. Want de reyse te lande en is daer niet versekert tegen de Arabers / die 'tlant rontsom afloopen / dan met groote Carauanen oft convoyen. Maer wat ons daer-en-tusschen overcomen is / ende wat wy inde stadt ende omliggende plaetsen ghesien hebben / wil ick hier in't cort verhalen.

Op den vijfthiensten dagh van November wierden wy gheleydt in't huys van Ananias den discipel des Heeren ende Meester van Paulus. Dit staet by de poorte vanden Luyden / ende is ghelijck eene plaetse onder d'aerde / daermē met vijfthien trappē in gaet / bedeylt in twee gewelfde camerkens / neffens malcanderen staende / met beelden beschildert : in eene van dese camerkens / die staet aende rechte hant alsmen inne comt / staet eenen steenen autaer / de bidt-plaetse nu zijnde vande Jacobiten / daer sy Misse doen. Als wy hier ons ghebedt ghedaen hadden / gingen wy buyten de stadt lanckx de muren / lanckx waer wat weeghs ghegaen zijnde / wiert ons eene poorte ghetoont / die nu toeghemetst is / die d'inwoonders noemen de poorte van Sinte Paulus / by de welcke men een venster siet / daermen seght dat Sinte Paulus met eene mande door afgelaten is / ghelijck de Schrifture seght. Dry daghen daer na verlieten wy 'thuys vande Joden / ende door 'tvermaen vanden Guardiaen gingen wy in't huys van eenen Christen Maronite. Want hem dochte dat wy den Christenen vanden Oosten eene verargeringhe souden zijn / indien wy langher sonder eenighen noodt bleven by eenen vyandt van het Christen gheloove / ende hy vonde het gheraden / dat wy elders souden gaen. Waerom wy door hulpe van eenen Maronitschē Priester / tot eenen weuer by het huys van Ananias twee boven-camers ghehuert hebben / die redelijcke gherieffelijck waren / maer nochtans niet ghestoffeert met eenighen

 huysraet

huysraet/noch met stoelen noch bancken/ende zijn daer gheblebven tot dat wy vertrocken. Ende alsoo wy meynden dat wy wel verseKert waren/om dat wy van huys verandert hadden/soo heeft Godt willen mengelen wat bitterheyts met onsen voorspoet/gelijck de saken der menschen lichtelijcken veranderē. Want op den negenthiensten dagh van November comt den Oversten van de Sargeanten met veel volck na onse herberge/ende stoot vier vande onse op den huyse/want d'andere waren uytgegaen. 'Twelck onse weerdinne vernemende/ is sy oock uyt den huyse geloopen/ende vermoedende dat ons eenigh ongeluck was aenstaende/maecte sy groot misbaer/ eñ volghde ons luyde roepende: maer hier bevolen zijnde na huys te gaen/vertroc sy al schreyende. Maer soo haest ons 'tvolck sagh/ liepen sy ons na/ meest de kinderen en beschimpten ons/d'eene versoeyde ons / d'andere wierpen met steenen/andere met vuyligheydt ende slijck/ende deden ons alle schande die sy conden. Welcke nochtans den Oversten vande Sargeanten bedwongen heeft op te houden/ende heeft ons beslijckt ende begaeydt ende bespot met hem geleyt in't huys vanden Subassius/ende wierp ons indē kercker: ende daer na wederom gaende na onse herberge/wierdē d'andere/die 'thuys waren ghecomen/ oock inden kercker ghebracht. Wy al wisten wy wel niet misdaen te hebben/ waren verbaest om dese ongehoorde sake/ende meynden dat het eenige listen vande Turcken waren om gelt te crijgen/maer wy en wistē niet wat sy ons wilden oplegghen.

Wat tijts hier na wierden wy in't recht gebrocht: want den Subassius hadde het Divanum/dat is/den raedt doen vergaderē. Daer waren vergadert ontrent t'seventigh Turcken allegader Janitzaren eñ Overste vande stadt/die wy vonden sitten op banckē staende rontsom den muer. Wy wierden in't midden gestelt. Den Subassius ons strafselijcken aensiende vraeght onsen taelman wie wy waren/ van waer wy quamen/ende waer wy gingen. Hy antwoorde uyt onsen naem/ dat wy Venetianen waren/eñ dat wy uyt devotie besocht hadden de stadt Jerusalem ende plaetsen vande gheboorte Christi/ ende dat wy na Aleppo gingē/ende van daer met het eerste schip/dat te Alexandreta soude afsteken/na Venegien souden varen. Hy den taelman straffende van leugen ende valscheydt/seyde dat het anders was/ende dat wy Hongersche/bespieders ende vyanden van het rijck der Ottomannen waren. D'andere bekeven hem insghelijckx ende dreyghden hem/hem heetende vermetelijck ende meyneedigh/dat hy ghestraft soude worden om dat hy boose menschen ende vyanden der Ottomannen hadde verren leyden door de landen der Turcken / ende om hem meerder vreese aē te doē/ dreyghdē sy hem met de doot/indien hy niet te kennē

en gave wie wy waren: indien hy wilde kennen dat wy Hongersche waren/ ghelijck sy wel wisten/ datmen hem soude ontslaen / ende dat hy gheenen anderen middel en hadde/ om de straffinghe te ontgaen. Hy seyde daer op/ dat hy de waerheydt ghesedt hadde / dat hy onse gesteltenisse niet en wiste/ om dat wy vremdelingen waren/ dat hy dit wel wiste / datmen over al ons Venetianen hiet / ende den naem van Venetianen ghehoort hadde/ maer gheenen anderen/ ende dat hy anders gheene kennisse van ons en hadde / dat wy passepoort hadden vanden Chiecagia van Jerusalem/ dat inde selve stondt ghetuyghenisse van onse ghesteltenisse / ende ons ghegheven was oorlof om uyt de stadt te vertrecken/ ende gheheel het landt van Palestina te doorreysen : dat sy die souden besien ende lesen / dat sy souden sien oft hy de waerheydt ghesedt hadde/ oft niet. Sy eysschen de passepoorte/ sy lesen/ ende herlesen die dickwijls. Maer als sy sagen dat de selve na hunne sinne niet en was/ maer dat by de selve betuyght wiert dat wy Venetianen waren/ ende dese reyse door belofte ende devotie hadden aenghenomen; roepen sy terstondt dat de selve van gheender weerden ende niet ghetuyghbaer en was/ om dat aende selve niet ghehanghen en was door d'onachtsaemheydt van onsen leytsman den segel vandē Saniaccus. Sy worpen den brief wegh/ ende doen den taelman terstont op d'aerde worpen / sijne schoenen uyt doen ende slaen. Hy badt om verdragh/ ende nam Godt tot ghetuyge sijnder onschult/ maer 'twas al te vergheefs; bidden noch ontschuldighen en hadden gheene plaetse. Sijne schoenen wierden uytghedaen/ den allendighen ende ontschuldighen man wort gheslaghen / in onse teghenwoordigheyt/ om ons meerder vreese aen te jaghen. De Turcken hebben voor maniere Als sy iemant willen slaen/ den selven te slaen op de planten van sijne voeten met stockē/ ende niet met roeden op de billen oft rugghe. Ter wijlen hy geslagen wiert/ ende met roepen om genade badt/ gaven de beulen ende Turcken hem inne/ dat hy soude seggen/ dat wy Hongersche waren. Hy loochende 'tselve cloeckelijcken / ende seyde dat wy Venetianen waren ende gheene Hongersche/ noch bespieders noch vyanden van't rijck der Ottomannen. Na veel slaghen (die ghegheven worden na het goedtduncken vanden Rechter) siende dat sy noch met dreyghementen noch slaghen van hem gheene antwoorde en conden crijghen/ die hen diende/ bestonden sy wat anders. Sy ontboden den Overstē van onse gebuerte/ eñ den mā van onse herberge/ eñ doen die met de Sargeanten indē raedt brengē. Sy bekijvē hen scherpelijcken/ eñ seggen hen veel schamperheyt/ den eenē/ om dat hy sonder wete vande Magistraet ontfangē hadde in sijn huys eñ hunne
 camers

camers verhuert aende vremdelingen ende vyanden van't rijck / den anderen/om dat hy onse comste aenden Subassius niet en hadde te kennen ghegheven: ende om dat sy hen voort aen van sulcx souden vermijden/bevalen sy datmen die soude straffen ende met stockē slaen. 'Twiert terstont gedaen/de beulen deden hunne schoenen uyt/eñ sloegē hen/hoe wel ontschuldigh ende sulcx niet verdient hebbende;waerom sy seer riepen ende baden om ghenade: Als sy nu ghenoegh ghe-slagen waren na het goetduncken vande rechters / lieten sy die gaen. Ende de wreede barbaren hier mede noch niet te vreden zijnde/ vielen ons wederom aen met dreygementen; ende om ons meer verbaert te maken/bevalen sy datmen den outsten van ons met gelijcke straffinge soude castijden. De beulen vatteden hem ende wierpen hem op d'aer-de:maer alsoo sommige Janitzaren hier teghen waren/hielden sy op. Ter wijlen sy niet over een en quamen in hunne meyninghen (want eenige wilden ons terstont gecastijt hebben/andere wilden/datmē be-proeven soude oft wy van selfs niet en souden belijden dat wy Hon-gersche waren:soo gaven ons sommige van hen moet/ende vermaen-den ons/dat wy vrijelijcken onse gesteltenisse te kennen souden gevē/ want indien wy 'tselve deden / dat sy ons soo swaerlijcken oft niet en souden straffen:maer indien wy krijgelijcken by ons voornemen ble-ven/dat sy ons souden cruycen. Maer wy niet verbaert zijnde door dese dreygementen/seyden dat wy ondersaten van de stadt van Vene-gien warē/ende geene Hongersche/noch bespieders/noch verraders: maer onschuldigh ende pelgrims/ende dat wy dese reyse door devotie hadden aenveert/ende dat wy niet en besochten eenige schade/achter-deel oft hinder te doen aen 't rijck vande Ottomannen Daer-en-boven dat daer inden raedt waren eenige mannen/die ons seer wel kenden/ die over een jaer oft twee ons te Jerusalem haddē gesien ende met ons gehandelt haddē/eñ dat wy hen baden/dat sy wilden getuygenisse ge-ven vā onse onschult. Want daer was indē raedt eenen Janitzare/die het voorleden jaer te Jerusalem gheweest hadde Soluebassius/dat is eenen honderstenman/die den Guardiaen seer wel kende/ dien wy dies te meer hoopten/dat hy ons soude helpen/om dat hy plagh dickwijls te comen in het clooster vande Minrebroeders/ ende daer te eten/waerom hy aen't clooster seer ghehouden was / om hen eenich teecken van beleeftheydt te bewijsen. Maer ghelijck dese barba-ren seer ondanckbaer zijn/en heeft dien Janitzare (oft niet peysen-de op de ontfanghen weldaden / oft hem sulcx gheveynsende ende gheheel ondanckbaer thoonende) niet een woort gheantwoordt/ende hem ghelaten oft hy niemant van ons en hadde ghekent.

Ten lesten bemerckende dat wy niet en vreesden/ maer onverbaert ende

ende stadtvastigh waren / ende dat wy niet en wilden lyden / hebben sy ons doen uytgaen/ende terstont wederom doen incomen. Ende als wy voor hen wederom stonden/seyden sy: Hoe wel sy wisten van onse ghesteltenisse/dat sy nochtans met ons soeter wilden handelen dan wy wel verdienden: dat sy daerom de straffinghe/die wy moesten lyden verandert hadden in eene boete van hondert Cechinen / ende dat wy die terstont moesten betalen. Den taelman antwoorde dat wy arm waren ende volck van cleynen middele / die alle ons ghelt hadden verteert / ende nauwelijck soo veel en hadden/als wy van doen hadden om onder wegen cost te coopen om tot Aleppo te comen; daerom dat wy het rantsoen niet en conden betalen / noch dat daer gheene hope en was om dat te volbrenghen. Sy seyden daer op dat den Frangij meest al rijck waren/ sonderlinghe de ghene/ die verre reysen;'twelck sonder veel gelts niet en can gheschieden. Maer hoe dat het ware/dat wy moesten raedt soecken om het vonnisse te volcomen/indien wy wel wilden varen ende verlost worden: dat daer geene bequaemheydt en soude ghebreken om ghelt te crijghen: want daer Christenen ende Joden waren / die't wel souden leenen op hope van ghewin/daer en-boven dat wy niet en soude gheslaeckt worden vande gevangenisse/'ten ware wy geheel dese somme betaelden. Wat wilden wy doen ? wy moesten den noot plaetse gheven: wy bieden met den taelman veertich Cechinen. Sy en wilden't niet hebben; sy riepen dat wy gheheel het rantsoen moesten betalen/ ende dreyghden ons/'t en zy wy't terstondt deden. Daer-en-tusschē eenen Janitzare uyt Cyprus geboren ghenoemt Solymannus/een beleeft man/dat te verwonderen was in eenen verloochenden Christen/ende ons toegedaen/holp ons ende bracht de boete op vijftigh Cechinen/ ende hy beloofde de selve terstondt aendē Subassius voor ons te betalen. Zijnde dit ghelt ende boven dien eenen Cechin ghetelt aende Overste vande Sargeanten/wierden wy vande gevangenisse ontslagen/ende ginghen blijde na onse herberghe. Ontrent den avont quam ons besoecken den Janitzare die naest Godt oorsake gheweest hadde van onse verlossinge/welcke wy wedergaven 'tgene hy voor ons hadde verschoten/sonder dat hy eenigh ghewin begheerde; ende hem bedanckende vande groote beleeftheyt/die hy ons hadde betoont / hebben wy hem mildelijcken onthaelt ende met wijn verheught.

Op den twee-en-twintichstē van October is den Oversten van onse gebuerte met veel Christenen by ons gecomen/ ende claeghde van de slagen die hy geleden hadde om onsen wille; eñ begeerde dat wy hē voor sijne smerte souden voldoen: aenden welcken/hoe wel wy 'tselve niet en waren gehouden te doen/wy ghegeven hebben door den raedt

van

van Janitzare twee Cechinen. Aenden ouersten vandē poortiers / die vijf Cechinen/hebben wy door't bidden van Janitzare met eenen Cechin voldaen. Hierenbouen hebben wy moeten geuen aenden taelman ende den meester vanden huyse vier Cechinen.

Desen Janitzare quam ons dickwijls besoecken soo lange als wy te Damascus waren/ende heeft oock dickwijls by ons gegeten; ende om te bewijsen meerder liefde eñ getrouwigheydt tot ons/ heeft hy ons genoot ende gebeden/dat wy by hem souden comē eten ende sijn huys besien. 'Twelck wy hem dickwijls hebben gheweygheret / om dat ons dochte dat 'tselue niet geraden en was om onse versche gheuangheniſse eñ groot vermoedē der Turckē. Want al was't dat wy sijne beleeftheydt dickwijls hadden beproeft/nochtans hadden sommige van ons quaet vermoeden van hem/ om dat hy een Grieck ende een verloochent Christen was; peysende op't gemeyn spreeckwoordt vande Venetianen: Chi se fida in Griego non a il ceruel integro: ende meyndē daerom datmen niet en behoorde te betrouwē eenē onbekenden barbaer ende ongeloouigen mensch/vreesende dat hy ons eenige perte spelen soude. Nochtans door veel biddens verwonnen hebben wy belooft dat wy ten naesten dage souden comen/sonderlinge om dat eenige vande onse dit wantrouwen voor quaet hielden als niet betamelijc / ende dat ons niet en soude helpen/ aenghesien wy inde macht onser vyanden waren.

Op den dry-en-twintighsten dan van October ontrent den twee uren na noen quam den Janitzare wederom by ons / ende seyde dat wy onse belofte moesten houden. Wy ginghen met hem hoe wel noode ende teghen onsen danck. Hy leydde ons niet verre vande poorte van Sinte Paulus in een huys staende byde muren vande stadt/in't welcke was eene groote plaetse en de hof. Hy seyde dat hy daer dickwijls quam met sijne medeghesellen/ om sijne ghenuechte: dat hy nochtans een ander hadde / daer hy sijn huysghesinne hieldt/ ende woonde met sijne huysvrouwen. Hy hadde het auontmael doen bereyden van sijn volc/dat al Christenen waren/in eene hooge camer/ staende van het ander huys op de muren vande stadt. Den vloer was ghedeckt met een sijden deckſel/aenden muer hinghen verscheyden wapenen/het bedde was fraey met sijde verciert. Wy vonden in't midden vande camer eene ronde ghedeckte tafel (die de Mooren noemen Tabacca / zijnde hooghe vande aerden onderhalven voedt/ bedeckt met een root leder sonder ammelaken oft servetten. Wy saten allegader op den vloer met ghevouwen beenen op de Turcksche maniere. Hy toefde ons met seer leckere spijse op hunne maniere/ ende

ende onthaelde ons vriendelijcken ; hy schonck oock witten ende rooden wijn van Serdanata : wy maeckten goede chiere tot den avont toe. Als de maeltijt ghe-eyndt was/ende wy hem bedanckt hadden / begheerden wy oorlof om te vertrecken. Hy gaf't ons/ ende ginck met ons/ende leydde ons buyten de stadt / ende beloofde dat hy ons wijsen soude de heylighe plaetsen. Als wy quamen teghen over de poorte van Sinte Paulus leydde hy ons in eene groote plaetse rontsom met muren besloten/in't midden van welcke wy vonden eenen houten pilaer/ in welcke stondt eenen steenen autaer/voor welcken hinck eene brandende lampe. De Christenen vanden Oosten meynen/dat hier het huys van Sinte Joris ghestaen heeft/ ende van hier na Gerytus ghegaen is. By den pilaer was eene spelonc-ke/in welck(na het segghen van die vanden Oosten)den Apostel Paulus eenighen tijt verborghen heeft gheweest/om te ontcomen de rasernije van die van Damascus/ende segghen dat dese spelonceke daer na een graf der Martelaren heeft gheweest/ende daerom altoos vande Christenen in grooter eeren ghehouden geweest is. Dese plaetse voort vande Christenen/die daer woonen/ daghelijckx besocht / om hun ghebedt te doen/ende wordt met eene brandende lampe verlicht ende voor heyligh ghehouden. Ons wiert ghesevdt dat den Janitzare daghelijckx daer quam met de Christenen om te bidden : dat wy doen oock hebben ghesien. Want alsoo wy met ghebooghde knien aenbaden Godt den Salighmaker van allen / en heeft hy hem niet gheschaemt sijn ghebedt op onse maniere te doen : ja om te bewijsen/dat hy een goedt herte droegh tot het Christen ghelove/ heeft hy geseyt dat hy den eenen pilaer sijnen coste wilde vanden grondt op maken/ende van steen maken / die nu van hout is / ende de groote plaetse die met eenen tuyn omringhelt is/met eenen careelen muer besluyten ende bevrijden. Van daer inde stadt ghecomen zijnde ginghen wy in sijn eyghen huys/wy en zijn daer niet binnen ghecomen / maer inde sale ghebleven/ want 'ten is den Christenen niet gheoorloft te gaen in't binnenste vande huysen der Turcken / sonderlinghe daer vrouwen zijn. Maer hy begheerde dat wy sijnen schoon-vader/die een oudt man was/ende die hy dede uytroepen/souden spreken ende groeten:als hy buyten quam groeteden wy hem op de Turcxsche maniere/ legghende de handen op 'thooft/ 'tselve wat booghende:wy verhaelden hem door onsen taelman de groote beleeftheyt ende goedertierenheyt van sijn behout sone / ende bekenden dat wy eeuwelijcken in hem verbonden warē. Hy seyde dat hy seer wel ghedaen hadde/datmen de vremdelinghen moest bystaen ende helpen

als sy in noodt waren/dat hy de Frangy (alsoo noemen sy die vanden Westen) seer gheerne sagh/eñ veel geluckx boot. Wy seyden wederom dat syn behout sone ons vrientschap genoegh gedaen hadde/eñ dat wy van hem niet meer en begheerden; nochtans dat wy hem bedanckten voor het goedt hert/ dat hy ons toonde / ende dat wy Godt baden hem gheluck te gheven. Hier na oorlof aen beyde nemende ghinghen wy na onse herberghe.

Op den drij-en-twintighsten dagh van November wierden wy geleydt by eene fonteyne ghenoemt de fonteyne van S. Paulus; in de welcke men seght dat hy van Ananias gedoopt is geweest: welcke nu op de strate ende in't openbaer staet/ende is vol waters. Niet verre vã daer in't huys van eenen Santonus wierdt ons ghewesen eene cleyne Messite genoemt de peerle / inde welcke is eẽ graf van marber/bedeckt met een camelotten cleedt/ op 'twelck Arabische letteren ghesneden zijn/'twelck sy meynen te zijn 'tgraf vã Ananias. In eene strate by de poorte vanden Juyden wierdt ons ghetoont eene seer oude kercke nu by de Syriers gebruyckt/ gemaeckt op de plaetse daer eertijts geweest is het huys vanden Apostel S. Judas / alwaer Paulus geherberght zijnde heeft zijn ghesicht wederom ghecreghen ende is vervult met den H. Gheest.

Op den vierentwintighsten van November 'was te Damascus gecomen den Bassa van Egypten / om na Constantinopelen te reysen om hem aldaer te verantwoorden voor den Keyser. Want om dat hy beschuldight was/dat hy de soudye vanden Janitzarẽ ontnomen hadde/ende de clachten aende poorte vande Ottomannen gecomen warẽ; hadde den Keyser verclaert te wesen Masul (dat is beroofd van alle sijn goedt:) ende gestelt hebbende eenen anderen in sijne plaetse hadde hem doen dagen/ om voor hem op eenen gestelden dagh hem te vertoonen. Desen hadde sijnen leger geslagen by de vesten der stadt op dẽ cant vande riviere Abana. Als ons dit geseydt was/ende wy begeerigh waren om vremde saken te sien / zijn wy derwaerts met andere op den vier-en-twintighsten dagh van November gegaen. Dese tenten waren met eene schoone ordinantie daer geslagen / ende waren seer fraey om sien. In't midden stonden de tenten vanden Bassa die meerder ende verscheyden waren van d'andere/ ende verdeylt in veel camers/eñ gemaeckt gelijck een casteel omringelt rontsom met groene eñ roode gordijnen. Hy hadde veel volckx by hem; soo datmẽ soude geseyt hebben dat het eenẽ Coninck hadde geweest; want hy hadde by hem ontrent twee duysent menschen/sesse hõdert kemels/vijf hondert peerden/hondert ende twintigh muylen geladen (soomen seyde) met gout eñ siluer/ seer veel dromedary/ ontrent hondert schoone coninc-

lijcke

lijcke peerdē/die vande slauen met der hant geleydt wierden:hier inne en waren niet gerekent de last-dragende beestē/eñ eene groote menighte vā voetgangers. Wie en soude hem niet verwonderen vā dese saken te sien/sonderlinge in eenen besonderen mensch/eñ die beschuldight was van 'tgemeyn gelt ontnomē te hebbē? wie en soude niet verbaest zijn vā dese groote eñ bycans ongeloouelijcke moedigheydt der barbaren? Voorwaer indien men bemerckt den treyn ende geselschap vāde Christenen Princen/voorwaer men sal beuinden/ dat het hier by niet te gelijcken en is. Op den seuen-en-twintighsten dagh van Nouember quā onsen leytsman ons seggē dat dē Bassa des anderdaeghs met den Cadins van Mecha ende Chiecagia van Constantinopelen soude vertrecken/ende dat wy met de selue moesten reysen/ ende coopen 'tgene ons noodigh was. Als wy dit hoorden/ deden wy terstont spijse ende al dat ons op den wegh noodigh was by den taelman coopen: wy hebben oock door raet vanden leytsman ghecocht Turcxsche cleederen/riemen ende tulipanten/om dat wy dies te vrijlijcker gaen ende keeren souden: nochtans eer wy voorder gaen / wil ick hier by voegen 'tghene dat ick vernomen hebbe vande dese vermaerde stadt/ ende dat my ghedenckweerdigh dunckt te wesen.

Het elfste capittel.

Beschrijuinghe vande stadt Damascus ende byliggende plaetsen

Damascus in't Hebreeusch Damseck/ vande Turcken ende Mooren Schian genoemt is het hof vā geheel Syrien/eene seer oude/ groote ende machtige stadt/ seer schoon van huysingen ende wel bewoont van inlantsche cooplieden/omringelt ende gesterckt rontsom met eenen dobbelen muer ende walle/ ende met stercke poorten beslagen met yseren platen ende toorens/ met sekere mate van malcanderen staende; behelsende in't ronde sesse mijlen/gheleghen in een groot vlack velt aenden voet vanden bergh Libanus / die daer Hermonius genoemt wordt; vanden welcken de stadt dan twee mijlen en light/ gebout(gelijck Josephus seght)van Hus dē sone van Aram/ende eertijts Aram genoemt/ eñ daer na Damascus genoemt van Damascus den sone van Eliezer den hof-meester van Abrahā/ die de selue daer na heeft opgemaeckt. Sy is begift met goedt eñ vruchtbaer landt/ ouervloedigheyt van alle dingen/menichte vā volck / lustichheydt / goeden locht/schoōheydt eñ alle wellustе/soo wel als eenige stadt vādē Oostē. Sy is wel voorsien van water eñ besproeyt van fonteynen: want door de stadt loopen veel beecxkens/die bycans aē elcke strate fonteynē ge-

ven/ soo dat d'aderen vande fonteynen niet alleenlijcken bedeylt en worden inde Chana oft herberghen ende alle Messiten ende huysen vande groote Heeren/maer oock inde huysen vande ghemeyne borgers/ende datmen die over al siet inde salen ende eetplaetsen. Daer en is gheene riviere/op welcke men vaert/maer twee rivieren vallende vanden bergh Hermonius / die seer snel ende vol visch zijn te weten/Abana oft Amana/ende Farsar oft Pharphara/die inde Schrifture vermaent worden/die welcke seer goet ende ghesont water hebben/ die de stadt vã buyten ende binnen voorsien;want Amana loopt door de stadt/ende Pharphara voor by/ende besproeyt de hovẽ ende boomgaerden/ende maeckt het byliggende landt nat ende vochtigh/ zijnde het water met grachten derwaerts ghileyt. Waerom 'tlandt/ dat uyt der naturen dorre ende onvruchtbaer is/voortbrenght in grooter menichte graen ende seer goeden wijn/ende is seer bequaem om beesten te weyen. Veel boomgaerden / hoven ende wijngaerden rontsom de stadt staende ende haer streckende meer als drij mijlen verre/ghelijck dicke bosschen gheven de stadt een groot cieraet. Over al sietmen dese hoven ende boomgaerden besloten met popelieren ende abeelen ende hooghe wilgen/ende met alderhande boomen/ spruyten / roosen ende welrieckende bloemen:men siet hier appelen peeren ende pruymen van alderhande manieren / die seer soet ende goedt van smake zijn; persicken/pijnappelen araengie-appelen / amandelen/ Musen ende d'alderbeste vijghen. Hier is groote menighte van wijndruyven/ die soo langhe duren/datmen die bycans het gheheel jaer door inde stadt te coope vindt. Hier zijn bloemen/ ghenuechelijcke coleuren ende reucken:ende ten lesten hier is soo groote schoonheydt ende vruchtbaerheyt van verscheyden vruchten/dat de stadt niet sonder redene vã veel ghenoemt wordt het aertsch paradijs. Ende daerom wordt de selve inde H. Schrifture ghenoemt de loffelijcke stadt / de stadt der blijdschap/ende 'thuys der blijdschappẽ. Ende dat met goede redene; want men mach hier sien/hebben ghenieten al dat lustigh ende aenghenaem is. Men can ghenoegh bemercken / hoe goedt de locht is/ door dien wy somwijlen bedwonghen zijnde te slapen onder den blauwen hemel / niemandt van ons opt hooft-pijne ghevoelt en heeft. Nochtans dese overvloedigheyt ende wonderlijcke vruchtbaerheydt/die dickwijls oorsake is van overdaet/ hooveerdije ende boosheydt/heeft ghemaeckt aen Damascus soo dickwijls ghevoelt heeft de goddelijcke rechtveerdigheydt ende straffinge/ende gheleden heeft na het voorseggen der Propheten verwoestinghe ende vernielinghe ende nederlaghe der inwoonders ende beroovinghe / ende verloren heeft niet alleen de ghedaente van eene coninckliјcke stadt/maer oock gheen

gheen stadt en heeft gheweest / maer eer scheen te wesen eenen hoop steenen ende verballinghe. Hierom is sy soo dickwyls verandert gheweest ende heeft uytlantsche Coninghen ghedient. Want sy is van David inghenomen gheweest/ende langhen tyt ghevoelt het jock der Hebreen; tot dat sy inde leste jaren van Salomon het jock heeft afgeworpen ende eenen eygen Coninck ghecoren. Maer sy is niet langhe daer na inghenomen ende verbrandt gheweest van Teglatphalasar Coninck van Armenien/door bystant vanden Coninck Achab. Daer na zynde wat becomen/is de selve wederom vanden Coninck vā Babylonien soo verwoest/dat sy langhen tyt gheen stadt gelyck en heeft gheweest/tot dat de selve vande Coningen van Egypten wederom opghemaeckt ende tot hare eerste schoonheydt ghebrocht is gheweest. Daer na is de selve ten tyde van Pompeius den grooten van Marcellus ghebrocht onder de heerschappye der Romeynen. Maer alsoo het Roomsch ryck seer verviel/is de selve in't jaer 636. vande Saracenen inghenomen/ende wederom van Haalos Coninck der Tartaren in't jaer 1262. ghewonnen/ende in't jaer 1400. van Tamerlanes Coninck vande Parthen tot den gronde toe afgeworpen ende vernielt. Ten lesten is de selve ghecomen onder de macht vanden Soudaen vā Cayro/die haer wederom heeft opgemaect/ende beset met garnisoen van Mamelucken onder welcken sy langen tydt heeft geweest. Daer na Selymus den tweeden van dien naem verwonnen hebbende de Mamelucken ende te niet gedaen de heerschappye vande Soudanen eñ geheel Syrien ende Egypten onder sijn macht gebracht hebbende/ heeft de selve in't jaer 1517. ghebrocht onder het jock der Ottomannē/ daer sy noch onder is. Maer ter wylen het Christen gheloove in Syrien floreerde/was in dese stadt eenen Artsch-bischop/onder welcken waren elf Bischdommen/die nu allegader te niet zyn gegaen. Nochtans dē Griecxschē Patriarch met dē naem van Antiochien is hier Overstē vande Grieckē/eñ woont hier/om dat Antiochien meest al verdorvē is.

In de stadt sietmen groote Bazarra om merckten ende jaermerckten te houden/die fraey ghewrocht ende ghewelft zijn/ veel schoonder ende meerder dan ick elders in gheheel Syrien ghesien hebbe. In dese staen seer schoone winckels op beyde syden / inde welcke men alle coopmanschap te coope vindt/ende ambachtsvolck siet / zijnde alsoo gheschickt dat elck ambacht ende ieghelyck coopmanschap syne besondere plaetse heeft. Veel vande selve zyn voor met eene ysere ketene beslotē/om dat daer 'sdaeghs geene peerden oft andere last dragende beestē door en soudē gaen/eñ 'snachts zijn de selve met poortē geslotē om dat daer noch menschē noch beestē en soudē inne comē. Dese winckels en zijn geheel den dagh niet opē/maer alleenlyckē op gesette urē/

niet wiens het ander is/nochtans bewijsen sy die alle beyde eere. Als-
men gaet na den choor vande kercke sietmen eene plaetse omringhelt
met marbere pilaren/ in het midden van welcke staet een graf van
marber/in't welck bewaert worden de ghebeenten van eenen heyli-
gen: de Mahometanen houden't voor sonde in dese plaetse ende choor
te gaen/ende verbieden 'tselve aen eenen ieghelijcken. Ende om dat
daer niemandt door verwaentheydt oft onvoorsichtigheyt inne gaen
soude/sluyten sy die beyde met sloten ende grendels.

Bycans in't midden vande stadt is een seer hoogh ende sterck ca-
steel/gemaeckt van witten steen: men seght dat dit eenen van Floren-
tien ghemaeckt heeft, welck bewijsen de wapenē vā Florentien/zijnde
eene lelie op de muren gesneden. 'Tis een viercant werck / besloten
met seer hooghe steenen torrens ende muren / ende seer diepe grach-
ten/beset met garnisoen vande Janitzarē. De grachten zijn beplandt
met verscheyden boomen/maer sonderlinghe met witte moerbesien/
daer-en-bonen met wijngaerden eñ hofcruyden/zijnde gelijck schoo-
ne hoven ende boomgaerden. Ende al zijn de selve sonder water; noch-
tans connen de selve seer lichtelijckē/indien't noot zy/ bewatert wor-
den door de waterloopen/die ghebrocht worden uyt de by-ligghende
beecxkens: ende daer-en-tusschen zijn daer gootkens/door welcke het
water inneghebrocht wordt/soo veel als daer noodigh is tot de bou-
winghe vande hoven/om die te besproeyen ende nat te maken. Het
casteel en heeft maer eene poorte/daermen na den Oosten over eene
houte brugge in't casteel comt/aende welcke van beyde sijden han-
ghen steenen ketenen/ghemaeckt met eene wonderlijcke conste / met
veerthien lanckachtighe ringhen/die soo dick ende groot zijn / dat sy
doen verwonderen de gene die die sien/dies te meer/dat die niet van
veel stucken vergadert en zijn/maer gehouwen zijn uyt eenen steen.
Den muer rontsom het casteel besluytende is dick vier voeten/gelijck
oock zijn de torrens/die in ghetale van veerthien rontsom het casteel
staen/dry aen d'Oostsijde/ende dry aende Westsijde/ende vier aen het
Zuydteynde ende soo veel aen het Noordteynde. 'Tis redelijck wel
voorsien van grof gheschut/ nochtans vande minste/ende is met Ja-
nitzaren beset/ghelijck wy ghesept hebben.

Men seght dat het garnisoen is van twee hondert soldaten / vande
welcke alle daghe twintigh inden inganc van't casteel de wachte hou-
den/ende spannen eene ketene dweers over de brugghe / om dat daer
gheene beesten en souden op comen. Gheene vremdelinghen/ja oock
gheene borghers noch Mooren daer woonende en mogen in't casteel
comen.

De weghen ende straten vande stadt zijn meest al met steenen ghe-
casseijt/

casseyt/ de syden breet ontrent vier voeten / zyn aen beyde de kanten hooger/zynde in't midde wat dieper gelijc eene gote breet vier oft vijf voeten / soo dat iemant ghemackelijck op de selue can springhen van d'eene syde na d'andere: lancx dese lenghde gaē de Carauanen der kemelen eñ andere lastdragende beesten met packen gheladen na de ghemeyne herbergen/sonder letsel oft quellinge vande gene die ouer beyde syden gaen. In dese goote vallen de wateren die uyt de fonteynen loopen/het mesch vande beesten ende t'slijck vande straten / ende loopen van daer inde riolen. Hierom zyn dese syden schoon ende gheuen de menschen eenen schonen ende gemackelijcke wegh. Mē gebruyckt hier noch kerren noch waghenen/alle packen ende lasten worden ouer al met esels ende andere beesten gedragen. Hier en bouen de gemeyne straten zyn meest al/uyt ghenomen de principaelste / met poorten afghesloten / ende bedeylt in veel ghebuerten/ vande welcke elcke haren ouersten heeft/welcken gehouden is den Subassius te kennen te gheuen indien daer eenigh misdaedt/ dieuerye oft doot slagh sonderlinge 's nachts gheschiedt is.

Sycans alle de huysen vande ghemeyne borghers zyn ghemaeckt van kareelen in de sonne gedrooght/ende met leem gemetst/ende met calck beset; soo dat den meesten deel eene quade ende ongedurige timmeringe is; nochtans zyn eenige gemaeckt vā gebacken kareel calck ende moortel; maer seer weynigh van steen. Maer nochtans al schijnen de selue allegader van buyten leelijck ende slecht; nochtans zyn die van binnen wel verciert ende geschickt/ ende bedeylt in veel cameren ende wooningen; zyn de oock verciert met verscheyden marber eñ ingeleyt werck: ende om dat de selue met eenen platten vloer eñ niet met een spits dack ghedeckt zijn/canmen lichtelijcken van t'een huys op d'andere geraken/als sy by malcanderen staen.

D'inwoonders zyn eensdeels oock Turcken / Mooren ende Jodē/ eensdeels oock Christenen/allegader verscheyden van ghelooue. Sy doen bycans allegader/uyt genomen de Turcken/coophandel oft ambachten. De Christenen ende Joden woonen verscheydē vande Turcken ende Mooren. Sy staen allegader onder t'beuel van eenen Bassa (die de opperste magistraet is:) ende desen en heeft niet alleenlijcken heerschappye ouer de stadt/maer oock ouer veel andere verre liggende landen/ende ouer geheel Palestina tot Egypten toe/ ende hy heeft veel Saniaccos onder hem. Behaluen den Bassa zyn ouerste den Cadius/Sabassius ende andere nedere magistraten/in'tgene dat hun officie raeckt/doen sy recht eñ aendienen iustitie. Maer alle dingē wordt met den gewichte vercocht/te weten broot/visch/vleesch/fruyt; ia oock hout/dat hier seer dier is om de groote menighte des volcx. Want een

rotulus van Damascus (dat is een seker gewicht doende seven pondt ende twee oncen van Venegien) cost eenen Turckschen Maidin / doen wy daer waren. Roosewater (datmen hier veel vindt) wordt hier met de mate vercocht / niet met het ghewichte / ghelijck in Italien. Men siet hier soo vette hamels / dat sy bycans smilten van vettigheyt / ende zijn over al soo overtrocken met smout / datmen gheen vleesch en siet / ende soo groot / dat sy somwijlen twee hondert pondt weghen / ende hebben eenen steert van twaelf pondt eenen cubitus lanck; zijnde anderssins seer ghelijck de hamels van Cyprus; hoe wel sy meerder zijn. Dit sy ghesepdt van Damascus: laet ons wederom tot onse reyse comen.

Het tvvaelfste capittel.

Vertreck uyt Damascus, ende beschryvinge vanden bergh Libanus.

Op

Op den achtentwintighsten van November ghewe est hebbende te Damascus sesthien geheele daghen / ontrent de derde ure vanden daghe vertrocken wy/ wel ghedachtigh wesende de schade die wy gheleden/ende het ongelijck datmen ons gedaē hadden. Als wy uyt de voorstadt waren / keerden wy door breede/ groote/veltachtighe/vochtighe ende natte pleynē by den voet vanden bergh Libanus/ende zijn alsoo ontrent middagh te Kesta ghecomen. Dit is een redelijck dorp bewoont van Mooren/ligghende vijf mijlen van Damascus/ende vanden bergh Libanus twee mijlen. Het omligghende landt is seer vruchtbaer ende wel gheoeffent. Maer eer wy onse reyse vervolghen/wil ick hier wat seggen vande ghelegentheyt/ vruchtbaerheyt / schoonheydt/ vruchten ende inwoonders vanden bergh Libanus/die gheheel de werelt door vermaert is.

Libanus in't Hebreeusch Libanon is eenen vermaerden bergh van Syrien/dickwijls inde H. Schrifture vermaent;palende na dē Noorden aen Palestina oft het landt van beloften;ende 'tselve deylende vā Syrien van Damascus.'Tis den hooghsten bergh van geheel Syrien hy heeft tsoppen oft hooghden die boven de wolcken strecken; eñ wort daerom met redene ghenoemt den bergh der berghen: ende men siet dien veertigh mijlen verre te water ende te lande/ende maect op sommighe plaetsen ghedurige schaduwen/dat oorsake van coude is: waer door den sneeuw op de steenrotsen vallende/blijft langhen tijdt liggē/ ende verv riesen tot inde hondtsdagen;ende van daer in stroo gebonden wort die inde naeste steden ghebrocht ende op de merckt vercocht. Eñ met sijne cromten streckt hy hem wijt ende breedt tot de middelantsche plaetsen/ende (ghelijck Plinius seght) streckt met sijne lenghde van Sidon tot in't landt van Synira ende Palmirena/duysent ende vijfhondert stadien verre / ende crijght verscheyden namen/ende beslupt veel vlecken ende dorpen. Hy is uyt der naturen vochtigh / ende den reghen dickwijls onderworpen/hy heeft veel schoone ende clare fonteynen/niet alleen beneden aenden voet / maer oock in't midden ende boven;vande welcke spruyten soo veel wateren / dat met de selve veel kudden van beesten (die daer veel zijn om de goede weyen) connen overvloedelijcken versaet worden. Daer-en-boven spruyten uyt den selven veel beken ende rivieren. De sonderlinghste zijn Jordanis/ Eleutherus/Adonis/Canis/Lycus Asse/Abana ende Pharphar. Den selven heeft veel effene ende lommerachtige valleyen/sommighe oock afgaende ende ter sonnen staende/seer wel beplant met wijngaerden/ coren/gherst ende alderhande hauwvruchten. Hier groeyen groene ende dicke bosschen van Olijfboomen/ende andere verscheyden boomen/als cypressen/boomen ghenoemt Larix/denneboomen/ pijnboomen/

men/ boschboomen/ende andere:om alle welcken hy van Oseas seer wiert ghepresen:'twelck Sinte Hieronymus bevestight segghende/ dat in alle het landt van beloften gheenen en is / die boschachtigher oft dicker is. Men siet noch op het hooghste seer schoone Cederboomẽ/ die Salomon soo dickwyls heeft verheven / ende die hy meest ghebruyckt heeft tot het timmeren vanden tempel van Jerusalem. Wy hebben wel Cederboomẽ gesien ontrent het Jootsche landt ende Samarien;maer nerghens soo hooghe. Den Cederboom van Libanus is eenen boom draghende spitse vruchten/altoos groen/hoogher dan eenẽ pynboom;soo dic dat somwylẽ vier oft vyf mannẽ dien niet en connen omvademen. Wt den block spruyten veel ende dicke tacken/ die hen wyt uytsprepen/ende crommen somwylen den block door hunne swaerte:sy zyn seer schoon om sien om hunne effene tacken:men soude segghen dat de selve gheeffent ende afghesnoept waren. Hy heeft luttel wortelen/meest haer streckende boven lanckx der aerden ende ontdeckt:de bladeren zyn smal/dun/hart/scherp ende stekende; 'thoudt is krom ende knopachtigh/het merch rootachtigh. De vruchten welrieckende eñ zyn gelyc de notẽ vande cyparissus / maer wat meerder. Inden herft hebben sy nieuwe vruchten met de gene/die een jaer out zyn. Op desen bergh wassen seer vermaerde/vette wel-rieckende ende ende smakende wynen/soo wel witte als roode; welcke ghedroncken inde maghe blyven ende versterckẽn de crachten der naturen / sonderlinghe die wassen in een dorp ghenoemt Sardinaia/daer Noe den eersten wyngaert heeft gheplant (soomen seght) ende is daer bespot gheweest van synen sone Cham. Ick hebbe dien dickwyls te Damascus gedroncken/ende my dunckt dat hy beter is dan den wyn van Creta ende Cyprus. Want hy en maeckt swillinghe inden buyck noch geene pyne inde blase:hy is lieffelyck inden mondt/goedt inde maghe/ende neemt wegh alle sorghfuldigheydt die 'therte des menschen quellen.

Waerom den Propheet dien pryssende seght. Syne ghedenckenisse is ghelyck den wyn van Libanus. Waerom ick hier met redene mach segghen met Boethius. O gheluckighe wynen van dit landt/ die het herte door droefheydt nedervallende ende door sorghen verdruckt/met eenen teughe oprechten ende vestighen als't wagghelende is.

Men vergadert hier oock veel Manna / dat seer volmaeckt ende goedt is; verre te boven gaende dat van Italien. Het valt ontrent den dagheraet ghelijck dauw ende rym/ende hanght met druppelen aen't gras/ende oock aende steenen ende bladeren der boomen / ende als't vergadert wordt/stolt het/ende smilt inde sonne oft by 'tvier/'tis soet van smake ghelyck honigh/hanghende aende tanden vanden genen/ die het eet.

Men

Men plaght hier oock eertijts (ghelijck Oseas ghetuyght) te vinden seer goedt / uytghecoren ende wel-rieckende wieroock/ende men vind't noch ende 'twordt door den sneeuw wit. Desen bergh is oock overvloedigh van medicinale ende wel-rieckende cruyden/ door welcker soeten reuck (soomen seght) de venijnighe dieren verdreven ende verjaeght worden. Ten lesten hy gaet alle andere landen van Syrien te boven in lustigheydt / vruchtbaerheydt/ gheleghentheydt / schoonheydt ende alle wellustigheydt ende overvloedigheydt van alle dingen/van olie/beesten/sijde-wormen/vruchten/coper/yser/wilde beesten ende ghevogelte.

Het volck ghenoemt Maronite / goede Catholijcke Christenen/ ende oock de Drusa oft Trusci overghebleven vande Franchoisen bewoonen den bergh Libanus ende het byligghende landt. Dese gheneeren hen met sijde-wormen te houden / ende zijn fraye consteners om sijde lakenen te maken; doende groot profijt ende ghewin door hunne vernuftheydt ende arbeydt. Laet dit van Libanus gesepdt zijn; laet ons wedercomen tot ons voornemen.

Het derthienste capittel.

Vertoeven in't dorp Resta. Groot geselschap vanden Bassa van Cairo. Tyrannie, ghewoonten ende manieren vande Ianitzaren van Damascus.

Alsoo haest als wy te Resta quamen / bevonden wy dat den Cadius van Mecha ende den Chiecagia van Constantinopelen / met welcke wy te Damascus ghecomen zijn / daer ghecomen waren/ende inghenomen hadden de Messite vanden dorpe / ende om dat daer gheene ghemeyne herberghe en was hebben wy onse packen moeten legghen onder den blauwen hemel/ende de beesten daer laten/ende zijn daer gheleven tot der Sonnen onderganc. Hier-en-tusschen hebben wy met groote begeerte gesien trecken voor by het naeste dorp den Bassa vã Cairo met eenẽ Coninckl ijcken treyn ende ghevolgh. Welcken treck duerde meer als sesse uren / ende en was noch niet voor by ghegaen ontrent den avont. Want de groote menichte der kemelen/die seer traegh ginghen / der peerden / muylen ende andere last-draghende beesten was soo groot/datmen soude ghesepdt hebben dat het eenen grooten legher was.

Voor den leſten hoop ginghen vier-en-twintigh buſſchutters/ allegader vanden Weſten gheboren ende verloochende Chriſtenen. Daer na volghde den Baſſa met ſeſſe lackeyen. Hy was uyt Perſien geboren/ghenoemt Ibraim/een ontachtigh man/ ende (ſoomen aen ſyn aenſicht conde ſien)van ſeſtigh jaren / lanck van perſoon/ met eenen langhen baert/ende witachtigh hayr / ſtuer van aenſicht / vet ende bruyn van aenſicht/ende ſtatigh in't aenſchouwen. Hy ſadt op eene ſchoonen muyl ghedeckt met een Turcxſch deckſel met gout gheborduert/dat ſy niet en legghen op den ſadele / ghelijckmen by ons doet/ maer op de billen vande peerden oft muylen. 'Tcleedt vanden Baſſa was van groen gheſchoren fluweel/gemaeckt ghelijck eenen gemeynen tabbaert/met eenen riem ghegort ; aenden welcken hinck een ſweert met eenen gouden hecht. Sijnē tulipant was wijt ende groot van fijn groen cattoenen lijnwaet ſeer conſtigh ghevlochten. De lackeyen hadden purpure rocken aen/comende tot de braeyen/eñ waren gegort met goude riemen/ aende welcke hingen de ſweerden vande Italianen ghenoemt Cimetarri/met vergulde hechten / ſy hadden op hunne hoofden ſilvere mutſkens(vande Turcken Uſcufij ghenoemt) van ſilver verguldt. Na den Baſſa volghden de hovelinghen ende jongers ontrent twee hondert op ſchoone peerden/die ſchoon behanghen waren. Hier na volghde eene overdeckte litiere/inde welcke een van't maeghſchap vanden Baſſa die ſieck was tuſſchen twee muylen gedraghen wierdt.

Wy ſouden op dien dagh voorder hebben moghen met den Baſſa reyſen;maer wy hebben door den raedt van onſen leytſman de reyſe uytgheſtelt tot des anderdaeghs. Hy ſeyde dat het ons voordeel ſoude zijn/indien wy bleven in't gheſelſchap vande Cadius vā Mecha ende den Chiecagia van Conſtantinopelen;ſonderlinge om dat hunne Carauana ſoo groot niet en was/ende daerom ons minder onghemack aenſtaende was / ende dat wy op de reyſe ſoo grooten ghebreck van eetware niet en ſouden hebben/ende de moeyelijckheden niet lijden/ die wy ſouden hebben byden Baſſa. Daer-en-boven dat in't gheſelſchap vandē Chiecagia waren ſommighe Janitzaren ſijne vrienden/ die in hem ghehouden waren / ende dat de ſelve ons ſeer wel te paſſe ſouden comen op den wegh ende helpen/indien ſy den laſt van ons eñ onſe dinghen wilden aenveerden : dat hy met hen ſonde overcomen/ om dat ſy ons ſouden beſchudden van het ongelijc vande booſe menſchen/ende quellinghen ende ſchattingen vande tollenaers/ ende ons beſchicken bequame plaetſe inde herberghe/om dat wy 'snachts onder den blauwen ende regenachtighen hemel niet en ſouden moeten ſlapen tot onſer ſchade ende achterdeel. Dit hoorende vonden wy den

raedt

raedt van onsen leytsman goedt; ende wy baden hem / dat hy met de Janitzers soude overcomen/ende onse saken voorderen/ dat wy van weerden houden souden al dat hy van onsen weghen ghedaen soude hebben. Hy deden't ende beschickte alle saken wel ende neerstigh. Als hy met de Janitzers overcomen was/bracht hy die by ons/ende seyde dat wy hen wat moesten met wijn verheughen; want datmen hen hier mede goedtwilligh ende vrienden maeckte. Wy deden't terstont/ wy nooddden hen ten eten; sy comen/sy sitten aende tafele ẽ eten met ons/ ende maken eenighe uren lanck goede chiere/ende wel droncken zijnde vertrockẽ sy. Want al is't dat de Turckẽ door hunne wet den wijn verboden is/nochtãs en passen de Janitzers daer niet op; maer drincken dien liever dan 'tvolc vã onsen lande: ja als't hen gebeuren mach/ drincken den selven met groote begheerte/noch en houden niet op vã drincken/voor dat sy geheel droncken zijn. Maer om dat wy nu vande Janitzers vermanen / wil ick hier in't corte wat seggen/dat den nieusgierighen leser niet onghenuchelijck en sal zijn/van hunnẽ staet/ eyghe/ghestelteniffe/tyrannye/leven ende manieren/die ick bemerckt ende met der daedt bevonden hebbe/ter wijlen ick inde landen vandẽ Oosten gheweest hebbe.

De Genitzari oft Janitzari (dat by de Turcken te seggen is nieuwe menschen oft nieuwe soldaten) de busschutters der Turcken/ende oude soldaten/ghelijck byde Romeynen waren de Lijf-knechten/ zijnde in tween bedeylt/te weten in soldaten van Constantinopelen oft van 'thof der Ottomannen/ende soldaten van Damascus. Die vã Damascus zijn peerde-ruyters/die van Constantinopelen zijn voetgangers; welcke nochtans daerom hen houden voor beter ende edelder / ende en willen die van Damascus niet wijcken. Sy hebben allegader cleyne soudye/ende ontfaughen die alle daghe. Nochtans na ieghelijcks verdiensten wort hunne soudye bewesen/ ghemeynlijcken alle daghe sesse/seven/acht/somwijlen thien oft ten hooghsten twaelf Maidinen alle daghe/welcke acht stuyvers van onse munte doen. Sy worden ghecosen vande kinderen der Christenen van Europa/die van jonghs af ten ghemeynen coste worden opghevoedt / ende onderwesen inde wet van Mahomet/ende gheoeffent om de wapenen te handelen/ oft oock van ghejaerde verloochende Christenen. Want dese meest al tot alle boosheydt ghenegen/oft gelockt door de begheerte van rijckdom ende vryheydt/verloochenen Christus/ende laten hen besnijden ende aenveerden de wet van Mahomet. Maer sy en nemen gheen van ander volck. De Janitzers van Damascus (van welcke wy hier sonderlinghe spreken) zijn duysent ende vijfhondert in ghetale/ ghehouden als Overste van gheheel Syrien zijnde rijck ende van groo-

ter authoriteyt by een yeghelyck. Sy houden veel jongen ghenoemt Genizeri/den eenen thien den anderen vyfthien/ sommighe twintigh ende meer/allegader zynde stercke jonghmans ende den arbeydt ghewendt: ende sy houden oock soo veel peerden als sy knechten hebben/ soo dat sy in noot zynde in corter tijt connen by een crijghen boven de vijfthien duysent ruyters. Sy en draghen nerghens sorghe voor dan om een peerdt wel te keeren/de wapenen te handelen/te peerde te rijden/met de spiessie spelen/ende andere oorloghsche saken hanterē. Sy slapen by hunne Heeren niet op bedden maer op d'aerde/daer op leggēde eene matte oft tapijt/eñ decken hen met hunne cleederē. Indien eenen Janitzare sterft/wort van dese eenen anderē in sijne plaetse ghestelt. Sy houden seer schoone peerden / die sy fraey vercieren/ sy leggen daer op sadelen van fluweel oft schoon gewrocht leder gemaeckt/bycans ghelijck de onse/maer achter wat leegher. De toomen zijn vol witte steenkens/de montstucken met verguldे oft silvere oft somwijlen met copere cieraetsels na een yeghelijcks macht verciert. Den meestendeel woont te Damascus; d'andere zijn bedeelt door geheel Syrien/als te Jerusalē/Aleppo/Amamim/Omsium/Antiochien Lyzza Sizrha ende andere byliggende steden. Sy en zijn gheene wetten noch Magistraten onderworpen Sy en kennen geenen Oversten/ dan den Keyser. Sy verworpen d'authoriteyt ende bevel vande Bassen/sy zijn alleenlijcken onderdanigh als't hen lust hunne Opperste capiteynen Aga ende Sardario. Dese worden vanden Keyser ghecoren/ende hebben bevel over d'andere: sy verkiesen andere inde plaetse vande overledene Janitzers/sonder den Bassa dat te draghen. Maer hoe wel sy vanden Keyser ghecoren zijn / ende na sijnen wille alleenlijcken moeten doen; nochtans en derren sy niet bedwinghen de stoutigheydt vande Janitzers/ noch hunne tyrannie straffen / ende behoorlijcke justitie over de boose doen/vreesende dootgheslagen te worden/indien sy hen teghen de selve stellen. Waerom sy bedwongen worden hunne boosheden te verdraghen/door de vingeren te sien/ende de boose onghestraft te laten/ende hen voeghen na den wille der selver. Maer indien sy iet doen dat niet te verdraghen en is/ende de gemeyne welvaert aengaet/soo vergaderen sy den Oppersten crijghsraedt/ die sy Diuanum noemen;inden welcken dese saken gheslist ende nedergeleyt worden. Want in desen raedt wordt meest ghehandelt om voor te staen de eere vanden crijgh ende d'authoriteyt vanden selven te houden staen. Hierom gheven sy malcanderens boosheyt veel toe/ ende verborgen de selve. Indien iemant wat oprechter eñ rechtveerdigher d'eerbaerheyt voorstaet/ende de redene volght/ende raedt tot gherechtigheydt ende billigheyt/ende vermaent datmen de misdoen-

ders

ders soude straffen en wort niet alleenlycke vā d'andere gehaet/maer doet ooc verloren arbeyt. Daerom zyn sy soo ontsien vande Bassen eñ andere Magistraten van Syrien/dat sy hen daer tegen niet en derren stellen; maer laten hen toe doen al dat sy willen/sonder die te straffen; sonderlinghe niemant derrende clagen van het ongheluck ende boosheydt dat hem ghedaen is. Waerom sy hen laten voorstaen dat sy moghen slaen oft stooten een ieghelyck 't zy inwoonder oft vremdelinck/ 't zy Moor/Christen oft Jode/met eene houte colve / die sy Pudisganum heeten/soo dat sy een ieghelyck seer moeyelyck ende daerom van hen gehaet zyn. Want al 'tghene/dat hen aenstaet/nemen/stelen/ende rooven sy met ghewelt/ende villen d'arme ondersaten tot den beenen toe. Sy leydden wegh/ontschaken ende vercrachtē dickwyls de dochters tegē dē danc vāde ouders al zyn die ooc Christenē. Indien iemant sterft/besonder eenen uytlander/sy nemen syne ackers/huysen/hoevē ende alle synen huysraet; waer door sy seer ryck worden ende schatten vergaderen. Sy gheneeren hen ooc seer met woeckerye/daer de Mahometanen seer toe gheneghen zyn. Sy verdrucken met listen/ die sy Avanie noemen/d'onnoosele/sy quellen de uytlanders / om ghelt van hen te crygen/ende hun goedt hun te maken/gelyc wy tot onse schade te Damascus beproeft hebben. Want indien de Janitzaren niet haddē oorsake geweest van het bedrogh dat ons gedaē was /eñ 'tselve en hun profyt niet en hadde gheweest/ghelyck wy daer na vernamen dat sy onder hen de boete/die sy ons hadden doen gheven/ hadden gedeylt/wy souden lichtelycken ons gelt wederom ghecreghen hebben/ door het toedoen vanden Bassa/die hier af niet en wiste. Ende hoe wel sommighe ons raedden/dat wy byden Bassa souden gaen/ende clagen over 'tgewelt dat ons ghedaen was/en hebben wy 'tselve niet derren doen/om dat 'tselve tot hun profyt was. Want vreesende dat wy wildē onse saken voorderen/in meerder ongeval souden comen/gheleert met het exempel vanden selvē Bassa; welcken niet connende selve syne authoriteyt voorstaen teghen dese moedige ende boose soldaten/en soude ons niet connen helpen hebben. Want den selven eenighe daghen te vooren/eer wy te Damascus quamen/ hebbende eenighe ordinantien ghemaeckt tegen de tyrannie ende booshheydt der Janitzaren/eñ hem ghestelt teghen hunnen quadē wille / heeft ten lesten moeten wyckē: ende gheenen raedt vindende ende den moedt verloren ghevende sy selven ghehouden in syn Serai oft paleys/eñ en dorste niet in't openbaer comen/al oft hy ghevanghen hadde geweest. Ja sy warē soo tegē hem verbittert/dat indien hy niet en hadde belooft dat hy d'ordinantien soude wederroepen / ende vergheven de soldaten het onghelyck

dat sy hem hadden gedaen / dat sy hem dreyghden doodt te slaen ende te vermoorden: welcken oproer noch gheen eynde en hadde eer wy van daer vertrocken; ende zijnde de soldaten noch niet te vreden gestelt. Ende sy en verworpen / versmaden ende verachten niet alleenlijcken de authoriteyt vande Magistraten/ghelijck wy gheseyt hebben; maer en passen oock niet veel op de maiesteyt vanden Keyser. Want ick sal met een exempel alleen bewijsen / hoe seer sy geweken ende geuallen zijn van die oude oorlooghsche discipline vande Ottomannen/ ende gehoorsaemheydt vanden Prince. Inde leste oorloge van Hongarhen plaghten drij oft vier hondert vā hun volck door't beuel vandē Keyser ontboden te worden; welcke hoe wel sy van selfs hadden behooren te seynden om hun volck by te staen; nochtans en hebben sy/verworpende het beuel vanden Keyser eñ straffe geboden vande Magistraten/ niet alleenlijcken geene vande hunne gesonden/noch oock niet gesonden het belast getal vande jonge soldatē: ja doen wy te Damascus waren / wierdt hen beuolen/ dat sy driyhondert van hun volck souden seynden/ende sy en hebben maer hondert vijftigh ghesonden / ghelijck wy hoorden van geloofweerdighe persoonen. Maer de ghene die aldaer reysen/ sonderlinghe die vanden Westen/moeten tot leytsmannen eenighe Genizari nemen / oft indien sy den middel niet en hebben om dat te doen (want men moet hen alle daghe eenen Cechin ghenen) soo moeten sy hunne gratie ende goedtwilligheydt met giften coopē; want indien sy 'tselue niet en doen/ soo stellen sy hen seluē in groot ende openbaer perijckel Want wy moeten toe schrijuen de beschuddinghe der Janitzaren / dat wy veel swaerigheden op den wegh zijn te bouen gegaen/ dat wy ontcomen zijn de onbehoorlijcke schattinghen vande Turcken ende Mooren; ten lesten dat wy wel onthaelt zijn geweest inde herberghen/al was't dat daer de Mooren ende Turcken om gestoort warē: want indien wy die niet gehadt en haddē; voorwaer wy souden vande barbaren ontallijcke veel schaden / ongheuallen ende ongheluck gheleden hebben. Want de Turcken ende Mooren meynen dat die vanden Westen allegader vol gouts steken; ia (by oorloue geseydt) gout kacken. Want op alle plaetsen eysschen sy gout/ sy perssen't uyt met ghewelt ende dreyghementen / ende doen jemant ongheluck/om dat hy hem met gout soude lossen/ ende vande moeyelijcheden ontslaen.

Maer indien daer maer eenen Janitzer by is/die u beschut van het ongheluck dat u ghedaen wordt / ende hem stelt teghen hunne onrechtighe schattinghen; hy can lichtelijcken de moedtwilligheydt van veel bedwinghen. Want de Mooren ende andere inwoonders van Syrien / zijnde uyt der naturen seer cleynmoedighe / ende

seer bevreest/vreesen soo seer dese soldaten/dat eenen van hen de stoutigheydt van veel alleen met een teecken te gheven can doen swichten. Hier uyt is lichtelijcken te bemercken / wat groote authoriteyt de Janitzaren van Damascus by de Syriers hebben : ende hoe seer sy van een ieghelijck gevreest worden; als datmen die met rechte niet soldaten/maer Heeren ende Princen/oft beter tyrannen / ende nacomers ende navolghers vande Mamelucken mach noemen.'Tis ghenoegh vande Janitzeren/laet ons tot onse reyse comen.

Het veerthienste capittel.

Doume, Sardinaia ende Hadra dorpen, gheleghentheyt der selver ende ghesteltenisse der omliggender velden.

OP den negenentwintighsten dagh van November(zijnde de sonne opghestaen) vertrocken wy van Kesta in't gheselschap vanden Cadius ende Chiecagia door een seer breedt ende vruchtbaer plat velt. Vijf mijlen van daer hebben wy aende slincke handt ghelaten een dorp ghenoemt Doume/ bewoont van Moorén;alwaer veel kempe wast / ghelijck men conde ghemercken door de hoopen die daer laghen. Wat voorder reysende/ saghen wy met groote ghenuechte gheheel het aertrijck bedeckt met bloemen van calissie/die root van coleur zijn. Aende slincke hant wiert ons corts daer na ghewesen het dorp Sardinaia/ligghende aen het hanghen vanden bergh Libanus / dat vermaert is door eene kercke daer ghesticht ter eeren vande H. Maghet Maria;inde welcke (soomen seght) bewaert wordt het beeldt vande selve heylighe Maghet van Sinte Lucas gheschildert. Want men seght dat Sinte Lucas vier soodanighe beelden gheschildert heeft/ vande welcke men seght het eene bewaert te worden te Romen/het tweede te Venegien/ het derde te Alexandrien in Egypten/ ende het vierde te Sardinaia. Dese kercke is ghetimmert op't Opperste vanden bergh/ende is ghewelft/staende onder twelffsel twintigh marbere pilaren. Men seght dat voor dit beelt/ dat by den hooghen autaer in ysere tralien bewaert wordt/hanghen veel brandende lampen. Men seght dat uyt 'tselve olie loopt/ende binnen seven jaren in vleesch verandert/ ende eene sekere remedie is teghen veel sieckten / ende om te bedwinghen het onweder der zee. De Christenen ghenoemt Maronite

 woon-

woonende in dit dorp bewaren ende besorgen dese kercke: welcke niet alleen van hen/maer oock vande Mahometanen Turcken eñ Mooren in grooter eerweerdigheydt gehouden wordt. Het dorp is alleenlijcken van Christen bewoont. Indien Turcken oft Moorẽ daer comen woonen/sy worden eer t'jaer eyndicht met verscheydẽ sieckten gequelt/ende steruen door een verborgen oordeel Godts. Wy hebben te vooren geseydt vande goedtheydt vanden wijn van Sardinaia/ die hier ouervloedigh is.

Entrent middagh zijn wy te Hadra gecomen. Dit is een redelijck wel bewoont dorp van Mooren/liggende in een groot vlack velt/ende eene vruchtbare landouwe/daer veel corens ende vruchten wassẽ. Na het Zuyden is't geheel met wijngaerdẽ beplant. Alle de wijngaerden ende byliggende ackers worden met waterloopen ende grachten besproeyt/op de selue maniere gelijck de Milanoisen hunne ackers verversſen. Ende hoe wel de Mooren wijngaerden oeffenen ende planten; nochtans en perssen sy den wijn niet / om dat hen 'tghebruyck van wijn in hunne wet verboden is: maer drucken uyt de besien een sap ende sieden't tot dat het soo dick wordt als honigh/dat sy Pacmas noemen/ende d'Italianen Mosto cotto / ende besigen dat voor sause. Sommige drincken't met veel waters. Andere droogen de wijndruynen / ende vercoopen die inde omligghende steden: andere maken daer af eenen dranck ende menghelen daer by honigh ende water.

Het vijfthienste capittel.

Reyse door vvoeste plaetsen, ende verscheyden Chana oft herbergẽ inde selue, ende beschrijuinghe van die.

Op den lesten dagh van Nouember inden dageraet vertrocken wy uyt Hadra na den Noorden : de reyse heeft op dien dagh moeyelijck geweest door berghachtighe ende oneffene plaetsen. Nochtans eer wy op de berghen gingen/bleuen wy stille eene mijle van Hadra by eene oude ende verballen Turcksche herberge/verwachtende de Carauana der Turcken / die ontrent drij mijlen na de rechte handt van den wegh af gegaen was: eñ als deselue by ons was/vervolghdẽ wy onse reyse lancr rouwe / ongeboude eñ onvruchtbare berghen / ende steyghe steenrotsen / ende quamen terstont in eenen

nen enghen doorganck / die ghehouwen was uyt de sijde van eenen bergh (ghenoemt Jubadin) welcken aen beyde sijden uytstekende eenen rouwen wegh maeckte. Ontrent den auont zijnde ouer de berghen/quamen wy in een effen velt ende by eene herberghe oft Chan ghenoemt Coteife. Dese was onlancx ghemaeckt / een schoon ende groot huys/ende heeft drij plaetsen/d'eerste dient voor eẽ Bazarrum oft merckt/op de tweede staet eene Messite/ende op de derde de stallen voor de beesten/ ende rontsomme de selue de camers voor de reysende persoonen/is met vierkante steenen gheplaueyt/ende in't midden staet eene schoone fonteyne/die altoos waters ghenoegh gheeft. Rontsomme de selue is eene groote ende hooge gaelderije/op welcke d'andere huysinghen/die met loot ghedeckt zijn/ghetimmert zijn/ ende besluyten de plaetse van alle sijden. De Janitzaren hebben ons hier eene redelijcke goede plaetse gegeuen/alwaer wy tusschen de kemels/muylẽ/ peerden ende esels tot 'sanderdaeghs gherust hebben.

Op den eersten dagh van December hebbẽ wy onse reyse verbolght door dorre verbuylde ende verwoeste plaetsen / zijnde eenen moeyelijcken wegh/ende hebbende een regenachtigh weder. 'S auonts zijn wy nat gecomen in het Chan Naph/ eene herberghe ghelegen op eennen heuuel/welcke eensdeels vervallen ende niet seer groot en was; alsoo dat daer onse Carauana niet inne en conde ; waerom seer veel Mahometanen hebben moeten slapen onder den blauwen hemel eñ hebbẽ eenẽ kouwẽ nacht gehadt maer wy zijn onder het dack door het toedoen vande Janitzaren geraeckt/hoe wel de Turcken ende Mooren daer seer tegen waren/eñ hebben daer geslapen tusschẽ de peerdẽ/ kemels/muylẽ eñ esels/op eene plaetse/die soo enge was/dat wy nauwelijckẽ conden sitten/veel min ons uytstrecken.

Op den tweeden dagh van December inden nacht verbolghden wy onse reyse. Als wy waren ouer steyge moeyelijcke ende rouwe bergẽ/ vonden wy ontrent middagh eene wijde hooghe ende lustige pleyne/ wel beplant met verscheyden boomen/ende ouer al geoffent: in't midden van welcke wy ghegaen zijn door een stadt ghenoemt Caram/ligghende op eenen heuuel in een vruchtbaer landt / ende bewoont van Mooren. Men siet wel aende groote verballingen dat 'tselue eertijts een schoone ende wel bewoonde stadt heeft gheweest. Ende om dat de Carauana hier stille stont/ter wijlen dat onsen Cadius te voet ginck na den Cadius vande stadt/soo hebbẽ wy dese bequaemheydt waer genomen / ende onsen cost uytghelanght/ ende ons wat vermaeckt met spijse by een claer fonteynken: ende soo haest als den Cadius wederom quam hebben wy met d'andere de reyse ghevoordert. Wat tijts hier na zijn wy wederom ghecomen op

verwoeste ende dorre maer nochtans effene plaetsen / op welcke wy noch huys/noch hutte/noch wyngaerden/noch hoven / noch boomen noch bosschen ghesien en hebben ; dan alleenlyck aerde vande sonne verbrant ende geheel onvruchtbaer. Na eene langhe ende moeyelycke reyse zyn wy tē twee uren inden nacht gecomen in een Chan oft herberghe vande Moorzen ghenoemt Hassia dat een schoon werc was/ende ghemaeckt van Solymannus den Turcxschen Keyser ; byde welcke zyn schoone badt-stoven/nochtans door den tydt seer verballen/ ende daerom niet ghebruyckelyck. Hier bleef de Caravana stille/ ende wy hebben daer oock vernacht;ende gerakende onder het dack/ende zynde seer moede/hebbē wy ons tot ruste gegeven. Al is dese herberge gelegen in eene dorre ende rouwe plaetse/ende verre vande beken ende rivieren;nochtans heeft de selve eene goede ende overvloedighe fonteyne. 'Tis voorwaer eene wonderlycke sake/datmen op dorre ende verwoeste plaetsen fonteynen vindt/die genoeghsaem zyn voor groote Carauanen oft convoyen van menschen ende beesten. 'Tis ongheloouelyck wat grooten cost ende arbeydt de Princē ende groote Heeren vande Turcken doen/om tot gherieve vande reysende menschen van onder d'aerde water te brenghen van seer verre gheleghen plaetsen/rivieren ende fonteynen tot by dese herberghen;meynende dat dit profyt voor hunne sielen ende Godt seer aenghenaem is.

Het sesthienste capittel.

Gheleghentheydt vande stadt Semsinum oft Chemsium. Perijckel vande Arabers:ende hunne ghestelteniſſe, leven, manieren.

OP den derden van December twee uren voor den daghe begauen wy ons wederom op de reyse lanckx oneffen berghen met grooter moeyten;over welcke zynde wy wederom ghecomen zyn in een groot ende vruchtbaer plat velt. Ontrent de derde ure vanden daghe zyn wy ghegaen voor by de stadt Chems oft Semsinum/welcke light in eene groote ende wyde pleyne/ ende is besloten met torrens ende wallen/zynde ontrent eene myle groot in het ronde. Dese stadt is bewoont van Moorzen ende beset met garnisoen teghen het daghelyckx uytloopen ende aenval der Arabers/ die het omligghende landt afloopen/ende wachten op de Carauanen/ ende maken den wegh onveyl;alsoo dat dese stadt is eene toevlucht en sterckte voor d'inwoonders ende reysende persoonen.

De Overste van onse Carauana den Cadius ende Chiecagia hielden hier wat stille/ende ontboden by hen de soldaten ende borgers vande stadt/ende vraeghden oft sy iet sekers hadden vande Arabers/ om te weten waer sy waren: ende vande selve vernemende dat sy daer ontrent waren/ende des daeghs te vooren rontsom de stadt ghereden hadden/ende noch erghens in de laghen waren; hebben sy de Carabanen doen stille staen / ende die in dry hoopen ghedeylt. Inden eersten hoop oft voortochte waren veertigh ruyters Janitzeren/ welcke ghewapent met bussen reden om te bespieden ontrent twee booghscheuten voor. Hier na volghde den tweeden hoop/inden welcken waren d'andere Janitzeren/Turcken ende Mooren/ eensdeels ghewapent met spiessen gemaect van Indiaensche rieten/eensdeels met boghen ende pijlen/ende oock met bussen.

Hier na volghde den derdẽ hoop/inden welcken waren onse Oversten den Cadius ende Chiecagia met hunne slaven te voet; ende na die twee koetswaghens/ inde welcke saten de huysvrouwe van Cadius ende hare camenieren; na welcke volghde den hoop vande muyldryvers/voetgangers ende kemelen/die de packen droeghen; op de syde vande welcke wy quamẽ sittende op esels ende muylen/onghewapent ende wel verbaert/als niet zijnde ghestelt om te vechten/ noch oock om te vluchten. Zijnde daer met grooter benautheydt bevanghen ende properlijckẽ voort-rijdende/verwachtende alle oogenblickẽ het aenstaende perijckel der Arabers (van wie wy soo ons docht/wy niet en souden connen ontgaen)meyndẽ overvallen te worden. Die voorginghen siende dickwijls groote menighte van menschen ende kemels ende meynende dat het Arabers warẽ/ deden teecken om stille te staen: ende als sy wisten dat het eene Carabana was/ deden sy voorts reysen. Ende alsoo reysende zijn wy sonder schade (Godt sy lof)ende de Arabers niet ghesien hebbende ontrent der Sonnen onderganck ghecomen wel moede te Emesa / daer wy stille zijn ghebleven/ende dien nacht hebben gherust. Inde Carabanen/ die ons teghen quamen/waren inde sommighe twee hondert / in andere dry hondert/in sommighe oock vier hondert kemelen/behalven het volck dat daer by was. Dese waren met graen gheladen/ ende reysden na Damascus/om de groote dierte die alsdoen daer was. Den Leser sal hem misschien verwonderen/dat aenghesien men seght dat dese landen seer vruchtbaer ende overvloedigh zijn van alle dinghn/nochtans inde selue dickwijls dieren tijdt is: maer men moedt weten/ dat dit niet en comt door het ghebreck vanden lande / maer door d'armoede ende onachtsaemheyt der inwoonders. Want mẽ en oeffent hem hier niet oft seer selden met landtwinninghe / ja en wordt nerghens soo

ver-

verworpen ende soo luttel ghedaen/als hier. Hierom sietmen bycans gheheel Syrien door d'ackers ligghen verwoest ende ongheboutwt/ ende daerom zijn de steden ende dorpen qualijc bewoont/ ja inde sommighe en woont niemandt ende zijn ydel. Laet ons wederromen tot de Arabers/daer wy dickwijls af vermaent hebben/ende wat segghen van hunne ghestelteniſſe/uytloopinghen/manieren ende leven/ eer wy voortgaen.

Dese zijn van alle cooplieden ende reysende persoonen ghevreest/ ende en quellen niet alleenlijcken met hunne uytloopinghen ende roovinghen gheheel Syrien / maer oock Mesopotamien / Chaldeen / ende beyde de canten vande riviere Tigris tot Persien ende Egypten toe. Om welcker rooven eñ stelen de reyse te lande in geender manieren bevrijdt ende seker en is. Want sy en sparen niemant/ oft hy Mahometaen/oft Christen/oft Jode zy oft afgodist : maer sy rooven ende dooden alle die sy vinden/noch den eenen en is beter eñ saeghtmoediger dan dē anderē. Sy houdē 'tgheloove van Mahomet/ ende zijn schaepherders/ende wordē Arabers genoemt van Arabien/ daer sy woonen. Dit is een volck sonder ghetal/machtigh / cloeck ter wapenen ende in d'oorloghe; hebbende nochtans gheene huysen ende sekere wooninghe / sy woonen in tenten ghemaeckt van cattoenen lijnwaet oft vellen van geyten oft kemels / ende zijn bycans altoos onder den blauwen hemel ende in roeren. Hierom en woonen sy in gheene steden oft casteelen/noch en hebben gheene : sy reysen van't een landt in't ander ende veranderen van plaetse na de bequaemheyt der weyen ende gherief vande beesten. Sy voeren op kemels / als sy reysen/hunne huysvrouwen/kinderen ende alle den huysraet die sy hebben. Voorwaer een onsaligh volck/ende dat seer arm is: aengesien sy in ledigheydt levende niet en willen wercken noch het landt bouwen oft eenighe ambachten doen/oft met eenighe eerlijcke sake hunnen cost en winnen. Want hoe wel sy op veel plaetsen souden 'tlandt moghen bouwen/ende hoven ende boomgaerdē beplanten: nochtans hebben sy liever van honger/dorst eñ coude te vergaen/dan by eenigh hantwerc te leven. Sy zijn vande sonne verbrant ende bruyn ; sommighe oock gheheel swart ghelijck Moorianen/magher/dorre/qualijck ghecleedt/ende bycans naeckt. Want sy en hebben niet aen dan een hemde van cattoen/met mouwen viermael wijder dan onse/ ende een enckel wollen cleedt/ genoemt Haga oft Gaba ghemaeckt van geyten oft kemels hayr/met witte ende swarte strepen gheweven. Hier enboven gaen sy barvoets/d'edele hebben schoenen/maer seer weynighe kousſen aen. Sy hebben op haer hooft eenen tulipant gevlochten van wit cattoenen lijnwaet/ende dit houden sy voor een veltteecken / om daer

daer by vermaent te worden als sy ter oorloghe trecken / niet om we-
derom te comen/maer liever om vromelijcken te sterven. De vrouwen
gaen oock allegader barvoets/ ende zijn ghecleedt alleenlijcken met
een blauw cattoenen hemde daer sy haer midden op gorden: sy dec-
ken haer hooft ende aensicht met eenen doeck/ende gaen meest al met
den hayre al hanghende. Sy verwen hare voorhoofden / caken ende
wijnbrauwẽ met blauwe placken/dat sy meynen fraey te wesen/daer
sy haer eer mede leelijck dan fraey maken. Den meesten deel draghen
oorringhen/ketenen ende ringhen van coper tot een cieraet. Hunne
spijse is meest broot onder d'asschen ghebacken/hunne toespijse versch
ende suer melck/ende vleesch van geyten ende kemels: sy houden ho-
nigh ende olie voor leckernije/ende ghebruycken die selden. Sy eten
selden ghedeessemt broot/dat sy soo gheerne eten / dat sy 'tselve byde
reysende persoonen vindende hen met ghewelt afnemen / indien sij't
hen niet van selfs en gheven. Sy en hebben gheen goudt/silver/ peer-
len oft costelijcke cleederen/uytghesondert de capiteynen ende Over-
ste. Hunne rijckdommen zijn kudden vã kemelen/peerden ende gey-
ten. Sy hebben smalle/maghere ende dunne peerden/die niet veel en
eten/die nochtans seer snelle van loopen ende den arbeydt ghewent
zijn/ende en drincken maer eens 'sdaeghs; zijnde nochtans soo stout
ende snel/dat/dies noot zijnde / sy aenvallen die sy ontmoeten ende
hen door hunne snelheydt berghen ende van perijckel bevrijen. Sy
ghebruycken seer lichte sadelen op de Turcxsche maniere/aende welc-
ke ghehecht is een lijnwaten decksel / daer sy de peerden achter mede
decken. Behalven boghe ende pijlen/ghebruycken sy voor wapenen
langhe lancien ghemaeckt van seer licht riet / over beyde sijden met
yser beslaghen/ die sy Zagaias noemen/ende hebben die in't midden
in hunne handen: ende als sy reysen/legghen sy die op huune schoude-
ren/ghelijck onse spiessiedragers doen/oft dragen die ter sijden bene-
den hunne armen/eñ draeyen die seer constelijckẽ/ ende met eene won-
derlijcke rassigheydt ende schieten die van verre ende by op hunne
vyanden/soo wel van achter als van voere. Plinius vertelt datmen
eertijts oock dierghelijcke lancien ghebruyckt heeft/ segghende dat
de rieten ghebesight wierden in plaetse van lancien / zijnde voor met
punten ende yser beslagen. Seer luttel ghebruycken sweerden/ die sy
Seife noemen/ende zijn cromachtigh / met welcke sy niet en steken
maer houwen oft cappen. Sy en ghebruycken noyt oft selden bussen.
Doen wy door Syrien reysden/ginck de mare / dat den Prince der A-
rabers/ die afliep eñde roofde het landt van Syrien by Damascus
ligghende/ende gheheel het landt na den Oosten ende byden Euphra-
tes/onder hem hadde dry hondert busschieters / ende was om sijne
 cracht

racht ende onnerwinnelycke macht van syn volck ghenoemt Coninck der Woestynen/ende was daerom van alle het omliggende landt ende de andere Arabers seer ontsien. In schermutsingen ende vliegende tochten zyn sy goede soldaten door de snelheydt van hunne peerden/ eñ zyn beter dan d'andere ruyters vanden Oostē; maer sy en weten niet te vechten in slaghoorden: Want sy en houden geene ordinantie/als sy den vyant aenvallen/ komen sy met groot geroysch; sy vreesen voor de handt te vechten / maer vallen den vyant aen met eenē hoop seffens/ nu gantsch verstroyt ende herwaerts ende derwaerts loopende/ ende den vyant terghende/ maken sy hem crachteloos ende moede/ende vechten meer met listen ende bedrogh/dat met gewelt ende openen strydt; ende maken hunnen vyant meer verbaert / dan sy dien verwinnen/ende dat meer door hunne menighte dan met ordinantie. Indien teghen hen eenen hoop comt/ die sy niet machtigh en zyn/als sy dien lange gheterght hebben/stropen sy hen op't velt / ende nemen de vluchte ende ontcomen de vyanden. Hierom en hebben sy tot deser tyt toe vande Turcken niet t'onderbracht connen worden/noch oock niet lichtelycken en sullen comen worden: Want als sy inde vluchte gheiaeght worden / loopen sy in't binnenste der woestynen/daer sy hen seluen onderhouden met melck van kemels; maer indien hen daer eenige verbolgen/ die moeten van honger steruen oft ten minsten sonder iet uyt te rechten na huys trecken. Het voornemen van dese barbaren is sonderlinghe om te betrappen de Carauanen/ de weghen onveyl te maken/met stelen ende roouen den cost te winnen/ ende voor hen te nemen 'tghene andere met arbeydt oft geldt vercreghen hebben. Daerom ontcomen de cooplieden oft reysenaers selden hunne handen/ten zy de selue meerderen hoop zyn dan sy / oft hen verbaert maken met bussen van verre schietende. Indien sy eenighe reysenaers t'onderbrengen/die ontnemen sy hun goedt/ oft sy moeten betalen eer sy vertrecken het rantsoen/ dat daer geset wordt op de mēschen ende packen: maer somwylen worden sy oock los ghelaten/ als sy borge ende versekeringe geuen. Ghelyck wy verstonden gebeurt te zyn eene Carauana vande Joden/ die wat voor ons uyt Damascus vertrocken was. Want de selue wesende in goeden getale was vā vier hondert Arabers bespronghen by een dorp Serach genoemt/ende ghecomen in handen vande barbaren; ende zynde op elck pack vande kemels ghe'et rantsoen van dry daelders/ ende niet hebbende om aldaer te betalen/hadden borge gegheuen /. ende ouercomen om te betalen/ ende waren alsoo los gelaten; nochtans daer boven de borgen latende ende schenckende acht kemels geladen met verscheyden fruyt. Maer de Carauana vanden Chiecagia onsen leytsman heeft meerder ongheluck

luck ghehadt. Want alsoo hy by het dorp Tumia twaelf mijlen van Aleppo/op den lesten dagh als wy te Aleppo quamen/ende wy met de Carauana vanden Bassa van Cairo reysden door vreese vā Arabers/ lanckſamelijcken nauolghde met ſijne Carauana/ is hy vande barbaren ouervallen/ende alle ſijnen packen genomen: die geen opsicht en namen op ſijnen ſtaet/geſtelteniſſe/oft religie oft dauthoriteyt/die hy by de ſijne hadde. Het is wonder/dat ſoo barbaren/vuyl eñ ſonder wet ende onderdanigheydt leuende ende arm volck hun can onthoudē vā moorden ende doorſlagen; aengeſien ſy 'tſelue ſonder ſtraffinge connē doen/als hebbende geenen Prince/ noch niemants beuel en kennen; maer oorloge voerren ſonder ſeker ouerhooft/ghedeylt in ſekere hoopen/ende volghen hunne capiteynen die ſy onderdanigh zijn. Maer hoe wel ſy vry zijn ende veel natien der werelt in getal te bouen gaen; nochtans om dat onder hen verſcheyden willen eñ partijſchappen zijn/ ende malcanderen haten ende benijden/en hebben ſy tot noch toe geen rijck connen maken/ oft andere rijcken in nemen. Wel is waer dat de Capiteynen d'andere in edeldom ende authoriteyt te bouen gaen/ ende by hun volck groot gheacht zijn; nochtans houden ſy allegader hen ſelu en voor edel ende heeren/ende achten malcanderen al gelijck. Sy beroemen hen dat ſy alleen noyt van jemant en zijn t'onderbracht ende vry gebleuen zijn;ende meynē dat ſy daerom edelder ende weerdiger zijn dan alle andere volcken der werelt. Sy tekenen hunne afcomſte van Iſmael den ſone van Abraham ende Agar/ eñ ſijne twaelf ſonen/vande welcke inde H. Schrifture vermaent wordt: ende ſy ſeggen dat ſy Agarenen genoemt zijn van Agar de moeder van Iſmael/ oft oock Nabatheen van Nabaioth ſijnen outſten ſone. Men vint ooc veel van dit volck/die den Turcken onderdanigh zijn/ dienende onder de ſelue;vande welcke de edelſte bedienen bedienen groote magiſtraten ende ſtaten/die oock groot ende rijck zijn/eñ hebben op veel plaetſen beuel ouer de Moorē. Men vint daer ooc veel geheel Syrien door/ die de tollē vāde reyſenaers ontfangē/die ſy vande gemeyne rentmeeſters oft vāden Keyſer crijgen voor hunnē goedē dienſt die ſy gedaen hebben: nochtans op beſpreck dat ſy de wegen moeten verſekeren van de roouers ende moordenaers. Welcke hoe wel ſy ghehouden zijn de reyſenaers te voorſien/eñ de ſelue te beurijden vā ongerechtige ſchattingen ende roouerijen;en zijn nochtans meeſt niet peyſende op hunnen laſt/eñ 'tgene ſy in andere behoorden te ſtraffen/ doen ſy ſelue dickwyls/eñ toonē hunne wreetheydt tegē de reyſenaers eñ copliedē. Terwijlē wy door Syrien reyſdē/was daer onder de Arabers een ſeer vermaerdt Capiteyn/ een groot vijant der Turckē/die by Balzara eene vermaerde coopſtadt van Perſien vergadert hadde eenen legher van
 dertigh

dertigh duysent mannen teghen de Turcken vrome feyten uytrechtende/ende hem daer door verheffende hunder veel hadde verslaghen/ ende de selve dagheliyckx meerder nederlage doende. Maer 'tis ghenoegh ghesepdt vande Arabers: wy moeten oock wat segghen vande Drusi oft Trusci/vande welcke wy hier vooren gesproken hebben/die oock veel landen van Syrien dagheliick met uytloopen ende rooven quellen.

Het seventhienste capittel.

Vande gesteltenisse ghevvoonten vande manieren van leven vande Drusi oft Tru sci.

Behalven d'Arabers (daer wy nu af gesproken hebben) vintmen in Syrien een ander natie van menschen/die de reysenaers seer quellen/ende de weghen door hun stelen ende rooven onveyl maken. Dese worden ghenoemt Drusi oft (ghelyck andere willen) Trusci/ende woonen eensdeels op de hooghden vanden bergh Libanus ende hooghe steenrotsen/eensdeels alle de plaetsen by de zee gelegen van Sidon af tot Tripolis toe dry daghreysen verre. Sy palen byde Maroniten/die Christenen zyn / ende zyn met de selve in't verbondt/ende seggen dat sy comen vande Franchoisen / die met Gotofredus van Guillon gheheel het landt van beloften ende de stadt Jerusalem gewonnen hebben: indien't waer is/ sy zijn verre gheweken van 'tleven ende gheloove van hunne voorvaders / want sy leven een ongheschickt leven/sonder wet oft eenigh geloove/want sy en houden noch het Christē/noch 't Mahometaensch/ende noch min het Jootsch geloove. Wel is maer/ dat sy besneden zyn ende wyn drincken ende vercken vleesch eten op de maniere der Christenen: nochtans en kennen sy den eenighen ende Dryvuldigen Godt der selver ende den Salighmaker Christus niet; maer sy eerē eenē Propheet/dien sy Isman noemen. Sy ghelooven oock dat Godt Schepper der werelt is/ ende seggen dat hy sorge voor de syne draeght/ende daerom aenroepen eñ aenbidden sy hem met luyder stemmen biddende dat hy hen wil beschermen. Maer sy en hebben gheene vergaderinghen/noch doen ghemeyne ghebeden oft ceremonien oft offerhanden/ghelyck andere volcken/sy en timmeren gheene kercken/ende ten lesten daer en is by hen geenen regel noch cerimonien.

Volgende 'tgevoelen van Philosooph Pythagoras/segghen sy dat de siele van een goet mensch uyt den lichaem scheydende gaet in't lichaem van een kint eerst geboren; maer de siele van een boosch mensch in't

in't lichaem van eenighe beeste. Ende levende ghelijck beesten en ontsien sy geen geslacht in't vergaderen ; want de vaders hebben met de dochters/de moeders met de sonen/de broeders met de susters te doē. Als sy hier af vande Maroniten berispt worden ende vermaent hen van sulckx t'onthouden / en passen sy daer op niet/ende houden den goeden raedt der Maroniten voor beuselinghen;segghende dat sy de kinderen voor hun selven ende niet voor andere ter werelt ghebrocht hebben/ende dat sy niet andere daerom die moghen ghebruycken/sonderlinge om dat niemant verboden en is 'tsijne te besighen. Welcke maniere oock eertijts by verscheyden natien der werelt geweest heeft/ ghelijck Ovidius schrijft.

Ja sy zijn tot soo groote dwaesheydt gecomen/ dat sy voor sot ende ongherechtigh houden de ghene die van andere meyninghe zijn. Want wie seggen sy)plant eenen wijngaert ende en eet vande vruchten niet;ende wie oeffent eenen hof/ende en gheniet de vruchten als loon van sijnen arbeyt niet? Dat hy niemant ongelijck en doet/die het selve doedt. Alsoo die eene dochter van sijne huysvrouwe crijght/ende met de selve sijne wellust e heeft/en doet niemant schade noch ongelijc sonderlinghe aenghesien men 'tselve de beesten siet doen door't inghe- ven der naturen. Dese quaet-beraden (ja beter beesten) houden dese meyninge/ arbeyden om hunne leelijcke ende onnaturelijcke oncuysheden te ontschuldighen/hoe wel sy verre verdoolt zijn vande waerheydt ende redene;niet bemerckende hoe veel de menschelijcke nature verschillende is vande beesten. Maer sy en zijn hier mede noch niet te vreden/sy voegē hier by noch overspel. Want op eenē feestdagh die sy jaerlijckx houden/comen soo vrouwen als mans tot eene gemeyne maeltijdt / ende dronckē zijnde maughelen de vrouwen onder malcanderen. Dit volck is seer snel ende seer behendich om te loopen over berghen ende heuvelen / ende sijn seer vernuftighe menschen/ende gheneghen tot der oorloghen / sterck / cloeck ende ervaren schutters. Hunne wapenen zijn sweerden/boghen / pijlen/bussen/die sy selve maken aenghesien sy veel ysers uyt der aerden graven. Sy ghebruycken allegader d'Arabische tale. Sy cleeden hen op de maniere vande Syriers oft Maroniten/uytghenomen den tulipant/ die sy wit draghen na de Turcksche manieren. Sy zijn de Christenen meer toeghedaen dan de Turcken/ Mooren ende Joden ; maer een ieghelijck al even goet/als daer oorsake is om te rooven. Ende hoe wel sy woonen in't midden der Turcken ; nochtans sijn den meesten deel van hen vry/ende en staen onder de Turcken niet / ende en zijn niemant ghehoorsaem/want tot noch toe en heeft die niemandt vande Turcken connen t'onderbrenghen;maer sy hebbē tot noch hunne palē

 cloec-

cloeckelijcken ende vromelijcken beschermen teghen het aenvallen der selver. Sy maken dan hen selven wetten ende rechten; die ghebruyckende soo't hen lust / ende zijn van alle omwoonende volcken ghevreest. Sy verkiesen capiteynen/die sy Emiri noemen / die sy van selfs ghehoorsaem zijn; ende behalven dese en kennen sy niemants anders bevel. Men seght dat sy eertijts meerder in ghetale gheweest hebben dan sy nu zijn, want men seght/dat sy eertijts tsestigh duysent mannen waren/daer sy nu nauwelijckx twaelf duysent en zijn / soomen seght. Sy zijn dickwijls vande Ottomannen bevochten geweest/ maer sy en zijn tot noch toe onder het jock vanden Turck niet ghebrocht, noch Selymus selve den Turcxschen keyser/na dat hy de Mamelucken verwonnen ende te niet ghebrocht hadde / ende gheheel Syrien ghestelt onder sijn bevel/en heeft dese niet connen dwinghen. Dit is den selven Zelymus/die verdreven hebbende den Coninck van Persien Ismael/ende gedoodt de leste Souldanen van Egypten/ ende den Persiaen ontnomen Mesopotamien / ende een groot deel van groot Armenien naest sijnen groot-vader Mahomet het rijck der Ottomannen seer heeft vermeerdert ende verbreydt. Maer de Drusi souden tot desen daghe toe hunne oude vrijheydt bewaert hebben / 'ten ware sy door de listen ende bedrogh van Abraim Bassa van Cairo in't jaer 1583. eene groote nederlaghe hadden ghecreghen. Want desen hem ghelatende vrede met hen te hebben / ende by hem onder schijn van vrede ontboden ende ghehouden hebbende hunne capiteynen/is hen sulckx niet verwachtende aengheballen / ende heeft veel van hunne dorpen met ten sweerde ende vier vernielt: 't welck d'andere merckende hebben hen tot de vluchte begheven/om niet gheheel te niet ghedaen te worden/ende hebben hun verborgen op de tsoppen der berghen ende steyghe steenrotsen. Want 'tis de ghewoonte vande Turcken met valscheydt ende bedrogh te bestaen 'tghene dat sy met gewelt oft sonder groote bloetstortinge niet en connen volbrengen: Met welcken vondt sy den meesten deel der werelt onder hunne heerschappye ghebracht hebben. Dit zy ghenoegh vande Druſi / laet ons de reyse aengaen.

Het

Het achthienste capittel.

Beschrijvinghe vande stadt Emesa oft Humsi.

Ontrent den avont zijn te Emesa oft Emissa vande Arabers Humsi oft Hamsa ghenoemt/ghecomen/ alwaer gheboren is Gregorius Emissenus / diemen ten tijde dat de Christenen Syrien regheerden/ghemeynt gheweest te hebben Sardinella. Veel meynen dat dit is het landt van Hus het vaderlandt vanden Prophete Job: hoe wel andere segghen dat het landt van Thraconitis is/daermen seght sijn graf noch te wesen. My behaeght d'eerste meyninghe beste; aenghesien 'tselve light (soo Josephus ende Hieronymus segghen) midden tusschen Palestinen ende Celesyrien. Ende het is eene seer schoone/wijde ende redelijcke bewoonde stadt/ ghelegen in een effen velt van't landt Apamea / omringhelt met seer stercke grachten/muren ende torens/ghemaeckt van swarten ende harden steen/by de welcke staet een sterck casteel/zijnde rontachtigh ghelijck een ey/staende op eenen hooghen bergh/die over alle sijden steygh is/bedeylt met viercante torens ende omringhelt met seer diepe grachten. Den bergh daer het casteel op light/is rontomme beleydt met effen steenen/om datmen dies te quader daer soude connen op comen: maer het casteel light nu verlaten ende daer en is gheen garnisoen inne/ende is gheheel vervuylt ende eensdeels vervallen. Men seght dat dese stadt eertijts bewoont is gheweest vande Samarci/die kinderen waren van Samareus den thiensten sone van Chanaan. Tyrius schrijft dat het een Artsch-bisdom heeft gheweest ende vier Bischdommen onder 'tselve gheweest hebben ten tijde doen de Christenen heeren van Syrien waren. Den meesten deel vande inwoonders zijn nu Mooren / d'andere zijn oft Jacobiten oft Turcken oft Joden/die meest al hen gheneeren met sijde-wormen te houden. Men weeft daer veel cattoenen laken/ in't welcke gout/ silver ende sijde van verscheyden verwe ghewrocht wordt.

Daer zijn noch twee kercken der Christenen/ eene ter eeren vande veertigh heylighe Martelaren/d'andere van Sinte Elianus / wiens lichaem men seght begraven te zijn onder den hooghen autaer in eene steene tombe. De huysen zijn meest al van buyten cleyn ende niet schoon om sien/sommighe van careel eñ slijck/sommighe van steen gemaect. Het omliggende lant is seer vruchtbaer eñ over al seer wel geeffent ende ghebouwt/ende alle d'ackers zijn rontsom beplant met

witte

witte ende swarte moerbesien beset met de bladeren met de welcke sy onderhouden groote menighte van sijde-wormen. Nochtans en is daer gheene groote overvloedigheyt van water; wãt daer en is maer een beecxken daer de ackers mede ververscht worden. Byde muren der stadt by de poorte ligghende aenden Noorden staen twee groote Chana oft herberghen; het een out ende het ander onlanckx gemaeckt zijnde; beyde een schoon werck ende verciert met eene seer groote plaetse. De nieuwe/als zijnde gherieffelijcker ende versekerder ende hebbende eene Messite/fonteyne eñ poorten/dat d'oude niet en heeft/hadde den Cadius van Mecha ende Chiecagia met sijn volck inghenomen/als wy daer quamen. Waerom wy gheene plaetse hebbende hebben moeten gaen inde oude herberghe / welcke wy gheheel vuyl/vervallen ende vol vuyligheydts ghevonden hebben. Wy hebben de selve doen suyveren ende de vuyligheydt eensdeels byde Muchari doen uytdraghen/om dat wy ten minsten eene plaetse souden hebben om te sitten/daer gheen stof ende vuyligheydt en was; want wy moesten op d'aerde sitten/liggen/eten ende slapen. Als de vuyligheyt ende stof was uytghedraghen; ende de packen binnen gebrocht waren/hebben wy onse sekere maeltijt ghedaen sittende op d'aerde/ende hebben daer na onse vermoede lichamen wat vermaeckt met ruste ende slaep. Byde nieuwe herberghe comt een beecxken van seer goet water / uyt 'twelcke ghéleyt wordt eene fonteyne tot op de binnenste plaetse/ seer gherieffelijck om de beesten te wateren ende gherief der menschen eñ wasschinghe der selver. Wt het selve beecxken worden oock met eene groote meulen ghemalen veel wateren loopende door buysen inde stadt na de Messiten ende ghemeyne herberghen. Niet verre van dese Chan oft herberghe na den Zuyden sietmen een graf ghemaeckt met eene naelde opgaende dat seer groot ende van viercanten steen ghemaect is/verciert met eene Griecxsche opschrift/welcke wy nochtans niet en mochten lesen/om dat wy daer niet by en conden comen. Eenighe meynen dat het ghemaeckt is ter ghedenckenisse van Julius Cesar/ende dat sijn grafdicht is. Inde stadt zijn drij sonderlinge Magistraten/den Saniaccus/Cadius ende Subassius / die volcomen bevel hebben over d'inwoonders.

Het

Het neghenthienste capittel.

Vertreck van Emesa. Onghelijck vanden Cadius ghedaen, ende sijne ende der Turcken superstitie, ghelegentheyt ende beschrijuinghe der steden Rostel ende Haman.

Op den vierden dagh van December vier uren voor den daghe/ zijnde reghenachtigh weder/ vertrocken wy van Emesa/ ende reysden inden donckeren nacht; maer hebbende licht na der Turcken maniere. Soo haest als't dagh geworden was/ willende sommigh volck wat rasch voor gaen/ende comende by dē koetseswagen/daer den Cadius inne sat/ zyn sy van hem seer bekeuen/ende heeft hen spytelycken ende qualijcken aengesproken/ eñ heeft hen doē achterwaerts gaen: Want hy nam het seer qualijck/om dat hy 'smorghens gheheel vroegh Christenen hadde ontmoet/ houdende 'tselue voor eē quaet teecken; ende is soo gram geworden op onsen leijtsman/ dat hy hem terstont ontboden heeft/ende op hem seer gheroepen ende ghetiert/ segghende tot hem veel schamperheden ende spijtigheden/ ende hem vermaledydende/ende hem straffende van sijne vermetelijcheydt/om dat hy wel wetende de manieren vande Mussulmannen/ de Frangy niet te vooren en hadde vermaent/ dat sy soo groote booßheydt niet en souden bestaen. Want de Turcken ende Mahometanen zyn allegader seer toegedaen de superstitien/ ende meynen dat sy alleen gheloouigh ende Godt seer aengenaem zyn/ende houden alle andere voor ongeloouige/eñ noemen die Jaur/ dat is/ongeloouige/ ende houden't voor een quaet teecken/ indien hen voor den opganck der sonnen oft ontrent den dagheraet eenigh Christen oft Jode in't ghemoet comt/ meynende dat sy dien dagh eenigh ongeluck sullen hebben. Ontrent de derde ure vanden daghe gegaen zynde door een groot vlack velt/daer goede weye was/inde welcke wy noch huys/noch hutte en sagen/zyn wy gecomen by eene seer oude stadt genoemt Rostel oft Rustem/die/soo sommige meynen/Sebastopolis ghenoemt is gheweest: Hier voor by gaende sagen wy seer veel ouerbleuelinghen van timmeringen/ryen van pilaren/ende hoopen steenen op eenen heuuel staende by den wegh. Want geheel de stadt is te niet ghegaen/ ende is onbewoont ende verwoest. De riuiere Assi seer snel loopende oock genoemt Orentes comt aende noordt zyde. Ouer de riuiere light eene schoon steene brugge/daermen genoegelycken ouer gaet; welcke ge-

maeckt is van groote viercante steenen / ende is lanck twee hondert voetē/eñ breet sesthien/staende op thien bogē/hebbende ouer beyde de syden steenen muren. Aenden voet vande brugghe op den cant vande riuiere sietmen eene groote bouwinghe/maer meest al verballen/ghe-weest hebbende(soo veel meynen) een oude herberghe oft Chan. Als wy ouer de brugge waren/zijn wy gekeert na de rechte hant lancx ee-nen opgaenden ende steenachtighen wegh. Doen cregen wy wederom eenen gedurigen ende kouwen regen/by den welcken gecomen is een-nen couwen ende stercken windt/ die ons op eenen corten tijdt soo nat gemaeckt heeft/dat onse hemden qualijcken drooghe bleuen. Hier na quamen wy op een groot ende wijt velt ; het voorgaende niet onghe-lijck noch minder/ouer al schoon ende groen/ende besaeyt met Sesan-mumun (dat eē maniere van graen is)eñ cattoen/dat men meynt eer-tijts genoemt te hebben geweest het velt van Saba. Wat tijts daer na ginghen wy ouer den bergh Gellarbei / die vruchtbaer ende niet seer hooge en is/ende zijn door veltachtige plaetsen 's auents ghecomen te Haman oft Aman/diemen seght ghemaeckt te zijn van Seleucus Ni-cator/ende van sijne huysvrouwe Apamia haren naem ghecreghen te hebbē/zijnde te vooren genoemt Pella: uyt welcke stadt (gelijck Stra-bo schrijft)was Possidonius den philosooph geboren. Het is eene ver-maerde/groote/wel bewoonde eñ seer stercke stadt van Syrien/ gaen-de alle andere stedē van Syrien/uytghenomen Damascus ende Alep-po/te bouen / t'zy in grootheydt / ende menighte der menschen/oft gheleghentheydt/stercte/fraeyheydt / van eetware ende vruchtbaer-heydt: De gelegentheydt der stadt is soodanigh: sy light in den grondt van een dal/ende is omringelt met vruchtbarighe ende schoone heu-uelen/ende heeft eē seer sterck casteel/'twelck als op eene hooghde lig-ghende de selue bevrijdt / ende gheeft ghesichte wijt ende breet op d'omligghende landen. Men siet nauwelijc de stadt/al ismen daer ge-heel by/want sy is besloten met de berghen / datmen die niet en siet ten zy men daer bijcans inne is.

De riuiere Assi oft Hase/eertijts Orontes ghenoemt/ die voor by Kosta vloedt/ loopt daer midden door/ende ververscht de byligghende velden ende de stadt mede : want met het water vande selue draeyen veel water-meulens/die 'twater malen in veel huysen ende waterloo-pen/ ende besproeyen de stadt eñ de byligghende houen. Daerom is hier soo groote ouervloedigheydt van hof cruyden datmen nergens meerder en vindt. De huysen zijn ghelijck van maecksel de huy-sen van Damascus hoe wel den meesten deel van buyten leelijck zijn. Onder andere zijn daer dry gemeyne badtstouen/ die schoon ende uyt-nemende zijn. Het omligghende landt is bedeylt in schoone / vruchtba-

re en-

re ende lustighe heuuelen ende dalen/ beplant met seer veel boomen van alderhande soortẽ/sonderlinge van vygh-boomen eñ witte moerbesie-boomen. Men vindt daer oock seer goeden wyn/veel corens/cottoen. Al is't casteel seer sterck/als bemuert met seer hooge torrens ende seer diepe grachten;nochtans en is daer geen garnisoen inne;eñ is eensdeels vervallen/eñ en wordt niet geacht. Dit casteel is in't middẽ vande stadt op eenen seer hooghen bergh/zynde rondt ende lanckachtigh/niet seer onghelyck het casteel van Humsi. Op de stadt aende Zuydt syde ligghen seer veel schoone bouwingen/ gemaeckt van ghespickelden marber/zynde rondt gelyck de Messiten/ welcke men seght te wesen de grauen vande oude Circassi oft princen. Den Saniatcus is ouersten van dese stadt/welcken staet onder den Bassa van Damascus/ende regeert de stadt met den Cadius ende Subassius. Den meesten deel vande inwoonders zyn Mooren ende Christenẽ/ luttel Turcken/maer noch min Hebreen. De Christene Maroniten hebben daer eene redelycke schoone kercke/gewyt ter eeren van S. Jan/ daer sy dienst op hunne maniere doen. 'Theeft eertyts een Artschbischdō geweest / hebbende onder hem seven Bisch-dommen. Maer ghekomen zynde onder de Saracenen/ heeft de selve veel jaren besmet gheweest met den onsuyveren dienst van Mahomet / ende is daer na wederom na een langh belegh van den Prince Tancredus den Saracenen ontnomen/ende wederom ghestelt in den Christelycken dienst. Maer alsoo de saken der Christenen in Syrien vervielen/is de selue wederom vande Mameluncken ingenomen/ ende heeft veel iaren onder het jock der Soudanen geweest/ende ten lesten zynde Syrien vande Turcken t'onderbracht/is't onder de heerschappye der Ottomannen gecomen/ daer het noch onder is. Als wy inde stadt quamẽ/vernamen wy dat dẽ Bassa van Cairo met syn geselschap daer was/ende niet en soude vertrecken voor 'sanderdaeghs. Dat ons seer qualyck quam/ende ons seer beroerde:want alsoo alle de herbergen ingenomen waren van dese syne groote Carauana/en wisten wy waer vertrecken/ ende daerom moesten wy onse packen tot den donckeren nacht op de straten inde macht der Turcken laten: ende zynde gheheel nat ende styf van coude/lydende couwe des nachts/ende douwe vanden dageraet. Ten lesten hebben wy door het toedoen van onsen Janitzare een camer ghecreghen inde naeste herberghe / na dat de Turcken daer waren uytghegaen/ ende wy aenden ouersten vande herberghe de huere vande camer betaelt hadden : inde welcke de packen ghebrocht hebbende/ ende ons wat vermaeckt vanden hongher ende dorst / ende vier ghestoockt om ons te wermen/eñ te drooghen/hebben wy al sittẽde geslapen. Wy en hebben niet veel gemacks ghehadt/ om dat de plaetse soo

cleyn was/ dat wy qualijck conden sitten/ veel min liggen oft ons uyt strecken; nochtans hieldē wy ons voor gheluckigh/ om dat wy eenige versekere plaetse ghecreghen hadden om de kouwe ende douwe des nachts ende andere ongheuallen des nachts te schouwen/ ende onse dingen bewaren.

Het twintighste capittel.

Vertreck van Haman. T'samen-voeginghe vande Carauana vanden Bassa van Cairo met de onse. Sijne leger-tenten opgheslaghen by Sechon eene Turcxsche Chan oft herberghe. Hunne maniere van coken ende spaerlijcheydt in't eten.

OP den vijfden dagh van December inden dagheraet vertrocken wy uyt Haman na den Noorden/ zijnde dē Bassa vā Cairo met de sijn vertrockē vā middernacht/ welckē wy nochtans achterhaelt hebben vijf mijlen vande stadt/ door dien hy stille hield ende verwachtede den Cadius van Mecha ouersten van onse Carauana/ ende zijn alsoo in sijn gheselschap tot Aleppo toe ghereyst. Op welcke reyse wy getrocken zijn ouer groote eñ vruchtbare platte velden/ ende schoone heuuelen/ zijnde gheheel vol olijf-boomen/ Terebinthen ende boomen van Coccus / ende oock door ongheboúwde ende verwoeste. De inwoonders besigē het saet van terebinthus voor voetsel/ ende de granen van Coccus om purpure te verwen. Sy saeijen oock op veel plaetsen eene maniere van coren / ghenoemt in't Arabische Hareoman/ dat by ons niet bekent en is; maer men vindt in Epirus ende Corfu/ die 'tselue heeten Calambochio / alwaermen broot af backt/ ghelijck hier vooren ghesepdt is. Men vint hier ontrent veel wilde esels/ van welcker leer men fraeye scheyden maeckt. Na veel reysens zijn wy stille gebleuen ontrent middagh by eē viercant huys/ staende by eenen coelen waterput/ door dien de Turcken daer uyt deuotie stille bleuen. Ende alsoo ondertusschen hunne ouersten ende treffelijckste gingen na de naest-gheleghen Messite / hebben wy ons oock wat in't groene gras met spijse versterckt. In alle het omligghende landt en is fonteyne noch riuiere/ eñ daerom is daer gebreck van water. Daerom de gene die daer woonen grauen seer diepe water-putten inde welcke sy regē water bewarē/ dat de reysenaers wel te passe comt

Als de Turcken wederquamen/ hebben wy onse reyse vervolght. Ontrent der sonnen onderganck hebben wy van eene hooge plaetse ghesien de herberge genoemt Sechon / liggende in eene valleye/ die noch dry mijlen van daer was/ daer den Bassa van Cairo alreede sijne tenten gheslaghen hadde. Men soude geseydt hebben / dat het eene stadt was belegert van eenen grooten legher / om de groote menighte der menschen/ peerden ende andere beesten/ ende soo veel tenten / die met eene fraeye ordinantie gestelt waren. Als wy daer nader waren/ hoorden wy het gheroep vande Dromedarissen ende kemelen / het neyen vande peerden ende ghecrijsch vande esels ende muylen ende andere dieren/ het gheclanck der trompetten / ende ghetuyt der trommelen; soo datmen qualijck anders hoorde. De keuckenen/ die daer seer veel waren/ roockten/ de cocken maeckten het avontmael onder den blauwen hemel ghereet voor hunne Heeren/ dat eene sake was schoon en genuechelijck om sien. Maer op dat den Leser mach weten/ hoe lichtelijcken de Turcken/ niet achtende verscheydentheyt van gherechten / den cost ghereet maken/ ende hoe spaerlijcken sy leven; wil ick hier by voeghen hunne maniere van coken/ ende hoe sy de spijse bereyden. Sy maken eenen put in't aerde lanck anderhalven voet / breet twee palmen/ ende wat afgaende; zijnde inden uytersten hoeck wat dieper. Hier inne leggen sy 'thout/ dat sy met hen brenghen; want sy trecken onder weghen uyt dorre boomkens/ ende dragen de selve mede/ om vier te maken/ oft halen't van daer ontrent/ als sy onders niet en hebben; ende vier slaende met eē vierstael ontstekē sy dit hout; daer na setten sy eenen coperen ketel op den put/ ende coken daer inne rijs/ gerst oft hauw-bruchten/ oft hamelen vleesch/ dat sy nochtans niet en sieden oft braden op onse maniere/ maer doen daer het been uyt; ende kappen 'tselve geheel cleyn/ ende coken 'tselve met sijn eygen smout; geen water daer toe doende. Sy en hebben gheene andere toespijse/ gheene andere gherechten/ sy en ghebruycken gheenen wijn. Hierom ey hebben sy niet veel sieckten/ ende worden sterc/ ende leven seer lanck. Terwijlen de Carauana vande Turcken hier stille hieldt'/ eñ zijnde alle de plaetsen vande herberghe inghenomen van die van Cairo / en conden wy onder het dack niet geraken; maer hebben bycans geheel dē nacht onder den blauwen hemel met couwe inden douwe vanden nacht sonder slapen overghebracht. Maer alsoo hier dickwijls van kemels ende dromedarissen vermaent wort/ wil ick hier by voegen de nature ende ghedaente van dese dieren.

Het eenentVVintichSte capittel.

VVat dier eenen kemel is, tvvee soorten der selver, ende ghestelte-nisse van dien.

EEnen kemel is een vierboetigh dier / hoogher dan een peerdt leelijck om sien/ende sterck van reucke/hebbende eenē dunnen/ langhen ende crommen hals/maer een wreet hooft: het en heeft in't bovenste kaecksbeen maer vier scherpe ende langhe tanden/ het onderste is vol tanden/ gelijc van andere beesten. Het heeft eenen bult op den rugge/ende eenen steert ghelijck eenen esel/ lange beenen ende dobbele braepen/op welcke het knielt alsmen't ladē moet. t'heeft vleeschachtighe ende ghecloben voeten ende cromme clauwen / ende het onderste vande voeten vol vleesch ende saeght/ghelijck eene spongie. Het verdraeght seer wel arbept eñ is seer bequaem om packen te draghen; want elcken kemel draeght soo veel als drp peerden / ende meer als duysent pondt ghewichts/ende oock vier menschen liggende op bedden. Nochtans gaet dit dier lanckfaem / soo dat den slincken voet voor den rechten niet en comt/maer dien volght. Ende hoe wel dit dier om sijn schroomelijck gesicht ende leelijck schreeuwen schijnt seer wreet te zijn aenden ghenen die't niet en kennen ; nochtans is't saeghtmoedigher danmen mepnt / ende soo tam ende ghehoorsaem aen sijne lepders/dat het sp selven leght op de knien/ja oock op den buyc nahet bevel ende wille vanden selven: ende nederballende ende boogende eerst sijne voorste eñ daer na sijne achterste beenen / laet de packen ende lasten op sijnen rugge ligghen: maer soo haest als't ghewaer wordt dat het genoegh geladen is eñ sijnen gewoonlijcken last heeft/ recht het hem op sijne voeten; want ten laet hem niet meer opleggghen / dan't ghedraghen can / ende en gaet niet voorder dan't ghewoon en is : Indien den lepder hem beveelt somwijlen op te staen / terstont is't hem ghehoorsaem / al oft menschelijcke reden hadde. Sijne knien zijn seer hardt verweerdt/want vouwende sijne beenen onder hem als't rust ontladen zijnde/ oft daeghs oft 's nachts sijn voetsel neemt/valt het met sijnen buyc op der aerde/ ende 't light met geheel sijn lichaem op sijne beenen. Ende aenghesien het seer wel armoede eñ sonderlinge dorst verdraeght/ wordt het met luttel voetsel onderhouden/etende seer luttel na sijne grootte. Het eet gecapt stroo/oft semelen oft gars/oft een wepnigh souts ende rouwe ende scherpachtighe wepen. Het gaet dertigh ja veertigh daghen ver-

volgens

volghens gheladen sonder eenighe ruste / ende verdraeght de groote hitte vanden daghe/ende verdraeght den dorst drij/vier ende meer daghen/ende gaet sonder drincken. Maer als daer bequaemheydt is om te drincken/vult het sijnen buyck/roerende eerst met sijnen voet het water/ende dat onclaer makende. Het pist van ter sijden / ende dat seer luttel ende selden. Het is seer bequaem om te reysen door woeste/ santachtige en̄ effene plaetsē:niet soo wel langs rouwe en̄ oneffene berghen/ende dat om de saeghtigheyt ende vleeschachtigh van sijne voeten/die't lichtelijcken scheurt ende breeckt. Indien't ghequetst wordt/ ende daer om niet voort en can ghegaen/soo dooden't de leyders/ ende 'tselve villende doen sy de beenderen uyt 'tvleesch / welcke sy onder malcanderen deylen / latende de beenderen op den wegh ligghen/ ende souten 'tvleesch om te eten. Als de locht coutachtigh is / is't traegh/ten zy dat het verweckt wordt door den sanck vande menschē/ oft 'tgeluyt vā eene pijpe oft belle/diemē 'tselve veel aenhanght. Als't heet is/gaet het cloecker voort. De kemelen zijn tweederhande / want sommighe zijn rouwe van hayr ende sommighe effen: d'eerste zijn bequamer voor couwe landen ende den winter/de leste voor werme landen ende den somer. Ick hebbe daer veel ghesien die dobbele ysere ketenkens hadden aende knien van hun voorste rechtbeen ; ende d'oorsake vragende/wiert ons gheseyt/dat dese te Mecha gheweest hadden/ ende met dese ketenkens als een teecken van heyligheyt van andere onderkent wierden/ende voor beter gehouden wierden. Dromedarij/ eertijts Anacoli ende Lagari ghenoemt en verschillen niet veel vande kemelen/zijnde ghelijck van ghedaente ende hooghde/dan dat sy twee bulten op den rugghe hebben/ende zijn dunder/magherder ende snelder. Waerom d'Egyptenaren/Arabers ende Moorianen die meer gebruyckē om te rijdē/dan om packen te dragen. Sy doē boven hondert Italiaensche mijlē op eenē dagh/sōderlinge in santachtige en̄ drooge plaetsen. De wijfkens branden sy de schamelheydt met een yser / om dat sy dies te stercker ende bequamer tot der oorloghen souden zijn. Sy voeren inde oorloghe twee schutters met den rugge teghen malcanderen sittende/om dat den eenen van voor ende den anderen van achter soude vechten. Men vindt daer seer veel in Egypten ende Arabien/in Syrien niet soo veel maer daer zijn veel kemelen / welcke die vanden Oosten weyen met hunne andere beesten. De Dromodarissen/ die den Bassa van Cairo by hem hadde/waren uyt Egypten gebrocht ende hadde de selve verciert met gheschilderde cieraetsels op 't voorhooft ende met decksels/ende daer op gheset slaven uyt Moorenlant/ die die bewaerden. Die de selve onderhielden met coecken ghemaeckt van terwen meel/dat sy hen wel spaerlijcken gaben. Als den genen/

die

die daer op sit/moest af gaen/sloegh hy met een stocxken aen 'tbeen vã 'tdier/ende den Dromedaris viel op d'aerde ende gaf hem goede bequaemheydt/om af te gaen.

Het tvveentvvintichste capittel.

Verscheyden dorpen doorreyst,ende de gheleghentheyt der selver, ende comste tot Aleppo.

OP den sesten dagh van December voor het opgaen der sonnen zijn wy in't gheselschap vandẽ Bassa van Cairo vertrocken vande herberghe ende Chan van Sechon / ende latende corts achter rugge het dorp Macharap/by 'twelck staet eene groote maer verballen herberghe / zijn wy ontrent middagh ghecomen te Marram/dat eertijts Maronias ghenoemt was / soomen meyndt. 'Tis een redelijck wel bewoont ende groot dorp/ ligghende op eenen niet seer hooghen heuvel in een vruchtbaer landt. De groote verballingen toonen/dat het eertijts eene schoone stadt heeft gheweest;want daer ligghen inde byliggende ackers groote viercante steenẽ. Tyrius schrijft dat het eertijts eene seer stercke stadt heeft gheweest/ eñ dat de selve wiert vande Christenen onder 'tbeleydt van Gotofredus van Buillon inghenomen/ende de torrens ende vesten afghe worpen ende voorts gheheel verbrandt. Op het dorp staet eene groote herberghe/ dat een viercant ende schoon werck is/onlanckx ghemaect van Sinan Bassa. Dese is met loot ghedeckt/ende heeft eene Messire / fonteyne ende dobbele gaelderye. Alle het landt is vruchtbaer ende beset met cattoen ende sesamum. Om dat den Bassa van Cairo hier bleef tot des anderdaeghs moesten wy daer oock blijven;ende alsoo de Turcken inghenomen hadden de binnenste ghewelfde cameren/ moesten wy dien nacht blijven inde buytenste gaelderije/daer wy gheen groot ghemack met d'andere en hadden.

Op den sevensten dagh van December eene ure voor den daghe vertrocken wy van Marra;nu op/nu afgaende/vonden wy aen beyde syden woeste ende ongebouwde plaetsen:ende corts daer na gingen wy midden door een dorp Iouai/dat eertijts eene groote stadt heeft gheweest/ghelijck de verballinghen ghenoegh ghetuyghen. Ontrent middagh lieten wy aende rechte handt eene vlecke genoemt Meraim daer een seer schoon ende groot Chan oft herberghe is. Wederom ten dry uren na noen bleven wy by het dorp Serach/ligghende op eenen heuvel. Op den voet vanden welcken staet een viercant ende redelijck

groot Chan. Als wy daer by quamen / vonden wy dat 'tselve van die van Cairo inghenomen was : waerom wy hebben met andere Turcken moeten slapen op d'aerde/ende onder den blauwen hemel / ende des nachts verdraghen groote coude ende andere ongevallen vanden nacht.

Op den achtsten dagh van December/ welcken was den feest-dagh vande Ontfangenisse van onse L. Vrouwe /bereydden hen des middernachts de Caravanen vanden Bassa van Cairo ende vanden Cadius van Mecha om te reysen ; waerom wy om in gheen perijckel te comen/oock des nachts zijn ghereyst/ ende ghevolght de lichten die voor ginghen. Op de tweede ure na den opganck der sonnen ginghen wy voor by een Chan ghenoemt Sarchon. Vijf mijlen van daer niet verre van een dorp Tumia/voor by welck een rivierken loopt/ende de byligghende ackers vochtigh maeckt/zijn wy ghecomen op de bergen van Aleppo/welcke zijn eensdeels vruchtbaer/ ende eensdeels rouwe ende ongheebouwt ende onvruchtbaer. Van daer vervolghende onsen wegh twaelf mijlen/somwijlen op / somwijlen afgaende/hebben wy aende rechte handt ghelaten de Messite ghenoemt Lenzaria/liggende twee mijlē van Aleppo/daermen die eerst siet. Van daer zijn wy lancx eenen afgaenden wegh recht na de stadt ghetrocken ; inde welcke wy d'eerste ure na den noen ghecomen zijn met groote blijdschap ende genuechte van ons allen/als hebbende nu gecreghen de plaetse van onse ruste/daer wy langhe na ghehaeckt hadden. Want het dochte ons een jaer gheleden te zijn/dat wy onse uytgheteerde lichamen door het langhe ende ongheluckigh reysen geene ruste en hadden ghegheven. Wy zijn dan afghesetten by de poorte/genoemt de poorte des kerckers/ vāden kercker daer by staende/oft oock de poorte van Damascus / ende zijn te voet sonder eenigh beletsel inde stadt ghecomen ; ende gaende recht na de herberghe Sibene/by den welcken staet het clooster vande Minrebroeders/hebben wy den Guardiaen vā Jerusalem eñ d'andere Minrebroeders/die met ons op de reyse hadden gheweest / derwaerts geleyt/ende oorlof van hen genomen hebbende zijn wy gegaen na het huys vanden Borgemeester oft Consul der Venetianen/dat niet verre van daer en staet; alwaer wy vriendelijcken onthaelt zijn gheweest/ ende zijn daer gebleven alle den tijt die wy te Aleppo geweest hebbē.

Het dryentwintichste capittel.

Lof vande stadt Aleppo, de ghelegentheyt ende nature vande plaetse coopmanschap, vruchten, ende ghestelteniße der inwoonders.

Aleppo/vande Mooren genoemt Chalep oft Halep/vande Italianen Aleppo/eertyts Berrhea/oft ghelyck andere segghen Hierapolis; die (ghelyck Jouius seght) gesticht is ende haren naem gecregen heeft van Alepius den Oversten vanden Keyser Julianus/is een wel bekende stadt van Syria Comagena/ende de vermaerdste ende beste coopstadt van gheheel het Oosten/gaende alle andere steden van Syrien te boven in menighte van volcke ende rijckdom/verdienende d'eerste plaetse onder alle de steden van het rijck der Ottomannen na Constantinopelen ende Cairo het hof van Egypten. Wiens indien men aensiet / glorie/rijckdommen / overvloedigheydt van coopmanschappen/van alle dinghen / ende menighte van volck die als met eene coninckl ijcke maiesteyt blinckende is; men sal sien dat sy haer als eene Conynginne verheft onder d'andere steden vanden Oosten. Sy is van alle canten omringelt met berghen/ende light eensdeels op eene effen plaetse/eensdeels op bergen/ende is seer schoon vã ghelegentheydt. Want daer zijn drij berghen inne besloten ; op den hooghsten vanden welcken/ligghende in't midden der stadt/light een casteel. De rivière Singa/die comt uyt den bergh Pierius/ende loopt crom ende met luttel waters door Comagenen/comt bijde stadt / ende vloeyt midden door de voorstadt/ende besproeyt door beeckens daer inne ghemaeckt het byliggende dal/ende ververscht de vruchten/ende valt den lesten by de stadt Byrra inden Euphrates. Wt dese rivière worden verscheyden waterloopen inde stadt ghebrocht/ende veel fonteynen na de Chana oft herberghen/Messiten ende veel huysen vande borghers. De stadt is in't ronde groot sesse mijlen. Ende hoe wel de selve met muren ende grachten besloten is; nochtans en is sy soo sterc niet/dat sy eenigh ghewelt der vyanden soude connen wederstaen / oft een lanck belegh verdraghen: want de vesten zijn door de onachtsaemheydt der Turcken vervallen/in veel plaetsen open/ eñ niet vermaect; ende men can daer des nachts lichtelijcken uyt ende in comen. Alle de muren zijn seer hooghe ende van steen ghemaeckt / op de welcke staen viercante torrens tsestigh stappen van malcanderen/ met eenen seer diepen gracht/die nochtans drooghe ende sonder water is. Het casteel dat in't midden vande stadt staet op eenen heuvel met der handt

gemaeckt

ghemaeckt(soo my dunckt)bedrijdt die redelijcken / ende is seer bequaem om 'tghewelt der vyanden te wederstaen/ende heeft eenen torren diemen thien mijlen verre vande stadt siet/ vanden welcken men siet het omligghende landt. Het is rondt ende lanckworpigh ghelijck een ey/bycans ghelijck het casteel van Haman:hoe wel hoogher ende stercker/ende omringelt met seer diepe grachten; inde welcke gehouden wordt seer groote menighte van voghelen ende alderley visschen/ die niemandt en mach dooden.'Tis eene wonderlijcke sake/de vrouwkens daer voor by gaende gheven de vlieghende voghelen broodt uyt hunne handen/ende oock de visschen swemmende inden grondt vande gracht ende somwijlen opspringhen/ alle hunne de spijse die sy hebben/ende meynen dat dit Godt seer aenghenaem is. Men comt daer op lanckx eene brugghe ligghende op de Zuyt-sijde / ende men moet door drij poorten gaen eermen binnen comt. Dese brugghe is geheel van steen met eene wonderlijcke konste ghemaeckt/ staende op veel boghen/comende uyt de seer diepe grachten ghelijck torrens/ ende doet een ieghelijck die die siet verwonderen door hare hooghde ende grootheydt. Maer hoe wel dat dit een out casteel is van maecksel/ende in veel plaetsen begint te vervallen/als zijnde de muren ende torrens niet seer sterck/ja gescheurt ende gecloven; nochtans en is dat niet te versmaden om hare hooghe gheleghentheyt/ ende diepte/ ende breedde der grachten/dies te meer/om dat het selve beset is met veel gheschuts ende voorsien met garnisoen. Men seght dat het garnisoen is van twee hondert Janitzaren/vande welcke Overste is den Oversten van't casteel ghenoemt Solucbassius. Dese zijn allegader voetknechten ende busschieters/vergadert van Mooren ende slecht volck/ ende zijn daerom min gheacht dan d'andere by 'tvolc/eñ d'andere Janitzaren/als meynende dat sy niet weerdigh en zijn om de wapenen te draghen ende inde oorloghe te dienen/om dat sy noch uyt Europa ghebooren en zijn/noch van jonghs af inde wapenen gheoeffent. maer door d'authoriteyt van eenen Bassa opgenomen zijn vā slechte ende verworpen menschen. Daer zijn twaelf poorten aende stadt/de schoonder van werck ende grooter zijn de poorten van Damascus ende Sabentachia/zijnde nochtans des daeghs van niemant bewaert ; maer een iegelijck comt daer vrijelijcken in. De stadt heeft drij groote voorborchtē/ alsoo fraey betimmert als de stadt selve/Giudeida/Sanchusa ende Sabentachia/meest bewoont vande Christenen vanden Oosten. Het vermaerdste is Giudeida / daermen siet een groot ende wijt velt/ daermē bycans alle dagē siet dat steeckspelē die gedaen worden vande Janitzaren. Onder seer veel ende verscheyden Messiten zijn d'uytnemenste twee onlanckx ghemaeckt/zijnde rondt ende met loot ghedeckt

ende verciert met ronde torrens/ die sy Madenas noemen. Hier by magh gevoeght worden de derde/ dat eertijts een kercke der Christenen heeft geweest/die lanckachtigh is met eene groote plaetse met marbre geplaveyt/ende verciert met eene schoone gaelderye/hebbende eenen viercanten torren/die wel den hooghsten is die ick in Syrien gesien hebbe. Hier by staet eene andere oude viercante kercke/eertijts gewijt(soomen seght) ter eeren van S. Jan/ nu vande Turcken in een Messite verandert. Ende hoe wel sy dese kercke langhen tijdt hebben gehadt/ ende daer hunne gebedē op hunne maniere gedaen; nochtans hebben sy d'autaren ende beelden op de muren geheel ende ongeschent ghelaten/daer veel af verwondert zijn; aenghesien sy eenen grooten schroom vande selve hebben/door dien de wet van Mahomet hen alle gebruyck van beeldē verbiedt. Maer nu is de kercke altoos gesloten/ ende niemant vande Mahometanen en derft daer inne comen / ende dat daerom(gelijck wy gehoort hebben van geloofweerdige persoonen(dat sy door veel exempelen bevonden hebben/ dat hoe veel Mooren oft Turcken bestaen hebben daer inne te gaen / door een verborgen oordeel Godts verminckt zijn ghewotden van hunne leden /oft door langhdurige sieckten zijn uytgeteert/oft door eene onvoorsienige doodt gestorven/oft in verscheyden manieren Godts straffinge hebben gevoelt. Ende hoe wel de cooplieden van Venegien dickwyls aen 'thof vanden Turckschen Keyser hebben versocht (ghelijck ons ghesepdt wierdt) om inde selve kercke te moghen hunnen dienst doen/ sonderlinghe om dat sy die niet en conden ghebruycken/ ende de selve seer verviel/ende beloofden de selve t'hunnen coste op te maken; nochtans en hebben sy 'tselve noch door bidden noch beloven connen vercrijgen; door dien de wet van Mahomet dat niet toe en laet/ om dat de selve te vooren toegheeygent is geweest tot hunne openbare gebeden. Want de Turcken ende Mooren houden de Christenen voor onweerdigh om hunnen dienst te doen in die Messite/daer sy oock maer eens hun openbaer ghebedt hebben ghedaen.

Hier zijn daerenboven verscheyden ende heerlijcke openbare herberghen / die sommighe haren naem hebben vande coopmanschappen diemen aldaer vercoopt. Dese meeste ende vermaerdste door de menighte vande coopmanschappen zijn Chan Chibir/Chan Sougier/ Chan Gidat/Chan Atic/Chan Agemi/Chā Waiwoda/ Chan Abrach/ Chan Sibel/ Chan Mahomet/ende Chan Sibmine. In dese woonen oock veel cooplieden van verscheyden natien/ Alle de straten zijn gecasseyt; maer seer veel zijn enghe/ende meest alle hebben aende canten van beyde sijden eenen hooghen boordt van vier oft vijf voeten ; lancx welcken de voetganghers schoonen ende drooghen wegh hebben / tus-

schen

schen welcke lighgt eene gote eenen voet diep/ ende breet drij oft vier voeten/om het regen water oft vãde fonteynē daer in te loopen. Door dese goten gaen de Carauanen vande kemelen ende andere last-dragende beesten. Men ghebruyckt hier geene waghens oft kerren; maer de kemelen muylen oft esels draghen de packen. De huysen van de borghers zijn meest allegader van steen/ van twee/weynighe van drij verdiepingen/die sy decken met platte daken ghelijck vloeren / daer sy 's morghens hunne slaep-plaetse maken/ eñ slapen onder den blauwen hemel.

De buytenste muren naest de strate en hebben gheene oft luttel vensters/ om hunne vrouwen ende concubijnen (die sy veel hebben) alle oorsake van aenlockinghen ende coutinge te benemen: want de Turcken zijn allegader seer jalours / ende bewaren hunne huysvrouwen ende concubijnen seer nauwe. Nochtans in sommighe huysen vande heeren ende edelmannen zijn uytsprongen van hout buyten de muren aende eerste verdiepinghe ghemaeckt/ die voor drij vensters / ende in elcke sijde eene hebben / die al bevrijdt zijn met yser e vensters ; maer hier en comen geene vrouwen / maer de mans om het volck te hooren ende locht te raepen. Maer bycans alle de huysen vande borghers en zijn van buyten niet verciert/maer zijn van binnen beter ghestoffeert/ ende bedeylt in schoone wooninghen.

De Bazarra oft merckten/die daer veelinde stadt ghevonden worden/zijn enghe/leegh/ ende nauwe/meest al met poorten afghesloten/ sommighe oock 's daeghs met eene ysere ketenen bevrijdt teghen de peerden ende andere beesten. Maer elcke/eenige uytghenomen/ zijn gheschickt tot sekere coopmanschappen ende ambachten/ ende hebben hunnen naem vande uytnemenste coopmanschappen oft ambachtslieden. De Bazarra vande Christenen ende Joden zijn van d'andere gescheyden/ende men siet wel welck volck sijnen feestdagh houdt: want als de Christenen den hunnen houden/sluyten sy hunne winckels/ ende en doen gheenen handel oft ambachten: ende als de Joden hunnen houden/doen sy insghelijckx. Maer de Turcken doen hunnen handel ende ambachten wat feesten sy houden/ uytghenomen eenen / dien sy Bairan noemen. Dese Bazarra zijn soo vol menschen / alsmen daer handel doet/datmen daer qualijck door can. Want alsoo de selue alleenlijcken geschickt zijn om coopmanschap te doen/en woonen daer noch Turcken/ noch Mooren/ noch Christenen/noch Joden inne. Daerom sietmen seer luttel vrouwen die daer iet vercoopen/gelijck het by ons de maniere is; ten zy sommighe oude wijfs/ die op sommige plaetsen vercoopen gedraeyt garē. Bouen dese Bazarra zijn daer wijde stratē oft ghemeyne merckten / daer het slecht volck hun goedt vercoopen/

 ende

ende slaven soo mans als vrouwen te coope gestelt worden. De voorbrochten vande stadt meest al beplant met hoven ende boomgaerden brenghen voort seer veel araengie appelen / citroenen / pijnappelen/ insghelijckx persen/oock vyghen/Musen/olyven/pruymen ende amandelen/ ende oock redelijck veel appelen ende peeren ; maer niet soo overvloedelijcken/noch soo verscheyden/ende gheverwet/ghelijck by ons. De hoven zijn vol van alle hofcruyden/als endivie / lattouwen/ verscheyden coolen/pastinaken / radysen / cappars / spinagie / loock/ peterselie/cardoenen/beete/sparagus/venckel/sesamum ende veel andere in grooter menighten. Hier en ghebreken oock geene concommeren / cauwoerden/ pompoenen/ oock verscheyden appelen vande Mooren ghenoemt Bedengi am, Angurien oft Bariecha die hycans gheheel het jaer duren/ende op de merckten te coope zijn. Nerghens vintmen meer Colocassia. In een dal ligghende aende Zuydt-zyde vande stadt sietmen groote olyf-boomen / wilde amandelboomen/vyghboomen ende moerbesieboomen/insghelijcks veel boomen van Sebesten ende pistacien/die de Mooren noemen Fistuc ende Fisluc. Van dese trecken de Turcken ende Mooren de jonghe scheuten / ende eten die met olie ende asijn/ghelijck de Italianen den sparagus. Het landt zijnde over al bedeylt in bergen ende dalen is seer wel beplant ende besaeyt/ ende is redelijcken vruchtbaer/ende meest al crijtachtigh / ende brenght voort veel corens ende gersts/ende hauw-vruchten / sonderlinge cicerren ende Turcxsche boonen in grooter menighte. Het is oock redelijcken beplant met wijngaerden; nochtans wordt den wijn meest al ghebracht vande stadt Nisis liggende twee dagh-reysens vã Aleppo. Daer en wast niet veel havers/ ghelijck oock hoy. Daerom eten de peerden ende last-draghende beesten ghecapt strop oft gerst oft vitsen dit zijn cleyne roode saeykens. De vruchten ende granen worden meest al afghesneden in't eynde van April oft beginsel van Mey/want dã is't in gheheel Syrien den Oogst. Als de vruchten afgesneden zijn/ en voeren sy die in gheene schuren (ghelijckmen by ons doedt; maer draghen die op eene effen plaetse onder den blauwen hemel/ ende leggende de schoovẽ geheel de plaetse over/laten sy daer op gaen ossen ende buffels/welcke rontsomme gaende het graen lichtelijckẽ uyt terden; ende men gheeft den meester vande ossen ende buffels sijnen loon voor het dorsschen/oft eene thiende van graen/ende men gheeft de beesten hun voetsel: welcke maniere de heylighe Schrifture oock verclaert ghebruyckt gheweest te hebben eertijts by het volck vanden Oosten. Hierom leestmen alsoo: Ghy en sult niet verbinden den muyl vanden os, die uvve vruchten is dorsschende op den vloer. Dese maniere van dorsschen wordt oock ghebruyckt byde Italianen; maer sy verschillen hier inne

vande

vande Turcken/dat dese ossen ende buffels nemen om te dorsschen/ maer d'Italianen peerden.

Maer dat de stadt Aleppo meest verciert/is dat daer comen alderhande coopliedeu/ende daer te coope brenghen upt alle landen der werelt alle costelycke coopmanschap/costelycke gesteenten/specerijen ende syde-lakenen / die van hier in seer verregheleghen landen vervoert worden. Want daer wordt ghedaen handel bycans van alle volcken/door dien daer eene groote menighte van alle canten comt. Want men siet hier Persianen/die 'tvolck noemt Agiami/Iudianen/Chaldeen/Armeniers/anders Giolfalini ghenoemt/Curdistanen/Caramanē/Turcomannen/Georgianen/Egyptenaren/Arabers/Grieken/Syriers ende veel meer andere. Ut den Westen vintmen daer sonderlinghe Venetianen/Franchoisen van Massilien / Catelanen/Sicilianen/Geneysoisen/Engelschen/Duytschen ende veel Nederlanders. Om d'uytnemenste coopmanschappen te verhalen/upt de landē vanden Oosten comt daer peper van Syrien/ende lanck ende wilt peper/Indiaensch peper/Gember/ ghenoemt Bulla / note-muscaten/naghelen/foelie/canneel/amomum/cardamomum/myrrhe/ spicanardus/Calamus aromaticus / Cina-hout Quaiacum/ hout Aloe/note van Pontus oft Rheubarbarum/cassia fistula/Turbith/Scammonea/opoponax/beluuinum/aloe/musius / amber / tutia/ galbanum/sal armoniacum/assa fetida/Manna van Libanus/galegaen/curcuma/Indacum/opium/galnote/ lac tamarinum/camphora / verscheyden myrobalana/costus/cubebe/malabathrum/Styrax/soffraen / granen van Coccus/serapinum/daeyen upt Mesopotamien /rieten van Indien/porcelepnen/peerlen/robynen/smaragdē/sapphyren/cineen/ diamanten/sardoniken ende andere costelycke gheesteenten. Insghelycx den steen Bezar/die eene sonderlinghe cracht heeft. Desen is bruynachtigh van verwe/streckende na het groene/die vande Persen ende Indianen ghenomen wordt upt de magen vande geyten / ende is seer goedt teghen venyn ende pestilentiale kortsen/ende wordt in grooter weerden ghehouden. Nochtans wordt den selven vande Ioden (die veel valsche dinghen voor oprechte vercoopen) dickwyls vervalscht: daerom moetmen den selven beproeven oft hy oprecht oft valsch is. My is dese maniere gheleert om te proeven : men maeckt een fyn doecxken nat met speecksel oft water/ende wryven den steene boven op/daer mede; indien 'tselve geelachtigh wordt/is den selven oprecht/ indien niet/valsch. Behalven het manna van Libanus / wort daer andere upt Persien ghebrocht in groote overvloedigheyt/dat sy noemen Transchibal dat op een doornachtigh cruydt Acatia ghenoemt / ende vande Mooren Agul/vallende vergadert wordt/zynde ghelyck saedt

van

van Corjander/nochtans wat meerder/ende geheel verschillende van het manna van Italien ende van Libanus; dat veel segghen ghelijck te zijn het manna/dat eertijts voor de Israeliten ghereghent heeft inde woestijnen van Arabien/wiens ghedaente inde H. Schrifture beschreven wordt met dese woorden: ende het Man was gelijck saet van Coriander/bruyn van verwe. Daerenboven worden van Damascus gebrocht verscheyden Damasten ende andere syde-lakenen/ende uyt Caramanien leer van verscheyden verwe/die 't ghemeyn volck noemt Corduanen/oock Cottoen/cottoenen garen/cottoenen lijnwaet/Persiaensche lakenen geweven van syde ende gout/tapyten van Persien/Cairo ende Syrien. Verscheyden camelotten/oock asschen om seepe te maken/die ghebrandt worden in groote menichte op de erven van Syrien van een cruyt genoemt Schinam: want als het kruyt gebrant is/worden de asschen olieachtigh/ende worden hardt ghelijck steenen. Ende dese zijn soo overvloedigh op de berghen van Syrien / datmen daer mede somwijlen gheheele schepen ladet/ ende te coope verhoert worden in verscheyden landen der werelt. Wt Westen worden daer veel costelijcke coopmanschappen ghebracht/als syde/rasse / fluweel/ purpure/ wolle lakenen van verscheyden verwe/ loot / yser/ tenne/ corael/witte armijnen vellen / ende seer fijne vellen van Zabellinen/ die de Princen ende groote Heeren alleen ghebruycken / om hunne cleederen te voederen. Insgelijcks vellen van Martres ende wilde catten/ende seer veel andere coopmanschappen; sonderlinghe goude ducaten soo van Hongerijen als Spaignien / ende oock silvere daelders/sonderlinghe van Hollandt/oock Spaensche realen ; welcke/al zijn sy gheteeckent met het teecken des H. Cruys/ oft der heylighen oft der Christene Princen(welcker ghebruyck verboden is inde Wet van Mahomet) sy meer achten ende meer begheeren dan hunne goude ende silvere penninghen / die gheteeckent zijn met Arabische letteren. Maer hunne goude Cechinen / ende andere silvere munte houden sy voor niet oprecht / ende keeren die dickwijls omme/ende meynen dat sy valsch zijn/ende en willen die niet ontfanghen/'ten zy sy hun ghewichte hebben. Maer sy en sien noch na de goedtheydt noch gewichte vande ducatē van onse Princen noch vande daelders. Maer sy achten soo groot het gelt vande Christene Princen/dat sy wetende dat sy 'tselve voor hunne coopmanschap sullen ontfanghen/dickwyls hun goedt het derde ende het vierde deel min gheven.

Het vierentwintichste capittel.

Vande Cooplieden vanden Westen te Aleppo vvoonende, ende van hunne Consuls: Insghelijcx vande vvonderlijcke vernuftheydt ende ghestelteniſſe der duyven.

Onder de cooplieden vanden Westen/ die om hunnen coophandel comen in dese vermaerdste coopstadt/ gaen de Venetianen alle andere te boven in ghetale/ macht ende rijckdom. Want mē seght dat sy jaerlijcx meer dan twintigh hondert duysent goude ducaten verhandelē; welcke somme (soo sommige seggen) over eenige jaren verdubbelt is gheweest. Hunnen Oversten om hen recht te doen is eenen uyt 'tgheslachte der Raets-heeren van Venegien/ die vanden raedt aldaer ghecoren wordt; wiens Magistraet drij jaren lanck duerdt; na welcken tijdt eenen anderen in sijne plaetse ghestelt wordt. Desen wort groot van sijn volck gheacht/ ende heeft groote authoriteyt: hy neemt kenniſſe vā hunne geschillen/ hy stelt hunne boete/ ende den noodt sulckx vereysschende/ als iemant van het gemeyn volc onder hem zijnde in eenigh misdaedt bevonden wordt/ oft hem ongehoorsaem is/ doet hy dien aenden lijve straffen/ ende met gheeſſelen slaen vande Janitzaren/ die sijne poorte bewaren/ welcke drij zijn gecoren van die van Damascus/ die den Consul bystaen. Ende om den selven ende sijn huysghesinne beter te bewaren vanden overlast der Turcken ende Mooren/ houden sy de wachte daer by/ ende hebbē daer hunnen stal/ ende sommighe cameren. Indien den Consul wilt uytgaen om te wandelen oft na de kercke gaen/ gaen sy voor hem met schuppen ende lanckachtighe stocken in hunne handen/ ende doen alle/ die hen teghen comen/ den Consul plaetse maken/ openen den wegh/ ende slaen die niet en wijcken. Sy ontfanghen van hem daghelijckx hunnen loon/ te weten acht Maidinen/ eene waſſe keerſſe ende eene sekere mate wijns. De Franchoisen ende Engelschen hebben oock hunne Consuls in't besondere/ die de selve authoriteyt hebben gelijck die van Venegien/ ende hebben de selve vrijheydt ende gelijcke macht byde sijne. Maer alle de gene/ die uyt den Westen te Aleppo zijn uytgenomen de Venetianen eñ Engelschen/ zijn onder den Consul vande Franchoisen/ ende moeten hem gehoorsaem zijn. Den Franchoischen eñ Enghelschen Consul bedienen hunnen staet na den wille van hunnen Coninc. Daer-en-boven zijn sy byden Baſſa als gesant vā wegen hunnen Prince/ ende worden daerom groot gheacht vande Turcken ende Mooren/ ende men vereert die met den naem van Baſſa.

Sy zijn allegader ghecleet op d'Italiaensche maniere/ met purpure ofte roode syde langhe cleederen ghecleedt. Als sy op de strate comen/ hebben sy langhe rocken oft Dulimannen op der Turcken maniere/ ende oock vergeselschapt met veel coopliedeu/gaende de Janitzaren/ knechten ende huysghenooten voor hem / met eenen schoonen staet. Behalven synen stadthouder/heeft den Consul(sonderlinghe dien van Venegien)onder hem veel dienarẽ/als eenen Cappellaen/Secretaris/ Rekenmeester/medicijn/tacIman/uytroeper/apoteker/ende meer andere van minderen staet. Jeghelijck Consul/als Oversté van syne natie ende beschermer beschut de syne vande verdruckinghe der Turcken/ende spreeckt voor de selve byden Bassa. Ende hy en doet niet alleenlijcken recht aen syn volck / maer hy neemt oock kennisse van het geschil/dat daer rijst tusschen eenen vanden Westen van syne natie / ende eenen vanden Oosten : ende indien iemandt niet wilt voldoen het vonnisse vanden Consul/ende beroept tot den Cadius/oft tot verachtinge vandẽ Consul iemant vãden Westen daghvaert voor den Cadius/die rechter is vande Turcken in civile saken;soo heeft dẽ Consul macht hem te verbieden alle coophandel met de coopliedeu van syne natie/hem doemende oock in eene gelt-boete / die hy moet betalen/eer hy mach handelen met iemant vanden Westen. Dese Consuls woonen binnen de stadt: maer hunne stadthouders woonen te Alexandreten daer sy last hebben om de schepen te lossen/ende het goedt te vervoeren/ende andere dinghen te doen/die daer overcomen ter oorsaken vande coopmanschap. Soo veel aengaet de religie der Catholijcken vanden Westen/die te Aleppo woonẽ/ende d'oeffeninge der selver;hen wordt toeghelaten vrije ende openbare oeffeninge der selver. Want te Aleppo is eene overgewelfde kercke/die de coopliedẽ/ sonderlinghe van Venegien/schoon hebben verciert/ ende begift met schoone ornamenten/ende alle dinghen tot den dienst Godts noodigh inde welcke de Minrebroeders in een clooster daer by woonende dagelijcx Misse doen/ ende daer comen de Catholijcken dagelijcx/sonderlinghe op sondaghen ende heylighe daghen den dienst Godts hooren/hun ghebedt doen/ende sermoon hooren / die de Minrebroeders op sekere ende ghesette daghen doen. Ende de Catholijcken vanden Westen en hebben hier niet alleenlijcken openbare oeffeninghe huns gheloofs;maer hen is oock toegheIaten alderhande wapenen te draghen/bussen te ghebruycken/door de stadt met de peerden te rijden; dat in andere steden van Syrien niet en wort toeghelaten : want aldaer aen de Christenen daer woonende niet gheoorloofT en is andere wapenen te draghen/dan eenen houten boghe ende pijlen. De coopluiden van Venegien ende Enghelandt hebben hier soo groote vryheydt

heydt ghecreghen/ dat sy oock in't gheselschap vande Janitzaren ter iachte gaen/ende te peerde reysen na de byligghende steden ende dorpen.'Twelck sy nochtans niet en hebben om niet;want men moet wel peysen/ dat het hen toegelaten wordt vāde Janitzaren/die sy met veel gelts huren/ende dat sy daer tribuyt voor gheuen:t'welck oock alle de Christenen inde stadt woonende moeten betalen.

Hier en dient oock niet verswegen de maniere die de cooplieden van Aleppo ghebruycken om hunne brieuen ouer te seyndē / als de selue haeste vereysschen;sonderlinghe als sy aen andere cooplieden elders als te Babylonien/Carahemide/ Damascus oft elders woonende/willen ouerschryuen / dat de Carauanen uyt Indien oft Persien/ oft eenigh schip uyt den Westen is aenghenomen / oft iet anders/ dat sy nootelijcken moeten weten:in welcke sake men bemerckt de wonderlijcke vernuftheydt / neerstichheydt ende sorghsuldigheydt van die vanden Oosten. Want sy hebben duyuen / die soo gheleert zijn/dat sy wederom comen na de plaetsen daer sy eerst ghekipt ende opgheuoedt zijn/waer sy oock ghesonden worden. Sy binden aenden hals van dese duyuen eenen brief/daer sy hunne saken inne schryuen / ende laten die vliegen/die seer snellijckē vliegē na de plaetsen/vā daer sy gecomē zijn/ende brenghen de brieuen. Ende om datmen soude weten / dat sy daer den brief hebben outfangen hebben sy oock soodanighe duyuen/ met welcke sy wederom schryuen/indien't noodt zy.

Het vijfentwintighste capittel.

Invvoonders vāde stadt Aleppo,ende opperste magistratē der seluer. D'incomste vanden Bassa met eenen heerlijcken staet,sijne openbare biddinge, sijne eruarentheyt in't regeren vande ghemeynte.

De Inwoonders vā Aleppo(uytgenomen de uytlanders/die met groote menighte daer comen dagelijcx uyt den Oosten ende Westen)zijn Christenen/Joden ende Mahometanē. De Christenen in veel secten bedeylt woonen meest inde voorborchten/ daer sy oock kercken ende openbare bid-plaetsen hebben/daer sy op sekere daghen vergaderen om dienst te doen. 'Tselue recht hebben oock de Joden/want sy oock op besondere plaetsen / daer sy woonen/hunnen dienst doen. Ende al zijn de Mahometanen bedeylt in Turcken ende Mooren;nochtans hebben sy hunne kercken ēn dienst gemeyn. De Turcken zijn hier meest al rijck/ēn sommige doen coopmanschap/ oft begheuen hen tot het leeren vande wet van Mahomet/ende zijn

ouerste vande Messiten/ oft bedienen magistraten / ende veel zijn in dienste. De Moorzen daer tegen zijn arm / ende doen meest al ambachten ende leven vanden arbeydt hunder handẽ; seer weynige doẽ coophandel oft dienen de Messiten. Ouer alle dese zijn drij ouerste magistraten/den Bassa/ Cadius ende Subassius. Den Bassa is den oversten/wien oock de magistraten der stadt onderdanigh zijn/gelijck oock doen alle andere borgers ende soldaten. Want ten tijde dat Aleppo onder d'Ottomannen quam hadde't voor ouerstẽ eenen Beglerbey: maer daer na ontrent negentigh jaren heeft het eenen Bassa gecregẽ. Desen heeft groot authoriteyt ende beuel / want hy en gebiedt niet alleenlijcken ouer alle de borghers/maer oock ouer de Saniacci / Cadij ende Subassij ende andere mindere/ magistratenende soldaten vande omliggende steden ende vlecken. Doen wy te Aleppo quamen/en was daer inde stadt geenen Bassa;want den voorgaenden was afgeset ende ontboden na de poorte vande Ottomannen : ende men verwachtede daghelijcx eenen anderen / bedienende ondertusschen sijnen staet den stadthouder genoemt Musalem.'Dopperste magistraten der Turcken hebben de maniere/dat soo haest iemant eenen staet heeft vercregẽ/hy terstont voor seijndt eenen Musalem/om sijnen voorsaete te kennen te geuen den staet die hy heeft vercregen;om dat hy vanden seluen soude afstandt doen : welcke tijdinghe hy hoorende terstont uyt de stadt vertreckt/niet verwachtende sijnen navolger. Maer om dieswille dat terwijlen wy daer waren/eenen nieuwen Bassa daer met grooter eeren inneghehaelt wierdt/ wil ick hier in't corte verhalen de maniere diemen in sijne incomste ghehouden heeft.

Op den lesten dagh van December in't jaer onses Heerẽ 1599. comẽde de tijdinghe vande comste vanden Bassa/vergaderde veel volcx : de Janitzaren quamen by een van alle cantẽ/sy vercierden hunne peerdẽ ende cleedden hen op 'tbeste / ende vergaderden den raedt vande magistraten ende ouerste der stadt/ om hen te beraden hoe sy den Bassa souden tegen gaen/ende hem inde stadt halen. Hebbende hunne saken beschict/ hebben sy hem vijf mijlen vande stadt met eene coninckljcke pracht ende heerlijcheydt onthaelt;ende inde stadt comẽde met groote blijdschap vant 'volck geleydt in sijn Serai houdende dese ordinantie.

Voor reden de Janitzaren ende onder Janitzaren van Damascus ontrent vijf hondert in getale/sittende op schoone ende wel opgeruste peerden/die met gout ende siluer wonderlijcken verciert waren. Na dese volghden ontrent vijftigh edele mannen/genoemt Chelibei; daer na acht Chiausij ; daer na vijf Seriphi hebbende groene tulipanten. Na dese volghde eenen moordenaer ende misdadigẽ/die verwesen was om aen eenen staeck gesteken ende gedoodt te worden / sittende op ee-

nen kemel/gebondẽ met eene ysere keten eñ met sijne armẽ dweersch/ vast gemaeckt aenden staeck/daer hy mede ghedoodt moeste worden. Want de Turcken hebben de maniere/dat den misdadigen den staeck moet dragen na de plaetse daer hy gedoodt wordt. Desen misdadigen hadde eene wõde op sijne borste/ende alle sijn hayr was met eẽ schaermes af geschoren/uytgenomen den knevel/ende en hadde niet anders aen dan wijde coussen van cottoen/ende anders was hy geheel naeckt/ ende sat sonder vreese/siende straffelijcken op eenen iegelijcken. Aen beyde sijne sijden gingen sommige sergeanten/die met luyde stemmen vercondighden de boosheden vanden misdadighen / ende een iegelijck vermaenden de wetten onderdanigh te zijn. De Turcsche magistraten/ende sonderlinghe de Bassen ende Saniacci / hebben de maniere/ dat sy / om te vertoonen aen het volck dat onder hen is/ de wetten scherpelijcken sullen doen onderhouden / ende sonder aensien der persoonen iustitie sullen bedienen/soodanige/vertoonigen doen in't aencomen van hunne staten/om de selue alsoo te verbaren ende in onderdanigheydt te houden. Hier na quam den Subassius/den ouersten vãde iustitie/seer fraey gecleet/sittende op een seer schoon peerdt/by hem hebbende veel sargeanten. Na dese quã den Dephterdarius/ dat is/dẽ opperste rentmeester/die wat tijts te vooren/eer den Bassa quam/dit gelt na Constantinopel hadde ghesonden : 'twelck den Bassa onder wegen wetende / ende verstaende 'tselue maer te comen tot veertigh duysent ducaten/hadde hy belast 'tselue wederom na Aleppo te seynden/ende wedergheghеuen te worden aenden Dephterdarius : hem beuelende dat hy corts daer nae meerder somme derwaerts soude seynden. Na den Dephterdarius volghden viertigh Turcken te voet/ leydende veertigh seer schoone ghebardeerde ende met ysere schelpen gewapende peerden/volgende d'een achter d'andere seer lancsamelijcken. Daer na quamen vijftigh schutters te voet/allegader uyt dẽ Westen ende verloochende Christenẽ. Na dese volghdẽ twee vaendragers/ d'een na den anderen; den eersten droegh in plaetse van een vendel eene lancie met eenen coperen verguldẽ cloot/hangende aẽde selue van beyde sijden hant-vollen, t'samen ghebonden hayr/oft peerts-steerten/ ende bouen op den cloot stont eene half-mane oock vã cooper vergult/ 'twelck het teecken is vande Ottomannen. Den anderen droegh een roodt sijden vẽdel dry cubitus breet ende sesse lanck/zijnde voor scherp/ ende daer op met Arabische goude letteren den naem Godts. Hier na volghdẽ de dienaers vandẽ Bassa in getale 50. Na welcke quamen sestigh Ianitzarẽ twee eñ twee te voet/gewapent met schuppẽ/sweerden eñ roers; eñ hen volghde hunnen capiteyn sittende op eẽ seer schoõ peerdt/gecleedt met eẽ gout-lakenẽ cleedt: eñ na dese trommelslagers

trompetters/ende andere slaende op andere instrumenten. Hier na quam den Bassa te peerde/aen wiens rechte syde reedt den Cadius van Aleppo. Want de Turcken hebben eene contrarie maniere vande onse/dat sy den treffelijckste ende weerdighsten stellen op de slincke syde/op de maniere der onders/bydewelcke te staen oft sitten aende rechte syde/minder eere was/dan aen de slincke: t'welcke sekerlijcken bewijsen d'oude schilderyen vande Apostelen Petrus ende Paulus/ daer Petrus staet op de slincke syde/ende S. Paulus aende rechte/ al is't datmen sekerlijcke weet/dat S. Petrus altoos de hooghste plaetse ghegeven is gheweest. Den Bassa was uyt Epirus gheboren/oudt ontrent vijfenvijftigh jaren/soomen aen syn aensicht conde bemercken/vriendelijck ende schoon van ghelaet/met eenen bruynen langhen baert/redelijcken lanck/ghecleedt met een roodt sijden rassen cleedt/ghemaeckt ghelijck eenen ghemeynen tabbaert/ghegort met eenen syden gordel/daer een cimiterre aen hinck met eenen gouden hecht met costelijcke ghesteenten verciert. Na den Bassa quamen ontrent twee hondert ruyters draghende lancien oft Zagaien op de maniere der Arabers. In't leste quam eenen hoop ghevanghenen/sommighe ongheluckighe ende allendighe Christenen vanden Westen/ de slaven vanden Bassa/ghebonden met ysere ketenen/allegader qualijck ghecleet hen volgende/door dien hunne bewaerders hen met stocke ende leeren rieme voort dede gaen. Dese heerlijcke incomste vanden Bassa was eene schoone ende genuechelijcke sake om sien/door dien 't volck van Aleppo hem van alle cante in't ghemoet quam/toeriep/ende veel geluck boodt. Maer als hy voor by het casteel reedt/wiert alle het geschut van 'tselve uyt een teecken van blijdschap met soo groote getier ende ghedruysch afghe schoten/dat alle de aerde ende huysen schenen te beven ende schudden. Als hy ghecomen was aende poorte van het Serai/is hy vande peerde gesete; eñ heeft Godt daer met een openbaer relaes ghedanckt/dat hy ghesondt ende met gheluck inde stadt ghecomen was/ende heeft een ieghelijck ghegroet; ende van hen oorlof genomen hebbende na huys laten gaen. Ende aengesien andere Bassen 'tselue niet en hadden ghedaen/heeft dat een iegelijck eene seer goede hope gegeven van goede regeringe. 's Anderdaeghs de kortse ghecregen hebbende en heeft sy niet conne gae inde Opperste Messite vande stadt (gelijc hy begeerde ende maniere van doen is vande groote magistraten) om Godt te bidden om eene gheluckighe regeringe.

Maer zijnde op den achtsten dagh na syne comste genese/ is hy met een groot ghesel schap ende pracht na den tempel ghegaen op dese maniere. Voor hem reden op seer schoone peerde vijfftigh vande Oversté der stadt genoemt Phelibegi/ welcker peerden waren verciert met

gout

gout eñ silver/ eñ blончken van costelijcke gesteenten. Na dese volghden ontrent 100. Janitzaren/als sijne wachte te voet/hebbende hunne beste cleederen aen / ghewapent met sweerden ende bedeckt met Zarcole/dat is een decksel des hoofts / ghelijck eenen witten hoedt/ hebbende eenen gouden breeden boordt/die aen 'thooft comt/ende in't opperste vanden Zarcole onderhalf spanne hoogh steecktmen het hooft/eñ het onderste deel hanght van het tsop vanden hoofde na den neck op den rugghe drp spannen verre/ende hanght achter het hooft ghelijck de capproens vande Franchoische vrouwen. Midden aen't voorhooft staet eene lanckachtighe pijpe oft copere schepde/eensdeels vergult eensdeels versilvert/ende ghesneden met Arabische letteren; daer sp peerlen in wercken/maer meest al valsche: inde pijpe steken sp de plupmagie/die het cieraet gheeft. Hier na volghde den Bassa met sesse lackepen/genoemt in't Arabische Pecis oft Peichis. Dese waren met sijde rocken gecleet/eñ hadden op hunne hoofden silvere vergulde hoepen / van hen ghenoemt Oscufias / zijnde rondt ende lanckachtigh ghelijck een epe / ghelijck eenen ronden beker / ende waren gegort met goude gordels/ aende welcke hinghen sweerden met gouden hechten. Daer na volghden op twee seer schoone peerdẽ twee schoone jongelingen bepde ongebaert/camerlingen vandẽ Bassa / gecleedt met goude cleederen/ghewapent met eenen pijlcoker vol pijlen/eenen boghe ende een sweert. Na welcke volghde het ghemepn volck sonder eenige ordinantie / singhende op hunne maniere La Illah Illa allah. Desen staet comende upt het Serai oft paleps vanden Bassa na de naeste Messite/loopende daer bp eenen grooten hoop volckx/ eñ den Bassa gheluck biedende/gineñ hp door het Bazarrum oft merct vande specerpe / alwaer alle winckels waren vol brandende wasse keerssen: ter wijlen sp daer door gingen/was 'tschoon om sien voor de ghene/die daer voor bp ginghen. Als sp voor de poorten vanden tempel quamen/saten sp af vanden peerde/ende gingen te voet inden tempel: ende als sp daer ontrent twee uren lanck met hun ghebedt besigh geweest hadden/zijn sp wederom upt gecomen/ende hebben den Bassa wederom ghelepdt na sijn Serai oft paleps / lancx den selven wegh. Maer ghelijck de menschelijcke saken ongestadigh zijn/ende onder de sonne niet standtvastigh en blijft; soo is't hem oock gheschiet / die wat tijts te vooren met groote blijdschap ende vreucht der soldaten ende coninckliijcke pracht onthaelt was ghe weest inde stadt ende een iegelijc aengenaem was; sonder dat hp vã iemant gehaet was/is gevallen inden haet van veel / niet door sijn schult/maer van andere / ende sonderlinghe vande Janitzaren; ende dit om hun boos leven/daer hp seer teghen was. Want hp de gherechtighepdt seer voorstont ende 'tvolck

seer

seer aengenaem was/ende sy selven onberispelijck droegh; en conden de Janitzaren dit niet lijden; sonderlinge om dat hy scherp ondersoec dede op hunne boosheden ende wreetheden / ende eenen iegheliicken strafte na sijne verdiensten/sonder persoone aen te sien; hebben sy corts eenen grooten haet op hen gecregen/ende zijn sijne geslagen vyanden gheworden. Dat niet te verwonderen en is ; want een rechtveerdigh rechter is der goeden vrient/ende der boosen seer grooten vyant. Niet te min den selven hem latende voorstaen / dat het was het officie van eenen goeden Prince ende Magistraet/te besorgen eens iegelijcx profijt ende de ghemeyne ruste/heeft voor hem ghenomen de stadt vande boose suyveren; hem sekerlijc latende duncke͂/dat eene gemeynte noyt gerust noch geluckigh en can zijn/die niet gheregeert en wordt na het inhouden vande Wetten: ja daer't gheoorlooft is ongheliick te doen/ ende alle dinge͂ na sijnen luste uyt te rechten/dat soodanige gemeynte wijckt van eenen goeden staet ende gheheel verualt. Waerom hy om te bedwinghen voor al den hooghmoedt ende ongheschicktheyt vande Janitzaren van Damascus/ende te verbieden hunne boosheden / die sy sonderlinghe des nachts bedreven/ende om de stadt vande dieven ende roovers te suyveren/ende doen scheyden de vergaderinghe vande quade/en heeft hem niet ghevreest inde eerste ende tweede weke/ na dat hy inde stadt gecomen was/bycans gheheele nachten met veel volcx door de stadt te rijden/ende vindende eenige daer hy quaedt vermoeden op hadde/inden kercker te worpen/ende doen 'sanderdaeghs straffen. Ende om dat hy een iegelijck meerder vreese soude aenjagen/ ende dat hy niet min straf en soude schijnen te zijn teghen de borghers als de soldaten/ende een vertoogh doen van eene rechtveerdighe ende seer goede regeringe/heeft hy op de eerste dagen van sijne Magistraet sominighe backers met hunne handen ende ooren doen nagele͂ aende deuren van het Bazarrum oft merckt vande eetware/die tot versmadenisse van een ghebodt onlancx by hem vercondight / te seer cleynen broot hadden gebacken. Hy heeft oock sommige vleesch-houders door hunne caken met eenen yseren haeck doen steken voor hunne eyghen huysen; tot exempel van andere/om dat sy 'tvleesch dierder vercocht hadden dan hy hadde bevolen. Hy heeft oock eenen Janitzare vanden cryghsvolck van Persien sijn slincke been doen afcappen / om dat hy met de zenuwen van eenen os (die sy Caravassum noemen) eenen pachter hadde doen slaen/ende met te veel slagen zijn been hadde verminct/ betalende hem alsoo met gelijcke munte. Welck vonnisse hoorende sijne medegheselIen van Persien/makende eenen grooten oploop/zijn met grooter haesten gecomen voor de poorte van't Serai oft paleys/ om den misdadigen uyt des beuls handen te nemen/als hy soude uyt-
gelept

gheleydt worden. Maer den Subassius vernemende hunnen oproer ende comste/heeft hen bedrogen: ende om dat den misdadigē hem niet en soude ontnomen worden / heeft hy den soldaet sonder hunne wete/ende niet gevraeght hebbende aenden Bassa/uyt syn eyghen autheriteydt/het been afgecapt binnen het paleys. Den Bassa verstaende datmen den misdadigen binnen het Serai gestraft hadde/ heeft dat qualijcken ghenomen/seggende datmen de rechtveerdigheyt ende syn ghebodt hadde veracht; ende gheen meerder quaet vindende dan ongehoorsaemheyt/ heeft hy den Subassius/sy selven met veel redenen ontschuldigende/van sijnen staet afgheset/ende eenen anderen in sijne plaetse ghestelt. Corts daer na heeft hy den Cadius den Oppersten Rechter oock afgheset/om dat hy geen recht en hadde gedaen soo't behoorde; stellende oock eenen anderen in sijne plaetse. Door dese ende andere exempelen van straffigheyt heeft hy sy selven corts soo ontsien gemaeckt/dat een iegelijck sijn bevel vreesde/ende niemandt en dorste sy selven te buyten gaen. Ende hoe wel dat het profijt der gemeynten ende versekertheyt der inwoonders is/ dat alle boosheden ghelijckelijcken ghestraft worden (want die d'onrechtveerdige straft / belet dat d'andere gheen ongheluck en geschiet:) nochtans de soldaten van Damascus hatende de rechtveerdigheydt/ende meer soeckende hunne eygen wellusté van het profijt/en hebben niet langer willen verdraghen de rechtveerdige heerschappije vanden Bassa / ende hebben alle hun beste gedaen/om sijne authoriteyt te verminderen: maer alsoo 'tselve hen na hunne begeerte niet en geluckte/zijn zy seer verbiteert geweest/ ende hebben daer na groote beroerten ghemaeckt / die voor ons vertreck uyt de stadt noch niet ghestilt en waren.

HET VIERDE BOECK VANDE REYSE VAN IERVSALEM ENDE SYRIEN GHEDAEN ENDE BESCHREVEN BY IAN VAN COTVVYCK VAN VVTRECHT, BEGRYPENDE DE RELIGIE, GHEVVOONTEN, MANIEREN,

instellinghen, ende habijten der Mahometanen, insgelijcks vande Christenen vvonende in Syrien.

Het eerste capittel.

Vertoeven van dry maenden lanck inde stadt Aleppo. Oorspronc der secte vande Turcken oft Mahometanen, ende de ketterije der Persianen daer uyt ghesproten.

VVy bleven te Aleppo dry gheheele maenden/ connende daerentusschen gheene schepen ghecrijghen / om na Venegien te varē/om dat het dē winter belettede/dat men niet en conde varē. Want 'tis den piloten van Venegien

negien by ghebodt verboden/op desen tydt/ als zynde onbequaem ende onvry om te varen/met hunne schepen uyt de havene te steken / ende hen op de zee te begeven : ende die dit ghebodt niet en houden/is eene boete ghestelt. Maer my dunckt dat den leser niet mishaghen en sal/indien ick hier in't corte verhale/ dat ick hier zynde vernomen hebbe/van het gheloove/ceremonien/manieren/cieraet/habyten ende andere ghedenck-weerdighe saken der Mahometanen. Ende ick sal van hun gheloove beginnen/ende by wat natien dese secte nu onderhoudẽ wordt/ wanneer de selve door de werelt bekent is ghewordẽ / hoe die vermeerdert is/ende hoe die daer na in haer selven gedeylt is geweest.

De wet van Mahomet/die den Turcken ende Moozen gemeyn is/ ende heeft niet alleenlycken bevel door gheheel het ryck der Ottomannẽ/als Egypten/Syrien/Armenien/Mesopotamien/Chaldeen/Cappadocien/cleyn Asien/het Keyserryck van Trapezonde/geheel Griecкenlant ende d'eylanden der middelantsche zee/ende vã Archipelago/ insghelycx door Moreen/Epiren/Etholien/ Achaien/ Macedonien/ Sclavonien/ Bosnien/Walachien/Servien/Bulgarien/Mysien/Hõgaryen/ende andere lantschappen : maer oock by de Tartaren/ Persianen/Indianen/Arabers/ Moorianen ende andere Africanen. Dese belyden ende aenbidden wel eenen Godt schepper der werelt : maer segghen dat Mahomet is den bode ende lesten propheet ende den vertrooster in't Evangelie belooft/weerdiger/aenghenamer ende liefgetaelder by Godt/dan 'dandere die voor hem hebben ghewreest. Sy verschillen nochtans seer/nopende de Leeraers van hunne wet ende de navolgers van Mahomet/inden staet van Calipha/ ende volghen verscheyden uytlegghers:het welck ick sal uytlegghen / om dat 'tselue niet qualyck tot onsen voornemen en dient. Alsoo ten tyde vandẽ Keyser Heraclius het ryck van Roomen grootelycken was vervallen ; is daer uyt der hellen ghebooren eene nieuwe religie/oft liever eenẽ nederlaghe oft bederffenisse van het menschelyck geslachte. Dese heeft haren oorspronck genomen van eenen Araber ghenoemt Mahomet welcken van slechten ende verworpen geslachte ghebooren / ende meerdere saken bestaende/heeft derren segghen/ dat hy was een propheet van Godt ghesonden/ om den menschen te geven de eeuwigh durende ende laetste wetten; welcken / gheene scherpsinnigheydt van verstandt en ghebrack / noch ervarentheydt inde Schrifture/ die hy vande Joden ende Christenen gheleert hadde. Desen heeft syne boosheden ende leelycke manieren looselycken weten te bedecken : ende als die in't openbaer quamen/ de selve Godt ende de religie toe te schryven : om alsoo lichtelycken de barbare ende onwetende menschen vande waer-

heydt te trecken: dies te meer/ om dat hy het nieuw geloove dat hy de Arabers (die doen plomp ende afgodisten waren) inde handt stack/ seyde ontfangen te hebben vanden Enghel Gabriel/ door wiens raedt hy versierde alle dinghen te doen. Ende gheholpen zijnde van eenen monick Sergius genoemt/ die om syne ketterye gedoemt ende uyt Italien vlucht was/ heeft hy eene d'alderschadelijckste secte in't licht gebrocht ja liever heeft alle 'tschuym van alle oude ketterye/ die hy door het ingeven vanden duyvel hadde in gesloꝛpt/ wederom uytgespoghen. Hy loochende met Sabellius ende Arrius de H. Drijvuldigheyt: hy verwierp met Ebion ende Nestorius de goddelijckheydt van Christus: hy en bekende met Macedonius den H. Gheest voor gheen Godt: hy loochende met Manes de doodt Christi: hy leerde met Cerinthus/ datmen de besnijdenisse moeste onderhouden. Hier-en-boven maeckte hy Wetten/ die de menschen seer behaeghden/ ende niet en bevalen dat was teghen de wellusten/ om dat hy alsoo de menschen/ die eene walginghe hadden vande strengigheydt hunder wetten / tot hem soude locken. Ende hy en is in syne quade hope niet bedroghen gheweest; want aenghesien den meesten deel der menschen meer gheneghen is tot boosheydt dan deught; is't ghe'chiedt/ dat oock veel wijckende van het Christen geloove/ syne boose wet hebben aenghenomen. Door welcke listen hy ten lesten eenen Coninc is geworden, ende met desen voorspoedt verblijt zijnde/ heeft hy syne goddeloose ketterye verre eñ wijt verbreyt; ghelepdt hebbende het fondament met bedrogh; maer verbreydende sijne heerschappije met den sweerde: want die hy met bedrogh niet en conde crijgen/ heeft hy met ghewelt onder syne nieuwe leeringe gebracht. Na syne doodt/ syne nacomelinghen hebbende meerder macht ende cracht gecregen/ hebben hun rijck seer vermeerdert / soo dat sy nu bycans gheheel Asien ende Africa ende een groot deel van Europa ingenomen hebben / ende bycans met verscheyden victorien geheel de wereldt ghewonnen. Syne navolghers in't rijck hebben gheweest Ebuhebir / Osmer / Osman / ende ten lesten Alim; welcke als bevel hebbende over de Wet / ende Opperste Caliphen/ hebben veel saken ghevoeght byde Schriften van Mahomet. Dese eñ insgelijckx Ebuhanisen/ Malichim/ Sichaaffim ende Achmetes Sembelim houden de Turcken/ Tartaren / Indianen ende alle Mahometanen van Africa voor uytnemende leeraers vande Wet van Mahomet/ die sy Imami oft Santoni noemen. De Persianen hier teghen versoeyen dese allegader als ketters/ uytghenomen Alim / ende verbranden hunne boecken/ waer sy die vinden/ ende straffen de ghene die de selve onderhouden: maer sy aenveerden de leeringhe van Scheichadares ende Harustes/ als wesende de wettighe ende oprechte leeringhe

ringe die 'tandere Mahometanen nochtans versoepen. Om dese oorsake is daer ouer langen tijdt eene bloedige eñ stercke oorloghe tusschē de Persianen eñ Turcken is gheweest/soo dat sy daerom teghen malcanderen als gheslaghen vyanden ende schadelijcke ketteren veel wreetheden bedrijuen: ja desen twist vande religie is tot soodanighe rasernije ghecomen/dat den Muphtis (dat by de Turcken is den opperstien van hun geloove) vonnisse tegen de Persianen heeft gegeuen/ met welcke hy seght/dat het Godt aenghenamer is eenen Persiaen om het gheloove te dooden/dan tseuentigh Christenen seer straffe vyanden vāde wet vā Mahomet. Dit nieuwe geloove der Persianē heeft haren oorsproncK gehadt van eenē Santonus Scheichadares genoēt. Desen heeft ten tijde van Vssumcassanes Coninc vā Persien/soo grooten naem van heylighevdt by het by woonende volck gecregen/na dat hy langen tijdt verborgē/eñ een strengh leuē hadde geleeft/hē scheydēde vande handelinge der menschen/dat eene groote menighte van mēschen (gelijck de herten der menschen altoos nieusgierigh zijn) by desen nieuwen leeraer gecomen ende hem aenghehanghen heeft. Maer onder andere eenen Erdebil een prince uyt seer edelen gheslachte gheborē/daer na vader van Ismahel Sophus der Persianen/ welckē hebben de sijne sakē/als eene oprechte religie eñ waerachtigh geloove in handen genomen;heeft den seluen Santonus hem betrouwende op sijn macht eerst sijne nieuwe secte ghespreydt te Reza een stadt van Persien. Hy leerde/datmen niet en moest gelooven de drij medegesellen van den propheet Mahomet / ende sijne eerste nauolghers in sijn rijck ende staet van Calipha: maer dat sy de selue moesten laten / ende alleen Alim volgen; indien sy begeerden saligh te zijn; want dat hy geweest hadde den wettigen nauolger vanden propheet/ ende den waerachtigen uytlegger vande wet ende Calipha. Maer om sijne leeringhe te bewijsen/ende d'authoriteyt ende weerdigheyt van Alim te bevestighen / ende meerder gheloove in sijn woorden te hebben / seyde hy dat het hem van Godt gheopenbaert was : dat den Enghel Gabriel op eenen tijt uyt den hemel op der aerden ghesonden was / om den Alcoran te vercondighen / ende dien door Godts ghebodt eerst aen Alim soude gheuen; maer dat hy den seluen verdoolt zijnde ghegheuen hadde aen Mahomet.

Maer dat Godt daerom niet ghestoort en was / als houdende hem oock weerdigh om soodanighe gifte te behouden : dat hy nochtans Alim meer achtede dan Mahomet/ oft ten minsten ghelijck hieldt. Ende dat daerom Mahomet Alim oock als weerdigher hielde dan andere / ende bequamer om de saken te handelen / ende hem het naest bestaende / alleen by sijn testament erfghenaem hadde

ghemaeckt/ende verclaert Calipha/ende navolgher in sijn rijck. Dat dies niet teghenstaende Ebukebires verachtende het leste gebodt van den Propheet/door jonste van sommighe sy selven Calipha gemaeckt hadde/ende dat na dese gevolght waren Osmer ende Osman/levende ter wijlen Ali een eyghen leven/zijnde verborghen in eene spelonc- ke;tot dat d'ongerechtighe Caliphen doodt zijnde/hy door Godts oordeel volghde inden staet van Calipha. Daerom aenghesien het door het voorgaende blijcken conde/dat d'eerste Coningen wederstaen hadden den uytersten wille vanden Propheet/ende syne ordinantie te niet hadden ghedaen;dat sy voor wederspannige ende ketters moesten gehouden worden/ende datmen alle schriften by hen achtergelaten moeste verbranden. Ende om dat de sijne van d'andere onderscheyden souden worden/heeft hy ghewilt dat sy niet hooghmoedelijcken met ghewronghen lijnwaet hun hooft souden vercieren ; maer ghebruycken maer een wollen ende slecht decksel. Hierom en ghebruycken de Persianen noch gheene witte tulipanten/maer eene roode mutse van wolle/hebbende twaelf plopen/ oft eenen lijnen tulipant van verscheydẽ verwe:die daerom vande Turcken uyt versmaetheyt genoemt wordẽ Cuselbassi dat is roodt hooft.

Het tVVeede capittel.

Van verscheyden onderhouders der vvet van Mahometh , ende van hunne verscheyden ghesteltenisse ende sonderlinge vande Turcken.

Alle andere onderhouders vande Wet van Mahomet gaen te boven in macht/heerschappye ende getal vier natien/ te weten Arabers/Tartaren/Persianen ende Turckẽ. Onder dese d'Arabers als zijnde d'eerste van dese Wet ende d'outste / seer superstitieus ende yverigh/haten de Christenen boven maten. De Persianen daer teghen zijn saechtmoediger/goedertierender ende beleefder/ende soo seer niet ghestoort op de Christenen. De Tartaren eensdeels toegedaen de manieren der heydenen/zijn wreet ende onbeleeft tegen de Christenen ; zijn nochtans eenvoudigher ende slechter dan d'andere. Maer de Turcken gheslaghen vyanden der Christenen/ seer begheerigh om heerschappye/ende de wapenen toeghedaen / becommeren hen meer met de wapenen dan met de religie. Hierom gaen sy alle andere Mahometanen te boven in grootheyt der rijcken/ macht / gheluck / ende glorie van hunne wercken : van dese zijn eenighe

eenighe gheboren/eenighe ghemaeckte Turcken. De ghemaeckte zijn oft verloochende Christenen oft Joden / ende die de Wet van Mahomet van selfs aenveerden/oft van hare kintsheydt af in slavernije geleydt/ende hunne eyghen Wet niet wetende inde Wet van Mahomet worden onderwesen. Want dit is d'allendighe gesteltenisse der Christenen/die onder den Turck in Europa woonen/dat d'ouders teghen hunnen danc van hunne kinderen moeten scheydē; want die drij sonen heeft/moet dē derdē dē Keyser voor tribuyt gevē ten wille vā Chiausius. De Joden willende aenveerden de Wet van Mahomet/besneden zijnde te vooren ende alleenlijcken Moyses Wet afsweerende / doen hunne belijdinge alleenlijckē met den eedt; alsoo nochtans dat sy eerst gedoopt zijnde belijden dat Christus den Sone van Maria is geweest den Messias des Vaders van Godt beloofst ende vande Propheten voorseydt/ende nu met siele ende lichaem inden hemel woonende. De Christenen tot hunnen ouderdom ghecomen worden eerst besneden/eñ treden het cruys/datmen hen gheeft/drijmael met de voeten/ende bespouwen't/daer by segghende dese woorden: La Illah Illa allah Mahomet rusul Allah, dat is/Daer en is gheenen Godt / dan den waerachtighen Godt/die hemel ende aerde heeft gheschapen / Mahomet is den bode Godts. Daer na drij vande bystaende Turcken schieten drij pijlen naden hemel/ende eer de selve op der aerden vallen/ gheven sy hem eenen Turcxschen naem. Den man vercieren sy met eenen tulipant ende schoone cleederen ende voeren hem twee dagen lanck door de stadt/om dat hem niemandt daer na eenigh onghelijck ende soude doen als eenen ongheloovighen; maer een ieghelijck weten dat hy vrij ende een Mahometaen is. Indien hy een treffelijck persoon is/soo houden hem door de stadt gheselschap de Chelibei/ende Overste vande stadt/ende oock de Janitzaren/om hem te vereeren. De vaendragers vande Tempelen gaen voor draghende de vendelen / op welcke den naem Godts gheschreven is: na welcke volghen pijpers trommelslagers ende andere spelende op andere instrumenten: na welcke comen veel manspersoonē luyde singende hunnē La Illah Illa allah, ende maken soo grooten ghedruysch ende ghetier dat de gene die daer by staen oft voor by gaen niet en hooren. In't midden van dese rijdt den nieuwen Mahometaen/na welcken volghen op costelijcke peerden d'edele ende Janitzaren. Op den derden dagh wort hy besneden / ende van dien tijdt af wordt hy Musulman/dat is recht gheloovende genoemt/ ende mach vrijelijcken commen inde tempelen der Mahometanen/in hunnē dienst tegen woordigh zijn/ende hunne heylighe boecken lesen / ende alle officien bedienen / ghelijck de gheboren Mahometanen / behalven de kerckelijcke. Andere Turcken ende Mahometanen besnijden hunnen

hunne sonen op den achtsten dagh niet gelijc de Joden/maer als sy ten minsten acht/negen/thien elfve oft twaelf jaren zijn oudt gheworden. Sommige stellen het besnijden upt tot de derthien jaren na het exempel van Ismael den sone van Abraham / ende dat om dat selve de belijdenisse des gheloofs soude doen/oft verstaen wat hy doet / ende geven eenige redene van 'tgeloove dat hy beleden heeft. De sonen der Turckē wordē besneden inde tempelen oft huysē vande ouders/zijnde daer by de naeste maghen: ende ghelijck wy onse kinderen den naem geven in't Doopsel; soo geven de Mahometanen hunne kinderen den naem inde besnijdenisse. De Chelibei oft Princen der Turcken willende hunne sonen besnijden houden eenen feestdagh ende eene heerlijcke maeltijdt. Onder de maeltijdt wordt het kindt ghebrocht dat besneden sal worden/wiens schamelheyt eenen Medecijn ontdect / ende vat het dobbel velle met een scheerken. Daer na om 'tkindt niet verbaert te maken/seght hy dat hy des anderdaeghs de besnijdenisse sal doē/ ende gaet alsoo wegh sonder iet te doen. Daer na hem ghelatende al of hy wat vergeten hadde dat dient tot de bereydinghe/handelt hy de schamelheydt wederom/ende snijdt haestelijcken het voorslooken af/ende leght op de wonde wat souts ende een cottoenen doecxken. Sy houden drij dagen maeltijdt; ende na de drij daghen wort den besneden ghelepdt met grooten staet inde badtstove. Als hy t'huys is ghecomen/ leytmen hem gheheel de maeltijdt door / die hem schencken 'tghene sy voor bereydt hebben. Sommighe gheven sijde cleederen/ sommige silvere bekers/sommige ghelt/sommighe peerden. De vrouwen doen daer oock hunne giften by; sommighe neusdoecken/sommige hemden ende ander lijnwaet / ende een ieghelijck na sijne macht toont sijne miltheydt tot den besneden. Men vindt eenighe oversté die op den dagh der besnijdenisse eenen gheheelen osse slaen / ende steken inden selven een schaep/in't schaep eene hinne / inde hinne eene eye / ende naeyen den buyck alsoo ghevult toe/ ende braden dien in't openbaer/ ende eten daer na af met hunne vrienden / ende dat daer overschiet/ gheven sy aende armen. Sy vercieren den besneden terstont met eenen witten tulipant/want de kinderen der Turcken/die noch niet en zijn besneden / draghen eene sijde mutse van verscheyden verwe/ ghelijck bycans de treffelijckste kinderen by ons draghen. Wy hebben hier vooren gheseyt dat sommighe vande ghemaeckte Turcken zijn sonen upt Europa / die noch kinderen zijnde vande ouders zijn ghenomen/ende gheleert inde vuyle secte van Mahomet / sommighe out zijnde eñ Christus verloochent /hebben aengenomen de selve secte. Sy worden beyde tot de wapenen gheschickt: de jonghers die beghinnende te handelen worden Azamoglani ghenoemt/ende worden tot Janitzaren

nitzaren ghenomen/als sy mans ghewozden zijn. D'oude soo haest als sy het Christen gheloove verloochent hebben / worden onder de Janitzaren ghesét ende winnen soudye. Veel van dese doen dese boosheydt indien sy slaven hebben gheweest/ om dat sy vreesen ghestraft te worden/oft haten de slavernye ; indien sy vry waren / soo doen sy het meestendeel door wraeckgierigheydt oft wanhopen / oft om dat sy ghedoemt zijn / oft hope van ghewin/ende ghelockt door eergierigheydt om groote Heeren te worden / ryckdommen te crijgen/ende gemack inde werelt te hebben/ende vryelijcken wellustе te plegen/ende oncuysheyt te doen. Men vint daer dese seer veel in alle steden vande Turcken/sonderlinghe te Constantinopelen/Cairo/ Damascus/Aleppo / die thienmael booser zijn dan de gheboozne Turcken/ende seer ghebeten op de Christenen;niet soeckende dan ghewin 't zy met ghelijck oft ongheiijck/groote overdraghers/ende altoos besigh om de vremdelingen de meeste schade te doen. Nochtans sommige vande selve betrouwende op de Christenen vanden Westen/gheven aende selve hunne gesteltenisse te kennen/ende belijden dat sy in't verborghen Christenen zijn / ende dat hoe wel sy Christus in't openbaer met den monde hebben verloochent / sy nochtans met der herten het Christen gheloove houden/ende Christus eere bewijsen ende niet Mahomet/ende segghen dat sy met d'eerste bequaemheydt sullen vertrecken:'twelck sy nochtans noyt oft seer selden en doen/oft door vreese van gestraft te worden/indien sy wederghecregen wierden / oft door hope van meerderen ryckdom/oft ter oorsake vande wellusten / die sy niet en willen verlaten:maer sy blijven(eylaes)hartneckigh ende sterven in dit leven;oft stellen hunne bekeeringe soo lange uyt / dat sy in't leste gheenen raedt en vinden/ende allendelijcken hun leven eynden. Waerom ick den reysenden persoon ernstelijc vermane / dat hy dese noyt en geloove/ noch gheene hulpe en doet; maer de selve als eene peste schouwe / ende aldermeest als sy segghen te willen verlaten hun ongheloove ende de vluchte te willen nemen. Want sy dit door loosheyt/om de slechte te bedrieghen ende aende Magistraten over te draghen als overtreders vande wet van Mahomet/ende door hen schade oft profijt doen. Maer indien in eenighen verloochenden gheen gheveynstheyt is ende hy oprecht leetwesen heeft/ende neerstelijcken bequaemheyt soeckt om wegh te loopen / ende daer toe raedt ende bystandt versoeckt;nochtans en is niet gheraden voor eenen uytlander hem met de sake te moeyen:want indien hy de vluchte neemt geeftmē vermoeden op de ghene/die met hem ghehandelt hebben/ende sy worden swaerlijcken ghestraft.

Het derde capittel.

Gheboden,manieren,ceremonien vande VVet van Mahomet. Verscheyden leeringhen ende meyninghen van Godt, van Christus, sijne Moeder Maria,vande saligheydt der menschen,vandē Bybel, van het uyterste oordeel, Paradijs,helle, Engelen ende duyvelen.

OM ten propooste te comen: de sonderlinghste gheboden der Wet van Mahomet zijn dese: Aenbidden eenen Godt/eñ hem vreesen/de besnijdenisse onderhouden/nochtans niet tot suyveringe der erf-sonde/die de Mahometanē niet en segghen te wesen:d'ouders te eeren/inde tempelē op gesette dagē te onderhoudē alle jare eenē vasten van een maent/aelmoessen aenden armen geven/ geene beelden hebben/noch ghesneden noch gheschildert sonderlinge inde tempelen;noch dootslagh / noch dieverije / noch overspel doen/ maer te vreden zijn met sijne eyghene huysvrouwe/oft huysvrouwen ende slaven/hem onthouden van wijn/vercken vleesch/van bloet / van vleesch van selfs ghestorven/van onsuyvere dieren. Maer indien iemant dese gheboden heeft overtreden / meynen sy dat die sonde ghesuyvert wordt door uytwendighe suyveringhe ende wasschinghe des lichaems/oft met drij daghen vastens/oft met eene aelmoesse oft verlossinge van eenen ghevanghenen : ende om dat sy ghelooven dat de sonden soo lichtelijcken worden vergheven/en achten sy alle de geboden niet veel/ende vallen in sonden ghelijck stomme ende onredelijcke beesten/ende verdroncken in leelijcke wellusten; ende bevanghen met schroomelijcke dolingen begeven sy hen tot alle boosheden. Sy en houden de Sodomie oft sonde teghen nature voor gheene sonde: ende en makē geen were van valsche getuygenissen/valsche eeden/ghewelt/ schattingen/rooverijen/verdruckingen van armen eñ vremdelingen/ ende bedriegerijen/ende diergheliicke ; ende behalven eenighe uytwendighe ceremonien/die meest al gelegen zijn inde wasschinghe/ besoeckinghe der tempelen / aelmoessen / pelgrimagien ende een jaerlijckx vasten / ende verkiesinghe der spijsen / en hebben sy geene religie/gheene godtvruchtigheyt/ende geene discipline. Maer sy zijn te prijsen/dat sy veel milder zijn tot de behoeftighe ende arme menschen/dan de Christenen ; want sy geven groote aelmoessen van selfs aen alle armen/sy spijsen de gevangene / ende verlossen die dickwijls met hun eygen gelt uyt de gevangenisse : want sy meynen dat den ghenen die van selfs geeft/ Godt aengenamer is/dan den genen/ die gheeft ghebeden zijnde. Ende hoe wel sy belijden ende aenbidden

eenen

eenen eeuwigen Godt/ schepper van hemel ende aerde/ ende segghen dat hy almachtigh/alle dinghen wetende goedertieren/ bermhertigh/ saechtmoedigh/vergevende de sonde/ende ghevende goeden loon/ende de quade straffende; nochtans en bekennen sy niet den waerachtigen Godt/die aenbeden ende ghe-eert wilt worden door sijnen eenigh-geboren Sone; aengesien sy loochenẽ dat hy Drybuldigh in persoone eñ eenvuldigh in wesen is; hier inne volghende den ketter Sabellius; welcke stellende een wesen in Godt/gheloochent heeft de Drybuldigheyt der persoonen; segghende dat eene persoone somwijlen genoemt wordt den Vader/somwijlen den Sone/ende somwijlen den H. Geest. Hierenboven loochenen sy de goddelijcke geboorte/volgende Arrius; welcken segghende dat den Sone eene creature Godts was / heeft naecktelijcken geloochent de goddelijcke geboorte/als een werck der naturen. Ende om dat sy gheene andere ghebooorte en kennen/ dan de vleeschelijcke van man ende vrouwen; meynen sy dat Godt gheenen sone en can hebben/om dat hy gheene vrouwe en heeft; ende dit laten sy hen dies te meer voorstaen/om dat sy meynen dat daer door de werelt soude mogen te niet gaen. Want hadde Godt eenen sone / 'tsoude geschieden dat hy op eenighen tijdt den vader niet en soude onderdanigh zijn/maer tegen hem opstaen: ende indien 'tselve ghebeurde/ dat dat de creaturen daer door groote schade souden lijden ende de werelt te niet soude gaen. Maer hoe qualijck ende onbehoorlijc sy dese meyninge vande Goddelijckheyt hebben/en dient hier by ons niet breeder verclaert. Het is ten minsten den Christenen kennelijck door de ghetuygenisse van S. Jan/ dat is dat iemant den sone niet en eert/dat hy den Vader geensins en can eeren; ende dat sy daerom te vergheefs den Vader eeren ende dienen/die Godt den Sone niet en kennen. Want gelijck den selven S. Jan seght. I. Die den Sone loochent, en heeft ooc den Vader niet, die den Sone belijdt heeft ooc den Vader. Hoe wel sy dan hen beroemen vã Godt den Vader; soo is't nochtans seker dat sy noch Godt noch den Vader en hebben/om dat sy den Sone versmaden / ende met eene crijgelheyt wederstaen het geloove vanden Sone; ende 'tis openbaer dat sy zijn discipelen ende navolghers van Antichrist / ende dat hunnen Propheet is Antichrist/gelijcke't blijckt door de getuygenisse vanden selven S. Jan/als hy seght: Desen is Antichrist, die loochent den Vader ende den Sone. Sy loochenen oock uyt druckelijcken de voortcominge ende goddelijckheyt vanden H. Gheest/hier in volgende Macedonium; welcken ghelcert heeft dat den H. Gheest geenen Godt eeuwelijcken vanden Vader ende Sone voortcomende/maer eene creature en is. Nochtans voeghen sy den H. Gheest somwijlen met den persoone van Christus / ende noemen Christus den gheest Godts/

welcken sy nochtans voor gheenen Godt/noch Sone Godts/noch ooc voor den Verlosser des menschelycken gheslachts / maer een louter mensche en houden/ende seggen dat hy maer en heeft gheweest eenen wysen / goeden / alderbesten ende alder warachtighsten Propheet. Daer zyn oock sommige/ die Christus door de getuygenisse van Mahomet noemen het Woort/Cracht/ Wysheydt/ siele ende hert Godts/ insghelycx den Messias aenden Joden belooft / ende oock het Verstant/Beginne ende Hooft van alle menschen / ende dat hy door een goddelyck toeblasen uyt den H. Gheest ontfanghen ende uyt de Maghet Maria sonder vader ghebozen is / ende suyver is gheweest van alle leughen ende booshevdt; alsoo dat sy hen selven gheheel contrarie zyn/ende oock teghen hunnen danck bedwonghen worden de goddelyckheydt van Christus te bekennen. Maer sy belyden allegader dat hy synen oorsponck uyt den hemel heeft ghehadt / ende heyligh van leven is gheweest / ende gheleert heeft eene heylighe ende oprechte leeringhe / ende die met mirakelen heeft bevestight/ ende verlicht; want dat hy de blinden heeft verlicht/de melaetsche gesuyvert ende de doode verweckt. Maer ghelyck sy hertneckelycken met Manes loochenen dat Christus gestorven eñ verresen is/alsoo berispen sy de Christenen van onvoorsichtigheydt ende botheydt/om dat sy meynen eñ ghelooven/ dat Christus de schande des Cruys ende de bittere eñ leelijcke doot geleden heeft. Want om dat sy gelooveē dat hy een hemelsch lichaem heeft aengenomen/eñ met het selve ghegaen is door het lichaem vande Maget/meynen sy dat hy geensins sterffelyc en was;maer seggen dat hy onsterffelyc/levende/eñ ongeschent inden hemel opgenomen is geweest op den bergh van Oliveten. Wāt sy seggen/dat Godt hem soo lief heeft gehadt/dat doen de Joden tegen hem opstonden/Godt hem uyt hunne handē heeft genomen/ende verhoert inde hemelsche glorie; want hen dunckt dat het onbetamelyck is dat eenen soo vermaerden Propheet/die met alle deughden verciert was/ soude comen inde handen vande seer boose menschen om hunnen wille met hem te doen: maer dat den verrader Judas in Christus ghelyckenisse is verandert geweest/(doen hy indē hof gesocht wiert) eñ voor Christus is gevangē geweest vande nydige Jodē/gecruyst/eñ gedoot. Ten lesten seggen sy dat Christus nu tegenwoordigh by Godt in sijn lichaem leeft/ende dat hy Antichrist dooden sal met het sweert sijnder cracht/ende d'andere Joden tot sijne wet bekeeren: ende als den dagh des Wtersten oordeels comen sal/hy hem vertoonen sal voor alle menschen ende oordeelen de menschen vā sijne wet/eñ aldernaest Godt in't oordeel sitten sal. Waerom sy niet min en straffē de gene die den naem

Christi als van Mahomet versoepen/de treffelijckste met geltboete/en de slechte met slagen. Ende sy en castijden niet alleen die Christus name/maer oock van Maria lasteren. Want hunne wet hout aldus. Indien iemant 'tzy Christen, oft Turck, oft Moore oft Araber ghelastert sal hebben dat VVoordt Godts Christus, dien vvy ghelooven door de crachte des H. Gheests van Maria geboren te zyn, oft ooc de Maget selue die Godt suyverder ende uytnemender heeft gemaect dan alle creaturen, sal boven de geltboete lijden 'tsestigh stock-slagen. Welcke wet seer strenghelijck by de Turcken wordt onderhouden. Sy aenroepen de heylighen van het oudt ende nieuwe Testament: te weten Abraham/Isaac/Iacob Patriarchen/ Moyses Elias/David Propheten/de Maghet Maria/ Catharina ende Georgius/niet als Godē; want sy en bekennen maer eenen Godt/ende dien aenbidden sy/maer als Godts beste vrienden/ende sonderlinghe voorsprekers by Godt. Sy besoecken oock hunne graven/ ende doen voor de selve hunne ghebeden/ niet daerom dat sy de doode eere bewijsen/ maer om dat sy ghelooven dat hunne sielen by Godt leven/ende hem ghenieten. Hierom al is't dat sy weten/dat hunne lichamen in asschen verandert zijn/die sy niet aen en spreken oft bidden/ nochtans hopen sy dat hunne eyghen sielen met het goddelijck licht overgoten hunne ghebeden sullen verhooren/ende Godt voor hen sullen bidden. Sy geven eenigh gheloove maer gheen volcomen aende boecken der Evangelien (die sy Ingiles noemen) ende aende vijf boecken van Moyses (by hen ghenoemt Trebit) wāt sy houden voor waerachtigh de scheppinghe vande werelt ende Adam/ende byrans gheheele de Jootsche historien / ende houden voor goedt een deel vande leeringhe Christi. Maer sy achten veel meer den Alcoran/dat is / de vergaderinghe der gheboden/die sy den boeck der waerheyt noemen/ ende sy houden den selven ghelijck de Joden de vijf boecken van Moyses oft de Christenen het Euangelie. Hier by voeghen sy oock Suna. Dit is eenē boeck inden welcken beschreven zijn de worden eñ wercken van Mahomet indien iemant de selve leest/hy moet wel terstont hunne leeringhe versoepen/'ten zy dat hy berooft zy vā sijne sinnē; wāt 'tzijn meest al beuselē. Eñ hoe wel men in Suna niet anders en vindt dan dwaesheyt eñ geckelijcke dingen; nochtans meynen sy 'tselve warachtigh te wesen/ ende houden't als Godts woordt. Want al is't dat Mahomet in dese sijne boecken Moyses ende d'andere Propheten prijst/ende David eñ sijnen Psalter grootelijckē verheft/eñ Christus stelt voor alle d'andere Prophetē/eñ seght dat hy uytnemender is dan alle de mannen/die inde werelt geweest hebben/ende seght dat de Joden na Christus geenē Propheet meer en sullē hebbē/eñ daerom de wet vā Moyses eñ Christus Euā gelie eensdeels voor goet houde; nochtāns seggē sy dat/datmē

geen vā beyde en moet onderhoudē/om dat sy meynē dat de Christenē het Euangelie/ende de Joden de wet van Moyses hebben vervalscht/ eñ in die niet meer waerheydts en is/ dan inden Alcoran by gebrocht wordt. Want aengesien sy Christus geboden seer swaer/ ja onmoghelijck om te onderhouden te zijn meynen; soo segghen sy dat Mahomet van Godt is ghesonden als propheet/ ende door Godts beuel de wet soeter ende lichter heeft ghemaeckt / om dat den wegh der salighheydt beter soude zijn. Ende gelijck de wet der ceremonien van Moyses af ghebroken is/doen het Euangelie inde werelt quam / dat alsoo Mahomet in Christus plaetse ghecomen is / ende den Alcoran gheset is inde plaetse vant Euangelie. Ende dat Mahomet niet alleen in Christus plaetse gecomen en is ; maer dat Godt hem oock heeft beuolen/dat hy niet meer de menschen tot onderhoudinge des wets en soude brengen met vermaninghe/woorden ende gebedē(gelijck Christus ghedaen heeft) maer aenvallen de wederspannighe met wapenen ende gewelt/ende dat hy als eē wreker der goddelijcker rechtveerdigheydt soude straffen de ongheloouigheydt der Christenen (die in soo veel ketteryen ende secten gedeylt was) ende wreken 'hunne groote ondanckbaerheydt tegen Godt ende boose versmadinge der voorgaender wet. Nochtans meynen sy/dat een jegelijck 'tzij Christen/oft Jode oft Mahometaen in syne wet can saligh worden/ eñ van Godt sal genade crijgen/indien hy eerlijcken gheleeft sal hebben : 'twelck sy oock bewijsen in't tweede capittel van hunnen Alcoran: daermen leest: Dat alle die vvel leeft ende goedt doet ontvvijfelijcken Godts liefde vercrijgen sal. Ende in't vijfde capittel: Den goedertieren ende bermhertighen Godt heeft eerst van bouen ghegheuen aende menschen het oude Testament, daer na het Euangelie, als rechte vveghen, ende daer na aen u desen alder vvaerachtighsten boeck den Alfurcan. Maer in't 12. capittel: Niemant en is volcomelijcken ghelooůigh dan die onderdanigh heeft ghevveest de gheboden van het oude Testament, ende van't Euangelie : ende oock van desen boeck (den Alcoran) Hierom is't/dat sy de Christenen/ die onder het rijck der Ottomannen woonende gheensins en dwingen om het geloove van Mahomet te aenveerden. Want van wat seckten de Christenen oock zijn / is't hen gheoorloofthe leuen na hun ghelooue ende maniere. Daerom heeft elcke Christene natie in hunne steden eene besondere kercke/ende syne besondere oeffeninge syns geloofs. Want daer door het rijc der Turcken seer versterct wort: Want hier door maeckt den Keyser syne ondersaten (al zijn sy van een ander ghelooue) goetwilligh tot hem / ende behout syne authoriteyt ende heerlijckheydt zijns rijckx. Want soo haest als hy eenigh landt onder hem heeft gebrocht/dunckt het hem genoegh te wesē/indien d'ondersaten hem ghehoorsaem zijn/ende tribuyt geuen/ende en acht niet in

in wat gheloove sy leven: waer door veel meynen dat hy syn ryck soo seer vermeerdert ende tot noch toe bevestight heeft : Nochtans zyn daer by de Turcken verscheyden meyningen / hoe de sielen saligh worden: want sommighe meynen dat Godts gratie alleen ghenoeghsaem is tot der salighevdt, andere segghen dat een ieghelyck volcomelycken moet onderhouden de wet die hy belydt / ende datmen sonder de gratie alleenlycken met de goede wercken saligh can worden : eenighe ghelooven/dat alleene de onderhouders van Mahomets wet saligh sullen worden/ende gheene andere. Maer dit dunckt my meest beclaghelyck te zyn onder dit verblindt volck/ dat sy hen selven door het duyvels ingheven sluytende den wegh der salighevdt/niemandt en willen hooren oft toelaten die leerdt oft predickt teghen Mahomets leeringhe ofte fabelen/als wesende 'tselve in hunne wet verboden/inde welcke alle leecke persoone op lyfstraffinghe verboden wordt vande wet te disputeren. Maer wort hunne Priesters toeghelaten/als sy onder malcanderen om hen te oeffenen/ oft teghen de Persianen disputeren/om hunne ketterye te wederlegghen; maer in gheene andere manieren. Sy verbranden terstondt die van hun gheloove wycken/ghelyck sy oock doen de Christenen/indien sy hen verboorderen iemandt het waerachtigh geloove te leeren. Want indien iemant 'tzy Grieck oft Romeyn eenigen arbeydt tot syn geloove te brengen/ wordt hy na het inhoudt der wet ghedoodt. Ja indien een Persiaen eenighen Turck soeckt te trecken tot syn gheloove / hy wordt alsoo wel ter doodt verwesen als een Christen. Want de Turcken en laten niet toe/ dat iemant hem van hun gheloove tot een ander begheeft. Ende ghelyck sy niet toe en laten/dat hunne wet bestreden wordt; alsoo en arbeyden sy oock niet / om de selve (als op gheene waerheydt ende redene steunende) met bewysinghen / disputatien/ende openbare predicatien te verbreyen: maer sy poren hen met ghewelt dreyghementen/ongheluck/vervolginghen ; ende indien sy hier mede niet uyt en rechten/met beloften schencken/smeeckinghen der werelt/ eeren/ giften ende lockinghen des vleeschs de gheloovighe te verleyden ende tot hun ongheloove te brenghen. Ende indien sy door dese middelen niet en connen doen ; arbeyden sy volghende 'tghebodt van hunnen propheet/om heerschappye over hen te hebben. Ende sy en zyn niet alleenlycken berooft vande waerachtighe kennisse van Godt; maer sy droomen ende versieren veel gekelycke dingen vande verryssenisse der lichamen/van't uyterste oordeel/van het Paradys ende helle/vande Engelen ende duyvelen: vande welcke wy hier sommige sullen by voeghen; om te bewysen in wat groote duysternisse dit volck light/eñ met wat ydele droomen 'tselve bevangẽ is. Sy gelooveñ

dat

dat het upterste oordeel nakende is/dat Antichrist een seer boos mensch comen/ ende van Christus ghedoodt sal worden: nochtans segghen sy dat daer eenen propheet sal opstaen / die alle menschen sal straffen / om dat sy de wet van Mahomet niet ghehoorsaem en hebben gheweest. Maer als den dagh des oordeels ghecomen sal zyn/ dat als dan eenen Enghel een trompette sal blasen / ende dat door het schroomelyck gelupt der seluer alle menschen ende Enghelen sullen steruen / uytghenomen den Enghel die de trompette steeckt. Dat terstont daer na geheel het aerdtryck geschut sal worden met eene vreesselycke aertbevinghe/ende gheheel de werelt sal verbranden met een vier / dat uyt den hemel sal vallen / dat alle berghen ende dalen in asschen sullen veranderen/ende dat ten lesten den Enghel / die de trompette ghesteken heeft/oock sal steruen. Als nu d'Enghelen ende menschen allegader doodt zyn ende geheel de werelt verbrandt is/dat Godt als dan sal doen reghenen veertigh daghen ende veertigh nachten lanck Zechamã, dat is/den reghen der bermhertigheydt/ ende dat door den seluen wederom alle de sielen der menschen ende d'Enghelen sullen verweckt worden. Als den lesten Enghel een ghelupt ghemaeckt sal hebben/ dat als dan oock de lichamen der menschen wederom leuende sullen worden/ende met de sielen vereenight. Aen dese gheuen sy verscheydẽ gedaenten/want die sy meynen deelachtigh der glorien te zyn/seggen sy/dat sommighe sullen blincken ghelyck de sterren/sommighe gelyck de mane / sommighe ghelyck de sonne / ende dat dese d'andere sullen verlichten. Maer dat de quade ter contrarien schroomelyck van verwe ende in verscheyden ende leelycke ghedaenten bedeylt sullen worden/ende door Godts beuel eerst in vyftigh deelen ghedeylt / om rekeninghe te gheuen van hun voorgaende leuen: dat indien de uytnemenste deelen des lichaems/al'therte ende 'thooft van selfs de voorgaende sonden niet en willen belyden/dat daer na d'andere leden voor alle 'tvolck alle boosheden sullen openbarẽ. Ten lesten dat den Artschenghel Michael de lichamen der menschen in eene schale sal wegen, ende wiens goede wercken niet meer en weghen dan de quade / dat die ghelevert sullen worden inde pynen der hellen/ maer dat d'andere eeuwelycken ghenieten sullen de wellusten ende blyschappen des Paradys. Ende sy en gheuen de salighe niet alleenlycken een Paradys/ maer sy stellen seuen plaetsen der saligher oft Paradysen / van welcke dit de namen zyn: Henete, Alherd, Alfiducci, Anachim, Reduan, Azelem, Alcoduz ende Almega: welcke sy oock seggen te zyn niet van eene gedaente oft stoffe/maer dat het een van siluer/het tweede van gout/het derde van peerlen / het vierde van smaragdus / het vyfde van diamant/ het seste vierigh van carbonckelen / het seuensten van het goddelyck licht

licht ghemaeckt is. In dese paradijsen segghen sy te zijn salen ende camers met peerlen verciert/verscheyden boomgaerden / seer wonderlijcken soet-rieckende/oock fonteynen ende riuieren van seer goeden ende soeten honigh/melck ende wijn. Dat in't midden van't paradijs staet eenen boom ghenoemt Tuba/die soo wijt ende dick is / dat hy gheheel het paradijs belommert/ dat sijne bladeren van gout ende siluer zijn / ende dat op elck bladt gheschreuen is den naem van Godt ende van Mahomet / dat daer sullen zijn verscheyden cieraten ende huysraet / ghemaeckt van gout / oft siluer ende costelijcke ghesteenten/insghelijckx cleederen / bedden / kussens ghewenen van sijde/ gout ende siluer. Dat dese zijn d'eeuwighe wooninghen der salighen/ dat een ieghelijck hier van Godt ghegheuen is sijne plaetse der ruste ende salighevdt/dat hier alle de salighe ghecleet met sijde / seer saechte ende veel-verwighe cleederen eeuwelijcken hen sullen verblijden onder de schaduwe van dien grooten boom. Maer dat d'Enghelen hier oueruloedelijcken ende leckerlijcken sullen aendienen alle de spijse ende vruchten die sy souden connen begheeren / want dat de selue als hofmeesters ende scheuckers sullen brenghen d'aldercostelijckxste spijse ende soetste wijnen in goude ende siluere vaten. Dat sy oock sullen ghenieten het omhelsen van seer suyuere ende schoone vrouwen/ghelijck sterren blinckende : ende sy versieren dat dese niet van menschen gheborenē zijn/maer vander eeuwicheydt gheschapen ten ghieniete vande salighe mannen. De ghene die den Alcoran suyuer noemt/legghen sy uyt te wesen/die vry zijn van maendtstonden / die sy t'allen tijden moghen besighen. Nochtans segghen sy dat daer gheene kinderen af en comen/ maer datmen de selue maer en sal hebben tot welluste. Ja dat de mans daer oock veel vrouwen sullen hebben na de mate hunder verdiensten/ende dat Godt den eenen meer ende den anderen min cracht gheuen sal / om veel oft luttel de schult des houwelijckx te betalen; ende hier toe nemen sy / dat in't paradijs veel meer vrouwen dan mans sullen zijn. Ende ten lesten seggen sy dat sy soo groote wellusten ende vleeschelijcke ghenuechten sullen hebben/ als sy souden connen peysen. Maer sy en willen nochtans niet hebbē/ dat hunne allendige vrouwen dese genuechten sullen mededeelachtigh zijn; maer dat sy uyt het paradijs gesloten maer vā verre de genuechtē vande mans en sullen sien. Eñ sy seggen oock dat d'ouertreders vande wet van Mahomet eñ andere verdoēde geleden hebbende eerst sware tormentē/oock een deel sullen hebbē in dese salighevdt/als gehoudē sal zijn in't paradijs Alcoduz eene maeltijdt die sy Hadrate Alcoduz noemē; alswanneer sy allegader door het toedoen van Mahomet vande pijnē der hellē sullē verlost wordē: want hy de selue seer van 't vier verbrandt/

sweerdt ende dorre zijnde sal leyden aen eene fonteyne met naem Alcanzar staende in't midden van't paradijs (daer sy wondere dinghen af verseieren) inde welcke als sy hen allegader gewasschen sullen hebben/sy witter dan sneeuw sullen worden / ende met d'andere salighe d'eeuwighe blijschap ghenieten. Sy verhalen vande Engelen dingen die geheel onbetamelijck zijn/eñ d'Enghelsce nature niet toecomende/ want sy meynen dat de selue lichamen hebben ende uyt den viere ghebozen zijn/dat sy sterffelijck zijn ende connen sondighen: sy segghen dat sy verscheyden ghedaenten hebben/te weten/ van menschen/ peerden/ ossen/hanen/ende andere voghelen ende viervoetighe dieren / eñ meynen dat sy door de dieren/welcker ghedaenten sy hebben / Godt bidden. Onder andere Enghelen segghen sy in den derden hemel eenen te wesen genoemt Melec Almuti, dat is den Enghel des doodts / die soo groot is/ dat sijne oogen van malcanderen staen t'seuentigh dagen reysens. Sy droomen dat desen inden boeck des leuens / die hy altoos in sijne handen heeft/schrijft alle de namen vande ghene/ die daer ghebooren worden/ende den tijdt die hen van Godt ghestelt is ; ende de selue namen uyt doedt/als d'ure hunder doodt aenstaende is / ende dat hy terstont sterft wiens naem uytghedaen is. Inden vierden hemel stellen sy den alder meesten Enghel/die ghedurighlijcken beweent de sonden der verdoemder/ende deernisse heeft met hunne allendighe ghesteltenisse ende staet. Sy segghen dat inden seuensten hemel onder andere is eenen Enghel / die seuen duysent hoofden heeft / ende dat elck hooft heeft seuen hondert duysent tonghen/ ende dat elcke tonghe soo veel stemmen heeft/ ende dat hy met de selue sonder ophouden Godt looft ende sijnen heylighen naem ghebenedijt. Sy vertellen vande helle/die sy segghen seuen deuren te hebben / ende vande gheleghentheydt der seluer : vande duyvelen (die sy gheloouen oock op eenighen tijdt saligh te worden na de meyninghe van Origenes) ende hunne verscheyden ghedaenten/leelijcheden ende pijnen/ ende oock vanden staet ende tormenten der verdoemder/soo wonderlijcke ende gheckelijcke droomen / dat jemandt die hoorende hem niet en can onthouden van lacchen. Wat mensch heeft oyt meerder ydelheydt gehoordt? wie en soude niet spotten met dese dwase snateringhen ? ende en soude niet meynen de selue niet weerdigh te zijn / om aen wijse menschen vertelt te worden ? ende nochtans dit allendigh ende verblindt volck meyndt dat geene dinghen waerachtigher en zijn dan dese beuselingen; ja hout de selue voor de waerheydt selve: ja tis soo betoouert door de listen der duyvelen/dat sy oock hunnen Alcoran ende Suna / daer dese fabelen ende droomen ghescheuen staen / niet en vreesen te noemen den boeck der waerheydt. Maer 'tis ghenoegh ghesteydt vande

beuselinghen;laet ons nu comen tot hunne menigherhande wasschinghen / die sy meynen seer profytelyck te zyn tot suyueringhe der sonden.

Het vierde capittel.

Van verscheyden vvasschinghen ende badtstouen der Turcken, ende de ghedaente ende ghebruyck der seluer.

DE onderhouders vande wet van Mahomet ende draghen nerghens meerder sorghe voor / dan dat sy hen twee oft drymael 'sdaeghs wasschen. Daerom besorghen sy by hunne Messiten te hebben seer schoone fonteynen/ om dat de ghene die inden tempel gaen willen hen te ghevoeghelycker souden moghen dagelycx wasschen; want sy laten hen voorstaen dat het onbetamelyck is iemant onghewasschen inden tempel soude gaen. Sy achten dese uytwendige wasschinghe veel meer dan d'andere geboden van hunne wet/ende en laten die niet achter/wat beletsel sy oock hebben: want alsoo sy meynen dat desē is eenen seer crachtigen middel om de sonden te suyuerē/ soo hopen ende betrouwen sy / dat sy door die Godt meest behaghen ende met Godt sullen versoent worden. Maer sy ghebruycken dry derhande wasschinghen. D'eerste is / als sy willen gaen inden tempel eñ hun gebedt doen/want hen dunckt dat sy sonder suyueringe hunne ghebeden niet oprechtelycken en connen volbrenghen. Dese suyueringe gheschiedt aldus: Sy blooten hunne armen tot den elleboghe toe/ wasschen sy voor al de handen/daer na op stekende hunnē rechten arm wasschen dien met hun slincken handt/ beginnende van't opperste der handt/loopende het water lancx den elleboge op der aerden: ende 'tselue doen sy in't wasschen vanden slincken arm. Als beyde de armen gewasschen zynde/maken sy oock nat den mondt/neuse/oogen/ooren/ ende ten lesten geheel het aensicht/insgelycx dē hals eñ het tsop vandē hoofde/ende daer na de schamelheydt/ende ten lesten de voeten/indien die bloot zyn/indien sy schoenen aen hebben/maer alleen het uyterste ende opperste vanden schoen.

Als sy hen wasschen lesen sy heymelycken hunne gebedē/ eñ onder andere segghen sy Elhemdu Lillahi, dat is glorie oft lof zy Godt/ andere segghen: Istag furlak, dat is/ick bidde om vergiffenisse oft ontfermt myn-der. Als sy hen gewasschen hebben/droogen sy hen met een doecxken/ dat sy aenden riem dragen. Indien sy inde wildernisse zyn/oft op eene plaetse daer gheen water en is / bespreyen sy hun lichaem met aerde

oft stoffe ende sy segghen dat 'tselue de selfste cracht heeft ghelijck de wasschinghe. Dese wasschinghe ghebruycken sy om cleyne sonden te suyueren: maer om groote te reynighen / als dootslaghen / dieuerije / vercrachtinghe / ouerspel ende diergelijcke / meynen sy d'waessel ijcken / dat sy gheheel het lichaem moeten wasschen. Daerom sietmen ouer al inde steden ende vlecken soo veel badtstouen / die dagh ende nacht open zijn voor mans ende vrouwen. Maer om dat hier geene oncuysheydt ende onbetamelijcke saken ende souden gheschieden / en wasschen de mans hen met de vrouwen niet: maer als sy weten dat daer vrouwen inne ghelaten zijn / houden sy't voor onbetamelijck / dat de mans daer inne souden gaen. Dese badtstouen zijn meest van steen / ende sommighe oock van marber ghemaeckt / oft buyten ende binnen met marber beset / seer groot ende bedeylt in veel camers / seer fraey ghewrocht / ende schoonder dan andere huysen der Turcken. Als men daer in comt / vintmen eerst eene groote viercante plaetse daermen hem ontcleedt / zijnde de muren van ghespickelden marber blinckende. In't midden vanden vloer is eenen grooten viercanten marberen back / inden welcken eene fonteyne loopt. Rontsom den muer is eenen anderen muer ghemaeckt oock gheplaueyt met ghespickelden marber / hooghe dry oft vier voeten vander aerden / ende breet vijf voeten. Op desen climmen / die hen sullen wasschen / ende legghen hunne cleederen gevouwē daer op / die vande meesters vande badtstoue bewaert worden / tot dat sy ghewasschen zijnde / die wederom eysschen. Bouen den back hanghen van 'twelfsel vier langhe stocken / welcke aen de hoecken vast aen malcanderen gemaeckt zijnde / dry bouen een / maken eenē vierhoeck. Op dese hanghen die vande stoue om te droogen de sweetdoecken ende ander lijnwaet noodigh tot het ghebruyck vande stoue. Als die hem wasschen wilt hier sijne cleederen ghelevt heeft / worden hem twee sweetdoecken ghegeuen / den eenen op sijn lichaem ende schamelheydt te decken / den anderen om zijn hooft te verbinden / ende alsoo gaet hy binnewaerts. Als hy voorder gaet vint hy eerst sweet-plaetsen / in het uyterste vande welcke dat grooter ende wermer is dan andere staet eenen wijden steenen back / inden welcken werm water is. Alle de camers zijn ouerwelft / ende het bouenste van 'twelfsel is verciert met ghelasen vensteren van verscheyden verwe / door welcke het licht inne comt / ende het werck een groot cieraet gheuen. Hier by staen twee oft dry andere camers / daer d'edelmans alleen moghen inne gaen ende geene andere. In't uyterste staet eene groote ende wijde camer / inde welcke is een groot marberen vat / in't welcke comt werm ende cout water / in't welcke een jeghelijck na het sweeten mach gaen / ende het

water

water matighen na sijnen wille/sijn lichaem wasschen oft laten wasschen van die vande stove/soo hy wilt. Alle de camers worden werm ghemaeckt met een vier / dat ghemaeckt wordt van mesch van keinels oft geyten. De dienaers vande stoven zijn redelijcken ghedienstigh / ende hebben eene wonderlijcke maniere om te rechten de leden vande ghene die hen wasschen. Hier-en-boven ghebruycken sy om 'thayr te doen vergaen van gheheel het lichaem sonder eenigh hinder met eene salve / die sy Rusma noemen / ghemaeckt van mineral/ghemenghelt met ongheblusschten calck. Als sy ghewasschen zijn ende wederom ghecomen zijn ter plaetsen/ daer sy hen ontcleedt hebben / worden hen twee sweedt-doecken ghegheven/met welcke die vande stove droogghen het lichaem vande ghene die ghewasschen zijn. Als dit ghedaen is/ ende sy den meester vande badt-stove sijnen loon ghegheven hebben/die seer cleyn is/gaen sy na huys. Ende niet alleen de mans / maer oock de vrouwen comen inde badtstoven / maer nochtans wasschen sy hen verscheyden vande manspersoonen / ende sy brenghen meest al mede sweedt-doecken ende het ghene sy van doen hebben tot het baden: de slechte vrouwen wasschen malkanderen / maer de treffelijcke worden van hare dienstmaeghden oft slavinnen ghewasschen. Aende deuren vande badt-stoven / daer de vrouwen haer wasschen/ wordt eenen doeck ghehanghen/om de mans een teecken te zijn/ dat daer vrouwen zijn /om dat sy daer door onwetentheydt niet en souden incomen. Gheene Christenen noch oock Joden en wordt verboden inde badt-stoven te comen/ ende worden beleefdelijcken onthaelt / indien sy daer niet inne en comen / als de vrouwen haer wasschen. Maer de Christenen vanden Westen moeten hen oock wel wachten / dat niemandt van hen alleen inde badtstove en gaet : want indien hy dat doet / het is te vreesen / dat hy niet overghedraghen en wordt vande Turcken ende Mooren / ende om sijne vermetelijckheyt ghestraft en worde. Daerom moet hy by hem nemen eenen Christen / die de Turcxsche oft Arabische sprake can spreken / op dat hy vande Barbaren oft Mooren niet bedroghen en worde ; ende indien hy sijne welvaert ende borse lief heeft. Ende dit zy gheseyt vande tweede wasschinghe. Sy houden de derde wasschinghe noodigh te wesen / als sy haer ghevoegh hebben ghedaen/oft hun water ghemaeckt; want als sy achterwaerts gheweest hebben soo wel mans als vrouwen / en vaghen sy het achterste met geenen doeck oft papier; maer sy houden dat voor sonde (om

 dat

dat Godts naem meest op papier gheschreven wort) maer sy wasschen oft doen hen wasschen van hunne slaven met couwt water. De secreten zijn riolen ghemaeckt onder den blauwen hemel / ende vanden huyse/diep ende breedt onderhalven voet/op welcke sy gheeromt sitten: als dese secreten vol zijn/worden die gheruymt door goten onder d'aerde staende. Maer als sy hun water maken / ontbinden de mans hunne broecken (want sy gheneghen zijn tot superstitien) ende slaen hunne cleederen achterwaerts op den rugghe/ om dat die niet en souden besprinckelt worden met pisse/ende alsoo misdoen teghen de wet. Want in't boeck Suna is bevolen/dat als iemant ghepist heeft/'tselve moet uytdouwen met de vingheren van syne slincke handt / indien daer iet voor is blijven aen hanghen / ende daer toe draghen sy meest altoos eenen doeck met hen/ om af te wisschen: indien sy gheenen doec en hebben/nemen sy een steenken op/om daer mede de roede af te vagen/om het cleedt oock niet met een druppel te besmetten. Waerom sy niet staende maer ghebooght tot der aerden toe (gelijck de vrouwen) met ghevouwen beenen hun water maken. Indien daer eene fonteyne oft water outrent is/wasschen sy terstont hunne schamelheydt/ oft andersins draghen oft doen sy dragen met hen water om te suyveren: ja (dat meer te verwonderen is) indien sy maer eens en hebben gheveesten/dunckt hen/dat sy hen moeten reynighen.

Het vijfde capittel.

Tempelen der Mahometanen, hunne maniere van bidden ende ceremonien, sermoonen ende superstitien.

Als sy ghewasschen zijn (soo wy gheseydt hebben) gaen sy inde tempelen; want andersins meynen sy Godt niet aenghenaem te zijn/noch hunne ghebeden verhoort te worden. De tempelen worden ghemeynelijcken Messiten / oft Mosscheen oft Meschit ghenoemt; welcke nochtans te segghen is houte tempelen/ ghelijck sy maeckten / doen sy noch niet rijck en waren : maer de steenen tempelen worden eygentlijcken ghenoemt Zuna. Dese zijn meest al rondt/uytgenomen die sy vande kercken der Christenen ghemaeckt hebben. 'T zijn schoone timmeringhen ghemaeckt van witten verhouwen steen/zijnde overwelft ende met loodt ghedeckt / die van buyten schoon om sien zijn. Maer van binnen zijn die ghewit / sonder eenigh cieraet/oft beelden/oft autaren; ende men siet daer niet anders dan de bloote muren. Maer het deel staende na het Zuyden meest teghen

ghen over de deure heeft eene holle plaetse eenen cubitus hooge/zynde eene halve ronde/die gemaeckt is inden muer van binnen/ daer eenen marbersteen in staet/niet ongheliyck de kassen daer onse beelden inne staen. In dese plaetse is gheschreven den naem Godts/ende is heyligher dan andere/ende is ghelijck den hooghen autaer der Christenen: by welcke niemant ten tijde van 'tghebedt en mach comen / dan den Seriphus alleen/die de Mahometanẽ is voor een Priester/ende daer hanght dan eene brandende lampe voor. Daer hanghen noch veel lampen van't welffsel/die sy ghewoon zijn te ontsteken ten tijde van 'tghebedt/ende uyt te doen/als't gheeyndt is. Sy belegghen den vloer met matten van riet ghemaeckt:op welcke het ghemeyn volck sit/ de rijcke besighen tapijten/die de slaven onder hen legghen. In dese tempelen en mogen gheene Christenen comen/want de Mahometanen laten hen voorstaen / dat die ontheylight worden / indien eenigh Christen daer inne comt. Waerom een Christen hem wel moet wachtẽ/ dat hy indeselve niet vermetelijc en comt:want indien hy dat doet/soo moet hy het Christen gheloove verloochenen/ ende het gheloove van Mahomet aennemen/oft eene wreede doodt sterven. Ende ghelijck sy neerstelijcken toesien/dat geen Christen in hunne Moscheen en come/ teghenwoordigh zy in hunne ceremonien/ende hunne heylighe boecken lese;alsoo wachten sy noch neerstelijcker/dat niemant die eerst vã Christen Mahometaen is ghewordẽ ghenomen worde tot gheestelijcken dienst. Want 'twordt by hen voor eene seltsame sake ghehouden indien iemandt daer na staet / die niet gheboren en is van eenen Mahometaenschen vader/ende van ioncx af niet en heeft gheweest een standvastigh ende gedurigh onderhouder vande wet Mahomet. Want hoe wel dickwijls na hen veel religieusen soo van het Griecx als Latijns geloove overloopen/ hangende de cappen op den tuyn/ende versweerende het Christen gheloove:nochtans en heeftmen noyt iemant ghevonden die oyt na een gheestelijck officie ghestaen heeft / oft dat ghecreghen heeft. Want sy draghen soo groote eerweerdigheydt tot hun gheloove/dat sy verworpende alle andere/meynen die alleen daer toe bequaem te zijn/die van ionckx kints af tot het gheloove van Mahomet gheneghen hebben gheweest. De Messiten hebben hooghe torens/die sy Maidinas noemen/die ront zijn/ende bovẽ daer de ronde begindt hebben sy uytspronggen oft gaelderyen / door welcke men daer rontsom can ghegaen. Op dese gaen op ghesette uren de Hoggy/ eñ rontsom de gaelderije gaende makẽ sy een gerijsch stekende hunne vingheren in hun een oor/ ende roepen alsoo 'tvolck tot het ghebedt/ ende vermanen't van Godt aen te roepen. Dit gheroep wort voorder ghehoort/dan iemant soude connen ghelooven / die daer niet en heeft

ghe-

gheweest. Sy beginnen te roepen aen de Zuytsyde/ ende gaende van daer na het Oosten gaen rontsom/ eñ roepen : La Illah, Illa, oft Allah haibir, dat is/ wy hebben eenen levenden Godt/ ende herhalen 'tselve dickwyls. Sy singhen daer by oock liedekens ende lofsanghen ter eeren van Mahomet. Maer sy doen dit gheroep met soodanighe ordinantie dat d'andere Hoggij niet en roepen / voor dat den Hoggius vande Opperste Messite begonst heeft/ ende als hy begonst heeft / volghen d'andere/ ende als hy swijght/ swijghen sy oock. Dit gheroep is by de Turcken in plaetse van clocken/ die sy niet en ghebruycken/ want boven dat den selven dient om 't volc te vermanẽ tot het gebedt/ soo geeft den selven oock te kennen de uren vanden daghe / aenghesien sy oock gheen ure-wercken en hebben ; ende indien daer eenighe ghebracht worden/ houden sy die in grooter weerden/ eñ zijn seer aengenaem by de Princen/ die de selve voor hen selven besigen. De Hoggij besighen santloopers/ om te weten de uren vanden dage ende nachte/ na welcke sy de ghemeyne ghebeden schicken. Sy wecken het volck 's daeghs eñ des 's nachts vijfmael tot de ghebeden/ welcke aldus ghenoemt zijn: Ascher, Adorh Assera, Magreb, Alescher. Het eerste doen sy twee uren voor den daghe/ ende behelst vier Erket ende twee Chalamat. Erket zijn twee nederbooginghen met soo veel nedervallingen. Chalamat is een heymelijck ghebedt / dat met sekere ceremonien ghedaen wordt na elcke nedervallinghe. Het tweede doen sy na middagh/ welcke behelst thien nedervallingen ende vijf heymelijcke gebedẽ: het derde is na den noen/ ende heeft acht nedervallingen ende vier heymelijcke ghebeden: het vierde ten ondergangh e der sonnen/ welck heeft vijf nedervallingen ende dry heymelijcke ghebeden: het vijfde eñ leste doen sy ontrent middernacht/ welck langer is dan d'andere ende heeft vijfthien nedervallinghen ende acht heymelijcke ghebeden/ welcke daerom vande Santoni is ingheſtelt/ soomen seght/ om te kennen te gheven/ dat het volck moet vermeerderen / ende dat het selve wassende hun geloove oock soude wassen ende vermenigh fuldighen. Iegelijck Mahometaen is ghehouden met sijnen Prochiaen oft Hoggius te comen in dese ghebeden in sijnen eyghen tempel/ ten zy hy wettelijck belet heeft/ want alsdan mach hy 'tselve op alle plaetsen doen. Op alle Donderdagẽ gaen te Talismanni ende Hoggij op de gaelderyen vande torrens ontrent den avont/ ende hangen daer op brandende lampẽ/ die sy daer laten/ tot dat sy van sels uytgaen. Daer-en-tusschen singhen sy menigherhande lof-sanghen ter eeren van hunnen Mahomet/ ende loven Godt met luyder stemmẽ. Des vrijdaeghs/ die sy voor onsen Sondagh houden/ gaen sy allegader na den tempel ende doen hun gebedt/ nochtans en laten sy op dien dagh niet te wercken ende te handelen/ dan sy

sluyten

sluyten hunne winckels soo langhe als't ghebedt duert: maer doen die open/ als't ghedaen is / ende doen wederom hunnen handel; meynende dat sy gheluckigher sullen zijn op die weke/ hoe sy op dien dagh meer vercocht sullen hebben. Sy deylen de weke in sesse daghen / ghelijck wy; den eersten noemen sy Zuma ghiuni, dat is / den dagh vanden tempel/ dat is by ons den Vrijdagh: den tweeden Zuma Ertesi, dat is/ den na-feestdagh/ by ons Saterdagh den derden Bazargium, dat is/ den dagh vande weeck-merct/ by ons Sondagh; den vierden Bazæ Ertesi, dat is/ de na merckt / by ons Maendagh: den vijfden Salli by ons Dijssendagh den sesten Dsarscamba, dat is/ dē vierdē dagh / by ons Woensdagh: den seuensten Peschembe, dat is/ den vijfden dagh/ by ons Donderdagh. Als nu den tijdt der ghebeden aenstaende is/ laet een yeghelijck sijnen handel ende werck/ ende comt haestelijcken na de kercke. Die niet gewasschen en zijn wasschen hen neerstelijcken inde fonteyne staende by den tempel /doen hunne schoenen voor de deure vandē tempel uyt/ ende comen ontschoent inde kercke; ende een jeghelijck gaet stilswijghende na sijne plaetse/ ende en siet nerghens omme. Men clapt/ lacht/ noch en maeckt daer gheen ghetier (ghelijck eylaes in onse kercken gheschiedt) men hoort daer niemant hoesten noch niesen / ja oock niemant spouwen; 'tis hier al stille/ gherust ende gheschickt. De mans en doen hunne Tulipanten niet af onder het bidden/ maer raken die met het uyterste van hunne vingheren/ al oft sy die wilden afdoen. Daer na slaet een jeghelijck sijne ooghen op den Hoggius oft Seriphus / ende slaen neerstelijcken gade/ hoe hy hem beroert ende beweeght/ ende volghen 'tselue na: sy knielen neder op d'aerde/ ende doen hun ghebedt na den Zuyden; houdende dese ordinantie: Den Seriphus oft Hoggius/ oft eenighen anderen / die d'andere in ouderdom oft weerdigheydt te bouen gaet/ booght eerst sijne knien / ende na hem alle d'andere die inden tempel zijn: maer den eersten als hy meynt dat alle d'andere gheknielt zijn/ valt neder ter aerden / ende na hem d'andere / gh lijck sy sitten/ vallen neder / ende doen eenen tijdt lanck hun ghebedt met suchten Ende als den eersten hem oprecht / rechten d'andere hen oock op/ ende dit doen sy alsoo dickwyls / na dat den tijdt des gebets 'tselue bereyscht. Want na de gheleghentheydt des tijts doen sy meer oft min soodanige knielingen/ nederuallingen eñ heymelijcke bedingen. Ten lesten het gebedt gedaen zijnde/ gaen sy blijde na huys/ al oft sy vercregen hadden dat sy begheert hebben. Sy singen somwijlen met den Seriphus als dien het gebedt met sanck begint/ eñ aēroepē Godt op hunne maniere met sanck/ nu staende/ nu hen nederboogende/ eñ nu knielende d'aerde kussende / oft die met den voorhoofde rakende. Ende dit is de ghemeyne maniere van 'tghebedt/ dat sy dickwyls herhalen:

I nden name der bermhertigheydt Godts, zy lof inder eeuvvicheydt Godt den opperften Coninck der eeuvven, den ghenadighen ende goedertieren Coninck des oordeels. Laet ons hem dan dienen, vvant vvy fullen geholpen vvorden. O Godt ftuert ons op den vvegh ẽn voet padt vande gene, daer ghy behagen in gehadt hebt, ende op vvelcke ghy niet geftoort en zijt, ende vvy en fullen geenfins dolen. Dit ghebedt noemen sy Elfata/ ende is hen soo ghemeyn/ ghelijck ons het ghebedt des Heeren. Sy hebben noch een ander daghelijckx ghebedt/ in't welcke verhaelt hebbende den staet van alle menschen/ sy Godt bidden om welvaert vande Mussulmannen/ voorspoedt van 'trijck/ vermeerderinghe vande secte van Mahomet/ tweedracht ende vernielinghe der vyanden/ ende sonderlinghe der Christenen. Als 'tghebedt voleynt is singen sy loffangen op hunne maniere; ẽn ten lesten alle die daer tegenwoordigh zijn singhen met luyder stemmen: la Illach Illa Allah. Ende ter wijlen sy met dit roepen besigh zijn/ schudden sommighe alsoo 'thooft ende lichaem/ dat sy somwijlen flauwe wordẽ: andere booghen 'thooft ende hals soo seer na beyde de schouderen/ dat sy ten lesten vermoeydt ter aerden vallen; ende laten hen voorstaẽ/ dat dese maniere van bidden Godt bouen andere seer aenghenaem is. Want sy segghen/ datmen Godt niet alleen en moet loven ende eeren met der herten ende geest; maer oock met gheheel het lichaem ende alle crachten. Sommighe herhalen met soo grooter haestigheydt ende roepen de woorden la Illach Illa Allah, dat sy die niet meer connende gesseggen/ hun roepen eynden met dit woordt Hou/ welck beteeckent dẽ naem Godts; ende soo dickwyls als sy 'tselue herhalen boogen sy hun lichaem/ ende steken hunne handen na de aerde/ ẽn heffen die wederom op ende raken hun voorhooft/ ende blijuẽ soo langhe in dit roepen/ dat sy daer door vermoeydt/ schuymen uyt hunnen mondt/ oft swart worden door't gewelt dat sy hen seluen met roepen aendoen/ ende vallen als half doodt ter aerden. Sy meynen dat Godt meest met dese quellinghen des lichaems versoent wordt/ ja sy meynen/ hoe iemandt sy seluen meerder ghewelt aen doet/ hoe hy Godt aenghenamer is. Sy laten hen oock voorstaen/ dat de versuymenissen vande ghene die onachtsamelijcken bidden met dit herhalen ghebetert ende voldaen worden. Sy en laten de vrouwen ten tyde van 'tghebedt inde tempelẽ niet comen/ uytghenomen d'edele vrouwen/ die daer oock selden comen/ ende hebbẽ als dan eene plaetse/ daer sy vande mans niet en worden ghesien. Sy verachten ende versmaden de vrouwen alsoo/ dat sy die niet alleenlijcken uyt de tempelen/ maer oock uyt het paradys sluyten: want sy versieren dat de selue maer van verre met de Christenen voor de poorte de paradys de glorie der salighen sullen sien. Sonen het openbaer ghebedt vande Seriphi hebben sy luttel oft seer selden.

den sermoonen oft prekinghen. Als eenen nieuwen Bassa oft Saniacus in syn magistraet ghestelt is/ ende inden tempel/ comt eenen Seriphus na het ghemeyn ghebedt op den preeckstoel om te predicken/ ende beghint het sermoon met een bloot sweert om te verbaren/ ende vermaent de toehoorders/dat sy denckende op de wet van Mahomet syne gheboden souden volbrengen/ende de selue cloeckelycken souden voorstaen/ ende het gheloove met de wapenen beschermen ende verbreyden. Soodanige dingen houden sy oock het volck voor op dē vrydagh/als sy Ramada, dat is/eenen jaerlycxschen vasten houden.

Het seste capittel.

Ramadan oft vasten van een maendt dat jaerlijckx de Turcken ende andere Mahometanen ghevvoon zijn te houden. Iaerlijcxsche feestdaghen, ende superstitieuse onderhoudingen der Turcken in't vvassen oft minderen der manen.

RAmadan den vasten der Turcken comt bycans ouer een met onsen vasten van veertigh daghen/ ende houden den seluen alle jare eene gheheele maendt / maer niet altoos op de selue maendt/ die heeft neghenentwintigh oft dertigh dagen ; want alle de maenden der Turcken volghen de manen. Op welcken tydt sy van 'smorghens af tot 'sauonts toe dat sy de sterren sien / niet en eten noch en drincken. Maer in dien desen vasten dit jaer comt inde maendt December/soo sullen sy den seluen het nauolghende jaer houden in Nouember / ende alsoo verbolghens. Want sy segghen door ouerleueringhe der ouders/dat het jaer heeft dryhondert ende vyfentsestigh daghen/te weten soo veel als de twaelf maenden uytbrengen: waerom sy onsekere maenden hebben / die sy nochtans stellen ende brengen door hunne maniere na den gemeynen loop der Sonnen ende mane; ghebruyckende daerentusschen een maen-jaer / 'twelck sy schicken na den loop der sonnen. Sy beginnen het jaer vande maendt Silchidse, de tweede is Mucharem, de derde Sepher, de vierde Rebuil euel, de vyfde Rebuil acher, de seste Dsciumasiel, de seuenste Dscuimasiel acher, d'achste Rezeb, de negenste Scaban, de thienste Ramadan, d'elfste Schevval, de twaelfste Silcade.

Op desen tydt vanden vasten zyn sy allegader vierigher in't gebedt/ ēn bidden langer/ēn geuen meer aelmossen; want sy meynē dat het gebedt ēn aelmoesse de vleugelen zyn van den vasten / ēn dat sonder dese den vasten Godt niet aenghenaem en is. Maer indien eenighe arme

niet en hebben om aelmoessen te geven/dese meynen sy te voldoen eñ Godt te paeyen ende hunne salighेyt te voorderen/indien sy den tijt/ als sy ledigh zijn / besteden om de weghen te effenen/eñ de putten te vullen met hout/steen oft sant/daer de menschen oft peerden inne souden moghen vallen/oft met fonteynen te graven / oft fonteyn-water te dragen inde waterputten bijde weghen staende : maer die in dese saken onachtsaem heeft gheweest/oft gheheel den vasten niet en heeft ghevast/seggen sy dat hy noyt in't Paradijs en sal comen : maer dat den duyvel/die sy Seitam noemen/ hen recht na de helle sal voeren. Eñ om dat daer geen bedrogh inden vasten oft gebedt geschieden en soude/maer een iegelijck onder gehoorsaemheyt ghehouden soude worden/zijn daer openbare toesienders gestelt/om d'overtreders te straffē de treffelijckste met gelt-boeten/de slechte met lijf-straffinghe. Maer hoe wel sy hen 'sdaeghs van spijse onthouden/ nochtans eten sy des nachts al dat sy willen ende maken goede chiere ; ja brenghen somwijlen gheheele nachten over met slempen in openbare herberghen/ daer veel volcx comt/ende is groot getier/geroep ende schreeuwinge. D'eene singhen liedekens/d'andere spelen op trommelen ende citharen/andere by hen hebbende schoone kinderen brengen den tijt over met onsuyveren clap ende oneerlijcke tastingen/ende drincken overvloedelijcken hunnen dranck Zerbeta ghenoemt ; want al 'tghene dat sy met wercken gewonnen hebben/verteeren/verquisten ende verdoē sy onnuttelijckē op desen tijt; alsoo datmen den selven niet en behoort te noemen eenen vasten om de siele te suyveren ende Godt te paeyen/ maer eer eenen vondt om het lichaem te vullen ende de wellusten te versaden. Op den lesten feestdagh vande weke des vastens doet den Santonus ontrent den middagh een lanck ghebedt/ende na hem ooc d'andere / ende in't leste wordt uyt den Alcoran een capittel ghelesen/wiens tijtel is Almeida dat is/van't avontmael. Daer-en-tusschē cussen sy aen malcanderen de handen ende voorhooft/ eñ wenschen malcanderen eenen saligen ende ghelucklighen Paesschen ; segghende Baraam, dat is/ u come eenen salighen Paesschen. Indien iemandt den anderen misdaen heeft/bidden sy hem om vergiffenisse/ende vergeven malcanderens onghelijck: want sy meynen dat den Paesschen Godt niet aenghenaem en soude wesen/indien sy 'tselve niet en deden. Als den vasten ghe-eyndt is/houden sy drij daghen lanck hunnen Vlubaraam oft grooten feestdagh/ghelijck den Paesschen. Op den eersten dagh onthouden sy hen van alle werc/maer op d'andere niet. Op dese dagen slaet elcken huyshoudenden man/hoe arm hy ooc is/ eenen hamel/hy hout maeltijt/ ende maeckt goede chiere met sijn huysghesin. Sy meynen dat desen hamel/voor eene offerhande ghedoodt; nut is
tot

tot profijt hunder sielen/ja sy meynen oock dwaselijck dat dese hameten selve oock op eenen tijdt deelachtigh sullen zijn vande glorie des Paradijs/ende dat sy Godt inden uytersten dagh des oordeels voor hunne meesters/die die geoffert hebben/sullen bidden. Op den sestighsten dagh na Baraam houden sy eenen anderen feestdagh/ die sy Chutsibaraam, dat is/den cleynen feestdagh oft Chairbaraam/dien sy den feestdagh vande religieusen noemen. Want ten selven tijde reysen veel na Mecha door belofte oft devotie/om te besoecken het graf van Mahomet/om daer te verwerven vergiffenisse van hunne sonden : ende dese alleen houden desen feestdagh drij daghen lanck ; maer geene andere/om dat sy niet verbondē en zijn tot het onderhoudē vandē selvē. Op desen tijdt werckt een tegelijck/ende doen hunne winckels open/ ende doen hunnen handel. Maer de Janitzaren vertoonen den volcke spelen/want sy setten kinderen/die fraey gecleedt zijn/ op coorden onder de gaelderijen vande Chana oft ghemeyne herberghen/eñ hangen coecken ghenoemt Cachas boven aende welfsels / ende gheven die de kinderē die de selve connen aftrecken:sy begeeren eene gifte vande Christenē/die daer voor by gaen/oft nemen't vande gene/die't niet en willen geven. Dese coecken zijn rondt eñ gemaect van terruwen meel met eyeren beslagen/eñ met soffraen bestreken/bestropt met saet van Sesamum oft Coriander. Maer men vindt by hen allegader veelderhande superstitien. Voor al houden sy veel vande droomen;sy nemen waer de wasschende ende afgaende mane : sy groeten ende aenbidden de wassende mane:sonderlinghen de Turcken / die meynen dat inde wassende mane een groot geluck gheleghen is / ende hebben die voor een veltteecken/als zijnde door eene sekere voorschickinge geluckigh voor hun rijck. Hierom beginnen sy alle hunne saken (die van eeniger weerdē zijn)met de wasschende mane/hen latende duncken dat de selve groote macht heeft om hunne saken te voorderen:maer dat d'afgaende mane alle ongheval ende ongheluck by brenght. Waerom sy op den wegh zijnde/stille blijven/ende en reysen niet voorts / dan alsmen de nieuwe mane siet/ende alsoo doen sy alle hunne saken met het aencomen ende afgaen vande mane. Maer 'tis nu ghenoegh gheseydt vande religie/manieren/ceremonien/tempelen ende superstitien der Turcken: Laet ons nu wat seggen van hunne gheestelijcke mannen.

Het seuenste capittel.

Van verscheyden geestelijcke mannen der wet van Mahomet, ende van hunnen dienst ghesteltenisse ende maniere van leven.

Sy hebben oock verscheyden mannen inden gheestelijcken dienst/ die bedeylt worden in verscheyden diensten ende ordinantien. Want sommighe doen recht/sommighe legghen de wet uyt/sommighe zijn Overste vande tempelen ende dienen inde selve/ andere doen den dienst/andere verlatende de werelt bedelen / als belooft hebbende armoede. Maer sy verschillen veel in authoriteyt ende weerdigheydt/ende den eenen is weerdigher dan den anderen. Den Opperstien is den Muphtis oft Mophtis; want desen den Oversten van alle d'andere/ende is ghelijck den Paus byde Christenen / ende den Opperstien Rechter van 't recht van Mahomet; welcken alsoo hy d'opperste macht over alle die van sijne Ordene zijn / alsoo regeert hy alleen de kerckelijcke saken/met welcke noch den Keyser selve/ noch de Opperste Vizires noch Bassē hen en moeyen. Den sonderlinghstē last van desen is/altoos gade te slaen/dat daer inden raedt niet vande Opperste Vizires en soude gheordineert worden/dat zy tegen de wet van Mahomet oft achterdeel der selver: welcke hoe wel sy eenighe oft allegader na den wille vanden Keyser connen voor eenigē tijt verandert/ oft uyt den raedt ghesloten worden; nochtans en wordt den Muphtis noyt uytghesloten/noch hem verboden daer inne te comen; om dieswille/dat hy altoos moet sorghe dragen als Overstē van Mahomets wet/dat die altoos ongheschent ende gheheel onderhoudē soude worden/die de politijcke menschen somwijlen door onachtsaemheyt/noyt al willens/souden overtreden/als sy te grooten ghemerck nemen op de menschelijcke ende ghemeyne profijten; 'ten ware soodanigen treffelijcken Oversten hunne dolinghen soude wijsen/ende hen vermanen vande wet van Mahomet. Waerom hy altoos ghevoeght wordt by de vier Vizirē (dat zijn de vier Opperste Raets-heeren vanden Keyser) ende is sijne authoriteyt soo groot/dat hoe wel 'tzy inden leger oft in't hof eenighe wet vanden Prince/die alle sijne ondersaten begrijpt/ ghemaeckt wordt/diemen daer na niet en mach wederroepen ; de selve nochtans van onweerden is / indien van desen Muphtis ghewesen wordt/dat de selve is teghen de wet van Mahomet ende den Alcoran. Maer alle andere gheschillen vande wet van Mahomet/die seer swaer ende duyster zijn/ende vande oude ende nieuwe / 'tzy der Joden oft Chri-

Christene wet/slist hy alleen ghelijck eenen Oppersten Bisschop / makende een eynde der selver / sonder eenigh beroep oft wedersegghen. Aen desen alleen/om sijne opperste weerdigheydt in gheestelijcke saken/ende om dat hy betoont den persoon van Mahomet inde saken de religie aengaende/bewijst hē dē Keyser de eere / die hy geenen mensch en bewijst;alsoo dat als hy by hem comt/den Keyser opstaet uyt sijnen stoel/ende hem eere bewijst/houdende sijne handt voor sijne borst/ende booghende sijn hooft na der aerden. Hierenboven desen Bisschop stelt de straffinghen tegen alle d'overtreders van Mahomets wet/hy doet de gheboden vercondighen/ende doet die by andere Magistraten volcomen. Na den Muphtis volghen de Cadilescheri / dat zijn Overste Rechters/oft Rechters des leghers/die zijn drie in ghetale/ ghejaerde mannen/ende seer ervaren in Mahomets wet/die den Muphtis ghegeven zijn als medehulpers eñ bysitters/om dat hy door de menighte der saken niet en soude verstropt worden / en de sijnen staet ghevoegelijcker bedienen; die van hun officie jaerlijckx groot innecomen hebben. Vande welcke den eersten is Oppersten toesiender ende Oversten over alle de Officieren van Romanien oft Europen/den tweeden van die van Natolien ende cleyn Asien/den derden van ghene die zijn in't rijck vanden Soudaen. Desē lesten heeft Zelymus den tweeden Keyser van dien naem byde twee eerste gestelt/na dat hy de Mamelucken verwonnen hadde;welcken hoe wel hy den lesten is/nochtans gaet hy andere in weerdigheyt ende authoriteyt te boven/ende is gelijck den Calipha van Babylonien. Sy zijn allegader ghelijck de Patriarchen der Catholijcken/als wesende d'uytnemenste ende Opperste uytlegghers ende Leeraers van Mahomets wet / ende hebben bevel over de Cadij/Seriphi/Santoni/Hoggij/Talismanni ende Deruisij/ende bestieren/beteren ende ordineren aende selve alle 'tghene dat sy doen moeten. Alsoo dat hier uyt een ieghelijck lichtelijcken can bemercken/ dat oock by de Turcken sonderlinghe sorghe voor de religie wordt gedraghen/ende dat de wereltlijcke ordinantien soo gheschickt worden/ dat sy gheensins en zijn teghen de religie/maer met den Alcoran overcomen/ende onderworpen zijn het ondersoeck der geestelijcker. Hierenboven worden de Cadij vande Cadilescheri ghestelt/ maer van hen gestelt zijnde worden sy vanden Keyser bevestight. Insghelijcx indien de selve onachtsamelijcken oft onbehoorlijcken hunne officien bedienen/oft ergens in misdoen / doen sy scherp ondersoeck/ende straffen die met groote strengigheydt. De Cadij vreesen dese soo seer/dat als sy weten dat sy reysen door de landen om ondersoeck te doen/ende sy hen schuldigh kennen in eenigh misdaedt/ende gheene hope en hebben vā de selve met giften ende gaben te moghen te vreden stellen / hunne

comste

comste niet en verwachten / maer vreesende openbare schande / sy de vluchte nemen/ende hen in andere landen verborgen. Want de gene/ die sy in eenighe sake beschuldight vinden / en setten sy niet alleen af/ maer doen die oock seer straffelycken geesselen/al oft flechte menschen waren. Indien het misdaet leelyck is/dooden sy hen met den sweerde oft den strop/oft doen hen verbranden. Nochtans laten sy hen somwylen met giften bederuen. Na de Cadilescheri volghen de Cady/diemen ghelycken mach by onse Bisschoppen. Dit zyn ordinarise rechters/die van Echt-scheydinghe ende andere civilie saken in eenighe stadt oft vlecke kennisse nemen. Sy straffen de lasteraers die wyn drincken/die in de kercken niet en komen ten tyde van't ghebedt/ noch den vasten onderhouden/oft iet sulcx doen teghen de geboden des wets. Sy straffen de edele oft rycke met gheldt-boete/ de slechte doen sy slaen : maer indien sy ghewaer worden/dat de slechte eenigh goet hebben/ om hen seluen te lossen/geesselen sy die inde borse. Sy straffen oock seer scherpelycken de Christenen ende Joden / indien sy iet misdaen hebben; oock straffen sy hen met de doodt/indien sy te doen gehadt hebben met eene Mahometaensche vrouwe / oft quaet ghesedt van Mahomets wet / oft teghen eenen Mahometaen teghen de wet van hunnen propheet gedisputeert/eñ hen hebbē gevoordert hem te leerē de Christene wet/oft versoeyt eenen Musselman. De Mahometanen willen ghenoemt worden Mussulmannen oft Muslimonen/ende hebben geerne datmen hen met desen naem groet/om dat den seluen te seggē is recht gheloouende : want hen dunckt dat sy alleen desen naem weerdigh zyn/om dat sy alle andere voor ongeloouighe houden. Maer om vonnisse te geuen in ciuile saken/volghen sy meest de wetten van het oude Testament. Maer in processen/die daer comen om houwelycken ende echtscheydinghen/ beantwoordt een jeghelyck syne sake : daer en is noch aduocaet noch procureur: beyde de partyen gaen by den rechter; welcken terstont de sake ondersoeckt ende vonnisse gheeft. Indien jemandt jet moet bewysen/dat gheschiet met gheschrifte / oft ghetuyghen/oft eedt/ende den eenen sweerdt op't Euangelie/den anderen op den Talmud/den derden op den Alcoran:hier en is geen uytstel/maer alle saken worden terstont ghewesen. Alle vonnissen zyn definitiue/ ende het proces is ghewesen/ eer het by ons beghonst is. Na de Cady volghen de Santoni oft Hoggy ende Talismanni/,d'eene te ghelycken by de priesters ende d'ander de Diakens der Catholycken : want sy dienen de tempelen/doen den dienst;ende roepen het volck tot de ghewoonlycke ghebeden.

Sy becommeren hen met 'tghebedt/ sy predicken/maer selden / sy

singhen

singhen de lofsanghen ende psalmen inde Messiten / sy zijn oock in plaetse van Notarisen. Sy en draghen gheene sorghe noch en becommeren hen met gheene sorghfuldigheydt voor sielen/noch om gheleerder te worden in hunne schrifture oft wereltsche gheleertheydt: maer het dunckt hen ghenoegh te wesen / indien sy den Alcoran connen lesen ende na den letter uytlegghen; aenghesien den seluen niet in ghemeyne maer inde Arabische tale van Mahomet ghescreuen is/ ende sy houden't onbehoorlijck / dat den seluen inde ghemeyne tale ouergheset ghelesen soude worden. De priesters worden van 'tvolck ghecoren / maer worden met het ghemeyn ghelt betaelt. Sy hebben vrouwen / kinderen ende huysghesin : indien hun pensioen niet ghenoeghsaem en is om de menighte der kinderen / gheneeren sy hen met lantwinninghe : sy houden beesten / sy coopen / sy nemen woecker / oft doen ambachten / waer mede sy den cost voor hen ende de hunne winnen.

Van dese worden sommighe vande Mooren ghenoemt edele Seriphi / vande Turcken Emiri oft Seithi ; ende zijn van d'andere onderkent met groene tulipanten / ende worden van een jeghelijck in groote eerweerdigheydt ghehouden ; om datmen meynt dat sy hunne afcomste hebben van 'tgheslachte van Mahomet/ oft vanden propheet Ali. Behaluen dese ende de ghene / die besocht hebben het graf van Mahomet / en mach niemant eenige groene tulipanten oft cleederen ghebruycken : want sy meynen dat het groote sonde is groene cleederen te draghen / die niet en is van't gheslachte van Mahomet oft Ali / oft Mahomets graf niet en heeft besocht. Waerom het den Christenen ende Joden door eene wet verboden is groene schoenen / mouwen / coussen oft andere oueerste cleederen te draghen / stellende boete teghen de ghene die sulcx doen. Hierenbouen alle de priesters/van wat ghesteltenisse sy oock zijn / om den dienst die sy doen / ende om dat sy hemelsche ende goddelijcke saken handelen/zijn vry van alle balastinghen/ende van alle schattinghen/ tribuyten / ende andere lasten / ende en gheuen niet / hoe wel alle andere ondersaten vanden Keyser/van wat staet sy oock zijn/ moeten tollen betalen / ende zijn ghehouden in andere schattinghen ende lasten.

Ende niet alleen de Seriphi en zijn by een jegelijck in grooter weerden ghehouden / maer oock alle gheestelijcke wordē seer van't volck ge-eerdt/want de Mahometanen latē hen voorstaē/dat het grootelijcx

 doet

doet tot eere ende lof van hunne wet/indien de Priesters vereert worden/welcke eere de wetten ende des Keysers wille ende de godtvruchtigheydt des volckx hen heeft doen gheven/ende door lanck ghebruyc bevestight/ende niet sonder redene. Want de eere ende achtinghe der Priesteren comt tot glorie vande religie: ende 'ten is niet moghelijck/ oft de religie moet vergaen ende veronachtsaemt worden / wiens dienaers het volck veracht ende versmaedt/ende niet en vereerdt.

Het achtste capittel.

Sommighe vvonderlijcke saken van eenen Santonus van 'tvolc voor heyligh ghehouden, sijne manieren , ghesteltenisse, vertrec uyt Aleppo, ende pelgrimagie na Palestina. Ende van eene seer groote Carauana vande ghene die reysden na Mahomets graf.

VVy hebben hier vooren oock onder 'tgetal der Priesters ghestelt de Santoni/die in tween ghedeylt zijn/andere noemtmen Alfacquij andere Scheikii die alle d'andere in maniere van leven ende vermaertheyt te boven gaen/ ende worden daerom van alle 'tvolck seer ghe-eert: 'twelck uyt het navolghende exempel sal blijcken. Ter wijlen dat wy te Aleppo waren/ woonde daer een seer oudt man van ontrent sevenentseventigh jaren een Mahometaen ende Santonus met naem Scheickel Belloni. Desen hadde eenen naem van heyligheyt ende oprechtigheydt by 'tvolck / ja oock byde Overste ghecregen; door dien men seyde dat hy godtvruchtelijcken ende strenghelijcken leefde; alsoo dat het een ieghelijck voor groote eere achtede/indien hy by desen man/die voor heyligh ghehouden was/conde gheraken. Desen was soo vermaert gheworden / dat de Bassen na sijn huys hem ginghen besoecken/ achtende voor groote eere/indien sy hem op eenighen tijdt conden spreken : dit selve deden oock d'Overste vande stadt. Als hy by hem hen niet en wilde laten comen/baden ende sonden sy hem daer-en-boven giften : indien hy de selve niet en begeerde/en hieldē sy niet op/ tot dat hen liet comen: eñ hen met corte woorden toegesproken hebbende/ liet hen terstont gaen ende om te betoonen / hoe luttel hy hunne vriendtschap / oock vande Bassē achtede/sagh hy van hen in't beginsel vande coutinge/oft sprac met ghesloten ooghen / hen daer-en-tusschen verwijtende hunne ongoddelijckheydt/onrechtveerdigheyt/tyrannie ende wreetheydt / segghende dat sy gheene oprechte rechters/maer moordenaers / roovers ende verdruckers der armen/ ende vremdelinghen ende overtreders

der

der wet waren: alle welcke woorden sy verduldelijcken verdroeghen/ oft ten minsten ghelieten hen die te verdraghen. Noch daer en heeft tot noch niemant gheweest/ die wrake ghenomen heeft van desen om syn vrymoedigh vermaen: maer men seght dat/ alsoo hy dit seyde/ sy gheswegen/ oft schoon ghesproken/ ende hem met giften ghepaeyt eñ syne vrientschap ghesocht hebben. Desen hadde twaelf jaren vervolghens in syn huys ghebleven/ noch en was noyt op strate ghecomen; hy en was in dry jaren noyt uyt syn camer ghegaen (dat meer te verwonderen is) maer hadde hem begheven tot goddelijcke studeringhe/ beschouwinghe/ lesinghe van heylige boecken/ ende hadde soo seer gevloden de handelinghe met de menschen ende een soo strenghen leven gheleydt/ zijnde met slechten ende luttel cost te vreden / dat alle d'inwoonders van Aleppo ende omligghende plaetsen hem voor een mirakel hielden. Hierom was synen naem inden mondt van een ieghelijck/ ende wiert seer van alle menschen ghepresen / ende ghehouden voor een seer heyligh man : dat met dit exempel alleen bewesen can worden. De mare ginck/ dat hy corts door devotie na Jerusalem soude reysen / om aldaer syne offerhande te doen ende te besoecken den vermaerden Tempel van Salomon/ ende de plaetsen vande gheboorte Christi. Want de Mahometanen van Aleppo ende andere hebben dese devotie/ dat sy den teghenwoordigen Tempel van Salomon voor seer heyligh ende in grooter eerweerdigheydt houden / ende met groote menighte besoecken/ sonderlinghe om dat sy segghen dat Christus op dese plaetse veel mysterien heeft volbracht / ende hunnen Mahomet van Godt hier met veel gratien begiftich is gheweest. Wãt sy versieren dat hy hier van Mecha gebrocht is van een dier genoemt Alborah ende met de rechte hant vandẽ Engel Gabriel inden Tempel gheleydt is gheweest/ ende wonderlijcke mysterien heeft ghesien. Op den sevensten dagh van Januarius dan in't iaer 1599. welcken dagh tot syne reyse geschickt was/ quam daer van 'smorgens vroegh tot de derde ure vanden daghe eene seer groote menichte van volck voor syn huys/ om hem tot buyten de stadt uytgheleyden te doen. Als sy hem nu saghen ghereet om te reysen/ begonsten sy te singhen hun ghewoonlijck La Illah Illa Allah; eñ hen bedeylende in vier hopen hebben sy hem tot buyten de poorte gheleydt/ houdende dese ordinantie. Voor gingen de vaendragers dragende de vendels/ op welcke den naem Godts met goude letteren gheschreven was. Na dese volghde met een groot ghedruysch eene groote menighte van menschen / singhende met luyder stemmen de selven sanck. Na dese quam te peerde den Oppersten Seriphus een oudt ende treffelijck man van ghelaet gheeleet/ met eenen groenen tulipant ende cleederen. Na hem volghde eene andere

schare volckx singhende ghelijck d'eerste / nochtans met soodanighe ordinantie / dat als d'eerste moede waren van roepen / dese volghden: Na dese quam de derde schare / niet minder van ghetale dan de voorgaende : dese songhen oock overhandt den selven sanck. In't midden van dese reedt den Santonus / eerweerdigh van ghelaet/magher van aensicht/met eenen langhen grijsen baert/ ghecleedt met een wit camelotten cleedt/eenen witten rijmantel/ ghevoedert met witte schaepsvellen/sittende op eenen witten muyl / die lancksamelijcken ginck : ende in't voortgaen las hy met ghesloten ooghen sijne ghebeden. Voor hem ginck sijnen sone een ghedaeght man / den muyl met den toom leydende / ende twee die aen sijne sijden reden hielen by behoorte sijne armen op/om dat hy vanden muyl niet en soude vallen : ende die nader waren / raeckten hem met der handt/ houdende 'tselve voor groote eere. De leste schare was eene groote menighte van menschen/singhende ghelijck de voorgaende: met desen staet ende ordinantie hebben sy hem ghelevdt door het Bazarrum oft merckt vande herberge van Abrac : ende gaende voor by de nieuwe Messite der stadt / ende zijnde voor de poorte van Damascus verre buyten de stadt gegaē/hebbē sy drij mijlen vā daer oorlof aende Santonus genomen. Op alle straten/daer hy doorginck/quam eene groote menighte van menschen/soo datmen daer niet door en conde ;want alle 'tvolc liep derwaerts om te sien/soo dat gheheel de stadt scheen te vertrecken/eñ niet alleen de straten vande stadt waren vol volcx;maer veel liepen oock de stadt uyt/ende verwachteden hem op eene groote pleyne/daer hy voor by moeste comen. Want die van Aleppo hadden groote begeerte om desen man te sien/die soo veel jaren t'huys ghesetenhadde/ende soo vermaert was door sijne heylighevdt; aenghesien sy hem maer door sijnen naem en bekenden / ende en wilden dese bequaemheyt niet laten voor by gaen. Van alle canten dan quamen geloopen mans ende vrouwen/om soo grooten man te sien/ende hem lovende eñ prijsende boden sy hem veel geluck. 'Twelc niet te verwonderen en is/want dē naem van heyligheyt maect vrientschap/welcke dit eyghen is/dat sy de herten der menschen tot haer lockt/eñ doet loven ende beminnen de gene/daermen eenige uytnemende ende sonderlinge deughden inne meynt te wesen. Wy zijn oock ghegaen na de Messite Lenzaria staende eene mijle vande stadt/om het eynde van dit geleyde te sien/by ons hebbende den taelmā vande Venetianen/ende zijn blijven staen by het kerchof vande Mooren ende op de steenputtē der stadt. Dit zijn diepe eñ groote holen/inde welcke veel vertrecken zijn/ inde welcke eensdeels woonen arme Arabers Bedoini genoemt/ende oock zijn't winckels van seeldraeyers/inde welcke het licht van boven

door

door de gaten der steenen inne comt/welcke seer sorghelijck zijn voor de ghene die des nachts reysen. Als wy eene mijle vande stadt quamen/quam ons in't ghemoet den Bassa van Aleppo / hebbende by hem ontrent twee hondert mannen te peerde / die oock derwaerts trock/om den Santonus te groeten/ende van hem oorlof te begeeren/ eer hy soude vertrecken. Want hy hadde vernomen/dat den Bassa vã Cairo derwaerts met veel volckx ghetrocken was/welcke malcanderen ontmoetende / malcanderen hebben ghegroet / ende onderlinghe ghecout / vertoevende ter wijlen de comste vanden Santonus. Den welcken van verre ghesien hebbende / hebben sy hem ghegroet / ende hem in't midden van hen ghestelt rijdende op beyde de zijden/ende zijn wat stille ghestaen/tot dat sy hunne eerbiedinge ende goedtwillighеydt bethoont hadden. Maer hy hebbende de selve seer magherlijcken bedanckt/heeft hen laten gaen/ende niet begeert dat sy voorder souden gaen: welcke nochtans voortgaende / ende hy hen bevelende niet voorder te trecken / hebben sy hem ghehoorsaem gheweest / ende zijn ghekeert na hunne paleysen. Als wy dit ghesien hadden/zijn wy oock terstont na de stadt vertrocken. Ende het is de maniere by die van Aleppo/dat sy alle de ghene/die ten tijde vanden feestdagh Baaram te Aleppo comen om door devotie oft belofte na Mecha die reysen na het graf van Mahomet / de selve buyten de stadt uytgheleye doen/ende met schoonen staet verselschappen. Want in dese comen eenighe dagen voor den feestdagh Baaram veel Mahometanen/soo uyt Europa ende Asien/om te besoecken het graf van Mecha/om bevrijdt te zijn teghen de rooverije vande Arabers door de convoye vande Janitzaren. Als dese van Aleppo sullen vertrecken/wandelen sy met veel gheselschap door de stadt/makende groot getier met singhen ende roepen/ende vertoonen hen aen het volck 't beste dat sy connen. Want sy leyden door de stadt de kemels ende andere lastdraghende beesten/hebbende aenden hals bellen / die met zijde lakenen verciert zijn. Sommighe van dese zijnde costelijcken ghecleedt sitten eensdeels op peerden ende kemels/andere leyden kemels/daer niemant op en sit/ghеladen met water/hout/broot/cleederen/koffers/ eñ andere eetware. Onder dese zijn oock veel Dervisij / welcke blootshoofts malcanderen toeroepende ende met wonderlijcke grillen schuymende gaen: welcke het volck daerom meynt vol te zijn vanden gheest Godts / ende vereeren die seer / als uytnemende in heyligheydt. Als sy hen aldus vertoont hebben / ende ghecomen is den Oversten vande Caravane/die vanden Keyser ghecomen is ende vereert met den naem van Bassa / om dat hy meerder bevel hebben soude over de Caravana eñ Janitzaren/soo beginnen sy hunne reyse/

welcke die van Aleppo, wederom met grooter eeren singen/ ende roepen uytghelev doen tot Lenzaria toe ; ende van daer oorlof nemende ende hen gheluck biedende wederom inde stadt comen: maer de Carauana reyst na Damascus/daer sy sommighe daghen rusten ; ende nemende andere Janitzaren vanden Bassa vā Damascus/vervolgen sy hunne reyse. Als sy ghecomen zijn aende woestynen van Arabia Petrea/laten sy d'eerste Janitzaren gaen / ende nemen andere uyt de naeste steden/met welcke sy tot Mecha toe gaen. Dese Caravana vande pelgrims is dickwijls tsestigh duysent mannen sterck / alsoo dat het gheene Carauana/maer eer eenen grooten legher schijnt te zijn/ sonderlinghe om de groote menighte vande kemelen ende andere lastdraghende beesten.

Het negenste capittel.

Van verscheyden religieusen van Mahomets vvet. Hunne manieren, leven ende ghebreken,

DE leste die onder de gheestelijcke ghetelt worden/ zijn de Dervish/welcke bycans zijn ghelijck de Calogeri der Griecken/ ende Monicken der Latijnscher: eñ bedeylt zijnde in verscheyden Ordenen/ende trouwen sy gheene vrouwen. Eenighe van dese worden Dervislares/andere Calenderes / andere Huggiemales/ andere Torlaces ghenoemt. Sy leven allegader een geestelijck leven/ maer onder dit schijnsel doen sy oneyndelijcke veel boosheden: sy zijn meest al dieven/oncuysch/overspeelders/roovers ende moordenaers; niemant op den wegh sparende/daer sy hopē meester af te wordē. Boven dien doen sy de sonde tegen nature/ te doē hebbende met jongers/ noch en onthouden hen oock van geene ghedaeghde persoonen.

Om van elck wat in't besondere te segghen : De Dervislares en hebben gheen hayr op't hooft/sy zijn over al gheschoren / sy branden litteeckenen op hun voorhooft eñ slaep vanden hoofde met een heet yser/oft eene brandende spongie oft lynwaet/sy doorbooren hunne ooren/ aende welcke sy hanghen redelijcke groote steenen van Jaspis. Sy zijn ghecleet met schapen oft geyten vellen/hangende ende bedeckende met het een den rugghe ende het ander de borste/ de reste van't lichaem en decken sy nyet / uytgenomen de schamelheyt. Sy woonen inde voorborchten der steden ende dorpen/ende gaen inden voorsomer ende herfst over al/ende crijghen hunnen cost met bedelen.

Huggiemales zijn meest al stercke jongelinghen/ende zijn gecleet met

met eenen enghen rock hen comende tot aende knien/ op welcken sy hen gorden met eenen breeden riem/aenden welcken bellen hanghen/ ende loopen gheheel Turckyen door. Boven den rock draghen sy een vel van eenen leeuwe oft luypaert/zijnde de clauwen van vooren t'samen ghebonden/ende naect op d'ander deelen des lichaems/uytgenomen de voeten. Sy binden hunne schoenen met coordekens; sy hebben oorringhen van silver/oft coper oft eenigh ander metael. Sy draghen lanck hayr tot op de schouderen / dat sy strijcken met Olie van Terebinthus oft Jenever. Sy winnen hunnen cost met liedekens te singhen/die sy inde Arabische oft Persiaensche tale maken/ende op den merckt ende herberghen singhen / zijnde ghelijck de camerspeelders van Italien. Als sy singhen spelen sy op cymbalen / met welcke sy 'tvolck locken ende verheughen met woorden/ende crijghen alsoo den ruymen cost van het onwijs ende nieusgierigh volck.

De Torlaces cleeden hen met schapen ende geyten vellen/op welcke sy dragē een beeren vel/met het hayr van buyten ende met de voetē t'samen op de borst aen een ghebonden in't welcke sy hen winden gelijck in eenen mantel. Sy deckē hun hooft met eene witte hooge mutse/die veel vouwē heeft/zijnde andersins naeckt. Sy gaen na de merct/ herberghen ende badt-stoven om aelmoessen te bidden / daer sy by leven.

Calenderes beroemen hen meest van reynigheyt/ende worden vande Mahometanen voor de heylighste ghehouden. Sy woonen byde herberghen ende tempelen in cleyne cellekens. Sy draghen enge ende corte rocken/sonder mouwen ghelijck sacken gheweven van kemels hayr/die sy Haba noemen. Sy scheeren alle hun hayr cort af. Sy draghen witte mutsen / niet ongheliijck de ghene die de Papassen ende Bisschoppen der Griecken draghen; nochtans daer inne verschillende / dat aende canten hangen lanckachtige hayren. Sy dragen aen hunne ooren/armen ende hals yseren ringhen.

Wy hebben oock veel Dervisios gesien gecleedt met enghe rocken/ hebbende op hunne hoofdē witte mutskens sonder cantē/die hen selvē de tanden uytgheslaghen hadden / om voor heyligher ghehouden te worden. Wy hebben oock andere ghesien / welcke woonende byden tempel lancien voor hunne deuren hadden gerecht/aen't opperste vande welcke hingen veel lijnen ende cottoenen doecx kens van verscheyden coleuren hanghen/als teeckens (ghelijck den taelman ons seyde) van groote heyligheydt. Want aen wiens lancie meer doecxkens hinghen/dien wordt beter ende heyligher van'tvolck gehouden. Ende is nochtans oncuysch volck ende tot alle oneerbaerheyt ghenegen /heeft openbaerlijcken met vrouwen te doen/ende (ghelijck my vertelt is)

en schaemt hem niet leelijcke overspelen te doen inde teghenwoordigheydt van een jeghelijck. Want 'ten is gheene schande voor jemandt/ maer lieuer eere/indien jemandt vā dese buyle boeuen met sijne huysvrouwe te doen heeft gehadt. Want dit verblindt volck is soo verleydt vanden duyuel/dat sy meynen dat 'tselue door Godts ingheuen gheschiedt is. Ende daerom meynen de vrouwen / dat sy gheluckigh zijn/ om dat sy met de selue te doen hebben gehadt: zijnde de mans oock van de selue meyninghe; ja (dat meer te verwonderen is) de mans bedancken dese rabauwen/dat sy met hunne vrouwen te doen hebben gehadt: want indien de vrouwen van hen begordt wordē/soo houdē sy dat kindt voor heyligh. Hierom indien eenighe vrouwen gheerne een kindt van hunne mans hadden/soo gaen sy by dese/eñ begheeren van hen gebenedijt te zijn/eñ indien sy daer na de vrucht woroen/seggē dat dit door hun ghebedt is geschiedt/ende houden't voor een mirakel/ende gheuen hunne ghiften tot een teecken van danchbaerheydt/ende hangē oft doē hanghen een doecxken ende lancie.

Daer zijn andere/ die draghen vaten oft aerden flesschen met water/ ende geuen die't begeert uyt eenē coperen scheel te drincken/ende crijghen hier mede al bedelende den cost gaende van deure te deure.

Sommighe oock als uytsinnigh ende beseten loopen al roepende ende schreeuwende / verdoouende bycans alle die hen teghen comen ende sonderlinghe de uytlanders/singhende hunnen sanck La Illah Illa allah, ende gaen geheele daghen ouer de straten : alle 'twelcke sy door looshepdt doen/om hunne boosheydt te bedecken/ende voor heyligher ghehouden te worden. Hierenbouen eten sy maslacum ende opium/ waer door sy rasende worden/ende 'tghemeyn volcxken meyndt dat sy heyligh ende met Godts gheest beseten zijn/eñ houdt hen voor Godts beste vrienden/eñ bewijst hen groote eere. Eenighe van dese maslacum ghestampt ghegeten hebbende/snijden hen seluen met een schaermes/ ende wonden hen seluen/ende weten hen seluen lichtelijcken te ghenesen/nemende daer toe fonteyn-water met sommighe cruyden.

Daer zijn andere/ welcke leetwesen hebbende van hun alderbooste leuen/ghewillighe armoede aennemen ; maer en verlaten nochtans hun quaet leuē niet: want sy onbeschaemdlijcken in alle huysen comē/ eten ende drincken/ ende hebben vrylijcken te doen met andere mans vrouwen: welcke groote eere bewesen wordt ten wijlen sy leuen/ende als sy doodt zijn / maken sy hen tempelen oft schoone grauen / ende houden hen voor gheluckigh/dat sy die moghen raken.

Daerenbouen die sot gheboren wordt / ende blijft inde sotheydt tot sijnen ouderdom toe/wordt by de Turcken voor heyligh ghehouden/ ende ge-eert. Maer om dat wy vermaent hebbē voor heyligh de Veruish

nisty ende andere/ende de sotten by de Turcken gehouden worden/soo wil ick 'tselue met een exempel bewijsen.

Het thienste capittel.

Manieren, leuen ende ghesteltenisse van eenen ouden Mahometaen voor heyligh ghehouden.

TEr wijlen dat wy te Aleppo waren/woonde daer een oudt man van tseuentigh jaren/cael/grijs van baerde/ grof van lichaem ende leelijck van vettigheydt. Dese ginck/ stont/ ende sat gheheel naeckt ende en bedeckte oock sijne schamelheydt niet/ende ghinck dagheliickx ouer de straten ende merckten oock in't midden vanden winter. Ouer ander dagh ginck hy gheheel sijn lichaem wasschen inde fonteyne vande meeste herberghe oft Chan/die by sijn huys stont/in't cout water / ende ende en drooghde hem niet met doecken; maer alsoo ghewasschen ende nat ghinck hy na sijn huys. Soo haest als hy hem hadde ghewasschen/droncken de Mooren dit water / als gheheylight door het raken van sijn lichaem/ tot ghesontheyt des lichaems/oft droegher 'tselue tot hunne siecken. Desen woonde op de merckt daermen d'eetware vercoopt; ende sijn huys was soo swart beroockt/datmen't eer voor eene swarte smisse/dā eens menschen wooninghe ghehouden soude hebben. Hy en hadde gheen bedde / hy lagh op d'aerde daer eene matte op lagh : hy deckte hem 'snachts met eenen mantel van kemelen hayr ghemaeckt / ende sliep met opene deuren eñ vensters. Hy leefde by de aelmoessen/die hem van een jeghelijck ouervloedelijcken gegheuen wierden. Hy hieldt seer veel discipelen/ die allegader ghecleedt waren op de maniere vande Deruisij met eenen enghen witten rock ende mutse. Dese dienden hem daghelijckx/ dese sloeghen hem gade/ende waren altoos by hem/ ende vergaderden d'aelmoessen ende beenderen van beesten/die hy besighde in plaetse van hout / om vier t'onderhouden/ dat hy maeckte dagh ende nacht in't midden van 'thuys. Hy hieldt het volck meest by hem byeans geheele dagen met singen/om meer gelts van hen te crijgen. Als sijne discipelen swegen/songh hy sijn la Illah Illa allah heymelijcken / recht staende ende roerende sijn lichaem; doende 'tselue soolanghe / tot dat hy van vermoeytheyt flauw wierdt. Hierentusschen draeydde hy ghedurighlijcken in sijn handen eene spate. Daer quam dagelijcx een groote menighte van volck voor de deure van sijn huys / welcke met groote verwonderinge aensagen sijne heylighheydt/ende presen seer sijn strenghe leuen ende penitentie. Daer quamen oock vrouwen brenghende hem groote aelmoessen/ eñ kusten sijne handē eñ knien/ eñ na veel biddens

oock syne schamelheydt/om bevrucht te worden/'twelck vercregen hebbende gingen sy blijde na huys. Maer hy en sprack niet veel / anders was hy dwaes en bot/en geenen loof weerdigh; nochtans seltsaem en belachens weerdt om syne naecktheydt. Want alle vliegen/die hy conde vangen/at hy op/gelijck hy oock dede alle d'oogen van honden / die hem van syne discipelen gebrocht/oft van andere geschoncke wierden/ ja hiel de selue voor leckernye. Als hy door de stadt ginck en eenē hōdt sagh/volghde hy dien/gelijck eenen hasewindt den hase/ende dien vāgende stack hy hem de ooghen uyt met de spate/ die hy altoos by hem hadde. Indien hy quā by winckeliers oft cremers/baden de selue hem/ dat hy hun goedt en coopmanschap met syne spate soude raken en gebenedijden/hen latende voorstaen/dat sy dat beter souden vercoopen/ indien hy 'tselue dede. Hy hinck hunne gewichten aen syne spate/ende draeyde die dry oft viermael omme / sprekende ter wylen heymelijck eenighe woorden op syne maniere;ende dit gedaen hebbende / gafse hun wederom;welcke sy kussende als nu gheheylight wederom namē/ oft die op hunne hoofden leyden in teecken van eerweerdicheydt. Om dese saken hielden sy desen mensche / hoe wel hy uytsinnigh en dwaes was/in grooter eerweerdigheydt/ende verhieuen ende presen hem bouen alle andere Deruisij/als een man van seltsame heyligheydt / die Godt seer aenghenaem was.

Het elfste capittel.

Van religieusen ghenoemt Sacquatsij, die vvater bieden aen alle die sy teghen comen, vande neerstigheydt der Turcken om Chana, bruggen ende andere gemeyne vvercken te maken. Ende van verscheydē aelmossen, beloften en godtvruchtige vverckē der Turkē.

BOuen de Deruisij is daer noch eene maniere van menschen ghenoemt Sacquats/ die by aelmoessen leuen. Dese worden ghehuert vande rijcke/ende dragen flesschen vol waters / ende dry oft vier copere vaten/oock eenen spieghel/ende een vat vol welrieckende water:waer mede als esels geladen sy gaen ouer de merckten ende straten/luyde roepēde Allah acciara, dat is/ Godt is mildt. Alle die hen tegen comen/geuen sy een vat vol waters van wat gheloove hy oock zy/al is't dat hy't oock niet en eyscht. Ende om dat het water dies te claerder soude schijnen te zijn / worpen eenighe van hen daer inne eenen Jaspis oft eenighen anderen costelijcken steen / ende sy geuen den genen/die drinckt/den spieghel/om dat hy ghedachtigh soude wesen / dat hy een mensch ende sterffelijck is. Sommighe draghen

met hen appelen ende peeren / die sy alleenlijcken gheuen aende bekende/ ende aende ghene daer sy wat hopen af te hebben/ die sy oock besproeyen met welrieckende water. Sy en eysschen niet/ maer sy en weygeren niet 'tghene datmen hen van selfs gheeft. De ghene/die soodanighe menschen hueren / laten hen voorstaen dat sy een seer groot godtvruchtigh werck doen/meynende dat het Godt seer aenghenaem is/dat men den dorstighen coudt water gheeft. Daerom setten de rijcke Turcken ende Mooren eenen steenen marberen back vol waters aen 'twelcke vast ghemaeckt is eenen lepel met eene ysere ketene / om dat de voor by gaende te ghevoegelijcker hunnen dorst souden mogen verslaen:dat oock doē sommige geestelijcke persoonen Ieluati genoemt in Italien. Hier-en-bouen de rijcke Mahometanen / sonderlinge de Turcken noch wel te passe zijnde / oft in hun doodt bedde ligghende/ ordineren ende beschicken eenighe/die van hunnen weghen de straten twee oft drymael 'sdaeghs om de hitte ende stoffe souden besproeyen/ ende drymael alle daghe Godt na hunne maniere louen.

Seer veel oock meynende dat sy een goedt deel van hun goedt tot godtvruchtighe wercken moeten besighen / beuelen hunne erf ghenamen/dat sy torrens souden timmeren/tempelen hermaken/ oft tortsen ende lampen aende torrens hangen:ende om dat hunne erfghenamen neerstelijcker souden volbrenghen / beuelen sy 'tselue in hunne uyterste testamenten. Want sy hebben allegader dit voornemen/dat sy meynen dat Godt met goede wercken ghepaeyt wordt/ende om dat sy niet en twijfelen oft de selue sullen grootelijcken geloont worden in't eeuwigh leuen. Waer om een jeghelijck in sijn leuen neerstigheydt doedt om dese te volbrengē/maer dat aldermeest in hunne doodt/door dien sy meynē/dat Godts naē door de selue wordt geglorificeert/ de gemeynte vermeerdert eñ een jegelijckx profijt gevoorderdt. Hierom doet dē Keyser selue/ sijne huysvrouwe/Bassē/ Begherbegi eñ princen neerstigheydt om te timmeren Mosscheen/Imaratha/ Carauansai oft gemeyne herberghen/badtstouen ende brugghen : oock andere rijckere persoonen/welcke zijnde becommert met handel vallen in versrheyden sonden/doen oock soodanighe godtvruchtighe wercken/ om dat sy meynen soodanige aen te gaen Godts glorie/'tproffijt der menschen eñ voordeel der pelgrims/ende geene sake Godt aengenamer te zijn/dan te soecken 'tgemack der vremdelingē ende der armen. Wy hebben hier vooren genoegh verclaerdt de gedaente van dese wercken; soo dat het niet noodigh en is hier 'tselue te herhalen : wy sullen dit alleenlijcken seggen/dat alle hunne neerstigheydt daer in gelegen is oft 'doude verballē gasthuysen oft de gemeyne herbergen op te maken / die geen goedt in comen en hebben/welcke ghemaeckt zijn inde steden ende beghift met veel besittinghen/ alsoo dat inde selue connen tweemaels

's daeghs niet alleen de pelgrims onderhouden worden / maer oock de Priesters ende seer veel studenten / die daghelijcx bidden voor de siele vanden stichter/oft zijn oock gemaeckt buyten de steden op de gebaende heerbanen ende wegen na de steden gaende/soo verre van malcanderen staende als't ghevoegelijck is / vande welcke den meesten deel ontfanghen vande velden ende ackers sesse/acht/thien eñ twaelf duysent ducatẽ 'sjaers. Sy zijn allegader seer wijt ende groot/ waerom deselve ghetelt behooren te worden onder de uytnemenste cieraten van het Turcxsch rijck. Want boven dien dat de selve gheschickt zijn om te onthalen de Christenen/Turcken ende Joden/van wat natie oft ghesteltenisse die oock zijn (die in't Turcxsch rijck met groote hopen van d'eene stadt in d'andere om hunnẽ handel reysen) soo geeftmen in sommighe de reysenaers oock den cost om niet/ door de miltheyt vanden stichter. Hierom de treffelijcxste Turcken besorghen dat de fonteynen van verre gheleghen plaetsen ghebrocht worden tot de ghemeyne herberghen ende weghen/tot gherieve vande reysenaers/ om dat sy ghereet souden vinden om hen te vermaken ende hunnen dorst te verslaen/oft dat daer bequame bruggẽ over de rivieren ghemaeckt worden/oft dat de straten ghecasseyt worden/ die anders seer onghemackelijck zijn souden voor de menschen ende beesten. Ja die oock maer redelijcken rijck en zijn/maken hun werc hier af/ eñ geven een groot deel van hun goedt hier toe. Maer daer en wort inde Testamenten der Turcken van gheene saken meer ghesproken / dat een somme gelts te gheven om rivieren te leyden van verre tot eenigh gasthuys/tempel oft herberghe/oft om de gemeyne straten te vermaken/ende dit om de godtvruchtigheydt ende salicheyt der sielen. Alsoo datmen met redene mach seggen/dat de Mahometanen meer bekommert zijn met de gemeyne wercken ende profijt/dan met hunne eyghene. Ende hierom is't dat onder de cieraten des Turcxschen rijcx meest vermaert zijn de Moscheen / Imaratha/Chana oft herberghen/badtstoven / fonteynen / brugghen ende ghemeyne straten. Ende hen en dunckt niet alleen dat dese ende andere godtvruchtighe wercken/die sy den menschen doen/voldoeningen zijn voor de sonden/ maer sy ghelooven oock dat indien iemant den cost gheeft aen honden catten/visschen ende vogelkens / by Godt eenen grooten loon heeft. Hierenboven maken sy sonde voghelen te dooden/die ghevanghen zijn tot spijse der menschen; die sy daerom oock dickwijls vande Christenen lossen ende vrylaten: sy worpen den visschen in't water swemmende stucxkens broots. Insgelijcx sy voeden de honden eñ catten op de ghemeyne straten ende plaetsen op sekere ure by een comende met broot/vleesch ende anderen cost. Daerenboven de vrouwen / die alle

weken

weken gaen besoecken de graven van hunne ouders ende mans/laten de honden ende voghelen al den cost die hat overschiet vande ghene die sy daer ghebracht hebben / meynende 'tselve profijtelijck te zijn de sielen der overledenen/ende Godt aenghenaem. Sy offeren oock offerhanden/maer meest door belofte/die sy Chorban noemen. Want als sy in sieckte oft perijckel zijn/beloven sy te offeren / ieghelijck na syne macht een schaep oft osse op eene sekere plaetse. Maer sy en verbranden nochtans de beloofde offerhanden niet / ghelijck de Joden plaghten te doen: maer als de beeste ghedoodt is/laten sy den Priester het vel/hooft/voeten ende het vierde deel van 'tvleesch; daer na geven sy den armen een deel/het derde hunne geburen/ende het andere deel houden sy voor hen ende coken dat. Maer indien die ghene/die de belofte ghedaen hebben/niet verlost en zijn uyt de sieckte oft perijckel/ dunckt hen dat sy in hunne gelofte niet ghehouden en zijn. Maer wy moeten noch in't corte verhalen wat manieren sy houden om hunne dooden te begraven/ende hoedanighe hunne graven zijn.

Het twaelfste capittel.

Staet ende ghesteltenisse der siecker Mahometanen. Hunne Testamenten. Sommige vvonderlijcke droomé vanden staet der sielen tot den dagh des oordeels. Insgelijcx hunne maniere van dooden te begraven. Hunne kerckhoven ghedaente vande gemeyne graven ende der Princen, de uytvaerden. Oock de kerckhoven ende graven der Christenen ende Ioden.

EEer wy sullen beschrijven de maniere/die de Mahometanen gebruycken in't begraven vande dooden/eñ hunne graven / heeft het my nootelijck ghedocht te verhalen sommighe dinghen/die sy sieck zijnde/ende hen dunckende dat sy sullen sterven/grootelijcken ghewoon zijn te besorghen / ende wat ghevoelen sy hebben vanden staet der sielen voor den dagh des oordeels. Wy hebben hier vooren ghesept/dat de Mahometanen hen seer begeven tot suyveringhen / aelmoessen / ende vasten / ende dat sy meynen/dat alle sonden/ hoe groot die oock zijn/daer door gesuyvert worden: maer nochtans indien sy iet met ghewelt ghenomen hebben/oft iemant iet schuldigh zijn/dat meynen sy oock wederom ghegheven oft betaelt te moeten zijn; indien niet oprechtelijcken/ten minsten schijnelijcken. Daerom als sy nu bydе doodt zijn/doen sy neersticheyt/om vande schuldenaren te crijghen quitancie van betalinghe/al is't dat sy de schult niet en

hebben betaelt/oft wedergheghbeven dat sy ghenomen hebben / ende legghende de selve als eene ghetuygenisse van betalinghe op 'thooft vanden genen die in syn upterste light/meynen sy de schult daer mede betaelt te zyn:ende al is't dat de vrienden ende magen vande stervende soodanighe quitancien met ghewelt ende uytperssinge vande schuldenaren crygen ; nochtans meynen sy dat 'tselve hen van Godt gheen sonde gherekent en wordt/ende dat den overleden profytelyck te zyn. Maer indien sy ryckdommen hebben vergadert met dieverye/ rooverye oft andere ongherechtigheydt/ende sy niet en weten / aen wien sy 'tselve moeten wedergeven;dan maken sy een gasthuys eenighe somme/oft bevelen by Testamente datmen eene ghemeyne badtstove make/ oft inde Messite hanghe seker ghetal van lampen/ oft datmen den Santoni eene sekere somme gelts geve/oft doen andere godtvruchtighe wercken hier vooren verhaelt:dese Testamenten worden meest ghemaeckt by de Santoni oft Seriphi. Maer aenghesien sy meest al hunnen ryckdom met ghelyck ende onghelyck by een schrapen / daerom maken sy dat den meesten deel ghegeven wordt aende Messiten ende gasthuysen/oft tot de wercken hier vooren verhael /latende dat daer overschiedt aen hunne erfgenamen:nochtans met soodanighen bespreeck/dat sy voldoen de houwelyckxsche giften vande huysvrouwen/den loon vande slaven ende andere schulden. Nochtans en moghen d'erfghenamen terstont na de doodt vande overledene niet terstont d'erffenisse aenveerden/maer moeten de selve van 'trecht des Keysers lossen/ende vande Magistraten coopen/'ten zy den overledenen vry zy om door Privilegie vanden Keyser vryelyck te mogen met syn goedt synen wille doen. Als het Testament is gemaect/ ende sy sien dat den siecken in syn upterste comt/ ontbieden sy eenen Santonus welcken op hem leght den Alcoran/ ende leest upt den selven een capittel genoemt Chaberet elizi,dat is het tractaet vā Jesus Christus:want sy glooven dat het selve den overlydenden is in plaetse vā teercost/ende hem helpt tot sekere salighepdt. Welcke nochtans d'overledene niet terstont en vercryghen/maer blyven in't graf tot den dagh des oordeels/ende wordt daer (na dat hy hem in dit leven heeft ghedraghen)vanden Enghel vertroost oft ghepijnight. Want sy seggē dat soo haest als iemant in't graf gelept wort/terstont by 'tgraf vāden overledenen comen twee swarte Enghelen genoemt Mungir eñ Quarequir;ende dat den eenen van dese heeft eene yseren colve/ende dē anderen eenen haeck/ende dat sy aen't doodt lichaem bevelen/ dat het opheffende syn hooft op syne knien hem soude rechten/ende syne siele aennemen:welcke aenghedaen hebbende/dat beyde d'Enghelen hem vrage/oft hy Mahomets wet heeft onderhouden:indien hy goede rekeninghe

rekeninghe gheeft van syn voorleden leven / dat dese Enghelen vertrecken/ende dat daer twee andere witter dan sneeuw by comen : dat dese den dooden by blyven ende hem bewaren/hem bystaen ende hem ghedurighlycken op heffen tot den dagh des oordeels toe. Maer indien hy quade rekeninghe gheeft / dat de swarte Enghelen by hem blyven/ende dat den eenen met de ysere colve het hooft vandē overleden met soo grooten cracht slaet/dat hy hem met eenen slagh seven ellen diep inde aerde slaet/ ende dat den anderen terstont met den haeck hem hecht / ende uyt d'aerde treckt/ende dat sy desen allendighen mensche met soodanighen torment pynighen tot den dagh des oordeels toe. Ende hierom en naeyen sy de doodtcleederen boven ende beneden niet t'samen om dat sy dies te lichter na 'tghebodt vanden Enghel souden connen hun hooft oplichten ende hen op hunne knien rechten. Maer om dat sy van soodanighe pijnen souden mogen verlost worden/bidden sy wel te passe zynde soodanige ghebeden: Godt verloſt ons vanden vragenden Engel, vande pijne des grafs,ende van eenen quaden vvegh. Eer sy de lichamen ten grabe dragē/doen de vrienden die wel neerstelijcken wasschen/ende salven die met veel specerijen ende welrieckende wateren/om dat die inde cameren niet en souden stincken: want sy en begraven die in geene kisten/maer leggen die op baren na de maniere van Italien : daer na setten sy hem eenen tulipant op 'thooft/ende doen hen syne beste cleederen aen / ende verciere hem met veel schoone bloemen/ ende draghen hem soo dat hy van eenen ieghelijcken ghesien worde. Voor de lycken gaen veel mannen / ende eerst de keersdragers met keerssen / daer na hunne monicken / daer na de Priesters / ende daer na de vrienden niet twee ende twee (ghelyckmen by ons doedt) maer over hoope/singende hunnen sanck La Illah Illa allah : Hier na wordt het lyck van vier oft ten hoochsten seste mannen ghedragen. Daer na volgen de vrouwen roepende ende huylende op de Mahometaensche maniere. Als sy by het graf ghecomen zyn/lichten sy den steen op/ ende graven d'aerde uyt/ ontcleeden het lichaem / ende winden 'tselve wederom in een lynen cleet/ende decken't/ende leggen't met dē aensicht opwaerts met uytgestreckte armen en handen/die sy aen sijne syden leggen/niet in maniere van een cruys oft op de borst/ghelyck't in Italien de maniere is/ende decken't met aerde. Ter wylen dit alle neerstelijcken ghedaen wort/singen de vriendē/die byde bare staen/hunnen La Illah eñ dat soo lange/tot dat het al gedaen is/dat tot de begravinghe noodich is. De vrienden inden rouwe zynde comē dicwyls tot dē grabe/eñ gevē den armen aelmoessen voor de sielē. Veel zyn ooc gewoon aelmossē te gevē aende religieusē/die met den lycke gaen: indien den dooden arm heeft ghe-

gheweest/ende gheenen middel en heeft om de religieusen metten lijcke gaende te voldoen/soo bidden sy ende halen aelmoessen/ die sy daer na de religieusen gheven. De plaetsen der begravingen staen meest al byden wegh/om dat de voor by gaende ghedachtigh wesen souden/ dat sy sterffelijck zijn/ende bidden voor de dooden; nochtans buyten de steden ende vlecken: maer inde steden en zijn daer gheene/aengesien de wetten 'tselve verbieden / om dat de steden niet en souden besmet worden door den stanck der dooder lichamen. Ende om dese selve oorsake slaen/villen ende suyveren sy hunne beesten verre vande stadt. Waerinne sy ghevolght hebben de maniere vande oude Romeynen/ die by hunne wetten gheordineert hebben / dat de dooden lichamen niet en souden begraven oft ghebrandt worden inde stadt/hoe wel te vooren de doode lichamen bewaert wierden in kisten ende vaten in hunne eyghen huysen. Ende niet alleen en hebben de Romeynen/ maer oock de Hebreen hunne dooden buyten de stadt begraven; ghelijckmen siet aenden sone vande weduwe van Naim/die Christus verweckt heeft;ende dat by ordinantie van Moyses wet / die verboden heeft/dat hem niemant en soude besmetten met het aenraken van een doot lichaem:ende om dat dese wet beter onderhouden soude worden/ heeft de Synagoge bevolen / dat de graven verre ghemaeckt souden worden. Maer het is alleenlijcken toegelaten den Oppersten Santoni ende Princen voor hen selven grabẽ inde stadt te maken: dat sy oock schijnen vande Romeynen te hebben. De graf-plaetsen der Turcken zijn groot ende breet:ende de graven van 'tghemeyn volck zijn meest al onder den blauwen hemel bycans al van een maecksel/al van steen/lanck drij uren oft ten minsten vijf voeten lanck / ghelijck wieghen/boven effen/hebbende in't midden een gootken/ dat sy met aerde vullen ende met bloemen ende welrieckende cruyden vercieren. D'uyterste canten van 'tgraf zijn ontrent onderhalven voet hoogher dan het middelste vanden grave/in't voorste vande welcke geschreven zijn met Arabische letteren de namen eñ dagh van't overlijden vande dooden. Onder dese ghemeyne graven/sietmen daer veel vande oude Circassens oft Princen/die niet recht op en gaen/maer zijn rondt ghelijck hunne Messiten : sommighe en zijn oock niet minder noch van incomen noch maecksel/noch fraeyheyt dan de cloosters der Christenen/hebbende eene Messite/gaelderye / besluyt / wandelplaetsen ende verscheyden cameren/inde welcke de rijcke onderhouden Talismannen op hunnen coste / die aldaer offerhanden doen ende bidden sittende op d'aerde met uytghestreckte beenen / lesende seker ghetal van ghebeden daghelijckx by 'tgraf vanden besetter. Dit graf is ghemaeckt van viercanten marber ghelijck eene tombe ende ghedeckt met

met een groen cleedt / op 'thooft eynde van 'twelck is ghelept den tulipant / die den overleden in syn leuen plagh te draghen ; insghelijcx 'tbehancksel vā syn peerdt/ende sonderlinge syn helmet ende sweerdt. Maer om dat de Santoni voor onbetamelyck houden jemant te begrauen in de kercke/daer sy de sorghe af hebben/ soo hebben sy hunne grauen niet in hunne Meffiten/maer by de selue/die met eenen muer daer ysere tralien maer staen / afghesloten zijn / ende worden ghesien vande voor by ganghers. Dese zijn meest al van marber oft steen ghemaeckt/lanckachtigh/nochtans bycans viercant /bouen effen/hebbende rontsom twee oft dry trappen/ende in't midden gootkens/ gheljck de ghemeyne grauen/hoe wel die breeder zyn ; die sy oock met bloemen ende wel-rieckende cruyden vercieren. Andere planten rontsomme de grauen palmboomen oft olijfboomen / vande welcken sy de vruchten niet en eten; houdende 'tselue voor sonde / om de eere die sy tot de dooden hebben. Maer 'tis seer te verwonderen / dat sy bycans geene vreese vande doodt en hebben/eñ hen niet en wachten vā besmettelijcke sieckten. Indien men hen de redene vraeght / segghen sy datmen ghehoorsaem moet zijn de goddelijcke wrake/ ende teghen synen wille niet doen/ende dat niemant de doodt en can ontloopen ; aenghesien de selue alleenlijcken ghesciedt door Godts voorschickinghe : ende daerom meynen sy/ datmen te vergheefs schoudt de plaetsen daer de peste is,ende sy gecken met de Christenen/om datsy meynen te ontcomen de peste door 'tvlieden/ wederstaende Godts voorschickinghe. Maer de vrouwen comen alle Donderdaghe/die de Mahometanen is heyligh-auont vande weke/ na de grauen van hunne maghen / om al daer op de Mahometaensche maniere te bidden / besproepen die met groene tacken/ende wel-rieckende cruyden/ met cout water/ende blyuen daer van d'eerste ure tot den donckeren auont / brenghende met haer broodt/case/vleesch ende andere toespyse,om te etē op dien dagh/ doende alsoo d'uytvaert met hare ghebeden.

De Christenen ende Joden hebben oock insghelijcx hunne begrauinghen buyten de stadt;maer seer verre vande grauen der Mahometanen/die onderkent worden door de steenen ende opschriften/die daer op legghen. Want op de grauen vande Christenen / sonderlinghe van den Westen/ligghen langhe ende viercante steenen / lanck vijf voeten oft daer ontrent / op welcke ghescreven zijn met latijnsche letteren den naem vande overleden / ende den dagh van syn overlijden. De grauen der Joden zijn viercant ende minder / ende beschreuen met Hebreeusche letteren. Maer niemant en moet niet meynen dat dese begrauinghen de Christenen ende Joden om niet ghegheuen worden/ maer dat sy den Keyser daer af tribuyt moeten gheven ; want op

wat plaetse een Christen oft Jode sterft ende begraven wordt / daer moet hy na syne macht tribuyt geven. De Christenen vanden Oosten ende de Joden betalen voor 'trecht der begravinghe eenighe penninghen; maer de Christenen vanden Westen ende Europa gheven meer. Indien eenen Consul sterft/betaeltmen vyfenveertigh Cechinen / indien een coopman sterft/sesse Cechinen/d'andere drie. Maer de Mahometanen alleen zijn vry van desen tribuyt.

Het derthienste capittel.

Vande Bassen, Sanniacchi, ende Subaßij Opperste Magistraten der Turcken, ende hunnen last, manieren ende ghesteltenisse. Ende van verscheyden Turcxsche soldaten, ende straffinghe van groote misdaden.

VVy hebben ghesegt vande Overste der Mahometanen/ die recht doen/ende andere gheestelijcke mannen/ als Priesters ende monicken: nu moetē wy oock spreken van andere Magistraten/te weten vā Bassen/Sanniacchi ende Subassy: ende eerst vande Bassen. Desen naem is byde Turcken te segghen een hooft/ ende wordt sonderlinghe ghegheven de ghene die den naem van Vezires hebben. Dese Vezires zijn de sonderlinghe Raetsheeren vanden Keyser/ende die worden nu vier/ nu meer na den wille vanden Keyser ghecoren: vanden welcken den Opersten ghenoemt wordt Vezirazem welcke den Opperſten staet naest den Keyser is. Want desen is Overstē vande andere/ende gaet hen in authoriteyt te boven; hy is Overstē inden Raedt/die de Turcken Diuanum noemen/ende hy alleen regheert gheheel het rijck met groote macht; hy heeft den segel vanden Prince/ende gheeft de Secretarisen ende Schrijvers de Coninckliijcke bevelen. Maer sy zijn allegader Overste van 't Rijck ende beschicken alle de ghewichtige saken: sy vergaderen viermael inde weken in't hof / afveerdighen de requesten/slichten processen/hoorende den Keyser somwijlen door een venster die bevangen is/alle de geschillen ende clachten van 'tvolck/ ende ordinantien vanden Basse. By dese/behalven den Muphtis(daer wy te vooren af ghesegt hebben) worden ghevoeght/ende hebben ghelijcke eere ende plaetse in't sitten met de Bassē Vezires/als sy inden Raet comen/drie Overste vande oorloghe / die met eenen hooveerdighen naem ghenoemt worden Beglerbegi dat is/Heeren der Heeren/te weten

ten den Rumoli Beglerbegh, dat is van Romanien oft Griecken / Anatoli Beglerbegh, dat is van Anatolien oft cleyn Asien/ende Benezi Beglerbegh dat is vande Zee. Behalven dese hebben ooc plaetse inden Raedt den Oppersten Cancellier vande poorte Nissanzi bassa ghenoemt / die alle brieven/placcaten ende instrumenten/die inde poorte afgheveerdight worden/onderteeckent. Insghelijcx drij Dephterdargh / dat zijn drij Rentmeesters/ende oock eenen Vice cancellier ghenoemt Rais Kiutap, die in bewaringhe heeft alle de boecken ende schriften den rijcke aengaende. Inden selven raedt sitten oock Iatitschi, dat zijn Secretarisen ontrent veertigh in't ghetale / die d'ordinantien vanden Raedt schrijven/ende de schrifturen/ manieren ende brieven afveerdighen. De Presidenten van andere landen worden oock vereert met den naem vā Sansiacchi ende ooc Beglerbeghi ghenoemt/die daer achtentertigh ghetelt worden in't rijck vande Ottomannen / dertigh in Asien/ drij in Africa ende vijf in Europa:ende sy zijn Overste van gheheele landen ende rijcken/niet ongheliijck onse Vicerops ; maer nochtans meerder in authoriteyt ende rijckdommen. Maer een ieghelijck/ die by dese gaet/ moet hem wel wachten dat hy van hen niet en gaet met den rugge na hem;want die sulcx dede/soude ghestraft worden/ als 'tselve ghedaen hebbende tot hunne verachtinghe;want d'Overste vande Turcken meynē dat sy veracht worden/indien iemant wegh gaende sijn aensicht van hen keerdt. Dese hebben veel Magistraten onder hen/ als Cadij/Sanzachi/ Subassij/ende andere Overste van minder bevel. Sy hebben oock bevel over de Bege/ Timarioten/Spachij/ende alle de Janitzaren/die woonen/ ende dienen inde landen/daer sy bevel over hebben/ insghelijckx over de ghemeyne soldaten / als Alcanzi / Azapi / Olophagi / die hen seer onderdanigh zijn / alsoo dat sy niet sonder redene ghenoemt worden Heeren der Heeren / want de Sanzachi/daer sy bevel over hebben/ zijn Heeren van andere / die minder zijn dan sy. Maer om niet te verswijghen de ghesteltenisse van een ieghelijck / sullen wy eerst spreken vande Begi / want vande Sanzachi ende Subassij sullen wy spreken hier na op hunne plaetse;eñ vande Cadij hebben wy hier vooren ghesepdt. De Begi zijn bij de Turcken de ghene / die wy Baroenen noemen/oft Overste van een ieghelijck landt/oft kinderen vanden Basse / oft vande ghene die goeden dienst aende Ottomannen ghedaen hebben ; welcke allegader wel soudije winnen / maer nochtans soo vast niet verbonden als andere soldaten vande Ottomannen ; want sy en zijn niet ghehouden ter oorloghen te trecken het en zy den Keyser selve derwaerts reyst. De Timariote zijn oock/die den Keyser goeden dienst gedaen ende bewesen hebben/

 ende

ende soldaten te peerde dienende/welcke zijn het meeste ghewelt ende cracht der Ottomannen nopende de ruyterye. Want door 'thaestigh ghebodt des Keysers vergaderen de capiteynen vande selve op corte dagen 'tseventich duysent ruyters. Over hen allen zijn ghestelt twee Ritmeesters/ die ooc Beglerbegi ghenoemt wordẽ/den eenen van Asien ende den anderen van Europa. Den lesten woont by Sophia een stadt van neder Mysien/den eersten by Cutheia een stadt van Galatien. De Spachi zijn peerderuyters bewaerders van 'tlijf vanden Keyser/ die van beyde sijden vanden Keyser rijden/als hy ter oorlogen reyst/ende van hunne kintsheydt af ghecoren zijnde inde landen hem onderworpen worden in't hof ghebrocht: ende na dat sy het Christen gheloove hebben afghesworen/ende vande ghesnedene gheleert ende geoeffent inde wapenen/worden daer na / als sy tot hunne jaren ghecomen zijn / verheven tot grooter eeren. Wy hebben hier voren vande Janitzaren ghesproken; maer wy sullen hier eene sake vertellen te wetẽ. Dat uyt dese oude ervaren oorlooghsche schole / als een saey-plaetse der Oversten ende capiteynen/den meesten deel ghenomen wordt tot ruyters / andere ghenomen tot meerderen staet worden ghemaeckt Gouverneurs / andere door gheene andere sake / dan door hunne vromigheyt worden ghemaeckt Sanzachi/dat den Opperstẽ staet der selver is/dat sy Beglerbegi eñ Bassen gemaect wordẽ. Maer Acanzy oft Akenzi zijn Turcksch voetvolck/die geene soudye en winnen/een grof volck/niet ongelijc de Haiduchi van Hongaryen; want van al dat sy rooven/gheven sy den Keyser de thiende/ende de reste behouden zy. Insghelijcks Azapi zijn vremde voetknechten der Turcken/die voor soudye ghehuert worden; ghelijck oock zijn Olofagi oft Vlefedsi/alsoo genoemt vã Vlefe/dat te seggen is soudijs. Maer by de Turckẽ zijn tweederhande soudyen/d'eene genoemt Vlefe oft Olofe/ d'andere Timar. Vlefe is eene dagheliicksche soudye/dat de Rentmeesters alle dagen de soldaten betalen; Timar is een pensioen oft soudye oft Rente ende incomen bewesen op velden / oft besittinghen van casteelen/steden/dorpen/ackers/oft op thienden ende andere vruchten: ende 'tschijnt dat desen naem ghenomen is van een Grieck woort/dat eere te seggen is/ als eene vereeringe/die ghegeven wordt aen eerlijcke persoonen/als Begen ende Spachij ende andere/die goeden dienst aende ghemeynte ghedaen hebben; welcke daerom wel moghen gheleken worden by onse Leenmannen: 'ten zy dat sy van onse Leenmannen verschillen/dat de Leenen altoos duren/ende vande ouders comen op de kinderen ende nacomelingen; maer byde Turcken en duren die maer soo langhe als't den Prince belieft. Want indien iemandt / die dese vereeringhe oft weldaet gheniet / sijnen last niet wel en bedient/

ende

ende den oorlooghschen regel niet wel en onderhout / wordt hy waer ghenomen ende afghreset byde rechters/die alle de landen in't besondere doorreysen/ende insien de wapenen / peerden ende manieren van een yeghelijck. Ende dit zy ghenoegh gheseyt vande soldaten; laet ons nu wedercomen tot de Bassen/ daer wy af begonst hadden af te segghen. De Bassen hebben boven de Spachi ende Janitzaren/die hunne lijfknechten zijn/ende dagh ende nacht de wachte houden aende poorte van hunne Seraien oft paleysen/oock hunne Chausij / Capizilares ende Peei/die wy noemen uytroepers / poortiers ende lackeyen/die de bevelen vanden Bassa terstont volbrenghen / ende doen daghelijcxschen dienst inde Seraian/ waer van wy hier vooren gheseydt hebben. De Bassen hebben een ander Seraie oft paleys / in het welcke sy als den Turcxschen Keyser houdt sijne huysvrouwen/ ende concubijnen/oock schoone ghevangene oft ghecochte oft geschoncken maeghden / die sy doen bewaren by ghesnedene. Maer de Subassij/ende alle Capiteynen/ ende Overste/die woonen inde Coninckliicke steden: daer de Bassē hunne woonplaetse hebbende/comē dagelijcx in hunne Seraia oft paleysen/ende verselschappen die/ende geleyden die/als sy op de strate comen/om hen te vereeren. Maer hoe wel sy by alle de Turcken ende Mooren in grooter eerweerdigheydt gehouden worden/ende seer rijck zijn/ende veel vermoghen door hunne macht/ bevel ende authoriteyt/ende alle andere Overstē met weerdigheyt te boven gaen/ende Gouverneurs zijn van gheheele ende groote rijcken; daerom en laten sy niet genoemt te worden/al is't dat het zijn schoonsonen ende swaghers zijn/ende met der daedt te wesen knechten vanden Keyser/ende van hem als slaven gheacht te worden. Hierom is't dat sy noch steden/noch casteelen/noch dorpen en besitten / ghelijck de Christenen oft Persianen; ja en timmeren oock gheene sterckachtige huysen/noch sy en moghen niet (ghelijck onse Princen / Hertoghen ende Graven doen) vryelijcken Testament maken van hun goet/ende 'tselve hunne kinderen oft vrienden laten; maer 'tgoet dat sy na hunne doodt achterlaten/comt den Keyser toe/ die de kinderen na de doodt der vaderen laet een cleyn deel/om hen selven ende hun huysghesinne te onderhouden. Ende seer selden crijghen de kinderen 'tgoet van hunne vaders/ten zy door grooten dienst die sy den Keyser ghedaen hebben. Hierom en maken sy geene paleysen/noch en coopen landen noch hoeven; maer becommeren hen met Messiten/Imareten / Chana oft herberghen/fonteynen/badtstoven ende brugghen te maken/ oft door godtvruchtigheyt/oft van hen selven eenen naem achter te laten. Maer sy zijn seer neerstigh om gout/silver ende costelijcke ghesteenten te vergaderen/ om hunne kinderen dies te beter namaels te voorsien

voorsien in hunnen noodt: want sy weten dat hunne ersghenamen dat lichtelijcker connen verberghen. Sy houden een groot huysghesin ghelijck Coninghen / ende sy en houden gheene sake voor meerder eere/dan veel dienaers / seer fraey op de oorloghsche maniere verciert/tot eene pomperije te vertoonen. Want hier toe besighen sy bycans alle hun goedt/ende zijn hier seer milt/aenghesien sy gheene costelijcke maeltijden en houden/ noch costelijcken en timmeren/noch niet en spelen: indien sy somwijlen met het schaeckspel spelen/dat doen sy meer om hunne vernuftheydt te toonen / dan om ghelt te winnen. Sy zijn wel verciert met costelijcke cleederen/die sy nochtans niet en coopen/maer hen meest worde geschoncken van 'tvolc vā hunnē lande oft vande ghesanten van uytlantsche Princen/oft vremde cooplieden. Want dese schencken hen dese giften/om dies te vryer hunnē handel te moghen doen/ende om hen selven te bevrijen van't onghelijck der Turcken ende Mooren: maer hunne inghesetene schencken hen giften/om hunne jonste ende gratie te vercrijghen/oft als sy iet misdaen hebben/hen te bevrijen van lichamelijcke straffinghe. Maer alsoo sy niet langer in staet en zijn/dan hunnen Prince en believt/ende datmen hen ten lancxsten niet langher inde Magistraet en sal latē dan sesse jaren/doen sy hun beste / om soo grooten rijckdom daer-en-tusschen te vergaderen/om eenen anderen vande Vezires te coopen/als hunnen tijdt sal uyt zijn/oft indien sy niet en connen vercrijgen/hen selven eñ hun huysghesin te moghen onderhouden na hunnen staet. Waerom sy oock dickwijls nieuwe schattingen vinden ende hunne ondersaten opleggen/de cooplieden rooven/vangen ende pijnigen/oft hun gelt uyt te perssen/ende te crijgen met ghewelt ende vreese al dat sy hebben. Maer indien eenigh vremdelinck / 'tzy coopman/ambachtsmā oft iemant anders/van wat gheloove hy oock is/come te sterven/nemen sy sijn goedt/al is't dat daer de Consuls hen teghen stellen / indien niet al/ten minsten het sonderlinghste ende costelijcxste. De Saniacchi zijn ghestelt ghelijck dese / hoe wel sy minder zijn van staet ende weerdigheydt; want gelijck de Bassen overste vā lantschappen eñ rijckē zijn soo zijn de Saniacchi vande steden; nochtās alsoo/dat sy moetē bekennen het bevel vande Bassen/in wiens landt sy zijn/ende sijne bevelen onderworpen zijn. Saniach is inde Turcxsche tale te seggen een vendel/ van 'twelc de Saniacchi den naem hebbē/wanneer sy ter oorloge door 'tbevel vanden Keyser ontboden worden/ doen sy vendelen voor hen draghen/met 'tgheluyt van trommelen ende andere instrumenten. Maer ghelijck alle dese Magistraten seer begeerlijck zijn van gelt/eñ niet meer dan ghewin en soecken/soo vercoopen sy meest al het recht/ ende gheven de victorie aenden genen die meest gheeft / ende en doen

niet

sonder eenigh merckelijck ghewin. Want men vint daer seer luttel/ die hen met gelt niet en laten bederven/oft dese leelijcke sonden niet en doen;ende nochtans willen sy van een ieghelijck voor seer rechtveerdighe rechters ende iusticiers ghehouden worden. Ende sy vallen dies te lichter in soodanighe boosheden/ende bedecken dies te beter hunne onrechtveerdigheydt/om datmen onder de Turcken altoos ghenoegh vindt/die om gelt eenen valschen eedt in rechte doen. Ja men vint daer onder de Seriphen seer veel / die andere in deughden ende gherechtigheydt behoorden te boven te gaen ; nochtans niet en vreesen door hope van ghewinne eenen valschen eedt te doen: ja sy zijn soo verre ghecomen / dat sy inde ghewoonte ghecomen zijn om eenen valschen eedt te doen:ende 'tselve voor geene sonde en houden. Hierenboven is't den Turcken ende Mooren seer ghemeyn/ de vremdelinghen te quellen/bedrieghen/ende onghelijck te doen/die sy weten rijck te zijn oft gelt te hebben. Ja dese sonde is by dese barbarē soo verwortelt/datmen daer luttel vindt/die hen met dit quaet gewin niet en gheneeren: Want sy en achten het voor gheene sonde / indien iemandt staet na eens anders goedt / indien hy arbeydt om rijck te worden/oock met schade van een ander; want sy en achten het niet in wat manieren iemandt ghewin soeckt/'t zy met gelijck oft ongelijck/ oft door wat middelen iemandt rijck wordt/aenghesien sy eene lichte remedie hebben/om hen met wasschen te suyveren ende te voldoen. Ja de Subassy/die gemaeckt worden vande Bassen ende Saniacchi/ die last hebbē om de misdadige te straffen/niet peysende op hunnē last/ bedrieghen dickwijls hunne allendighe ondersaten/ende bedriegen die met bedrogh ende meyneedigheydt / ja rooven die ende bederven die tot den grondt toe:want daer sy weten geldt te wesen / dat vervolghen sy als hasewinden met leughenen/bedrogh ende listen/ ende arbeyden om 'tselve te crijghen : ja maken hunne Sargeanten dickwijls toe / om d'onnoosele te bedrieghen/ende te beschuldighen. Ende dit doen sy dies te vrijelijcker/dat sy voor seker weten / dat de Opperste Magistraten hier af onderricht zijn/ ende deel hebben inden roof / ende hunne boosheden onghemerckt laten henen gaen. Waerom indien iemant eenen dootslagh oft eenigh ander groot misdaet ghedaen heeft / daer hy door het bevel der wet om soude moeten sterven/indien hy soo rijck is/dat hy de Magistraten de borse can vullen / wordt hy lichtelijcken ontslaghen / ende verlost vande doodt. Hierom doen de rijcke sonder vreese gewelt aenden armen/ende beschuldighen ende overvallen die; voor seker zijnde/wat sy oock ghedaen hebben/dat sy met gelt den prijs sullen maken/ende de straffinghe ontkomen. Waerom hunne wetten gheene plaetse en hebben

ven noch en volcomen / dan over slechte / arme ende verworpen menschen / die niet te gheven en hebben. Want indien eenighen van dese eenen dootslagh heeft ghedaen/soo wordt hy ghedoodt. indien hy Mahometaen zijnde met eene Mahometaensche vrouwe overspel heeft ghedaen/worden sy beyde ghesteenight. Maer indien een Mahometaen met eene Christene vrouwe te doen heeft ghehadt/ wordt hy averechts op eenen esel geset/ ende syne handen aenden steerdt gebonden/ ende gheheel de stadt door ghevoerdt/ende vande kinderen / mannen ende vrouwen met alle vnlighevdt in syn aensicht ghewotpen / ende begheckt ende bespot. Maer een Christen met eene Mahometane bevonden wordt verbrandt / oft in eenen stake ghesteken. Die ghemeyne oncuysheydt ghedaen heeft/wort met stocken geslagen : insghelijcx wordt dieverije ghestraft : maer die daer twee drv oft viermael in bevonden wordt/ wordt de handt oft voet afghecapt; maer die meer als viermael in dieverije bevonden wordt / wordt ghehanghen aen eene galghe oft aen eenen haeck. In andere misdaden/ doen sy vergheldinghe van straffe / nochtans wordt de straffinghe na den wille vanden rechter vermeerderdt oft verminderdt. Maer om dat de straffinghe vanden stake ende haecke die vanden Westen onbekent is ende by hun niet ghebruyckt / wil ick de selve hier in't corte verhalen. Men siet cruycen ende galghen buyten de steden/maer binnen ghéene / die aldus ghemaeckt zijn. Daer worden dry balcken even verre van malcanderen in d'aerde gherecht / aen dese worden twee andere dweers aen vast ghemaeckt/den bovensten deckt ende light op't bovenste van de rechte balcken/ende den ondersten wordt vast in't middel gemaeckt/ aen desen zijn dry ysere haken uytstekende onderhalven voet/ ende inden oppersten soo veel ysere ringen/ die comen recht boven de haken. In dese wordt een seel ghesteken / daer den misdadighen mede gebonden ende opghetrocken wordt tot boven toe. Als hy om hooghe is/ wordt het seel los ghelaten/eñ hy valt inden haeck die daer onder staet/ ende dat oft in syne schonderen/oft buyck oft billen/soo't ghevalt/ende blijft daer alsoo vast hanghen dickwyls tot den derden dagh toe / eer hy sterft:eñ indien hem jemandt helpen oft syne doodt verhaesten wilt/ die wordt met de selve doodt ghestraft. Die verwesen is tot den stake moet den stake tegen syne danck drage tot de plaetse synder doodt/die lanck is acht oft neghen voeten/ gheheel rondt ende boven scherp. Als hy nu ghecomen is ter plaetsen van syne doodt /leyt hy den staeck neder/ende wordt ontcleedt/ende op der aerden naeckt met opghespeerde beenen uytghestreckt/ende vande dienaers vast ghebonden / dat hy noch handen noch voeten en can roeren. Daer na leyt den beul den stake aen synen aers / ende slaet dien met eenen hamer door het
lichaem

lichaem vanden misdadigē/tot dat dien uyt comt door sijne schouderē/ hooft oft borste; ende wordt daer na den stake in eenen put gherecht/ ende alsoo is hy in dit torment drij dagē lanck eer hy sterft/eñ niemant vreesende de straffinge en derft daerentusschen den allendigen noch een druppel waters gheuen/noch hem eenighsins helpen. Maer tis ghenoegh geseydt van hunne straffinghe:laet ons wederom comen tot de Turcksche ouerheydt ende hunne boose manieren. Dese (soo wy ghesepdt hebben) en vercoopen niet alleen het recht / maer haken alsoo na giften ende gauen / dat sy alle jonste ende bystant om giften vercoopen. Want wie dat het oock is/'tzy Mohometaen/Christen oft Jode/ende hy sonder giften by hen comt/soo en can hy niet hopen/ dat hy vercrijgen sal 'tgene dat hy begeerdt /ja hy en sal niet mogen binnen comē. Want sy nemen't qualijck ende meynen dat sy veracht worden/ indien iemant soo stout is/die by hen sonder uytnemende eñ goede gauen comt. Daerom moet hy hem milt toonen eñ een gifte geuen/ende daer na seggen wat hy begeert; want andersins en sal hy niet gehoordt worden: want de Turcksche ouerheydt heeft doone ooren / die alleenlijcken met giften gheopent worden. Hierom moeten de Consuls der Christenē/als daer te Aleppo eenen nieuwen Bassa comt/ den seluen schoone giften geuen/gelijck wy gesien hebben gedaen te zijn geweest vanden Consul vande Venetianen/doen wy te Aleppo waren. Want eer hy den Bassa ginck willecom heeten/ende inne gelaten wierdt om hē te spreken/heeft hy hem gesonden twaelf sijde-cleederen/ende twee wullen cleederen/insgelijcx wasse keerssen/ ende veel cristallijne ghelasen. 'Tselue hebben oock gedaen de andere Consuls; want niemandt en is bevrijdt van genen. Ende sy en gheuen niet alleenlijcken giften om dese oorsake/maer soo dickwyls als sy vrijheydt voor hunne natie versoecken/oft bystandt tegen den moetwille/ onghelijck oft listen der Turcken oft begeeren recht tegē de Turcken eñ Mooren vā der Christenen wegen/moetē sy giftē voorseyndē/eer sy gehoordt wordē. Maer als sy by dē Bassa gaen/moeten sy verselschapt zijn met eenen grootē hoop van coopliedén: want indien sy dat niet en doen/worden sy voor ondancbaer gehouden: want de Bassé laten hen voorstaē/ datmen met hen geckt/ten zy de Consuls by hen sonder veel geselschaps comen. Ende niet alleen de magistraten / maer oock ghemeyne borghers en zijn niet gewoon iet sonder giften te doen : want de handen van hun allegader hebben ooghen/ende geloouen dat sy sien. Hier doen sy dagelijcx groote ende onmatige woeckerye/ soo dat sy niet en geuen sonder seker gewinne/ende nemē de dertigh eñ meer ten honderden. In't corte ghesepdt/ het ghelt (eenigh aes der Turcken) doet het al by dese barbaren / door 'tselue worden sy alleenlijcken ghelockt / versoent/
 gepaeydt

ghepaeydt ende saechtmoedigh. 'Tselve versoet hunne wreetheydt/ neemt wegh de wrake/ende maeckt van rouwe ende harde saechtsinnighe ende beleeft. Laet ons nu segghen d'andere manieren vande ghene die in Syrien woonen/soo wel vande Christenen als andere.

Het veerthienste capittel.

Verscheyden saken vande invvoonders van Syrien ende ghesteltenisse soo vande Mahometanen als Christenen.

De inwoonders van Syrien zijn oft Mahometanen/ oft Christenen oft Joden: de Mohometanen worden bedeylt in Turcken ende Mooren. De Turcken zijn meest al rijck/ ende gaen andere in rijckdom te boven. Eenighe van dese doen coopmanschap/oft hen ghevende tot het studeren van Mahomets wet/dienen inde Messiten/oft dienen Magistraten: andere hebben vanden Keyser groote soudye/ghelijck de Janitzaren/ Spachi ofte Timarioten/ oft hebben schoone staten ende officien/ ende worden Begi genoemt. De Mooren zijnde meerder in ghetale(want alle de ghene bycans die ten platten lande woonen zijn Mooren)begheven hen tot ambachten ende zijn fraye werckliedẽ/ende leven vã hun hantwerck. Want het is een vernuft volck/dat hem den arbeyt niet en laet verdrieten / ende wel armoede verdraeght/ende hebben liever arbeyt dan ledigheydt. Nochtans seer veel van hen doen coopmanschap/ oft gheneeren hen met lantbouwinge/oft dienen de Messiten. Andere dienẽ den Keyser in d'oorloghe/oft winnen den cost met slavelijcke wercken/oft bidden hunnen cost. Maer sy zijn allegader swack/slap ende bloode/ ende leven sonder eere/ende verdraghen/hoe wel teghen hunnen danck / het jock der Turcken. Sy en hebben geene wapenẽ/behalvẽ eenen boge/ pijlen ende eenen poignaerdt. Eñ om dat sy dies te cloecker ende vromer souden schijnen te zijn / gaen sy als sy reysen met de borst ende rechten arm bloot worpende hun hemde ende cleederen op den rugge dat hen seer fraey dunct te wesen/ende meynen dat sy fraeye mannen ende cloecke crijsch-lieden zijn. Maer den meesten deel vande Turcken leven in ledigheyt/eñ haten den arbeyt eñ ambachten/ende overbrengen geheele dagen met slempen/ledigheyt/spelẽ/drincken/eñ andere onnutte saken. De edelẽ begevẽ hen meest tot de jacht/ oft oeffenẽ hen met de wapenẽ/met den peerde te rijden/met de lancie te steken/ eñ met het schaec-spel. Sy vergaẽ vã ledigheyt/eñ wroetẽ in alle wellusten/

lusten/ende en handelen bycans niet anders dan coopmanschap ende wellusten: ja hen dunckt hoe sy vierigher zijn tot oncuysheydt/ hoe sy Mahomet aenghenamer zijn; ende sy gheven d'oncuysheydt soo veel toe/ dat sy meynen datmen de feestdagen met vleeschelijcke begeerten eñ slempen behoort te houden. Maer in ghemeynsamige continge eñ handelinghe met malcanderen toonen sy hen beleeft ende gheschickt ghenoegh; want sy bewijsen malcanderen veel eeren / ende groeten seer vriendelijcken. Den minsten maeckt den meerderen lichtelijcken plaetse/ eñ staet voor hem op/ booght syn hooft: maer en ontdeckt het niet; maer houdende de rechte handt op de borste/ oft leggende die op 'thooft ende 'tselve boogende bewijst hem eere. De ghemeyne groetenisse der Turcken is dese: Salam aleck dat is/ Godt groete u/ oft vrede zy met u: Waer op den anderen antwoordt: Aleciemesalam, dat is / u zy oock vrede/ oft Godt gheve u wederom ghesontheyt die my gesontheyt wenscht. De Mooren groetẽ alsoo: Sabalcheir dat is: Goedẽ dagh/ den anderen antwoordt: Senacheirafia, dat is / het jaer ende dagh zy u gheluckigh: oft u zy ghesontheydt. Sy en groeten de Christenen niet/ want hen dunckt/ dat sy't niet weerdigh en zijn. Nochtans als sy eenighen bekenden Christen ontmoeten oft t'sijnen huyse gaen/ seggen sy Marchaba, dat is: Willecom. Andersins zijn alle de Turckẽ seer gastvry/ ende nooden de vremdelinghen dickwijls ten eten: maer indien iemant daer voor iet begeert/ houden sy't voor groote plompheyt: dat wy dickwijls op de reyse hebben beproeft / hebbende dickwijls van hen genoot geweest/ ende by hen comende hebben willecom geweest: maer als wy 'tselve weygerdẽ/ hebbẽ wy veracht geweest. Sy zijn ooc te prijsen/ dat hen soo grooten ongheluck niet en can overcomen/ daer sy om souden blasphemeren oft lasteren/ dat byde Christenen (eylaes) veel te gemeyn is. Maer wat den Turcken eñ Moorẽ overcomt/ sy en stooren hen niet/ ghelijck veel by ons doen; maer hebben dese woorden inden mondt: Suphan allah dat is/ Godt sy ghelooft. De ghemeyne tale vande Syriers is Arabische / maer sy ghebruycken oock inde uytnemenste steden de Turcxsche sprake/ sonderlinge de Turcken/ ende Overste ende Janitzaren/ die oock d'Arabische tale connen/ ende houden die in soo grooter weerden als wy de Latijnsche doen: ende men vindt qualijck eenen Turck sonder d'edelste ende treffelijckxste/ die de Arabische tale niet en can / oock buyten het landt van Syrien/ ja sy houden die in soo grooter weerden/ dat sy die hunne kinderen doen leeren / om te beter te moghen studeren inde wet van Mahomet. Want de boecken van hunne wet zijn in dese tale gheschreven: in dese tale worden d'openbare ghebeden ghedaen/ ende de lof-sanghen inde Messiten ghesonghen. Daerom

siet

sietmen ouer inde steden scolen / daer de kinderen d'Arabische tale leeren. Souen al doen sy groote neerstigheydt/dat sy van ioncx af den Alcoran van buyten souden leeren/dien sy niet en verstaen. Want mē siet desen boeck in geene scholen/maer den meester seght hen van buyten eene lesse ende schrijft die op een berdt;ende dit leert het kindt van buyten:ende 'sanderdaeghs wordt hem eene andere lesse gegeuen/tot dat hy op een oft twee jaren tyts geheel den Alcoran vā buyten leerdt: ende daerom vintmen daer meer/die den Alcoran van buyten connen/ dan die den boeck t'huys hebben. Na desen leeren sy van buyten een boecxken/in't welcke hunne ceremonien beschreuen zijn; nochtans en wordt by de selue niet verclaert/dan soo veel als sy vercrijgen door de handelinge van hunne eyghen tale:ende hoe wel de selue veel verschilt vande gene/diemen inde boecken siet;nochtans gheeft sy eenen grooten wegh/om veel woorden te begrijpen. Daer na gaen sy tot hunne Grammatica/in welcke staen twee duysent veersen/welcke sy vā buyten leeren/ende seggen die by den meester op;want men siet inde schole geenen boeck. In dese Grammatica zijn sy bycans twee oft dry jaren. Daer na climmen sy hoogher in andere scholen. Want inde steden zijn andere scholen/inde welcke gaen die geleerder ende ervarender in Grammatica zijn/ende studeren daer inde wetten van hunnen Mahomet/ende andere van hun rijck/ ende zijn onder meesters / om daer na bequamer te zijn om magistraten te bedienen. Sy en studeren in geene vry consten/want sy en achten noch philosophie / noch medicyne/ noch eenighe andere consten ; maer verachten ende houden die voor onnut. Seer weynighe leeren Rhetorica/Dialectica oft andere vrye consten. Ende hoe wel men eenighe vindt / die de medecijne connen ende die doen / die sy leeren uyt de boecken van Auicenna/ Hippocrates ende Mesue in't Arabisch gheschreuen:nochtans vintmen daer seer weynige/die de selue te wercke stellen/zijnde de medecijne meest gheoeffent by de Joden / die de selue ouer al onder het ghebiedt der Turcken doen/ ende hen voor medicijnen uytgheuen. Want dese hen meer begheuen om de talen te leeren / dan de Turcken oft Mooren/ ende hen behelpende met de boecken der Hebreen / Griecken ende Arabers/leeren sy ghenoeghelijcker de medicijne/ ende worden gheleerder ende ervarender dan ander volck vanden Oosten ; soo dat den Keyser selue dese besight tot medicijnen. Ende de Turcken ende Mooren brenghen alle hunnen tijdt ouer met veersen ende liedekens te maken inde Turcksche ende Arabische tale / inde welcke sy verhalen de vrome feyten van hunne Keysers/ capiteynen ende cloecke mannen/ ende singhen den lof van hunnen Mahomet. Sy en hebben

ben gheene druckers/ noch en weten wat drucken is. Waerom sy geene ghedruckte maer gheschreuen boecken en hebben/ ende die niet veel ende dierder. 'Tis daerom hier moeyelijck boecken te coopen oft hem van boecken te voorsien/ om dat daer gheene winckels van boecken en zijn. Sy en willen gheene boeckdrukers hebben/ om dat sy segghen/ dat die groote schade doen aende ghemeynte ende 'tghelooue: want sy segghen dat hier door comen de ketterijen ende verscheydinghe ons ghelooft s. De schrijuers schrijuen meest op de knien/ niet met gansen pennen/ghelijck wy doen; maer met rieten/ ghelijck d'ouders plaghten te doen. Sy en besighen gheen papier oft perkement ghelijck by ons ghebruyckt wordt; maer ghemaeckt van cottoen/ dat seer wit ende effen is / dat sy effen legghende op een berdt wrijuen met eenen harden steen/oft tant. Dese maniere van schrijuen is ghemeyn alle volcken vanden Oosten/sonderlinghe den Schrijuers ende Chegagien / die daer mede een groot ghewin doen. Sy en vouwē hun papier op onse maniere niet/maer rollē dat inde lenghde; als't beschreuen is/en ghebruycken 'tselue tot gheene andere sake; maer sy houden dat voor sonde ende mispriysen't indien jemant dat dede/ want hen dunckt datmen Godtsnaem veracht/die op 'tselue gheschreuen is. Den meesten deel en teeckenen hunne schriften niet met der handt/maer met eenen coperen seghel/daer hunnen naem in gesneden is/ dien sy inden inckt steken. Nochtans en ghebruycken sy gheene seghelen/ghelijck die vanden Westen; maer sy vernoeghen hen met de bloote brieuen/indien dē naem vanden genen/die dien seyndt/daer inne gheschreuen is / ende houden alle het andere van onweerden. Sy houwelijcken allegader / ende de gheestelijcke zijn oock ghehouwelijckt; uytghenomen de Deruisij; welcke hoe wel het hen verboden is te houwelijcken / nochtans doen sonder ghestraft te worden ouerspel / oncuysheydt ende leelijcke sonden teghen de nature. Ende de Mahometanen en zijn niet te vreden met eene vrouwe/maer trouwen der twee / dry oft meer : want de wet van Mahomet laet toe vier wettighe vrouwen: het is hen oock gheoorloft de selue te laten/ ende andere in hare plaetse te trouwen: maer op soodanighen bespreck/dat sy er de vierde niet en sullen verlaten. Hier by hebben sy soo veel concubijnen ende slauen/als sy connen onderhouden; welcke hen zijn als de tweede huysvrouwen; want Mahomets wet laet een jeghelijck toe soo veel vrouwen te hebben/ die inde oorloghe ghevanghen oft ghecocht worden/als sy connen onderhouden/ende de selue na hunnen wille te ghebruyckē eñ wederom vercoopē/ indien sy onvruchtbaer zijn/ maer niet de ghene die bevrucht zijn ; Want de ghene/ die den heere

 weet

weet van hem ghebruycht te zijn/die cryght harē vrijdom/ende en mach niet meer vercocht oft slaue worden;maer mach alleenlijckē geschonckenworden. Ende hen wordt niet alleenlijcken toeghelaten vremde vrouwen te trouwen; maer den Alcoran laet hen oock toe te trouwen de vrouwen die van hun maeschap ende bestaende zijn / dat sy daerom seggen toegelaten te zijn/om dat een jeghelijckx geslacht vermeerderdt soude worden/ende daer door onder hen meerder vrientschap comen ende onderhouden worden. Ende niemant en moet hem verwonderen/dat de Mahometanen soo seer gheneghen zijn tot oncuysheydt/ ende niet anders ghelijck beesten en soecken dan vleeschelijcke wellusten;aenghesien hunnen prophete Mahomet bouen de sesthien oft seuenthien huysvrouwen heeft gehadt/ ende gheweest is een onkuysch ende beestelijck mensch: ten minsten verhaelt de Turcxsche cronijcke dat hy daer derthien heeft ghehadt / by de welcke hy hadde veel concubijnen/eñ hem besmettede met ouerspel van andere mans vrouwen/ ghelijck de historien verhalen. Alle welcke syne ouerspelen/oncuyshe-den ende wellusten hy hem niet gevreest en heeft Godt toe te schryuen/ ende Godt oorsake te stellen van soo groote leelijcheydt/ende dat Godt hem alleen dit hadde toeghelaten;ende geglorieert heeft dat hem ghegheuen was de sterckheydt van thien andere propheten / om met vrouwen te doen te hebben. Om een houwelijck te maken / en gheuen d'ouders de bruyden gheen houwelijckx goedt:maer de bruydegoms gheuen 'tselue aende bruydts / ende coopen die bycans vande ouders; welcke ghewoonte oock is by de Christenen vanden Oosten / ende de Schrifture seght dat de selue oock geweest is in't oude Testament. De bruydt eer sy by haren man comt / wordt met eenen heerlijcken staet van hare vrienden ende magen ghelevdt naer de badtstouen met brandende waslichten. 'Sanderdaeghs seyndt den bruydegom giften aen den Cadius/ende begheert een gheschrift van dat hy het houwelijcx goedt betaelt heeft. Waer mede gecocht worden de cleederen ende juweelen/die de bruydt van doen heeft. Hier na rijdt den voorleyder vanden bruydegom die sy den Sagosius noemen/met veel van des bruydegoms gasten eñ musicale instrumenten na het huys vande bruydt/ hebbende met syn volck inde sale oft plaetse vanden huyse ontbeeten/ roept de bruydt buyten/ eñ leydt die na het huys vanden bruydegom met grooter eeren. Daer gaen voor pypers ende trommelslagers;daer na volgen veel huysraedt eñ alle dat de bruydt van doen heeft/ eñ hare Juweelen/gheleyt op peerden/ die geleydt worden vande slauen van den bruydegom eñ bruydt. Tusschen beyde rijdt de bruydt onder eenē hemel met gedeckten aensicht eñ behanghen met seer fijn cattoen lijnwaet: aende sijden vande welcke gaē de camenieren eñ voedsters vande

bruydt

bruydt alle te voet/met groot gehuyl/beclagende den maeghdom van hare vrouwe. Sy bewijst alle die haer ontmoeten ē die sy kent eere/ haer hooft wat boogende/dat op andere tijden de vrouwen niet geoorlooft en is. Als sy by 'thuys vandē bruydegom comt/ wordt sy van dē peerde geset/ē den bruydegom comt haer tegen ē heet haer willecō/ ē leydt haer in huys/ē houdt dien dagh bruyloft met sijn vriēdē/etēde de vrouwen verscheyden vande mans. Als de maeltijdt gedaen is/ brengen sy den tijdt ouer met danssen. Na wat tijdts wordt sy vanden Sagosius geleydt inde slaepcamer vanden bruydegom/ē te bewaren gegeuen aende gesnedene; ē wordt vandē bruydegom ontdeckt;ende indien sy weygert haer seluen te ontcleeden/wordt sy vandē bruydegō ē sijne camerlinghen ontcleedt ē in't bedde geleyt. 'Sanderdaeghs gaet sy wederom met hare vrienden/maer in minder getale/na de badtstoue/ē gewasschen zijnde wordt sy blijdelijckē thuys gebracht. Met dese ceremonien trouwen de edele vrouwen/maer niet d'andere:maer dit wordt altoos onderhouden dat sy eerst gewasschen ende begift den mans geleuert worden. Indien eenigen Turck oft Moore walginge van sijne vrouwe heeft/oft die om eene lichte oft oock gheene oorsake niet meer en begeert;soo mach hy die verlaten/ door de authoriteyt vā den Cadius:ē betaelt hebbende het houwelijcx goet aende ouders oft aen haer selue belooft eene andere trouwē. Want daer geschiedt echtscheydinge sonder eenige schult: indien den man haer betaelt het houwelijcx goedt/ dat hy te vooren belooft heeft/ende de verlatene toelaet eenē anderē te trouwē. Ē hen en is niet alleen toegelaten eene vrouwe eens te laten gaen / maer oock drymael ende die wederom te nemen/indien sy met gheen ander ghehouwelijckt en is: maer daer na niet meer/'ten zy sy schande willen hebben. Waer uyt men lichtelijcken can bemercken dat de houwelijcken der Turcken vande vrouwen ende mannen niet vaster en is/dan de liefde van hoeren ende boeuen/ ende dat daer echtscheydinghe ghschiedt om soo lichte oorsaken; ende de vrouwen vande mans verworpen worden / als by ons de corsele heeren ende vrouwen wegh jaghen hunne knapen ende maerten/ die hen na hunnē wille niet en dienen. Ende datmen met redene mach segghen/dat de houwelijcken by de Turcken / om soo veel scheydinghen ende veranderingen niet en worden ghemaeckt/ om Godt godtvruchtelijcken ende den geest te dienen:maer om 'tvleesch/ende wellusten te voldoen/ende om d'onmatigheydt den toom te geuen. Ende om dat sy veel vrouwen hebben/die sy dagelijcx in't besondere den cost geuen/soo zijn sy gequelt met groote gierigheydt / grooten tweedracht/ oneenigheydt/twist; uyt de welcke daer na volgē veel echtscheydingē/ ende uyt de selue veel geschillen. Want soo wel de mans als vrouwen

wordt toegelaten eenige bequaemheydt hebbende sonder oorsake / tot allen tydt echtscheydinghe te begheeren. Hierom en kennen de kinderen somwylen hunne ouders niet/noch de ouders hunne kinderen/eñ en hebben malcanderen daerom niet lief. De Christenen vanden Oosten ende Joden zyn met eene vrouwe te vreden; nochtans worden de vrouwen aende mans ghegheuen zynde eerst gewasschen ende begift/ gelijck de Turcxsche. Maer de Christenen in Syrien woonende (die in meerderen ghetale zyn/dan jemant soude meynen) zyn met veel ghebreken behanghen/door de langhe handelinghe met d'ongheloouige/ ende en hebben van het Christelijck leuen niet dan den naem / ende zyn somwylen argher dan de Turcken ende Mooren. Maer sy en zyn alsoo niet allegader ghestelt : want veel van hen leyden een ghestichtigh leuen/ ende oprecht/eenvoudigh ende vry van ketterye / seer deuoot ende hun lichaem met vasten castydende ; voor welcke de wereldt doodt is/ende sy voor de wereldt; zynde soo deughdelijck / dat sy onse monicken verre te bouen gaen in manieren ende heyligheydt van leuen. Ende hoe wel sy vande Turcxsche magistraten / die meest al gierigh zyn/ daghelijckx met verscheyden schattinghen / ouervallinghen/onghelijck ende schamperheydt ghequelt/verdruckt ende benaudt worden/ende van alle Turcken ende Mooren veracht worden: nochtans ghewoon zynde onder slauernye te leuen/ende niet kennende de profyten der vryheydt/meynen sy seer wel te zyn/ ende in beteren staet dan alle andere menschen / ende sy alleen gheluckigh zyn; ja segghen dat sy veel gheluckigher zyn dan die vanden Westen/ om dat sy woonen in vruchtbarigher ende ghetemperder landen ; hoe wel sy behooren gheacht te worden d'alder allendighste ende ongheluckighste van alle menschen/ die d'allende voor eenen troost hebben. Want ick en vinde niet/wat meerder ongheluck/wat meerder allende jemandt soude moghen ouer comen/dan door tyrannie somwylen berooft te worden van alle goedt/syne dochters verkracht te worden / de sonen ghenomen te worden / ende opgheuoedt te worden tot achterdeel ende bederffenisse vande ouders/ gheloone ende eyghen bloedt; ten lesten sonder schult gheslaghen te worden / ende onderworpen te zyn het onghelijck der barbaren ; ende nochtans niet te derren kicken. Ende'tis blijckelijck dat die vanden Oosten dese ende dierghelijcke ongheuallen ende allenden onderworpen zyn; ende nochtans en vintmen niemandt / die hem van 'tghewelt oft onghelijck beclaeght by de Turcxsche magistraten ; aenghesien niemandt vrijlijcken by de selue en can comen : want indien jemandt hem veruoordert 'tselue te doen/het is grootelijcken te vreesen / dat hy eer al syn goedt sal verquisten/ende sy seluen stellē in't perijckel des doots/

dat is/dan hy in sijnen noodt gheholpen sal worden/door dien de Turcken met hunne macht ende bedrogh alle saken in't verwert stellen. In dese groote allende hebben dese allendighe desen eenighen troost/dat hen toegelaten wordt openbare oeffeninghe van het Christen ghelooue. Want elcke natie heeft syne kercken ende bid-plaetsen/ daer sy hunnen dienst mogen doẽ eñ vergaderen om te bidden. Want Mahomets wet en heeft nopt eenighe Christenen onder het ryck vanden Turck woonende aenghetast/ 'ten ware sy iemandt ontraden hadden van Mahomets wet: maer 'tis een jeghelyck toeghelaten te leuen na de wetten van syne kercke. Hierom vermanen de meesters hunne knechten/d'ouders hunne kinderen/ende de Bisschoppen hunne ondersaten/dat sy volstandigh souden blyuẽ in hun gelooue tot der doodt toe. Eñ al is't dat de Patriarchen oft Bischoppen der Christenen onder den Turck woonende somwylen na Romen reysen / om vanden Paus van Roomen gewyt oft beuestight te worden/oft te doen bewijs wysen ghehoorsaemheydt ende ghemeynschap aende Roomsche Kercke; nochtans en heeft niemant van hen daerom eenighe schade gheleden/veel min daerom vande ouerheydt der Turcken gheuanghen oft gedoodt geweest; 'tẽ ware het bleecke dat sy onder 'tschynsel van 'tgelooue iet bestaen hadden dat ware tot achterdeel vande ghemeynte/oft daerom by de Turcxsche magistraten beschuldight zyn gheweest. Ja men heeft tot noch toe niet vernomen dat eenighe geestelycke persoonen/ die te Romen inde scholen zyn opghebrocht/gheleert oft ghewyt gheweest/in hun landt comende tot staet om hunne geleerdtheydt gestelt zynde/daerom eenigh ongelyck vande Turcken hebben geleden/ oft hen eenige schaden vãde Turcxsche magistraten is gedaen geweest. Bouen d'openbare oeffeninge van hun gelooue/ wordt alle Christenẽ vanden Oosten toe gelaten/als sy reysen/te dragen eenen houten boge eñ pylen/huysen timmeren/ackers te bouwen/wyngaerden te plantẽ/ beesten te besitten/eñ hun eygen goedt te gebruyckẽ. Maer men moet niet meynen/ dat hen dit voor niet toegelaten wordt; want sy moeten betalen een jaerlyckx tribuyt/eñ andere lasten eñ tollen/daer niemant af vry en is: By de Turcken zyn verscheyden tribuyten eñ tollen/ welcke na jeghelyckx magistraets wille nu verhooght nu vermindert worden. De ordinarise zyn dese: Elcken vader des huysgesins betaelt voor elck hooft eenẽ Cechin: indien de vaders 'tselue niet en cõnẽ betalen/worden sy bedwongen hunne kinderen tot slauen te vercoopẽ; andere met ketenẽ gebondẽ gaen van deure te deure biddẽ een aelmoesse: indien sy oock alsoo niet en connen betalen/worden sy in eeuwige geuangenisse geset. Hierenbouen moeten sy voor elck schape/ gheyte oft calf betalen vyf maidinen/voor elcken osse/ peerdt/ oft kemel dry saiathen: sy moeten het derde deel vande vruchten/ die sy oock opdoen/

weet van hem bebrucht te zijn/die crijght harē vrijdom/ende en mach niet meer vercocht oft slaue worden; maer mach alleenlijckē geschoncken worden. Ende hen wordt niet alleenlijcken toegelaten vremde vrouwen te trouwen; maer den Alcoran laet hen oock toe te trouwen de vrouwen die van hun maeschap ende bestaende zijn / dat sy daerom seggen toegelaten te zijn/om dat een jeghelijckx geslacht vermeerdert soude worden/ende daer door onder hen meerder vrientschap comen ende onderhouden worden. Ende niemant en moet hem verwonderen/dat de Mahometanen soo seer gheneghen zijn tot oncuyschepdt/ ende niet anders ghelijck beesten en soecken dan vleeschelijcke wellusten; aenghesien hunnen prophete Mahomet bouen de sesthien oft seuenthien huysvrouwen heeft gehadt/ ende gheweest is een onkuysch ende beestelijck mensch: ten minsten verhaelt de Turckshe cronijcke dat hy daer derthien heeft ghehadt / by de welcke hy hadde veel concubijnen/eñ hem besmettede met ouerspel van andere mans vrouwen/ ghelijck de histozien verhalen. Alle welcke syne ouerspelen/oncuysheden ende wellusten hy hem niet gevreest en heeft Godt toe te schryuen/ ende Godt oorsake te stellen van soo groote leelijchepdt/ende dat Godt hem alleen dit hadde toeghelaten; ende gegloriëert heeft dat hem ghegheuen was de sterchepdt van thien andere propheten / om met vrouwen te doen te hebben. Om een houwelijck te maken / en gheuen d'ouders de bruyden gheen houwelijckx goedt: maer de bruydegoms gheuen 'tselue aende bruydts / ende coopen die bycans vande ouders; welcke ghewoonte oock is by de Christenen vanden Oosten / ende de Schrifture seght dat de selue oock geweest is in't oude Testament. De bruydt eer sy by haren man comt / wordt met eenen heerlijcken staet van hare vrienden ende magen ghelepdt naer de badtstouen met brandende waslichten. 'Sanderdaeghs seyndt den bruydegom giften aen den Cadius/ende begheert een gheschrift van dat hy het houwelijcx goedt betaelt heeft. Waer mede gecocht worden de cleederen ende juweelen/die de bruydt van doen heeft. Hier na rijdt den voorlepder vanden bruydegom die sy den Sagosius noemen/met veel van des bruydegoms gasten eñ musicale instrumenten na het huys vande bruydt/ hebbende met syn volck inde sale oft plaetse vanden huyse ontbeeten/ roept de bruydt buyten/ eñ lepdt die na het huys vanden bruydegom met grooter eeren. Daer gaen voor pypers ende trommelslagers; daer na volgen veel huysraedt eñ alle dat de bruydt van doen heeft/ eñ hare Juweelen/gheleyt op peerden/ die gelepdt worden vande slauen van den bruydegom eñ bruydt. Tusschen beyde rijdt de bruydt onder eenē hemel met gedeckten aensicht eñ behanghen met seer fijn cattoen lijnwaet: aende sijden vande welcke gaē de camenieren eñ voedsters vande

bruydt

bruydt alle te voet/met groot gehuyl/beclagende den maeghdom van hare vrouwe. Sy bewijst alle die haer ontmoeten eñ die sy kent eere/ haer hooft wat boogende/dat op andere tijden de vrouwen niet geoorlooft en is. Als sy by 'thuys vandẽ bruydegom comt/ wordt sy van dẽ peerde geset/eñ den bruydegom comt haer tegen eñ heet haer willecõ/ eñ leydt haer in huys/eñ houdt dien dagh bruyloft met sijn vriẽdẽ/etẽde de vrouwen verscheyden vande mans. Als de maeltijdt gedaen is/ brengen sy den tijdt ouer met danssen. Na wat tijdts wordt sy vanden Sagosius geleydt inde slaepcamer vanden bruydegom/eñ te bewaren gegeuen aende gesnedene; eñ wordt vandẽ bruydegom ontdeckt;ende indien sy weygert haer seluen te ontcleeden/wordt sy vandẽ bruydegõ eñ sijne camerlinghen ontcleedt eñ in't bedde geleyt. 'Sanderdaeghs gaet sy wederom met hare vrienden/maer in minder getale/na de badt stoue/eñ gewasschen zijnde wordt sy blijdelijckẽ thuys gebracht. Met dese ceremonien trouwen de edele vrouwen/maer niet d'andere:maer dit wordt altoos onderhouden dat sy eerst gewasschen ende begift den mans geleuert worden. Indien eenigen Turck oft Moore walginge van sijne vrouwe heeft/oft die om eene lichte oft oock gheene oorsake niet meer en begeert;soo mach hy die verlaten/ door de authoriteyt vã den Cadius:eñ betaelt hebbende het houwelijcx goet aende ouders oft aen haer selue belooft eene andere trouwẽ. Want daer geschiedt echtscheydinge sonder eenige schult: indien den man haer betaelt het houwelijcx goedt/ dat hy te vooren belooft heeft/ende de verlatene toelaet eenẽ anderẽ te trouwẽ. Eñ hen en is niet alleen toegelaten eene vrouwe eens te laten gaen / maer oock drymael ende die wederom te nemen/indien sy met gheen ander ghehouwelijckt en is : maer daer na niet meer/'ten zy sy schande willen hebben. Waer uyt men lichtelijcken can bemercken dat de houwelijcken der Turcken vande vrouwen ende mannen niet vaster en is/dan de liefde van hoeren ende boeuen/ ende dat daer echtscheydinghe ghschiedt om soo lichte oorsaken ; ende de vrouwen vande mans verworpen worden / als by ons de corsele heeren ende vrouwen wegh jaghen hunne knapen ende maerten/ die hen na hunnẽ wille niet en dienen. Ende datmen met redene mach segghen/dat de houwelijcken by de Turcken / om soo veel scheydinghen ende veranderingen niet en worden ghemaeckt/ om Godt godtvruchtelijcken ende den geest te dienen:maer om 'tvleesch/ende wellusten te voldoen/ende om d'onmatigheydt den toom te geuen. Ende om dat sy veel vrouwen hebben/die sy dagelijcx in't besondere den cost geuen/soo zijn sy gequelt met groote gierigheydt / grooten tweedracht/ oneenigheydt/twist;uyt de welcke daer na volgẽ veel echtscheydingẽ/ ende uyt de selue veel geschillen. Want soo wel de mans als vrouwen

wordt

Het sesthienste capittel.

Huysen ende vvooninghen der borgers in Syrien, verscheyden huysraedt inde selue, ende cieraet in't huys houden.

VV y hebben tot noch toe ghesproken van verscheydē manieren ende cermonien der Turcken/vande tempelen/ religieusen/magistraten/gemeyne bouwingen/ eñ van de be ondere manierē/aenstellinge van leuen/ eñ munte ende weerde der seluer in Syrien: wy moeten nu wat seggen van de gedaente eñ gelegentheydt der huysen in Syrien / manieren van spijsen ende cleederen : ende eerst moeten wy spreken vande huysen ende verscheyden huysraedt van Syrien. De huysen zijn meest al van eene verdiepinghe/luttel van twee/ende seer weynighe van dry/ ende meest al van steen ghemaeckt / hebbende geene scherpe daken/maer platte/ ende ghedeckt met vloeren / ghemaeckt van gestampte scheruen / onder welcke ligghen gecruyste balcken/welcke solders rontsom hebben borst-weringen/om datmen daer niet lichtelijcken en soude afvallen. De deuren zijn soo leege ende enge/datmen daer niet inne en can/ dan hem crommende. Sommighe ingangen zijn soo diep ende doncker/ datmen eer soude meynen dat het den inganck van eene spelonck e dan van een huys is. De gheuels na de straten hebben gheene oft luttel vensters. Den meesten deel vande huysen vande rijcke hebben schietende lichten / door welcke het licht van bouen inde camer comt. Sy zijn viercant ende hebben salen die des swinters bequaē zijn om de sōne inne te laten/ende des somers de schaduwe/die fraey gewrocht ende ouerwelft zijn/sy zijn aen'deene sijde open/ende wat verheuen/ ende men comt daer inne ende gaet daer uyt met dry oft vier trappen : de muren zijn met marber beset/ den vloer is van ghespickelden marber/ dien sy met tapijten decken/op welcke sy (hunne schoenen in't incomen uytdoende) op sitten na hunne maniere. Hier houden sy hunne maeltijden/spelen met het schaeck berdt/couten/ende laten inne comen/ die hen begeeren te spreken.

Sy ghebruycken houten sloten ende sleutels/ende niet ysere ghelijck wy. De sleutels zijn eenē palm lanck/viercant/eenen vinger dick/ aende eene sijde vande welcken steken vijf/ sesse oft seuen ysere naghelen/staende ontrent eenen duym van malcanderen. Dese sleutels inde slot-gaten ghesteken/heffen met de naghelen op de naghelen / die in't

slot

slot verborghen zijn/ende soo gaet het slot open. Daer en is niet veel huysraets inde huysen/geene tapijten/noch schilderye/noch gheen gebruyck van stoelen oft bancke/noch geene tafelen/ noch telioorzen/noch ammelakens/noch schraghen/noch koffers/noch ander cieraet der cameren/ datmen by ons ghebruyckt. De cameren vande rijcke worden met tapijten beleydt;ende daerop culckten ghemaeckt van sijde oft fluweel/by de kulckten doetmen kussens hooftpeuluwen ende sijden decksels / maer gheene lijnen slapelakens / want sy en ghebruycken die niet. De wapenen hanghen aende muren. Hier en is maer eene kiste / ende die ghemaeckt van wissen ende met leer bedeckt. Seer weynighe/behaluen de Bassen/ besighen bancken ende stoelen/ ende die vergult ende becleedt met fluweel. Het ghemeyn volck lijden hen met eene kulckte/onder welcke sy eene matte legghen/ende slapen op den vloer ; maer sy decken hen 'snachts met een cottoenen oft lynen decksel met cottoen ghevult / ende doen alleenlijcken uyt hunne opperste cleederen / ende slapen in hun hemde ende cottoenen koussen. Hun tafel is een rondt leer / ghenoemt Sofra/ dat sy op d'aerde spreyen/op 'twelck sy 'tbroot ende toespyse legghen. Hier by sitten sy op hunne maniere / ende eten ghelijck beesten seer gierighlijcken ende ongheschicktelijcken/ met neder booghden hoofde. Sy bidden voor den eten: sy en snijden gheen broodt / maer breecken't : sy eten met dry oft vijf vinghers / noyt met twee / want sy segghen dat den duyuel alsoo eet / dien sy niet en willen nauolghen. De treffelijckxste hebben eē rondt bert staende op eenen voet een palme hooghe / voor eene tafel / die sy Tubacca noemen/ ende decken dat met een leer in plaetse van een ammelaken/ ende eten sittende op matten oft tapijten oft cleyne kussens. Als de maeltijdt ghedaen is/vaghen ende wasschen sy met eene natte spongie het leer/ ende trecken dat toe met coorden/die aen't eynde zijn gelijck eene borse/ ende sluyten daer inne het ouerschietende broodt ende lepelen / ende hanghen't in eenen hoeck vande camer. Sy zijn met luttel spijse te vreden/ende en hebben soo veel gherechten/ ende en houden soo groote maeltijden niet/ghelijck het volck van onsen lande doedt. De vrouwen en eten met de mans niet/ dan seer selden ; maer eten in andere camers / ende dat seer soberlijcken. Sy en laten geene knechten toe/ die bouen de twaelf jaren oudt zijn / te comen inde cameren vande vrouwen/om die te dienen/ ende brengen 'tghene dat sy van doen hebben.

De genangene slauinnen woonen by hunne huysvrouwen / eñ dienen die/eñ in huys blijuende doen haer hantwerc/eñ en latē die geene ghemeynschap oft t'samensprekinghe hebben. Ja en laten die niet uyt

den huyse oft op strate comen/dan als sy met hare vrouwē na de badtstouen gaen/oft ten ghebede / ende om haer te vermaken. Sy laten toe dat ghecochte slaven ende slauinnen houwelycken/ maer de kinderen/ die uyt dese houwelycken comen zyn slauen/ende sy eten verscheyden van hunne heeren. Maer wy moeten nu wat seggen van hunne spyse.

Het seuenthienste capittel.

Verscheyden spijse der Turcken, ende maniere van coken, ende verscheyden dranck.

DE Turcken / Mooren ende alle Mahometanen stelpen haren honger met slechte ende naturelycke spyse/ eñ en achten geene curieuse bereydinghe van spysen; maer schouwen 'tselue / ja hunne spysen worden soo slechtelycken ghecockt/ dat het niet slechter en soude connen ghescieden: want oock de maeltyden vanden Bassa ende Princen zyn veel verschillende vande maeltyden van onse rycke cooplieden ende edelmannen. Want sy en hebben gheen fruyt/ noch verweckinghen tot gulsigheydt. sy en drincken geenen wijn/ alsoo dat sy met dese groote ghesparicheydt ende maticheydt schynen te berispen onsen grooten ouerdaet eñ gulsigheydt. Welcke (eylaes) soo verre gecomen is / dat men niet alleenlycken op de tafelen vande edele eñ cooplieden siet veel gerechten eñ leckernye/ maer oock vande gemeyne lieden / die dickwyls hunne tafelen meer voorsien / dan hunne macht verdraghen can. Want 'tis een yeghelyck kennelyck genoegh/ wat groote sorghfuldigheyt sy alle hebben/ om goede coop te crygen/ van wilt-ghebraet van ghevogelte/ van vette capoenen/om den buyck ende gulsigheydt te versaden. Ende hier mede noch niet te vreden zynde/voorsien sy hen ouervloedelycken van goeden wyn/drincken ende vullen haer seluen op met dranck/ende drinckende veel ghesontheden beschadigen sy hunne eyghen ghesontheydt/ crygen sieckten/ ende ende dooden somwylen hen seluen met te veel drinckens. Want niemant en meynt dat hy syne gasten ghenoegh ghedaen heeft / ten zy hy met drincken Godt verstoort ende syne vriendē hinderdt/ ende door sijn exempel dwinght andere / die hy't ghebrocht heeft/ ander lieden ghesontheydt jonstigh te zyn/ om de syne te verachteren alle welcke saken de Turcken niet en doen.

De daghelycksche spyse der Turcken ende Mooren is broot / ende dat van terruwe/dat te Damascus ende Aleppo seer goet is/ dat ouer

al

al met ghewichte vercocht wordt meest al nieu-backen. Insghelijckx ghesoden oft ghebraden hamelen-vleeschs/ t'welck sy cleyn cappen/ende doen daer de beenderen uyt/ende coken dat in ketels in syn smout/ sonder water daer by te doen; oft braden 'tselue aen speten; oft maken daer af pasteyen/dat cappende ende menghelende met smout. Dese spijsen zijn by de cockx ende pasteybackers in groote menighte te coope inde cabaretten / die oock te coope hebben alderhande hauwbruchten/ ende potagheryen ghemaeckt op hunne maniere van spelte/gherst oft rijs. Men vint hier oock veel winckels vã backers/ vleeshouwers/wijnvercoopers/ende dierghelijcke neeringhen. Het ghemeyn volck is ghewoon van dese dagheliјckx hunne spijse te coopen; want aenghesien sy t'huys bycans gheenen huysraet en hebben om te coken/moeten sy hunne spijse coopen in dese ghemeyne keuckenen. Want men vint hier gheene ghemeyne herberghen daermen cockt voor d'inwoonders oft vremdelinghen / ghelijck het in onse landen gheschiedt: maer alle spijsse wordt op de strate in't openbaer vercocht: Insghelijck ghesouten ende ghedrooght hamelen-vleeschs / oock vlaeyen ghemaeckt van suycker ende noten / citroenen met honigh gheconfijt/ Most ghesoden soo dick als honigh: oock eten de Turcken ende Mooren rosijnen/kase ende boter / welcke sy eerst siedende doen in gheyten vellen / bewaren dat om te verbesighen. Sy eten oock veel hof-cruyden ende vruchten/ als/ amandelen / noten / hasenoten/pistacen/peeren/appelen/vijghen/ wijndruyuen / musen ende andere.

Ende hoe wel men hier in groote menighte vindt alderhande ghevoegelte/ soo tam als wilt/sonderlinge torteldnyuen/perdrijsen/quackelen/duyuen/spreeuwen/ hinnen gansen / enden ende Africaensche hinnen ende veel andere; nochtans eten sy die selden / aenghesien sy 'tselue voor sonde houden. Alle hunne schotelen ketelen/ potten eñ pãnen ende anderen huysraet zijn van vertent coper. De lepelen zijn meest al van hout gheschildert lanckachtigh ende voor scherp. De gemeyne Mooren en achten de lepelen niet; maer segghen datmen de vingheren moet besighen/ende met de selue eten. Want als sy eenighe dunne spijse eten//sonderlinghe ghesoden rijs / trecken sy hunne vingeren by een/eñ maken daer eenen lepel af/ eñ eten daer de potagerye mede/ ende steken't na hunnen mondt / soo dat het hen dickwijls ten baerde afloopt; eñ slocken ende eten ghelijck barbaren / gelijck sy zijn. De Mooren drincken water/ zijnde hen den wijn in hunne wet verboden. De Turcken ende sonderlinghe de Janitzaren dese wet niet achtende drincken den wijn met meerder begeerte dan de Christenẽ/welcker maeltijden sy 's nachts volgen/eñ drincken somwijlen heele nach-

ten

ten ouer / latende hunne vrouwen (hoe wel misschien teghen haren danck) dese wet onderhouden. Hierom en vercoopen de Turcken oft Mooren gheenen wijn / 't zy witten oft rooden (want men vindt van beydts in Syrien;) maer de Christenen alleen vercoopen dien aen de Christenen/ende niet aende Turcken ende Mooren: indien jemant anders dede/ hy verbeurt eene gelt-boete. Sy brenghen den wijn inde steden met leeren flesschen/ende grauen dien onder d'aerde in aerden vaten/ende wordt inde selue langhe bewaerdt : sommighe bewaren dien oock (ghelijck wy te Aman ghesien hebben) in ghelasen vaten. Sy vercochten de Rotula (dat is eene mate gelijc onderhaluen onsen pot) acht oft thien maidinen/doen wy in Syrien waren. D'edele ende rijcke Turcken drincken water met suycker ghemenghelt/ oft met 'tsop van citroenen/dat sy Zerbetan noemen. Sy en achten den wijn niet om de wet ghehoorsaem te zijn / maer onthouden hen vanden seluen/ om dat sy weten/dat dien den mensche stiert tot veel quaets / ende de herssenen sonderlinghe schadelijck is: daerom noemen sy dien de doot ende bederffenisse ende dootelijck venijn der memorien. Noch sy en drincken onder het eten niet (ghelijck wy doen) maer drincken als sy ghegeten hebben/ende de tafel op ghedaen is. De Turcken ende Mooren ghebruycken noch eenen anderen dranck ghemaeckt van honigh ende rosijnen/ die sy Hassap noemen / noch eenen anderen ghemaeckt van gersten ende terruwen meel/dien sy Posco oft Poscet heeten / oock eenen ghemaeckt van ghesoden most met water ghemenghelt / inden welcken sy des somers sneeuw worpẽ/om meer te vercoelen. Sy drincken somwijlen dese dranckeninde openbare herberghen soo langhen tijdt/dat sy alsoo wel droncken worden/ als onse bier buyckẽ met bier. Sy ghebruycken noch daghelijckx eenen anderen dranck / die sy in't Arabisch noemen Cahua, ende d'Italianen heeten dien Cauo. Dit is water / swart ghelijck inckt/bitter van smake/ ghesoden in't saet van een cruydt/ghenoemt Cahua/oft (ghelijck andere segghen) Bunnu oft Bunchi, dat in Egypten seer veel wast / dat sy segghen goet te zijn voor de mage/ende de herssenen te versiercken/ende schadelijcke vochtigheden te verdrijuen. Dit saet malen oft breken sy te vooren/ ende sieden't op dese maniere in water. Sy doen onderhalf pondt saets in twintigh pondt waters/dat sy op de helft laten sieden/ende drincken 'tselue seer werm eñ bycans siedende uyt Indiaensche porceleynen/ oft suppen't liener met druppelen/ende brenghen't malcanderen/eñ dat soo lanckxsamelijcken/dat sy sõwijlen qualijck op eene ure eene porceleyne uyt en drincken/dat sy (soo sy segghen) daerom doen/ om dat sy niet en souden mede drincken het grondt-sop / dat ter wijlen sinck / want als sy 'twater ghedroncken hebben/ worpen sy dat wegh. Daer zijnder veel

van't

van 'tghemeyn volck/ die sonderlinghe smorghens ouer de merckten loopen/ende brengen dit water te coope/ende hebbende een counfoir onder/om dat heet te maken/ende geuen't heet aen die't begheert. Want ten is niemant/van wat ghesteltenisse hy oock zy / schande gherekent/ al drinckt hy 'tselue in't openbaer. Bycans op alle uren comen daer veel inde ghemeyne herberghen/om dit water te drincken / ende om met malcanderen te clappen. Men vint daer oock seer veel inde steden/die geyten met hen dryuen / ende vercoopen op de straten geyten melck/dat sy daer melcken/ ende warm gheuen die't begheerdt. Maer tis nu ghenoegh ghseydt vande spyse ende dranck/ laet ons wat van hunne cleederen segghen.

Het achthienste capittel.

Cleederen der Turcken ende Mooren, insghelijckx der Christenen ende Ioden, ende vvaer inne sy van malcanderen onderscheyden vvorden.

De cleederen der Turcken ende Mooren zijn van een maecksel/ bycans allegader lanck/niet ghesneden / maer gheheel / met mouwen tot der aerden toe hanghende/alleenlijcken daer inne verschillende dat d'eene wijder ende costelijcker zijn dan d'andere/na een ieghelijcx gesteltenisse. Een ieghelijck mach hem na sijne believe cleeden in't fluweel ende sijde/ende alderhande coleur/ uytgenomen het groen/indien hy de macht heeft. Behaluen sijden / wollen ende cottoenen cleederen hebben sy oock camelotten. 'Twelcke van kemels hayr gheweuen wordt/ende sonderlinghe wordt dat gewrocht in eene stadt van Galatien Angori eertijts Anticira ghenoemt / ende wordt bycans geheel de werelt door vercocht. Sy draghen een opperste cleedt/dat sy Spahi noemen/ende sommighe voederen 'tselue met costelijcke pelterije/sommighe draghen't enckel/ andere setten daer inne lijnen oft cottoenen laken/met langhe ende enghe mouwen / die tot hunne voeten toe hangen/die sy somwijlen op de schouderen werpen. Sy draghen noch een ander bouen-cleedt/dat luttel van het voorgaende verschilt/dat sy Duliman noemen / met wijde mouwen comende tot den elleboghe toe. Sy draghen een ondercleedt / dat sy Iuba noemen (dat sy meest al met cottoen voederen) dat hen tot de voeten comt: sommige maken't maer lanck tot den haluen beene/ zijnde achter wat langher dan voor. Op dit cleedt gorden sy hun slapelijcken met eenen sijden oft cottoenen gordel. De slechte draghen meest al hun ghelt in

hunne riemen/ volgende d'ouders/die dese maniere hadden/gelijck de H. Schrifture ghetuyght/door dien den Heere verbiedt aende Apostelen / dat sy gheen gout oft siluer in hunne riemen en souden hebben. Dit onderclcedt/ghelijck oock het opperste is gheheel / ende en heeft geene sneden/ende geene cragen ; waerom sy hunnen hals/ als sy reysen/tegen de hitte der sonnen bedecken met eenen doeck. De cleederen der Turcken 'tzy sijden oft wollen/lijnen oft cottoenen zijn van alderhande coleur/uytgenomen tswart/welck byde Turcken ende Moorcn niet gebruyckt en wordt. Want dit coleur verachten ende verworpen sy / als wesende ongheluckigh ende leelijck/ ende latende 'tselue de Christenen vanden Oosten gebruycken;aengesien de Christenen vandē Oosten 'tselue oock verworpen. Sy en weten van geene wambeysen; maer sy besigen in die plaetse eenen wyden hemdrock comende tot dē nauel toe/die sy voor ouer een slaen. Sy dragen broecken eñ nederbasē aen een/diemen by ons hinne-beenen noemt / ende en binden die met geene nestelē aende hemdrockē/gelijck wy d'onse aende wābeysen binden/maer binden die met eenen cottoenen bandt. Eñ al is't dat sy wyde kousssen dragen/nochtans en dragen sy geene coussebandē. Somers dragē sy wyde coussens hen tot de voeten comende gemaeckt van cottoenen lijnwaet. Sy naeyen enckele schoenen van blauw oft geel leer aende coussens/hier bouē dragen sy pantoffelen/die onder met yser beslagen eñ voor spits zijn/die sy Sabus noemen. Hunne hemden zijn meest al van cottoen/sonder craghen/met mouwen/die noch eens soo wijt zijn als onse:de rijcken dragen die van seer fijn cottoenē lijnwaet/ d'arme vā slechter stoffe/vande welcke sommige slechte lieden het ynterste eynde niet en steken in hunne broecken/maer latent daer bouen hangen. Maer als sy reysen oft te peerde rijden/doen sy leersen aen/die hen tot de knien comen. Sy setten oock op regenachtigh weder eenen tulipant/dat is een hooge mutse bouen scherp met veel vouwen van roode oft witte stoffe. Bouen hunne rocken doen sy noch een ander cleedt/dat sy Gepeneca oft Iamurluchion noemen/de voorgaende niet seer ongelijck;nochtans wijder eñ langer/dat seer bequaēm is om hen te beschudden tegenden regen/ sneeuw/vorst / ende steurheydt des lochts/ dat sy oock 'snachts inde Chana oft herbergen besighen voor eene sargie. Den meesten deel vande armen (aenghesien sy van geene coffers en weten) indien sy eenige cleederen hebben/ hangen die op gespreyde coorden/de rijcke sluyten die in wymē coffers met leir ouertrocken. De decksels van 'thooft zijn veelderley by de Turckē/want daer door worden d'ouerste onderkent van't gemeyn volck ende soldaten / ende men kent d'eene ouerheydt vā 'tandere. Wāt de Bassen ende Saniacchi draghen eenen tulipant gemaeckt van seer fijn Indiaensch laken/

dat

dat seer wit is/ghevlochten met grooter consten/ zijnde eer lanckachtigh dan rondt. Den Muphtis/ Cadileschteri/ Dephterdary ende alle Cady dragen den tulipant veel meerder/ somwijlen gemaeckt van sestigh ende meer ellen van seer fijn cottoenen laken / met seer witte wrongen. D'andere ouerstē als Chelibegi/ Santoni/Seriphi/ Boggy ende Talismanni dragen bycans diergelijcke/maer wat minder. De Seriphi van groen laken/ d'andere van wit. De coopliedem ende andere borgers ende inwoonders hebben het onderste vanden tulipant platachtigh/zijnde bouen rondt/ ende ghemaeckt met veel wrongen/ inden welcken meest zijn twintigh ellen lakens/andersins de voorgaēde niet seer ongheiijck/hoe wel wat minder. Het ander ghemeyn volck deckt sijn hooft met een aschverwigh mutsken van kemels hayr ghemaeckt/oft met eene roode wollen mutse/daer sy om winden cottoenen laken/stekende het opperste bouen uyt. De Chiausy / de houelinghen vanden Keyser/ ende vande Gassen ende Saniacchi/,die d'uptroepers zijn/gaen andere te bouen in't maken vanden tulipant. Want sy draghen bouen een lijnen decksel een mutsken van roodt fluweel met cottoen ghevult ghelijck eene croone/'twelck rondt zijnde gheeft den tulipant een groot cieraet. Als de Janitzarē geen Zarcula en dragen(daer wy voren af gesproken hebben) deckē sy hun hooft met eene purpure enge mutse/ die sy Tachia noemen/ daer sy wit ende seer fijn laken om winden;alsoo datmen maer het tsop en siet. De slauen vande Janitzaren/ende de Bedoinen / ende meest al d'Arabers decken ende bewinden hunne mutsen met swardt,oft roodt laken. Maer d'arme Mooren/zijnde van jonck af armoede eñ arbeydt gewoon/en gebruycken noch coussen noch broeiken/noch en vreesen hitte noch coude maer gaen meest al den tijdt bervoedts / 'ten ware dat het veel te cout ware/ want als dan doen sy pantoffelen oft schoenen aen:hierom hebben seer veel van hun de hielen verweerdt oft geclonen: Sy draghen slechte wollen cleederen/ hen comende tot de braepen toe (die sy Gaba noemē) die meest al sonder mouwen zijn: het bovenste cleedt dragen sy ongegort/eñ het onderste comt hen nauwelijc tot aen hunne heup en/zijnde nochtans het hemde langer/dien sy gorden met eenē langen eñ breedē leeren riem. Want de sommighe en steken het hemde inde broecke niet (ghelijckmen by ons doedt:) maer laten't hanghen/ vande welcke de mouwen soo wijt zijn / dat sy/ als't cout is / de handen door de selue tot op hunne bloote borste steken om te verwermen. De Mooren ende andere slechte ende arme menschen maken van wollen lakenen/ die sy Melka noemen/ende die ghemaeckt worden van gheyten ende esels hayr/met witte ende swarte canten / niet alleen cleederen/maer oock sacken / daer sy hunne eetware mede ouer den wegh

draghen/ende de Muchari inne steken het voetsel voor de beesten/ende op de selue worpen. Ick soude meynen dat d'oude Hebreen ende andere inwoonders vanden Oosten soodanighe sacken ende hayren cleederen ghehadt hebben/die (soo de Schrifture seght) sy aendeden/als sy hunne dooden beweenden / oft penitentie deden voor hunne sonden. De Christenen vanden Oosten/al zijn sy oock rijck/gaen meest al slecht ende vuyl ghecleedt/ met cleederen ghemaeckt op de Mahometaensche maniere. Sy draghen meest al het bouenste cleedt met mouwen/ ghemaeckt van wolle comende tot de knien toe/ binnen met wit ghevoedert/maer buyten van eenigh coleur: sommighe draghen een vellen cleedt wit ende roodt/ het onderste van lijnwaet met cottoen ghevoedert/oft aschverwighe wolle comende tot de voeten toe. Die vanden Westen ende Joden cleedden hen ghelijck de Turcken/ ende worden alleenlijcken vande Turcken ende Moozen onderkent / door het hooft decksel.

De Christenen vanden Oosten decken meest al hun hoofden met eenē tulipant van veel verwigh laken gemaeckt uytgenomē wit/dat slechtelijcken gevlochten is. D'Armenianē setten op hun hooft eene spitse mutse met vellen gevoedert/oft eenen blauwen tulipant van'tgemeyn maecksel. De Christenen vanden Westen draghen het ghemeyn swart decksel van Italien. De Joden dragen eene hooge roode ronde mutse/ sonder cantē. Laet ons nu seggē vāde cleedinge eñ cieraet der vrouwē.

Het neghenthienste capittel.

Habyt,cieraet ende manieren vande Turcxsche vrouvven ende van de andere in Syrien vvoonende.

De Turcxsche vrouwen / sonderlinghe de huysvrouwen ende concubijnen vande groote heeren zijn fraey ende costelijcken gecleedt. Hare cleederen en zijn niet alleen van sijde ende fluweel/maer oock van gout/ siluer ende gesteenten ghewrocht; maer op het maecksel vande mans. Sy dragen cleederen sommige die haer comen tot aende hielen/sommige oock maer tot de braeyen/als sy op de strate comen(dat selden gebeurt / als sy gaen na de badtstouen/ oft grauen van hare maghen) die gheheel eenvoudigh zijn / ende gheene pomperye oft ouerdaedt en bewijsen. Hier op doen sy een wit hemde/oft winden haer in eenē seer fijnen doeck/ende worpen het upterste vanden doeck op hare schouderen/ gelijck wy de mantels doen. Daerenbouen decken sy haer hooft met eenen doeck ende stoppen het aensicht/hanghende voor hare ooghen een netteken gebreydt van fijn peerts-

peertshapr/oft eenẽ doorschijnenden eñ swarten sijden lamper/om dat sy andere te genoeghelijcker souden moghen sien/ ende van niemant gesien worden/eñ dit door 'tbevel vande wet: want 'twordt inden Alcoran verboden/dat eene vrouwe op de strate niet en soude comen met blooten aensicht:'twelck sy soo neerstelijcken onderhouden/ eñ decken haer soo wel/dat oock hare vrienden eñ naest-bestaende/ ja oock haren man selue haer niet en kent. Indien haer iemant teghen comt/ al kent sy hem/sy en groedt niemandt/ sy en spreeckt niemant aen. Ende al ontmoettede eenige vrouwe haren man hondert mael/men soude hem qualijc eens die sien aenspreken: ja sy schouwen soo seer met mans op strate te spreken/datmen't voor een wonder hout dat vrouwe ende mã by malcanderen in't openbaer sitten oft rijden. Door welcken middele alsoo benomen wort alle oorsake ende bequaemheydt om malcanderen tot ouerspel ende ongheoorloofde liefde te versoecken/geschieden daer by de Turcken soo veel ouerspelen niet als by de Christenen/ ende ghelijck sy veel simpelder ghecleedt zijn dan d'edele vrouwen van onsen lande/die veel ouerdaets bedrijuen in wondelijcke veranderinge /costelijchept ende verscheydentheydt der cleederen;alsoo dat sy eer camerspeelders schijnen te zijn/dan iouffrouwen. Als sy ouer straten gaen/hebben sy allegader broecken aen/ghemaeckt van cottoenen laken/haer comende tot aen de hielen/ ende onder ghefronst / die langer zijn dan de cleederen die sy draghen. Sommighe hebben leersen aen/ sommighe coussen/die oock schoenen ende pantoffelen dragen gelijck de mans. De borghers ende gemeyne vrouwen dragen dier ghelijcke cleederen/maer van slechter stoffe: want sy draghen cottoenen / oft lijnen oft wollen cleederen. Sy hebben oock aen broecken ende leersen ghelijck d'andere/ende hebben bouen een lijnen hemde aen/ ende sy stoppen allegader(oock de oude vrouwen)haer aensicht. Maer d'edele vrouwen zijn niet alleenlijcken ghecleedt met seer costelijcke/ schoone ende fraey gewrochte cleederen/maer draghen oock ketenen braceletten ende andere cieraten aen voeten/armen handen ende beenen/ oorringhen ende gonde ringhen/ende de slechte vrouwen draghen siluere ringen. Sommighe edele vrouwen s'huys zijnde/ om langher schijnen te zijn/ ende hare mans meer te behaghen/besighen siluere vergulde schoenen eene palme hooghe. Sy blancketten haer meest allegader/ daer inne houdende d'oude maniere vanden Oosten / vande welcke dickwyls by Ezechias ende Ieremias vermaent wordt. Sy strijken oock hare nagelen vande vinghers met eene salue ghemaeckt van het poeder van een cruydt (by hen ghenoemt Alcanna) dat sy met water menghen/ende maken die roodt. De dochters vande Turcken / Mooren ende Christenen vanden Oosten vercieren haer voorhooft met

 eenen

eenen sijden bandt / aen welcken na teghelijckx macht hanghen seer veel goude oft siluere penninghen. Maer de dochters vande Joden setten op haer hooft een cieraet Vscufia ghenoemt / van siluer oft coper vergult / dat sy oock draghen als sy ouder worden / vercierende het hayr / dat sy sluyten in eene sijde oft fluweele pijpe / die sy op haren rugghe laten hanghen Die ionghe dochters oock / die rijck zijn van wat religie sy zijn / dragen oock braceletten/goude oft siluere ketenen ende cieraetselen. Als de ghehouwelijckte vrouwen ouer straten gaen wandelen / leyden sy dickwyls hare jonghe kinderen met haer/ die de slauen scherdelinghe op hare schouderen dragen. Maer de vrouwen vandē Oosten zijn bot/ plomp/onnut ende onghemaniert; sy hebben eenen ongheschickten ganck/sy loopen meest al/sy worpen hare armen plompelijcken / ende en houden gheene maniere/ghelijck de vrouwen van onsen lande. Ende niet alleen de Mahometaensche/maer oock de Christene ende Jootsche vrouwen gaen met gedeckten aensichte. Dese hebben de selue cleederen ende manieren. Nochtans sommighe Christene vrouwen draghen voor haer bouenste cleedt een wollen Duliman/ als sy op de strate comen/sonder een lijnen hemde/ ende verschillen vande Turcksche vrouwen/dat sy gaen met de bloote handen/daer de Turcksche die decken met eenen doeck. Sy hebben allegader genuechte in badtstouen/ ende ghebruycken die dickwyls. De vrouwen vande Bassen eñ groote heeren hebben eygen badtstouen/ d'andere gaen inde gemeyne ten minsten tweemael ter weken. Maer als sy derwaerts gaen / en gaen sy niet alleen/maer met geselschap: de dienstvrouwen gaen voor/die op hare hooft dragen cofferkens vol doecken; die vrouwen volgen na / sōwijlen veel/somwijlen een alleen. De slechte vrouwen draghen selue hare doecken/ende wasschen malcanderen. De treffelijcke doen haer wasschen van hare dienstvrouwen/welcke hare vrouwen ghewasschen hebbende wasschen oock malcanderen. Hierom zijn sy veel reynder vā lichaem/dan de vrouwen vanden Westen; want sy en riecken noch en stincken niet/ja sy onderhoudē alsoo de reynicheyt van hare lichamē/ dat sy oock haer gevoegh gedaen hebbende/de schamelheydt wasschen. Hierom gebruycken sy soo dickwyls de badtstouen/om dat sy meynen t'selue ghesont te zijn/ende daer door schoonder worden / om alsoo beter hare mans te behaghen / oft om dat sy eenighe eerlijcke oorsake soecken om uyt te gaen/ om dat sy anders altoos moeten t'huys blijuen. Want om dat hare mans jalours zijn/en geuen sy de vrouwen soo lichtelijcken gheen oorlof om uyt te gaen/'ten zy na de badtstouen oft de grauen van hare magen. Maer 'tis te verwonderen/dat d'een danders geselschap niet en verleedt/al zijn sy vā verscheydē geloove oft ge-

stelteniſſe

stelteniſſe. Want oft 't Chriſtene/ oft Turcxſche oft Joodtſche vrouwen zijn/ sy en hebben gheenen aftreck van malcanderen: maer sy gaen met malcanderen inde ſtouen/ende en vreeſen niet malcanderen te ſien ende te handelen: waerom sy groote vrientſchap onder malcanderē hebben/ende hebben malcanderen ſeer lief. D'arme Moorinnen ende de Bedoinen van Arabien zijn meeſt al gecleedt met cottoenen cleederen/ ende gaen oock ghedeckt al zijn ſy berboets: ende om dat sy fraeyer ſouden ſchijnen te zijn/blancketten sy hare lippen/voorhoofden/ wijnbrauwen ende caken met donckere blauwe verwe. Sy ghebruycken oock braceletten/ketenen ende ringhen ſoo wel als andere Mahometaenſche vrouwen/maer van coper/ten/yſer oft ſtael. Eenige laden eer dan verciereu hare armen met vijf oft ſeſſe copere ringhen /ſommighe met gheſchilderde aerde ringhen. Sy branden oock in haer aenſicht blauwe litteeckenen/ oft ſnijden ſoetelijcken in hare caken/ ende behouden de litteeckenen/ als de wonde gheneſen is. Sy maken oock gaten in hare ooren/ende ſteken in't gat copere ringhen. My dunckt dat ick noyt leelijcker dingen en ſagh/ ende sy meynen nochtans dat sy daer mede ſchoon zijn. Door welck exempel wy gheleerdt worden/ hoe verblindt de menſchen zijn/ende hoe ſeer wy allegader bedroghen worden. Den Mooriaen meynt dat het ſwart coleur ſchoonder is dan het witte/ den witten menſch is van andere meyninghe / den caluwen hout sy seluen voor ſchoonder dan die wel ghehayrt is/ ende die eenen baert heeft dan die ghenen en heeft. Hierom zijn daer ſoo verſcheyden manieren ende habijten bij de inwoonders der wereldt: alle die van den Ooſten hatende de onghebaerde ende caluwe/doen met een ſchaermes het hayr ſcheyren/maer laten den baerdt ongheſchoren. Die van den Weſten ter contrarien dragen lanck hayr ende ſcheyren den baert/ ende houden't voor ſchāde/indien jemant ongeſchoren op ſtrate comt. Den eenen heeft behaghen in corte/ende d'andere in langhe cleederen. Den eenen houdt het voor cieraet/dat de cleederen doorſneeden eñ gehackelt zijn/andere verſoeyen dat / eñ houden't voor oprechte dwaeſheydt. Alſoo gheckt den eenen met des ander onnuttigheydt/ ende hout 't ſijne voor ſchoon. Want (alſoo eenen ſeght) een jegelijck beſint de ſijne ende ſtaet dat voor; hoe wel wy nochtans ons meer begheuen tot dwaeſheydt door begheerlijckheydt van door redene/ ende volghen allegader de ſotternijen.

Het

HET VYFDE BOECK VANDE REYSE VAN IERVSALEM ENDE SYRIEN GHEDAEN ENDE BESCHREVEN BY IAN VAN COTVVYCK VAN VVTRECHT, BEHELSENDE HET DOORREYSEN VAN ANTIOCHIEN,

Ende andere steden van Syrien, ende vvedercomste in Italien ouer de zee, ende eene corte beschrijuinge der stadt Venegien.

Het eerste capittel.

Oproer der Ianitzaren inde stadt Aleppo, ende beroerte tegen den Bassa ende soldaten van't casteel.

SOmmighe daghen te vooren eer wy peysden te vertrecken van Aleppo/begonste inde sta[illegible]t op te rysen eenen inwendigen oproer tusschen de Janitzaren van Damascus/ende de soldaten van't casteel van Aleppo. Welck synen oorspronck ghenomen hadde/ om dat den Bassa meer toegheдaen was de soldaten van't casteel dan de

de Janitsaren. Want hy verachtende de Janitzaren van Damascus/ hadde de soldaten van 'tcasteel ghegeven de bewaringhe vande Consuls vanden Westen: ende die van't casteel hen steunende op syne authoriteyt deden hun beste om te benemen het recht van die van Damascus/ende de plaetse innemē. Die van Damascus stelden hen daer tegen/ende seyden dat sy noyt en souden laten hun recht/ dat sy soo langhe jaren ghehadt hadden. Maer vanden Bassa vermaent zynde/ dat sy syn bevel ghehoorsaem souden zyn/oft terstont uyt de stadt vertrecken na hun garnisoen van Damascus ; aenghesien hy seyde dat hy hen niet langher van doen en hadde ; en hebben sy niet alleenlycken niet ghehoorsaem gheweest/maer hebben meerderen moetwille daghelyckx ghetoont teghen die van't casteel/ hun ane laghen gheleyt/ ende ongheleyck ghedaen/ende schamperheydt gheseyt / ende veracht de weerdigheyt vanden Bassa. Waerom dese soldaten op malcanderen verstoort ende verbittert hebben veel daghen malcanderen met dootslaghen ende vechten aenghevallen. Maer den Bassa seer qualyc nemende dat syne authoriteyt niet gheacht en wiert / heeft een ghebodt laten uytgaen teghen die van Damascus/om hunnen moetwille ende wederspannigheydt te dwinghen ende den oproer te stillen/ende die van't casteel voor te staen/by welc gebodt hy een iegelyck toegelaten heeft de selve als vyanden van't ryc doot te slaen. Daer-en-boven ontboodt hy by hem alle de Overste Begi ende andere soldaten/ ende beval hen dat sy hem souden bystaen om te dwinghen de stoutigheydt van die van Damascus: welcke den Bassa ghehoorsaem zynde / zyn terstont met eenen seer grooten hoop van hun volck ghecomen aen 't Serai oft Paleys vanden Bassa. Als die van Damascus dat vernamen/weesende meerder gewelt ende peryckel/hebben ge lotē inne te nemen/om hen te voorsien/de stadt-poorte / daermen na Damascus ginck/met sulcken opsicht/dat indien iemandt hen uyt de stadt wilde jaghen ende ghewelt doen/sy dies te ghevoeghelycker hunne vyanden souden connen wederstaen / ende plaetse souden hebben om hen te vertrecken/indien sy eenighe nederlaghe creghen. Dese poorte was seer groot ende seer sterck van torrens / soo dat de selve seer bequaem scheen te wesen voor die van Damascus/om dat sy niet bedwonghen en souden worden van uyt de stadt te vertrecken / maer de vyanden mochten wederstaen/tot dat den peys gemaeckt ware/oft tot dat den Sardarius/dat is den capiteyn/ende den Aga/dat is/den Oppersten velt-heer/die sy van Damascus hadden ontboden/hen tot onderstandt ghecomen souden zyn. Al was dit eene sware sake/nochtans is de selve aen die van Damascus ghelucklyckelycken vergaen / want sy hebben de poorte sonder eenighe nederlaghe met grooter haesten inghenomen/

hen seluen vetrocken op eene versekerde plaetse. Welcke sy terstont so hebben ghesterckt op de syde na de stadt/ dat sy daer allen uytganc ende inganck benamen. Ter wylen dat dit gheschiedde hebbē sy gedwongen geweest de bewaringe vande Consuls te verlaten/ om dat die van't casteel in hunne plaetse vanden Bassa ghestelt waren. Als de stadt in soodanighen state was/ quam de tydinghe/ dat daer haest schepen uyt de hauene van Alexandria souden afvaren; ende indien wy wilde mede varen/ dat wy ons tot de reyse ghereet souden maken. Ende hoe wel wy groote begheerte hadden om te vertrecken/ nochtans waren wy in twyfelinghe/ wie wy tot onse versekertheydt met ons souden nemen/ die van Damascus oft die van't casteel: want wy bemerckten wel dat zynde de saken alsoo ghestelt/ sy alle beyde ons schadelyck souden wesen. Want wy en mochten niet reysen in't gheselschap van die van Damascus/ om dat den Bassa die vyanden verclaert hadde/ ende verboden/ dat niemant vanden westen hun gheleyde meer en soude ghebruycken. Ende te nemen die van't casteel/ en vonden wy niet gheraden/ om dat wy niet en souden schynen te zyn vyanden van die van Damascus/ ende de coopluyden van Venegien ontraden ons 'tselue seer. Want alsoo wy moesten reysen na Antiochien/ waer veel van die van Damascus ghevlucht waren als eene sekere toevlucht/ soo was't grootelycken te vreesen/ dat sy ons eenige vyantschappen souden bewysen/ als bystaenders van hunne vyanden/ ende roouen alle onse dinghen/ oft laten van hun volck roouen. Ende te verwachten het eynde van desen twist en conden wy niet doen om dat de schepen haest vertrocken; sonderlinghe om dat daer geene hope was wanneer dese soldaten souden te vreden ghestelt ende den twist nederghel eydt worden. Want de herten vande soldaten eens tot rasernye verweckt en worden niet lichtelycken tot stilte gebrocht/ ende soodanighe rasernye en can niet ghesligt worden dan met lanckheydt van tyde. In desen noodt heeft ons den Consul van Venegien bequaemelycken by ghestaen; want hy raedde/ dat wy gheen van beyde en souden nemen/ maer den Bassa bidden/ dat hy ons van gheselschap soude voorsien. Wy baden hem dat hy 'tselue om onsen wille soude doen: hy nam de sake aen/ ende sondt synen taelman aenden Bassa/ om hem te kennen te geuen d'oorsake van onse reyse ende vreese/ ende hem bidden dat hy wilde geuen eenen Capigius om ons te vergeselschappen. Den Bassa de sake verstaen hebbende consenteerde't terstont/ ende roept eenen Capigius by hem/ eñ beueelt hem te gaen by dē Cōsul vāde Venetianen/ eñ doen dat hy hem soude beuelen. Den Capigius quam byden Consul ende belooft hem ghetrouwelycken te dienen. Den Consul hem bedanckt hebbende/ gheeft hem te kennen de redene van onse reyse/ ende ver-

verclaert waerom wy noch gheen van Damascus noch gheen van't casteel en namen/ ende dat hy daerom vanden Bassa eenen Capigius begeert hadden/om ons tot Alexandretta toe by te staen: ende aenghesien den Bassa 'tselue hadde toeghelaten / ende hem de sake bevolen/ dat hy begheerde/dat hy ons wilde in sijne bewaringhe nemen / ende seggen wat loon hy daer voor begeerde. Dē Capigius beloofde de sake neerstelijck ende getrouwelijcken te volbrengen/ maer dat hy vanden loon niet en wilde handelen/dat hy een officier vanden Bassa was ende gheenen huerlinck. Den Consul bemerckende sijne hoouerdije/antwoorde dat hy wel wiste dat het waerachtigh was al dat hy seyde; maer dat wy moesten sijnen dienst ende costen betalen ende ongemack vergelden. Dat de Venetianen de maniere hadden weldaden met weldaden te loonen/ende dat hy daerom sekerlijcken moest weten dat wy niet ondancbaer en souden wesen voor eenen soo aenghenamen ende goeden dienst/maer sijne ghedienstigheydt vergelden. Ende hier mede heeft hy hem laten gaen/welcken wy tot op den derden dagh hebbē verwacht; coopende ondertusschen al dat wy op den wegh van doen hadden/eñ hebben peerden ende muylen gehuert/ende onse packen gereet ghemaeckt/verwachtende met begheerte den dagh van ons vertreck.

Het tvveede capittel.

Vertreck uyt Aleppo met den Capigius: De reyse tot Antiochien toe, ende beschrijuinghe van het dal van Antiochien ende een staende vvater.

Op den seuensten dagh van Martius int jaer ons Heeren 1599. voor der sonnen opganck quam den Capigius na ons huys by hem hebbende twee soldaten / ende seyde dat wy moesten de reyse aennemen: ende wy ghereet zijnde/ende hebbende al dat ons tot de reyse noodigh dochte te wesen/zijn te peerde geseten/ eñ zijn door de west-poorte vande stadt uytghereden/ gaende den Capigius met sijn volck voor ons/ eñ zijn na den Oosten dien dagh gereyst/ vindende nu cleyne heuuelen ende niet seer hooghe berghen/ nu lommerachtighe dellingen / beplant met terebinthen/eeckel-boomen/alatergen eñ andrachnen/dat boomen zijn alsoo genoemt. Ontrent dē auont

zijn wy te Dama ghecomen/ welck een dorp is ligghende twintigh mijlen van Aleppo / in het midden van eene wijde ende seer schoone dellinghe/ die seer fraey gheleghen ende vruchtbaer van lande is/ende beter gheoeffent dan eenigh andere/ dan wy dien dagh gesien hadden. De grooteteeckenen van kercken ende huysen bewijsen dat het eertijts eene groote ende wel bewoonde stadt heeft gheweest / want alle de selve gemaeckt waren van groote verhouwen steenen/ ende bewijsen eene Coninckljcke heerlijckheyt. De teeckenen van het H. Cruys die boven de poorten ghesneden zijn / bewijsen ghenoegh dat de selve eertijts gheweest hebben kercken der Christenen. Men siet daer oock twee heerlijcke ende wel ghewrochte graven van eenighe Princen/ welcke vierkant zijn/ende het eerst is overdeckt met een welffel / dat daer cruysswijs over ghemaeckt is / ende al ghemaeckt van schoonen marber/hebbende in't midden eene marbere tombe. D'ander graf is oock gheheel van marber ende van 't selve maecksel/ maer daer en is gheene tombe/ die ick meyne vande inwoonders ghenomen oft ghebroken te zijn. Niet verre van daer hebben wy seer oude graven ghesien/ ghehouwen uyt eene steenrotse ende lanckachtigh van maecksel op een vande welcke staet een Grieccsch graf-dicht/ datmen nochtans niet en conde lesen/ om dat de letteren door lanckheydt des tijts uytghegaen waren. Ende om dat hier gheen Chan oft herberghe en was/ hebben wy dernacht overbrocht onder het dack van een out huys.

Op den achtsten dagh van Meerte inden dagheraet begonsten wy te reysen door verwoeste ende verbuylde plaetsen lancx eenen seer enghen/ boschachtighen ende moeyelijcken wegh. Ontrent middagh quamen wy in eene seer groote pleyne/ende ginghē voor by eene stadt/ die (soomen meynt) eertijts ghenoemt was Heirim oft Heirium. Dese light op eene hooghe steenrotse/ende is verwoest ende onbewoont/ eñ schijnt eertijts eene goede sterckte gheweest te hebben/ ende daer by loopt een beecrken van soet water. Latende de stadt aende slincke sijde zijn wy ghecomen in een bosch beplant met Adrachnen ende Alaternen/ende zijn daer eene ure oft twee stille ghebleven/ om dat wy ende de peerden den adem souden scheppen/ die vermoeydt waren door den langhen ende moeyelijcken wegh. Van daer hebben wy de reyse vervolght/ nu op nu af gaende / ende en hebben niet anders dan groote verwoestinghen ghesien. Als de sonne onderginck/ zijn wy stille ghebleven op eenen hooghen heuvel staende by het dal van Antiochien: ende alsoo daer by gheen dorp noch Chan en was om te herberghen/ zijn wy bedwonghen gheweest ons te vertrecken in eenighe cleyne hutten der Mooren/ oft liever stallen van beesten / alwaer wy onse peerden bindende ende de packen afleggheude/ ende de Mooren betaelt

taelt hebbende/na ons ghebedt gheherbercht ende den nacht overgebracht hebben.

Op den neghensten dagh van Meerte zijnde de sonne opghegaen zijn wy van eenen Moorghekeydt in eene pleyne daer byligghende/ ende hebben onse reyse ghevoordert/want den Capigius en dorste den wegh alleen niet gaen/om dat hy dien niet en wiste/ sonderlinghe om dat hy verstont dat den selven seer moerasachtigh ende nat was door den reghen/die de voorleden daghen ghevallen was. 'Twelck ons seer wel quam/want wy zijn nauwelijcken het perijckel ontcomen al hadden wy eenen wel-ervaren leydtsman. Want den wegh was seer slijckerigh / ende wy moesten met grooter moeyten gaen over veel grachten/putten ende diepe poelen in groot perijckel van ons leven. Ten lesten vervolghende onse reyse lancx de riviere Orontes (die midden door de pleyne seer snellijcken loopt) zijn wy 'ten lesten over de riviere ghegaen lancx eene oude steene brugghe staende op vijf boghen. Van daer aende slincke handt keerende na den Zuyden/ende gaende door seer groene ende schoone weyen/zijn wy ten vier uren na noene noch niet ghegeten hebbende te Antiochien ghecomen. Wy vonden op den wegh in't dal seer veel hutten van herders/ ghestelt op sekere ordonnantie/ende soo veel in ghetale/dat het dorpen schenen te wesen. De herders draghen dese mede al waer sy gaen/ende veranderen dickwijls van plaetsen soeckende beter weyen / ende doorgaen gheheel het dal. Dese herders en hebben anders gheene huysen noch besittinghe dan dese hutten ende hunne beesten. Sy voeden kemels/ muylen/peerden/ossen/schapen ende geyten. Sy maken kase van het melck ende boter/dat sy niet en souten op onse maniere / maer sieden dat/ende doen dat in geyten vellen/om langher te bewaren. Sy scheeren de wolle/vande welcke sy cleederen maken ende vercoopen. Sy gheven den Keyser alle jare thiende vande beesten die sy crijgen. Dit dal van Antiochien is seer groot ende wijt/ende wy en hebben geene vruchtbarigher noch meerder in eenige landen ghesien. Daer inne light een staende water/in't welcke veel visch is / ende sonderlinghe goede ende groote palinghen/ende light vande stadt sesse mijlen/het is breeder dan lanc/ende heeft inde ronde ontrent tsestigh mylen. Men siet by dit water seer veel puytoiren ende opevaers.

Het derde capittel.

Comste binnen Antoichien. Perijckel vande Ianitzar en van Damascus De soldaten gepaeyt door het tusschen spreken vanden Cadius: vertoeuē inde stadt ende 'tbesien der seluer.

IN de stadt comende door de West-poorte sonder eenigh beletsel oft hinder/ zijn wy te voete ghegaen neffens de muren der stadt na de ghemeyne herberghe oft Chan-staende aende zuydt syde vande stadt/ daer wy tot 'sanderdaeghs ghebleuen zijn. Dit is eene heerlijcke ende seer groote timmeringe/ hebbende eene Meffite/ fonteyne ende wijde plaetse. Als wy onse packen in huys hadden ghebrocht/ eñ de mare ghecomen was/ dat daer Frangij ghecomen waren/ zijn terstont de Ianitzaren van Damascus ghecomen/ ende vraeghden wie met ons gecomē was. Als sy vernamē dat het den Capigius was vanden Bassa van Aleppo/ bekeuen sy hem/ ouervielen hem met quaetspreken ende dreyghden/ ende seyden hen te verwonderen van sijne stoutigheydt/ onbeschaemdtheydt ende vermetelijckheydt/ dat hy dorste nemen het recht van die van Damascus/ dat hen dese profijten aenginghen ende gheen ander; t'welck hy wetende hem niet en hadde behooren te moeyen met ander lieden saken/ ende nemen het profijt vande soldaten: maer hoe wel hy met ons tot noch toe hadde ghegaen/ dat sy hem niet en souden toelaten de reyse te volbrenghen. Indien hy dan sijn profijt sochte/ dat hy wederom keeren soude na den Bassa/ ende niet voorder met de Frangij gaen. Hy om hen te paeyen seyde dat hy met de soldaten van't casteel niet te doen en hadde/ noch hen voor en stont; maer eer verachtede ende verbloeckte hunne verworpentheydt: dat hy een dienaer ende Capigius vanden Bassa was/ dat hem desen last van sijnen heere teghen sijnen wille ghegheuen was/ dat hy nochtans dien aenveerdt hadde/ om dat hy dien niet en mochte ontseggen. Noch dat hy noyt gepeyst en hadde die van Damascus hun profijt te ontrecken: maer dat hy aen hen verbonden was/ alle voorspoedt ende geluck wenschende. Indien sy hem beuelen de Frangij te verlaten/ dat hy't terstont soude doen: maer dat hy hen badt/ dat sy soeckende hun eygen profijt andere geene schade en souden doen. Want indien hy by hen niet langer en bleue/ ende niet en volbrachte het beuel vanden Bassa/ dat hy noyt onder d'ooghen vanden Bassa en soude derren comen; dat hy straf-was/ dat hy hem niet en soude sparen/ al waer't dat

hy wiste dat hy door bedwanck de Frangy verlaten hadde. Door dese woorden wierden sy wat ghepaeydt/lieten sy hem gaen/ ende vertrocken. Hy vreesende nieuwe lagen vande soldaten ginck by den Cadius vande stadt/ende seyde hem wat last hy hadde/ ende begheert van des Bassa wegen/dat hy ons soude bystaen / ende dat hy eenighe ouerste vande Janitzaren by hem soude ontbieden / ende hen vermanen/ dat sy ons niet en souden hinderen noch onse reyse beletten: maer ons ende onse dinghen bewaren / ende eenighe van hunne dienaren met ons tot Sanlacium laten gaen/om ons te beschermen. 'Twelck den Cadius dede/ende ontboodt de Janitzaren / ende gaf hen te kennen het beuel vanden Bassa/hy vermaende hen dat sy geen gewelt en souden doen/ende den opppersten magistraet ghehoorsaem zijn / ende 'tselue aen d'andere soldaten belasten/ om hunne saken niet te verargheren/ om dat hy niet te lijden en soude hebben / indien de Frangy eenighe schade ghedaen wierde. Sy daer teghen beclaegden hen van het ongheluck dat den Bassa hen hadde ghedaen/ dat hun recht hen ghenomen wierdt ende aen onweerdighe ghegheuen/dat hy ongherechtigh ende onbeleeft was/ende hun profijt sochte te ontnemen : ende dat sy soo grooten onghelijck niet en behoorden ongheſtraft te laten : nochtans dat sy gheerne souden doen dat den Cadius seyde/ende om sijnen wille ons onbeschadight laten gaen/sonderlinge om dat sy wisten / dat wy coopliedenv an Venegien waren / die de Janitzaren van Damascus seer toegedaen waren. Sy seyden dan dat wy vrylijcken souden vertrecken/ende nemen sulcken gheselschap / als't ons soude belieuen. Dit hebben ons dē Capigius ende den taelman met blijdschap vertelt/ende ons geraden/ dat wy soo haest souden vertrecken/als wy cōden. Wy hebben allegader seer verblijdt gheweest om dat de sake soo wel ghelukt was : maer en waren niet wel te vreden/ om dat wy soo haest uyt de stadt moesten vertrecken: want alsoo wy groote begheerte hadden om te besoecken alle omligghende plaetsen ende sonderlinghe d'oude gedenckenissen ende teeckenen van dese seer oude stadt/hadden wy wel gewildt/dat wy daer toe tijdt hadden gehadt: maer om dat dē Capigius ons ontrade daer langer te blijuen/hebben wy sijnen raedt ghevolght. 'Sanderdaeghs dan geheel vroegh bereyden wy ons tot de reyse: nochtans eer wy uyt de stadt vertrocken/vercreghen wy vandē Capigius/dat ons soude toegelaten worden te besoecken ende sien de litteeckenen vande Dom-kercke van S. Petrus ende vermaerde fonteyne van S. Paulus: als hy ons dit hadde toegelaten/heeft ons eenen Christen Syrier geleydt door de houen eñ boōgaerdē der stadt beplant met witte ende swarte moerbesie-boomen ende met lotus/ by de stadtmuren ouer groote verballingen van oude bouwingen/eñ zijn te voet

gheco-

ghecomen aende Oost-poorte der stadt/ghenoemt S. Paulus poort van eene fonteyne daer by staende. Dese fonteyne springht uyt eene steenrotse ligghende inde stadt byde poorte/ende worpt haer water in een groot ende diep marberen vat/eñ van daer geleydt door goten besproeyt sy de byliggende hoven eñ besaeyt landt. Van dese plaetse zijn wy na den Oosten gheclommen op eene steyghe ende moeyelijcke steenrotse/op't hooghste vande welcke/ zijnde eene effen pleyne ons ghetoont wierden d'overblevelingen van eene vervallen kercke/ sonderlinge het uyterste deel vandē choor dat overwelft was. D'inwoonders segghen/dat dit de Domkercke eertijts ende ghewijt ter eeren van S. Petrus is gheweest/die daer sijnen stoel heeft ghehadt. Niet verre van daer na den Zuyden wierdt ons van den leyder ghethoont aen 'thanghen vanden byligghenden bergh eene groote speloncke hebbende drij ingangken/ghehouwen uyt de steenrotse / ghemaeckt ghelijck eene groote kercke/onderset met veel pilaren/die oock uyt de steenrotse ghemaeckt ghelijck eene groote kercke/ onderset met veel pilaren/di e oock uyt de steenrotse ghehouden waren/ welcke de Christenen noemen de speloncke van S. Paulus/ inde welcke de Christenen noch op den dagh van heden hunnen dienst doen. Wy hebben oock in't voor by gaen van verre ghesien eene andere speloncke de voorgaende niet onghelijck / om datmen daer niet by en mochte comen. Dese wort vande inwoonders ghenoemt de speloncke van S. Joris/ende light geheel verwoest ende niet ghehanteert/ende men mach daer niet inne comen / om dat het eene schuyl-plaetse voor de roovers ende quaetdoenders is/ende daerom en conden de inwoonders selve niet lichtelijcken daer by comen. Als wy dit haestelijcken gesien hadden/zijn wy over de groote vervallinghen der huysen eñ hoopen steenen wederom ghecomen by den Capigius / die ons verwachtende was. Maer laet ons wat seggen van 'tghene/ dat wy vernomen hebben vande teghenwoordighe ghelegentheyt ende gedaente vande stadt.

Het vierde capittel.
Beschrijvinghe vande stadt Antiochia.

Antiochia is ghesticht gheweest van Seleucus Nicanor / ende soo ghenoemt na sijnen vader/ende wiert eertijts vande Hebreen ghenoemt Emath eñ Reblatha/by de welcke Zedechias den Coninck van Juda voor den Coninck van Babylonien ghebrocht ende sijne ooghen uytghesteken zijn geweest/zijnde eertijts sijne sonen in sijne teghenwoordigheyt ghedoot. Daer na is den selve gheheeten gheweest Theopolis van Theophilus den sevensten Bisschop vandeselve stadt/nu wordt die vande Turcken ende Mooren Antac ghenoemt. Dese heeft eertijts geweest de hooftstadt ende 'thof van Syrien/ende behelst sesse oft seven mijlen in haer begrijp / ende light in eene seer schoone valleye op den cant vande rivier Tiphon/ die daer na Orontes ghenoemt is vanden ghenen/die d'eerste brugge daer over heeft ghemaeckt/ende nu Far oft Pharphar gheheeten is. Sy is rontsomme gheleghen in vruchtbare velden/die met ghesonde wateren besproeydt worden/ende bycans van alle sijden omringhelt met berghen. Sy is eensdeels effen/eensdeels berghachtigh van gheleghentheydt. Want binnen de muren zijn besloten twee hooge heuvelen/die met een seer diep maer enghe valleye van malkanderen ghescheyden zijn door welcke een beke comende vande berghen midden door de stadt loopt: op den hooghsten heuvel light een out verwoest eñ verlaten casteel/in't welcke (soomen meynt) eerst ghewoont hebben de Coninghen van Syrien / ende daer na de Christenen Princen ende Mahometanen. Dese stadt heeft eertijts seer vermaert gheweest vande fonteyne van Daphnis/vande welcke sy oock Epidaphne genoemt is gheweest/die drie mijlen van daer light / ende was toeghe-eyghent den afgodt Apollo/ende bekent door sijne antwoorden (alwaer Julianus den afgheweken ghecomen is om te vragen vanden uytganc der oorloghen van Persien) insghelijckx vande vlucht-plaetse van Apollo ende tempelen van Diana/die daer ontrent stonden. Daer na doen de Christene Religie in Syrien floreerde/heeft aldaer eenen Patriarch gheweest/ende heeft langhen tijdt in't Christen gheloove vermaert gheweest. Hier is het eerste Concilie vande Vaders ghehouden gheweest. Hier zijn Christus dienaers eerst Christenen ghenoemt gheweest/ ende sy wierden te vooren Discipelen ende Nazareen ghenoemt. In dese stadt waren ghebooren S. Lucas ende Theophilus. Hier heeft S. Petrus den Prince der Apostelen ghehadt sijnen Priesterlijcken

ſterlijcken ſtoel / ende heeft hier eerſt bedient den Biſchoplijcken
ſtaet. De Hiſtorieſchrijvers ſegghen dat eertijts in deſe ſtadt gheweeſt
hebben drie hondert ende tſeſtigh ſchoone kercken der Chriſtenen/
ende dat den Patriarch onder hem hadde twintich landtſchappen/die
hem onderworpen waren/vande welcke de veerthiene hadden hunne
Artſchbiſchoppen met hunne Biſchoppen / ende dat de ſeſſe andere
waren onder twee Overſte/alſoo dat ſy ſegghen onder den ſelven ghe-
weeſt te hebben hondert ende dryenvijftigh Biſchoppen. Maer nu ter
tijdt is de ſelve gheheel vervallen ende nederghewozpen / zijnde het
landt met den ploegh ghescheurt/ende bycans begraven in hare ver-
vallinghen/ende en heeft geene teeckenen van hare voorgaende heer-
lijckheyt/ſchoonheydt ende oude bouwinghen. Het deel dat op't effen
light/heeft vijf poorten/op de drie vande welcke wy ghesien geſneden
hebben het teecken des H. Cruys: die na den Ooſten ſtaet/ wordt van-
de Chriſtenen ghenoemt de poorte van S. Paulus vande byl gghen-
de fonteyne: die daer teghen over is/wort ghenoemt de poorte van S.
Joris. Tuſſchen deſe twee is de lenghde vande ſtadt/zijnde langher
dan breedt/eñ men ſeght dat ſy meer dan twee mijlen lanck is. Maer
op de Noort-zijde zijn drie poorten/de bovenſte heet Tanis/ hebben-
de eene brugghe/over welcke men gaet over een ſtilſtaende water by-
de muren ligghende/ de middelſte heetmen de poorte vanden Herto-
ghe / de nederſte wort de poorte vande brugghe ghenoemt / van
eene ſteene brugghe/lancx welcke men gaet over de rivière Orontes.
Indien't waer is dat d'oude ſchrijvers ſegghen/ dat de riviere door de
ſtadt gheloopen heeft/ſoo moetmen ſegghen dat ſy nu minder is dan
ſy plagh te zijn/ aengheſien de ſelve nu loopt buyten de ſtadt-veſten.
Indien iemant aenſiet het buytenſte maeckſel vanden muer / hy ſal
moeten ſegghen/dat hy noyt ſchoonder/netter / hoogher noch ſterc-
ker en heeft gheſien. Want de veſten zijn ghemaeckt van ſeer
groote viercante ende verhouwen ſteenen / verciert met ſeer hooghe
ende ſtercke viercante torens(diemen ſeght vierhondert ende tſeven-
tigh te weſen) die even verre van malcanderen ſtaen / bewaert met ee-
nen ſeer wijden ende diepen gracht / over welcken bycans aen alle
poorten men gaet met optreckende bruggen. Ende deſe zijn met ſoo-
danighe ordonnantie ghesſchickt / datmen lancx den ommeloop / die
boven is/niet rontſom de ſtadt can gaen/want daer de muren hooger
worden/gaetmen lancx ſteenen trappen na den naeſten toren/ende al-
ſoo gaetmen van den eenen trap tot den anderen/ tot dat men comt
op't top vanden hooghſten bergh liggende na den Ooſten. Ende van
daer gaende na den Weſten(op den welcken light het garniſoen / dat
omringelt is met eenen ſeer hoogen ende onwinnelijcken muer ende

torrens) ende wederom afcomende/commen aen d'andere syde ende leeghste deel vande stadt. 'Tis eene wonderlycke sake / datmen de stadt-muren bycans rontsom de stadt gheheel ende ongheschent siet; ende dat de timmeringhen ende huysen / hoe wel die seer groot ghe/ weest hebben/alsoo te niet ghegaen zyn/datmen vande selve qualyck eenigh teecken en siet/oft conde bemercken op seer veel plaetsen be= timmert heeft geweest: want men siet daer niet dan hoven/wyngaer= den/ende gruysen ende hoopen steenen. Het deel vande stadt liggende na den Westen is redelycken bewoont van Turcken / Mooren/ ende Christenen/welcker huyskens leegh zyn/ende van eene verdiepinghe/ niet ghedeckt met platte solders/ghelyck andere huysen van Syrien/ maer met opgaende daken ende tichelen / ghelyck de huysen van onsen lande/waer af wy allegader verwondert zyn gheweest / als sel- den ghesien in dese landen. Daer-en-boven woonen in dese stadt on= trent vyftigh Janitzaren van Damascus/en doen wy daer quamen/ waren daer noch andere van andere plaetsen ghecomen/om beter be= vrydt te zyn vande quellinghen vanden Bassa van Alepho. Sy zyn allegader seer ryck/ende sy hebben onder hen seer veel Janitzarotē. Antiochus heeft dese stadt inghenomen na de doot van Alexander den Grooten/ende syne nacomers Coninghen van Syrien hebben inde selve hunne wooninghen ghehouden. Na dat dese t'onderbracht wa= ren / is de stadt ghecomen onder de macht van de Romeynen. Daer na alsoo het Roomsch Ryck afginck ten tyde vanden Key= ser Heraclius/quam deselve onder de Mahometanen/zynde nu den Arabers nu den Persianen / nu den Egyptenaren onderwor= pen. Onder welcker jock sy geweest hebbende ontrent vierhondert ende neghentigh jaren is deselve vande Christenen onder 'tbeleydt van Godefridus de Buillon in het jaer 1098. Op den derden dagh van Junius door het toedoen van eenen Christen Armeniaen ghe= noemt Emirferrus inghenomen ende ghelevert aen Boemundus Prince van Tarento / die den eersten Prince van Antiochien ghe= noemt is gheweest/ende hy ende syne ondersaten hebben de selve lan= ghen tydt beseten: tot der tydt toe dat de Christenen uyt Syrien ghe= jaeght zynde de selve wederom vande Mameluchen inghenomen is/ ende na dat de Mameluchen vande Turcken verwonnen waren in't jaer 1517. is de selve ghevoeght by het ryck vande Ottomannen/ daer die noch onder is. Eenen Cadius ende Subassius ende geene andere Magistraten zyn Overste vande stadt en doen de inghesetene recht. Maer hoe wel het omliggende landt vruchtbaer is/nochtans light dē meestendeel van 'tselve onghebouwt / om het luttel volck dat daer is/

 'twelc

'twelck hem meest al gheneert met sijde-wormen te houden / ende moer besie-boomen te oeffenen / die men daer veel in dat landt vindt. Ende al zijn de byligghende berghen (die de stadt van beyde sijden omringelen) hooghe; nochtans comt uyt de selve soet ende claer water ende zijn bequaem om te bouwen tot de tsoppen toe: ende men vindt daer veel Coccus/Alaternus/Andrachne/Stolcade ende Stachi. Maer 'tis ghenoegh ghesept van Antiochia: laet ons wederom keeren tot de reyse.

Het vijfde capittel.

Vertreck uyt Antiochien. Opclimmen op den bergh Amanum, ghestelteniss ende gelegentheyt vanden selven, ende beschrijvinghe van Bailan de meeste Chan van allen.

GHecomen zijnde by onsen Capigius/hebbe wy bevonden dat hy by hem hadde twee sargeanten vanden Cadius gewapent met boghen/pijlen ende sweerden om hem by te staen. Ghegaen zijnde uyt de stadt door de poorte vande brugghe / ende voor by de voorborchten/zijn wy ghecomen onder onvruchtbare/lommerachtighe ende seer hooghe aendoorn-boomen / ende zijn lanckx eene brugghe ghecomen over de riviere Orontes. Dese riviere valt eenen dagh reysens vande stadt inde zee by de stadt Holdinum. Zijnde over de riviere ginghen wy na den Noorden door eene groote ende groene dellinghe op den candt van het staende water van Antiochien. Dese dellinghe (vande welcke een deel binnen de stadt light) heeft een goet ende vruchtbaer landt / ende is bycans gheheel besproeyt met beecken ende fonteynen/ende streckt hem vanden Oosten na den Westen veertigh mijlen verre/zijnde op verscheyden plaetsen vier oft sesse mijlen breedt. Ontrent middach zijn wy ghecomen aenden voet vandē bergh Bailanus/welcken eertijts Amanus ghenoemt wiert/nu vande Italianen ghenoemt Montenegro/dat is den swarten bergh: welcken seer steygh ende moeyelijck om opclimmen is / ende den hooghsten/daer ick oyt opghegaen ben. Van daer opclimmende keerden wy na den Westen. Zijnde nu seven mijlen vande stadt / zijn wy in't opgaen vanden bergh aende slincke handt voor by ghegaen een out/verlaten ende onbewoont casteel/hoe wel 'tselve ghesterckt was met torrens ende muren/datmen eertijts meynt ghenoemt gheweest te hebben Saramella. Van hier zijn wy opgeclommen door dicke ende lommerachtighe bosschen/inde welcke wy over al vonden aendoorn-boomen/

men/larckenboom̄/denneboom̄/cederboom̄/eeckelboom̄/laurier en myrtus/zijnde dē wegh altoos opgaende eñ slijckerigh/moeyelijc ende steyghe/ende hebben bycans sesse uren lanck besigh gheweest om op den berghe te gheraken. Als wy op't opperste top vanden bergh (die vol Cederboomen/Geneverboomen ende Andrachne zijn)ghecomen waren/hebben wy met eene groote ghenuechte alle het omligghende landt gesien: want aengesien het claer weder was conden wy claerlijcken geheel het plat lant dat daer ontrent gelegen is doorsien. Wy sagen vanden Oosten het groot staende water ende groote dellinghe ende de stadt van Antiochien/ende alle de byligghende heuvelen ende berghen : vanden Westen cleyne heuvelen ende seer vruchtbare dellinghen/ende dicke bosschen ende de middelantsche Zee selve: vanden Noorden ligghen ende sietmen rouwe ende ongebouwde bergen/ ende steenrotsen ende seer woeste bosschen/ende soodanigh is bycans de ghelegentheyt ende ghestelteniſſe vande berghen tegen over gheleghen. Want vanden Noorden tot den Zuyden is eene rije van seer hooghe berghen/die een deel zijn vanden bergh Taurus / ende wordt Amanus ghenoemt/ende strecken hen ghelijck eenen hooghen muer ende scheyden Cilicien van Syrien. Des avonts zijn wy ghecomen te Sailanum/dat een Chan / oft seer groot Imarethum oft herberghe is. Dese is gheleghen in't afgaen vanden bergh/ op eene schoone/ fraeye ende bewaterde plaetse/ vanden Zuyden ende Noorden omringhelt met seer hooge steenrotsen/ende vanden Oosten ende Westen sietmen de naest-ligghende valleyen ende dicke bosschen / ende de middelantsche zee. De timmeringhe van dese Chan oft herberghe is gheheel van steen / viercant/ het aldermeeste/ dat ick in Syrien ghesien hebbe/met loot ghedeckt/ende verciert met veel ronde welfsels ende boghen / ghemaeckt van Zelymus den tweeden van dien naem keyser vande Turcken by de welcke staet eene groote ende fraeye Messite. Het is voorwaer een heerlijck werck / ende euen keyser weerdigh/'twelck schijnt niet alleenlijck ghelijck te zijn maer oock te boven te gaen al 'tghene/dat schoon/fraey/ende te verwonderen in Syrien is. Men gheeft alle de ghene/die daer voor by reysen/ van wat ghesteltenisse oft gheloove sy zijn/drye daghen lanck den cost om niet/indien sij't begheeren. Op de poorte vanden huyse staet eene fonteyne / spruytende uyt eene steenrotse/ende met drye waterloopen stortende sijn water met grooter overvloedigheydt in eenen steenen back daer onder staende/welcken vol zijnde loopt het water door eene gote door't midden van't dorp/ende is den inwoonderen seer gheriefelijck om te wasschen/oft de beesten te wateren / oft de hoven te besproeyen. Op dese herberghe oft gasthuys staen seer veel cleyne huys-

kens van eene verdiepinghe/daer Mooren inne woonen/die een goet dorp maken. Ontfanghen zijnde in dit gasthuys hebben wy daer redelijcken wel vernacht / nochtans en hebben wy van der Turcken spijse niet ghepreeft.

Het seste capittel.

Reyse na Alexandreta. Ghelegentheyt ende beschrijvinghe der selver. Vertoeven aldaer.

Op den elfsten dagh van Martius zijnde de sonne noch niet op vertrocken wy uyt Bailanum na Alexandreta / den wegh altoos afgaende/ende zijn daer ghecomen op de vierde ure vanden daghe / na dat wy door veel dicke bosschen ghegaen waren Alexandreta wiert vande Europalatus ghenoemt Alexandrona/vande Turcken ende Mooren Scanderona tot onderscheydt van Alexandrien in Egypten/die Scanderia ghenoemt is/eertyts cleyn Alexandria van Syrien (hoe wel de selve van het Concilie van Constantinopelen ghestelt wordt onder Cilicien) is eene stadt ghelegen op de enghte der zee by Issa/te weten in't midden vande moerasschen/ niet verre vanden oever vande zee/heden eene wooninghe van vorsschen ende serpenten ende niet van menschen/ ende soo verwoest dat vande selve niet oft niet veel overgebleven en is. Want men en siet daer niet anders dan een cleyn stuck verballen muers / ende sommighe hoopen steenen/die bycans versmacht zijn inde putten. Niet verre van daer siet men eenen ouden steenen viercanten torren / die groot maer eensdeels verballen ende van niemandt bewoont en is/welcken sommighe meynen ghestaen te hebben inden mont vande havene/ die nu ghesloten oft versandt is. Aenghesien d'oude stadt Alexandreta gheheel vergaen is/ghelijck't ghesegt is/ hebben de Veneetsche cooplieden ende schippers over acht jaren oft daer ontrent eene nieuwe stadt ghemaeckt op den oever vande zee bycans eene myle vande oude stadt. Meest alle de huysen/uytghenomen twee steenen/zijn van hout ghemaeckt/seer veel oock van tacken van boomen slechtelijcken ghetimmert/welcke allegader wat tyts te vooren eer wy daer quamen/door een ongheluck waren afghebrandt. Door dese stadt loopt een riervierken hebbende swart ende moerasachtigh water / dat gheheel ongheſont is / ende valt inde zee. Over dit rivierken gaetmen met eene houte brugge/alsmen vande Oost-zijde aen de stadt comt/ en maeckt de plaetse van die syde stercachtigh. Maer al is alle het omliggende

ligghende landt onvruchtbaer ende onghebouwt ende onbewoont/ nochtans en is de eetware daer niet dier/want boven den visch / die daer in groote menighte is / om dat de zee seer vischachtigh is / die daer seer goeden coope is/soo comt daer coren/ vleesch / hauw-vruchten ende andere nootelijcke eetware uyt de byligghende stadt Aiasso in grooter menighte. Dese heeft eertyts Issus ghenoemt gheweest/ ende light op den oever van Cilicien/teghen over Alexandreta / ende is ontrent seven mylen van daer die vermaert is gheweest door de victorie/die Alexander de Groote daer hadde tegen Darius den Coninck van Persien. Maer gheen dinck en is te Alexandreta dierder dan den wyn/dien de schippers daer van elders ende sonderlinge uyt Cyprus brenghen. Het quaedt landt / ende onghetempertheydt des lochts comende door de moerasachtighe dompen; maeckt d'inwoonders op eenen tydt swack ende sieckachtigh ja al en zyn sy niet sieck/ blauwachtigh oft bleeck/soo dat veel voor hunnen tydt sterven/ waerom de plaetse vande Venetianen ghenoemt wordt het graf ende kerchof vande schippers. Maer het is de bequaemste havene ende coopstadt van gheheel Syrien/om de coopmanschap met de kemels te lande te vervoeren/want men comt daer te schepe aen ende gaet daer te lande. Want wat schepen uyt den Westen na Syrien varen om goet te brengen/blyven op dese plaetse ligghen. Doen wy hier waren/lagen daer op den ancker vierentwintigh coopvaerders uyt Vrancryc/ van Venegien ende van Genua/die daer goedt losten/oft laeyden om wederom na Europa te varen. Den last om 'tgoet te vervoeren/als't uyt de schepen gelost is/hebben de stadt-houders vande Consuls/ die om dier oorsake daer woonen / welcke bevel hebben over het volck van hunne natie/ende doen hen recht/helpen die ende staē die voor/ na het uyt-eysschen vanden noodt ende tydt. Dese wooninghe is van Tripoli een stadt van Phenicien (die plaght te zyn de sonderlinghste wooninghe vande coopliedēn vanden Westen) over achtentwintigh jaren vande Venetianen hier ghebrocht om de seer sware schattinghen/ en tyrannie vande Magistraet van Tripoli/welcke daer na d'andere coopliedēn vandē Westen gevolght zyn/soeckende 'tselve gewin ende profyt/ende hebben alle schepen / die na Syrien varende hier doen aencomē/eñ daer als op eene seer versekerde plaetse eñ bevryt vā alle tollen gestelt den stapel vanden handel vā Syrien. Daer en varen bycans geene schepē/uytgenomen eenige Engelsche eñ Fransche/meer na Syrien/alle andere lossen hun goedt op dese plaetse/die daer na op kemels gheladen ghevoert worden na Aleppo/de meeste ende uytnemenste coopstadt van geheel Syrien/eñ dat met minderē cost eñ beteren eñ corteren wegh/dan van Tripoli/aengesien dese seven dagē reysens.

seus light vã Aleppo/ende men voor elcken last vanden kemel moeste ten minsten gheven acht daelders: ende vã Alexandreta tot Aleppo en zijn maer drij daghreysen / ende men gheeft naer vier daelders voor elcken last.

Het sevenste capittel.

Vertreck van Alexandreta te schepe. Groot wonder ende perijckel op de reede. Beschrijvinghe vande enghte van Issus, ende aencomen in Cyprus.

WY bleven te Alexandreta acht dagẽ lanc verwachtende sommighe Veneetsche coopliedẽ/die mede souden varen na Italien. Daerentusschen vergaderden wy op den oever wonderlijcke mosselen ende veel verwighe steenkens/ende cochten eetware verwachtende bequamen tijdt om te varen.

Op den achthiensten dagh van Martius ontrent den avont zijn wy ghegaen in een schip van Venegien ghenoemt Silvestra/want den stierman hadde belooft dat hy des anderdaeghs soude varen / indien den tijdt ende windt diende. Desen was ghenoemt Peregrino de Aubeis/ende sijnen schrijver Luca de Sanctis / ende waren beyde van Venegien gheboren.

Op den neghenthiensten en mochten sy d'anckers niet lichten om den contrarien windt; ja alsoo den wint meerder wiert ende de zee beroerde/is daer een groot onweder opghereesen/soo dat wy door 'tghewelt vande winden den moedt verloren gaven/soo dat 'tschip nauwelijck en conde blijven liggẽ/al was het dat sy vier anckers uytgeworpen hadden : ende een Fransch schip hebbende twee anckers verloren sloech bycans aenden byliggenden oever/ om dat sijne andere ankers oock niet en hielden door 'tgewelt vande baren. Maer ontrent den avont is den wint gheleghen ende de zee is ghestilt. De zee maeckt hier eenen hoeck gelijck eene halve ronde/wijt ontrent twee mijlen/ voeghende Pamphylien met Cilicien ende Syrien/ende wort nu ghenoemt vande byligghende stadt Aiasso: al Golfo de l'Aiasso, die d'ouders ghenoemt hebben de cromte van Issus. Men siet daer geene schepen/ dan de vremde/om dat de bywoonders de zee niet en handelen / ende geene schepen en hebben.

Op den twintighsten dagh van Martius voeren wy met eene Noord-Oosten windt/die ons redelijcken goedt was uyt de haven

te

ter zeewaerts inne. Met ons voeren tot versekertheydt vier schepen van Venegien ende Vranckrijck/die de schippers noemen Conseruas. D'andere twee navolgende dagen zijn wy luttel oft niet voort gevaren om de stilte:maer den navolghenden nacht rees den windt eñ voeren soo wel voort/dat wy den naesten daghe Cyprus sagen/ want wy bemerckten dat den uytersten voorbergh ligghende na den Oosten (eertijts d'uyterste Clides/nu het hooft van S. Andreas ghenoemt) recht teghen over ons was. Maer alsoo den wint ontrent middagh na het zuyden liep / en conden wy niet voorts gheuaren/ maer moesten na de slincke handt af keeren ; soo dat wy wederom het ghesichte van't eylandt verlosen.Ontrent den auont creghen wy wederom goeden windt/ende voeren den voornoemden voorbergh voorby / ende na Cyprus toe varende/saghen wy Famagosta teghen ouer ons. Varende den navolgenden nacht met een soet windeken / saghen wy ontrent den dagheraet van verre den voorbergh eertijts Pedalium/ nu Capo de la Grega ghenoemt/ende voeren voorby den seluen ontrent middagh. Maer alsoo den wint corts daer na ons wat teghen liep ende ons dreef na 'tlant/ daer wy nochtans na het diep moesten varen/ om te gheraken voorby den voorbergh Clides genoemt/ hebben wy de seylen moeten draeyen ende veranderen. Ten lesten ter sonnen ondergauc voeren wy proper lijcken voor by het clooster van S. Nappa/gheleghen op den oeuer vande zee.'Snachts waeyende eenen soeten windt vanden lande/ voeren wy gheluckelijcken lancx den oeuer: ende zijnde voorby den voorbergh Trono nu Pila ghenoemt/zijn wy geuaren na de Saline oft sout-plaetsen.De Veneetsche schepen gheenen wint hebbende varen lancx den oeuer / om te eer hunne reyse te voldoen want de valleyen/oeuers ende eylanden gheuen altoos wat wints/hoe stille dat het oock is / met welcken men sijne reyse eenighsins voordert.

Het achtste capittel.

Vytganck uyt den schepe. Vertoeuen in Cyprus, ende de steden aldaer besien.

Op den tweentwintighsten dagh van Martius/ quamen wy by de Saline aen: maer alsoo den wint viel/ en conden wy op de reede niet ghecomen. Waerom de schippers met booten 't schip roepden na de reede/ gheholpen vande schippers van een Veneetschs schip/ dat in de hauene lagh. Alwaer zynde de anckers uytgeworpen/ ende oorlof hebbende vanden Eminus wy te lande gegaen zyn / ende zyn allegader gegaen na Arnica/ ligghende ontrent eene myle vande zee/ om de Minnebroeders te besoecken; by de welcke wy thien daghen lanck ghebleuen zyn/ ende hebben onderentusschen gaen besien de steden/ Famagosta ende Nicosia ende andere omligghende plaetsen/ daer wy hier vooren af ghesproken hebben.

Want op den dryentwintighsten van Martius zyn wy te peerde met eenen van Arnica/ die ons leydde eñ onsen taelman was/ 's nachts van Arnica vertrocken/ om de groote hitte te schouwen / ende recht ghereyst na Nicosia/ welcke light vierentwintigh mylen van Arnica/ ende zyn daer ontrent de vierde ure vanden navolghenden daghe gecomen: van waer wat tyts daer na hebbende de stadt doorsien/ ende het lichaem wat versterckt/ zyn wy gereyst na Famagusta/ daer wy 's anderdaeghs na noene gecomen zyn. Dese light ontrent veertigh mylen van Nicosia / ende men siet inde selue seer veel welffsels vande waterloopen/ die hooghe ende verheuen/ maer meest al verdoruen ende vervallen zyn. Wy hebben hier vooren verhaelt alle 'tghene/ dat dese twee steden aengaet. Ontrent twee hondert stappen van Famagosta is eene cappelle staende onder d'aerde / ghewyt ter eeren van S. Thecla/ daermen met sommighe trappen inne gaet. Daer inne staet eene fonteyne van seer goedt water/ dat (soomen seght) goet is voor de koortsen.

Het neghenste capittel.

Vertreck uyt Cyprus. Een ander seer groot perijckel op zee, ende schroomelijck onvveder. Ouerlijden ende begrauinghe van eenen schipper. Methone ghesien.

OP den vierden dagh van April / die was Palmsondagh / zijn wy wederom t'schepe ghegaen : maer om dat den wint niet goedt en was / hebbē wy tot 'sanderdaegs het vertreck moetē uytstellen. Ende alsoo ontrent middagh eenen Oosten winde opstont / wierden d'anckers ghelicht / ende voeren vande reede / alleen met het cleyn voorseyl; om dat wy niet voorder van landt en souden varen dan wy begheerden. Want wy moesten wachten na den schipper / die by den Eminus ghegaen was om oorlof van vertrecken te begheeren: maer alsoo hy lange vertoefde / wiert daer een stuck geschuts af gheschoten / om hen te kennen te gheuen / dat hy hem soude haesten. Als hy nu in't schip ghecomen ende den boot / daer hy mede ghecomē was / in't schip ghetrocken was / heeft men het groot seyl opgehijscht / ende hebben sommighe uren met goeden wint ghevaren. Ontrent den auont is't geheel stille geworden / dat tot sanderdaeghs heeft gedeurt; soo dat wy op alle den tijdt / die wy vande reede afghevaren waren / maer veertigh mijlen en zijn gheseylt. Ter sonnen ondergauck voeren wy voor by het dorp. Limissijm ende de voorberghen ghenoemt Phrurium ende Zephyrium.

Op den neghensten dagh van April ontrent den noene hebben wy ghesien van verre de punte van S. Epiphanius / eertijts ghenoemt den voorbergh Acamanta; ende dien voorby seylende ende waeyende eenen Zuydoosten wint / ende dien allenskens rijsende / hebbē wy ons inde diepe zee begheuen / ende eer dat het auont wierde / verloren wy het eylandt uyt ons gesichte. Zijnde inde zee van Satalia / hebben wy drie daghen lanck met redelijcken goeden windt voortghevaren. Ontrent den auont verliep de wint na den Westen / die ons teghen was / ende heeft ons ghedreuen na Africa toe. Op den vierden dagh daer na wierdt de zee seer beroert / ende daer is opgheresen eenen stercken Noorden wint (die ons gheheel teghen was) met groot ghewelt / ende daer is opgheresen soo vreeselijcken onweeder / dat de baren ons bycans ouerliepen / eñ den gheheelen dagh ende nacht in groot perijckel / moeyelijckheyt / ende benautheydt der herten waren. Den wint was straf / de baren liepen hooghe / de zee maeckte groot ghetier / de barē

waren niet alleenlijcken hoogher dan de sy-boorden / maer oock de voor ende achter-casteelen van 'tschip/ ende 'tscheen dat sy 't'selue souden overloopen hebben. Eñ niet en was daer bouē op't schip/ dat van't zeewater niet ouergotē ende bycans ouerdeckt en wierde: soo datmen soude geseydt hebben/dat het schip onder de baren bedeckt was. Daer enbouen ontrent middernacht craeckte den grooten mast seer/ waer door de vreese vermeerdert is / ja den stierman selue gheenen raedt meer wetende ende meynende dat den mast ghebroken was / riep dat een jegelijck peysen soude om Godt eene goede siele te leueren. Waer door wy seer verslaghen zijnde ons begauen tot het ghebedt / als den uytersten noodt. Daer gheschiedde suchten ende weenen / wy vielen op onse knien / wy hieuen onse handen na Godt ende den hemel/ ende bidden hem vierighlijcken dat hy ons vande schipbrekinghe wilde verlossen / oft indien niet/onse sielen tot hem nemen. Dit ghebedt en is niet te vergheefs geweest/ want wy zijn uyt dit perijckel verlost geweest / eerst door Godts bystant ende daer na door de neerstigheydt ende sorghsuldigheydt vande schippers. Want sy hebben den mast met staken vast ghemaeckt. Als dit ghedaen was vermaende den stierman dat wy onse toevlucht soudē nemen tot Godt almachtigh/de opperste toevlucht inde perijckelen/die niet en verlaet die hem inden noodt aenroepen/ ende oock met beloften begeerende bystandt vande Moeder Godts Maria. Wy deden't terstont. Als wy allegader in't ghebedt waren/dede hy sijne handen drymael opheffende na den hemel met een gheroep eene belofte op de schippersche maniere van eene ghifte te gheuen aende kercke van onse L. Vrouwe in't eylandt Zacynthus/die seer vermaert is door de mirakelen/ die daer gheschieden. Het ghebedt ende belofte wierdt verhoort. Want ontrent dē dagheraet stilde den wint wat ende het onweder / ende den aencomenden dagh benam ons alle vreese. Wy hebben daer na Godt gedanckt/ dat hy ons uyt soo grooten perijckel hadde verlost. Als den noorden wint op hield/begonst eenen westen wint te waeyen/ welcken gheduerende/wy inde zee moesten laueren. Hierentusschen stierf eenen schipper: t'lichaem wiert in een decksel door't beuel vanden stierman ghebonden ende met steenen inde zee ghewurpen / om dat het soude sincken. Ter wijlen dit gheschiedde baden wy voor de siele vande ouerledenen/ghelijck de Catolijckē voor maniere hebben.

Op den achthiensten dagh van April hebbende twaelf daghen lanck ghevaren sonder landt te sien/ hebben wy bemerckt teghen ouer ons te wesen Methone een zee stadt van Peloponnesus oft Morea.

Het thienste capittel.

Het derde perijckel op zee. Ontmoeten van een schip van Ragusia, groetenisse der schippers: Ontcomen van een roof-schip. Stilte der zee.

WY hebben bevonden dat ghemeyn spreeckwoordt / dat dat het een ongeluck sonder 'tander niet en comt/ waerachtigh is. Want wy waren qualijck van het een perijckel verlost/ oft wy en vielen in een ander. Want alsoo wy ontrent den avont voeren voorby den oever van Peloponnesus/ vanden welcken wy ontrent twaelf mijlen waren / verliep den wint na den Noorden; ende daer standt een fel onweder op/ die zee verhief/ ende het reghende/ ende de locht verdonckerde / ende het donderdende blixemde vreeselijcken : waerom wy seer verbaert wierden: want 'tschip was meest al legher dan de baren/ ende den reghen ende 'twater sloegh daer inne/ ende 'twierdt bycans geheel overdeckt: maer alsoo 'tscheen dat de baren 'tselve wilden overdecken/ rechte het hem wederom op. Maer aengesien de bermhertigheden des Heeren seer veel zijn/ hebben wy dit perijckel ontcomen door Godts hulpe/ die hy geeft die in noodt zijn/ alsoo de seylen met eene groote haeste gestreken waren/ ende also den regen ophieldt/ swichte het onweder mede. Hijsende dan wederom op het cleyn seyl/ zijn wy met een seyl voortgevaren: wat tijts hier na ontmoetede ons by eene zee-clippe genoemt Venetikos een coopmans schip van Ragusia met coren geladen/ dat van Constantinopelen na Ancona voer: ende als 't nu nader quam/ groeteden de schippers malcanderen op hunne maniere; vraghende van waer sy quamen ende waer sy henen voeren. Ende dit geseydt hebbende zijn sy wederom van ons gescheyden. Hier na dede den stierman het groot seijl wederom ophijssen/ ende ten diepen waerts inne varen/ ende zijn alsoo ons convoy-schip haest voorby ghevaren.

Op den neghenthienstendagh van April inden dagheraet waeyende eenen Westen wint moesten wy te rugghe keeren ende na den lande varen. Maer alsoo den meersch-climmer inde meersch gheclommen was/ sagh hy een schip met volle seylen na ons comen ; ende siende dat het een Enghelsch schip was/ meynende dat het een roof schip was/ riep hy dat de roovers niet verre van daer en waren: maer dat wy goeden moedt hebben souden/ aengesien 'tselve veel cleijnder was dan ons schip. Zijnde een yeghelijck hier door verweckt / spronck een ieghelijck

ghelijck buyten op sijne plaetse. Hierentusschen beval den stierman datmen 'tgheschut ghereedt maken soude/ende de wapenen ,veerdigh om datmen den vyant dies te ghevoegheleijcker soude mogen verdrijuen / ende ghewelt met ghewelt wederstaen. Maer hoe wel hy ons volghde met volle seylen ende groote snelheydt; nochtans en heeft hy ons schip niet connen achterhalen:ja na eenighe uren achterghelaten zijnde/oft wederom ter zeewaerts inne ghevaren / ende van ons ghe-weke/ende men heeft het niet meer gesien. Ontrent der sonnen onder-ganck hebbē wy ontdeckt de Zeeclippe genoemt Sapientia oft Sfra-gia liggende aen het west eynde van Peloponnesus.

Op den twintighsten dagh van April en voorderden wy niet oft lut-tel om de stilte;want 'twas tot den auont toe soo stille / datmen op de zee soude gheschreuen hebben. Ontrent den auont crijghende eenen coelen windt voeren wy voor by de clippe Sapientia. Maer de schip-pers vreesende de steen-clippen die daer seer veel zijn / wierpen een grondt loodt uyt/om te beproeuen hoe verre wy vanden grondt ende steenclippen waren/ende vonden twintigh stappen diepte. Als sy noch twee oft drymael de diepte hadden ondersocht / voeren wy seer tra-ghelijcken voor by de steen-clippen / ende ontquamen het perijckel. Den nauolghende nacht keerende het schip na de slincke handt voeren wy wederom ten diepen inne vreesende de steenclippen.

Het elfste capittel.

Het verdrincken van eenen jonghen inde zee. Groote menighte van Dolphynen ghesien. Ende eene corte beschrijuinghe van dese beeste.

Alsoo 'sanderdaeghs eenen Zuyden wint allenskēs oprees/voe-ren wy redelijcken wel voorts. Hierentusschen eenen jongen/ die de schippers noemen Mozzi/willende ontdoen het seyl van achter/clom op den spriet/ende bouen comende ende 'tseyl ont-donden hebbende viel hy met een ongeluck inde zee:daerom dede den stierman den cours van't schip wederhouden ende de seylen terstont keeren:den jonghen dede oock zijn beste om niet te verdrincken/ ende daer wierden plancken ende vaten geworpē/om daer hem op te hou-den. Maer als sy merckten dat hy aen 'tselue niet en conde gheraken/ maer begonst al swemmende te comen na den boodt/ zijn de schippers daer inne geuallen. Eñ als sy daer inne warē eñ onder andere den va-der vanden jonghen/die piloot van 'tschip was/was hy seer na by den

boot

boot ghecomen. Maer willende vatten de touwe/daer den boot mede aen 'tschip ghemeert was/ ende spronck twee oft drymael met gewelt uyt de zee/stiet hy met sijn hooft teghen den boodt/ende verdronck in't aensien van hen allen/ die hem gheerne hadden gheholpen.

Op den tweentwintighsten van April ontrent den dagheraet ontdecken wy d'eylanden genoemt Strivales. Wat tijts hier na hebben wy ghesien eene groote menighte van Dolphynen/ die hen draechden ghelijck wielen/ende swommen voorby 'tschip/ dat sommighe meynden teecken van eenigh ongheluck te zijn. Een Dolphyn is eenen zee visch/d'aldersnelste van alle dieren/ niet alleen inde zee maer oock op der aerden/zijnde bijcans soo snel als eenen voghel/ ende en stont zijnē mondt niet verre beneden sijnen muyl/geenen visch en soude hem ontcomen : ende de voorsichtigheydt der naturen doedt hem vertoeuen/ want sy en vatten niet dan omghekeert zijnde. Hy heeft eene beroerlijcke tonghe teghen de nature van alle water-dieren / die breet ende cort is/gelijc een verckens tonge/in die plaetse van eene stemme heeft hy een suchten ghelijck een mensch / den rugghe achterwaerts ghecromt/de graten vanden rugge scherp/ eenen platten muyl / waerom men seght dat sy kennen den naem Simon. Sy hebben genuechte met muSijck/sonderlijck met sanck / sy en vreesen gheenen mensche/ sy comen de schepen teghen (ghelijck de histozien verhalen van Arion den Herpslagher)ende hebben de kinderen lief : dat Appion schrijft ghesien te hebben te Puteoli.Theophrastus seght 'tselue. Dit dier wort selden gheuanghen/ende indien't gheuanghen wort / is't qualijck etelijc / ende eene onsmakelijcke spijse. Sommige plaghten't te verbranden/ende d'olie daer uyt comende te bewaren tot veel gebruyckx der menschen.

Ter wijlen wy lanckSamelijcken voeren voorby den eener van beyde dese eylanden/quamen ons met eenen boot aen boordt eenighe Calogeri monicken van het Grieckxsch geloone/ woonende inde eylanden Strophades ghenoemt/brenghende ons giftkens op hunne maniere/ te weten eene cruycke vol soet ende versch water/ sommige aracngieappelen ende citroenen/insghelijckx lattouwen ende endiuie / welcke in't schip nemende/ ende ghegheuen hebbende eene goede aelmoesse/ hebben wy de selue blijde laten gaen.

Het

Het twaelfste capittel.

Beschrijuinghe vande eylanden Strophades ghenoemt.

Ghelijck Plinius ghetuyght d'eylanden Strophades liggende inde zee van Jonien voor Zacynthus hebben eerst Plote ende daer na Strophades ghenoemt gheweest / van welcken naem men seght oorsake geweest te hebben de fabele vāde Harpyen. Want men seght dat Phineus Coninck van Arcadien oft (gelyck andere segghen) van Paphlagonien ghetrouwt heeft eene stiefmoeder voor syne kinderen / welcke hy door den raedt van syne huysvrouwe ghedoodt hebbende/de goden op hem gestoort zijnde hem van sijne ooghen hebben berooft/ende de Harpijen hem ghesonden/om syne spyse hem te ontnemen. Maer naerdemael dat hy Jason met de Argonauten reysēde na Colchos om te nemē het guldē vliesch/geherberght hadde/ ende hen eenen leydtsman ghegheuen hadde/dat de Argonauten om dese weldaet te vergelden ghesonden hebben om de Harpyen te verdryuen Zetis ende Calais sonen vanden Noorden-wint ende van Orithya/ die ghevlenghelde jonghelinghen waren : welcke de selue met bloote sweerden verbolghende hebben die uyt Arcadia ghejaeght/die ghecomen zyn in de eylanden Plote ghenoemt/ende dat de sonen vanden Noorden wint haer hie : oock verbolghende / vanden Regenbogē vermaent zyn gheweest dat sy souden ophouden de honden van Jupiter vorder te vervolgen;ende dat sy van hier wederom gheuloghen zyn/ende wederom ghecomen byde Argonauten / ende dat vā hunne wederkeeringe dese eylanden den naem heeft gegeuen.

Dese eylanden nu Striuales ghenoemt zyn effen / ghesont lustigh/ seer gesont van lochte ende vruchtbaer van lande/hebbende eene redelycke hauene/ na den Oosten hebben sy eenen oeuer bevrydt van steen clippen. Ende het een is meerder dan het ander / het meeste ligghende na den Oosten/heeft vier mylen in't ronde:dat na den Westen light/ heeft daer maer twee. Sy zyn beyde bewoont vande Calogeri/ die veertigh in ghetale daer ouerlanghe hunne wooninghe ghehouden hebben/ende woonen in't meeste eylant in een redelyck ēn bequaē clooster/ghesterckt met eenen seer stercken viercanten toren ende met sesse stucken gheschuts/die de monicken dienen teghen 'tghewelt der vyanden/ende sonderlinge teghen de zee-roouers. Welcke plaghten dickwyls in dese hauene te liggen met hunne Fusten ('twelc zyn lichte roof-schepen/om dies te beter de voorby varende schepen onvoor-

sienis

siens aen te vallen. In beyde dese eylanden wassen veel wijngaerden/ olijfboomen/citroenen/araengie-appelen; daer wordt veel vee opgevoedt/ende is seer wel ghebouwt met graen ende hauwvruchten/ende de zee is vol visch.

Het derthienste capittel.

Comste in Zacynthus uyt den schepe, vertoeuen aldaer. Contrarie ende daer na goede vvinden. Vaert van Cephalenia ende Corfu ende ghelijck de streke vande middelantsche zee tot Quarnarium toe.

Ontrent middagh saghen wy het eylandt Zacynthus/ ende wy voeren corts daer na voorby Nauarrino een zee stadt van Peloponnesus / ende daer na den voorby zij van Zacynthus na den Oosten gheleghen. Ontrent der sonnen onderganck zijn wy ghecomen inde hauene van't eylant/ghenoemt S. Niclaus hauene van eene kercke op den oeuer staende. Ende hebbende afgheschoten drij stucken gheschuts/'twelck de maniere is van groeten de kercke van onse lieue Vrouwe ghenoemt Episcopio) hebben wy d'anckers inde hauene laten vallen. Eñ alsoo wy op dien dagh geen oorlof vande magistraet en conden gherijghen om te lande te comen / hebben wy 'tselue tot 'sanderdaeghs uytghestelt. Hier zijn drij vande onse medeghesellen van Iernsalem ghebleuen/om met d'eerste galeyen(diemen daghelijckx verwachtede)na Corfu te varen/ ende van daer om meerder onghemack der zee te schouwen na Apulien ouer te schepen : ick alleen vande pelgrims ben met de cooplieden/ die in't schip waren/na Venegien ghetrocken. Wy zijn inde hauene ghebleuen sesse daghen/ om dat wy door den contrarien windt niet en condē vertrecken. Hierentusschen ghedachtigh wesende de belofte / die wy in ons groot perijckel ghedaen hadden/zijn wy allegader t'samen ghegaen na onser L. Vrouwen kercke/die op't tsop van eene seer hooghe steenrotse light/ vier mijlen vande stadt/om onse belofte te voldoen. Hebbende dan onse offerhande ghedaen/ende betuyght hebbende dat wy 'tleuen behouden hadden door de ghebeden vande alder heylighste Maghet/ hebben wy Godt almachtigh eñ sijne Moeder behoorlijcken gedanckt. Wy hebben t eylant hier voorē beschreuē/ soo dat het niet noodigh en is 'tselue wederom te verhalen.

Op den 29. dagh van April ten sonnen ondergāge zijnde d'anckers gelicht / voeren wy uyt de hauene/eñ hebbende eenigen tijdt met goeden wint gevaren/is het heel stille geworde/also dat wy dien nacht seer seer luttel voorderden.

Op den lesten dagh van April zijn wy voorby gheuaren den voorbergh Lasinica / nu vande schippers ghenoemt Capo Natta. Hier na geseylt zijnde voorby d'eylanden Echinades ghenoemt ende d'enghte der zee(die Zacynthus scheydt van Cephalenia)zijn wy ten diepen inne ghevaren. Maer terstont hebben de winden belet / dat wy de reyse niet en conden verbolghen/te weten den Westen wint/ die ons teghen was; ende meyn=nde den naesten nacht / dat wy voortgheuaren waren/hebben wy beuonden dat wy meer achterwaerts gheseylt waren: ende dese contrarie winden hebben ons soo seer teghen ghehouden/ dat wy de vijf nauolgende dagē nauwelijcx vijftigh mylē voort gecropen hebben ; want op den vijfden dagh zijn wy nauwelijck voor by Cephalenia ghecomen. Maer den naesten nacht waeyende eenen Oosten wint/zijn wy wat voorts gheuaren. Maer als den dagh op quam oprijsende eenen Zuyden wint/ende dien stercker wordende ende de seylen vullende/zijn wy voorby Corfu ende Pheacien ghelucklelijcken ghese ylt. Den nauolghende nacht verbolghende onse reyse ende achter rugghe latende d'eylanden ghenoemt Merleire ende de clippe Fanaro voeren wy voorby de berghen Ceraunia ghenoemt.

Op den seuensten dagh van Mey deurende den goeden wint / zijn wy voorby ghecomen de steen-clippe Saseno oft Saso ghenoemt.

Op den achsten van Mey hadden wy den wint van achter/ ende comende in't Golfo Lodrino voeren wy voor by de oeueren van Dalmatien ende Croatien/ ende zijn op dien dagh soo verre gheuaren / als wy opt te vooren ghedaen hadden.

'Sanderdaeghs zijn wy ghecomen inde cromte ghenoemt Quarnario/ende souden den naesten nacht hebben connen comen inde hauene van Ruigno:maer den stierman vreesende de steenclippen van Istria/eñ dat hy inden nacht schipbrekinge lijdē soude hadde 'tschip af doen stieren. Van hier hebben wy lauerende gheheel den nacht met groote moeyelijcheydt ende verdriet ouergheбracht.

Het veerthienste capittel.

Aencomen inde hauene van Ruigno ende schipvaert tot Venegien toe met een ander schip.

S Morghens vroegh na Istrien varende zijn wy met goede winde blijdelijcken inde hauene van Ruigno aenghecomen. Wy zijn inde hauene eenen gheheelen dagh ghebleuen / om oorlof vande Magistraet te crijghen om te lande te moghen comen; want ten wordt niemant toeghelaten te lande te comen / ten zy den schrijuer van't schip eerst oorlof daer toe ghecreghen heeft. Wy zijn terstont met sommighe cooplieden ghegaen in een licht schip/dat den schrijuer ghehuert hadde/om daer mede na Venegien te varen: ende hebbende onse packē t'schepe gedaen zijn wy te vier uren inder nacht met eenen soeten wint uyt de hauene gevaren /ende voeren alsoo stillekens lancx de oeueren van Istrien. 'Sanderdaeghs ontrent middernacht den wint hem heffende zijn wy ten diepen inne gevaren/ende hebben corts daer na ghesien den seer hooghen toren van S. Marcus / ende corts daer na d'andere torens / kercken ende hooghe paleysen vande stadt van Venegien. Wy doen blijde zijnde / om dat wy door Godts hulpe een eynde van onse allenden ghecreghen hadden / hebben de stadt met groote blijdschap der herten gegroet/ende zijn twee uren voor der sonnen onderganck inde stadt ghecomen. Ende varende voorby de strate van S. Marcus/zijn wy blijuen liggē by de vischmerckt/by de welcke is den raedt der gesontheydt/sonder welcker Magistraten oorlof niemant van buyten comende (al waer hy oock een Raetsheer van Venegien) toeghelaten en wort te lande te comen. Maer vindende de selue becommert met saken der ghemeynten / en hebben wy gheen oorlof om uyt te gaen connen crijghen voor eene ure inder nacht. Wtgegaen zijnde is een ieghelijck na sijne herberghe gegaen.

Het vijfthienste capittel.

Beschrijuinghe vande stadt Venegien.

MEn soude veel moeten segghen vande gheleghentheydt/ ghestelteniſſe/ryckdom/ heerlijckheydt ende schoonheydt van dese seer vermaerde stadt/ ende vande ghedaente van hare seer machtighe ende uytnemende gemeynte: maer ons voornemen en is niet/uit hier te verbolghen; aenghesien 'tselue een gheheel boeck vereyscht; alle 'twelc ick daerom hebbe willen achterlaten/om dat ick wel wete 'tselue ghenoeghsamelijcken by andere beschreuen te zijn. Daerentusschen om niet te verswijghen de glorie van soo grooten stadt/sullen wy alleenlijcken segghen/dat hare gheleghentheydt wonderlijck ende een mirakel der werelt is/ ende dat sy gheen stadt/maer eer eene wereldt behoort ghenoemt te worden; aenghesien inde selve by cans alle volcken der wereldt vergaderen; ende ontallijcke coopmanschappen uyt alle hoecken ende landen der werelt ghebrocht worden/ende van daer in verscheyden landen te water ende lande vervoert

worden

worden:alsoo datmen de selue met recht noemen mach een ghemeyne coopstadt der werelt. Ende al en is sy niet versterckt met eenighe; muren / maer aen alle canten open / ende datmen nacht ende dagh daer inne can comen ; soo soudemen die moghen noemen niet een stadt maer beter eē seer groot dorp. Ende nochtans is sy stercker ende beter bevrijdt dan eenige seer stercke stadt/eñ de zee is haer in plaetse van eenen muer. Sy light in't midden van 'twater/ende heeft aen d'eene syde oeuers voor vesten/ welcke de voorsichtige nature gestelt heeft teghen de baren der zee ende onweder / om dat de beroerde zee met gheenen vryen ende openen inganck de stadt en soude aenvallen:van d'andere syde heeft sy het upterste van't vast landt / van 'twelck sy ten minsten light vijf mylen. Ende hoe wel de binnen vlieten/ende staende wateren/die met eenen grooten omloop comen aende oeuers ende upterste van't vast landt / ende de stadt van alle canten omringhelen/ende alle sesse uren op ende af vloeyen / door seuen monden gheuen den schepen toeganck tot de binnenste reede ende stadt selue:nochtans en connen daer alle schepē sonderlinge de groote meersch schepen niet inne comen:want ten zy de selue lichte ende gemeyne schepen zijn/so moeten sy buyten blijuen. D'oeuers ter plaetsē daer ondiepten zijn/ende geene stierlieden en derren hen roeren/ noch inde hauene comen/'ten zy op stille weder/oft nemende ervaren mannen/die de ondiepten weten/ die de schepen door eenen enghen ende verwerden wegh daer't water dieper is brenghen binnen de stadt. Waer door het gheschiet / dat de stadt te water ende lande nauwelijck beleydt en can worden/ende dat de Venetiaenen gheen uytlansch ghewelt en vreesen. Ende de stadt is seer bequaem om alle dinghen ouervloedelijcken inde stadt te brengen; 'tzy te water oft vanden vasten lande/ende om te handelen bycans met alle natien der werelt: ende dat meest te verwonderē is/al en wast daer niet inde stadt om 'tleuen t'onderhonden/nochtans is daer 'tselue seer ouervloedigh. Sy heeft seuen mylen in't ronde:ende sy is ghedeylt in tseuentigh cleyne eylandekens / diemen met carcele oft houte brugghen aen malcanderen ghehecht siet. Onder welcke de groote ende gheheel steene brugghe van Riuoalto / ende ghemaeckt van eenen boghe verheuen ghelijck eenen bergh / ende verciert met dry straten ende twee rijen huysen alle andere n et hare wijdde / groote / heerlijck werck/ende schoonheydt te bouen gaet. Binnen de stadt inde vlieten oft canalen varen seer nette ende fraeye schipkens ghenoemt Gondole/ vande welcke men daer seght veerthien duysent te wesen. Ouer al staen seer schoone ende costelijcke paleysen / soo ghemeyne als besondere/ die eenen uytlander ghenoegh te sien gheuen / ende doen

 hem

hem verwonderen. Men siet daer veel fraeye kercken verciert met gout/schilderyen eñ constelycke beelden: by de welcke staẽ seer schoo-ne ende hooghe torrens. Men vint daer oock veel groote ende rycke gasthuysen/ende heerlycke/ costelycke ende schoone bid-plaetsen van Broederschappen/ ende coninclycke bouwinghen verciert met schil-deryen ende beelden van seer vermaerde constenaers/ ende blincken-de van goude ende siluere ornamenten: Ick late achter de seer lustighe ende welrieckende houen/inde welcke men vindt versheyden vremde cruyden ende bloemen: vande welcke men veel siet te Muriano ende Lucca (dit zyn byligghende eylanden) vol van alle wellusten. Daer zyn seer groote cloosters liggende rontsom de stadt inde morassthen-al oft steden waren/die de stadt wonderlycken vercieren. Maer onder de ghemeyne bouwinghen zyn wel d'uytnemenste de kercke van S. Marcus/het hof vande Hertoghe ende het Arsenael. De kercke is in eeren gehouden om de reliquien van S. Marcus/die onder den hoo-ghen autaer bewaerdt worden/ ende is een wonderlyck werck door syne groote schoonheydt ende heerlyckheydt. Want sy is buyten ende binnen vercierdt met marberen pilaren van alderhande vremde stee-nen. De welffsels ende alle 'tgene dat is bouen de capiteelen vande pi-laren is verciert met ingheleyt werck / ende dat van daer is tot den vloer toe/is bedeckt met verscheyden marber. Den vloer selue is met viercant werck verciert ende is wonderlyck om sien. Ende dese won-derlycke wercken houden alsoo de herten ende ooghen van een iege-lyck/dat sy de aensienders doen verbaest zyn. Maer het paleys van-den Hertoghe dat soo heerlyck ende verciert is / datmen elders dies ghelyck niet en vindt/blinckt van binnen vanden goude / ende is be-hanghen met syde tapisserye met goudt daer inne geweuen/ ende met schilderyen ende beelden van vermaerde mannen eñ princen/ met het verhael van't ghene dat sy vromelijcken voor de ghemeynte ghedaen hebben; ende is van buyten ghemaeckt met verscheyden marber. Den gheuel staende na het water : is ghemaeckt van witten marber van Istrien / ghesneden ghelyck punten van diamanten: maer die na de merckt staet/is ondetset met seuenendertigh pilaren/ ende heeft eene gaelderye ende uytspronck : maer dat bouen den uytspronck is tot aenden dake/ is ghemaeck van roode ende witte viercante stucken marber. Het Arsenael van alle sijden bevrijdt met murẽ ende torrens/ is soo groot/dat het van verre een schoon stadt schynt te wesen / ende men seght dat het in't ronde meer dan twee mylen behelst. Behaluen cleyne schepen/sietmen hier bouen twee hondert volmaeckte galeyen. Hier zyn veel winckels/daer veel wercklieden hun werck seer conste-lycken doen : Ick enwil niet verhalen ontallycke menighte van al-

derhande

derhande wapenen/ende oorlooghsche gereetschap/die met eene wonderlijcke ordinantie inde groote huysen ende winckels geschickt zijn. De plaetse ghenoemt la piassa di san Marco is seer groot ende wijt/ ende gheheel de werelt door seer vermaert/rontsom besloten met costelijcke ende schoone marberen huysen ende paleysen: onder welck het costelijckxste schoonste/fraeyste is 'tghene dat staet teghen ouer het paleys vanden Hertoge/ ende streckt hem vande twee marberen seer hooghe pilaren na de zee staende tot aenden seer hooghen torren van S. Marcus; ende makende van daer eenen hoeck streckt hem tot aenden anderen hoeck vande plaetse ontrent tachtentigh stappē verre: in't welck zijn de schatcamer/munte/librije/beeltsnijderije/insghelijckx het raethuys vande Procuratores van S. Marcus; ende gheeft de stadt een groot cieraet. Ende om in't corte te besluyten/ ghelijck dese stadt alle andere steden van Italien te bouen gaet in heerlijckheydt/ rijckdommen/macht; alsoo verheft sy onder andere steden der werelt haer hooft als Coninginne der zee ende Vrouwe vanden vasten lande; ende een ieghelijck verwondert hem vande selue. Ende alsoo wy gheeynt hebbende onse moeyelijcke reyse/ in dese stadt wat tijts ghebleuen zijn/ sullen wy hier onse reyse eynden/ ende niet meer segghen. Godt almachtigh daerentusschen bedanckende/die ons altoos in alle onse benautheden/allenden/perijckelen/arbeyden/ende noodt met sijne goddelijcke hulpe heeft bygheſtaen/ons verlost uyt de handen der barbaren/in ghesontheydt ghehouden/ ende heeft ons na veel perijckelen gheleden te water ende te lande ghebrocht niet alleen inde stadt van Venegien/maer oock in ons alderliefste vaderlant. Wiens onuytsprekelijcke ende onghemeten ghenade wy bidden/ dat hy ons hakende wilt gheuen de glorieuse stadt ende opperste Jerusalem en̄ hemelsch vaderlandt/door hem die heeft de heerschappije van't leuē ende doodt Christus den Godt ende Salighmaker van een ieghelijck/ die ghebenedijdt is inder eeuwigheydt. Amen.

FINIS.

APPROBATIO,

Hoc Itinerarium Hierosolymitanum & Syriacum Clarissimi Domini Ioannis Cotouici V.I. Doctoris & militis Hierosolymitani est iucundum lectu, & passionis Dominicæ nos memores reddit. Quare dignum iudico vt in publicum prodeat, ad plurimorum hominum animos & in hac magna & graui tempestate oblectandos. Dedit 13. Octob. 1618.

Egbertus Spitholdius S.T.L. Canonicus & Plebanus Antuerpiensis Librorum Censor.

SVMMA PRIVILEGII PRINCIPVM BELGARVM.

ALBERTVS & ISABELLA CLARA EVGENIA Archiduces Austriæ Duces Burgundiæ, Brabantiæ, &c. Serenissimi Belgarum Principes, Diplomatibus suis sanxerunt, ne quis præter *Hieronymi Verdussij* voluntatem imprimat librum cui titulus est *Ioannis Cotouici Vltraiectini I.V.D & militis Hierosolymitani Itinerarium Hierosolymitanum & Syriacum,* aut alibi terrarũ impressũ in has inferioris Germaniæ ditiones importet, venalémve habeat. Qui secus faxit, cõfiscatione librorum & alia graui pœna multabitur, vti latiùs patet in litteris datis Bruxellæ, xvj. Octobris M.DC.XVIII.

SIGNAT

Steenhuyse.

TAFEL OFT REGISTER

vande Capitelen beſchreuen met de Loffelijcke Reyſe van Ieruſalem ende Syrien.

Inden eerſten eene vvaerſchouvvinghe voor de gheene die begheerte heeft om pelgrimagie te doen.

CAPITELEN

van het tvveede boeck.

CAPITELEN
van het derde boeck.

CAPITELEN
van het vierde boeck.

CAPITELEN
van het vijfde boeck.

FINIS.

Die zieke om gebracht heeft in [illegible] ende gestolen

1 klet Sieken morening [illegible]

